

พิมพ์ที่ ๓๔.

พิมพ์เป็นที่ระลึก

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

มหาอำมาตย์โท เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (ปลื้ม คู่จริตกุล)

พงศาวดารโยนก

ของพระยาประจำกิจการจักร์ (แจ่ม บุณนาค)

วันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๘

ณ เมรุวัดเบญจมบพิตร

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

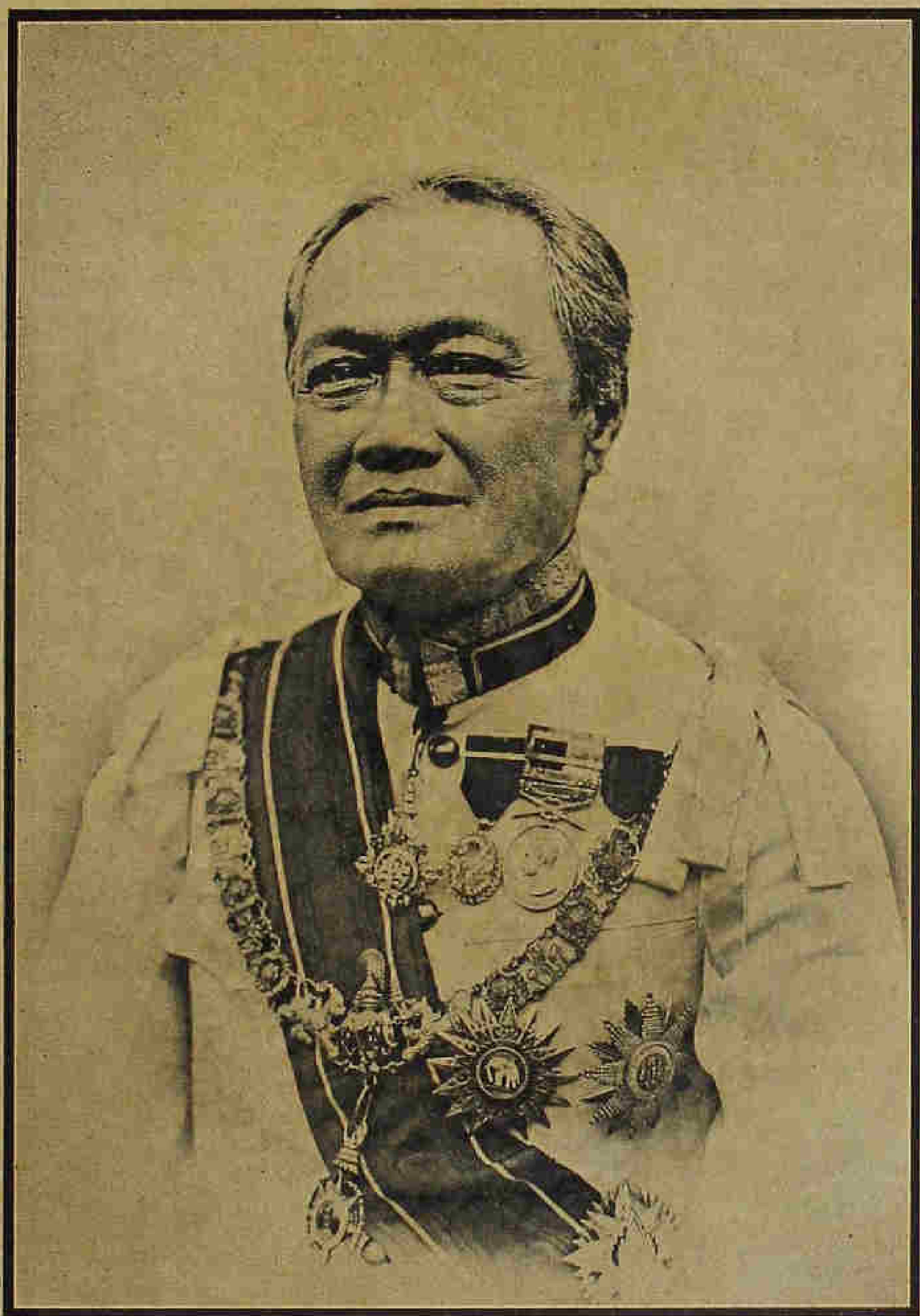

คำปรารภ

ด้วยคุณพระศรีวิสุทธิวงศ์ได้ปรารภว่า ท่านมีความประสงค์จะ
พิมพ์หนังสือพงศาวดารสักเรื่องหนึ่ง เพื่อแจกในงานพระราชทาน
เพลิงศพท่านเจ้าพระยาสุรธรรมมนตรี และเห็นว่าหนังสือพงศาวดาร
โยนกของพระยาประชาภิรกรักษ์ (แซ่ม ยุนนาค) เป็นหนังสือที่ดี
และมีประโยชน์ ทั้งท่านผู้ทูลวงลกเกลยชอบและชมเชยว่าดี
พระยาประชาภิรกรักษ์ผู้แต่งหนังสือเรื่องนี้เป็นบิดาของข้าพเจ้า
และข้าพเจ้าเป็นผู้ดูลิชลักษิในหนังสือเรื่องนี้อยู่ เมื่อใดที่ความ
มุ่งหมายของคุณพระศรีวิสุทธิวงศ์นี้ ข้าพเจ้าจึงมีความยินดีขอยุทติศ
หนังสือนี้ ให้ท่านพิมพ์แจกในงานศพท่านเจ้าพระยาสุรธรรมมนตรี
ตามความประสงค์ และขอยุ โมนทนาในส่วนกุศลอันนี้ด้วย

นางสาวเนือย บุนนาค

เจ้าพระยาสิทธิธรรมมนตรี

เกิดปีเถาะ วันพฤหัสบดี ที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๑๐

ถึงอสัญกรรม ปีจอ วันพฤหัสบดี ที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๗

ประวัติ

ท่านเจ้าพระยาสุรธรรมมนตรี (ปลื้ม สุจริตกุล) มหาอำมาตย์โท
และรางวัลไท เจ้าพระยาสุรธรรมมนตรี (ปลื้ม สุจริตกุล) เกิดในสกุล
“สุจริตกุล” เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๐

เป็นบุตรพระยาภาณุรักษ์ (โต สุจริตกุล) ซึ่งเป็นน้องสมเด็จ
พระยามาตุคิรพัชร์นทรมาตา ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
และคุณหญิงราชภักดิ์ (ทองสุข สุจริตกุล) ณ ที่บ้านท่าขลสะพานถ่าน
อำเภอพระนคร กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๓๗ ใ้เรียนหนังสือไทย
กับคุณแสงในพระบรมมหาราชวังประมาณ ๓ ปี แล้วออกไปเรียนต่อ
กับพระสมุหเทศาภิบาล ๒ ปี พ.ศ. ๒๔๒๒ ถวายตัวเป็น
มหาดเล็กเวรฤทธิ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้น
พ.ศ. ๒๔๒๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กลับเข้ามาเรียนต่อ
กับพระยาสิทธิสุนทรไวยากร (น้อย อาริยาภักดิ์) ในพระบรมมหา
ราชวังอีก ๑ ปี พ.ศ. ๒๔๒๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกไป
ศึกษาวิชาณประเทศอังกฤษ ในตอนแรกเรียนภาษาอังกฤษเบื้องต้น
ที่โรงเรียนต่าง ๆ ในกรุงลอนดอนประมาณ ๕ ปี พ.ศ. ๒๔๓๐ เข้า
ศึกษาวิชากฎหมายที่โรงเรียนมิคเคิลเทมเปิลกรุงลอนดอน พ.ศ. ๒๔๓๓
ปลายปีได้กฎหมายอังกฤษได้เป็นเนติบัณฑิต พ.ศ. ๒๔๓๔ กลับจาก

ประเทศอังกฤษ ได้รับพระราชทานเหรียญกษาปณ์มาแลกเข็มกลัดปวีทยา
 พ.ศ. ๒๔๓๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้ารับราชการมีตำแหน่ง
 เป็นนายเวรพิเศษกระทรวงยุติธรรม กับได้รับพระราชทานยศเป็น
 มหาตมเอกพิเศษ และในระหว่างเวลาที่เขื่อนนายเวรพิเศษนั้น ได้รับ
 อนุญาตให้ว่าความในศาลกงสุลและศาลอื่น ๆ ในกรุงเทพฯ อีกด้วย
 พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นนายหัตถ์ข้าเรอ หุ้มแพร
 พิเศษ กับได้รับพระราชทานเหรียญรัชฎาภิเศก พ.ศ. ๒๔๓๗ ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้เป็นอธิบดีศาลไต่สวนที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๔๐
 ย้ายมาเป็นผู้พิพากษาศาลคดีต่างประเทศ ได้รับพระราชทานเหรียญ
 ประพาศมาลา พ.ศ. ๒๔๔๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อน
 บรรดาศักดิ์เป็นพระอรรคการปวเรศโท พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้รับพระราชทาน
 เหรียญทวีธาภิเศก ชั้นเหรียญทอง พ.ศ. ๒๔๔๗ ทรงพระกรุณาโปรด
 เกล้าฯ ให้เป็นกรรมการในคณะกรรมการซึ่งมีสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
 แห่งวัดบวรนิเวศราชวรวิหารเป็นประธาน ทรงชำระร่างกฎหมายลักษณ
 ษาศญาจนเสร็จเรียบร้อย ซึ่งยังคงใช้อยู่ทุกวันนี้ กับต่อมาได้เป็น
 หัวหน้ากองสอบไล่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. ๒๔๕๐
 ได้รับพระราชทานเหรียญรัชมงศลาชั้นเหรียญทอง พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้
 รับพระราชทานเหรียญรัชมงศลา ชั้นเหรียญเงินและภูษนาภรณ์ พ.ศ.
 ๒๔๕๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้เป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลคดี

ค้างประเทศ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนบรรดาศักดิ์
 ขึ้นเป็นพระยาพิเชตพิเศษพลียวินิจฉัยโกศล พ.ศ. ๒๔๕๔ ทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนยศขึ้นเป็นมหาอำมาตย์ตรี และได้รับพระราช
 ทานเหรียญรัตนาภรณ์ชั้นที่ ๓ เหรียญบรมราชาภิเษกชั้นเหรียญทอง
 ค้อมอีก ๓ ปี ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ช้างเผือก
 ชั้นที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๕๖ เครื่องราชอิสริยาภรณ์มงกุฎสยามชั้นที่ ๒
 พ.ศ. ๒๔๕๗ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทศยงดงจอมเกล้าวิเศษ พ.ศ.
 ๒๔๕๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ทรงให้ขึ้นองคมนตรี ก็ยได้รับ
 พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มงกุฎสยาม เลื่อนขึ้นเป็นชั้นที่ ๓
 พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้รับพระราชทานยศเป็น จางวางตรีพิเศษ พ.ศ. ๒๔๖๓
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนยศขึ้นเป็น มหาอำมาตย์โท
 พ.ศ. ๒๔๖๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนยศขึ้นเป็น จางวางโท
 และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ช้างเผือกชั้นที่ ๓ เหรียญ
 รัตนาภรณ์ชั้นที่ ๒ และเหรียญจักรพรรดิมาลา พ.ศ. ๒๔๖๖ ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสุพรรณบัตร เป็นเจ้าพระยา
 สุวรรณมนตรี ก็ยได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เลื่อน
 ขึ้นเป็นชั้นประถมจตุจอมเกล้า และเหรียญรัตนาภรณ์ ชั้นที่ ๓
 พ.ศ. ๒๔๖๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปลดออกจากราชการ
 รับพระราชทานเบี้ยบำนาญ รวมเวลาที่ท่านเจ้าพระยาสุวรรณมนตรี รับ

ราชการสนองพระเดชพระคุณแก่ประเทศชาติรวมเวลา ๓๒ ปี ด้วยความ
 เรียบร้อยตลอดมา ได้รับพระราชทานเงินเดือนเดือนชน ไทยลำดับขั้น
 ครองสุภทนายเดือนละ ๓๖๕๐ บาท แม่เมือออกรับพระราชทานเบี้ยบำนาญ
 แลอีกตาม หากทางราชการยังประสงค์ตัวท่านในกิจการบางอย่าง
 ท่านก็ยินดีสนองด้วยความเต็มใจ อาทิเช่นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ มีการเลือก
 ตั้งผู้แทนราษฎรจังหวัดชลบุรี ท่านก็ได้เป็นประธานในการเลือกตั้งนั้น
 ครั้นวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ท่านได้ไปพักตากอากาศ
 ณบ้านสุจริตเวศน์ หัวหิน ต่อมาวันที่ ๓๒ เดือนเดียวกัน เวลาประ
 มาณ ๒.๐๐ นาฬิกาเศษ ได้ช่วยเป็นโรคลมัยจรบนจนถึงอสัญญกรรม
 ในเวลาอันรวดเร็ว ไม่ทันที่บุตรธิดาจะได้มีโอกาสอภัยพยาบาล
 สอนของพระเดชพระคุณท่านได้ ทั้งนี้ย่อมนำมาซึ่งความ โศกเศร้าและ
 อาลัยอย่างสุดซึ้ง ที่วีรกรรมอายุท่านเจ้าพระยาสุธรรมมนตรีได้ ๖๖ ปี
 ๖ เดือนกับ ๓๗ วัน

บุตรธิดาท่านเจ้าพระยาสุธรรมมนตรีซึ่งยังมีชีวิตอยู่

๑. พระยาอุดมราชภักดี (โต สุจริตกุล)
๒. พระสุจริตสภา (เป็รื่อง สุจริตกุล)
๓. นายสวัสดิ์ สุจริตกุล
๔. คุณหญิงอนรรักษ์ราชมณเฑียร (พัว สุจริตกุล)
๕. พระพิบูลย์ไธสวรรย์ (เป็รียบ สุจริตกุล)

๖. สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี

๗. นางสาวเพ็ญ สุจริตกุล

๘. นายกรวดหุ้มแพร (โต สุจริตกุล)

๙. นายเกษ สุจริตกุล

๑๐. นายจิกที สุจริตกุล

๑๑. นายสุนต์ สุจริตกุล

๑๒. นางสาวมณฑล สุจริตกุล

๑๓. เด็กชายอภัย สุจริตกุล

๑๔. เด็กหญิงสุปรีดา สุจริตกุล

๑๕. เด็กชายเปรมศิริ สุจริตกุล

สารบาญความในคำนำและคำบรรยาย

คำนำมีสักการ์ไตรวิทันนะ	หน้า	๓
คำนำ	๑๑	๔
คำบรรยายเหตุและลักษณะตำนานเดิม	๑๑	๑๓
นามต่าง ๆ	๑๑	๓๔
นามประเทศต่าง ๆ	๑๑	๓๕
อธิบายคำว่ากัมโพช	๑๑	๓๘
อธิบายคำว่าไทย	๑๑	๒๐
อธิบายคำว่าชอมแลแควกา	๑๑	๒๓
ว่าด้วยอาณาชอมแลเมง	๑๑	๒๒
ว่าด้วยมูลประเทศไทย	๑๑	๒๓
ว่าด้วยไทยแผ่ลงมาจากจีน	๑๑	๒๖
ว่าด้วยไทยแยกกันตั้งนครลงมาถึงที่ใต้	๑๑	๒๗
ว่าด้วยชื่อไทยต่าง ๆ	๑๑	๓๓
ว่าด้วยประเทศไทย	๑๑	๓๓
อธิบายความในตำนานภาคต้น	๑๑	๓๓
อธิบายความในตำนานภาคที่สอง	๑๑	๓๔
เทียบเรื่องพงศาวดารไทยใหญ่เมืองโม	๑๑	๓๕

เทียบเรื่องพงศาวดารไทยใหญ่เมืองแสนหัว	หน้า	๓๕
ความเห็นในเรื่องศักราชเมืองตังเมืองโยนก	”	๓๘
เรื่องประเทศขอมพระเจ้าปทุมสุริยวงษ์	”	๓๘
ความเห็นในเรื่องจาม	”	๔๓
เรื่องเทวรูปแลอักษรเขมรกับชวา	”	๔๒
ว่าด้วยลัทธิคนเดิมในเกาะชวาเหมือนกันกับชวาตะวันตก	”	๔๓
เทียบนามภาษาเขมรกับภาษาชวา เป็นนามดอกไม้คล้ายกัน	”	๔๔
ว่าด้วยทางมาแห่งศาสนาฮินดู	”	๔๔
ว่าด้วยชาวอินเดียมามากในชวา	”	๔๔
อิสลามะ	”	๔๖
ขงขี้เหนา	”	๔๘
กุลาหลินลูกขี้เหนา	”	๔๘
แวกศาสนาอิสลามหมักเข้ามาในชวา	”	๕๐
ค้นพงศาวดารชวาตามตำราประวัติศาสตร์กาวี	”	๕๐
ปตาราภาลลา	”	๕๓
เรื่องตังเมืองอัยญ์นปุระ	”	๕๒
เรื่องสันตทานเทียบเรื่องพารตะ	”	๕๒
เทียบเรื่องในมหาพารตะอินเดียน	”	๕๒
เข้าเรื่องค้นขี้เหนา	”	๕๕
เทียบเรื่องในมหาพารตะในอินเดียน	”	๕๕

เรื่องยมเรื่องแลเทียบศกพราหมณ์เป็นชระวา	หน้า	๕๘
พงศาวดารเขมร	"	๕๘
เทียบกัษพงศาวดารเหนือ	"	๖๐
ความในพงศาวดารเหนือ	"	๖๓
ว่าด้วยขอมแยกตั้งนครเป็นประเทศราช	"	๖๕
กษัตริย์ผู้ครองกรุงสุพรรณภูมิ	"	๖๖
ว่าด้วยวงศ์พระร่วงสุโขทัย	"	๖๘
ความในศิลาจารึก	"	๗๐
วินิจฉัยในเรื่องพรหมราชลงมาถึงแก่นผลียง	"	๗๒
ว่าด้วยพระเจ้าไชยศิริลงมาตั้งณเมืองกำแพงเพชร	"	๗๓
อธิบายความในภาคที่ ๓	"	๗๐
อธิบายความในภาคที่ ๔	"	๗๐
ว่าด้วยศึกราชต่าง ๆ ตลอดเคลื่อนไม่ตรงกัน	"	๗๕
เทียบการนับปีวัดแห่งข้อย่างไทยกับจีน	"	๗๕
ตารางสำหรับนับปีวัดร้อย ๖๐ ปี	"	๗๖
นามขทง ๖๐ สำหรับจักรพรรดิยศขปีวัด	"	๗๘
กำเนิดจักรพรรดิยศข	"	๓๐๐
ศักราชโลกกาลหรือสี่ปีตฤกษกาล	"	๓๐๐
ศักราชกาลยุค	"	๓๐๐
วิธีคำนวณหานามขในจักรพรรดิยศขจากขกาลยุค	"	๓๐๒

คักราชวามสูร	หน้า	๓๐๕
พุทธศาสนากาลหรือพุทธคักราช	๖๖	๓๐๕
คักราชมหาวีระ	๖๖	๓๐๖
คักราชวิกรมมาทิตย	๖๖	๓๐๗
มหาคักราชหรือลัทธิกะสัมวัต	๖๖	๓๐๗
วิคานวอนหายในจักรพฤษหิมิตีแก้มหาคักราช	๖๖	๓๐๗
อธิบายคำว่าคักราช	๖๖	๓๐๘
คักราชลาคของคักราชกรงเงิน	๖๖	๓๐๘
ตารางบัญชีนามแลองคักราชกรงเงิน	๖๖	๓๐๘
ว่าด้วยคักราชต่าง ๆ ในพงศาวดารเหนือ	๖๖	๓๐๘
ว่าด้วยลคักราช	๖๖	๓๓๐
ว่าด้วยเหตุที่ตอลคักราช	๖๖	๓๓๐
ว่าด้วยที่มาแห่งคักราชแลประเภทคักราชคือศาสนา, โหรา, วิชา,	๖๖	๓๓๑
เรื่องลคักราชครั้งกรุงเก่า	๖๖	๓๓๒
เกณฑ์ลคักราชของคักราชในสมุทกฏหมาย	๖๖	๓๓๒
คำขอภัยในการบรรยายความเห็น	๖๖	๓๓๕

สารบัญเรื่อง

ภาคที่ ๑ ชื่อสุวรรณโคมคำ ว่าด้วยขอมสมัยในภาคที่หนึ่งนี้แบ่ง
เป็นสองขริเขต คือ

๑ ว่าด้วยภูมิประเทศที่ตั้ง โยนกนคร	หน้า ๑๑๕
๒ ว่าด้วยพวกขอมไปตั้งบ้านเมือง	,, ๑๒๓

ภาคที่ ๒ ชื่อโยนก ว่าด้วยไทยสมัย ในภาคนี้แบ่งเป็นสามขริเขต

๓ ว่าด้วยสร้างเมืองนาคพันนคร	,, ๑๓๓
๔ ว่าด้วยพุทธประวัติและพุทธอภินิหารต่าง ๆ	,, ๑๓๗
๕ ว่าด้วยศึกสงครามระหว่างขอมแลไทยโยนก	,, ๑๕๘

ภาคที่ ๓ ชื่อศรีบุญไชย ว่าด้วยขอมสมัย ในภาคนี้แบ่งเป็น ๕ ขริเขต

๖ ว่าด้วยศรีบุญไชย	,, ๑๖๒
๗ ว่าด้วยระยระทางนางงามแก้ว	,, ๑๗๕
๘ ว่าด้วยสร้างเมืองนครเขลางค์	,, ๑๗๕
๙ ว่าด้วยสงครามระหว่างละโว้กับล้านนาไชย	,, ๑๘๗
๑๐ ว่าด้วยพระเจ้าชาตยวงศ์มาถงพระยายุชยา	,, ๒๐๘

ภาคที่ ๔ ชื่อพงศวงศ์ ว่าด้วยลาวสมัย ในภาคนี้แบ่งเป็น ๓๐ ขริเขต

๑๑ ว่าด้วยลารพักราชสร้างเมืองเชียงวาง	,, ๒๒๒
๑๒ ว่าด้วยชนรชนธรรมสร้างเมืองพญา	,, ๒๓๒

(๖)

๑๓	ว่าด้วยเพลงรายสร้างเมืองเชียงแสนมาชนะ ลำพูน	หน้า ๒๕๓
๑๔	ว่าด้วยเพลงรายสร้างเชียงใหม่	๖ ๒๕๘
๑๕	ว่าด้วยขุนครามคเมืองนครเขื่อนขันธ์	๖ ๒๗๓
๑๖	ว่าด้วยเจ้าแสนภูสร้างเมืองเชียงแสน	๖ ๒๘๔
๑๗	ว่าด้วยศาสนาลังกาวงศ์ไปตั้งเชียงใหม่	๖ ๒๘๔
๑๘	ว่าด้วยศึกสุโขทัยแตกช่อศึกเมืองเชียงใหม่	๖ ๓๑๕
๑๙	ว่าด้วยทีโลกราชทำศึกกษัตริย์สมเด็จบรมไตรโลกนาถ	๖ ๓๒๒
๒๐	ว่าด้วยแผ่นดินพระยอดเชียงรายแลพระเมืองแก้ว	๖ ๓๕๘
ภาคที่ ๕ เมืองวงศ์ ว่าด้วยรามัญแลภูพานสมัยในภาคนี้มี ๒ ขริเขต		
๒๑	ว่าด้วยมอญมาปราบไค้ลานนาไทย	๖ ๓๘๘
๒๒	ว่าด้วยพระมาไค้ปราบลานนาไทย	๖ ๔๑๘
ภาคที่ ๖ ทิววงศ์ ว่าด้วยสยามสมัย ในภาคนี้มี ๔ ขริเขต		
๒๓	ว่าด้วยวงศ์กระภูตนายทัพข้างเป็นเจ้าเมือง นครลำปาง	๖ ๔๓๒
๒๔	ว่าด้วยเชียงใหม่สมทบเมือง	๖ ๔๖๐
๒๕	ว่าด้วยปราบเมืองสิบสองปันนา	๖ ๔๗๐
๒๖	ว่าด้วยเปลี่ยนยศพระยาขึ้นเป็นเจ้า	๖ ๕๐๓
รวมเป็น ๖ ภาค ๖ สมัย เป็นขริเขตได้ ๒๖ ขริเขต		

ค่านมัสการ

ข้าพเจ้าขอ นอบน้อม ถวาย อภิวาท วันทนา ในพระรัตนคยาที่คฤณ
แก้วประเสริฐสามประการอันเป็นสวณะที่พึงแก่โลก

พุทธรัตนะ แก้วสว่างยิ่ง คือดวงปัญญาอันเลิศ ซึ่งประกอบเกิด
เป็นองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคสัมมาสัมพุทธเจ้า ครุสรีรอันคตรธรรม
นำสัตว์โลกข้าม โสมสังสารวัฏ ขจัดจากความมืดหลงอันวงว้ายอยู่ใน
ภพทั้งสาม ให้ประสพความงามความจริง เป็นรัตนะที่หนึ่ง

ธัมมรัตนะ ระเบียบธรรมซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าบัญญัติ
สอนสาวกและจตุรพรพสัตว์ให้ดำเนินความปฏิบัติโดยมรรคา คติชอบ
และจริงไม่วิปริต เป็นรัตนะประการที่สอง

สังฆรัตนะ ระเบียบหมู่คณะสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าซึ่ง
ปฏิบัติก็ปฏิบัติชอบตามระบอบขรมพุทธ โอวาท ทั้งเป็นชั้นบรมสี่ยุคคต
แยกจำพวกตามลำดับชั้นอันคาน อันประพฤติชอบ สละชั่วโดยเห็น
กรรมเห็นวิบากผลแห่งกรรมตามธรรมทาคความจริง มิใช่โดยข้อ
ต่อเคืองปลอบเคืองปราย กล่าวคือโลกกรรมแยกประการ หรือพระ
ผู้สร้างผู้ลงโทษอันเป็นโลกียวิสัย ท่านผู้ประพฤติก็ประพฤติชอบด้วย
เห็นธรรมทาคความเป็นจริงด้วยใจเองนั้น ย่อมเป็นแบบอย่างเช่นเขตต์
บุญแห่งโลก เป็นรัตนะประการที่สาม รัตนคยาที่คฤณสามประการนี้

ข้าพเจ้าถึงอยู่เสมอว่าเป็นสรณะที่พึ่งอันประเสริฐยิ่งก็จริง ข้าพเจ้า
ขออนุญาตนมัสการ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้งสามหมู่ตั้งกล่าว
มานี้

คู่แต่รัตนสามประการนี้ ข้าพเจ้าขออนุญาตอภิวัตน์ทนาใน
มหาคุณานุคุณสามประการอันเป็นที่พึ่งที่ดำรงชาติและประเทศ

รัญโญ พระมหากษัตริราชเจ้าจอมประเทศเขตต์ชั้นอิสริมาผู้
เป็นเอกอรรคเทวานราชบัณฑิตมีพระเกษพระเกษอกุศลย์ธรรม ดำรงพิภพ
มณฑลสถลสีมาพระราชราษฎร ให้สโมสรมเกษมสำราญนิราศภัย เป็น
มหาคุณานุคุณประการที่หนึ่ง

ราชันโม พระราชกำหนดกฎหมายประเพณีธรรม ซึ่งพระ
มหากษัตริย์บัญญัติไว้เป็นหลักเป็นประธานในการปกครองรัฐประเทศ
เขตต์ชั้นอิสริมาประชาชน ให้ได้รักษาและโทษประ โยชน์ผลตามผิด
และชอบเป็นที่พึ่งแก่หมู่ประชาชนชาวประเทศทั่วหน้า เป็นมหาคุณ
านุคุณประการที่สอง

ราชปรีสโท คณะเสวกามาตย์ราชบริพาร ซึ่งบริหารราชกิจ
ตามหน้าที่โดยชอบประกอบด้วยรักชธรรมและยุติธรรม รักษาพระราช
กำหนดกฎหมายให้ดำรงธรรมไม่วิปริต เป็นคุณานุคุณประการที่สาม

ประเทศธานี ไท้ประกอบพร้อมด้วยรัตนและคุณานุคุณสามประ
การนี้ ประเทศธานีนั้นจัดได้นามว่าเป็นปฎิรูปะประเทศ ย่อมนำ
สวัสดิ์มงคลผลพิเศษบังเกิดแก่ผู้เนาในประเทศนั้น

คุณานคุณสามประการนี้ ข้าพเจ้าถึงอยู่ว่าเป็นที่พึงแห่งชาติ
และประเทศเป็นที่ข้ายกถยจริง

ด้วยเคชธำนาจคำสั่งจ อนัน ข้าพเจ้าก็แต่งตำนานโยนกเวียงนี้
เพื่อประโยชน์เจริญความรู้ ใน โยภณประวัติแก่มหาชนชาวพระนครนี้
ขอความเจตนาอันดีนี้จงเป็นผลสำเร็จโดยชอบ

อนึ่ง ด้วยสั่งจวาททไต นอบน้อม ใน คณ พระรัตนไตรและความสั่งจ
กตัญญู ในคุณานคุณทไต อย่างมานี้ ขอสรรพศรีสวัสดิพัฒมนมงคล
อิทธิสาระวิษลย์ผล ทฤณายุชนมมันนียงงมีแต่พระบาทสมเด็จพระบรม
นาถบรมขพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ยทั้งพระบรมราชวงศ์และเสวกา
มาตย์ราชบริพาร ขอให้พระราชอาณาจักรชุ่มเย็นเป็นสุขสำราญ ใ้พ
ศาลสมบูรณาจรรายราชสมบัติ ขจกเสียนศักรูไภษย์โสถิ เทอญ

คำนำ

เรื่องตำนานโยนกนี้ เป็นเรื่องพงศาวดารไทยในฝ่ายเหนือ ซึ่ง
เกี่ยวเนื่องกับเรื่องต้นพระราชพงศาวดารสยาม

ข้าพเจ้าผู้เรียบเรียงเรื่องนี้ เห็นว่าจะประโยชน์แก่กุลบุตรชาว
สยามในการเรียนพงศาวดาร จึงได้พยายามแสวงหาพระยศตำนาน
ต่าง ๆ มาคัดแปลออกจากอักษรลาวหรือไทยเหนือเก็บแต่ข้อใจความ
เรียบเรียงเป็นเรื่องสังเขปได้ลงพิมพ์ไว้ในสมุดหนังสือพิมพ์วิญญานในปี
ว.ศ. ๑๑๗ และ ว.ศ. ๑๑๘ ย่าง แต่ข้อความนั้นยังบกพร่องอยู่ และ
แยกกันคั่นอยู่ด้วยเรื่องอื่นเป็นตอน ๆ ไม่ต่อเนื่องกันได้ โดยเรียบร้อย

มาขึ้นจึงได้รวบรวมร้อยกรองขึ้นใหม่ให้ความเป็นระเบียบตาม
ลำดับเรื่องเนื่องกัน พิมพ์เป็นสมุดเล่มเดียวเพื่อเป็นการสะดวกแก่ผู้
อ่านสืบไป

ตำนานต่าง ๆ ซึ่งเป็นต้นพระยศอักษรไทยเหนือหรือลาวที่ได้คัดข้อ
ความมาเรียบเรียงตำนานเรื่องนี้ คือ

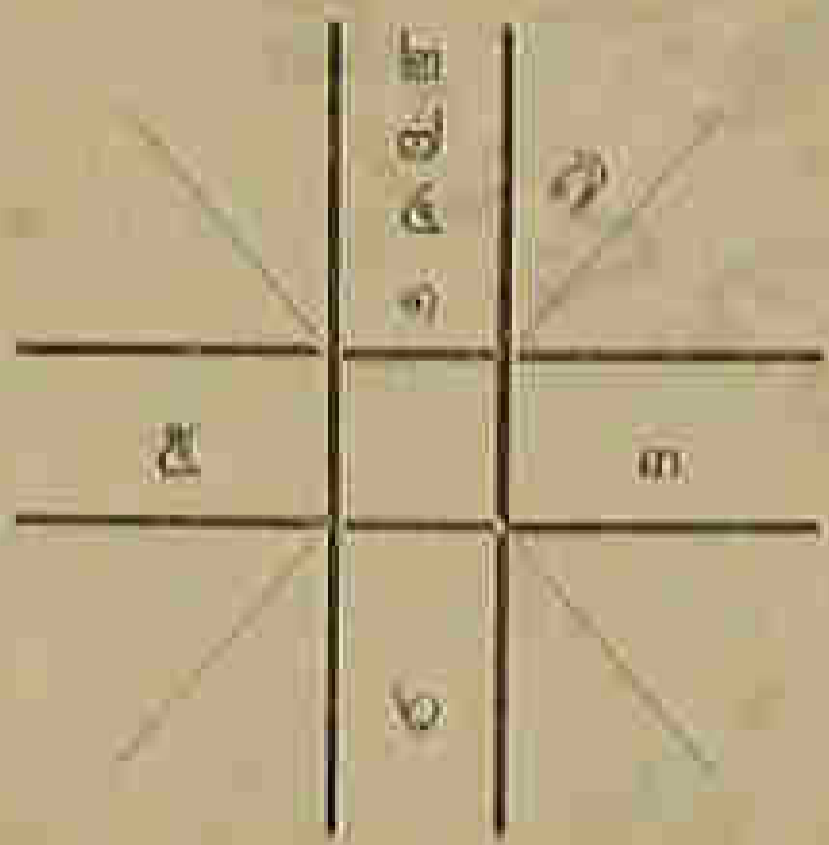
๑. ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ อันกล่าวว่ามีมาแต่แรก
ตั้งภูกกัปป์และน้ำท่วมโลกแล้วลต แห่งเกิดเป็นภูมิประเทศที่คงแ่วน
แคว้น อันมีชื่อภายหลังว่าโยนกประเทศกล่าวด้วยพวกขอมหลวงเมือง
ไพสีสารหลวงได้ขึ้นไปตั้งบ้านเมืองเป็นปฐม มีชื่อเมืองสุวรรณโคม
คำ และเมืองอมงกัเสลานครเป็นต้น เติมนมแ่วนแคว้นขึ้นไปฝ่ายเหนือ

ดึงเมืองยชงเชียงวังสืบสองบนนาท้อแคนเมืองแส้หลวง คือชนหน้าอิน
 เป็นราชอาณาจักรกรุงธน ในขงยุบนน ๒. คำนานชอสิงหนวัต อินกล่าว
 ทวยเรอองตั้งนครโยนกเชียงแสนโยธาณ ว่าทวยราชบุตรพระเพ้าเทวกาล
 ชัตยวงศ์ไทยเมืองนครไทยเทศ คือเมืองราชคฤห ชอเจ้าสิงหนวัต
 กุมารโตพายวิวารมาสู่ประเทศน แรกตั้งเมืองนาคพันธหรือนาเคนทร
 คือเมืองเชียงแสน เก้าในแคว้นแสนสุวรรณโคมคำแห่งขอมโยธาณเมื่อ
 ก่อนพุทธกาล ๑๓๒๒ ปี สืบพระวงศ์ต่อ ๆ กันมาได้ ๕๕ ชั่วพระวงศ์ กล้าย
 เสยเมืองแก่ขอม ภายหลังจึงพรหมกุมารราชบุตรเจ้านครโยนกก็เสย
 เมืองกลบตั้งตัวชนไท ไต่กำกัขอมลงมาจนถึงเมืองกำแพงเพชร พระ
 อินทรให้ วิศณุกรรมมานฤมิตรเมืองกำแพงเพชรกันทางไว้มิให้ ไต่ขอม
 ต่อไป เจ้าพรหมกุมารกลบคืนไปตั้งอยู่เมืองไชยปราการ คือเมือง
 ฝางเหนือเมืองเชียงใหม่ มีพระราชโอรสทรงพระนามไชยศิริโคตรของ
 สมบัติสืบวงศ์ในเมืองไชยปราการ มีศึกเมืองสุธัมมาวดี คือสวเทิม
 หรือสทของรามัญยกมารบ จึงอพยบพลเมืองแสนครวลงมาตั้งณเมือง
 แฝยในแดนกำแพงเพชรเป็นเมืองไตรภวังษ ฝ้ายข้างเมืองนครโยนก
 นั้นอยู่มาไม่นานก็ล่มจมกลายเป็นหนองใหญ่ไป ๓. คำนานเมืองหริ
 ภูญไชยและจามเทวีวงษ อินกล่าวทวยเรอองสุเทวฤายีและสุกทันคฤายี
 สว่างเมืองหริภูญไชยเมื่อสุลศึกวาชได้ ๑๗ ปีหรือ ๒๒ ปี แล้วชอนาง
 จามเทวีราชธิดาพระยารามราชกระษัตริกรุงละโว้ ขึ้นไป ครองราชสมบัติ
 นางจามเทวีนั้นนภคิตาเป็นเจ้าแม่ขงรามบุรี (ชโยชณิยา) แต่ในหนังสือ
 ชินกาลมาลินีว่าพระยารามัญเห็นจะเป็นทวยเขียนอักษรรามเป็นรามัญ

ไปกระมัง นางงามเทวีได้นำพระพุทธรูปศาสนาและไสยศาสตร์ขึ้นไป
 ประดิษฐานในหริภุญไชยประเทศแล้วเกิดยตรชายฝาแฝด ชื่อมหันตยศ
 และอินทวรกุมาร แต่ในสมัยงามเทวีวงศ์เรียกเจ้าอินทวรกุมารว่า
 เจ้าอนันตยศ เจ้ามหันตยศได้ครองราชสมบัติเมืองหริภุญไชยหรือ
 ลำพูน แต่เจ้าอนันตยศนั้นพระพรหมฤๅษีสร้างเมืองเขลางค์นคร คือ
 นครลำปาง ให้อยู่ครองเมืองทั้งสองอยู่ในวาชอาณาจักรอันเดียวกัน
 สืบพระวงศ์โดยลำดับมาได้ ๔๘ ชั่วกษัตริย์ ถึงพระยายายาครองเมือง
 หริภุญไชย ให้พระยาเบ็กราชบุตรครองเมืองเขลางค์ ๔. ทำนนาน
 หิริญนครเชียงใหม่ ๕. ทำนนานพืงควงษ์ ๖. ชีณกาลมาลินีพงศาวดาร
 เมืองเชียงใหม่ ๗. ทำนนานเมืองพะเยา ๘. ทำนนานเชียงใหม่
 ๘. ทำนนานเมืองน่านและทำนนานเกล็ดต่าง ๆ คือ ๓๐. ทำนนานพระธาตุ
 คอยตุง ๓๑. พระธาตุสุเทพ ๓๒. พระธาตุลำปาง ๓๓. ทำนนาน
 พระแก้ว ๓๔. ทำนนานพระสิงห์ ๓๕. ทำนนานพระแก่นจันทน์
 ๓๖. ทำนนานพระพุทธรูปสิขี ๓๗. ทำนนานพระเจ้าหลวงทุ่งเชียงเมืองพะเยา
 และ ทำนนานอื่น ๆ บรรดาที่มีชื่อใจความเกี่ยวข้องทั่วถึงกันและกัน
 กล่าวจำเต็มตั้งแต่ปู่เจ้าลาวจก (จอบ) ตั้งวงศ์ตระกูลขึ้นณะตำบลภูเข
 สามเสา (คือคอยตุง) และกล่าวด้วยพระเจ้าอนรรฆกรงภกามประทุม
 พระยาสามสราษตั้งจุลศักดิ์ราช ชาติแต่ล้านนาไทยโยนกประเทศหา
 เจ้าแผ่นดินมิได้ สมเด็จพระอินทราชาจึงอัญเชิญเจ้าลาวจกเทวบุตรให้
 จุดไฟโดยอุปโยกกำเน็ดลงมาจากฟ้าแล้วกำยบันไดเงินลงมาจากยอดเขา
 คอยตุงมาสถิตย์แทนเงินภายใต้ร่มไม้พุทธรักษา จนทั้งหลายอัญเชิญ

ให้ เป็นกษัตริย์เสวยราชสมบัติในเมืองเงินยางเชียงราวเป็นปฐมสืบ
 พระวงศ์มาได้ ๘ ชั่วหรือ ๓๓ ชั่วราชวงศ์ ถึงพระยาธาวเคียงยกย้าย
 นครไปตั้งใหม่ใกล้ น้ำแม่ สาย และทางคอยตงเรียกว่านครไชยบุรีข้าง
 แสน สืบพระวงศ์ต่อ ๆ มาในที่นั้นได้ ๓๓ ชั่วราชวงศ์ถึงขุนเงิน มี
 ราชบุตร ๒ องค์ ชื่อขุนอินและขุนจอมธรรม จึงให้ขุนจอมธรรมไปตั้ง
 เมืองอยู่ทางคอยตงเรียกว่าภูคามยาว คือเมืองพะเยาเป็นแคว้นแคว้น
 ส่วนหนึ่ง แต่ขุนอินได้ สืบพระวงศ์ ในไชยบุรีเชียงแสนสืบลำดับต่อถึง
 ขุนเรืองบุตรจอมผาเรืองเป็นลำดับพระวงศ์ที่ ๓๘ มีเตชานภาพพราย
 แคว้นแคว้นล้านช้างใต้ตลอดญวนแคว้นอันได้ รัยอของแต่เจ้าแผ่นดิน
 จีนวงศ์ซองให้เป็นใหญ่ในเมืองแก้วประกันภูเทิด ขุนเรืองให้ราชบุตร
 ผู้ มีชื่อลาวเงินเรืองครองโยนกหรือญนครเชียงแสน ให้ราชบุตรผู้กลาง
 ชื่อคำหาครองเมืองล้านช้าง ให้ราชบุตรองค์น้อยชื่อท้าวชมแสง
 ครองเมืองกาวน่าน แยกอาณาจักรออกไปเป็นส่วน ๆ มหานคร

ในตำนานเรื่องกล่าวยกย่องอภินิหารขุนเรืองเป็นผู้แก้ตัวกล่าสา-
 มารดในการสงครามมาก มีดวงชาตาและประวัติดังนี้

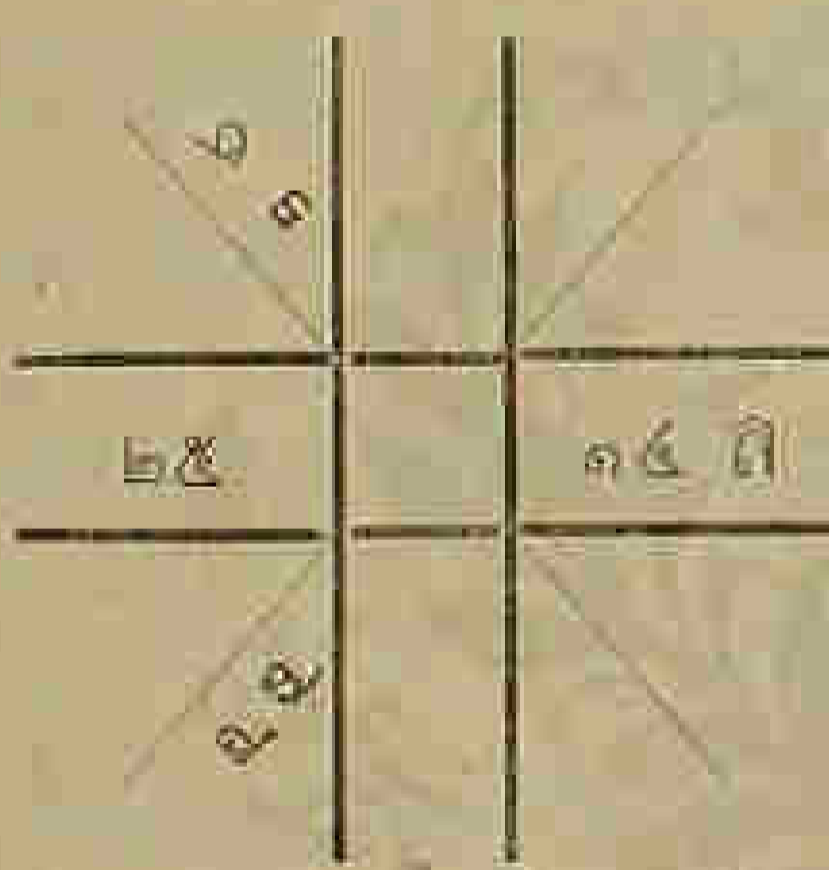
เจียงเกิดวัน ๓ ๕ ๕ คำ

ในปีเถาะฉอดศกจลศักราช ๔๓๖ เวลา
 ใกล้รุ่ง เมษชนมายุได้ ๓๖ ปี ได้
 เสวยราชสมบัติเมืองไชยบุรีเชียงแสน
 ได้ ๒๔ ปี ไปปราบปรามชนะประ-

เทศล้านช้าง ครองเมืองล้านช้างได้ ๓ ปี ไปปราบชนะญวนแก้ว

ครองเมืองแผ่นดินแก้วไต้ ๓๔ ปี รัชชองจนแผ่นดินชองเมืองฉนวน ๓๗๖
 ค่ำ ปีฉลูออกศึกจตุลศักราช ๔๘๐ ครั้นอายุไต้ ๗๗ ปี ยกไปปราบแก้ว
 แมนตาเกาะดงพิราไลยในท่ามกลางศึก พวกร้าแก้วทั้งหลายยังนัย
 ถอผลเรื่องเป็นสรณะสืบมาจนกาลบัดนี้

ฝ่ายลำคัษวงศ์ข้าง โยนกเชียงแสนตั้งแต่ลาวเงินเรืองบุตรขุนเรือง
 สืบมาได้ออก ๕ ชั่วราชวงศ์ อิงลาวเมง ๆ มีราชบุตรชื่อเจ้าเมงราย ๆ
 มีเกชาภินหารมากเมื่อใดเสวยราชสมบัติแล้วลงมาตั้งอยู่เมืองเชียงราย
 ปราบแคว้นแคว้นทั้งหลายผายเหนือและใต้ ไต้แคว้นแคว้นหรือภูไทยในแผ่นดิน
 ดินพระยายายาเมืองจตุลศักราช ๖๔๓ แล้วจึงลงมาตั้งเมืองเชียงใหม่ใน
 แคนลำพูนเป็นมหานครเมืองจตุลศักราช ๖๕๘ พระยาเมงรายผู้นี้มีมูล
 ชาติและประวัติดังนี้

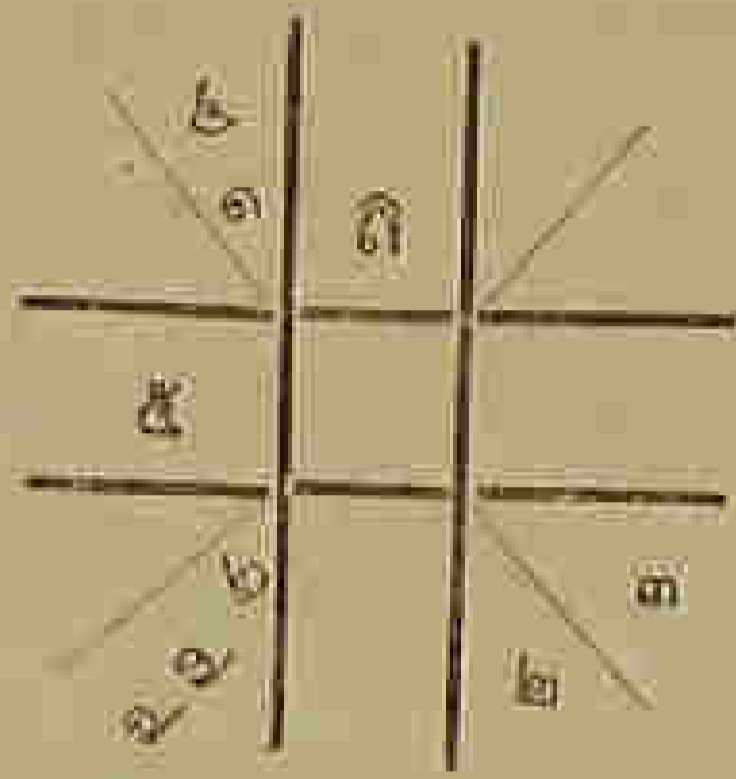

เมงรายเกิดวัน ๓ ๗ ๓ ค่ำ
 ปีจอสัมฤทธิศกจตุลศักราช ๖๐๐ จันทร
 เสวยฤกษ์ ๘ ปุศยฤกษ์ จนมาอายุไต้
 ๓๓ พรรษาจึงไ้ราชสมบัติ อยู่ใน
 ราชสมบัติ ๖๐ พรรษา จนมาอายุไต้

๘๐ พรรษาครองอศันนิบาตพิราไลยในท่ามกลางเมืองเชียงใหม่ ที่ ๆ ของ
 อศันนิบาตนั้นถาปนาศึกเป็นเจดีย์มีปรากฏอยู่มาจนทุกวันนี้

ฝ่ายองษข้างเมืองพเยานตั้งแต่ขุนจอยธรรมเป็นต้นสืบต่อกันมา
 ไต้ ๓๒ ชั่วราชคือกั ๓๒ ชื่อพระยาจ่าเมืองมีบุญญาภินหารมาก ไต้
 เป็นสหายกนกับพระยาเมงรายแลสมเด็จพะร่วงเจ้าสุโขไทย ทั้ง ๓

สหายนเป็นผู้ที่ได้ไปร่วมศึกษากันในการสร้างเมืองนครเชียงใหม่ มูล
ชาติาแลประวัติของพระยาจำเมืองมคังน

พระยาจำเมืองเกิดวัน ๕ ๑๖ ค่ำ
จุลศักราช ๖๐๐ ยงอสมฤทธิศก เวลาใกล้รุ่ง

เป็นศิษย์เทพอัสคชยทวัน แลศุกทันทฤาษี ณกรุงละโว้ ครูเคียวกัน
กับพระร่วงเจ้ากรุงสุโขไทย เมื่อชนมายุได้ ๒๐ ปีได้ครองสมบัต
เมืองพะเยาอยู่ในราชสมบัต ๖๐ ปีชนมายุได้ ๘๐ ปีจึงถึงพิราโดย ครั้น
ภายหลังสืบมาอีกหลายชั่ววรัชย์ เมืองพะเยาได้รวมเข้าเป็นราชอาณาจักร
จักรเชียงใหม่ ฝ่ายชตยวงศ์เมืองเชียงใหม่สืบต่อกันแต่พระเมงราย
มาได้ ๘ ชั่วราชวงศ์ถึงแผ่นดินท้าวทชณา มีภณะสังฆวงศ์สังกา
เข้ามาตั้งในเชียงใหม่ ครั้นสืบมาอีก ๓ ชั่วราชวงศ์ถึงแผ่นดินเจ้า
ท้าวลกเป็นพระเจ้าคิโลกราชเป็นปีที่ ๑๑ นับแต่เมงรายมา คิโลกราช
ได้ทำสงครามกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนารถกรุงศรีอยุธยาแห่งชิงแดน
แดนซึ่งกัน ภายหลังกระทำอิฐูมะสังคายนายพระไตรปิฎกแลออกบวช
ชักราวแลจัทการบำรุงพระพุทธศาสนาต่าง ๆ เป็นอวมิกราชลำดับวงศ์
สืบแต่คิโลกราชต่อมาอีก ๔ ราชวงศ์ถึงแผ่นดินท้าวชายกำเป็นลำดับที่
๑๕ นับแต่เมงรายมา ได้พระมหามณเฑียรณปฏิมากรจากเมืองเชียง
รายมาไว้เชียงใหม่ ครั้นสิ้นแผ่นดินท้าวชายกำไม่มีโอรสจะสืบวงศ์

ings ไปขอพระไชยเสฐราชบุตรพระเจ้าโพธิ์สาราชเมืองล้านช้างมาครอง
 นครเชียงใหม่ได้ ๒ ปี พอพระเจ้าโพธิ์สาราชเจ้าล้านช้างถึงพิราลัย
 เจ้าไชยเสฐราชบุตรจะกลับไปล้านช้าง จึงเชิญเอาพระแก้วขาวจันท
 รัตน ซึ่งเป็นพระปฏิมากรสำคัญอันนางงามเทวหน้าชนมาจากสระไ
 ปรักษีสฐานไว้ ในมณฑลกลางเมือง หรือญไชยสืบมาจนพระยาเมงราย
 มาค้เมืองหรือญไชยทุกไฟเผาเมืองใหม่ทั่วไป แต่มณฑลพระแก้ว
 หาได้ใหม่เพลิงไม่ ครั้นพระยาเมงรายสร้างเมืองเชียงใหม่แล้วจึง
 เชิญไปประดิษฐานไว้เมืองเชียงใหม่ อยู่ในพระราชมณฑลทิเบร ครั้น
 แผ่นดินทีโลกราชให้หมื่นคำพริ้วคกไปถ่ายอย่างโลหปราสาทที่ตั้งกามา
 สร้างเป็นหอพระแก้ว เจ้าไชยเสฐราชบุตรได้เอาพระแก้วขาวองค์
 นกยทั้งพระสังหซึ่งเจ้ามหาพรหมได้มาจากเมืองกำแพงเพชรแลพระมหา
 มณฑรัตนอันโตจากเทวเมืองเชียงรายกยทั้งพระแซกคำแลพระสำคัญ
 ต่าง ๆ ไปไว้เมืองล้านช้างหลวงพระบาง ภายหลังชาวเมืองเชียง
 ใหม่ขอคืนมาได้แต่พระพุทธรูปหนึ่ง แต่พระแก้วขาวแลพระแก้วเขียว
 นั้นหาได้คืนไม่ พระมหากษัตริย์แลพระพุทธรูปยศรัตนจึงได้ไปอยู่
 ในแดนล้านช้าง ครั้นพระไชยเสฐราชบุตรไปครองเมืองล้านช้าง แล้ว
 ข้างเมืองเชียงใหม่จึงเชิญเจ้าเมกภูมิมาจากเมืองนายให้เป็นเจ้าเชียงใหม่
 สืบราชวงศ์มาได้ อีกชนหนึ่ง ก็เสียดเมืองแก่ขียนนของหรือยแรงนของ
 พระเจ้าชนะสิบทิศกรุงหงษาวดี แต่นั้นมาอนุญาตการบ้านเมือง
 ทั่วไไปในลานครไทย พระเจ้าหงษาวดีตั้งผู้หญิงเป็นเจ้าเมืองภายหลัง
 ก็ให้ราชบุตรผู้ชอธารวดีเมงมาเป็นเจ้าเชียงใหม่ แลต่อมาเจ้าฟ้า

สุทโธรวรมราชามาเป็นใหญ่กำกับเมืองประเทศราชเหล่านี้ ครั้น
 สมัยเมื่อมอญเสื่อมอำนาจลง หัวเมืองต่าง ๆ ในลานนาไทยกลับ
 ตั้งแข็งเมืองเป็นลุ่ม ๆ ในลุ่มเชียงใหม่ นั้นมีเจ้าของคนผู้มาจาก ล้าน
 ช้างใต้เป็นเจ้าองค์ปกครองเมืองเชียงใหม่ แล้วก็เสียเมืองเชียงใหม่
 แก่มังลอของพระเจ้าภูกามยาว เมืองเป็นยุคเชษฐกษัตริย์กาลมาจนถึงสมัย
 นายทัพยี่ช้างตั้งตัวชนที่เมืองนครลำปาง บุตรนายทัพยี่ช้างใต้ เป็น
 เจ้าฟ้าชายแก้วแลบุตรเจ้าฟ้าชายแก้ว ๘ คน ใต้เป็นต้นตระกูลวงศ์ของ
 เจ้าผู้ครองเมืองต่าง ๆ ในมณฑลพายัพพจนกาลบัดนี้

ในการเรียบเรียงตำนาน โยนก เรื่องนี้ จะไต่ขึ้นหมวดออก เป็น ๖
 ภาค ๆ ที่ ๑ ชื่อว่าภาคสุวรรณโคมคำ ภาคที่ ๒ ชื่อว่าภาคโยนก
 ภาคที่ ๓ ชื่อว่าภาคทริภุญไชย ภาคที่ ๔ ชื่อว่าภาคพิงศ์วงศ์ ภาค
 ที่ ๕ ชื่อว่าภาคเมงศ์วงศ์ ภาคที่ ๖ ชื่อว่าภาคทิววงศ์ ในภาค
 นั้น ๆ จะไต่ขึ้นส่วนออกเป็นปริเฉทหรือบท ตามส่วนแห่งข้อความที่
 กล่าวเป็นลำดับกันไปแจ้งในสารยานเรื่องต่อท้ายเรื่องนแล้ว

อนึ่งการเรียบเรียงเรื่องนี้ข้าพเจ้าได้สอยสวน กัณฑ์พงศาวดารพระมา
 รามัญไทยใหญ่ล้านช้าง แลพงศาวดารจีน พงศาวดารเหนือ พระราช
 พงศาวดารสยาม แลพงศาวดารเขมร กัณฑ์หนังสือต่าง ๆ ในภาษา
 อังกฤษด้วย ที่มีข้อความข้างตงกันแลคล้ายคลึงกันบ้าง ก็จะได้
 ได้อธิบายต่อไปในคำบรรยายต่อจากตำนานนี้

ใต้เรียบเรียงสำเนาเมื่อฉวันที ๘ เดือนธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๕

เกร็ดเกร็ด

คำบรรยาย

อนึ่งด้วยข้อความที่คัดมาจากต้นฉบับตำนานต่าง ๆ นั้นหลาย
ตำนาน ความบางแห่งก็แตกต่างกัน ข้อคน คำขล เมือง ศักราช ปี
เดือน ไม่ตรงกันบ้าง มักทำให้เกิดความสงสัยแก่ผู้อ่าน

เพราะฉะนั้นในการเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ จะได้อธิบายข้อความ
แต่ละตอนต่าง ๆ ในเรื่องนี้จะทำให้เกิดความสงสัยนั้นไว้ ในคำบรรยาย
นี้ และจะได้ลงหมายเหตุไว้ในใต้เส้นบรรทัดของคำแห่งหน้าสมุดที่มี
ข้อความอย่างดงนั้นด้วย

เหตุแห่งตำนาน

ตำนานต่าง ๆ ที่ไม่ตรงกันนั้น ด้วยเหตุที่ผู้แต่งตำนานเหล่านี้
นั้นต่างก็แต่ต่างโวหารกัน การคำนวณหาศักราชขเดือน และ
บัญญัติชื่อคน คำขล เมือง เป็นไปตามความถนัดแต่ตามความประสงค์
ของท่านผู้แต่งนั้น

ลักษณะตำนาน

ถ้าตำนานใดที่ผู้แต่งเป็นชาวรัตนที่ข้างถาวรศาสนาแลภาษามคธก็
มักแต่งไว้ในมคธภาษา บัญญัติก็มักแปลงชื่อคน คำขล เมือง เป็น
มคธภาษา แลมักมีเอานามนครแลแคว้น แคว้นต่าง ๆ ในมคธ
ประเทศมาสมมติเป็นนามเมืองแลแคว้นแคว้นในประทศนั้น เรื่องราว
ก็มักระกล่าวเกี่ยวพันไปในเรื่องสากขวงค์แลสังกาส์ เพื่อระนำความ
ให้พิศทราในส่วนการที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

ถ้าตำนานอะขยโตที่ผู้แต่งเป็นชาวยุโรปก็เรียกชื่อคน คำแปล เมือง
ไปอย่างหนึ่งตามเหตุหรือตามนิยมของฝ่ายชาวยุโรป ทำให้กัน ๆ เทียบ
หรือเมือง ๆ เทียบมีชื่อเป็นหลายอย่าง

นามต่าง ๆ

เช่นในตำนานพระแก่นจันทน์ เรียกนามเมืองแก้ตากว่า วิเชต
ชนบท ในตำนานพระพุทธลีลา เรียกสุขตกระนคร เรียกนาม
พระยาหลวงคำแดงเจ้าเมืองแก้ตากว่า พระเจ้าสุวรรณสามราชเมืองวิเชต
นคร เรียกนามท้าวตาแหวนนายบ้านสพสัยว่า พระเจ้ามัททิกะเน
ไตรราชเมืองสุทนต์ เรียกนามหมื่นทนต์เทพครุว่า อำมาตย์ป่าเท
ไซ ในตำนานพระอิศมภาคเรียกนามท้าวผพาวว่า ยักษ์เทวกุมาร เรียก
ท้าวผางว่า ยักษ์ถเววกุมาร ในหนังสือจินดามาลินเรียกนามมะน
หะเมืองเจ้าเมืองสระเทมว่า พระยาปรณกาม เรียกพระยาเจ้าเมืองเจ้าเมือง
พะเยาว่า ปรณาทนะราช เรียกอ้ายพาวว่า อยะเทวะอำมาตย์ เรียก
เมืองเชียงแสนว่า ไชยเสนะบุรี เรียกเมืองเชียงรายว่า ชีรายะนคร
เรียกเมืองเชียงทองว่า ชรภุชนคร เรียกเมืองฝางว่า กัสสะนคร เรียก
เมืองน่านว่า ทาวะราชนคร แต่ในตำนานพระอิศมภาคเรียกนั้นทสุวรรณ
นคร เรียกเมืองแพร์ว่า พลนคร เรียกพระยกไสยหรือไทยเจ้าเมือง
ศุโขไทยว่า ไภยราช แต่ในตำนานพระพุทธลีลาเรียกว่า ไสยรังคราช
อนึ่งเจ้าเมืองกำแพงเพชรซึ่งได้พระพุทธรูปหังแลพระมตามนิรคนไว้ในตัว
ส่งให้เจ้ามหาพรหมไปนั้น ในจินดามาลินเรียกว่า คัญญูมาตย์
แต่ในตำนานพระพุทธลีลาเรียกพระยาตักศิลาเป็นต้น

นามประเทศ

ยังนามประเทศแคว้นแคว้นทั้งหลายที่แปลงเป็นนามแลแคว้นแคว้น
ต่าง ๆ อันมีนามในมัชฌิมประเทศดังนี้

๑. ประเทศอาซั่มแลมณฑลปุระหรือกระแซเรียกว่า แคว้นแคว้นกาสี
ข้าง ไทยมอญข้าง เมืองเวสาลีหลวง หรือไพสาลีข้าง

๒. แคว้นแคว้นเมืองเสนหวี ซึ่งภาษาจีนเรียกว่า เสหลันนั้นมิ่ง
สูงเจานั้น ในตำนานต่าง ๆ เรียกว่าโกสามพีย์

ความเห็นของมิสเคอร์ เนอิลย์อ็ค ว่าน่าจะมานต์คำพระมาว่า
โกซานปยี คือเก่าสยามพระยา หรือพระยาสยามทั้ง ๘ เมืองแลเรียกว่า
ว่าเมืองกอกขาวใหญ่ข้าง ในตำนานเก่าพูดเรียกว่าเมืองยทมาสา

๓. แคว้นแคว้นสุนหน้า ซึ่งจีนยุคยุบนั้นเรียกตาลีฟู ไทยลาว
เรียกหนองแสข้าง ทอแตข้างนั้น ในตำนานเรียกว่ามิดิลาวิฐูระ

๔. แคว้นแคว้นเมืองเซียงวุง ๓๕ พันนาถอ ซึ่งจีนเรียกเซ่หลันนั้น
ตำนานทั้งหลายเรียกว่าอาฬวิฐูระสมมุติว่าเป็นเมืองอาฬวกยักซ์ ข้าง
แห่งเรียกว่าอพิทุระมระวิฐูระข้าง

๕. แคว้นแคว้นเมืองยง เรียกว่าหียงชวิฐูระ สมมุติว่าเป็น
เมืองมทายักซ์ตามเค้าที่จีนเรียกว่ากัย ไต้

๖. เมืองเซียงคอง เรียกว่าเซมวิฐูระ หรือเซมวามัญ ตามเค้า
เดิมที่เป็นแดนขอม แต่พวกลาวเรียกชนชาวประเทศนั้นว่าเซิน ในของ
มาแต่คำว่าเซมหรือขอมนั้น

๗. เรียกเมืองเซียงนีสว่า โยนกนคร แลเรียกพลเมืองว่า ยวน
เพื่อจะให้เขียนโยนระในอินเตีย แต่คำว่ายวนในที่นี้เหตุเนื่องมาจาก
คำภาษาจีนเรียงยูนซาง หรือฮวนซาง แปลว่าชานหรือสยาม ต่าง
ประเทศก็คล้ายกับคำว่ายูนนั้นฮวนหน้า แปลว่าต่างประเทศทิศใต้นั้น
หาใช่โยนระในอินเตีย ซึ่งเป็นนามแซ่หรือตระกูลของยวนระอันเนื่องด้วย
มหาขัณฐะนาคาซึ่งเป็นต้นชาติตระกูลของพวกโกลาเรียนในอินเตียไม่

๘. แฉ่นแคว้นลำพูนไชยเชียงใหม่ ซึ่งลาวเรียกว่าลานนาไทย
นั้น ในตำนานเรียกว่ามหารัฐรูปร่าง สามเศษะข้าง

๙. แฉ่นแคว้นนครหลวงพระบาง ซึ่งเรียกว่าลาวซัว ลาว
ชะวา เซ่า หรือ ลานซาง อันเนื่องมาจากคำภาษาจีนว่าลาวซัวสันเจียง
นั้นยกไปเป็นมลาวรัฐหรือมลาประเทศ เช่นมลาวชัยภู์ หรือมุตถาน
มุตถาน ในอินเตีย

๓๐. แฉ่นแคว้นยวนตังเกีย ซึ่งแต่ก่อนจีนเรียกว่าเกโจหรือย้าวจิ
แปลว่าพวกเท้าเปล่าไม่สวมรองเท้า นั้น ตำนานเรียกว่ารพินนคร

๓๑. แฉ่นแคว้นเขมรนครหลวง ซึ่งแต่ก่อนจีนเรียกว่าโพหน่า ใน
ตำนานเรียกโพธิสารหลวง ครั้นภายหลังเรียกว่าตักกะสิลา โคยเทศ
ที่มีปราสาทศิลา ทั้งโคสมมฤทธิเป็นประเทศเขมรมีรัชทายาทมน้ำสินธุ
ในอินเตีย อันเนื่องมาจากเหตุที่มีเมืองสิลาของพวกชาติตักกะ

๓๒. เรียกแคว้นเขมรโต ที่พวกแขกชระวามะลาญมาตั้งเรียก
เมืองว่ากำปงตามภาษาแขก เช่นกำพงไสมกำพงสวายกำพงอม
เป็นต้นนั้นว่าจามราชนคร เรียกแขกเขมรนั้นว่าจาม

๑๓. เรียกแคว้นแคว้นนครศรีธรรมราชว่าศรีธรรมนคร หมายถึง
ความว่านครของพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ย่าง ว่าปาตลียุคร์มหานคร
ย่าง

๑๔. เรียกแคว้นแคว้นรามัญเมืองสะเทิมว่า สุธัมมาวดี เพราะ
พระมาเรียกว่าท้อตุน

๑๕. เรียกแคว้นแคว้นเมืองทองชื่อว่าสาวดี

๑๖. เรียกประเทศภูทอกว่าอริมีทมนคร

๑๗. เรียกแคว้นแคว้นเมืองสุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี เพ็ชร
บุรีว่า สุวรรณภูมิ เช่นตัวอย่างในฉีกกาลมาลีนีว่าพระเจ้ารามาศิขิต
ให้วัดเทศอำมาตย์เจ้าเมืองสุพรรณภูมิ มาคิทวิศาชนครคือเมืองไชยนาท

๑๘. เรียกเมืองสุวรรณโลกว่า สัชชนาลัยย่าง หัพทวิสัยนคร
ย่าง ซากังราวย่าง

๑๙. เรียกเมืองสว่างบุรีว่าเมืองขลังพนย่าง เมืองพระบางย่าง

๒๐. เรียกเมืองพิษณุโลกว่าเมืองสองแควย่าง เรียกเมืองพิศิตร
ว่าสระหลวง

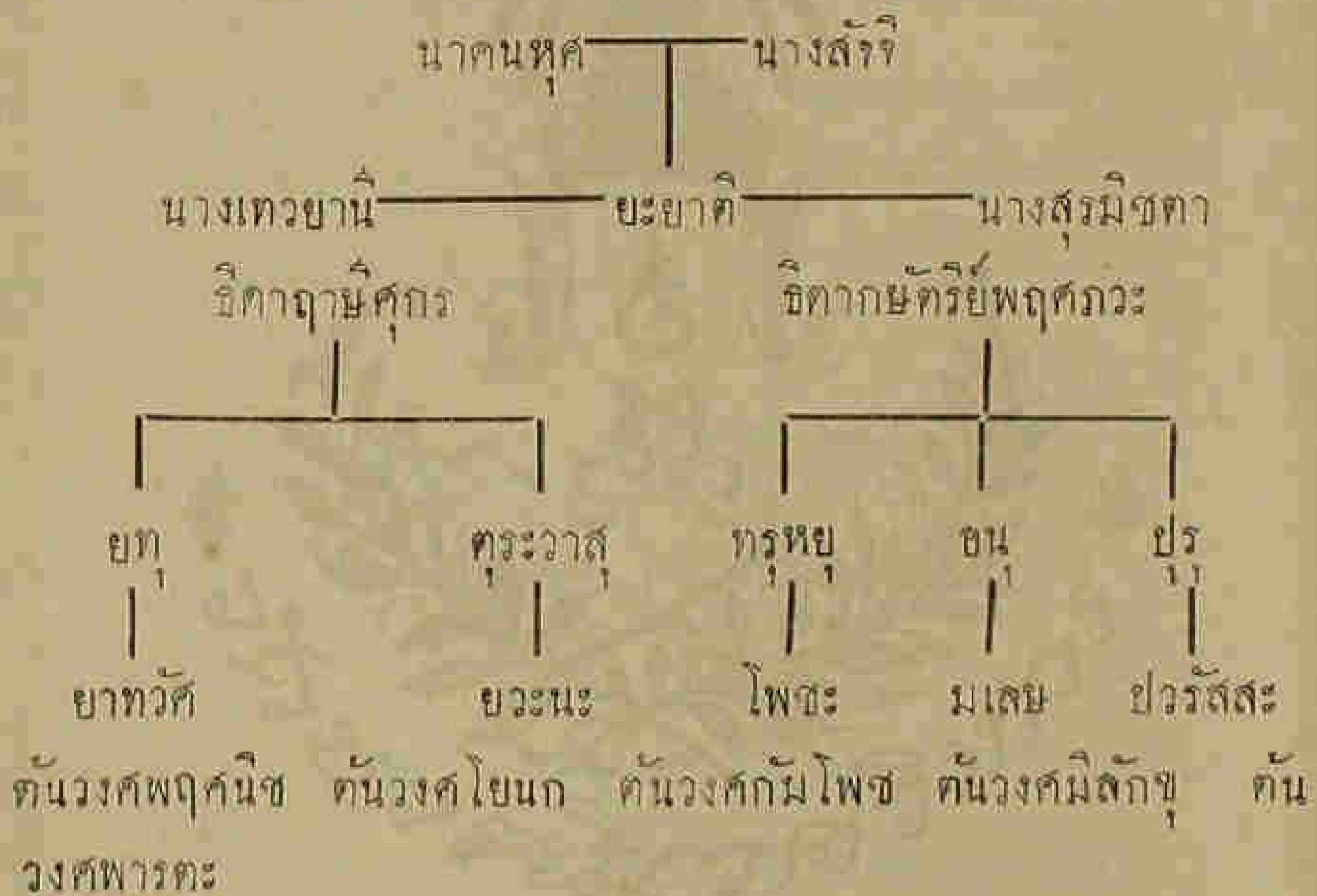
๒๑. เรียกเมืองลพบุรีว่าละโวฐบุรี เนื่องจากคำจีน เรียก
ลูก๊ก ตะไว๊กก ซึ่งกลายมาเป็นเซียมไล๊กก (มาแต่คำว่าจามก๊ก
หรือเซียมก๊กก๊กกับไล๊กกรวมกันคือสยามก๊กขลาว)

๒๒. เรียกเมืองรามบุรีอนเป็นที่ตั้งกรุงเก่าว่าอโยชนิกก เทียบ
กับอยุธยามหาโกศลประเทศในอินเดีย และด้วยเหตุที่ชาวมหาโกศล

อยุธยา ในอินเดียเป็นตระกูลกัมโพช ศัพท์ว่ากัมโพชจึงนำมาใช้ ใน
ประเทศนี้ เลยกกลายเป็นนามสำหรับเขมรไป

อธิบายคำว่ากัมโพช

ศัพท์ว่ากัมโพชนี้ไม่ใช่ภาษาเขมร เดิมเป็นภาษาชาวอินทหรือ
สันธูประเทศ เป็นนามแซ่หรือโคตรของชนจำพวกหนึ่งซึ่งอ้างว่าเป็น
เชื้อสายเหล่ากษัตริย์ต่อมาจากนาคมหคผู้เป็นใหญ่ใน ประเทศไทรหะปุณ
ลิตธิคธมหา โภคส โขราณ มีเครื่องยศอันตระกูลตามที่ปรากฏในอิรูป
เทพหมวกอิสัมภะวาทังนี้

ตระกูลแห่งบุตรพระยาทิทั้ง ๕ นี้ เรียกว่าขณูระมหานาคา เมื่อ
ชนตระกูลใดได้เป็นใหญ่ในแว่นแคว้นใด ก็เรียกนามประเทศและ
ชาวประเทศตามนั้น อันคำว่ากัมโพชนั้น ได้ความว่ากัมมานคัณาม

ดาวพระเสาร์ซึ่งเรียกว่ากัมพลนาคะ โพิษมาแต่คำว่าพฤษภหรืออินันต
 ราชี พวกชาติโพชะเป็นพวกที่นับถือพระโคนละดาวพระเสาร์ ภายหลัง
 เมื่อแปลงมาเป็นคาสนาอิศวร จึงยกเอาโคมาเป็นอาศน์ของพระผู้
 เป็นเจ้าอิศวร เนื่องมาแต่ดาวพระเสาร์เป็นใหญ่ในราชีพฤษภ เหตุ
 ฉะนั้นประชาชนชาวมหาโกศลลยอชยาหรืออิรวัดตะแลชาวอินทรปรฎู (เค
 ลี) ในประเทศอินเดียโดยมากยอมเป็นเชื้อสายเหล่ากอหรือแซ่กัมโพช
 ทรนเมื่อมาเทียบคประเทศสยาม ไยราณซึ่งรวมกันกับเขมรนั้นเป็นมหา
 โกศลลยอชยาและอินทขัฐกรรัฐแล้ว นามว่ากัมโพชนั้นก็เลยก็คมา
 เป็นนามหมู่ชนในประเทศนี้ด้วย แม้คนชาติไทยใหญ่หรือเงี้ยวซึ่ง
 พระมาเรียกว่าชานค้อสยามนั้นก็ถือว่าตนเป็นวงศ์กัมโพชในอภิชัยคำ
 แห่งนามเจ้าฟ้าเงี้ยวหรือไทยใหญ่ทั้งหลายยอมออกนามว่าเป็นวงศ์กัม
 โพชดังนี้

- เจ้ากัมโพชรัฐสุระมหาวงษ์ศรีปรวสุธรรมราช เจ้าเมืองนาย
- เจ้ากัมโพชรัฐสุระมหาวงษ์ศรีสุธรรมราช เจ้าฟ้าเมืองไลคำ
- เจ้ากัมโพชศรีมหาวงษ์ศรีธรรมราช เจ้าฟ้าเมืองขัน
- เจ้ากัมโพชรัฐสุระวงษ์สิทธิธรรมราช เจ้าฟ้าเมืองป
- เจ้ากัมโพชรัฐสุระมหาวงษ์ศรีวิราช เจ้าฟ้าเมืองมอกใหม่ (คอก

ไม้)

- เจ้ากัมโพชรัฐสุระศรีปวมหาวงษ์สุธรรมราช เจ้าฟ้าเมืองยง
- เจ้ากัมโพชมหาวงษ์ เจ้าฟ้าเมืองชเข้าะ

ชื่อเมืองแสนวันนี้มีว่าเมืองศรีวิลาศมหากัมโพชสังฆโกสามพิย
 เพราะฉะนั้นควรทราบไว้ว่านามกัมโพชนั้นใช้แต่จำเพาะเขมรอย่าง
 เดียวก็หาไม่ แต่กาลก่อนนั้นเขาย่อมเรียกพวกไทยว่ากัมโพชด้วย

อธิบายคำว่าไทย

เมื่อได้อธิบายศัพท์ว่ากัมโพชมาแล้ว จะได้อธิบายถึงมูล
 ศัพท์ในคำว่าไทยต่อไป คำว่าไทยแปลว่าสว่างว่าขาว ในภาษาสันสกฤต
 ใช้เรียกดวงอาทิตย์และเรียกพวกอารยันว่าไทยด้วย เช่นคำว่าอุไทย
 คืออาทิตย์ชน พระนามพระเจ้าสมันตราชคือยโรราชะในปฐมสมโพธิ
 นั้น ก็มีว่าทิศไทยสว่างสืบเท่านั้นตามท้าวพฤทธิชัยก็ซึ่งในภาษาอังกฤษ
 เรียกว่ายูนิเคอร์นั้นมาแต่คำว่าไทโยปิกา ปิกาของความสว่าง คำว่า
 ไทยที่มาในภาษาจีนนั้นออกจากอักษรคำว่าเทียน คือฟ้า ซึ่งตรงกัน
 ข้ามกับคำว่าที่ คือดิน จีนใช้คำว่าไทยแปลว่าเป็นใหญ่ ตรงกับคำ
 อังกฤษว่าแกรนด์หรือเอกเซลเลนส์ ใช้ในคำนำนามผู้เป็นใหญ่ เช่น
 ชองท้อของไทยคือชองเข้าชองไทยเข้าไทจือ ไทยเจียงและอื่น ๆ บางที
 ใช้เป็นศัพท์นามแทนพระนามเจ้าแผ่นดินต่างประเทศ เช่นคำว่าไทอิง
 ก๊กเจ้าแผ่นดิน, อังกฤษ ไทฟ้าก๊กประธานาธิบดีฝรั่งเศส ไทยเมก๊ก
 ประธานาธิบดีอเมริกา ไทยโงโหลซีก๊กพระเจ้าแผ่นดินรัสเซียเช่นนี้
 เป็นต้น

ในภาษาไทยก็ใช้เรียกเทวคาและ กษัตริย์ว่าเทพไทยท้าวไทย
 เรียกพระสงฆ์ว่าเจ้าไทย เรียกหญิงงามว่าอ่อนไทยชวไทย เรียกผู้พัน

ขากจากหน้าว่าเป็นไทย เรียกผู้มี อิศระภาพแก่ตัวว่าเป็นไทยแก่ตัว
 ใจความก็เป็นอย่างเดียวกัน แต่ในภาษาลาวนั้นคำว่าไทยใช้เพื่อ
 เป็นคำใช้แทนคำว่าคนเช่นคนในเรือนว่าไทยเรือน คนมาแปลกว่า
 ไทยแขก คนเราคนเขาว่าไทยคนไทยเพื่อน ไพร่บ้านไทยเมืองในมหา
 ชาติคำหลวงกณชทานกณชมน้ำคำว่า "ข้า้เศียรไทยใจแพศยชัยพระ
 แผลยันคร" ไทยใจแพศยคือว่าคนใจยกยหรือผี หรือทมิฬเช่นนั้นเป็น
 กัน เหตุที่ลาวใช้คำว่าไทยแทนคำว่าคนนั้นเนื่องมาจากลาวถือชาติว่า
 เป็นตระกูลแทนคือเทียบในภาษาจีน แปลว่าฟ้า คนที่มาจากตระกูล
 แถนย้อมเรียกว่าไทยคือพวกฟ้าหรือพวกสว่างพวกชาวต่างชาติ

อธิบายคำว่าขอมและแกว

ส่วนคนที่เป็นพื้นเดิมของประเทศข้างใต้ นั้นเป็นพวกคำพวกมกซึ่ง
 จีนเรียกว่ากียแปลว่าผี ศัพท์ว่ากียนี้กลายมาเป็นก้อกวยแกวกาวยัง
 อีก คำว่าเมงแปลว่ามีด ซึ่งกลายเป็นเมืองแม่วหม้อยในภาษายวน
 และคำว่าขอมขมแซมเขมรมัง, เขมอ, เขมา, แปลว่าสาคีสีเขมา
 มอมหมักมีกมีว เป็นคำที่เนื่องต่อกันตลอดไปจนถึงคำว่าชะโมย คือ
 พวกมกที่ยของเขาเข้าลัทธิพื้ในเวลาค่ามีด คำว่าขอมนั้นในตำนาน
 ต่าง ๆ มักใช้คำว่าขอมคำกัมโพชพิไลยข้างขอมคำแปล่า ๆ ข้าง เพราะ
 คำว่าขอมคำนั้นแลจึงกลายเป็นขอมคำดินไปก็มี

อนึ่งในพงศาวดารลำดับเห็นชื่อ เมื่อออกนามเจ้าเมืองขอมเช่นว่า
 พระยากาฬวรรณทีศราชบุตร พระยากากะภักทรกรุงทักกะเสีลาสร้างเมือง

ละไว้ ทั้งนี้ ย่อมแสดงคุณนามในข้อสี่ทำปรากฏอยู่ด้วย กาฬวิณญ
 กติข้อสี่คำ กากะภัทร ก็คือเกทคำหรือเกทเขียนสี่กา อาศัยเหตุเหล่านี้
 ให้ประจักษ์คุณศัพท์ในคำว่าขอมคำ

ภาษาขอมแลเมง

คนพวกขอมซึ่งในสมัยนี้เรียกว่า เขมร ขมุ และข้าส่วยต่าง ๆ
 นอกจากข้าชาติจรายและชาติเรอแก้วซึ่งเป็นพวก จากชวามลายู แล้วก็
 คงมีเกทและพวกภาษาคล้ายกันกับคนพวกเมง ซึ่งในสมัยนี้เรียก
 ว่ามอญหรือรามัญ ผิดกันข้างแคส้านเียงเพี้ยนไปข้างคัง นเฆมรณัยว่า
 “มอญ ยี่ ใน ขวน” มอญนัยว่า “มอญ ยาไซไซอน” ชานนัยว่า
 “มอญ ยา แะ ยอน” เขมรเรียกสั้นว่า “ทะมอ” มอญว่า ทะเมาะ
 ข้าว่า ทะเมาย่างปะเตาย่าง กะมอข้าง เขมรเรียกสั้นไม่ว่าขอมเฉอ
 มอญว่า กนอมณุ ข้าว่าคอมลองข้าง กลองข้าง เรียกสูงว่า โคน
 เรียกหลานว่า มอญมวน เหมือนกัน ควรเห็นได้ว่ามอญก็ยี่เขมรแล
 ข้าต่าง ๆ เป็นมนุษย์จำพวกเดียวกัน เป็นพวกคนคำอยู่ในพื้นประเทศ
 นี้มาก่อน แม่น้ำใหญ่อันอยู่ในบริเวณของพวกขอมนั้นก็มีนามว่าแม่น้ำ
 ขอม ซึ่งสมัยนี้เปลี่ยนมาเป็นช่องแกลไซง แม่น้ำซึ่งพวกเมงเคยอยู่ก็มี
 นามว่าแม่น้ำเมง ภายหลังกลายมาเป็นแม่ระมิง แม่พิง คือแม่น้ำ
 เจ้าพระยาตอนเหนือ ในพงศาวดารเมืองทวิภูญไซยเรียกพวกเมงว่า
 เมงคบุตร สมมุติว่าลูกแม่น้ำเมงคือพิงค์ ในนิพนธ์ศาลาเรื่องพระ
 โมคขลิบผู้ตีศกเถรส่งคณะส่งผู้นำพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ ว่า

เป็นเมืองมอญนั้น ก็มีคำเรียกพวกมอญว่า ขี้คาง ในภาษาว่าคัง
 “สวัณณมกัณคธา โสณตธา มหิตถิกา นิตเมตธา ยัสสาจกะธม โม
 เจสพนธนาพหุ” ผลเหล่านี้เป็นข้อประกอบเหตุให้เห็นได้ว่า คนชาติ
 เขมรและมอญเป็นชาติชาวทิศใต้ ดังเช่นพวกทมิฬหรือทราวีกีเยร ใน
 ประเทศอินเดียฝ่ายใต้ ซึ่งเรียกขานกันแลแต่ยุคดั้นนั้น แต่พวกไทยเป็น
 พวกที่แผ่ลงมาทางทิศเหนือ ซึ่งยัดกันเป็นประเทศจีน ฉะนั้นก็ยกกันกับ
 พวกอารยันในอินเดียใต้แผ่ลงมาทางประเทศกายนุซึ่งเป็นเมืองแขกชื่อว่า
 ฉี่ในฝ่ายเหนือปลายแม่น้ำสินธุ คือพระเจ้าท วิเทศหรือทิสสไทยซึ่ง
 ภายหลังเรียกว่ามรวรคเทวจักรวัต หรือปโรชราชในปฐมสมโพธิเป็นต้น

ว่าด้วยมูลประเทศไทย

แต่เรื่องที่ชาติไทยได้แผ่แผ่ลงมา จากประเทศฝ่ายเหนือซึ่งเป็น
 ทิศเหนือภาคของประเทศจีนยัดกัน ตามพงศาวดารไทยใหญ่แลไทยเหนือ
 ไม่ได้ให้ความปรากฏถึงมูลเดิม เพราะเป็นเรื่องแต่งขึ้นภายหลัง คำเนิน
 เรื่องต้นเป็นแก่นิทานเสียโดยมาก ที่คงได้ให้ความปรากฏบ้างจากหนังสือ
 อิงกฤษซึ่งกล่าวด้วยเรื่องประเทศตะวันออกหลายเรื่อง เช่นพงศาวดาร
 จีน ไชราณของมองซีเออเตเวียนกล่าวถึงชนชาติไทยแต่ไชราณกาล ตั้ง
 ถิ่นถานบ้านเมืองอยู่ในบริเวณแม่น้ำเจ้าเจียง ซึ่งยัดกันเรียกว่าแยงซีเกียง
 ในประเทศจีนคือแม่น้ำอันเป็นที่ตั้งเมืองเสฉวนหรือไปคัง เดิมเป็น
 ประเทศไทยมาก่อน ตั้งแต่ครั้งแผ่นดินจีนกษัตริย์วงศ์เจียวเต้ตั้งวงมา
 นานประมาณเวลาก่อนคริสตกาล ๒๓๕๖ ปี ก่อนพุทธกาล ๓๘๓๕ ปี

อนึ่งไปรเฟคเซอร์ดูแคลศ กล่าวไว้ว่า ชนชาติไทยได้ตั้งประเทศเป็น
 เอกราชในบริเวณแม่น้ำแยงซีเกียงนั้น มีอาณาเขตก็โดยกว้างตั้งแต่
 แลตทิติ ๓๓ จนถึง ๓๘ ดีกรี โดยยาวตั้งแต่ลองจิจิต ๑๐๖ ถึง ๑๐๘
 ดีกรี มีปรากฏในสมัยกาลก่อนคฤศท ๒๒๐๘ ปี คือก่อนพุทธกาล
 ๑๖๖๖ ปี เวลานั้นประเทศจีนยังมีไคชยายลงมาถึงแม่น้ำแยงซี คือเมื่อ
 แผ่นดินจีนแตกออกเป็นเลียดก๊กหลายเอกราช เมื่อพุทธกาลราว
 ๒๒๖ ปี เมืองเสฉวนจึงตั้งขึ้นเป็นเอกราชก๊กหนึ่งหรือมณฑลหนึ่ง ชื่อ
 เลียงจิวเกกหงอ คือเมืองฉือ ครั้นภายหลังจึงรวมมณฑลเมืองจีน ซึ่ง
 ต่อมาเรียกว่ายงจิว บัดนี้เรียกว่าเซียมไซ ได้รวมมณฑลประเทศราช
 ทั้งหลายเข้าได้ ในแผ่นดินพระเจ้าจันลี้ฮ่องเต้ เมืองเสฉวนแลยวเจอนแม่น้ำ
 น้ำแยงซีตกเป็นราชอาณาจักรกรุงจีนเมื่อราวพุทธกาลได้ ๓๕๕ พรรษา
 ส่วนแคว้นแคว้นชนหน้าซึ่งตกตอกยชฉวนลงมาของทักษิณภาคนั้น ตาม
 พงศาวดารจีนคงเรียกรวมว่าแขวงเลียงจิว ภายหลังเรียกว่าแขวงยิต
 คงเคงโต มาในแผ่นดินพระเจ้าฮันยูเตกษัตริย์วงศ์ฮันจึงเรียกว่าชนหน้า
 แขวงเมืองฉฉวนนั้นต่อมาในแผ่นดินเหมงเรียกว่าไซซอก พระเจ้าเหมง
 ไทยไซ คือปู่ของปู่แต่งกองทัพยกทัพเรือ ให้ย้อฮิวเต็กเป็นแม่ทัพยก
 ให้ทงฮอเป็นแม่ทัพเรือ แล้วให้จูเลียงไซเป็นแม่ทัพหนนทัพยกมาปราบ
 ไคเมอวณแรม ๓ ค่ำเดือนเจ็ดศักราชของขุได้ ๕ ปี ตรงกับจุลศักราช
 ๗๓๕ ขลุเบญจศก ฤคนั้นต่อมาจึงแต่งกองทัพลงมาปราบแคว้น
 ชนหน้าและโฮซาน (ชานคำคือไทยใหญ่) ถ้าได้เมืองโฮซานแล้ว
 ให้ คิมเมืองไคหลี่ (ไทยลือคือเซียงวุ้น ซึ่งบัดนี้เรียกอิหลี่) กวย กอง

ทัพครั้งนั้นย่ออวเต็กเป็นแม่ทัพใหญ่ มุกอนเป็นยกขวา เการอนเป็น
 ยกซ้าย เกยวโลงของมุกเป็นทัพหน้า อุษอกกยกับมเซียวฮินเป็นกอง
 หลังทหารเอก ๘ นาย พลสามสิบหมื่น มุกอนยกเข้าตีเมืองกุยจว
 (คือช่ากุกย) ได้ก่อน แล้วจึงยกยานเมืองไทยล่าทัพไปตั้งเมืองฮุนหน้า
 ชาวฮุนหน้ายกทัพข้างออกสู้รบมีหลวงจีนมาบอกวิธีให้แม่ทัพรบต่อสู้ทัพ
 ข้างใต้ ทัพจีนตีเมืองฮุนหน้าได้ เลียงฮ้องเจ้าเมืองฮุนหน้าหนีไป
 โยนน้ำตายที่คลองซินตี้ ได้เมืองฮุนหน้าเมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒
 ศักราชชองบูโก ๓๔ ปี ตรงกับจุลศักราช ๗๕๔ ปีกุนเบญจศก ฝ่าย
 ย่ออวเต็กแม่ทัพนั้นยกไปตีเมืองโฮซาน (ไทยใหญ่) ได้เมืองโฮซาน
 ตลอดถึงฮวนหมัน (ม่านหรือพะม่า) แล้วจึงได้กลับมาเมืองฮุนหน้า
 แล้วเลิกทัพกลับไปกรุงจีน พระเจ้ารุชองบูตั้งให้จีนคือนมารักษาเมือง
 ฮุนหน้า ในพงศาวดารไทยใหญ่เมืองแสนหวี ตอนตั้งแต่จุลศักราช ๗๐๕
 จนถึงจุลศักราช ๗๐๗ ในระหว่างนั้นมีข้อความกล่าวเกี่ยวถึงสงครามจีน
 ว่าดังนี้ ศักราช ๗๐๑ ขเถาะเชกศกเจ้าคัลฟาเซอวงศ์เจ้าแหวกฟ้าได้
 ครอบสมบัติเป็นเจ้าเมืองไมครันเสวยราชได้ ๕ ปีถึงจุลศักราช ๗๐๕ ปี
 มะแมเบญจศกชาวมิตถิลลา (ฮุนหน้า) ยกกองทัพมาตีเมืองไม
 ครองหน่งมีไทกเล็กทัพกลับไป

เจ้าคัลฟาครอบสมบัติได้ ๕ ปีถึงพราลย์ เจ้าไทยหลวงราชบุตร
 ไทชนครองเมือง กองทัพจีนยกมารบฮกครองหน่งก็มีไทคองเล็กกลับไป
 ครั้นเจ้าไทยหลวงพราลย์แล้วราชบุตรชื่อเจ้าคัลฟาได้ครองเมืองลับทอ

มาได้ ๘ ปี พลศึกกราช ๑๗๕ บมระตั้งเข็ญศึก เจ้าตดฟ้าถงพราลัย
 เจ้าหนฟ้าราชบุตรโตครองเมืองแทน เจ้าหนฟ้ามีอนชาชอเจ้าศรฟ้าและ
 เจ้ารุ่งฟ้า โตเป็นแม่ทัพคุมพล โยธาเที่ยวปราบหัวเมืองต่าง ๆ แล้ว
 ยกไปตีเมืองโต ไหล่บ้านทานกำลังกองทัพในมโตก็ถอยทัพมาตั้งอยู่
 ในแดนวังซางแล้วถอยมาตั้งในแดนเมืองโม กองทัพพจนตามคเมือง
 โมโต เจ้าหนฟ้าผู้ครองเมือง โมหนีไปพึ่งกรุงอังวะ เจ้ารุ่งฟ้าสิ้นชีพ
 ในสงคราม เจ้าศรฟ้าหนีไปอยู่เมืองโมกอง กองทัพพจนยกไปตีค
 กรุงอังวะ พระเจ้าอังวะให้เจรจากับแม่ทัพพจนว่า มินเงกะยอตะวันออก
 เจ้าเมืองรามสินอเป็นกบฏต่อพระเจ้าอังวะ ถ้ากองทัพพจนไปปราบโต
 พระเจ้าอังวะจะส่งตัวเจ้าเมือง โมที่หนีมานั้นให้ ฝ่ายแม่ทัพพจนก็รับรอง
 จึงแต่งกองทัพไปตี เมืองรามสินอจับตัวมินเงกะยอตะวันออก นำมาถวาย
 พระเจ้าอังวะ ฝ่ายเจ้าหนฟ้าเจ้าเมือง โมรู้ว่าพระเจ้าอังวะจะส่งตัวไปให้
 แม่ทัพพจนคิดกระหนกมพนงกนยาพิษถึงแก่ความตาย พระเจ้าอังวะ
 ให้สังคพเจ้าหนฟ้าไปให้แม่ทัพพจน ๆ ก็เลิกทัพกลับจากภูคาม พงศา
 คารไทยใหญ่กับพงศาจารย์ซื้อความแลเวลาหาตรงกันไม่

ว่าด้วยไทยแผ่ลงมาจกจีน

ในระหว่างยุคเข็ญซซเข็ญซซกสงครามกันเมื่อเป็นเลียวกกลนั้น
 พวกชาติไทยเดิมชาวแม่น้ำแยงซีพากันหนีลงมาสู่ประเทศทิศใต้ก็มาก
 ทชกเคอร์คซซซซิงกล่าวไว้ว่าพวกไทยได้ลงมาตั้งในแดนภูคามกว่า
 ๒๐๐๐ ปีมาแล้ว คราวลงมาทำลายกรุงตะโก้งมหานครเดิมของพะม่า

เมื่อแผ่นดินพระยาพินาศรเกษัตริย์ที่ ๓๑ ในวงศ์อิริราชซึ่งเป็นวงศ์แรก
 เกิมของชาติพะม่า แต่ในมหाराชวงศ์พงศาวดารพะม่าว่าพวกที่มา
 ทำลายกรุงตะโก้งเป็นพวกทรุกหรือทริค คือคนฮาริ คนฮาริวีสัย
 แปลว่าจีนนั้น คอกเตอร์คิชซึ่งเห็นว่าไม่ใช่จีนเป็นพวกเตโรซาน คือ
 เทयर หรือ แถนสยาม คือพวกไทยใหญ่นี้เอง เว้นแต่พงศาวดารไทย
 ใหญ่พงแรกจะมีเมื่อศกศตศักราช ๓๐๐ ปีเศษ จึงไม่มีข้อความปรากฏ
 ถึงเหตุการณ์ครั้งนั้น

เมื่อแคว้นแคว้นไทยในบริเวณแม่น้ำแยงซีตกเป็นราชอาณาจักร
 กรุงจีนแล้วประเทศจีนหน้ายังหาได้เป็นราชอาณาจักรจีนด้วยไม่

ในตำนานทิศใต้ของหมอสมิติโยร์ชื่อแอนโทรไปขายเรือนชกล่าว
 ว่า หัวเมืองฝ่ายใต้ประเทศจีนซึ่งยักันเรียกว่ายูนนานนั้น แต่ก่อนเรียก
 ทินหรือเทयर ชาวประเทศนั้นเป็นชาติคร้าย (บาเขเวียนช) มี
 ชุนนางนายทหารจีนผู้หนึ่งชื่อของเกี้ยวได้ไปตั้งเกลี้ยกล่อมฝักสนชนขบ
 ธรรมนิยมแล้วตั้งตนเป็นเจ้าแผ่นดินปกครองพวกเทयरอยู่ยังแคว้น
 นั้น ตั้งนามแผ่นดินว่าเทयरหรือดิน แถน แต่โบราณประมาณก่อน
 ศกศตกาล ๓๒๒ ปีหรือพุทธกาลใต้ ๕๒๓ ครั้นล่วงมาเมื่อพุทธกาลล่วง
 ใต้ ๕๓๓ ปีพระเจ้าแผ่นดินจีนวงศ์ซันใช้ชุนนางลงมาตรวจแดนทิศใต้
 หาทางไปประเทศอินเดีย ชุนนางจีนนั้นเข้ามาในแคว้นแคว้นเทयर
 เจ้าแผ่นดินเทयरขัดขวางไว้ไม่ยอมให้ทางไป กองทัพจีนแผ่นดินซัน
 จึงได้ยกมาปราบปรามประเทศเทयरใต้เมื่อพุทธกาล ๕๕๖ พรวษา แม่

ที่พินิตงขนนางนายทหารอยู่รักษาเมืองเปลี่ยนนามเมืองเทียบเป็นยี่ได้
 แคนั้นแวนแคว้นชนหน้าก็ตกเป็นราชอาณาจักรจีนสืบมา การสงคราม
 ครั้งนั้นคนตายมาก ชาวชนหน้าหนีภัยลงมาข้างทิศใต้ ในสยาม
 ประเทศ ฝ่ายเหนือครั้งนั้นมากนัก ครั้นต่อมาเมื่อแผ่นดินตั้งขึ้น
 ประมาณราวพุทธกาลได้ ๕๕๓ พรรษา อองมั่งขนนางจีนเป็นกษัตริย์แห่ง
 ราชสมบัติผลัดวงศ์ไซฮันในแผ่นดินจีน พวกเทียรราชเมืองชนหน้า
 กลับยกขบวนขนนางจีนผู้กำกับเมืองฆ่าเสียภายหลังกองทัพจีนยกมาปราบ
 ปราบฆ่าฟันชาวชนหน้าเสียมากกว่ามาก ภัยเหตุนี้ชนชาติไทยในฝ่าย
 เหนือจึงได้กระจ่ายพ่ายลงมาตั้งตามบริเวณแม่น้ำโขงแม่น้ำคงแม่น้ำชาว
 ตือยจิรวตี และแม่น้ำเมงค

ในตำนานของมองซีเอียงเตเวียนว่าด้วยเรื่องประเทศฮัยลาวคือ
 ชนหน้านั้นมีว่าเมื่อก่อนศกศกศกกว่าชั้ก ๓๐๐ ปี พุทธกาลประมาณได้
 ๕๐๐ ปีเศษ เจ้าแผ่นดินจีนวงศ์ฮันทรงนามวุคไซฮันนางมาตรวจถึงเมือง
 แถนหรือเทียรคอกชนหน้า เวลานั้นมีเมืองหลวงหรือมหานครชื่อเมงาย
 เจ้าแผ่นดินนั้นเรียกว่าชนเมง (เห็นจะเป็นชนเมือง) เป็นครั้งแรกที่
 จีนได้วิสาสะกับชาวชนหน้า

ครั้นเมื่อศกศกกาลได้ ๕๗ ปี พุทธกาลได้ ๕๖๐ จีนส่งกองทัพ
 ลงมาทางปลายแม่น้ำแยงซีปราบปรามชาวประเทศฝ่ายใต้แม่น้ำแยงซี
 ใต้หัวเมืองต่าง ๆ รวม ๗๗ ตำบลเป็นจำนวนคน ๕๓๕๘๐ ครั้นนี้ราช
 ทั่วยุ่เป็นคน ๕๕๓๗๑๓ คน เมื่อศกศกกาลได้ ๘๖ พุทธกาล ๖๓๘ พรรษา

กล่าวถอยหลังในระหว่างเมื่อศตวรรษกาลได้ ๕๐ ปีหรือพุทธกาล ๕๕๐ นั้น
 เจ้าแผ่นดินอ้ายลาวชื่อเหียนหลัได้อพยพย้ายถิ่นเป็นต้นมา ภาย
 หลังมีคนมากขยับแยกออกไปตั้งในขุนซางเป็นแคว้นแคว้นอีกส่วนหนึ่ง
 เมื่อแรกตั้งใหม่ ๆ นั้นประเทศขุนซางยอมสละอาณาสงฆ์แก่ประเทศ
 อ้ายลาว ส่วนนั้นเก็บตามจำนวนคนผู้ชายเป็นเกลือกบิเสศรวมคชทอ
 เองคนละ ๒ เลือ ครั้นภายหลังประเทศขุนซางก็แยกตั้งเมืองออกไป
 ไปอีกหลายนคร ขุนซางคือยวนเซียงโยนถ ส่วนประเทศอ้ายลาวนั้น
 ได้เปลี่ยนนามเป็นนั่นเจ้ามาตั้งแต่แผ่นดินลามก๊กเมื่อถูกตเหลียงซงแย่ง
 สงมาปราบปราม ในศตวรรษศักราช ๒๒๐ พุทธกาล ๗๖๓ ถูกตเหลียง
 ซงแย่งมานี้ได้ ถังแก่กรรมในศตวรรษศักราช ๒๓๒ พุทธกาล ๗๗๕
 อาณาเขตตทเรียกอ้ายลาวแล้วเปลี่ยนมาเป็นนั่นเจ้านั้น ทิศปัจฉิมคือ
 แคนมคธราชู ทิศพายัพคือแดนประเทศธิเบต อันเป็นประเทศซึ่งตั้ง
 ชัยวงศ์พระม่าได้ส่งมาจากที่นั่น ทิศใต้คือแดนประเทศซึ่งเจ้าประเทศ
 เป็นผู้หญิง แต่สามีเป็นพ่อค้าชาวอินเดียน ในตำราว่าคือกัมพูชา
 ทิศภาคเหนือคือแดนยาวจคือกตงเกยและชานาม ทิศเหนือคือแดนพระม่า
 ทิศเหนือและทิศอีสานคือแคว้นแคว้นจีน มณฑลเสฉวนและกวางไส
 ภายหลังประเทศอ้ายลาวหรือนั่นเจ้าหน้าจว ได้มีนามว่าไตฉวน
 กุกนิกยี่ฉฉวนด้วย

ว่าด้วยไทยแยกตั้งนครมาข้างใต้

ครั้นกาลล่วงมาถึงแผ่นดินจีนกระษัตริย์วงศ์ถังหรือถังเฉียวตั้งแต่
 ก่อนจุลศักราช ๒๐๐ ขงจนถึงจุลศักราช ๒๖๘ ปี ประเทศอ้ายลาวหรือ
 นั่นเจ้าแยกออกเป็นเอกราชหลายมณฑล คือ

๑. แคว้นแคว้นโกสามพี่ยแสนหวี ซึ่งเรียกโดยจีนภาษาว่า นันมิง
(หน้าเมือง) ลเขา (หลวงเจ้า) เสหลิ่ง (เรียกตามนามเมืองหลวง
ของแคว้นแสนหวีชื่อเสว่น) มณฑลหนึ่ง

๒. แคว้นแคว้นโยนกเชียงแสนซึ่งเรียก โดยจีนภาษาว่า ยูนซางยวน
เฉียงหรือฮวนเฉียงมณฑลหนึ่ง

๓. แคว้นแคว้นพินนคร ซึ่งเรียกว่า ยาวจหรือเกโจ ซึ่งบันทึกเรียก
ตั้งเกียบหรือตองกินมณฑลหนึ่ง

๔. แคว้นแคว้นเวสาลยหลวง คือ อาขมเหนือหรือมณีประ
มณฑลหนึ่ง

แล้วมณฑลแสนหวีจึงแยกออกเป็นสองประเทศราช คือประเทศ
ทิศใต้เป็นไทยโม (ไทยเมือง) คือโมกุก (เมืองชุก) โมกอง
(เมืองกลอง) โมเมียด (เมืองมิด) มีอาณาเขตติดต่อแดนภาค
ประเทศ ประเทศข้างเหนือคือแคว้นแสนหวีติดต่อกับแดนอุหน้

ฝ่ายแคว้นโยนกหรือยูนซางก็แยกออกเป็นสองประเทศราช
ฝ่ายเหนือคือ อาละวีรัฐเชียงรุ่งสิบสองปันนาลือ มีอาณาเขตติดต่อ
เหนือชนไปติดต่อเมืองแลหลวงคือทาลีพูนหน้ามณฑลหนึ่ง ตอน
ใต้ คือ โยนกเชียงแสนมีอาณาเขตติดต่อลงมาติดต่อแดนมหารัฐหรือญ
ไชยเมื่อยังเป็นอาณาเขตที่ขอมจามวงศ์อยู่มณฑลหนึ่ง

ฝ่ายแคว้นพินนครนั้นตระกูลเมืองแดงหรือโล้ว คือชนบรม
ราชาธิราชให้ราชบุตรลงมาตั้งแคว้นมลาประเทศคือลานซางซึ่ง
เรียกว่าเสาช้วนนี้จึงงกลายเป็นเมืองชว หรือ เซา หรือ ชวา คือ

จนครหลวงพระบางอันมีนามแต่ก่อนว่าภักขังเขียงตง เขียงทองเป็นแคว้น
แคว้นขอมสืบมาแต่โบราณกาล ไน้มีมณฑลหนึ่ง

ฝ่ายแคว้นแคว้นเวลาสี่หลวงนั้นก็แยกออกเป็นอาซมเห็นและไต
คือมณฑลประละกาลซึ่งกลายเป็นกระแซอติมณฑลหนึ่ง

เหตุการณ์แคว้นแคว้นทั้งหลายได้ขยายแยกออกเป็นส่วน ๆ หลาก
ส่วนดังนี้เพราะเจ้าแผ่นดินในแคว้นแคว้นมีราชบุตรทั้งหลายก็ได้แยกย้าย
กันไปครองนครเป็นส่วน ๆ กัน เพราะจะอยู่รวมกันก็เป็นอันยาก
เหตุราชสมบัติครั้งนั้นก็คือคนส่วยและพินดิน จำต้องไปหาแดนกว้าง
สร้างนครต่าง ๆ ห่างกันออกไปทุกที โดยเหตุนี้ประชาชนชาติไทย
จึงได้แผ่กว้างลงแดนขอมและเมองมิลักขตลงมาในทิศทักษิณเวลานั้นไทย
ล้าก็ยกาสสมัย

ชื่อไทยต่าง ๆ

เหตุที่ไทยลงมาหลายพวกหลายคราวจึงมีนามประเภทไทยต่าง ๆ
หลายหมู่ เช่น ไทยแกน ไทยเทียร ไทยไท้ ไทยโถน ไทยแก้ว
ไทยไพ ไทยมน ไทยมอย (คำ) ไทยโม (เมือง) ไทยเขียง ไทยเวียง
ไทยเมือง ผู้ไทย (เมืองไทย) รุไทย (เจ้าไทย) ไทยไท้หรือไทยทู้
(ไทยท้าวคือเจ้าไทย) และอื่น ๆ

ประเภทไทย

การแบ่งประเภทชนชาติไทยในหนังสือต่าง ๆ แบ่งเป็นไทยหลวง
ไทยใหญ่ ไทยน้อยข้างแบ่งเป็นไทยเหนือไทยกลาง ไทยใต้ข้างแต่ใน

ความเห็นของข้าพเจ้าเห็นว่าภาษาไทยใกล้เคียงกันกับภาษาอื่นเป็นส่วน
 เป็นแผนกอยู่ในเวลานี้เป็น ๕ หมู่คือ ๑ ไทยในแคว้นแคว้นอุษาคเนย์และ
 กวางไสเป็นไทยพื้นถิ่นควรจะเรียกว่าไทยพื้นถิ่นหนึ่ง ๒ พวกไทยแดงโตน
 ไท ผู้ไทยและชนซึ่งอยู่ในบริเวณแม่น้ำของเกียงหรือทรงกัยในตั้งกัย
 กลองกลองมลายูพวกนี้ ควรเรียกว่าไทยแควเพราะภาษามีสกนกันหมู่หนึ่ง
 ๓ พวกไทยเวียงไทยเชียงหรือลาวกลองกลองมาจนไทยไท้ ควรเรียกว่า
 ไทยขอมหมู่หนึ่ง เพราะภาษามีสกนกันกับขอม ๔ พวกไทยไมหรือ
 เมืองคือไทยไมกอง เมืองกลองกัยไทยเทียรหรือไทยแสนหัว ซึ่งตั้งอยู่
 ในบริเวณแม่น้ำไมคือช่วยเวเลอินเป็นแควแยกจากแม่น้ำขาว - เขาวัด
 อินเป็นที่ตั้งประเทศตูกาม ควรเรียกว่าไทยม่านหรือไทยพะม่าหมู่
 หนึ่ง ๕ พวกไทยหลวงที่เรียกว่าอาซิมซิมตักวะแซ อินอยู่ค่อนข้าง
 แม่น้ำพรทมาบูความีพากษภาษาที่ติดต่อกันกับพราหมณ์และธิเบต ควร
 เรียกว่าไทยพราหมณ์หมู่หนึ่ง ว่าไทยภาษามีสกนกันทั้งเป็นตั้งที่กล่าว
 มา นี้ ถ้าว่าไทยกิริยาที่อพยพไทยพื้นถิ่นแยกลงมาเป็นไทยพะม่าไทยแคว
 และไทยพราหมณ์อันมาทางธิเบต แล้วไทยพื้นถิ่นกับไทยพะม่าแยกมาเป็น
 ไทยเชียง ฝ่ายไทยแควแยกลงมาเป็นไทยเวียง แล้วจึงไทยเชียง
 กับไทยเวียงลงมาเป็นไทยขอมหรือไทยไท้ ในปัจจุบันนี้

เรื่องตำนาน โยนกที่ข้าพเจ้าเรียบเรียงนี้ จะกล่าวแต่ในเรื่องไทย
 เชียงลงมาต่อไทยขอมส่วนเกี่ยว ตามความที่มีปรากฏในพงศาวดาร
 ของพวกไทยเชียงหรือลาวเฉียง

อธิบายความในตำนานภาคต้น

ในตำนานเบื้องต้น กล่าวไว้เต็มมาตั้งแต่หน้าท่อม โลกเป็นปฐม
 A เรือน้ำท่อม โลกนี้แม้อังในพงศาวดารอื่น ๆ ก็มักจะกล่าวเวียนคล้าย ๆ
 กัน ในเรื่องต้นพงศาวดารล้านช้างก็กล่าวว่าเป็นคนชาติส่งด้วยท้าวแสน
 A คือฟ้า แดนชั้นกาลให้น้ำท่อมเมืองผู้มคนตายสิ้น เว้นแต่ผู้ล่างเชิง
 กษัตริย์เกิดขุนคานไต้ รูล่องนำว่าแดนระบันกาลให้น้ำท่อม จึงได้เตรียม
 แพบรรพทุกครอบครัวไว้ ครั้นน้ำท่อมพัดพาพลอยไปถึงเมืองแดน ๆ
 จึงให้ ไปอยู่ที่ขงแดนรอนน้ำแห่งบกแล้วจึงได้ตามแดนกลั้มมาตั้งอยู่ที่นา
 น้อยอ้อยหนู คือเมืองแดงภายหลังมีคนเกิดมากขึ้นแล้ว แดนจึง
 ให้ขุนบรมราชามาเป็นใหญ่ในเมืองแดง ขุนบรมราชาจึงให้ราชบุตร ๘
 คนไปครองนครทั้ง ๘ คือ ๑ ขุนสอมาครองเมืองชาวบ้านช้าง ๒ ขุนผาसान
 ไปครองเมืองหอแต (ห้วย) ๓ สามจูสงไปครองเมืองอานาม ๔ ไสผง
 ไปครองโยนก (เชียงใหม่) ๕ หงอินไปครองอโยธยา ๖ ลกกกลมไป
 ครองเมืองเชียงคาน (ไชยขณ) ๗ เท็กเจ็งไปครองเมืองพวน (ท่าเก็ด)

ในพงศาวดารจีนก็มีความปรากฏว่าเมื่อครั้งแผ่นดินพระเจ้าเิงยว
 เต้ เกิดน้ำท่อมใหญ่ต้องหนีขึ้นไปตั้งเมืองบนเขาตั้งของชัว พระเจ้า
 แผ่นดินศรีไช้ ให้ขุนนางผู้ชอบของเข็ก ให้ไปทำการขี้น้ำถึง ๘ ปีไม่
 สำเร็จน้ำท่อมอยู่ถึง ๓๐ ปีจึงลค

ในเรื่องต้นคัมภีร์ในสารหรือมานะก็กล่าวว่โลกนี้ได้ทำลายไป
 ด้วยไฟ ๗ ครั้ง ด้วยน้ำ ๓ ครั้ง ๆ หลังนี้ทำลายที่ฉัณษา ครั้นน้ำลค
 น้อยจึงเกิดเป็นเข็รียงนมลคอยู่หลังน้ำพรหมลงมาเสัพสุธารคินัน

ในเรื่องราวชาวตะวันตกเช่นคัมภีร์ไบเบิลที่ศาสนาโมเซหรือมุส่า
 นายแห่งโยกมีเรื่องพระเจ้าทรงพระพิโรธแก่หมู่มนุษย์ ปันกาลนำวินาศ
 เว้นแต่ในอากัสเรือหน่นาโต กลายกับชนเค็ดชชานในพงศาวดารลาว
 ทำให้เห็นว่าชรอยโลกนี้จะไต่มน้ำท่วมใหญ่สักคราวใดคราวหนึ่ง ถ้า
 จะกระเน กามพงศาวดารจีนตั้งแต่แผ่นดินพระเจ้าเงี้ยวเต๋ มาจนถึงยัติน
 ใต้ ๑๗๒๓ ปี เพราะฉะนั้นพงศาวดารโลกเมื่อก่อนสัพพัญญูชนไปคงเขียนขึ้น
 พนเพื่อน เรื่องราวคำหรือตำนานทั้งหลายเป็นของเกิดชนภายหลัง
 ตั้งแต่ได้ มีอักษรวิธีใช้ ในการจัดทำ ถึงกระนั้นการนี้พจนดิกมักเป็น
 นิทาน โดยทางเตาข้างทางค่านวณบ้างเป็นพจนมา

ในเรื่องตำนานโยนกเขียงแสนนี้ กล่าวว่ามีน้ำลตเกิดเป็น
 ห้วงเป็นหนองซึ่งน้ำอยู่เป็นแห่ง ๆ มีต้นของผลหลวงเป็นต้นแล้วจึงมีนาค
 ราชมาชคควกเป็นแม่น้ำคือน้ำของเป็นต้น ครั้นน้ำแห้งบกเป็นพื้น
 ดินดอนชันแล้ว พวกขอมหลวงเมืองโพธิสารพากันไปตั้งบ้านเมืองเป็น
 ปฐมมีเมืองชื่อสุวรรณ โคมคำแลสมงคเสถานครเป็นต้น นอกจาก
 ตอนนั้นก็พอให้เห็นได้ว่าแผ่นดินโยนกเป็นถิ่นที่ของพวกขอมมาแต่ก่อน

อธิบายความในตำนานภาคสอง

แล้วในตำนานภาคที่สอง ซึ่งกล่าวด้วยราชวงศ์ไทยเมืองชื่อเจ้า
 สิงหนวัติกุมาร เป็นราชบุตรพระเจ้าเทวกาลเมืองนครไทยเทศมาสร้าง
 เมือง โยนกเก่าชื่อนาคพันอินทหรือนางคนทว ในเวลานั้นสุวรรณโคม
 คำแลยบกกองทัพไปปราบขอมเมืองสมงคเสถานคร จึงเป็นปฐม

กษัตริย์สืบชาติวงศ์ต่อมาขึ้น ได้ตรวจสอขกัษพงศาวดารไทยโมคือ
ไทยเมือง ในพงศาวดารนั้นถึงคนเรอง

เทียบกับพงศาวดารไทยใหญ่เมืองโม

เมื่อพุทธกาลได้ ๓๑๑๑ ว่ามีเทวบุตรสององค์ชื่อชุนลูแลชุนโลยลง
มาจากฟ้า ชุนลูได้เป็นใหญ่ในเมืองแลหลวง สุนหน้า ชุนโลยไปตั้ง
แคว้นแคว้นไทยเมืองหรือ โมพระแม่น้ำโมหรือชวยเวเล แลให้ราชบุตรไป
ครองสิ่งกลิ้งขี้มีกิตติคุณอาชัมมะณีประ ฝ่ายชุนลูให้ราชบุตรทั้ง ๗
ไปตั้งนครต่าง ๆ คือย้ายชุนหลวงไปตั้งเมืองตะโก้งคือ เมืองหลวงของ
พม่าเก่าได้ ก็อยู่ครองเมืองตะโก้ง ให้ราชบุตรทั้งสองชื่อชุนฟ้าไป
ครองเมืองข้างคือโมยีน เป็นส่วยม้าให้ชุนงูไปครองแคว้นลำพูน
ไชย คือแคว้นโยนกนครเชียงใหม่ เพราะสมัยนั้นเมืองลำพูน
ยังหาได้เกิดมีไม่ แลให้เป็นส่วยช้าง ให้ชุนแคว้นฟ้าบุตรที่สี่ไปครอง
เมืองยงเหนือซึ่งคงเป็นส่วยทองคำ ให้ชุนลาบุตรที่ห้าไปครองเมือง
กาเลส่งส่วยน้ำขึ้นควิน ให้ชุนชายตรี ที่หกไปครองเมืองอังวะส่งส่วย
พลอยแหง ให้ชุนสุยควที่เจ็ดครองเมืองของโกลนแม่น้ำชวยทชุนลูเคย
ครองอยู่ก่อน สืบตระกูลหลวงทำคือ ๆ มา

พงศาวดารแสนหวี

แต่ในพงศาวดารไทยเทียบเมืองแสนหวีขอความไปอีกอย่างหนึ่ง
ว่า เมื่อพุทธกาลล่วงแล้วได้ ๓๑๗๔ ปี มีบรรพตหนึ่งชื่อชุนฮ้ายเป็นชาว
อ้านมัยแลในแดนโกลนภยแสนหวี ไปเลี้ยงโคที่หนองปุดไถ้นาง

นาคธิดาเป็นภรรยาเกิดบุตรชื่อนางคำ ครั้นใหญ่มาได้ราชาธิดา
 พระเจ้าของทมิฬเมืองมัทธิลานเป็นภรรยาโดยการสวามิภักดิ์ พระเจ้า
 กรุงมัทธิลาสว่างเมืองให้ยี่สิบทั้งคือขุนนางคำมีบุตรชายสององค์ชื่อนล
 แลขุนไธ ขุนลไธคือของสมบัตินั้นมี ราชาอาณาจักรเมือง
 ล้า เมืองพง เมืองล เมืองไร่ เมืองแรม สิบสองพันนา เกษณะสองฝั่ง
 แม่น้ำของ แล้วให้ราชบุตรทั้งหลายแยกย้ายกันไปตั้งนครต่าง ๆ
 ตลอดลงไปในพื้นที่แดนซึ่งภายหลังได้ตั้งเป็นเมืองเชียงใหม่แลบริเวณแม่
 น้ำคงชาลวิน บุตรนั้นคดาขุนลขุนไธก็ไปครองเมืองนั้น ๆ คือ

๑ ขุนท้าวแก้ว ครองแคว้นเมืองนายมอใหม่ เชียงคำ
 เชียงตุง เชียงแสน ลงไปตั้งแดนสยาม

๒ ขุนท้าวแรงคำ ครองแคว้นเมืองย่องห้วย เมืองปอนเมือง
 สกสย เมืองสระทอง เมืองม่อ เมืองลา เมืองเมียง เมืองหนองหมอน
 เมืองค่ายสาก (ใหม่) เมืองจำก่า (จำป่า) เมืองขันทอง เมืองพ่าย

๓ ขุนท้าวกริ่ง (งายาว) ครองเมืองโม เมืองนะ เซฟาง เมืองวัน
 เมืองคี่ เมืองกก เมืองกอม

๔ ขุนฟ้าคันทน ครองเมืองคิง เมืองชิงกามา เมืองมอ

๕ ขุนท้าวสุไธ ครองเมืองข่าเมืองย่องแลเมืองขัตตรา

๖ ขุนย่องฟ้า ครองเมืองวังขอ (เวียงเจ้า)

๗ ขุนแรงปล่อง ครองเมืองกุนไทร (เกาะแก้ว) แลเมือง

ลำพลา

๘ ขุนปั้นโพหลวง ครองเมืองกุด (ขุก) เมืองหลวง (หลวง)
แลเมืองขมสาย

๙ ขุนคำแสน ครองเมือง เชียงดาว บ้านหม้อ เชียง เลียง
เมืองยาง เมืองกลอง

๑๐ ขุนแวน ครองเมืองยุก เมืองยีน เมืองมอ เมืองไต เมืองลำ

๑๑ ขุนไทยคำ ครองราชสมบัติเมืองเทียร แล่นหัว ลับกระภูต
วงศ์าค้อ ๆ กันมา

พงศาวดารเมืองไกลเคียงทุกกล่าวเกี่ยวลงกันดังนี้ จะควรสัน
นิฐานว่าเจ้าสิงหนวัติผู้มาสร้างเมืองนาคพันธิโยนถนนครเชียงแสน
นั้น จะเป็นท้าวไล่ผงผู้มาจากเมืองแดงตามพงศาวดารล้านช้าง หรือชน
งตามพงศาวดารไทยเมือง หรือท้าวกวา ตามพงศาวดารแล่นหัวทาง
ไตทางหนึ่งก็เป็นอันยาก ทั้งคักราชแลสงกาลสมัยไม่ตรงกัน ใน
ตำนานโยนกว่าสร้างนาคพันธินคร เมื่อคักราชพระเจ้าอัญชนะลัทธิ
ไต ๑๘ ปี ก่อนพระพุทธเจ้ามาอุบัติในโลก ๕๑ ปี แต่ในตำนานไทย
เมืองว่าพุทธกาลล่วงแล้วไต ๓๑๑๓ ปี พงศาวดารแล่นหัวว่าชนลชนไชย
ไตครองเมืองเมื่อจุลศักราชไต ๓๘๘ ปีแล้ว แต่ในพงศาวดารล้านช้าง
ไม่ปรากฏว่าคักราชเท่าไต พงศาวดารพะม่ารับกันว่าไตเสียดงตะไก่ง
แก่ชนลชนเมื่อแผ่นดินสะไตธรรมราชาหรือมหाराชเมงกษัตริย์ ลำ
กษัตริ ๑๗ ในวงศ์ทศราชนัสร้างกรุงตะไก่งเมื่อพุทธกาลไต ๒๐ พรรษา
คำวงศ์มาจนพุทธกาลไต ๓๑๑๓ ชนลให้บุตรชื้อชนย้ายลมาครองเมือง

ข้างเหนือแลปราศประเทศข้างใต้ลงมาจนตลอดทุกภาคประเทศ แล
 ธานีประเทศข้างที่จะเห็นตลอดถึงโพหน้า กำพูชา หรือขอมโบราณ
 ค่วย ชนชาติไทยจึงได้ลงมาปกแผ่แพร่หลายมากในประเทศนี้ ลอนนัย
 จำนวนราชสมัยที่แห่งขัตติยวงศ์สังหนวติผู้สร้างเมืองนาคพันธ โดยลำดับ
 มาถึงพระองค์พิงศาชาลำดับที่ ๕๓ ผู้เป็นพระชนกพระเจ้าพรหมราชาผู้ได้
 ปราศขอม ลงมาถึงแคว้นแก้วกำแพงเพชรนั้น ที่ขณะนั้นทั้งที่ใน
 ตำนานอ้างราชสมัยที่ถึงองค์ที่ ๑๐๐ ปี ปีที่ ๑๐๒ ปี ปีที่ซึ่งเป็นการ
 เหลือเกินนั้นเขากวียกรวมเป็นปีได้ ๑๐๓๓ ปี ลอนนัยเข้าก็พุทธกาล
 ๖๓๘ ซึ่งกระเนว่าเขยสร้างเมืองนาคพันธนั้น เป็นเวลาเมื่อพรหมราชา
 ลงมากำแพงเพชรพุทธกาลได้ ๑๖๘๐ พระยาตรังกัยจุลศักดิ์ราชาได้ ๕๘๘
 ถ้าหักจำนวนปีที่เหลือเกินออกเสียข้างก็ตกอยู่ในจุลศักดิ์ราชาตามร้อยเศษ
 ครบกันก็สมัยที่ปรากฏในพงศาวดารเห็นว่าพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก
 เมืองเขียงแสนลงมาที่เมืองลือชนาลัยสุโขทัย ในแผ่นดินพสุธา
 ยอมถวายราชธิดาแก่พระเจ้าเขียงแสน ครั้นราชธิดาลือชนาลัยนั้น
 เกิดบุตรคือพระเจ้าเขียงแสนจึงให้สร้างเมืองพิษณุโลกตามข้อความที่มี
 ในตำนานพระพุทธชินราชอันที่นั้น

เรื่องประเทศขอมประหมสุริวงษ์

ก็แลในสมัยเมื่อระหว่างตั้งแต่พุทธกาล หก ร้อยพรรษาลงมา
 การกระจัดกระจาย ใช้จะมีแต่ในแคว้นพะม่าและรามัญ แม้ใน
 กำพูชาประเทศก็แยกจะกระจุยกระจายเหมือนกัน จึงได้มีข้างต่างประเทศ

เข้ามาเป็นใหญ่ในแคว้นแคว้นเขมร ซึ่งปรากฏพระนามในภายหลังว่า
 พระเจ้าเกตุมาลาและพระเจ้าปรมศรียวงษ์ แต่ในตำนานที่ชาวยุโรป
 แต่งเรื่องเมืองเขมรนั้น ว่าพระเจ้าปรมศรียวงษ์ซึ่งเงินเรียกชวณช่วย
 ได้มาแต่ประเทศอินเดียหรือโรมิวิลัยมาเป็นใหญ่ในแผ่นดินเขมร เมื่อ
 พุทธกาลได้ ๖๓๐ พรรษา แต่เกตุมาลาซึ่งเงินเรียกว่าเกียวกเทียบนหยุดได้
 มาทีหลังเมื่อพุทธกาลได้ ๕๖๔ พรรษา ก็แต่ในพงศาวดารเขมรกลัยว่า
 พระเจ้าเกตุมาลาเป็นผู้ที่พระอินทร์ ให้มาเกิดก่อนและสร้างปราสาทนคร
 วัตให้เป็นที่อยู่ภายหลังพระเจ้าเกตุมาลาได้พระเจ้าปรมศรียวงษ์ ในคอก
 ยัวมาเลี้ยงไว้ ครั้นใหญ่มาได้เช่นเขยพระยานาค ๆ จึงสร้างเมืองนคร
 หลวงให้อยู่ ครั้นพระเจ้าปรมศรียวงษ์ได้ราชสมบัติจึงยกนครเดิมของ
 พระเจ้าเกตุมาลาถวายจึงมีนามว่านครวัต ในพงศาวดารเขมรอ้าง
 กักราชว่า เมื่อพุทธกาลได้ ๓๕๐๐ แล้ว แต่ในจดหมายเหตุของชาว
 ยุโรปซึ่งว่าปรมศรียวงษ์มาแต่อินเดียหรือโรมิวิลัย มาได้มีหาเหตุผู้
 เป็นใหญ่ในประเทศขอม แรกสถาปนาพระนครหลวงและเทวสถาน
 ทัวยสิลาและหินกาล ประดิษฐานศาสนาสระเมศวรตามวัดข้างอินเดียไว้
 ในแดนเขมรนั้น ในราวพุทธกาลได้หกกร้อยเศษ ข้อที่ชาวยุโรปเข้าใจว่า
 พระเจ้าศรียวงษ์มาแต่อินเดียหรืเห็นจะเป็นศอยศัพทที่เรียกเขมรว่าจาม
 นั้นจะเนื่องมาแต่คำว่าจามปานครในอินเดีย ประกอบกันกับเทวสถาน
 สิวาเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาข้างอินเดีย ที่ประมาณเวลาราวพระพุทธ
 กาลหกกร้อยเศษนั้น เพราะมีจดหมายเหตุของพวกพ่อค้าที่มาจาก

ฮาเล็กซานเดรียและท่าโรมันต่าง ๆ มีปรากฏว่าเขาได้พบประเทศชวา
มลายูบาหลีและกัมพูชา และได้ไปตั้งประเทศจีนในยุครัตนโกสินทร์
ปี ๑๖๖๖ ตรงกับพุทธศักราช ๒๑๐๙ พ่อค้ามีชื่อว่า Marcus มาคัสและซีอ
Aurelius ออเวเลียสได้ไปเมืองจีนโดยทางทวายผ่านศรีลังกา ได้พบประเทศ
จีนานและยิวซาง (ยวนชาน) แต่พวกพ่อค้าโรมันเรียกว่ากาจีน

ความเห็นในเรื่องจาม

แต่ในความเห็นของผู้เรียบเรียงเรื่องนี้เห็นว่าจาม ที่มาตั้งในแดนเขมร
นั้นไม่ใช่ตรงมาจากจำปาศักดิ์ในอินเดีย น่าจะมาทางเกาะชวา
และแหลมมลายู เพราะภาษาจามที่ปรากฏในเรื่องจามเทววิงษณนั้นเป็น
ภาษาชวา และในแคว้นเขมรทุกวันนี้มีชนที่ใช้ภาษาชวามลายู
เป็นพื้นภาษายู่หลายหมู่เช่นพวกเขมรจามหรือที่เรียกว่าแขกกรัว และ
พวกข้างรายช่าเรอแคว้นเขมรนี้ ยังใช้ภาษาคลายูมลายูเช่นเรียกขิดา
มารดาว่าอมีอะมา วันนว่าฮารวยนคลายูกับคำมลายูว่าอินฮารี เรียก
เดือนว่าขุดันเรียกทางว่ายาตัน นัย ๑ ถึง ๓๐ ว่า ซา คอล เตล ยา มา น้ำ
ซุ ซัน ควายน สยโละ อนึ่งเมืองทั้งหลายมักเรียกว่ากำแพง ซึ่ง
ตรงกับคำว่ากำปางในภาษามลายูเช่นกระพวงม (นครหลวง) กระพวง
สวาย กระพวงไสม กระพวงชะนัง และอื่น ๆ อนึ่งในหมายเหตุของ
ลุดเตนแนนต์เกอานาทอมมีส์สแควมไฟคแรฟเฟิล เจ้าเมืองสิงคโปร์คน
แรกผู้เรียบเรียงหนังสือพงศาวดารชวา ระบุถึงความเห็นของเมเยอร์
วิลไฟคในพงศาวดารจีนซึ่งกล่าวถึงเกาะชวาและแคว้นเขมรนั้น

(โพหน่า) ซึ่งอยู่ที่ศตวรรษออกแห่งประเทศสยามนั้น ว่าเมื่อรัชชยัตถ์ที่สาม
ที่สี่แห่งศตวรรษกาลเป็นแคว้นแคว้นมลายู เขียนในภาษาอังกฤษดังนี้

On the authority of Chinese history and they traded to an
island and kingdom called Fouman to eastward of Siam during
the third and fourth centuries. This was probably a Malay
kingdom but we cannot ascertain its situation.

เทวรูปและตัวอักษร

อันซึ่งสังเกตเห็นทรงเทวรูปต่าง ๆ และเทวสถานศิลา กัณฑ์ทั้ง
อักษรขอม ไบราณที่จารึกไว้ที่ศิลา อันปรากฏอยู่ในที่ต่าง ๆ ในแดน
เขมรและนครจำปาศักดิ์ ทรวกทรงทำนองผสมที่ท่าอ้ายคล้ายกันกับ
เทวรูปที่มาจากประเทศชวาทั้งตัวอักษรก็คล้ายกัน ในพงศาวดารชวา
กล่าวถึงเรื่องแรกขณูญที่อักษรว่า เมื่อขณูญมหาศักราชประยูชชายะ
พายะมหาราชา เจ้านครอัญญะประลักษ์ที่ห้าแห่งวงศ์อรชุน ไอรสยัณช
เทวนารถ ได้ใช้อำมาตย์ผู้สามารถคนหนึ่งไปเที่ยวตรวจดูประเทศ
ต่าง ๆ จนถึงเกาะชวา ซึ่งเวลานั้นยังเรียกว่านุส่าเกนตัง (เกาะเขา)
ข้าง เรียกนุส่าหระระ หระระ (เกาะเขิน) ข้าง ยังหาได้เรียกว่าชวาไม่
ต่ออำมาตย์นั้น ไปพบเมสัทเข้าฟางชะนิตหนึ่งเรียกว่าชวารุทังได้
เรียกนามเกาะนั้นว่าชวา อำมาตย์ผู้นั้นเที่ยวไปในเกาะชวาได้พบ
ศพรากษสสองตนถือลานจารึกตัวอักษร ไบราณ เขียนว่า purwa

(กอขรพ) คนหนึ่ง ถอ ฉาน จาริก อักษรสยามคนหนึ่ง (เขียนว่า
in Siamese characters) ข้ามาตย์ผู้นั้นจึงได้ผสมตัวอักษรทั้งสอง
อย่างนั้นเข้าเป็นอักษรชะวาเป็นพยัญชนะ ๒๐ ตัวคือ ชัก ความในคำภา

พ ร ร ร ก ก ต ช ว ล ย ท ข ย

ห น ร ๑ ๑ ก ก ต ช ว ล ย ท ข ย

ล พ ข ก ต ล ต

ณ ม ก พ ถ ง

อธิสากะ บางแห่งกล่าวว่าข้ามาตย์นั้นได้ตั้งตนเป็นอาจารย์สั่งสอนชนบ
ธรวมเนียมศาสนาและอักษรวิธแก่ชาวเกาะนั้น เป็นปฐมชื่อที่ว่าตัวอักษร
สยามในที่นี้ก็คืออักษรขอม น่าคิดว่ารากยสสองคนซึ่งถอลานจาริก
นั้นจะเป็น อินเดียวกับขอมหรือไม่ใช่ เพราะอักษรโบราณขรพนั้นก็คง
จะตั้งเป็นตัวเทวนาครีนั้นเอง

ลัทธินคนเดิมในชะวาเหมือนกันกับขาระແຕ້

ประการหนึ่งในพงศาวดารชะวากล่าวถึงประเภทคนป่า ซึ่งเป็น พัน
เต็มในเกาะชะวา ว่าถิอส์ถิอส์มลูก โทกระบือเส้นนกกอย่างหนึ่งเรียก
ว่าอูลงกาคะ ลัทธินักเหมือนกันกับพวกขาระແຕ້ในยุคยุบนั้น ลัมโค
กระบือเส้นนกว้างและกา

เทียบนามพระราชาเขมรกับชะวาเป็นดอกไม้

เรื่องต้นพงศาวดารชะวานั้น เป็นเรื่องราวในเรื่องมหาพาทะพง-
ศาวดารเต็มประเทศอินเดีย เพื่อจะโยงต้นวงศ์กษัตริย์ชะวาเข้าเป็น

วงศ์พารตะโดยสืบสายจาก อรชุนผู้เป็น โอรสขัตตฤๅษณ์บุตรของพารตะ
 แต่มาตั้งตนเรืองในประเทศชเววาเมื่ออิสาณ คือแรกตั้งมหาศักราช
 ตรงกันกับสมัย ประทุม สรีวงศ์ ใน ฝ่าย เมือง เขมร อนึ่งพระนาม
 กษัตริย์เขมรซึ่งเรียกว่าเกตุมาลา กติ ประทุมสรีวงศ์ กติ เป็นนามออก
 ไม่คล้ายกันกับพระนามกษัตริย์ที่ใช้ ในประเทศชเววาครั้งนั้น เช่น
 พระนามอัยยกาของอิเหนาเรียกว่าเทวากุสุมาและก่อน ๆ นั้นขึ้นไปก็มี
 ว่าบุศบาชายะ บุศบาวิชายะ อสินีรมาลา กุสุมาวิจิตรา กุสุมาชายะ
 ฉะนั้นเป็นต้น ด้วยเหตุเหล่านี้ทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจว่า พวกงามที่มา
 ตั้งในแดนเขมรคงจะมาจากมลายูและชเววา

ว่าด้วยทางมาแห่งศาสนาฮินดู

การรับศาสนาพราหมณ์ มาแต่อินเดีย คงจะได้มีมาในราวสมัย
 เดียวและทางเดียวกัน การก่อสร้างและสิ่งสำคัญต่าง ๆ จึงได้คล้ายกัน
 ถ้าจะคิดว่าศาสนาพราหมณ์ได้มาจากอินเดีย โดยทางบกทางใดทางหนึ่ง
 ก็คงจะได้พบที่มูล โดยทาง ที่มานั้นบ้าง ตั้งแต่มี ประการะแซมา ทาง
 เมืองไทยใหญ่และพะม่าวามัญตลอดลงมาจนแคตตาว ไม่ สู้ค้นเคย กับ
 ศาสนาฮินดูนัก จึงควรเห็นว่าศาสนาฮินดูได้มาจากประเทศฮินดู โดย
 ทางทะเลแผ่มาตามหมู่เกาะฝ่ายใต้ ต่อเนื่องสืบกันมาจนถึงแหลมมลายู
 และแหลมกัมพูชา

ว่าด้วยชาวอินเดียมาตั้งในชเววา

เรื่องมูลประวัติที่ชาว ประเทศ อินเดียเป็นต้นมาตั้งในเกาะชเววานั้น
 กล่าวต่าง ๆ กันหลายตำนาน ตำนานหนึ่งว่า เมื่อขัตติยศักราชชเววา

เจ้าเมืองโรมวิสัยส่ง คนสองหมื่นครัว ให้ไปตั้งในเกาะชะวาคังไม่ได้ ใช้
 ตายเกือบหมก เหลือรอดกลับมาแต่ ๒๐ ครัว ครั้นเมื่อศึกราชชะวา
 ไท้ ๓๐ ปี เจ้ากลิงรัฐในอินเกีย ส่งคนสองหมื่นครัวไปตั้งในเกาะชะวา
 คังคคมีคนเกิดมากจนล่องมา ไท้ ๒๘๘ ปี ศักราช ๓๐๐ จึงมีเจ้าผู้ครอง
 ชอกกโนเป็นใหญ่อยู่ไท้ ๓๐๐ ปี พุทธ บัทธิชอพาสุเกติไท้เป็นเจ้าผู้ครอง
 เมื่อศักราชไท้ ๕๐๐ เมืองหลวงนามชอว่าวราตระ ครั้นพาสุเกติล่อง
 แล้วบุตรชอ มางยปติ ไท้ ครอง เมือง แตน และสืบสันตติวงศ์คือ ๆ มา
 ไท้ ๓๐๐ ปี ศักราช ๗๐๐ จึงมีเมืองอัยฎิณะเกิดขึ้นในชะวามีเจ้าเมือง
 ชอปลุสสาระ ๆ มีบุตรชอ อโพสระ ๆ มีบุตรชอขณฑเทวนาคะ ไท้ครอง
 เมืองอัยฎิณะสืบลำดับกันมาสามราชวงศ์ใน ๓๐๐ ปี องค์ที่ ๕ ชื่อ ชายะ
 พายะ ยกจากเมืองอัยฎิณะไปตั้งนครใหม่ชอเกตร คือเมืองคาทา เมื่อ
 ศักราช ๘๐๐ ครั้นล่องแล้วไม่มีผู้สืบวงศ์ เมืองคาทาก็ร้างไม่มีเจ้า
 ยิงมเมืองอกสองนคร ๆ หนึ่งชอขรมยานัน (พราหมพนม กอเจกย
 พราหมณ) เจ้าเมืองชอพาอะ อีกนครหนึ่งชอเปงคัง เจ้าเมืองชอ อัง
 คสิงเคอช นครทั้งสองนทาศักสิงครามกัน ราชบุตรไชยชองอังกสิง
 เกรวยชอธรรมมาชามมอแซมแขงประหารพาอะเจ้าเมืองพราหมพนมตาย
 เมืองพราหมพนมก็ร้างตั้งแต่ศักราชไท้ ๘๐๐ มา ฝ่ายเมืองเปงคังนั้น
 อังกสิงเกรวยล่องแล้วธรรมมาชวยศร์ไชยไท้ครองราชสมบัติแทน ครั้นสิ้น
 ธรรมมาชวยแล้วชอกตเชอวงศ์เมืองกร้างไป ครั้นเมื่อศักราช ๓๐๐๒ ขยิสา

กมา จากอินเดียมายังมณฑลกรุงเทพฯ เป็นใหญ่แล้ว สร้างวิหารจันทิเส
วพินหลักฐานที่ขรณียานันในปีศักราช ๑๐๓๘ สร้างวิหารโยโยโยโกในปี ๑๓๖๐

อริสาเก

ในเรื่องอริสาเก ได้มาสู่ประเทศชวาที่นั่นกล่าวเจ้าเก็บตั้งแต่ประยูชา
ยะพาเยะครองกรุงอัมฤณะสืบสันตวงศ์มาคือ อมิชานะ ชายะ อมิสนะ
ยานายละ เกรียะ และกุสุมาริคระ ได้ย้ายนครจากอัมฤณะไปตั้งที่
กศราฐ แรกที่ทำการมหาศักราชเรียกว่า อริสาเก สังฆราชบุตรองค์หนึ่ง
ไปครองเกาะชวา มีอำนาจยกไปด้วยชื่อชลมาทანი ๑ ชลมาอุพาทิ ๑
ชลมาอัมมิตุกกัน ๑ ชลมาบังงิฮาริก ๑ ชลมาประชริท ๑ อำมาคัย
ทั้งห้าอำนาจในศิลปะศาสตร์คนละอย่าง คือการนา ๑ ศิลปะศาสตร์
การช่าง ๑ การหนังสือ ๑ การแพทย์ ๑ การวาดเขียน ๑ การยทอ ๑
ไปด้วยเรือใหญ่ ๖ ลำ เรือน้อย ๓๐๐ ลำ ขึ้นทุกพล ๕๐๐๐ คราว ลี้เคื่อน
จึงถึงเกาะชวา ไปครั้งแรกตั้งไม่ได้ ต้องกลับแล้วไปอีกครั้งจึงตั้งได้
ขึ้นเนินยกไปตั้งกลางเกาะตางข้างอยู่ไม่นานราชบุตรนั้นประชวร ไพร
พลก็ผ่น้ำตายมาก จึงยกย้ายมาทางทิศใต้และทิศตะวันออกก็ได้พบ
อ่าวมะตาเรมจึงสร้างนครถนันทัน ให้ชอวาเมองเมืองตั้งกมลินตั้งนาม
ของพระองค์ว่าปะโรวิชายะสละเวลชาละสำเร็จ เมื่อมหาศักราชได้ ๕๐๕
แล้วส่งทูตไปกุศราฐ พระราชบิดาได้ทรงทราบจึงให้คนเพิ่มเงินมา
อีก ๒๐๐๐ คน พระราชบิดานั้นข้างแห่งเรียกพระนามว่ายาเลียชฮา
(Balía Achar) สมัยนั้นมีเจ้าคนหนึ่งเป็นชาวเมืองมะลากา ได้มา
ตั้งอยู่ที่ขลัมบังกัน ได้มาลวามิภักดิ์แก่สละเวลชาละนครเมณฑกมลิน

สเวตราชายะบุตรของราชสมบัติที่สืบชั้ตยวงศ์คือ ๆ มากคือ อธิกสมะ อธิวิชา
 ยะ การสร้างเทวสถานขรัมนัน (พราหมณพนม) อันปรากฏอยู่ใน
 แขวงมทาเรม และการสร้างพทอสถานโยโรโยโค อันปรากฏอยู่ณ
 เขากหนงปราช ที่เกตุ นั้นว่าโคเรียกช่างมาจากประเทศอินเดียและโค
 สร้างขึ้น ในคราวนี้ อธิวิชา ยะมีราชบุตรห้าองค์ ๆ ที่หนึ่งเป็นหัวหน้า
 ในการทำนา องค์ที่สองเป็นหัวหน้าในการค้าขาย ที่สามเป็นหัวหน้า
 ในกฏรยาและสวน ที่สี่เป็นหัวหน้าในการทำน้ามินน้ำตาลและสุราค่าง ๆ
 ที่ห้าชื่อเรลีเคนตังเกนกี ฉลาด ในการปกครอง ได้ช่วยราชการ ใน บิคา
 ยครันนอกจากนั้นก็มากแต่ไม่กล่าวถึง

ครันนอวิชา ยะล่วงแล้ว เสนาอำมาตย์ราชภูรกีประสมเชิญราช
 บุตรที่ห้า คนชื่อเรลีเคนตังเกนกีขึ้นครองราชสมบัติ ในนครเมนตังกะมุ
 ลัน จึงให้พระเชษฐาทั้งสี่แยกกันไปครองเมืองสามเมืองคือ เมืองพาท
 เลน ๑ ครองเมืองชปาระ ๑ เมืองโกกรับน ๑ แต่ที่อีกคนหนึ่งอยู่ช่วยราช
 ภาร ครันนอวิชา ยะเรลีเคนตังเกนกีแล้ว พระเชษฐาที่อยู่ช่วยราชการนั้น
 ได้ครองราชสมบัติแทนทรงพระนามว่าเทวากัสมา แล้วยกย้ายนครจาก
 เมนตังกะมุ ลันมาตั้งใหม่ในที่ศัทรวันออก ฅบ่าสิงคาลวันใกล้กับเมือง
 สุระบายะเมือมหาศักราชโค ๑๕๖ ที่วยเขตที่เมืองตั้งในบ่าสิงคาล จึง
 ได้นำมาว่าเมืองชังคาล พระเจ้าเทวากัสมา มีพระธิดา ๓ โอรส ๕ ได้ส่ง
 ไปเรียนศาสนาพราหมณในประเทศอินเดียทั้งห้าด้วยกัน โอรสองค์
 ใหญ่ได้อิถาเจ้ากาสิงในอินเดียเป็นภริยา เมื่อจะกลับมาประเทศชวา
 บิการรยาจักเรือใหญ่ ๓ ลำขึ้นทุกของมีราคาต่าง ๆ ให้มากขี้ให้ทหาร

๓๐๐๐ คนมาด้วย ครั้นมาถึงประเทศชะวากแล้ว เทวากัสมาพระราช
 บิคาจึงแบ่งราชสมบัติและแคว้นแคว้นให้ โอรสทั้งสี่แยกกันครองนครเป็น
 ส่วน ๆ คือให้ โอรสองค์ใหญ่ทรงนามเลมขูมิลูเซอร์ ครองเมือง
 ซังกาล (กูเรยน) ให้เลมขูมิลูห์ครองเมืองสังคสาร์ (สิงห์คัสสำหรับ)
 ให้เลมขูมิเสส ครองเมืองงาละวันเคเคลิ่ง (กาหลัง) ให้เลมขู
 มิซาเยครองเมืองเกคิริ (คาทา) แต่พระบิดาองค์ใหญ่นั้นทรงนาม
 เทวิกัสสิ (สุทธิ) ไม่มีสามี พระนางองค์นี้เป็นผู้สร้างเทวสถาน
 คิลานันปรากอยู่ณเมืองสังคสาร์ (สิงห์คัสสำหรับ) เลมขูมิลูเซอร์
 เจ้านครซังกาล (กูเรยน) มีโอรสทรงนาม ยันหย็อนเกรตาปติ
 (เนื่องมาจากคำว่าวิศณูเขตตะปติ คือขัตติยาปติ) คำว่ายันหย็อน
 หมายความว่าผู้มีสุภาพกล้า ยันหย็อนนาคอคือโอเหณาชาวชะวานิยมว่า
 แขนงภาคองศามาจากวิศณู ยันหย็อสิเวียคือยันหย็อสิริยะก็เวียก นาง
 จันทรภีรานะบุตรท้าวกาธา (ขุชยา) ซึ่งเป็นภรรยาที่สองรองแต่
 นางอิงเครเนภรรยาที่หนึ่ง (จันทรธา) สงมานันว่าคือเทวิกัส
 ศิรดกษมิแห่งภาคมา แรกใช้กฤษในประเทศชะวากเกิดมีชนตงแต่ยันหย็
 อนันเป็นต้นเดิมมา เพราะได้กฤษเทวาเป็นปฐม

ยันหย็อเหณา

ครั้นเลมขูมิลูเซอร์ล่วงแล้ว ยันหย็อนเกรตาปติคือโอเหณาได้
 ครองราชสมบัติ ในนครซังกาลมีอานุภาพแล้วอาณาจักรกว้างขวาง
 สมบูรณ์ยังนักอยู่มายังมีเจ้าในเกาะมอราทนหนึ่งชื่อ ปราพซาเย สิงการะ
 เวียกอีกอย่างว่านุสาอันตาระ (แปลว่าเกาะกัน) ยกพลนิกายมาทำ

สงครามก็ขยอชนะอนุกพายแพแก่ขยอเสียรพลมาก ยิ่งแต่ตวงแปลง
เพศเข้าปลอมอยู่ ในหม่ผลของขยอ คมนไต ทักยงอนุกองขยอ
เกรดาปลัดึงแก่ความตาย ทันไทนันประชานาคา (ประสันตา) ก็
แกงนุสำอินตาระตายด้วยกฤษในที่นี้ แล้วจับศรคั่นอพรากมาชคร
ของนุสำอินตาระได้ ก็ฆ่าเสีย

กุกาธาหลินลูกอิเหนา

ครันอิเหนาล่องไปแล้ว มีสารกุกาธาหลินราชขยออิเหนาซึ่งเกิด
กับนางจันทริกิรานะ (ยษษา) ไก่เสวยราชสมบัตินเมืองซึ่งกาลแทน
บิคาในข่มหาคีกราช ๕๒๗ ให้ประชานาคาไปครองเมืองเกตุ ประชา
นาคามียศราชชอขันชาวันสาร

อยู่มาเมืองซึ่งกาลเกิดความไข้ กุเขาไฟสันเท่าและถ่านเพลิง
ปลิวตกลงกลดยกลุ่มทั่วไปชาวเมืองพากันลงเรือ ไข้ ไยหนีไปทางทะเล เห็น
อันมากไม่ปรากฏว่าไปอยู่หนแห่งใด แต่กุกาธาหลินกับนางจันทริกิรานะ
ผู้มารดาพากันไปทางทิศบูรพลงตำบลโยลรา จึงตั้งนคร ใหม่ ในที่นั้น
เอานามนครเต็มมาขนานว่าเมืองตั้งกะมุลัน ครันอยู่มาพากรอำมาตย์
คิดกขญแย่งราชสมบัติกุกาธาหลินหนี ไปพึ่งเจ้าเมืองกิลถึงเวสผู้ มีนามว่า
ปรอชา ไตร ๗ ออกหนุนกำลังยกมารบพากรไม่ชนะก็กลับไป

ศักราช ๓๐๓๕ พากรเสัญสนชวชของกุกาธาหลินซึ่งกตอรวงขยาย
อีกนามหนึ่งว่ารามรคาคิงให้เป็นเจ้ากลับไปตั้งที่เมืองซึ่งกาลตั้งแต่ก่อน
ครันไปตั้งเกาะเวเรเขกเสียตั้งพักอยู่เพียงนั้น เจ้าเมืองคั้นยมาทูลลง
เคงคาแลเคงคอบล์ ขอให้กุกาธาหลินช่วยรบกับกขญ ครันนั้นพลเมือง

เป็นกษัตริย์เจ้าเมืองเสียม พวกจีนมาตั้งเต็มเกาะนั้น กูดาดาลลินกับ
 ขริวารไปทางทิศขั้วถึงเมืองกิลลิงเวสในแขวงศุกปุระแต่โบราณเรียก
 ว่าวาคักหนง ไทพยขึ้นใหญ่ทองเหลือง ๒ ยอดจึงถือเอาเป็นไชยมงคล
 ตั้งเมืองลงในที่นั้นขนานนามเมืองว่าเมืองขั้วซาร์บ แล้วตั้งคนเป็นเจ้า
 ครองเมืองนั้นทรงพระนามเขราวิชาเยะไมสาทันทรามัน อยู่มาเกิดราช
 ยุทธสงครามครั้งใหญ่ขึ้นไปค้าทางทะเลและในประเทศอินเดีย องค์น้อย
 อยู่กับพระบิดา ครั้นพระบิดาทรงศตพระโอรสองค์น้อยไทศรของราชสมัค
 แทนบิดาในชั้นมหากักราช ๓๓๓๒ ทรงพระนามว่าปราชญ์มนทิงสารี

แรกศาสนาอิสลามหมัดเข้ามาในชะวา

อยู่มาได้ ๗ ปีพระเชษฐา กลับมาจากประเทศอินเดีย เข้าวัด
 ศาสนาหมัดมา มีฉายาว่าหะยีชะวา มีอาจารย์อาหรัยมาด้วย
 อาจารย์นั้นเป็นตระกูลสายสืบลงมาแต่เมืองกเซ ได้กระทำกา
 พยายามต่าง ๆ ที่จะให้พระอนุชาและราษฎรรับวัดศาสนาอิสลามเกิด
 การวุ่นวายกาหลกกันไปทุกแห่ง จนถึงต้องย้ายนครไปตั้งในที่ที่ตะวันตก
 ที่ตำบลโยโคร์ แต่คงให้ชื่อเมืองชะวารันตามเดิม ยัดนั้นอยู่ในมณฑล
 บุคเต็นซอก ฝ่ายหะยีชะวาจึงไปตั้งสอนคนยาคำยลเซอริบน นี้เป็น
 ครั้งแรกที่ไค มีศาสนาหมัดเข้ามา ในเกาะชะวา

ต้นพงสาวดารชะวาตามตำรานิติศาสตร์กวี

อีกตำนานหนึ่งอ้างว่าเป็นเรื่องราวที่กล่าวในนิติศาสตร์กวีของชาว
 ชะวา กล่าวไว้ดังนี้

มีความว่าเมื่อแรกตั้งศักราชชระวานัน วิศณุนันกาลให้สร้างยาง
 ครุครเศวตเศวต บุตรชลาปราสาทหลานพราหมมาเป็นเจ้าเป็นใหญ่ในชระวา
 ฌริเศวตเศวตได้ วิวาหะกับนางพราหมณีกาณเฑาะพชชา (กัมโพชใน
 อินเคย) เมื่อแรกมาจากเมืองกาลิงมีคน ๘๐๐ ครุมาตั้งที่เชิงเขา
 กนุงเสมิรุ นครนั้นมีนามว่าคิลิงเวส ครุเศวตเศวตได้ครองนครนั้นมี
 โอรสสององค์ ชื่อมุนนาแตมมุนะเควา

ครั้งนั้นในเมืองกาลิงมีขุมหนึ่งชื่อว่าคกนุงเป็นบุตรคานะ
 เจ้าเมืองทสสังกาล ได้ทราบกิตติศัพท์รูปโฉมนางงามในเมืองคิลิงเวส
 ชื่อนางสินธุระแลธนางดานตย์ จึงวาทคกนุงได้ยกทัพไปรบฆ่าครุเศว
 ตเศวตตาย วาทคกนุงก็ได้ครองเมืองคิลิงเวสได้ ๓๕๐ ปี มีบุตร ๔๐
 ธิดาต่างหากในที่สุควา คกนุง ได้ตายด้วยวิศณุนันกาล โทษเมื่อขัศกักราช
 ชระวาได้ ๒๔๐

ปตารกาหลา

ลำดับนั้นจึงปตาระครุ (ปตารกาหลา) ให้คตาดะมาจากเขา
 สะเวตชาตในแคว้นแคว้นกาลิงค์ มาเป็นใหญ่ในเมืองคิลิงเวสมาอยู่
 ได้ ๕๐ ปีก็ล่วงลับไป มีบุตรชื่อระเด่นสะเวตได้ครองเมืองแทนเมื่อ
 ศักราชชระวาได้ ๒๘๐ สิบมาได้ ๒๐ ปีระเด่นสะเวตก็ล่วงไปมีบุตรชื่อ
 คุตคามะได้แทนบิดา ย้ายนครจากคิลิงเวสไปตั้งใหม่ชื่อทษฏินะ
 เพราะที่นั้นเป็นถิ่นช้างได้รับฆ่าพระยาช้างตาย ได้ธิดาพระยาช้างชื่อ
 นางเฮนทราตี

เรื่องตั้งเมืองอัยยิณปุระ

ยังมีบัณฑิตผู้หนึ่งเป็นชาวกทงชาลีในแคว้นแคว้นกาลิงค์ ผู้มี
นามภายหลังว่าระเคนทสวเรย (ทศวิริยะ) เมื่ออายุได้ ๓๕ ปีหนี
ภัยมารดาไปยังประเทศชวาไปอยู่ที่เชิงเขาลาว ครั้นเจริญมาขึ้น
ชื่อทศพาหุ เมื่อเจริญอายุได้ ๓๐ ปีทศพาหุเที่ยวไปกัษปรีวาร ๓๐๐ ไป
ถึงทชงกุลตามระฆ่าพระยาข้าง จึงสร้างนครอยู่บนที่นั้นชื่อว่าคชเชียว
(Gaja hina) หรืออัยยิณปุระ ในเมื่อศักราชชวาได้ ๓๓๐

เรื่องสันตानเทียบเรื่องพารตะ

ทศพาหุมีโอรสได้ สยวงค์ชอลอนตานะ (สันตะหน) ผู้ทำ
สงครามชนะยกยอชื่อประสาท

สอนตานมีโอรสชื่อเทวพรต ๆ แรกประสูติจากครรภ์มารดา ๆ
ก็ถึงกาลมรณะ สอนตานแสวงหานางนมให้บุตร ๆ ไม่ขึ้นนมผู้ใด
สอนตานพาบุตรเที่ยวไปพบนางอัมพสารซึ่งเป็นมารดาอพยยะ ๆ เป็นบุตร
อุษสาร ๆ เป็นบุตรสาภิ ๆ เป็นบุตรสปรัง ๆ เป็นบุตรสตาปะ ๆ เป็น
บุตรนมนาสะ ๆ เป็นบุตรตรีเศรเศครผู้แรกมาตั้งในประเทศชวา
เทวพรตกุมารร้องให้จรรีบนนางอัมพสารแต่นางไม่ยอมให้นม จึง
สอนตานผู้บิดาทะวพรตทำสัญญายอมยกเมืองอัยยิณปุระให้แก่ อภยัส
บุตรของนางเป็นการแลกเปลี่ยน นางจึงได้ยอมให้นมแก่เทวพรต

เทียบเรื่องในมหาพารตะอินเดีย

แต่นางกรีบเมืองอัยยิณปุระให้ อภยัสบุตรของนางเป็นเจ้าครองเมือง
ในรัชกาลชวา ๕๓๕ ส่วนเทวพรตนั้นครั้นโตใหญ่ก็ได้เป็นเจ้าเมือง
กุมพินะ (Kum bina)

ฝ่ายอพยพละมัยบุตร ๓ คน ซอทเวศักราชทะเลียวักยสองข้าง ๓
ซอชันทเทวนาครุขงาม ๓ ซอรามวิทาระชาเก ๓ คือนั้นมาอีก ๓๒ ปี
จึงยกราชสมบัติให้แก่ชันท

ชันทเทวนาครุมีอายุได้ ๓๕ ปี ได้ครองเมืองอัมรินทร์ ฝั่งอภิเศก
กับนางเทวีกนกิราชธิดาโพชเกรติ (โพชเชตร) เจ้าเมืองมทรา
นางกนกิเกิดบุตร ๓ คน ซอกนคะเทวเสนะ ๓ ซอจินาภะ ๓ ซอ
เทวนาครุ ๓ แล้วชันทได้เทวีกคนหนึ่งชื่อนางมทารินทร์ (มทริ)
มีบุตรสองซอเสเทวะ ๓ นกัละ ๓ บัณฑุและนางมทารินทร์สิ้นชีพ
วายชนม์แล้ว

เทวศักราชได้ครองเมือง แล้วให้บุตรของตนซอสุยทานะเป็น
เจ้าอัมรินทร์ ส่งกุมารทั้งห้าซึ่งเป็นบุตรชันททุกยชิวาวพันกรวิ ให้ไป
ตั้งเมืองใหม่ซออเมวตะ

ฝ่ายสุยทานะผู้เป็นเจ้ากรุงอัมรินทร์ ได้อภิเศกกับธิดาเจ้ามัทธา
มีโอรสผู้หนึ่งมฤทธีรุ่งเรืองนัก มีเมืองประเทศราชคือเจ้าเกรณะเมือง
อลังกา ๓ พิศมหรือเทวพรตเมืองกุมพินะ ๓ ชายะยาตะเมืองกาล
เสชาน ๓ ซากะระณะเมืองมทรา ๓ สาเลียเมืองมันทรากะ ๓ แต่
พวกราชบุตรทั้งห้าของชันทเทวนาครุซึ่งไปตั้งอยู่เมืองอเมวตะนั้น ยัง
พยายามที่จะคืนเอกราชสมบัติของบิดาอยู่ จึงใช้ให้เกรณะเมืองเคียร
วาทิ (กฤษณเมืองทวารกะหรือทวารวดี) ไปว่ากล่าวแก่สุยทานะ
ขอแบ่งราชสมบัติกึ่งหนึ่ง สุยทานะไม่ยอม จึงได้เกิดสงครามเรียกว่า
พาวคยทธิ การสงครามนั้นยศยาวเสียไพร่พลตายมากทั้งสองข้าง ใน

ที่สหัชยทานะก็แพ้แก่ราชบุตรบดินท สยทานะครองเมืองอัยยิฐนะได้
 ๕๐ ปีก็เสียเมืองแก่พวกบุตรบดินท ในปีที่กักราชชะวา ๕๘๑ แต่นั้นล่วงมา
 อีก ๒ ปี พวกบุตรบดินทจึงย้ายจากอัยยิฐนะมาตั้งนครใหม่ชื่อชัฏกีสถ
 บุตรชรรจนชออปมันย ได้บิรายักษ์ยอสิอชีแห่งสรบายะ แล้วก็ครองเมือง
 ชัฏกีสถ สยเชอวงศ์ต่อมา คือ สยทานะครองเมืองได้ ๒๓ ปี บุตรชอ
 ชายะเทวมะได้ครองราชสมบัติ มีโอรสสององค์ ชื่อชายะมีสานะและ
 ชิงคสังเทวมะ ครั้นชายะเทวมะล่วงแล้ว โอรสองค์ใหญ่ชื่อชายะ
 มีสานะได้ครองราชสมบัติต่อมาได้ ๒๗ ปี เกิดมหาลัยพิศนแผ่นดิน
 ไหวงทำลายเมืองและความใช้ เมืองแตกร้างต่างคนหนีไปอิงคสังเทวมะ
 พากรวีสามพันไป ทั้งเมืองอยู่มลวาลัยก็ ชายะมีสานะไป เป็นคายนค
 อยู่ตำบลมิลลา ราชบุตรชายะมีสานะสืบสายกันมาคือ ชายะประสรมี
 บุตรชอชยชา ชายะ ๗ มีบุตรชอชยชานาวิชาเย ๗ มีบุตรชอชกสมาวีจิตร ๗
 มีบุตรชอชระเคนอินนิรมาลา ได้ครองเมืองมลวาลัยได้ ๒๐ ปี เกิดโรค
 ฆ่าลงเมือง ๗ แยกร้างไป ราชบุตรนิลมาลาชอพิสระจามปากะพา
 ยวีวารหนีไปยังเมืองเมนคังกมลัน ตั้งตัวเป็นยนิชกัทยาจารย์อยู่ณที่นั้น
 จามปากะยนิชกัทยา มีบุตรชอชออิงคสังเทวมะ ๗ มีบุตรชอชอชชายะชายะผู้
 ได้กสืบตั้งตัวเป็นพระราชาทรงนามปุรวาจิวิตา (ปุรวจวิต) ท่านผู้นี้ได้
 เป็นผู้แต่งเรื่องพารตยุทธโดยคำสั่งของเทวาปทการุ ในปีที่กักราช ๘๐๓
 มีโอรสชื่อสลาปวาตะได้สืบสันตติวงศ์ในปี ๘๕๐ สลาปวาตะมี
 โอรสชอกันจายวัน ภายหลังได้เป็นเจ้าทรงนามสังการะ ๗ มีน้องหญิง
 ชื่อจันทรสวรรค์ มีโอรส ๕ ชื่อสุพรต ๑ ปรมญาต ๑ ชาตวิฐุ ๑ สุวิธ ๑

มิตทาซอชัณขายน (พมพ่าย) มีป่าไผ่ระเณนาบคิซอชายะตั้งตระ มี
 เมืองชนคยคชาอิราจรรณเจ้าเมืองลพทยา ๓ เลมบัสเรียคณะเจ้าเมือง
 ชิงกาล ๓ วิภาทิกะเจ้าเมืองเกคิริคาทา ๓ ฮาริยสระเจ้าเมืองสิงคสาหรี ๓
 และเมืองเคเคลังงาละวัน (กาหลัง) ๓ ล้วนเป็นเผ่าพันธุ์สืบมาแต่
 อรชนเทวา คชชสัณนคทวา ต่อมาเจ้าคณนลยสักร่วมสังวาสกัษณินู
 ภคินิผู้ชชจันทรสวระ ความทราบถึงป่าไผ่ระอ้อมคย ๆ เห็นเป็นการไม่
 ควรก็เกิดกบฏวิภาทรขลุกัน อ้อมคยป่าไผ่ระแพ้วซึ่งถูกประหารชีวิต
 เข้าเรื่องต้นอืเหนา

ครั้นต่อมาเจ้าสังการะรังแย่งราชลนบคิแฉ่นแฉ่นเป็นสี่ส่วนหรือ
 มณฑล ให้ราชโอรสองค์ใหญ่ผู้ทรงนามสุพรตไปครองเมืองชิงกาล
 (กเรชน) ให้ราชโอรสที่สองชื่อประญาทะไปครองเมืองเกคิริ (คาทา)
 ให้ราชโอรสที่สามชื่อชากิวิระไปครองเมืองสิงคสาวิ (สิงหัสสาหรี)
 ให้ราชโอรสที่สี่ชื่อสววิระไปครองเคเคลังงาละวัน (กาหลัง) เข้าเรื่อง
 ต้นอืเหนาตั้งที่ ไค้กล่างมาแล้วในตำนานก่อนนั้น

เรื่องราวที่กล่าวมาในตำนานนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าชาวชระวาถ่ายเขา
 เรื่องมหาพารตะในประเทศอื่นเคียมมาเป็นเรื่องในประเทศของตน
 (เทียบเรื่องในมหาพารตะในอินเดีย)

เรื่องในมหาพารตะนั้นมีข้อความคล้ายกันทั้งนี้พระราชาพารตะมี
 บุตรชอชัณนทรเป็นผู้สร้างเมืองอชัณนบุระ
 (อชัณนทรว่าควงอทิคัยคิอวาสที่แปด) อชัณนทรมีบุตรชชกร ๆ
 มีบุตรชชสันคระนุ (ครองกัษสอนทานของชระวา) พระราชาสันคระนุผู้เป็น

ปณิศาของพารตะ มีโอรสกับนางคงคาหลายองค์แต่ได้ อยู่จนใหญ่
 องค์โตเขี้ยวคอสิ้นตนวะซึ่งภายหลังเรียกว่าพิศมหรือสพธต พระราชา
 สันตะเนมมีความปรารถนาจะใคร่ได้บุตรธิดานารีผู้หนึ่งซึ่งนางสัทยาจะก็ จึง
 ให้สิ้นตนวะผู้บุตร ไปกล่าวถามต่อบิฑามารดาแห่งนาง ฝ่ายบิดามารดา
 ของนางก็กล่าวตอบว่าไม่เต็มใจที่จะยกถวายได้ เพราะว่าถ้าธิดา
 ของเราเกิดบุตรกับพระเจ้าสันตะเนมก็จะได้เป็น พระราชาแทน และบุตร
 สันตะเนมก็จะมีสืบไป จึงไม่ควรยกธิดาให้แก่สันตะเนม ฝ่ายสันตะเนม
 มีความมถศัญญต่อบิฑามารดาจะให้ ได้สมประสงค์ จึงรับคำสัตย์
 ปฏิญาณสัญญาว่า ถ้าท่านยอมยกธิดาให้แก่บิดาเราแล้ว เราจะ
 ไม่รับ ครอบครองสมบัติ และเราจะไม่มีภรรยาจะไม่เป็นบิดาคนแต่หญิงใด
 หญิงหนึ่งเลย เพื่อว่าธิดาของท่านยังเกิดบุตรกับบิดาเรา บุตรนั้น
 จะได้เป็นพระราชาสืบไป คำปฏิญาณ ของสันตะเนมนี้เป็นการศักดิ์
 ซากแต่ศฤงคารมกายแต่บัดนั้นมาสันตะเนมจึงได้ มีนามว่าพิศม เพราะว่าคำ
 ปฏิญาณนั้นเป็นพิศม (นามนี้ที่พระเจ้าเรียกเทพพรต) บิฑามารดาแห่ง
 นางจึงยกนางสัทยาจะก็ให้แก่พระเจ้าสันตะเนม นางนั้นก็ยังมีบุตรชาย
 สององค์ครั้งพระเจ้าสันตะเนมล่วงลับไปประ โลกแล้ว ภรรยาสัทยาจะก็
 รานกับบุตรทั้งสองและพิศมไว้ จึงพิศมยกราชสมบัติราชาภิเศกให้
 อนุชาองค์ใหญ่ ที่ชื่อว่าวิจิตรเป็นพระราชา ๆ ซึ่งคนมีนาพระทัยหยาบช้า
 ไปจะทำสงครามกับพวกคันทระ (คันทระ) ซึ่งขยับนภเขาปลง
 พระชนม์ชีพในครั้ง พิศมจึงราชาภิเศกอนุชาที่สองขึ้นเป็นพระราชา

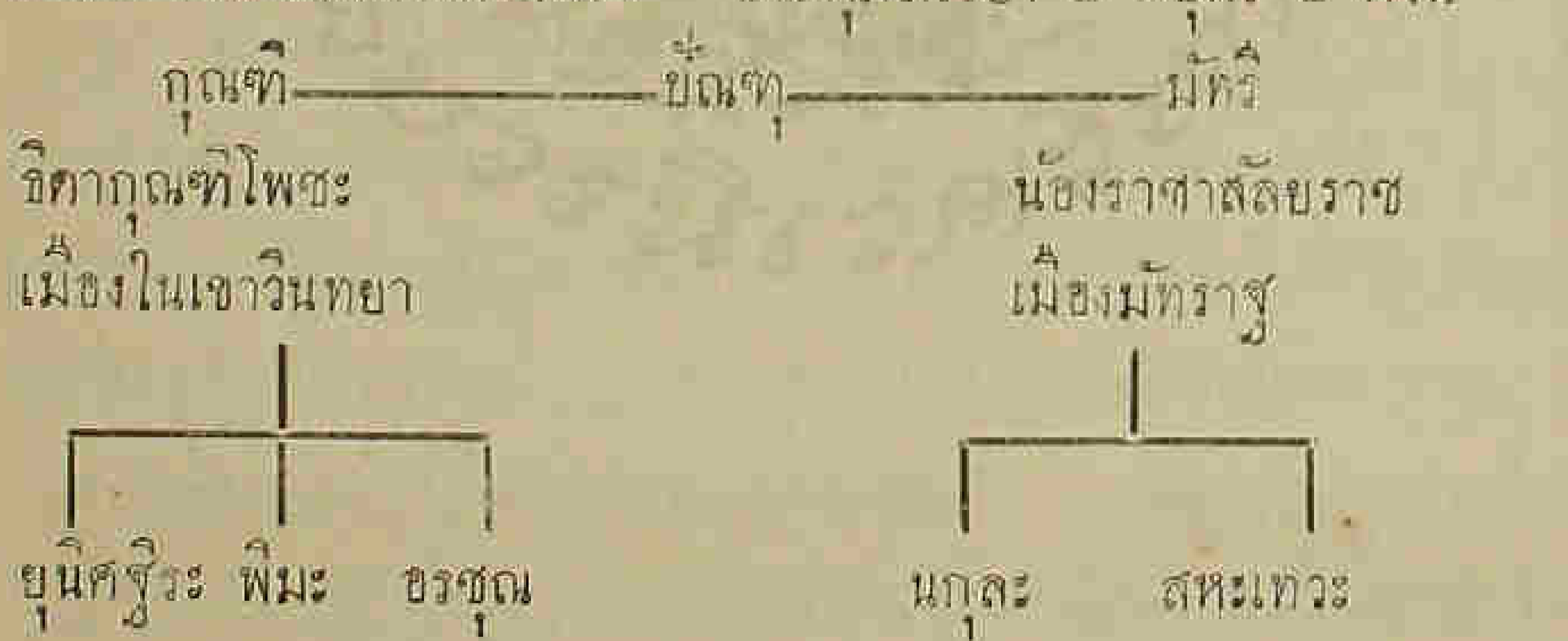
นามว่าวิจิตร วิริยะแล้วไปนำเอาธิดาทองทั้งสองแห่งพระราชานเมืองกาล
มาอภิเษกเป็นรานีเทวี แต่พระราชาวชิรวีระหามีโอรสธิดาทวยกันไม่
ครั้นพระราชาวชิรวีระถึงวคตแล้ว นางรานีสัตยาวระกึ่งเชษฐญาติ

ของนางคนหนึ่งชื่อไวยาสะ (ทรงกษัตริย์ในพงศาวดารชื่อว่า ชพระยระ)
เป็นพราหมณ์อาศัยอยู่ในป่ารูปร่างหน้าตาพิสดารเห็นเป็นหน้าแลสง
พิสดาร นางสัตยาวระกึ่งเชษฐพราหมณ์ผู้เข้ามาในราชวังเมือง

อัมรินทร์ขอให้กระทำการสังเสทสังวาสแก่สุริยเมธา เหล่านั้นเพื่อ
ยังบุตรให้บังเกิดสืบพืชพรรณต่อไป เมื่อไวยาสพราหมณ์กระทำสังวาสแก่
นางทั้งหลายนั้นนางคนแรกได้เห็นพราหมณ์นั้นก็ตกใจยกมือขีตคาเสีย

นางผู้หนึ่งครั้นมีครรภ์เกิดบุตร ๆ นั้นก็เสียใจทั้งสองข้างบุตรนั้นชื่อว่า
ทศศรวัสส์ นางคนที่สองได้เห็นพราหมณ์ก็ตกใจหน้าขีตเพราะความกลัว
ครั้นนางคนนั้นบุตร ๆ นั้นก็มีหน้าขาวขีต ก็ชื่อว่าชัณฑุ นางคน

ที่สามแต่งทาสีปลอมตัวไปแทน ครั้นเกิดบุตรก็เขินงอขีตชื่อว่าจิตร
พิศมรเสขกุมารทั้ง ๓ เจริญวัยใหญ่แล้วจึงราชาภิเษกขึ้น
เป็นราชาสืบวงศ์พารตะต่อไป ชัณฑุมัธรรยา ๒ มียศ ๕ ดังนี้

ครั้นพระราชบิดาทรงเสด็จแล้ว ทิศตราสารซึ่งเสด็จยกยูนันได้
 เป็นพระราชบิดาของพระวรวงศ์พระคระ จึงแต่งทูตไปขออิตาพระราชาคินนอาระผู้
 ซื่อว่านางคินนอาระเป็นราณี และกล่าววว่านางนี้ไท้เอาผ้าวิภักดิ์ของนาง
 ขอบททั้งสองข้างให้เหมือนกันกับพระมัตศคก นางซึ่งเกิดยกยูนันกับพระราช
 ทิศตราสารสององค์ ชื่อ ทธโยชนะ ๓ โกรพยะ ๓ ครั้นเจริญวัย
 ใหญ่กล้าแล้ว ได้เรียนศิลปศาสตร์ วิชากรรยทธากค ไรณะพราหมณ์
 พร้อมกันกับบุตรยธททั้ง ๕ นั้นแต่อรชนบุตรยธทเป็นผู้ มีฝีมือเข้มแข็ง
 ยิ่งกว่าคนอื่น ค่อนนมากก็เกิดการอุษยากัน ในระหว่างวชบุตร ทิศตรา
 สารคือ โกรพย์กับพวกบุตรยธททั้ง ๕ เป็นเหตุให้เกิดสงครามซึ่ง
 เรียกว่าพวคระยทอ

อนงอรชนบุตรยธทนั้น ในมหาพวคระว่าได้เที่ยวไปตั้งมณเฑียร
 ๓ ปี แล้วไปตั้งทวารกระยลาชแหลมกคกรฐ รวมเวลา ๑๒ ปี จึงกลับ
 มาตั้งอยู่เมือง อันทรยฐ (คือเทล) มบุตรกยูนางสพทอน้องกฤคณ
 หรือทกรกฤคณ คนหนึ่งชื่อว่าอภิมญญู

เรื่องยมเรื่องและเหยียดพราหมณ์เป็นชะวา

ข้อความตามเรื่องในมหาพวคระข้างอื่นก็ยกยู่เรื่องคันทพงศาวดาร
 ชะวาทั้งได้เทียบเคียงกันมานี้ ควรเห็นได้วากำเนนเรื่องคันทพงศาวดาร
 ของชะวานั้นชาคยืมเขาเรื้องราวต่าง ๆ ในประเทศอื่นแต่ครั้ง
 ไยราตมาเป็นมูต แต่เหยียดเข้าเป็นภายหลังมหาคักกราชเพราะว
 คักกราชที่ใช้ ในชะวาเป็นมหาคักกราชอย่างเดียวกับเขมร การกล่าว

ข้างต้นเหตุใด ๆ ซึ่งเก่าก่อนมหาจักรราชขึ้นไป มีกั ระบุว่าเมื่อครั้งนั้น
จักรราชทุกเรื่องถูกราบ

พงศาวดารเขมร

ในเรื่องเขมรที่ว่าพระเจ้าประทุมสุริวงษ์เข้ามาจาก rome วิทยาลัยเมื่อพุทธ
กาล ๖๓๐ นั้นก่อนมหาจักรราชโกทัง ๓๑ ขึ้นต่อก็กองอยู่ในราวต้นมหา
จักรราชรุ่นเดียวกันกับชวานันเอง แต่ในพงศาวดารเขมรกล่าวเอง
พระเจ้าประทุมสุริวงษ์นั้นว่า พระพุทธศาสนกาลล่วงแล้วไป ๑๕๐๐
พรรษา (มหาจักรราช ๗๗๘) เกศเทวบุตรได้ รับเทวโองการแต่สมเด็จพระ
อินทรราชาธิราช ให้จุติจากสุวาลัยเทวโลกลงมาอุบัติในพระคัมภีร์โกทร
แห่งสมเด็จพระมเหสีพระเจ้าโกเมราชเจ้าพระนครเขมราชู ครั้นพระ
ครรถ์วันกำหนดทศมาสก็ประสูติเป็นราชกุมาร มีอภินิหาริย์เป็น
มหามหิศรรอยต่าง ๆ อ้ามาคยทั้งหลายกราบทูลว่าเป็นอุชาทวิ พระ
เจ้าโกเมราชจึงให้ชยพระราชเทวีกกับพระราชกุมารเสด็จจากพระนคร พระ
อินทรลงมานฤมิตรปราสาทให้อยู่แล้วพาเกตุกุมารขึ้นไปบนสวรรค์ ครั้น
พากลับลงมาจาก สวรรค์แล้วจึงสร้างพระนครให้อยู่ที่ ตำบล โลก ถอดอก
พระเจ้าโกเมราชให้ทราบจึงให้อ้ามาคยมารับหลายครั้ง พระราชเทว
ีกกับพระราชกุมารไม่ยอมกลับไป ในที่สุดเสกที่มาเองพระราชเทวีกกับ
ราชกุมารก็ยอมกลับไป เสด็จอภิเศกราชกุมารนั้นให้ครองนครโลกตลอด
ทรงพระนามว่าพระเจ้าเกศมาลา มหาเกษิ ครั้น พระเจ้าเกศมาลาไม่มี
บุตรอีกหาที่พระสยพระองค์จึงพระอินทรอัญเชิญเทวบุตรองค์หนึ่ง จุติลงมา

เกิดในคอกประทุมชาติอันมีในสระแห่งหนึ่ง แล้วขึ้นศาลให้พระเจ้า
 เกตุมาลาพาขริวารไปประพาศฆ่าไก่กุมาร ในคอกประทุมชาติมาเลี้ยงไว้
 ครั้นเจริญวัยไปเล่นน้ำไค้ นางนาคธิดาเป็นภรรยา จึงพระยานาคผู้
 เป็นบิดาภรรยาพาขริวารมาสร้างเมืองนครธมหรือนครหลวงให้ประทุม
 สรีวงศ์อยู่กับนาคธิดานั้น ครั้นจำเนียรมาพระเจ้าเกตุมาลาที่วงศ์
 พระเจ้าประทุมสรีวงศ์จึงยกนครเดิมที่พระเจ้าเกตุมาลาอยู่นั้นถวายเป็น
 อารามแก่พระพุทธรูปมหาอารยันครนั้นจึงมีนามว่านครวัดแต่นั้นมา และ
 มีเนื้อความต่อไปว่าครั้งพระเจ้าประทุมสรีวงศ์นั้น ต้องส่งบรรณาการ
 ไปถวายพระยานาคผู้เป็นพ่อตาทุกปี และมีเมืองกษัตริย์ที่ส่งส่วย
 ต่าง ๆ คือเมืองสุโขทัยส่วยน้ำ เมืองพิทลุงส่วยไหม เมืองสระ
 ส่วยปลาแห้ง

พุทธกาลได้ ๓๕๐๓ เกิดพระร่วงขึ้นที่เมืองสุโขทัยเป็นนายกของ
 ส่วยน้ำ ลานชลอมขังน้ำไปส่งพระเจ้าประทุมสรีวงศ์

เทียบพงศาวดารเหนือ

ข้อความตามพงศาวดารเขมร ตอนนี้ศักราชคลาดห่างกันไกลกับ
 เรื่องพระร่วงในพงศาวดารเหนือ ซึ่งมีเรื่องพระร่วง ๒ ศักราช พระร่วง
 ศักราชก่อนที่เจ้าแก้วแสนนางนาคและไค้ช้างเผือกงวต่า คือพระยาร่วง
 พระยาลือ หรือพระอรุณ พระฤทธิกุมารนั้นในพงศาวดารเหนือว่า
 พระร่วงไค้ลงน้ำสุญไปที่แก่งหนองเหนือแก่งสักแม่น้ำยม หรือแม่น้ำเมือง
 สันนาลัยสวรรคโลกตั้งแต่ที่พระพุทธกาลได้ ๓๕๐๐ ปีอายุเมืองสันนาลัย

อนึ่งชื่อที่ว่าพระเจ้าประทุมสุริยวงศ์ถวายนครวัดให้เป็นอารามแก่
 พระพุทธโฆษาผู้ไปแปลคัมภีร์พระไตรปิฎก มาจากสิ่งใดที่ขึ้นเรื่อง
 พระพุทธโฆษาไปแปลคัมภีร์พระไตรปิฎก ในพงศาวดารเหนือว่า เมื่อ
 พระพุทธศาสนาเกิดได้ ๘๕๘ ในพงศาวดารพระม้าวโนในแผ่นดินกษัตริย์
 ตั้งแต่พุทธกาล ๘๒๓ จนถึง ๘๕๖ ในหนังสือของมคฺเคอริคเคอริค
 ว่าศตวรรษกาล ๕๕๐ ตรงกับพุทธกาล ๘๘๓ ถ้าเรื่องพระเจ้าประทุม
 สุริยวงศ์ในระหว่าง พุทธกาล ๓๕๐๐ และ ๓๕๐๐ แล้วก็ห่างไกลกัน
 หลายร้อยปี

เรื่องราวพระเจ้าประทุมสุริยวงศ์ตามพงศาวดารเขมรนั้นคงจะทราบ
 ก็แต่พระนามเท่านั้นไม่ไ้เวลาแน่นอน เมื่อคำวิเศษณ์เกี่ยวกับเหตุการณ์
 ก็ควรจะเห็นได้ว่าถ้าพระเจ้าประทุมสุริยวงศ์ เป็นต้นสร้างเทวสถาน
 ศิลาณีแล้ว คงจะได้เป็นผู้นำไสยศาสตร์เข้ามาก่อนพุทธศาสนา
 เพราะปราสาทหินเหล่านั้นเป็นแต่เทวสถาน ไม่ใช่ที่สำหรับคนอยู่อาศัย
 และยังมีปราสาทย่อม ๆ อยู่ในป่าหรือบนยอดเขาที่หลายตำบล เช่น
 ปราสาทปรทายสมัน และภูสระหล่มเมืองนครจำปาศักดิ์ ซึ่งว่าเป็น
 เมืองจางแปะ จามร้าง หรือกาลจามขาก (แปลว่าจามดำทั้งหรือหิน)
 ซ้ายเขตมณฑลนั้นมาเป็นนามนครจำปาศักดิ์ อย่างตำนานที่ว่าจามป่าศักดิ์
 เมืองเคียวกับจามขาง จามขากเดิม อันเป็นเทวสถานที่ยากนักเช็ดของ
 และในแม่น้ำเซซานเรียกว่าตำบลกระพวงจาม คำว่าจามขาก ก็คือพระครูจาม

อนึ่งได้พบข้อความในหนังสืออังกฤษชื่อเฮมของทีชาน มีว่าศักราช
 ขอมแรกตั้งเมื่อศตวรรษที่ ๖๘ ตรงกับพุทธกาล ๖๓๑ เป็นต้น

กุมารไต้เป็นเจ้าเมืองสัชชนาลัยมีนามว่าพระร่วง ให้เจ้าฤทธิกุมาร
 ไปครองเมืองพิไชยมีนามว่าพระยาธช อยู่มาจนพุทธกาลไต้ ๓๒๐๐ ปี
 ศักราช ๑๕๘ ปีพระร่วงลงน้ำสุญฺยไปในแก่งหลวง พระลือมาจาก
 เมืองพิไชยให้สักทาศพระร่วงลงมาจนไต้แก่งหลวงจึงเรียกว่าแก่งสัก
 แล้วพระลือตั้งพลฯ กุมารให้ครองสัชชนาลัย พระลือกลับคืนไป
 เมืองพิไชยจนถึงพระเจ้าศรีธรรมโศภนถูกเมืองเชียงใหม่ยกกองทัพมา
 รบเมืองสัชชนาลัย

นี้เป็นเรื่องราวในมณฑลเขลียงตอนหนึ่ง แต่ศักราชและเวลา
 ห่างกันไกลมาก ถ้าพระร่วงเกิดเมื่อพุทธกาล ๕๐๐ และตายเมื่อ
 พุทธกาล ๓๒๐๐ ก็ต้องมีอายุถึง ๒๗๐๐ ปีซึ่งเป็นเหลือเกินที่จะเป็นไปได้

ส่วนเรื่องราวเมืองละโว้ในนี้มีความว่าเมื่อพระพุทธศาสนากาลไต้
 ๓๐๐๒ ปีเป็นขรรษาพระยาภาพวัฒนคีติยศบุตรพระยาตากะพัตถรุณคัระทีลา
 (เข้าเฝ้าเมืองนครหลวง) ไปสร้างละโว้ ครั้นล่วงมาได้อีก ๑๘ ปี
 พุทธศาสนากาลไต้ ๓๐๓๑ ปี (ควรจะเป็น ๓๐๒๓ ปี) เป็นขรรษา
 พระยาภาพวัฒนคีติราชาให้บุตรไปครองเมืองทุกแห่งออกนามเมืองว่าให้
 ไปตั้งเมืองทวารบุรี (สว่างคบุรี) เมืองสัทคนาหอเลน โกลสามพิชัย
 แล้วมาตั้งอยู่สว่างคบุรี

พุทธกาล ๓๐๓๕ ปีควรจะเป็น ๓๐๒๕ ปีศักราชไต้ ๑๘ ปีมะโรง
 ไปเมืองนาเคนทร์ แล้วกลับคืนมาสว่างคบุรี พุทธกาลล่วงไต้
 ๓๐๔๓ พรรษา ๑๓๓๓ ปีเถาะพระยาพาสีราชาไต้ครองเมือง
 สุโขทัย

ว่าด้วยขอมแยกตั้งนครเป็นประเทศราช

ในตอนนี้พงศาวดารเห็นกล่าวในเรื่องมณฑลละโว้กับมณฑล
เฉียงปนดะวนกันไป คงมีเค้ามูลอยู่แต่ในข้อที่ว่าพระยาภาพัฒนภักดิ์
ให้ราชบุตรไปครองทุกแห่ง ในคักราช ๓๐๒๓ โกล้เคียงกันกับใน
หนังสือเอมของศิษานกล่าวว่คักราช ๓๐๓๓ เขมรแยกเป็นประเทศราช
เจ็ดนคร น่าจะเห็นว่าละโว้เป็นต้นก่อก่โตแยกออกจากมณฑลนครหลวง
แล้วขยายราชอาณาจักรโคยให้ราชบุตรหรือราชวงศ์บางวงศ์ แยก
ย้ายกันไปตั้งแคว้นแคว้นในตำบลต่าง ๆ ซึ่งเห็นสามนัคราชหลายนคร
แต่ในตำราไม่ปรากฏว่านครโคยบ้าง

ถ้าจะอนุมานตามเค้าเงื่อนที่มมาในชั้นหลังตั้งแต่ยุคคักราชล่วง
เข้า ๕๐๐ ปีมาแล้ว ในพงศาวดารเห็นปรากฏนามกษัตริย์ผู้ตั้ง
สันตติวงศ์ต่างแคว้นแคว้นเป็นส่วน ๆ กันดังนี้ กษัตริย์ผู้ครอง
กรุงละโว้

- ๑ พระเจ้าสันตพอมรินทร์ แกรก
- ๒ พระยาจันทร์โชติ
- ๓ พระนารายณ์
- ๔ พระเจ้าหลวง
- ๕ พระเจ้าสายนาง
- ๖ พระยาธรรมิกราช

กษัตริย์ผู้ครองกรุงสุวรรณภูมิ

๑ พระยาทรง เมืองกาญจนบุรีเขื่อนนคร

๒ พระยาพาด เมืองราชบุรีแล้วไปสร้างศรีวิชัย และพนม

๓ พระอสุภรณ ไต่ ไปล่าพนมศรีเขื่อน

๔ สมเด็จพระพรยา สัพรณ

๕ พระรามย์พิชิตย ไต่ ขุดศรีวิชัย

๖ สิงคือนทร์ ไต่ พระยาภาพิชัย } เขื่อน
มอญ

๗ พระยาภาแค ไต่ อเนศวรหงษา

๘ อู่ทอง มาแต่เขื่อน

๙ พระบรมราชา ขนทลองพัว

กษัตริย์ ผู้ครองแว่นแคว้นเขื่อนซึ่งทรงพระนามว่าพระมหาบรมราชา

ทุก ๆ พระองค์มาตกมที่ปรากฏในตำนานพระพุทธสังเขกพระนามดังนี้

๑ พระเจ้าไชยรังกราช ผู้ไต่พระสิงห์

๒ พระเจ้าปาดราช

๓ พระเจ้าดิชไทยบรมพิตร

๔ พระเจ้าโกสิกราช

๕ พระเจ้าอรรคดิชไทยราช ยอมออกแก่พระเจ้านามกษัตริย์

๖ พระยาณาคติค เมืองกำแพงเพชร

แต่ในหนังสือพงศาวดารมาลีนอกพระนามดังนี้

- ๑ ไวกษัตริย์ ทรงกับไสยวงศ์ราช
- ๒ งามราช
- ๓ ปาลราช
- ๔ อทกโชตคตราช
- ๕ สโทษราช ขอมชนแก่พระเจ้ารามาชัยกี
- ๖ คยัญญามาตย์ กำแพงเพชรทรงกษัตริย์

อาศัยเหตุทั้งหลายนั้นทำให้เห็นว่า ในแคว้นแคว้นที่ว่า ๗ นครนั้น คงจะเป็นดังนี้

- ๑ แคว้นแคว้นเขมรนครหลวง
- ๒ แคว้นแคว้นสระบัวหรือลพบุรี
- ๓ แคว้นแคว้นสุวรรณภูมิ กษัตริย์พรหม กษัตริย์บุรี เพ็ชรบุรี ราชบุรี ศรีวิชัย
- ๔ แคว้นแคว้นศรีธรรมนคร นครศรีธรรมราช
- ๕ แคว้นแคว้นเขลียงบุรี กษัตริย์พรหมโลก สุธัยทัย กำแพงเพชร แลอื่น ๆ
- ๖ แคว้นแคว้นลำพูนไชย ซึ่งเป็นวงศ์งามเทวีอิกาพระเจ้าลพราช
- ๗ แคว้นแคว้นกาลงามขากหรืออำเภอนคร ในแคว้นแคว้นหนึ่งยอม มีเมืองมหานครและเมืองลูกหลวง เป็นกิ่งสาขาและผลัดเปลี่ยนกันเป็น เมืองหลวงและเมืองลูกหลวง เช่นเมืองสุวรรณโลกกับสุโขทัยและ กำแพงเพชร ในมณฑลเขลียง, ลพบุรีกับรามบุรีหรือไชยฌิยา ในมณฑล สระบัว, กษัตริย์บุรีกับราชบุรีและสุพรรณ ในมณฑลสุวรรณภูมิ,

เมืองลำพูนกับเมืองนครลำปาง ในแคว้นแคว้น หรือญโฮย, หรือเช่น
เชียงแสนเชียงรายกับเชียงใหม่ ในแคว้นแคว้นโยนกหลานนาไทยฉะนี้

พระเจ้าแผ่นดินผู้ครองแคว้นทั้งเจ็ดส่วนนี้ คงนับเนื่องใน
ประยูรญาติราชวงศ์เดียวกัน ข้อมผูกพันต่อพระราชไมตรีสันติ
ติดต่อกันด้วยการอภิเษกราชบุตรราชธิดาต่อกันและกัน แม้หากจะมี
ต่างวงศ์มาแซกกันก็เป็นพิเศษชั่วคราว เพราะฉะนั้นแคว้น
ทั้งหลายจึงใกล้ชิดติดต่อกันรวมเป็นราชอาณาจักรอันใหญ่ได้

เมื่อครั้งสมเด็จพระร่วงเจ้าเป็นใหญ่ในกรุงสุโขทัย จุลศักราชได้
หกร้อยยี่สิบเศษนั้น ส่วนแคว้นข้างใต้ ก็นครหลวงละโว้หรือโยชณิชา
สุวรรณภูมิ และศรีธรรมนคร ก็ยังคงมีเจ้าแผ่นดินปกครองแคว้น
ละส่วน ๆ กัน คือพระเจ้าแผ่นดินที่ใต้กล่าวพระนามตามลำดับมาแล้วนั้น
อนึ่งได้พบเนื้อความในพงศาวดารเมืองเชียงใหม่ ตอนเมื่อจุลศักราชได้
หกร้อยเศษว่าพระร่วงเมืองสุโขทัยกับพระยาจำเมือง ๆ พยาเป็นสหาย
และเรียนศิลปะสำนักอาจารย์เดียวกัน ครึ่งหนึ่งพระยาร่วงไปนมเมือง
พยามิตเมียพระยาจำเมือง ๆ จึงกุมตัวพระยาร่วงไว้แล้วให้ไปเชิญพระยา
เมงรายอมเมืองเชียงรายมาพิพากษา มีถ้อยคำพระยาเมงราย
ประการว่าดังนี้

ว่าด้วยวงศ์พระร่วงเจ้าสุโขทัย

“เมื่อนั้นพระเมงรายคนมี ออกล่าขี้อำฟังว่า ไยราชนธรรมแต่ก่อน
เจ้าความข้อมมาสู่ผู้รู้ ใต้ส่วนหลวงให้ พงารณากาย ยี่คนสหายทั้ง ๒ เป็น
ความกั๊กกัน สกนุไปพิพารณาคความแห่งเขาทั้ง ๒ คนนี้ แม้ข้อมไป

ก็จักเป็นเวรแก่กันมากเจียวละ ครั้นก็ให้เอาพระยาร่วงมาค้ำค้ำแต่ง
 สิ้นใหม่ มั่นก็เป็นพระยามีธำมณีภาพมากนั้นก็มีความละอายนักเจียวละ
 อันพระยาศรีธรรมราช พระยานครหลวง กับพระยาศรีอโยธยา อันเป็น
 ญาติพระยาร่วงก็จักเป็นเวรกับสหายเจ้าพระยาจำเมืองเจียวละ ควรจะ
 ไประงับเวรแก่สหายกู เจ้าพระยาจำเมืองและพระยาร่วงให้หายกังวล
 ควรเจียวละ”

เนื้อความที่สาธกมานี้ก็เป็นพระยานใดอย่างหนึ่ง ที่จะให้เห็นว่า
 พระร่วงไม่ใช้ตระกูลไพร่หรือบุตรนายทงเกรากังพงศาอวมเชมร พระร่วง
 ย่อมเป็นประยูรญาติสัมพันธ์วงศ์กับศรีธรรมนครนครหลวง และละโว้
 อโยธยา แลวันแคว้นเหล่านี้ก็ยังคงดำรงเอกราชอยู่เป็นส่วน ๆ กัน
 แต่คงนับเนื่องในประยูรญาติและราชอาณาจักรเนื่องกัน

อนึ่งเมื่อสมเด็จพระเจ้าอู่ทองรามาธิบดีที่หนึ่งสร้างกรุงเทพมหานคร
 ขวรวทวารวดีศรีอโยธยาเมืองสุโขทัย ๗๓๒ ปีชาติไทยศึกและเสด็จเข้ามา
 ครองราชสมบัติแล้วนั้น ได้ให้สมเด็จพระรามศวรราชโอรสไป
 ครองลพบุรี ฝ่ายข้างเมืองสุพรรณบุรีนั้นสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า
 ก็ยังดำรงเป็นเจ้าอยู่ส่วนหนึ่ง ส่วนวันแคว้นเฉดียงสุโขทัยนั้น
 สมเด็จพระเจ้าอรรดลือไทยก็ยังคงดำรงราชเป็นเจ้าพระนคร ส่วนหนึ่ง
 ถึงแม่เมื่อพระเจ้ารามาธิบดียกกองทัพขึ้นไป สมเด็จพระเจ้าอรรดลือไทย
 ยอมถวายบังคมกต พระเจ้ารามาธิบดีก็โปรดความเป็นเอกราช
 ของพระนครนั้น พระเจ้าอรรดลือไทยก็ยังคงดำรงในศิริราชสมบัติและ
 สืบสันตติวงศ์ต่อมาคือพระเจ้าอู่ไทยราชผู้ มีพระนามปรากฏในแผ่นดินศิลา

จารึกกรมพระอากาศ ไทรทรงษเมืองกำแพงเพชรซึ่งได้ส่งลงมากรุงเทพมหานคร
นครพร้อมกันด้วยเทวรูปพระอิศวรเมื่อปลายขอมระแมศร์ศึกในแผ่นดินเจ้าจ้าว
นนเขืองคนมอวกงน

ความในศิลาจารึก

“ศักราช ๑๒๗๘ ตรงกับจุลศักราช ๗๓๐ เดือนแปดออก ๕ ค่ำ
วันศุกร์ เมื่อยามอันสถาปนากันขึ้นเป็น ๖ ค่ำ และพระยาอภัยราช
ผู้เป็นลูกพระยาหล่อไทยเป็นหลานพระยาธรรมราช เมื่อได้เสวยราช
ในเมืองศรีสัชชนาลัย เมื่อไทยได้ราชาภิเศก อันฝูงพระยาทั้งหลาย
อันเป็นมิตรสหราชอาณาจักรในลัทธินี้ แแต่กระยาตังวายของฝากหมากมาลา
มาไหว้ อภิเศกเป็นท้าวเป็นพระยา จึงชวนขอศรัทธาพระมหาธรรม
ราชาธิราช หากเอาพระศรัทธาพระมหาธาตุอันนั้นมาสถาปนาในเมืองนครพนม
พนม พระมหาธาตุอันนั้นไซ้เอาอนุนาสามาญ คือพระธาตุแท้จริง
เอาลูกแก้วลังกาทวีปพื้นมา ฯลฯ” และเนื้อความต่อไปในคำจารึกน
แสดงให้เห็นจำนวนแห่งพุทธกาลด้วยว่า ตั้งแต่พระพุทธเจ้าได้ตรัส
มาจนวันสร้างพระมหาธาตุนี้ ได้ ๑๘๕๖ ปี และยังมีอายุอีก ๓๐๘๘ ปี
จะถึงวัน ๕๐๐๐ พรรษา ถ้าเอาจำนวนยก่อนปรินิพพาน ๕๕ ปีหัก ๑๘๕๖ ปี
คงเป็นยี่สิบแปดปรินิพพานล่วงมาได้ ๑๘๐๓ ปี เอาหกห้าห้า ๓๑๘๓ ปี
หักเป็นจุลศักราช ๗๓๐ สร้างกรุงเก่าแล้วได้ ๘ ปี แลก่อนนั้นมาถึง
จุลศักราช ๗๐๒ พระยาธิบดีบุญญาหรือญาณทิศได้ราชาภิเศกแล้วให้
พระมารดาอยู่ครองเมืองสุโขทัย แต่พระองค์ไปประทับอยู่ณเมือง
กำแพงเพชร ครั้นสมเด็จพระบรมราชาเมืองสุพรรณบุรีได้เสวยราช

สมัยที่กรุงพระมหานครศรีอยุธยา แล้ว้วยกพลโยธาขึ้นไปเหยียบยบคน
 เฉลียง พระเจ้าอนุวงศ์ก็ยอมถวายบังคมสมเด็จพระบรมราชาแล้วก็ค
 ความ เป็นเอกราชของพระนครก็ยังคงตั้งอยู่และสืบสันตติวงศ์ต่อมา
 เป็นแก่อ่อนหย่อนอาณาเขต กว้างอยู่ในระหว่างขนาดแห่งพระนครที่มี
 กาลังและอำนาจทั้ง ๒ ฝ่าย คือพระนครศรีอยุธยาอยู่ข้างใต้ฝ่ายหนึ่ง
 พระนครเชียงใหม่อยู่ข้างเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ถึงกระนั้นก็ยังเห็นวิโชนอ่อน
 ผ่อนผันค่ออำนาจใหญ่ทั้ง ๒ ตามสมควร รักษาความเป็นอิสสรภาพ
 สืบมาจนถึงแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เมื่อจุลศักราชได้
 ๘๐๐ ปีเศษ สมัยนั้นพระเจ้ากัโกลราชเจ้านครพิงค์เชียงใหม่มีอำนาจ
 กล้า พระยศศรีหรือพระเจ้าแสนยศบุรีราช ซึ่งในพงศาวดารเรียกแต่
 ว่าพระยาเฉลียง ก็หันไปพึ่งพระมหाराชเจ้าพระนครเชียงใหม่ เป็นเหตุ
 ให้เกิดยุทธนาการในระหว่าง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้าและพระ
 มหาราชเจ้าเชียงใหม่ ครั้นต่อมาถึงแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 ราชธิราชเจ้าให้ขุนพิเรนทรเทพผู้เป็นเชษฐวงศ์สมเด็จพระร่วงเจ้าเป็นพระ
 มหารัชมราชาขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก เป็นใหญ่ในแคว้นแคว้น
 เฉลียงก็บังนยเนืองว่าเป็นเมืองนเรศวรของแคว้นแคว้นสืบวงศ์มาตั้งกาด
 ก่อน ต่อเมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาไต้ครองกรุงพระนครศรีอยุธยา
 แล้ว แคว้นแคว้นเฉลียงจึงได้เลิกชกจากมีเจ้าผู้ครอง มารวมเข้าเป็น
 แคว้นแคว้นพระนครศรีอยุธยาแต่นั้นมา ฝ่ายข้างสุวรรณภูมินนทเทมอน
 กัน ทั้งแต่สมเด็จพระนครอินทรเสด็จจากสุพรรณเข้ามาครองกรุงศรี

อยุธยา แล่นแคว้นสุพรรณก็^๕เป็นเมืองลูกหลวงรวมอยู่ในพระนครศรี
อยุธยาเท่านั้นมา

วินิจฉัยในเรื่องเจ้าพรหมราชลงมาถึง แคนเฉลียง

อนึ่งข้อความตามในตำนานสิงหนวัต กล่าวถึงเรื่องพระเจ้าพรหม
ราชปราบขอมลงมาในแคนเฉลียง ซึ่งข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็นเรื่องเดียวกับ
กันกับพระเจ้าอรรณโศรย์ถูกลงมาชนะกรุงสุโขทัยนั้น มีความว่า
กษัตริย์สุโขทัยในตำนานพระร่วงที่แต่สิงหนวัตถูกมาไว้ได้ ๕๓
องค์ ๆ ที่ ๕๓ ทรงพระนามพิงคราช เลียบเมืองแก่ขอมเมืองอมงคเสลา
นคร เมื่อพุทธกาลได้ ๘๐๐ มหาศักราช ๒๗๗ แคนนั้นลงมาได้ อีก
๒๐ ปี เจ้าพรหมกษัตริย์พระองค์พงศาวชกลับคืนเขานคร โยนกกัน
ได้แล้วเลยได้ปราบขอมลงมาจนถึงแคนเฉลียง พระอินทร์จึงให้ วิศ
ณุกรรมนฤมิตรเมืองกำแพงเพชรกันไว้ จึงได้ตั้งขังก แล่อเล็ก ที่พกลัย
คืนไป แล้วไปสร้างนครไชยปราการ คือเมืองฝางเหนือเมืองเชียงใหม่
ครองราชสมบัติอยู่ณนครนั้น แต่เรื่องสร้างเมืองฝาง ในตำนานทิวณ
นคร คือตำนานเมืองเขียงแสนอกณะขยหนึ่งมีว่า พระยาลาวจึงกา
เรชนคำแก้วผู้ครองทิวณนครเขียงแสนลำดับที่ ๒ แต่พระยาลาวก็ยก
ผู้สร้างทิวณนครมาและเป็นลำดับที่ ๑๑ แห่งวงศ์ลาวจักรราช เป็นผู้
สร้างเมืองฝางให้ลาวครวักวราชบุตรไปครอง เมื่อจุลศักราชได้ ๓๕๒
(ลาวครวักวแลพรหมราชนั้นน่าจะเป็นคนเดียวกัน) เหตุด้วยสันฐาน
เมืองเหมือนรูปฝักฝาง จึงได้เรียกว่าเมืองฝาง เมืองนี้ผู้เรียงหนังสือ

ได้เคยไปเห็นเป็นเมืองที่มีกำแพงก่อโอยเขาไว้ด้านตะวันตก แต่ด้าน
 ตะวันออกเป็นท้องทุ่ง มีน้ำแม่ไชยอันใหญ่ไหลไปค่อนน้ำฝาง ๆ ไหลไปค่อ
 น้ำกก น้ำแม่ไชยไหลผ่ากลางเมืองจึงเรียกไชยปราการ สันฐานเมือง
 เป็นวงยาวคอค โอนไปตามรูปเขา จึงเป็นรูปคล้ายผลน้ำเต้าวงยาว
 เหตุนี้จึงเปรียบว่าเหมือนผักฝางเนยความในตำนานสิงหนวัติค่อนนี้ไปว่า
 พรหมกษัตริย์ราชสมบัตินครไชยปราการได้ ๕๘ ปี ก็เสด็จ
 ทัพขึ้นอิทวงศ์ศก พระโอรสทรงพระนามไชยศิริพระชนม์ได้ ๕๘ พรรษา
 ได้ครองราชสมบัติสืบมาได้ ๓๓ ปี พระเจ้าสุธรรมมาวดีกรุงสุโขทัยหรือ
 สดองยกมารบ พระเจ้าไชยศิริตั้งเมืองเสียดพยพพลเมืองแสนศรีวิไล
 มาตั้งณเมืองแปะร้างอยู่ฝั่งปากตะวันตกตรงเมืองกำแพงเพชรข้าม ใน
 ตำนานกล่าววันเวลาที่ว่าเมื่อวันอังคารเดือน ๘ ขึ้นเดือน ๘ แรม ๕ ค่ำ
 ปีมะเส็ง พุทธกาลล่วงได้ ๓๐๐๐ พรรษา มหาศักราชได้ ๓๖๖ ศักราช
 นี้หักตามเกณฑ์ผลกันไปได้ ๓๒ ปี มีไต่ท้องถิ่น

ว่าด้วยพระเจ้าไชยศิริลงมาตั้งณเมืองกำแพงเพชร

ได้ลอบดูพงศาวดารรามัญ มีว่าเมื่อพุทธกาล ๓๓๓๕ ปีเสกษุมาร
 กษัตริย์เมืองปรมลาคับที่ ๓ แห่งวงศ์มหินุสมาลากุมาระได้เคยมาประเทศ
 ตะวันออกครั้งหนึ่ง ถัดนั้นมาก็มาปรากฏครั้งอื่นพุทธหรืออินวราเมงได้
 ชึ่งในในพงศาวดารเหนือเรียกว่าอินวรามังคล์ คืออนรรฆมมีกษัตริย์
 เป็นกษัตริย์ที่ ๕๓ ในวงศ์สมุทฤทธิ ได้เสวยราชตั้งแต่จุลศักราช ๓๗๒ ไป
 จน ๕๓๕ อยู่ในราชสมบัติ ๕๒ ปี พระเจ้าพุกามองค์นี้มีเคษานุภาพมาก

เป็นขุนรกลีกรรชคาศนาคจารีในภูกามประเทศ แลจําหน่ายพุทธ
 ศาสนาให้ ไพบาลมาตทุกประเทศในหนเหนี้ยแลตะวันตกน ปรายชนะ
 เมืองมอญรับมโนวีพระเจ้ากรุงสทิมไต และปรายแวงนแคว้นไทยใหญ่
 ทั้งหลายตลอดจนชนหน้า แลยกมานครหลวงแลละไว้คามพงคาวการ
 เห็นอ ว่ามีพระเจ้าอโนธามังค้อยกกองทัพมาล้อมเมืองละไว้ ในแผ่นดิน
 พระเจ้าจันทรโชติ เมื่อวันอังคารขึ้น ๑๓ ค่ำเดือน ๑๒ ปีมะเมีย จุล
 ศักราช ๓๗๕ กรุงละไว้ต้องล้อมมอญมาตั้งศักราช ๕๓๓ จึงพระ
 นารายณ์ราชโอรสพระเจ้าจันทรโชติรบชนะพระนเรศวร์กรุงหงษา ละไว้
 จึงยกตนเป็นเอกราชตามเดิม ย้ายสถานมาตั้งพระนครใหม่ที่วัดเดิม
 สยพระวงศ์มาแดงพระเจ้าสาขานางง ศักราช ๓๗๕ คมพงคาวการ
 เห็นอนันเป็นยติ ๒๓ ในรัชกาลพระเจ้าอนรธมมิกราชันั้น แต่ใน
 พงคาวการไทยใหญ่ว่าอนรธมมิกราชได้ราชสมยติ จุลศักราช ๓๗๗
 ยกไปก็ไทยแลชนหน้าเมื่อศักราช ๕๑๗ อยู่ในราชสมยติมาจน
 ศักราช ๕๓๓ ผิดกันกับพระมา ๗ ปี ถ้าจะกระเดงว่าศักราช ๓๖๐
 ซึ่งพระเจ้าไชยศิริลงมาตั้งณเมืองกำแพงเพชรนั้นเป็นจุลศักราชก็คลาด
 เกลอนกันอยู่เล็กน้อย เป็นก่อนยเสวยราชชชงอโนธาไป ๖ ปี ถ้า
 นับตามไทยใหญ่ก็คลาดกัน ๓๓ ปี ไทยจะวินิจฉัยว่าชาวเชียงแสน
 ลงมาตั้งตนแดนเมืองในคราวนุกเกอชระไต แต่ระยะเวลาที่ยังห่าง
 ไกลกับพระเจ้าอู่ทองรามายติคิดว่า ๒๐๐ ปี โทนเลขจะต่อวงศ์กันได้
 ใน ๔,๕, ๖, ๗, ๘ เพราะในต้นพระราชพงคาวการสยาม มีคความปรากฎ
 ว่าพระราชโอรสนักดาพระเจ้าไตรทรงษี ครองราช สมยติสืบ ต่อกันมาได้

๕ ชาวแผ่นดิน กัดงขรอยแสนปมได้ราชธิดาพระเจ้าไตรศรีชัย แลได้
อินทเทวีรัตนคูมิตร์เมืองเทพนครเมืองลพบุรีราช ๖๘๓ ทรงราชสมบัติใน
เทพนครมาถึงศักราช ๗๐๖ จึงทรงแจก พระราชโอรสทรงพระนามอุทัย
โคตรองราชสมบัติต่อไปได้ ๖ ปี จึงลงไปสร้างกรุงเทพพระมหานคร
บวรทวารวดีศรีอยุธยา กษัตริย์เมืองเทพนครนั้นยังมีคุณแลปรากฏเมือง
ปรากฏอยู่ที่ใต้ห้วยเขม้นท้ายล่องพระอาทิตย์ขึ้น โคนฝั่งตะวันตก ได้
เมืองกำแพงเพชรประมาณสี่ร้อยหรือห้าร้อยเส้น แต่ก่อนว่ามีเกาะ
ขย่มอยู่ตรงหน้าเมือง แต่เดี๋ยวนี้น้ำเซาะพังไปหมดแล้ว แต่ที่ท่าเมือง
ไตรศรีชัยนั้นมีผู้สร้างเสนาสถานไว้ริมฝั่งปากตะวันตกเมืองกำแพงเพชร
ปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ แต่ตัวเมืองหาพบปะไม่ น่าจะเป็นแต่วัด ส่วน
เมืองนั้นคือที่เมืองกำแพงเพชรนั่นเอง เพราะเมืองรมน้ำเป็นเมืองใหม่
และมีเมืองเก่าอยู่ก่อนขึ้นไปทางวัดน้อยวัดหลวง แลทางงานซึ่งว่าเป็น
ทางพระร่วง แต่ก่อนคงจะเรียกเมืองขะเจียง นามกำแพงเพชรคงจะ
เป็นนามตั้งใหม่

ได้พบข้อความอีกตำนานหนึ่งมีในสมุดจดหมายเหตุของ ข้าหลวง
ฝรั่งเศสชื่อภาษาต กุลแก้วด้วยปฐมราชวงศ์ของสมเด็จพระนารายณ์
มหาราชเจ้า มีความว่าพระปฐมสุริยเทพหรือไทยบรมยพิศร์เสวย
ราชสมบัติจนไชยบุรีมหานคร (ไชยบุรีนี้เป็นนามเมืองเชียงใหม่) เมื่อ
พระพุทธเจ้าเสด็จกาลล่วงแล้ว ๓๓๐๐ พรรษา จุลศักราชได้ ๗๘๘ ปี
(ศักราชนี้ใกล้เคียงกับศักราชในตำนานไทยใหญ่และพงศาวดารจีนว่า

คอยตั้งแวงแก้วนยอนชาน) สืบพระวงศ์มาได้ ๓๐ ชั่วกษัตริย์พระองค์
 ที่ ๓๐ ทรงพระนามอโศกหรือที่พยัสันตอเทพมหาเทวราชย้ายพระนคร
 ตั้งใหม่ที่ใกล้ธาตุนครหลวง (ในชั้นเกือบจะตรงกับเรื่องพระยาลาว
 เคียงกษัตริย์ที่ ๘ แห่งวงศ์ลาวที่ราชย้ายจากไชยบุรีเขียงราวมาตั้งเมือง
 ที่บริเวณนครเงินยางฉกใกล้พระธาตุคอกยุง เรียกว่าโยนถนนครหลวง
 เพราะคำว่านครหลวงมีทั้งลาวแลเขมรแก่นครหลวงเขมรนั้นเป็นคำไทย
 แผลมมาจากคำเขมรว่า แองเกอทมก้าแพงทม) สืบพระวงศ์ต่อ ๆ มา
 อีก ๓๒ ราชวงศ์ จนถึงพระพนมศิริไชยยกลงมาตั้งเมืองนครไทยเมื่อ
 พระพุทธศาสนาสถาปนาแล้วได้ ๑๗๓๐ พรรษา จุลศักราชได้ ๕๔๘ (นครไทย
 ทรงขนานนาม เป็นนามเมืองกำแพงเพชรแลรัตนไชยหรือแวงแก้ว
 ฉะลียง นำจะตรงกับพระเจ้าไชยศิริลงมาตั้งณเมืองกำแพงเพชร)
 สืบพระวงศ์มาได้ อีก ๔ ชั่วกษัตริย์ ทรงกษัตริย์ความในชั้นพระราช
 พงศ์กษัตริย์ จนถึงพระเจ้ารามมาธิปัตย์ของ ไคลงไปครองเมืองพริบพริกก่อน
 แล้วจึงมาสร้างกรุงเทพมหานครขจรทวารวดีศรีอยุธยาที่ตำบลหนองโสน
 เมื่อพุทธศาสนาสถาปนาแล้วได้ ๑๗๗๓ จุลศักราช ๗๓๒ สืบกษัตริย์
 ชั่ววงศ์ต่อ ๆ มาถึงสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเจ้าเป็นลำดับที่ ๒๕ นับ
 ตั้งแต่พระเจ้ารามมาธิปัตย์ของมา และเป็นลำดับที่ ๕๒ นับตั้งแต่พระ
 ยชุมสสุริยเทพหรือไทยสุวรรณพิตรเป็นต้นมา ข้อความตามปริยายนี้
 ใกล้เคียงกับข้อความในคำเนียบเรียงต้นพระราชนิพนธ์พงศาวดารมาก จึง
 สอดคล้องเข้ากับพงศาวดาร ๕๔๘ ซึ่งว่าพระพนมศิริไชยยกลงมาตั้งณนครไทยนั้น
 ไปสอยกษัตริย์พงศาการพระรามัญเพื่อจะทราบว่าเมืองเขียงแสนเขียงราย

เสียดแก่พวกไทในครั้งนั้น สมัยนั้นเมืองพระมอญเสียดแก่ไทยใหญ่
ไม่มีกำลังอาณาภาพอะไรเลย แต่ในพงศาวดารไทยใหญ่กำลังเป็น
สมัยที่เจ้าคำฟ้าเจ้าสามหลวงพำมีเดชานภาพปราบนครน้อยใหญ่ได้ตลอด
ถึงเชียงรายเชียงแสนมีชื่อความตามตำนานเมืองแสนหัวว่าดังนี้

ศักราช ๕๑๔ ปี เจ้าขุนยี่คำแดงครของเมืองแสนหัวมาได้ ๑๖ ปี
ถึงพิราลัย ฝังขุนยี่กำคำบุตรโตครของเมืองแทนทรงนามเจ้าคำฟ้า
ศักราช ๕๑๖ เจ้าคำฟ้ายกไปตั้งนครเสวันสร้างเมืองเสไว้ให้เจ้าสาม
หลวงพำอนชาครอง แล้วแต่งกองทัพออกปราบนครไทยทั้งหลายได้แล้ว
ศักราช ๕๒๐ เจ้าคำฟ้าคุมพลโยธาแสนไปตีกรุงหินมิดลิดา ตั้งสู้รบชัย
เขี้ยวกันนานได้ ๑ ปี กองทัพเจ้าคำฟ้าขยี้กระเชียงอาหาร ก็ล่าถอย
ลงมาเมืองเสวัน ประมวญไพร่พลกระเชียงอาหารได้แล้วก็ยกไปตีเมือง
เชียงแสนเมืองเชียงราย เมืองล้านช้าง เมืองเชียงคอง เชียงรุ่ง เมือง
ลา เมืองพง สิบสองปันนาลือ ตลอดจนไปถึงเมืองลำพูนไชย นคร
เขลางค์เมืองลอง เมืองป่าสคองทิศตะวันออกเชียงใหม่ได้ทั่วทุกเมือง
ครั้งนั้นชาวเชียงแสนและลำพูนไชยพากันอพยพหนีลงไปทิศใต้ ไปอยู่ใน
แทนแควเชียงหลวงและอโยธยาก็คือเป็นอันมาก

ครั้นเลิกจากกันแล้วเจ้าคำฟ้าให้ประชุมพลแก่แสนไปตีเมืองเวสา
ลัยหลวงอาซั่ม ให้เจ้าสามหลวงพำอนชาธิราชเป็นแม่ทัพยกไปถึง
แทนเวสาลีย์ เจ้านครเวสาลีย์ยอมถวายบังคมเจ้าสามหลวงพำก็เลิก
ทัพกลับมา

ลุลักกราช ๕๖๒ เจ้าคำฟ้าให้ราชบุตรสององค์ชื่อเจ้าผอแปงมฟ้า
 เป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองธกคาม พระเจ้าอุกคหมหน้ไปเมืองสระเคียง เจ้า
 คำฟ้าปราบประเทศธกคามได้ ในรัชกาลลุลักกราช ๕๖๓ เจ้าคำฟ้าดำรงใน
 ราชสมบัติมาตั้งรัชกาล ๕๖๗ ฝั่งเสด็จทิวงคต อยู่ในราชสมบัติ
 ๕๓ ปี พระชนมายุได้ ๗๓ ปี

ในระหว่างตั้งแต่ลุลักกราช ๕๑๕ จนถึงลุลักกราช ๕๖๗ นี้เป็นสมัย
 ไทยใหญ่มีอำนาจปราบนครต่าง ๆ เพราะเป็นระหว่างปลายแผ่นดินของ
 ชงนทำศึกสงครามเสียหายแก่พวกนวงหรือไตมกก ในอันอำนาจ
 ลง ครั้นต่อมาเมื่อถึงต้นแผ่นดินง่วนเฉียวขึ้นเป็นวงศ์แซกมวงงนคังชน
 ในเมื่อรัชกาล ๖๔๒ คือถูกไล่ข่านซึ่งจีนเรียกว่าพระเจ้าหงวนสโงย
 ชองเต้ ไท่ผานสมัคในกรุงจีนให้กองทัพลงมาปราบประเทศชุนหน้าแลหัว
 เมืองไทยใหญ่แวันแคว้นไทยเกือบแสนหัวแลไทย ไมไ้ทั้หมก

ในพงศาวดารเมืองมเสนหรือว่าเจ้าผอแปงมฟ้า ไปสามภักคิตอกกรุงจีน ๆ
 ให้วังสอชิงเป็นแม่ทัพคุมทหารสามแสนมาตีเมืองมอคิน ให้เจ้าผอแปงมฟ้า
 ในรัชกาล ๖๔๓ ผายเจ้าชุนคำเทพฟ้าหน้ไปอยู่บ้านทางโมเมืองกริต
 แล้วไปตั้งชุมชนพลอยู่ที่คำขลเชียงภา ในแขวงเชียงทองไก่น้ำแม่แดงต่อ
 น้ำชาลวัน ไ้คำส่งพอแล้วยกไปรบกองทัพมกคิตไปเมืองตุ่จีน
 ทัพขกกำลังเพิ่มเติมมาอีก ไ้สู้รบกันเป็นสามารบ แล้วากขงทัพจีน
 เลิกกลับไปเมืองรัชกาล ๖๕๕ แกในพงศาวดารพระม่านว่าจีนให้เอ้เรียง
 กระโตเป็นแม่ทัพยกลงมาตีกรุงธกคามกองทัพพระม่านไ้ชนะไปตั้งร้อยยก
 คำขลวางองชานไ้เมืองขงมโ (บ้านหม้อ) ไ้ ๓ เดือนก็แตกถยลง

มาทรงรับอยู่ที่ท่าขอมเด กองทัพพมดโคเมืองมเดแล้วเลยลงมาประชิด
กรุงกวม พระเจ้าอลองกะยอไสหรืออสังกของกรุงกวมลงเรือหนึ่งต้อง
นำอรากกลงไปอยู่เมืองพระเชียงเตรยมเรือทะเลาะไปเกาะลังกาสิงห์
พอกองทัพพมดกลับไปพระเจ้ากวมจึงตั้งอยู่เมืองขอม เวลานั้น

แผ่นดินพม่ารามัญกระจัดกระจายเป็นหลายส่วน มะกะโทจึงได้ไปจาก
กรุงสุโขทัยไปตั้งที่อื่นใหญ่ในเมืองมคิมานคร โดยความอุกหนุน
อุปการะของสมเด็จพระร่วงเจ้าสุโขทัย

ด้วยประทัดเทศไทยกาศสมียที่เข้มาคังนี้ นำให้เห็นว่าสมีย
ที่พระเจ้าไชยศิริราชหรือพระพนมศรีไชยหรือพระเจ้าศิริไชยเชียงแสนลง
มาจากเชียงรายเชียงแสนมาคังอยู่ในแคว้นแคว้นเล็ยงณเมืองท่าแพง
เพชรนั้นทรงพระเป็นเมือทรงเจ้าคำพามาคเมืองเชียงรายเชียงแสน เมือ

จุลศักราชห้าร้อยเศษตามความที่มีปรากฏในพงศาวดารไทยใหญ่นั้น
ยแลคังนความในจดหมายเหทวักพระพนมศรีไชยลงมาศักราชได้ ๕๔๘
นั้นก็น่าระสมจริงได้ เวลานั้นแคว้นเล็ยงหรือราชวงคั้นนั้นคังระได้
เกี่ยวพันอันทญาคักกันกับแคว้นแคว้นแลราชวงค้เชียงรายเชียงแสนอยู่

แล้วคังแต่ครองพระองค์พรหมราชหรือศิริธรรมไตรภูกลงมาปราชปราช
ได้แลไวยักร์หลานให้ยกครองแต่ก่อนมา ในคราวนี้จึงได้มุ่งหมายมาฟัง
พาอาศัยอยู่ได้ โดยสกวกจนได้สืบสืบวงศัพคัพันอแผ่มาดังแคว้น
สุวรรณภูมิแลสโยทอยา ด้วยเหตุนี้ทำให้เห็นอีกว่าสมเด็จพะร่วงเจ้า
กรุงสุโขทัยกับสมเด็จพะอู่ทองรามาดิยค้คังจะเกี่ยวเนื่องในพระวงศ์
เกี่ยวกัน

ยังมีข้อความในหนังสือพงศาวดารจีนกล่าวถึงมูลประวัติของพระเจ้า
 ไรจราชผู้ได้พระพุทธรูปหินมาจากรัฐมณฑลนั้นว่า บรมผู้หนึ่ง
 เป็นชาวบ้านโคณฑาม (เข้าใจว่าบ้านโคณฑามเมืองเทพนคร) หลงยา
 ไปพบนางเทพธิดาแปลงเป็นมนุษย์มาร่วมสมรสสืบสกุลเกิดบุตรได้มาเป็น
 เจ้ากรุงสุโขทัยทรงนามว่า ไรจราชหรือนรธาธิราชแต่ในตำนานนั้นว่า
 จุลศักราช ๘๓๘ ในตำนานพระพุทธรูปหินซึ่งพระโพธิสัตว์แปลงเป็นภายา
 มก่อนนั้นว่าจุลศักราช ๕๐๐ เรียกว่าพระนามพระเจ้ากรุงสุโขทัยพระองค์
 นั้นว่าไสยรักราช ถ้าจะว่าพระเจ้ากรุงสุโขทัยเป็นบุตรชาวบ้านโคณฑ
 มตามแต่บันทึกของอนุमानว่าเป็นตระกูลเมืองเทพนคร นั้นเอง

อธิบายความในภาคที่ ๓

ในตำนานภาคที่ ๓ ซึ่งว่าด้วยเมืองทวิภูโยชนั้นในตำนานเดิม
 นั้นเรียกว่าจามเทวีวงศ์ ซึ่งพระโพธิสัตว์ลงมาไว้ในมคธภาษาก็คือ
 หรือในชื่อพงศาวดารจีน ซึ่งพระรัตนปัญญาญาณเดรรจนาไว้ในเมืองจุลศักร
 ราช ๘๗๘ กติ มีประสงค์ในเรื่องที่ขอร้องพระเกษมศกพระเจ้าอาทิตย์ราช
 เจ้านครลำพูนซึ่งเป็นต้นการบำรุงพระพุทธศาสนาแลสร้างพระเจดีย์หลวง
 เมืองลำพูน พระองค์นั้นว่าเป็นบรมกษัตริย์อัมมิกราชซึ่งพระพุทธรูป
 ได้พยากรณ์ไว้ จึงได้ดำเนินความเข่งต้นกล่าวถึงสมเด็จพระผู้
 มีพระภาคว่าเสด็จมาไปวัดพวกเมงคบุตรณบ้านทวิชคามแลทรงตรัส
 พยากรณ์สถานที่จะเกิดเป็นนครลำพูนแลจะมีกษัตริย์ผู้ครองนครสืบ
 มาจนถึงพระอาทิตย์ราชจะได้พระศิษฐานพระบรมธาตุไว้ ในนครนั้น
 พุทธทำนายนั้นพระยาภาณุออกไต่ถามสิ่งแลขอยกกล่าวแก่บุตรหลานสืบ
 ต่อ ๆ กันมา

ครั้นเมื่อพระพุทธอรินพิพานล่วงแล้วได้ ๑๒๐๐ พรรษาแต่ในตำนานลำพูนอักษรลาวว่าได้ ๑๐๐๘ พรรษา ในตำนานเชียงใหม่ว่ามหาจักราช ๕๕๖ ปีเป็นพุทธกาล ๓๐๓๗ พรรษา ในจามเทวีว่าอิส ๕ คนเป็นสหายแก่กัน คนหนึ่งชื่อวาสเทพอยู่ณอุทขบรรพตคือเขาอ้อย (คอยสุเทพ) คนหนึ่งชื่อพรหมมิลอยู่ณเขาทวยระลอกคือเขาสองยอด (คอยงามดักคอยดินแดง) คนหนึ่งชื่อสังขนาลย์อยู่ณระตางคยบรรพต (คือเขาหลวงสุโขทัย) คนหนึ่งชื่อว่าสุกทันต์อยู่ณธรรมมิกบรรพตคือเขาสมอคอนเมืองลพบุรี แต่ในคัมภีร์ขอมกาลมาลินีว่ามีฤาษี ๕ คน ชื่อ สุเทวะอยู่ณอุทขบรรพตริมแม่น้ำโรหิณี ๑ ชื่อพทอชฎีอยู่ชุกะบรรพตสารนที (คอยยา) ๑ ชื่ออนิสยอยู่พิทอวลัตถียนคร (สังขนาลย์) ๑ ชื่อสุพรหมอยู่สถบรรพตวงกันที (แม่วัง) ๑ ชื่อสุกทันต์อยู่ละโว้ ๑ พระฤาษีเหล่านี้ล้วนได้สำเร็จอภิญญา ๕ สมบัติ ๘ มาแต่ข้าพหิมพานต์

อยู่ณาสุเทวะฤาษีผู้อยู่ณเขาอ้อยได้กมารากมารวิอินเกิด ในรอยเท้าข้างแคว ไคและกระตังอย่างละก่มาเลียงไว้ ครั้นเคยใหญ่ให้วิอาหแก่กันเกิดบุตรชาย เออจึงสร้างเมืองให้ครองมีชื่อว่าเมืองมิตฆระนคะและเปรณนครเป็นต้น สัตวกมารเหล่านั้นประพฤตผิดคึกมีชอยเกิดภัยพิษที่น่า ๆ มีอตกภัยน้ำท่วมเมืองเป็นต้น ภายหลังพระสุเทวะฤาษีจึงมีหนังสือไปเชิญพระสุกทันต์ฤาษีสหายแห่งตนขึ้นมาจากลพบุรีปกครองกันด้วยจะสร้างนครณะจังหวัดที่ สลาตงบาตรของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเมื่อเสด็จมาพยากรณ์เวลานั้น ครั้นเลือกได้ทีสมควรแล้วจึงสถาปนาขึ้นเป็น

นครลำพูนไชย พระฤๅษีทั้ง ๒ สร้างนครขึ้นแล้วยฤๅษีหาอาหารกันที่จะ
 หาเผ่าพันธุ์ผู้คนที่จะครองนครนั้นให้เจริญ พระสุกกทันตอัสจึงแนะนำ
 ให้ไปทูลขอหน่อแก้วกษัตริย์คือพระเจ้าลพราชกรุงละโว้ พระเจ้าลพราช
 ฤๅษีเห็นชอบด้วย จึงแต่งบรรณาการให้ ไคว้ขรรค์ หรือชคตยศย์อำมาตย์
 เป็นผู้นำไปถวายพระเจ้าลพราชแล้วกราบทูลความประสงค์ของ พระสุ
 เทวอสนัน พระเจ้าลพราชจึงประสาทราชธิดาผู้เป็นงามเทวีพระสาม
 เป็นเจ้าเมืองรามขรนั้นให้ขึ้นไปครองเมืองลำพูนไชย นางงามเทวีทูล
 ขอพระพุทธรูปรัตนแลพระธรรมพระสงฆ์กับพระครูพราหมณ์ไสยศาสตร์
 และช่างทำ ๓ ขึ้นไปประภิชฐานธเมืองหรือภูไชย พระเจ้าลพราช
 จึงประสาทให้ทุกประการ นางงามเทวีก็พาพลบริวารขึ้นไป โดยชล
 มารควัดทรายเท่างเมืองหรือภูไชย พระฤๅษีทั้งหลายก็อภิศก
 พระนางให้เป็นเจ้านครลำพูนไชย นางงามเทวีนั้นทรงพระครรภ์ไปแต่
 ละโว้จึงประสูติราชกุมารเป็นชายแฝกสอง องค์ทรงพระนามว่ามหันตยศ
 แลอินทวรกุมาร หรืออินันตยศก็เรียก ครั้นราชกุมารทั้ง ๒ เจริญวัย
 นางงามเทวีจึงมอบเวรราชสมบัติให้เจ้ามหันตยศครองนครลำพูน ส่วน
 เจ้าอินันตยศนั้นเป็นอุปราชลำพูนไชย ภายหลังจึงไปหาพระพรหม
 ฤๅษีผู้อยู่ณเขาสองยอด เขารังนฤมิตวเมืองเขลาจันทรทโกตีแม่น้ำ
 วิกนัค ให้เจ้าอินันตยศครองเมืองนั้น จึงเป็นเมืองคู่กันกับหรือภู
 ไชยนคร

เรื่องสร้างเมืองหรือภูไชยแลนครลำปางหรือเขลาจันทรทโกตีแม่น้ำ
 การลำเวียงไปด้วยขานุกภาพแห่งฤๅษีกำนองเคียวกันกับเมืองสวรรคโลก

สุโขทัยซึ่งสำเร็จด้วยพระฤๅษีสัชชนาลย์เป็นผู้สร้างนั้น เป็นวิธของ
 ทำนาคอนม โยธนาการสร้างบ้านเมืองคือสำเร็จด้วยอิทธานภาพผู้สร้าง
 นั้น ถ้าไม่ใช่พระอินทร์ก็คงเป็นนาคราชผลคนาคก็เป็นฤๅษีเท่านั้น วงศ์
 จามลพยุหิไตศรของนครลำพูนสืบต่อกันแต่จามเทวีและมหันตยศเขียนต้น
 ไปได้ ๘ องค์ตั้งแต่จุลศักราชได้ ๕๕ ปีไปจนถึงจุลศักราช ๓๕๘ ปี

พระเจ้ามลิกลักษมหาธาราชยกกองทัพมารบเมืองลำพูนไชยได้ชาวลำ
 พูนพากันหนีไปอยู่เมืองเมงคินคร (รามัญ) ครั้นจุลศักราชได้
 ๕๕๘ มีพระเจ้ามลิกลขไตรธาราชยกกองทัพมาแย่งเอาเมืองลำพูนได้ พระ
 เจ้ามลิกลักษมหาธาราชหนีไปได้ ๓ ปีสองสมประชุมพลกลับมากตีเมืองลำพูน
 ไชยคืนได้ตั้งถ่า นว่าตามในคัมภีร์จามเทวีวงษ์ แต่ในพงศาวดารเมือง
 ลำพูนตัวอักษรลาวนั้นว่าพระยามหาราชเจ้าเมืองยศมาลา (แสนหวี)
 ยกมาแย่งเอาเมืองลำพูนได้ พระยาकुสเทวเจ้าเมืองลำพูนหนีไปภาย
 หลังพระยาไทยตนชื่อว่าลักษรยกมาตีเมืองลำพูนได้ พระยามหาราช
 เมืองยศมาลาถึงพิราลัย แต่นั้นล่วงมาได้ ๓ ปี พระยาकुสเทวที่หนี
 ไปกลับประมอญรพลได้ยกมาตีพระยาไทยลักษรพ่ายหนีพระยาकुสเทว
 กลับได้เมืองหรือญไชยคืน

เนื้อความตอนนั้นตั้งจะอยู่ในสมัยเมื่อไทยใหญ่แผ่อำนาจเข้ามาใน
 คราวก่อน ลำคัยเจ้าผู้ครองนครลำพูนตั้งแต่กุสเทวครั้งที่สองถึงพระวงศ์
 ก่อ ๆ มาได้อีก ๘ องค์ ๆ ที่เจ็ดทรงนามอิทธาสศกระราชไตศรของเมือง
 เมืองจุลศักราช ๒๕๕ เสวยได้ ๒ ปี กับ ๓๐ เดือนก็ยกกองทัพจะไปตี
 กรุงละโว้ พระเจ้ากรุงละโว้ทรงพระนามขุติษฐุกรจักรวรรดิไค้ทราย

ชาวศึกก็ยกพลโยอาหารออกจากพระนครไป เพื่อจะโจมตีทัพลำพูนมิให้
ล่วงแดนเข้ามา ในระหว่างนั้นพระเจ้าสุริยไตรราชกรุงศรีธรรมนครยกทัพ
มาแย่งชิงเอากรุงละโว้ได้ ฝ่ายพระเจ้าอริสิฐจักรวรรดิไม่สามารถจะ
กลับมากินเอาเมืองละโว้ได้ จึงเลยไปตั้งเอาเมืองลำพูนไชยแล้วเข้าตั้งอยู่
ในเมืองนั้น ฝ่ายพระเจ้าอริสิฐก็ยกไปตั้งเมืองลำพูนไชยซึ่ง
ไชยระเอาเมืองคนก็ไม่ชนะจึงเลยหนีไปอยู่ในป่าข้างทิศใต้

พระเจ้าอริสิฐจักรวรรดิครองเมืองลำพูนได้ ๓ บัณฑิตราชบุตร
พระเจ้าศรีธรรมราชา (นครศรีธรรมราช) ทรงนามว่าปะนะโกศล
กัมไพชราช ยกทัพมาทำสงครามถึงนครหรือภูไชยแล้วก็พ่ายแพ้
กลับไปหาใต้เมืองใหม่ อยู่มาอีก ๓ บัณฑิตพระเจ้าอริสิฐจักรวรรดิทวงกต
พระโอรสชื่อกรมพลราชไต้ครองสมบัติที่ขไปใต้ ๒๐ บัณฑิต ๘ เดือนเมืองลำ
พูนเกิดอหิวาตโรคพลเมืองที่เหลือตายพากันอพยพหนีไปเมืองสุวรรณ
มาวดี (รามัญ) ในเมืองลพบุรีราชไต้ ๓๓๐ ปี ครั้นอยู่มาพระเจ้าอริสิฐ
มาตกรุงสุวรรณมาวดีได้ ชาวลำพูนจึงอพยพหนีไปกรุงหงสาวดี พระเจ้า
หงสาวดีรับทำนุบำรุงไว้ใต้ ๖ ปี โรคหายแล้วจึงกลับมาเมืองลำพูน
จึงได้มีธรรมนิยมสอยไซมคหรือสอยยระกษยคิดมาแต่สมัย

ในตอนทีกล่าวมานี้คงจะเป็นสมัยเมื่อรามัญมีอำนาจภาพปราบนคร
ราชธานีทั้งหลายเข้ามาถึงแคว้นแคว้นสุวรรณภูมิแลละโว้ชาวละโว้ก็กำลัง
ขึ้นไปตั้งอยู่ณลำพูนไชย แม้ชาวสุวรรณภูมิก็ได้นั้นเข้าตั้งขึ้นไปตั้งอยู่
แดนแดนขยงและนครลำปาง มีความปรากฏในตำนานพระแก้วรัตน
หรือรัตนพิมพวงศ์ ว่าด้วยพระปฏิมากรทำด้วยแก้วรัตนเป็นของ

โยธาทรงปรึกษานายอยู่ณเมืองสุวรรณภูมิช้านาน ครั้นต่อมาเมืองสุวรรณ
 ภูมิลี้ภัยแก่ข้าศึก ราชบุตรพระเจ้าสุวรรณภูมิสององค์พี่น้อง พระเชษฐา
 ทรงนามอาทิตย कुमार พระอนุชาทรงนาม จันทร कुमार พวกกันหนีข้าศึกไป
 พระอนุชานั้นได้พระพุทธรูปวิระฮาดูไปตั้ง อยู่ตำบลลำปางในแดนนคร
 เขตแดนนี้ แต่พระเชษฐาได้พระปฏิมากรแก่นจันทน์ไปตั้งอยู่ณแจ้ตาก คือ
 เมืองบ้านแตก ซึ่งในตำนานนี้เรียกว่าวิเชตชนยท แต่ในตำนานพระพุทธร
 ูปวิเศษเรียกสุโขทัยนคร ถัดแต่สมัยนั้นมาพระมหารังษการมมีอำนาจกล้า
 ษในแผ่นดินพระเจ้าอโนรธา ยกกองทัพลงมาตีเมืองสุโขทัยหรือสุวรรณ
 มาวคินนครหลวงของประเทศรามัญ ได้ประเทศรามัญตกอยู่ในอำนาจ
 รังษการม

ในพงศาวดารลำพูน แลจกมเทวีวงศ์กล่าวไว้ว่ากษัตริย์สืบวงศ์
 นครลำพูนคือไปว่าเมืองลคักราช ๓๓๕ นนหมกษัตริย์ของกษัตริย์ทรงพระ
 นามว่ารังษการพรตวิราช ในตำนานจกมเทวีวงศ์ว่ามาจากถมยนคร
 แต่ในพงศาวดารลำพูนว่ามาจากอิทธรณัฐฐะมมหานคร ข้าพเจ้าเข้าใจ
 ใจว่าเป็นเมืองเชียงรุ่งตามรูปศัพท์ ในคำว่ารุ่งแปลว่ายาวหรือไกล
 กษัตริย์ของตนได้มาเป็นเจ้าครองเมืองหรือภูโยชัย สืบพระวงศ์มาได้
 สองชั่วพระวงศ์เป็นยี่ ๕๐ ปี จึงมีพระมหाराชองค์หนึ่งมาจากเมือง
 สุปะละนครแต่ในตำนานลำพูนว่า มาจากเมืองลคักราชมาตีเมืองหรือ
 ภูโยชัยได้ เมืองสุปะละหรือลคักราชนั้นจะเป็นเมืองไทหาไม่พบแต่
 อนุมานว่าคงอยู่ในจำพวกไทยเหนือ เพราะว่าสืบวงศ์มาถึงพระเจ้า

ชาติไทยว่า เป็นชาติไทย และเรียกแคว้นแคว้นลำพูนไชยในสมัยนั้น
 ว่าสามเทศคือสยามประเทศ ลำดับราชวงศ์ตั้งแต่พระมหाराชาสประ
 นครเป็นต้นมาได้ ๕ ราชวงศ์เป็นยไ้ ๔๖ ปี สวรรคตราช ๔๓๕ ไปถึง
 แผ่นดินพระเจ้าอาทิตย์ราช ถ้านับลำดับวงศ์ตั้งแต่พระเจ้ายมหันตยศมา
 ได้ ๒๗ ราชวงศ์เป็นยไ้ ๓๗๕ ปี

ในแผ่นดินพระเจ้าอาทิตย์ราชนั้นได้มีการสงครามในระหว่างนคร
 ลำพูนกับกรุงละโว้ ครั้งแรกพระเจ้าอาทิตย์ราชยกพลโยธาเป็นอันมาก
 ลงมาประชิดกรุงละโว้แล้วมีราชสาสน์เข้ามาถึงพระเจ้ากรุงละโว้ ให้ออก
 มาถวายเป็นคนถ้ามีฉะนี้ก็ให้ออกมาต่อยุทธ พระเจ้าละโว้ทอย
 ราชสาสน์ไปเป็นทำนองอหฺมยทอให้ประลองกำลังรบพลด้วยการก่อเจดีย์
 แข่งขันกันฝ่ายละองค์ ข้างพระเจ้าอาทิตย์ราชเซอกำลังที่มีพลมาก
 ก็รับปฏิญาณในการแข่งขันแล้วทำถาวรก่อเจดีย์นั้นด้วยอิฐผสมปูน ฝ่าย
 พระเจ้าลพราชทำเจดีย์ด้วยโครงไม้หุ้มผ้าขาวก็แล้วเสร็จก่อนเจดีย์ชาว
 ลำพูนพระเจ้าอาทิตย์ราชก็ปราไชยพ่ายแพ้เลิกทัพกลับคืนนคร ฝ่าย
 สมเด็จพระเจ้าลพราช จึงให้ราชบุตรยกพลนิกรขึ้นไปประชิดคิคนคร
 ลำพูนบ้าง พระเจ้าอาทิตย์ราชชวนประลองกำลังพลด้วยการชกสระน้ำ
 ด้วยหอก ฝ่ายราชบุตรกรุงละโว้ทำโดยชื่อแต่ฝ่ายพระเจ้าอาทิตย์ราช
 ให้ลอบชกด้วยเขวของชกคินในเวลาราตรีสระข้างชาวลำพูนชกสำเร็งก่อน
 ราชบุตรพระเจ้าละโว้ก็พ่ายแพ้เลิกทัพกลับมา ภายหลังพระเจ้าละโว้ให้
 บุตรเข้ามาทอเป็นแม่ทัพขึ้นไปคิคนครลำพูนอีก ๕ ครั้งก็ยังเป็นหลงทางแล

พ่ายแพ้แก่ชาวลำพูน พระเจ้าลพราชพยายามที่จะตีนครลำพูนหลาย
 ครั้งไม่สามารถที่จะทำให้สำเร็จได้ ด้วยพระเจ้าอาทิตย์ราชทรงเทศา
 นุภาพมากเพราะได้พุทธรูปจากภรณ์ไว้พระองค์ได้พระบรมสารีริกธาตุสร้าง
 พระเจดีย์หลวงแลพระมหาปฏิมากรทองสำริดสูง ๓๘ ศอก แลสร้าง
 พระอารามใหญ่น้อยต่าง ๆ ย่างพระพุทธรูปค้ำหน้ารุ่งเรืองปรากฏในสยาม
 ประเทศ

ในตำนานพระมหามณีรัตน์ตอนหนึ่งว่า เมื่อแผ่นดินพระเจ้าเสนา
 ราชกรุงกำแพงก่อกำเนิดน้ำท่วมเมือง พระมหาเถรเชิญพระมหามณีรัตน์
 ลงลำเภอนั้นไปอาศัยอยู่ เหนือพระนครอินทขีรูทางสามเดือนเศษ
 พระเจ้าอาทิตย์ราชครองกรุงสยามฝ่ายเหนือได้พระมหามณีรัตน์มาไว้แก่
 ความเข้าใจของผู้รณาวาเรื่องนี้ ว่าเป็นพระนครศรีอยุธยาโบราณจะอยู่
 ณสถานที่ใดก็หาปรากฏไม่

แต่ที่ใดก็ตามอันควรเชื่อเป็นแน่ตามพระราชนิพนธ์ในรัชกาล
 ที่ ๔ กล่าวมูลประวัติตั้งแต่พุทธกาล ๑๘๗๘ พรรษา มหาสถูปองค์หนึ่ง
 เมืองเชียงรายต้องอัคนีบาดหักพังลง มีผู้ได้พระพุทธรูปยี่สิบองค์ของเชิญ
 ไว้ ในเวลานั้น อยู่มารักและทองที่หุ้มองค์กระเทาะออกในส่วนที่บางแห่ง
 จึงปรากฏว่าเป็นองค์พระแก้ว ได้เชิญมาไว้ณเมืองนครลำปาง ๓๓ ปี
 แล้วเชิญไปไว้เชียงใหม่ ๘๕ ปี สวรรค์ราช ๘๓๕ พระไชยเสวฐาธิราชเชิญ
 ไปไว้นครหลวงพระบาง ๓๒ ปี แล้วลงมาตั้งเมืองเวียงจันทน์จึงเชิญ

มาไว้ณเมืองเวียงจันทน์ได้ ๒๓๕ ปี สวรรุพพทศกาล ๒๓๒๓ จึงเชิญเสด็จ

มาประทับฐานนครเทพพระมหานคร

ที่แลเมืองเชียงรายนั้น เป็นเมืองที่พระยาเมงรายมาสร้างชนเมือง

จุลศักราชได้ ๖๒๔ แล้วพระยาเมงรายจึงมาตั้งเมืองทวิภูไชยได้เมือง

จุลศักราช ๖๔๓ จุกเพลิงเผาเมืองใหม่ทั่วทุกแห่งแต่มณฑลพระแก้ว

หาใหม่เพลิงไม่ พระยาเมงรายและบริวารทั้งหลายได้เที่ยวกวาดอาช

สมบัติพัสตในพระนครลำพูนไปไว้เมืองเชียงรายเป็นอันมาก ตามเหตุ

นี้ทำให้เห็นว่า พระเจ้าอาทิตย์ราชผู้ ได้พระมหามณเฑียรนั้นจะเป็น

อาทิตย์ราชเจ้านครลำพูนองค์นี้ และเหตุที่พระยาเมงรายเจ้านครเชียง

ราย มาตั้งได้เมืองลำพูนไชยคงจะมีผู้ ได้พระมหามณเฑียรนี้ไปจาก

นครลำพูน จึงได้บรรจุซ่อนไว้ ในพระสถูปณเมืองเชียงราย แต่ข้อ

ความตามตำนานรัตนพิมพวงศ์ ดำเนินความอย่างเดียวกันกับตำนาน

พระพุทธสิหิงษ์ เพื่อจะอาศัยเหตุที่พระเจ้ามหาพรหมมาได้ ไปจากพระยา

ญาณกสิเมืองกำแพงเพชร แต่ในตำนานเชียงใหม่หาปรากฏความข้อ

นี้ไม่ เรื่องพระพุทธสิหิงษ์ที่เกี่ยวข้องกับพระยาญาณกสิเจ้าเมืองกำแพง

เพชรนั้น ก็เพราะเหตุด้วยพระพุทธสิหิงษ์เป็นของเดิมของกรุงสุโขทัย

เป็นของต้นตระกูลวงศ์ของพระยาญาณกสิ ๆ กับพระมารดาจึงได้คิด

อ่านเอาคืนไปจากกรุงพระมหานครศรีอยุธยา เพื่อจะได้รักษาไว้สืบยุค

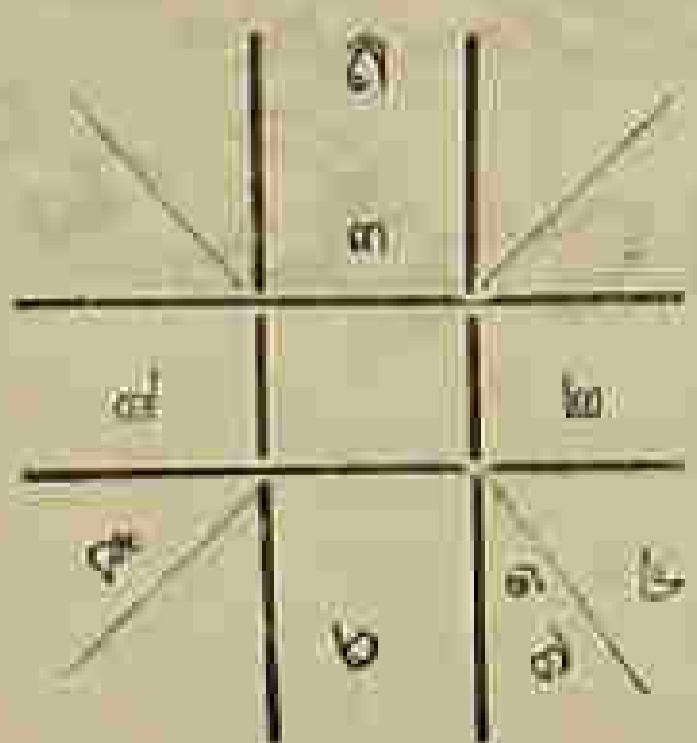
หลานต่อไป เหตุการณ์ที่พระพุทธสิหิงษ์ตกไปเมืองเชียงใหม่ใน

ตำนานพระพุทธสิหิงษ์ว่าเจ้ามหาพรหมยกมารวยได้ไป แต่ในตำนาน

เชียงใหม่ว่าเจ้ามหาพรหมหนีมาอยู่เมืองกำแพงเพชรแล้วมาได้มารดา

เจ้าเมืองกำแพงเพชรจึงได้พระพุทธรูปสิ่งหนึ่งไป ทำราหาครงกันไม่เข้าพเจ้า
เห็นว่าเรื่องราวที่ว่าเจ้ามหาพรหมยกกองทัพมากันไซกเอาพระพุทธรูปสิ่ง
นั้นน่าจะเป็นแต่ไวยาหารในการแต่งตำนานเพื่อบรรลือพระเกียรติยศแห่ง
พระพุทธรูปปฏิมากรนั้น

ตั้งแต่แผ่นดินพระเจ้าอัทธิตยธรรมมหาราชแล้วไป ทำนาลำพูน
หรือจามเทวีวงษ์ไม่ได้กล่าวเรื่องราวอะไรอีกต่อไป นอกจากลำดับ
พระนามกษัตริย์ผู้ครองนครลำพูนสืบต่อกันแต่เจ้าอัทธิตยราชไปอีก ๓๗ องค์
เป็นลำดับที่ ๔๘ ตั้งแต่จามเทวีมาตงพระยายีบาครองเมืองได้ ๓๐ ปี ก็
เสียดเมืองแก่พระยาเมงรายเจ้านครเชียงใหม่ ๑๖ กั จุลศักราช
๖๔๓ ปีมะโรงศรีศก แต่ันั้นพระยาเมงรายจึงได้ลงมาตั้งอยู่ในแคว้น
ลำพูนแลสร้างนครเชียงใหม่สืบมา แต่เมืองลำพูนในชัคยุบนั้นเป็น
เมืองที่ไก่อสร้างขึ้นใหม่ในแผ่นดินเจ้าเชียงใหม่ที่ ๓๓ แห่งวงศ์เมงราย
ทรงนามว่าพระเมืองแก้ว ตั้งหลักเมืองแลก่อขัประการเมืองในวัน
๕ ๖ กั จุลศักราช ๘๗๗ ปีชวดกษัตริศกตงของชาตานิองคิงน

อธิบายความในภาคที่ ๔

ในเบื้องต้นตำนานพงศาวดาร เชียงใหม่ แลตำนานหรือ
 นครเชียงใหม่ มีข้อความเกี่ยวข้องกับเรื่องลขศักดิ์ราชทั้งศักดิ์ราชเป็นต้น
 ดูเหมือนความเห็นของผู้แต่งเห็นว่าเป็นว่า พระมหากษัตริย์องค์ใดมี
 บุญญาภิสมภารราชาบารมีแก่กล้าเป็นพระยาธรรมิกราชคนประเสริฐ
 แลจึงลขแลตั้งศักดิ์ราชไว้

จึงกำเนิดความตั้งแต่สมัยตราช มาจนพุทธสมัยแลปฐมสังคาย
 นายว่าทวันเพ็ญเดือน ๑๒ พระยานนทเถรเจ้าโตลงอรหัตต พระมหา
 กสยเถรเจ้าพร้อมด้วยอรหันต ๕๐๐ กระทำปฐมสังคายนายศักดิ์ราช
 ๓๕๗ ของพระกาลเทวีพ้อญชนลักกะเสย ทั้งพุทธศักดิ์ราชใหม่ล่วงมา
 ได้ ๓๐๐ ปี พระยากาลาโศกทำมุขิยสังคายนายลำคัยมาได้อีก ๑๓๘ ปี
 พุทธศักดิ์ราช ๒๓๗ ปี พระยาโศกธรรมิกราชทำมุขิยสังคายนายแต่
 นั้นล่วงมาได้อีก ๒๐๐ ปี พุทธศักดิ์ราชได้ ๔๓๗ ปี นางจามเทวีเกิด
 พุทธศักดิ์ราชได้ ๔๕๖ ปี สร้างเวียงลำพูน พุทธศักดิ์ราช ๔๕๗ ปี
 นางจามเทวีมาแต่ละโว้ ทรงเมืองลำพูน พุทธศักดิ์ราชได้ ๕๒๐ ปี
 มหันตยศโตครองเมืองลำพูนพุทธกาลได้ ๕๖๐ พระยาพนมมิตธรรมิก
 กอญลภกลสิงห์พิศศักดิ์ราช ๕๖๐ นั้นแลย ตั้งศักดิ์ราชใหม่ลำคัยมาได้
 ๓๕๓ ถึงพระยาอาทิตย์ราชเป็นพระยาธรรมิกราชในเมืองลำพูนครอง
 เมืองได้ ๓ ปีก็พระเจ้ายศหลวงเมืองลำพูนเมื่อพุทธศักดิ์ราชได้ ๓๕๖ ครั้น
 ศักดิ์ราชพระเจ้าพนมมิตล่วงมาได้ ๖๒๒ ปีถึงพระยาธรรมิกราชของนรธรรมิก

ราชกรุงกุกามเป็นใหญ่ในสกลสมภูทวีปที่ศักดิ์กราช ๖๒๒ เสียเพียงขงอ
 ดึงรุสศักดิ์กราชใหม่ในชุกุน ในการศักดิ์ศักดิ์กราชครั้งนั้น ให้ประชุมเชิญท้าว
 พระยามหากษัตริย์ทั่วสกลสมภูทวีป ท้าวพระยาทั้งหลายนา ๆ ประเทศ
 ก็ไ้มาประชุมพร้อมกัน ยิงจากแต่ลานนาไทยประเทศ ท้าวโคกจัก
 ไปพร้อมมิไ้เหตุไม่มีมหลกษัตริย์ สมเด็จพระเจ้าอนุธรรมมีกราชจึง
 ทูลขอต่อสมเด็จพระนรินทราชาธิราช ๆ มีเทวโองการประสาธให้ลาวจก
 เทวบุตรซึ่งเสวยพิพัฒน์อยู่ในชั้นท้าวทังษัศวรศักดิ์ จกกลงมาเป็น
 เจ้าเป็นใหญ่ในลานนาไทยประเทศบำรุงพระพุทธศาสนาให้ถาวรสืบไป
 จึงลาวจกเทวบุตรก็ขนางจกเทวธิดา แลบริวารพันหนึ่งก็จกจากเทวโลก
 มาปฏิสนธิเป็นมนุษย์ โดยอยู่ป่าภูิกะกำเนิด เป็นคังราชกุมารอันมีชนม
 พรรยาได้ ๑๖ ขวบ ก็กายเกินเงินคือขรรโคเงินลงมาจากจอมคอย
 เกศขรรพท (คอยคอง) มาสถิตย์เห็นอแทนเงินภายใต้ถาษาไม้หมาก
 ทิน คือคันพททราอันมีเพท โกลนน้ำแม่สาย ในแวงแคว้นไชยวรรณคร
 เชียงลาว ชนทั้งหลายประชุมเชิญขนครของราชสมบัตัราชาภิเศกเป็น
 พระมหากษัตริย์ในไชยวรรณครเชียงลาวเป็นใหญ่แก่ลานนาไทยประเทศ
 ๕๗ เมือง อยู่จำเนียรมาท้าวเธอมีราชโอรสสามองค์ ๆ ใหญ่ชื่อลาว
 คอยของคกลางชื่อลาวข้าง ของคน้อยชื่อลาวเก่าแก่วมาเมือง ราชกุมาร
 ของคน้อยนมนขณูขารมมาก เมื่อจะอุปคในคพิไลทพรพระมารดาทรงพระสยบิน
 นิมิตรว่าไ้แก่วตกลงมาจากอากาศ ประสูติในวัน ๕ ๖ ค่ำขวต
 ไ้ศกจุลศักดิ์กราช ๖๒ ไ้รวายพขากรณ์ว่าราชกุมารนี้จะทรงพระเศษ

เกษานุกาพมากนัก . ครั้นเจริญวัยวัฒนา มาพระราชบิดาให้สร้างบ้าน
 อยู่ต่างกัน ลาวคอยอยู่บ้านดำ ลาวข้างอยู่บ้านคา ลาวเก่าแก่วมาเมือง
 อยู่บ้านผาเหล็ก ครั้นภายหลังแย่งราชสมบัติให้ลาวคอยไปครองเมือง
 เชียงของ ให้ลาวข้างไปครองเมืองยอง แล้วখনางแก้วรูปที่พระราชบิดา
 พระขานเมืองหลวงภูคาผู้สูงมาชักศึกกับลาวเก่าแก่วมาเมือง ครั้นสิ้น
 บุญสวัสดิกาชแล้ว ลาวเก่าแก่วมาเมืองก็ได้ครองราชสมบัติในไชย
 วรรณนครเชียงลาวเป็นใหญ่แก่ลาวนาไทยประเทศ สิบตระกูลวงศ์ต่าง ๆ
 มาได้ ๘ ชั่วราชวงศ์ถึงพระยาลาวเคียง แต่ในตำนานเมืองพะเยาว่า
 ได้ ๒๘ ราชวงศ์ถึงพระยาลาวเคียง จึงย้ายสถานที่สร้างนครใหม่ที่
 ตำบลยางเสียวเรียกเมืองเงินยาง แต่ในตำนานหรืออนุครว่าคือเมืองที่
 ลาวยกเทวบุตรลงมาปฏิสนธิโดยบรรดาเงิน แลแทนเงินนั้นแลจึงได้
 มีนามว่าเมืองเงินยง ที่แทนเงินนั้นสถาปนาเช่นอากรมชื่อวักสังฆา
 แก้วทองกัน อธิษฐานหนึ่งว่าวักสังฆายังเงิน แลเสด็จไปประชุมพร้อม
 ศิวยกยศวิชัย ๘๘๘ พระนครธมกรุงสุทโธการ ในการลยศึกราช แต่ในมา
 เมืองขวนแลตำนานข้างจึงได้นามว่าเมืองลาว ครั้นสิบพระวงศ์มาถึงพระยา
 ลาวเคียงไปประพาศย้ายอย่างร่มน้ำแม่สวานที่ ได้ทอดพระเนตรเห็นไม้
 โพธิ์เผือกตั้งเงินเป็นนิมิต จึงยกมาสร้างพระนครอยู่ใหม่ในที่นั้นตั้ง
 หลักเมืองในวัน ๑๖ ภายามรุ่งพระจันทร์เสวยฤกษ์ ๓๐ ฤกษ์ก็ราชได้
 ๓๕๓ ขนานนามนครว่าหรืออนุครเงินยาง คามนิมิตที่โพธิ์เงินในป่า
 ขางนั้น

แต่ในตำนานเมืองพะเยานี้ว่า ลำกัยกษัตริย์ตั้งแต่ลาวแก้วแก้วมา
เมืองไปได้ ๓๐ องค์ถึงพระยาลาววังกาเรียนคำแก้วเสียดเมืองไชยวรรณ
แก่พระยาน่านชอกอ้อคำล้าน ถัดนั้นจึงลงพระยาลาวเกียงยกไปสร้าง
นครใหม่ใกล้อำคัพพนมหลวงคือหางคอยตุงสืบพระวงศ์ โดยสายตรงเป็น
ลำกัยมาจนถึงพระยาเมงราย ผู้ไปสร้างเมืองเชียงรายแคว้นไต่นคร
ลำพูน สร้างนครเมืองเชียงใหม่สายหนึ่ง สืบพระวงศ์โดยทางสาขาดัง
ขุนรอมธรรมผู้ไปสร้างเมืองพะเยา แคว้นเจียงผู้ไปครองล้านช้างแคว
เมืองแก้วสายหนึ่ง บุตรขุนเจียงได้สืบวงศ์ในล้านช้างแควเมืองน่าน
โดยลำกัยมา

ข้อความตามตำนานต่าง ๆ ที่ได้เทียบทาน กันดูดังนี้เห็นได้ว่า
เรื่องลาวจักราชะนั้นเป็นแต่อย่างนามลาวจากต้นตระกูลซึ่งเป็นเจ้าดินคอย
ตุงมาแต่ไชยราชเท่านั้น เมื่อวงศ์กษัตริย์ไชยราชอพยพลงไปตั้งประเทศ
ช้างไค้แล้ว ฝ่ายเหนือ ไน้จึงไค้เลือกสรรเอาคนในตระกูลลาวกษ
เป็นพระยาประเทศราช แต่ในเวลานั้นเมืองหริภุญไชยและสุโขทัย
ยังเป็นเอกราชอยู่ละส่วน ๆ แต่นามเมืองเชียงแสนเชียงรายยังไม่
ปรากฏ คงเรียกแต่ว่าไชยบุรีเชียงรายบ้าง โยนกนครหลวงข้าง
นาคบุรีหรือนาเคนทรบ้าง คือเมื่อพระยาเมงรายไปสร้างเมืองใหม่ที่ใกล้
ภูเก้าจึงได้ชื่อว่าเมืองเชียงราย คือเมืองของเมงรายตามนามพระยา
เมงราย ฝ่ายเมืองเชียงแสนนั้นคือเมื่อพระยาแสนภูไปสร้างเมืองชน
ใหม่ใกล้ฝั่งแม่น้ำของ จึงได้มีชื่อว่าเมืองแสนตามนามของพระยา
แสนภู คือเชียงของพระยาแสน ครั้นพระยาเมงรายมาขณะเมือง

หรือภูไชยแล้ว ตั้งอยู่ที่เมืองลำพูนไม่สบายจึงย้ายสถานที่ที่เขยวสร้าง
 สถานอยู่ใหม่หลายแห่ง มีเวียงกุมกามเป็นต้น ก็ยังไม่เป็นที่พอ
 พระทัย ภายหลังเสาะได้ ที่ตั้งเมืองใหม่ ริมน้ำแม่ริมฝั่งคกัษหนอง
 หลวงหน้าเขาอ้อข้าง คือคอกยสเทพอันเป็นที่อยู่ของสุเทพฤาษีผู้สร้าง
 นครลำพูนแต่โบราณนั้น ครั้นสร้างเป็นนครชนแล้วยังมีไถขนานนาม
 ขนทั้งหลายก็เรียกว่าเชียงใหม่ คือเมืองใหม่ ตึกปากกันต่อ ๆ มา
 แม้ภายหลังไถขนานนามว่า นพบุรีศรีพิงไชย คำที่เรียกว่าเชียงใหม่
 ก็ยังติดอยู่ตวยจนทุกวันนี้

เรื่องลขศักราช ตั้งศักราชนั้นในตำนานเชียงใหม่ ตอนที่สองมีได้
 ท้องกันกับตำนานเชียงใหม่ที่กล่าวมาแล้วว่าพระยาพนัสมิตกรุงลังกา
 ลขพุทธศักราช ๕๖๐ เสียตั้งศักราชใหม่มาไต่ ๖๒๒ ปี จึงพระยาตรี
 รัถขุนรฐธรรมิกราชลขศักราชพนัสมิตเสียตั้งจุลศักราชใหม่ แต่
 ในตำนานเชียงใหม่ว่าพุทธศักราชล่วงไต่ ๖๒๒ พรรษา พระยาตรี
 รัถขุนรฐธรรมิกราชลขพุทธศักราช ๖๒๒ เสียตั้งศักราชใหม่มาไต่ ๕๕๘ ปี
 จึงพระอนุรุธธรรมิกราชลขศักราชตรีรัถขุ ๕๕๘ เสียตั้งจุลศักราชใหม่ใน
 บกนเป็นเอกศก ผู้แต่งตำนานเชียงใหม่ใช้เกณฑ์ศักราชมีค เขา
 เกณฑ์ ๕๖๐ ซึ่งเป็นเกณฑ์สำหรับมหาศักราชกับจุลศักราชไปใช้ลข
 พุทธศักราช เขาเกณฑ์ ๖๒๒ ซึ่งสำหรับพุทธกาลกับมหาศักราชมา
 ใช้ ในระหว่างมหาศักราชกับจุลศักราชใช้ร่วมกัน เรื่องจามเทวีเลยชน
 ไปอยู่ในระหว่างพุทธกาลก่อนมหาศักราช

ว่าด้วยศักราชต่าง ๆ กลาดกัน

เรื่อง ศักราช ยี่เดือนในตำนานต่าง ๆ นั้นมักจะผิดคลาดกันโดย
 มาก เพราะว่ามันลึกลับตำนานทั้งหลายนั้นสังเกตเห็นว่า เป็นหนังสือ
 ที่แต่งขึ้นภายหลังแต่ตำนานวอฬาศักราชยี่เดือนถอยหลังขึ้นไปวิธีคำนวณ
 นี่ยี่เดือนไม่ตรงกัน เช่น เดือน ๕ ที่กรุงเทพ ฯ เป็นเดือน ๘ ใน
 มณฑลพายัพ และเป็นเดือน ๖ ของพวกไทยใหญ่หรือเงี้ยวว่าลัทธิ
 กระเจี๊ยบ เป็นวิธีเคี้ยวกันก็พิศพิศพิศพิศซึ่งใช้ ในประเทศอินเดียฝ่าย
 เหนือ แต่ในพิศพิศพิศพิศนั้นมีนามประจำปีทั้ง ๖๐ ปี ฝ่ายจีนอินเดีย
 และไทยใหญ่ไทยเหนือมีนามประจำปีเฉพาะ ๓๒ ปีบรรจบรอบ จึงมีคำ
 สำหรับเรียกควมยกยออีก ๓๐ คำตรง หรือคล้ายกับที่ไทยได้ ใช้ คำว่า
 เอกศกเป็นต้น ไปจนถึงสำคัญศก ก็แต่ความหมายผิดกันด้วยวิธีนับ
 เอกศกจนถึงสำคัญศกนั้นเป็นที่หมายขำท้ายจุลศักราช ถ้าเลขท้าย
 จุลศักราชเป็นเลขจำนวนที่เท่าใดก็เรียกศกตามเลขที่เท่าานั้น ส่วน
 ความหมายในการ ใช้ คำคู่กันของชาวประเทศเหนือกำหนดเขาตาม
 เศษปีในรอบจักร ๖๐ ขนน หากได้ถือเอาจุลศักราชเป็นประมาณไม่
 เพราะฉะนั้นจะถือเอาคำคู่มาตรงกับคำว่าเอกศกไทยกันแท้ ที่เคี้ยวไม่ได้
 คำที่เรียกนามยและคำคู่ของนามยนั้นดังนี้

เทียบอย่างไทยกับจีน

การนับปีวัดแห่งยนั้น ไทยเหนือหรือลาว และไทยใหญ่หรือ
 เงี้ยวนับอย่างจีนและอินเดีย คือนับรวมปีวัด ๖๐ ปี เช่นจีนเรียก

ไทย	ไทยเหนือ		ไทย				
	คำคู่	นาม	คำคู่	นาม			
ชวต	๑	กาย	ไซ	๑	กระ	ไซ	
มธุ	๒	คัย	เย้า	๒	ชีก	ทิว	
ชาน	๓	ระวาย	ยี้	๓	เป็ย	เฮง	
เกาะ	๔	เม็ง	เม้า	๔	เค็ง	เหมา	
มะโง	๕	เยก	ลี	๕	โย	เสง	
มะเสง	๖	กัก	ไซ	๖	กั	จี้	เชียงใหม่
มะเม็ย	๗	กค	ชวง้า	๗	แก	โหวง	แต่กักเป็นต้น
มธม	๘	ลวง	เม็ค	๘	เซง	ยี้	
วชก	๙	เท้า	ลัน	๙	หยม	เซง	
ระกา	๑๐	กา	เส้า	๑๐	กุ่ม	ชิว	
ไซ	๑	กาย	เสก	๑	กระ	สัท	
กุน	๒	คัย	ไซ	๒	ชีก	ทาย	

นามปีที่ ๖๐ ปี่แห่งพฤษภหัตถ์จักรวัตน์นั้นตั้งขึ้น

ช้อยในจักรพฤษภหัตถ์

๑	ปรภวะ	๑๘	ประทีป
๒	วิภวะ	๒๐	พยายะ
๓	สุภวะ	๒๑	สุรชิต
๔	พรหมทัต	๒๒	สวัทวิ
๕	ประชาปติ	๒๓	วิรุทธิ
๖	อังกิระ	๒๔	วิกิตคะ
๗	สวิมุกชะ	๒๕	ไชระ
๘	ภวะ	๒๖	นวะโทนะ
๙	ยุพะ	๒๗	วิชาษะ
๑๐	อิตทวิ	๒๘	ชายะ
๑๑	อิกวร	๒๙	มนะมุตตะ
๑๒	พหุชัญญะ	๓๐	ทมกชะ
๑๓	พรหมมิ	๓๑	หินสัมภะ
๑๔	วิกกรม	๓๒	วิสันภะ
๑๕	พฤษภะ	๓๓	วิกาวิ
๑๖	จิตรภาณ	๓๔	สรวาวิ
๑๗	สุภาณ	๓๕	พลวะ
๑๘	ทโรนะ	๓๖	สภะภวิคะ

๓๗	สภามะ	๔๘	รักรชโยสละ
๓๘	ภุมมัทธิ	๕๐	นลละ
๓๙	พิศจพส	๕๑	พิงกลละ
๔๐	โฆรภวระ	๕๒	กลลขภทละ
๔๑	พลละพังคะ	๕๓	ลิตทอระลิต
๔๒	กิโลกะ	๕๔	รททระ
๔๓	สมยะ	๕๕	ทระโมติ
๔๔	สัททอโรนะ	๕๖	ทระทวพิ
๔๕	วิรทอภิตะ	๕๗	รททอิรททกร
๔๖	ปริทรวี	๕๘	รทระทักขะ
๔๗	พวมทระลิต	๕๙	ทระอณะ
๔๘	อนังคทระ	๖๐	อิกขายะ

กัณฑ์แพศย์ศกติกการซึ่งนับปรีวัต ๖๐ ปี โดยนามขัตกกล่าวมาแล้ว
 นี้ คือกำหนดในปรีวัตหนึ่ง เป็น ๕ รอยโคจรแห่งดาวแพศย์ศกติก
 ซึ่งเวียนรอบจักรราศี ๑๒ ในราศีละ ๑ ปี บรรจบรอบ ๑๒ ราศีใน ๑๒ ปี
 จึงเป็นนามขัต ๑๒ เรียกว่า ๑๒ นักษัตร ไทยได้นับแต่ขัตเป็นต้นไป
 ไทยเห็นอนันต์กันเป็นต้นไป ในแพศย์ศกติกกาล นับแต่เถาะเป็นต้นไป
 บรรจบรอบ ๑๒ ปี ๕ รอยเป็น ๖๐ ปีเป็นแพศย์ศกติกการปรีวัตหนึ่ง
 แพศย์ศกติกการเป็นวอนนขกาลหรือศักราชเก่าแก่ ซึ่งใช้มาใน
 อื่นเกี่ยวอเมตและเงิน

กำเนิดจักรพฤษภัต

ในตำราศักราชต่าง ๆ ชาวอินเดียนับจากเขาวันพฤษภัตศักราช
 เป็นที่สองรองแก่ศักราชสัปตฤกษ์กาลหรือ โลกกาลอื่น เป็นศักราชเดิม
 แต่ที่กษัตริย์ของชาวอินเดีย ศักราชพฤษภัตศักราชได้เริ่มใช้ ใน
 ประเทศอินเดียเมื่อศักราช โลกกาลล่วงแล้วได้ ๕๗๗๓ ปี ก่อนพุทธกาล
 ๒๕๗๕ ปี ก่อนตั้งศักราช กาลยุค ๒๗ ปี และได้ ใช้รวมกันมากับศักราช
 กาลยุคและศักราชอื่น ๆ ตลอดจนถึงมหาศักราชและจุลศักราช

ศักราชโลกกาลหรือสัปตฤกษ์

ศักราชเดิมของชาวอินเดียที่เรียกว่าสัปตฤกษ์กาล คือสัปตฤกษ์
 หรือดาวพระเคราะห์ทั้ง ๗ หรือโลกกาลก็เรียกนั้นนับปรีวัตติละ ๒๗๐๐ ปี
 คือกำหนดระยะ ๑๐๐ ปี ๒๗ ระยะตามจำนวนดาวฤกษ์ ๗ ละ ๓๐๐ ปี มี
 นามตามฤกษ์ ๒๗ ตั้งแต่อิศวรณี (ดาวม้า) เป็นต้นไปจนถึงเววิกฤกษ์
 (ดาวปลาตะเพียน) เป็นที่สุดบรรจบรอบปรีวัตติละ ๒๗๐๐ ปี ปรีวัตติกาล
 นี้เรียกว่าสัปตฤกษ์หรือ โลกกาลนี้ กล่าวว่าได้แรกตั้งขึ้นเมื่ออายุ
 กัลปนได้ ๕๓๒๐๐๐๐๐๐๐๐ ปีเป็นยุคก่อนพุทธกาล ๖๒๓๕ ปี ใช้ ใน
 ราชวงศ์นี้พงศาวดารกรุงแคว้นเมยวหรือตักสิลาตลอดมา ในทิศตะวันออก
 ออกเฉียงใต้ระหว่างแม่น้ำเซนาปฝั่งตะวันตกกับแม่น้ำยมนาฝั่งตะวันออก

ศักราชกาลียุค

ศักราชกาลียุคนั้นได้ตั้งขึ้นเมื่อก่อนพุทธกาล ๒๕๕๘ ปีสำหรับค่าน
 นวตปฏิทิน ปีเดือน วัน เวลาโดยวิถีโคจรแห่งโลกกับสุริยคติที่จรดคติ

ทาราคติอัน โคจรพัวพันกันแลกัน แลในทางคำนวณทำให้เห็นว่า
 โลกนี้กับดวงอาทิตย์เคลื่อนเข้าไปหากันทีละน้อย ๆ ในสี่ร้อยนักษัตร
 ค.ศ. ๓๒๐ ปี ค.ศ. ๓ ลียกาโน ๗๕๐๐ ปี ค.ศ. ๓ ของษา กาลหนดที่รียของษา
 โลกที่เคลื่อนไปจากแสงฉายแห่งดวงอาทิตย์ ซึ่งในภาษาอังกฤษ
 เรียกว่า ไคริปกออฟกีซัน หรืออีกนัยหนึ่ง เรียกว่า เวอเนลลิดวิกนอกลซ์
 คือสงกรานตษาศาสตร์ซึ่งแสงตรงกึ่งของษา โลกมีแสงสว่างทั่วกลางวัน
 กลางคืนเสมอทุกนั้น ความเคลื่อนที่ตลาคกันไปใน ๗๕๐๐ ปี ค.ศ. ของษา
 นั้น จึงได้แบ่งระยะแต่ละองษาที่ ๕๐ ถึงองษาที่ ๓๖๐ เป็นสี่ส่วนเรียกว่า
 ยุคสี่นัย ๔, ๓, ๒, ๑, เรียกว่าจักรยายุค ไทรทายุ ทวาปรายยุค กาลียยุค
 แต่พวกกรีกเรียกว่ายุคทอง ยุคเงิน ยุคโลหะ ยุคดิน ถ้าจะรู้อายุกาล
 ยุค ท่านให้ตั้ง ๗๕๐๐ ปี ค.ศ. ของษาหนึ่งลงเอา ๖๐ คือเป็นอายุกระลียยุค
 ๕๓๒๐๐๐ ปีบรรพต ถ้าเอา ๓๖๐ ทหารเป็นปีแบ่งได้ ๑๕๐๐ ปีแบ่ง ใน
 ยุคนิวัด ไทรวรยุคของษาที่ ๕ ถ้าจะรู้รียอายุทวาปรายยุคเอา ๒ คูณอายุ
 กาลียยุคเป็นอายุทวาปรายยุคได้ ๘๔๕๐๐๐ ปีบรรพต หรือ ๒๕๐๐ ปีแบ่ง
 ในยุคนิวัด ไทรวรยุคของษาที่ ๓๗ ถ้าจะรู้รียอายุไตรทายุค เอา ๓ คูณ
 อายุกาลียยุคเป็นอายุไตรทายุค ๑๕๘๖๐๐๐๐ ปีบรรพต หรือ ๓๖๐๐ ปีแบ่ง
 ในยุคนิวัด ไทรวรยุคของษาที่ ๒๗ ถ้าจะรู้รียอายุจักรยายุคเอา ๕ คูณอายุ
 กาลียยุคเป็นอายุจักรยายุค ๓๗๒๕๐๐๐๐ ปีบรรพต หรือ ๕๘๐๐ ปีแบ่ง ใน
 ยุคนิวัด ไทรวรยุคของษาที่ ๓๖ เหตุเคลื่อนกันไปยุคละ ๕ ของษา เพราะฉะนั้น
 จึงเป็นจำนวนบ่งแห่งยุคดังนี้

กำหนดกาลสงครามที่ อาทิตยเดสิงศกหรือบรรจบรอยจักรวาล
 ในขัตติยนิรัน เมธอาทิตยลงรายเมษในราววันที่ ๓๓ หรือ ๓๔ เกษ
 เมษายนโคจรประมาณ เพราะเหตุด้วยเวอเนลลิกวิกน็อกซ์ ตกในราย
 นมาโค สัพพยเคษหรือหาพนยแลวกือในอายุกาลลียศ แต่กาลก่อนนั้น
 ชนโยในสมัยทวาปรายคนนั้นกล่าวว่เวอเนลลิกวิกน็อกซ์ตกอยู่รายพฤศก
 ใขรายนั้นเป็นเดสิงศกหรือสงครามที่นานกว่า ๖๐๐๐ ปี เพราะฉะนั้น
 ในประเทศอียิปต์ อลเวีย อินเกีย ย่อมตงตนยเมธโคจรอาทิตยลง
 รายพฤศก แลชกย่องรายนั้นเป็นรายประเสริฐชาวอียิปต์มักทำรูป
 โคมีปีกหน้าเป็นมนุษย์ไว้บูชา ในประเทศอินเกียก็ถือพระโคเป็น
 อาศน์พระผู้เป็นเจ้าอีกควรเป็นการเนื่องมาจากเหตุแห่งนามนั้นทวายหรือ
 รายพฤศกคือโค ในขัตติยนิรันยังคงมีแต่ชื่อวาพสุสงครามที่ คือ
 สงครามที่ในรายพฤศก

อนึ่งเพราะเหตุด้วยทางค่านวณโหราศาสตร์เห็นว่าพิภพโลกเคลื่อน
 โกลัคืออาทิตยเข้าไปทุกกระษะจึงได้กะคากเห็นการพิชัตร์คเรียบว้าง ๆ
 เช่นกำหนดไชยไวยอายุชนม์คตลันชัยถอยลงใน ๓๐๐ ปีละ ๓ ปี สัตว์
 สัตขารเล็กลงทุกชั้นจนถึงที่สุดเปรียบว่าคือขนม้าเป็นสอยผลมะเขือ
 ในที่สุดโลกนี้จะมีไฟปลุกกลษ์ใหม่ได้ ด้วยอำนาจความร้อนเมื่อ
 โลกเข้าไปใกล้ดวงอาทิตย์นั้น อาศย์มลเหตุอันกล่าวมานั้นเป็น
 ข้างขยให้คนแต่งเรื่องขุขัตประวัติขงโลกเขของหน้าโดยการทำนายหมาย
 คากกระเนเห็นเป็นต่าง ๆ ด้วยประการฉะนี้

ศึกราชรามสูร

ถนัดแต่ศึกราชกาลียุกมายังมีศึกราชปรสูรรามสูรگیر ตั้งขึ้น
เมื่อก่อนนขพุทธปรินิพพานกาล ๖๓๕ ปี ใช้ ในประเทศอื่นเกี่ยวข้องกับ
ตกเฉียงใต้ แต่ ไม่ไกลนักมาถึงสยามประเทศนี้

พุทธศักราช

แก่นกคอกพุทธศักราช ตั้งขึ้น เมื่อกาลียุกล่วงแล้วไป ๒๕๕๘ ปี
ก่อนกฤตกา ๕๕๓ ปี สำหรับกำหนดนัยกาลปรินิพพานแห่งองค์สมเด็จพระ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่เกี่ยวข้องกับทางคำนวณในวิธีโหราศาสตร์ การ
นัยปรินิพพานนี้ ใน ประเทศลังกา พระเจ้า มอญ ไทย ใช้ด้วยกัน แต่
ในประเทศอื่นเกี่ยวข้องกับเมืองไม่ตรงกันผิดกันเกือบร้อยยี่สิบ

ในคัมภีร์สามนต์ชื่อว่าด้วยพระเจ้าอโศกราชกระทำตติยะสังคาย-
นายพระเจ้าอโศก เมื่อ พระพุทธศาสนาสูญแล้วไป ๒๑๘ ปี พระองค์ได้
ราชสมบัตินั้นเมื่อพระเจ้าพินธุสวาระล่วงแล้วไป ๕ ปี ทรงเข้าใจว่าที่สถิตย์ชกาล
ของพระเจ้าพินธุสวาระในนขพุทธศาสนาสูญแล้วไป ๒๑๕ ปี แต่ใน
ลำดับบรรชชกาลตั้งแต่นั้นพระเจ้าอชุตสวระราชได้ ๘ ปี พระบรมครูเจ้า
เสด็จมายังอินนิพพาน ลำดับกษัตริย์สืบต่อแต่พระเจ้าอชุตสวระมาจน
ถึงยุคสุดท้ายแห่งรัชชกาลพระเจ้าพินธุสวาระ ตาม ในคัมภีร์ที่ประสงค์และ
สามนต์ขึ้น ๓๒๓ ปี ใน วายุปุราณะเป็น ๓๑๒ ปี ใน มัลยาปุราณะ
เป็น ๓๑๑ ปี ตั้ง ขึ้น

ในทีปวงษ

๑. อชาติสังวร	๒๕ - ๗ =	๓๖	} ๒๒๓ ปี
๒. อภัยภักทอ		๓๖	
๓. อินรช		๓๗	
๔. มุกษะ		๔๑	
๕. นกธทาสกะ		๒๕	
๖. สัสนาทชัมภคย์		๓๗	
๗. กาลาไสก		๒๗	
๘. ลุกกาลาไสก		๒๒	
๙. นวรนันทละ		๒๒	
๑๐. จันทรคปต์		๒๕	
๑๑. พิณอุสวาระ		๒๗	

ในวายุปุราณะ

๑. อชาติสังวร	๒๕ - ๗ =	๓๗	} ๓๓๒ ปี
๒. หัสสังกะ		๒๕	
๓. ชทยัควะ		๓๓	
๔. นันทวิคฆนระ		๔๒	
๕. มหามันที		๔๓	
๖. มหากษุณมกษินันตะ ๘ ปีรวม		๓๐๐	
๗. จันทรคปต์		๒๕	
๘. พิณอุสวาระ		๒๗	

ในมัชฌิมาปิฎก

๑. อชาตศัตรู	๒๗ - ๘ =	๓๘	} ๓๑๓ ปี
๒. อรรถลักกะ		๒๕	
๓. อทาสีณ		๓๓	
๔. นันทวณณะ		๕๐	
๕. มหานันท		๕๓	
๖. มหาปฐุมกัษณันท์	๘ ปี รวม	๓๐๐	
๗. จันทรคปต์		๒๕	
๘. พิณธสาร		๘๕	

แต่ในศิลาจารึกของอโศกที่รูปนาทสี่หัตถ์ มีว่าจารึกเมื่อ

พุทธศักราชกาลได้ ๒๕๖ พรรษา

เพราะฉะนั้นเห็นว่าการกำหนดพุทธกาลหรือตั้งพุทธศักราชจึงจะพึง
ลงแนบเมื่อภายหลังที่ขัตติยะสังคายนาแล้วมา

ศักราชมหาวิระ

ในระหว่างเมื่อพุทธปรินิพพานล่วงแล้วได้ ๓๖ พรรษามหาวิระซึ่ง
เป็นตระกูลเดียวกับศิโหเสนาบดีแม่ทัพของเมืองไพศาลีซึ่งได้รบอุป
สมยทในสำนักพระบรมครูสัมมาสัมพุทธเจ้า มหาวิระนั้นเป็นคาสตา
ในชีนคาสนามมาพร้อมกันกับพุทธสมัย มหาวิระปรินิพพานคาสติกชน
ในคาสนานันโดยญญตคักราชเรียกว่ามหาวิระนิพพานสมวัตไซกันสืบมา
ส่วนหนึ่ง

ศักราชวิกิรรมาทิตย์

ครั้นพระพุทธศาสนกาลล่วงไ้ ๕๗๖ พรรษากาลชยคไ้ ๓๐๕๕ พระ
 ราชามืองอเทนองคทหนึ่งทรงนามวิกิรรมาทิตย์ราชนยหนึ่งว่ากนิศกรราช
 ไ้ช้รายแ่วนแคว้นสากยราชชนะพระเง้าไชยกราช แล้วตั้งศักราช
 ใหมใหม่ในประทศอื่นเทียบผายเหนือเรียกว้าวิกิรรมาทิตย์สมวัต ไ้มา
 ไ้ ๓๓๕ ปี

มหาศักราช

ลพุทธศาสนกาล ๖๒๓ พรรษา มีพระราชาสากยราชองคหนึ่ง
 ทรงนามสลิวาหนะราช ทรงเตชานภาพรายชนะประทศอื่นเทียบผาย
 ไ้ ตั้งศักราชใหม่เรียกว้าสกลสลิวาหนะสมวัตย่าง สกกระสมวัตย่าง
 สกกรูปกาลย่าง สกกรายย่าง ศักราชนี้คอมมหาศักราชที่ไ้มาปรากอ
 ไ้ให้สยามประทศนี้ ศักราชนี้ไ้ตั้งชนเมื่อสงกวานคแห่งยกาลชยค
 ไ้ ๓๓๗๐ ศกศคศักราชไ้ ๗๗ ปีแต่ไ้ ๗๗ เป็นเกณท์ลชแลชวค
 มหาศักราชนี้ลชมาแต่กาลชยคศักราช ไ้ในทางค้ำ นวณ ไหวาคาสท
 ไ้ไ้ว

วิธีคำนวณ

ถ้างะหาบในพฤทศคยทกรด้วยมหาศักราชนี้ ท่านให้ตั้งมหา
 ศักราชในยทจะท่านนลง เขา ๑๕๕ ขวค เขา ๘๕ ทาร ไ้สภ
 เท้าคเขาขวคเขากบมหาศักราชในยนั้นแล้วเขา ๖๐ ทาร มีเศษเท้า
 ไ้ นยตั้งแต่ประทศไปเท้าเศษก็รู้ไ้ว่าเป็นยทเท้านั้นแห่งพฤทศ

ขตจักร ถ้าจะใครรู้ว่า เป็นขนกษัตริยะไร เขา ๓๒ ทหารบ่แห่งพฤทศ
 ขตจักรตกเค็ชเท่า ไทนขแคบเถาะจตวาศก หรืออย่างไทยเห็นชื่อว่าขเม็ง
 เมา อย่างจีนว่าขเทงเหมาตรงกขขประภาวะเป็นต้นไปเท่าเค็ช ก็รู้
 ว่าเป็นนกกษัตริย์นั้น ถ้านขตามจกรายี่แต่รายี่เมษเป็นต้นมาเท่าเค็ช
 ก็รู้ ได้ว่าพฤทศขคโคจรมาอยู่ในรายี่นั้น พฤทศขคจกรบวิวิตกาล
 กขขสักรูปกาล คือมหาศักราชเก็ชขขงถึงกันถึงได้พระรณนามาพระ
 ศักราชทั้งสองนี้จึงเป็นทีได้ ใช้แผ่ไพศาลมาตลอดจนถึงในประเทศนี้

อธิบายคำว่าศักราช

คำว่าศักราชนั้นนักหากเป็นขัญหาอยู่สองในย คือมหาศักราช
 ซึ่งเรียกว่าสักรูปกาลนั้น มีนามเรียกว่าศักราชแปลว่าพระราชาของ
 ชาวสักระด้วย บางทีคำว่าศักราชจะเนื่องมาแต่นามมหาศักราช
 นัยหนึ่ง อีกนัยหนึ่งก็หมายความว่า ราชะคือพระราชา คำว่า
 ศักราชจะเป็นคำว่ายี่ของพระราชา คือกำหนดนัยค้ำจันรณขพระ
 เจ้าแผ่นดินค้ำจันราช ตามวิธีข้างจีนก็อาจจะได้

ศักราชวงศ์จีน

ด้วยตามพงศาวดารจีนนั้น มีไต่ปรากฎนามศักราชอย่างอื่นนอก
 จากจันฉวนขข พระเจ้าแผ่นดินค้ำจันราชในราชวงศ์หนึ่ง โดยลำดับวงศ์
 สืบต่อ ๆ กันมาแต่โบราณกาล ตั้งแต่เริ่มต้นพงศาวดารจีนมาจนถึง
 รัตนโกสินทรศก ๒๒๕ นี้ วงศ์กษัตริย์ผลัดเปลี่ยนกันมารวมได้ ๓๖
 วงศ์เป็นจันฉวนพระเจ้าแผ่นดิน ๓๘๖ พระองค์เป็นจันฉวนขขได้ ๕๓๕๘ ปี
 มีลำดับในขัญขคต่อไปนี้

ลำดับที่	นามวงศ์	จำนวน ภคินี	ศักราช(พุทธ)		รวมปี	หมายเหตุ
			ตั้งแต่	จนถึง		
๓๑	กิม	๓๐	๑๖๕๘	๑๘๐๓	๑๔๕	
๓๒	ชอง	๘	๑๕๐๓	๑๖๗๐	๑๖๗	เคยถึงเขย
๓๓	หน้าชอง	๘	๑๖๗๐	๑๘๒๓	๑๕๓	
๓๔	หงวนเมียว	๘	๑๘๒๓	๑๘๓๓	๑๐	ง่วนสัว
๓๕	ไต้เหมง	๑๗	๑๘๓๓	๒๑๘๗	๒๑๖	ง่วนเหลง
๓๖	ไต้เซง(กวงสู)	๘	๒๑๘๗	๒๕๕๘	๒๖๑	ยังไม่หมดวงศ์

ศักราชในพงสาวดารเหนือ

อนึ่งศักราชต่าง ๆ ในพงสาวดารเหนือ ซึ่งเทียบพุทธศักราช
 กับจุลศักราชต่างกัน เช่นว่าพุทธกาลล่วงไ้ ๓๐๐ พรรษา จุลศักราช
 ๑๓๒ ปี พระเจ้ากาลาโศกราชทำตติยสังคายนา ขว้ไ้ ๒๓๘ ปี
 จุลศักราช ๓๗ ปี พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชทำตติยสังคายนา
 พุทธศักราช ๓๐๖ ปี พระเจ้าสีกคามทวราชเมืองตลกสลาตงจุลศักราช

ในวัน ๕ ๓ ๕ ค่ำ บัชวอกเป็นเอกศกษาธรรมราชสร้างเมืองสัชชาลัยใน
 ๕๒ ยนน พุทธกาล ๑๐๐๒ จุลศักราช ๓๐ ปี พระยาภาสวรรณทิศ
 ขตรพระยาภาสกะพักกรุงศกสลาสร้างเมืองละโว้ พุทธกาล ๑๐๕๓
 จุลศักราช ๕๐ พระยาพาลราชครองเมืองสุโขทัย จุลศักราชเหล่านี้
 เป็นที่เข้าใจว่าบางที่จะเป็นยราชสมัยของ กษัตริย์พระองค์นั้น ๆ เองจึง
 ไล่ต่าง ๆ กัน

ว่าด้วยจุลศักราช

แต่จุลศักราชซึ่งใช้มาจนในบัดยนนนั้นเป็นศักราชไทรยา ซึ่งคิด
 ออกจากยุคกาลยุคเมืองลวงไถ่ ๓๗๓๘ แล้ว จึงตกไว้เป็นเกณฑ์สำหรับ
 สยบวอก เรียกว่า นวตงสันติ ศักราชนี้ ได้ตั้งขึ้นในพระเทศภักตาม
 เมื่อสังฆราชยพโสทรหันปริวัติจากเภทขีชอกซึ่งราชสมัยเป็น กษัตริย์
 ลำดับที่ ๓๘ ในวงศ์สมมตฤทธิ เมื่อพระพุทธศาสนกาลลวงไถ่ ๑๑๗๒
 วัสสา แต่ตก ๓ ปีเป็นเกณฑ์กัหมียายา ๑๗๓๑ ไว้สำหรับลบบวอก
 จุลศักราชกับพุทธกาล

เหตุที่ตัดหรือลบศักราช

เห็นว่าที่ตัดของศักราชกาลียุคมาเป็นจุลศักราชนี้ จะเป็นด้วย
 วิธีคำนวณปฏิทินโดยทางสุริยคติและจันทรคติกาล ที่ซึ่งกระชายศักราช
 ออกเป็นห้วงคณวันและกัหมียพลก่อนจึงจะทำมีทียมสมมตได้ เพราะ
 ว่าวันในทางจันทรที่น้อยกว่าของศาชาติศย์ ซึ่งเขียนวันในทางสุริยคติก็
 ขอมานในทางจันทรวันละ ๘๐๐ แต่กัหมียพลในทางศาชาติศย์เป็นของศาละ

๘๑๑ มีเศษ เพราะฉะนั้นการกระจายเลขจำนวนยกกำลังสองเป็นกัมมัท
 พล คือเอา ๘๓๓ คูณองศา ๓๖๐ แล้วบวกด้วยเศษ ๒๕๗ เป็นจำนวนเลข
 กัมมัทพลผล ๒๘๒๒๐๗ จึงเอาจำนวนนี้คูณศักราชแล้วบวกด้วยจำนวน
 เลข ๓๗๓ คงเหลือเป็นจำนวนเลขมากนั้ ถ้าไม่ตัดศักราชในขของหลัง
 เสียบ้างแล้วการคำนวณก็ออกจะพันเผอ น่าจะเป็นเพราะเหตุนี้หรือ
 อย่างไรจึงได้ตัดศักราชให้ตัวเลขน้อยลง ก็และตำราสุริยาตร์สารัมภ
 เป็นต้นมาแต่รามัญก่อน จุลศักราชจึงได้คิดมาใช้ ในประเทศนี้เห็นพัน
 มาแต่จุลศักราชหาได้ ใช้ ในประเทศอื่นเคียไม่ การคำนวณปฏิทิน
 ของชาวอื่นเคียพวกนี้กายวราหะมีหิระผู้แต่งตำราสุริยสิทอันตะ ใช้จัก
 พฤษศยปีและมหาศักราชในทางคำนวณ แต่พวกนี้กายอาเรยพัตคงใช้
 ศักราชกาลัญคในกาลคำนวณ จุลศักราชคงใช้แต่ พระมา มอญ เขมร
 ลาว ไทยในฝ่ายบูรพานี้

ที่มาแห่งศักราช

ศักราชที่ใช้ ในประเทศคงมีที่มาอยู่ ๕ อย่าง คือ (๑) พุทธศักราช
 มากับพุทธศาสนา (๒) มหาศักราชหรือลัทธิรูปกาลมากับพราหมณ
 ศยศาสตร์ จึงได้มีเกณฑ์ ๖๒๑ สำหรับลบบวกพุทธศักราชกับมหา
 ศักราช (๓) จุลศักราชมากับโหราศาสตร์ มีเกณฑ์ ๕๖๐ สำหรับลบ
 บวกกันกับมหาศักราช (๔) รัชศักราช ๆ อันพระราชบัญญัติ ร. ศ.
 และบรมราชสมบัต เช่นศักราชจีน เป็นต้น ถ้ารวมใจความก็เป็น ๓ ประเภท
 คือศักราชศาสนา ๑ ศักราชโหรา ๑ ศักราชราชา ๑ เท่านั้น

เรื่องลอบสังหารราชครูกรุงเก่า

การใช้จุลศักราชวิเศษขวกแก่ไขกันมา จนถึงในสมัยกรุง
ทวารวดีศรีอยุธยา จุลศักราชครบ ๓๐๐๐ ปีในชานเป็นสัมฤทธิศก
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททองถึงพระราชพิชิตยศักราชชานสัมฤทธิศก
เสีย เพราะชานเป็นขคนศักราชกลียศ จึงเปลี่ยนเอาขคนเป็น
สัมฤทธิศก คือถอยหลังขไปอีก ๒ ปี เอาปี ๘๘๘ เป็น ๑๐๐๐ ถ้วน
เพื่อระแก้กาลียศให้ เป็นทวารายุคตามความที่ปรากฏในพระราช
พงศาวดาร

เกณฑ์ศักราชในกฎหมาย

น่าจะเป็นด้วยเหตุการที่ลอบแกศักราชจริงหรืออย่างไร เกณฑ์
ลอบขวกจุลศักราชกับมหาศักราชที่ใช้ ในสมุคกฎหมาย จึงได้ศกทำจาก
จำนวน ๕๖๐ ลงมาคงอยู่แต่ ๕๕๘ ปีเป็นเกณฑ์ เกณฑ์ลอบขวก ๕๕๘ นี้
ขบเรอนเค้าได้ ในสมุคกฎหมายนั้นเอง คือในพระธรรมนูญตราตำแหน่ง
ข้างต้นเป็นมหาศักราชว่าดังนี้ “ศกมีศก ๑๕๕๕ ศกขุนนักษัตรอาสุช
มาศกาลขกขทศมีตพทอวาร พระบาทสมเด็จพระเอกาทศรวุธือศวรบรมนารถ
ขพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จในพระวิหารสมเด็จ ฝ่ายบูรพอิสกาลทิศ
แห่งไพชยนต์มหาปราสาท” แต่ในตอนที่ขมีว่า “จุลศักราชได้ ๘๘๘
ขุนสยตศก” จึงเอาจุลศักราช ๘๘๘ หักมหาศักราช ๑๕๕๕ ลงคง
เหลือ ๕๕๘ เป็นเกณฑ์ดังนี้

ก็และในจุลศักราช ๘๘๘ นี้เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัว
ปราสาททอง ท้ายในพระราชพงศาวดารมีปรากฏว่าได้ราชสมบัติน

ขลุคจักรราช ๕๕๒ ดำรงอยู่ในราชสมบัติมาจนถึงจุลศักราช ๓๐๓๗ ปี
 ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐
 ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕
 ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐
 ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐
 ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐
 ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ก็ด้วยพระบรมนามาภิไธยสมเด็จพระมหากษัตริย์ซึ่งบัญญัติพระราช
 กำหนดกฎหมายนั้น ในกฎหมายออกพระนามโดยมากแต่สองอย่าง
 คือ ๑. มาธิบดีมีสร้อยพระนามต่าง ๆ อย่างหนึ่งกับเอกาทศรถู้อิศวร
 ๒. ขอมนารถบรมขพิตรพระพทธเจ้าอยู่หัว อีกอย่างหนึ่งและใช้พุทธกาล
 ๓. ย่าง มหาศักราชบ้าง จุลศักราชบ้าง จึงเป็นที่เกิดความสงสัย ด้วย

โดยมากมาสำคัญอยู่ที่พระนามสมเด็จพระเอกาทศรถ เป็นพระนาม
 พระอนุชาธิราชของสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ตามที่ปรากฏ
 พระนามอยู่ในพระราชพงศาวดาร

เพื่อประโยชน์จะคลายความสงสัยขึ้น ข้าพเจ้าจึงสาธกเอาเรื่อง
 ศักราชในกฎหมายมากล่าวไว้ในเรื่องนอกรอบ

ข้อความทั้งหลายที่ได้กล่าวมากในคำบรรยายนี้ เป็นข้อความที่ได้
 สาธกมาจากตำราต่าง ๆ ย่าง เป็นส่วนความเห็นที่ได้เกิดขึ้นจากการ
 วินิจฉัยในเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้อ่านมานั้นบ้าง

ข้อความส่วนใดที่เป็นส่วนความเห็นของข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าไม่
 ยืนยันว่าเป็นเที่ยงแท้แน่นอนจริงทีเดียว เพราะเป็นความคิดเดกชนภาค
 ตแผไปตามเหตุผล ซึ่งควรเห็นว่าน่าจะเป็นได้เช่นนั้นหรือไม่ น่าจะ
 เป็นได้เช่นนั้น

การขยักความเห็นของผู้แต่งเรื่องต่าง ๆ โดยมากมักกล่าวกันไป
 กับท้องเรื่อง แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าการทำงานเช่นนั้นมักจะพาให้เรื่องแปลไป
 ได้ เพราะฉะนั้นในการเรียบเรียงเรื่องนิจทำเป็นคำบรรยายไว้โดยส่วน
 หนึ่ง กล่าวตามความรู้และความเห็นอันเกิดจากความดำริของผู้แต่ง
 ได้ วินิจฉัยในเรื่องราวต่าง ๆ ตามที่ได้อ่านมานั้น เพื่อเป็นทางดำริ
 แก่ท่านผู้ที่จะอ่านหนังสือต่อไป การจะมีคผลถึงหนักเบาไปยังประการ
 ไตชยได้ โปรดอภัยแก่ข้าพเจ้าด้วย เทอญ

ที่ ๑ ภาคสุวรรณโคมคำว่าด้วยขอมสมัย

บริเวณที่ ๑ ว่าด้วยภูมิประเทศ

ที่ดำเนินนิทานเรื่องต้นแห่งตำนาน โยนกลานนาไทย อันกล่าว
ด้วยมูลประเทศและปฐมเหตุแรกตั้งขึ้นเป็นประเทศ เขตคันคร สิบ ล้าคัย
กันมา

มีความว่า ในกาลเมื่อน้ำล้างโลก โยราณก็ขยับแล้วก็ทอก็ขยับขึ้น
ตั้งขึ้นใหม่ น้ำลดก็ขยับดอยแห่งลงไป ที่ดอนเขินก็ผูกขึ้นเป็นภูเขา
ที่รายล้อมก็ยังเป็นห้วงน้ำใหญ่อยู่เป็นแห่ง ๆ

กาลนั้น ในประเทศหน ขรพานี่สอง ไค้ มีห้วงน้ำใหญ่อยู่ในแคว้น
แคว้นมิถิลา (คือว่าจีนทะเลในยัตนี้) ห้วงหนึ่งมีปริมาณชวลไค้ ๑๕
โยชน์ และถัดนั้นลงมาเบื้องทักษิณทิศระยะทางคนเดินหนึ่งเดือน มี
ห้วงน้ำใหญ่อีกห้วงหนึ่งมีปริมาณชวลกว้างไค้ ๕ โยชน์ และถัดแต่นั้น
ลงมาระยะทางคนเดินสองเดือนครึ่งถึงห้วงน้ำใหญ่ อีกห้วงหนึ่งกว้าง
ถึงโยชน์ยาวไค้ ๓ โยชน์

ยังมีนครราช ๒ ตัว ชื่อว่าศรีสัตตนาคระตัวหนึ่ง เหตุด้วยมี
บริวารไค้ ๗ โยชน์ อีกตัวหนึ่งมีนามว่านทุตตนาคระ อีกตำนานหนึ่ง

ต้นเรื่องนี้คิดใจความมาจากตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ อันเป็น
ที่ตั้งเมืองเซียงแสนเหนือ

ว่าชื่อสูตตนาคะ เหตุเป็นใหญ่ในหนองกระแล นาคะราชทั้ง ๒ น
 เป็นสหายแก่กัน ไต่ปากันชกควักช่องน้ำเป็นลำคลองมาแต่ขี้เฒาะ
 มทานท ๕ คือว่าแม่นายทิ ใหน้าไหลหลังถึงเป็นกระแลมาลง
 หวังน้ำใหญ่ทหนึ่ง แล้วแลรชตแก่หวังทหนึ่งมาทรสหวังทสอง เหตุ
 คงนนหวังน้ำทหนึ่งจึงได้ มีนามว่าหนองกระแลหลวง หวังน้ำทสอง
 มีนามว่าหนองกระแลน้อย น้ำในหนองกระแลหลวงนั้นแตกเป็นน้ำ
 แม่ใหญ่ไหลไปหนอภาคเลยไปค่อน้ำมหาสมุทรหลวง น้ำอันนั้นจึงได้
 ชื่อว่าน้ำแม่แตกหลวง ส่วนน้ำในหนองกระแลน้อยนั้นก็ไหลไปค่อน้ำ
 แม่แตกหลวงจึงได้ชื่อว่า น้ำแม่แตกน้อย ภายหลังเมื่อตั้งเป็นนิคม
 เขตคันทรชนแล้ว จึงได้ชื่อว่าจุพนันศร

๑ ความคชอนนคเหมือนนุแต่จะให้ตั้งมเหตุทศคาเรียกเมืองฮุนหน้า
 ว่าหนองแล แต่ตั้งอนคความเห็นชของยเรียงเรียงนเห็นว่า คาคาหนองแล
 มาแต่คัจฉว่า “หน้าแซ” แปลว่ามณฑลทิศใต้ หรือฮองหน้า
 แปลว่าคางประเทศทิศใต้ แต่ก่อนมีหนองใหญ่เรียกว่าคาคี ฉฉจึงเรียกว่า
 คคตพูนหน้า

๒ แม่นาแตกหลวงคชแตกหลวง ซึ่งฉฉเรียกว่าฮองเกียงหรือ
 ฮุนเกียงฉฉเรียกว่าทรงกาย ฮุนเป็นท คช เมืองฮอนฮอยแฉไรไปออกฮ่าอ
 คชเกีย

๓ น้ำแม่แตกน้อยคชแทนฮยซึ่งภาษาญฉฉเรียกว่าทรงแฉแปลว่าน้ำ
 คชไทยเห็นชเรียกว่าแม่ม่วง

๔ จุพนันศร คช พอก ๓๒ เจ้าไทยที่เรียกจุไทยแฉระหัวพันทงทก
 แฉระคชเกีย

ยังหวังน้ำที่สามอันอยู่หนอากาศเฉยเฉียงที่กษิณณันมีห้วยน้ำใหญ่
ไหลมาต่อแก่ภูเขาทิศปัจฉิม ปลายห้วยน้ำนั้นมีแผ่นศิลาทาบคั่นฐาน
ถึงสักการะลา คือ ว่าเสื่อสำแพนเทศกึ่งนั้น จึงเรียกว่าน้ำแม่ลาว
น้ำนั้นไหลรวมกันมาหลายทางมาต่อหนองใหญ่ขึ้นเบื้องทิศเหนือ แล้ว
มากดเสียบ (ก้อน) เหตุตั้งน้ำแม่ใหญ่ที่ไหลรวมกันมาแต่ห้วยน้อย
ทั้งหลายนั้นจึงได้ มีนามว่ากกระนที (คือน้ำแม่กกันเป็นทีตั้งเมือง
เชียงราย) ถัดนั้นไปเห็นอน้ำแม่กกันน้ำแม่หนึ่งไหลออกจากถ้ำอันมี
รูปสิงห์ทองคำตัวหนึ่งงโต ซื่อว่าน้ำห้วยคำ ๆ ไหลมาต่อหนองนั้นเขียง
ปัจฉิมทิศ เหนือห้วยแม่คำขึ้นไปยังมีน้ำอีกห้วยหนึ่งไหลออกจากผา
อันมีรูปเหมือนพลวงช้าง (กุษช้าง) เหตุนี้จึงได้ ซื่อว่าน้ำห้วยพลวง
ถัดนั้นขึ้นไปยังมีสระหนองน้อยแห่งหนึ่งอยู่หนิลาถมิทางเงือก
(งวเซ้) ขุดควักออกมาแต่ภูเขามาทะเลหนองนั้น ทางเงือกนั้นได้
ซื่อว่าห้วยริ

ถัดนั้นมีหนองน้อยอีกหนองหนึ่งอยู่หนิบูรพา มีทางเงือกขุดควัก
ออกมาจากผาแตกกิ่งมายรรงยหนองน้อยนั้นห้วยนั้นจึงได้ ซื่อว่าห้วยผา
กิ่งแต่ฝั่งหนองนั้นขึ้นไปหนิปัจฉิมทิศไกลประมาณ ๕๐ วา มีถ้ำอันหนึ่ง
เป็นทระโหฐานซื่อว่าถ้ำกุมภี เหตุด้วยมีหมอน้ำที่พโยย & หมอนั้นเทพยดา
นฤมิตรไว้ภายในถ้ำนั้น ใวน้ำนั้นสำหรับพระพุทธรเจ้าทั้ง ๕ พระองค์
อันระมาอบัติไค้ตรัสในถ้ำที่ถกขัยนั้น ย่อมเป็นพุทธประเพณีต้องเสด็จ

มาเสวยน้ำทิพย์ในถ้ำ และทรงพยากรณ์ถึงอนาคตประวัติแห่ง โยนก
ประเทศนี้ทุก ๆ พระองค์

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมาถึงเมืองท่าแขก^๕ ได้ทรงพยากรณ์
ไว้ว่า กาลเมื่อภิกษุชโย^๕ ย้ายมาตั้งชานโต^๕ สองไชยเกษแสน^๕ ย้ายจากมีพระยาภิ
สัตตนาคราชอันมีบริวารได้^๕ ไถอยู่ย่นหนอง^๕ ภาระแลหหลวง^๕ ในมณีถ้ำ^๕ รัฐนั้น
มาชดชวัก^๕ แค้นของ^๕ นี้ให้^๕ เป็นแม่^๕ น้ำใหญ่^๕ ไหลลง^๕ ไป ถึงมหาสมุทร
หนอง^๕ นก^๕ จก^๕ แห่ง^๕ เช่น^๕ ขาด^๕ เป็น^๕ พัน^๕ แผ่น^๕ ดิน^๕ ร้าย^๕ เพียง^๕ เป็น^๕ ที่^๕ ประดิษฐาน^๕ ยืน
เมือง^๕ ภายหน้า^๕ จก^๕ มี^๕ พระยา^๕ คน^๕ หนึ่ง^๕ มี^๕ บุญญา^๕ ภิสมภาร^๕ มาก^๕ หาก^๕ จก^๕ ได้
มาตั้ง^๕ มหา^๕ นคร^๕ ณ^๕ ที่^๕ ขาด^๕ หนอง^๕ นี้ สถานที่^๕ นี้^๕ ะ^๕ เป็น^๕ ที่^๕ ตั้ง^๕ ศาสนา^๕ พระพุทธ
เจ้า^๕ ทั้ง^๕ ๔^๕ พระองค์^๕ อัน^๕ จะ^๕ มา^๕ อุบัติ^๕ ตรี^๕ ส^๕ ใน^๕ โลก^๕ นี้^๕ ใน^๕ ภาย^๕ ภาย^๕ หน้า^๕

เมื่อสมเด็จพระพุทธองค์เสด็จมาถึงเมืองท่าแขกได้ทรงพยากรณ์ไว้ดังนี้แล้วล่วง
กาลแค้นนั้นมา จึงพระยานคราชสองสหายคือว่าพระยาภิสัตตนาคราช
และนหุตนาคราชอันสถิตย์อยู่ย่นหนองภาระแลหหลวงนั้น เกิดกินแห่งวิวาท
กันด้วยสาเหตุดังนี้ วันหนึ่งพระยาภิสัตตนาคราชได้กัญชกรเป็นอาหาร
ก็แย่งยื่นชานกัญชกรไปให้นหุตนาคราชสหายแห่งตน ฝ่ายนหุตนาคร
าชได้เห็นเป็นอาหารจึงแย่งเนื้อและหนังเหน็บไปให้พระยาภิสัตตนาคร
าชสหายแห่งตน ฝ่ายพระยาภิสัตตนาคราชได้เห็นชานเนื้อเหน็บนั้นน้อยมีแต่
หนังและขนแข็งเป็นแปรงขวกหนามไม่สมควรบริโภค ก็ยังเกิดความ
พิโรธโทมนัสชกแค้นแก่สหายแห่งตน จึงยกพลบริวารไปกระทำยุทธนา

๕ ก็ชื่อว่าชดเป็นแม่น้ำของหริย โอง

ทหารแก่พระยานหัตตนาคราช ท้ายเศษระอำนาจความลึกลับของพระยา
 นหัตตนาคราชก็มีชัยชนะแก่พระยาศรีสัตตนาท ฝ้ายพระยาศรีสัตต-
 นาทก็ราชย์พ่ายแพ้ จึงพาพลบริวารหนีออกจากหนองกระแต ชดชวักทาง
 ล่องลงมาลงหนองสาม โยชนันท์ ก็เป็นทศกษัตริย์มีพอกันอยู่ จึงพา
 กันชดชวักต่อไปทางทิศอาคเนย์ได้ ๑๖ วันก็ถึงแม่น้ำหนึ่งอันไหลมาแต่
 หนองสาธ มีน้ำมากนักไหลหล่นฮือมา น้ำแม่้นั้นใส ซื่อว่าน้ำแม่ฮู
 ในทโกสินน้ำแม่ฮูฝั่งตะวันออกมีหนอง ๆ หนองน้ำเล็กเขยวงาม นาค
 ทั้งหลายก็พากันชดชวักฝั่งน้ำแม่ฮูเข้าไปบรรจบหนองนั้น เป็นที่หยุดพัก
 คราวหนึ่ง ฉานกันน้ำใส ซื่อว่าน้ำขิงอ่างหลัง ลำดับนั้นพระยาศรี
 สัตตนาคราชก็พาบริวารออกจากน้ำชดชวักทางต่อไปได้ ๑๕ ราชก็บรรล
 แคว้นแคว้นโพธิ์สารหลวงคือ อินทขัยมหานคร น้ำในหนอง ๓ โยชนัน
 และหนองน้อยทั้งหลายก็ไหลไปตามรอยทางที่นาคชดชวักไปนั้น จึง
 เป็นมหานครที่น้ำใหญ่ไหลลงถึงมหาสมุทร ได้ ซื่อว่าแม่น้ำขละนที
 (คือแม่น้ำโขง)

แต่ขึ้นมาในหนองสามโยชนันท์และหนองบริวารก็แห้งขาดขึ้นเป็น
 พื้นแผ่นดินราบ แล้วก็เกิดเป็นป่าพงช้อยแซมย่ำเสาะจำเนียรมาจนกลายเป็น
 เป็นป่าไม้ตงหลวง เป็นที่อยู่แห่งหมู่สัตว์ป่าทั้งหลาย
 ครั้นเมื่อนางวตแห่งเกิดต้นตอชอนมากจนแล้ว ก็มีคนตั้งคามเขตต์
 ขึ้นณดินแดนชานเมืองตามสองฝั่งปากน้ำแม่ขละนที มีมนุษย์ชาติ

๑ โพธิ์สารหลวง มาแต่คำจีนโบราณเรียกเมืองเขมรว่า โพหน้า
 คำนี้กลายมาเป็นชื่อจำพวกข้าพของ ข้าพนาน

ขอมหลวงอันมากทั้งแคว้นแคว้น โพลีสารหลวงเป็นเค็ม ครั้นนั้นนาย
 วเนจรผู้หนึ่งเป็นชาวเมืองโพลีสารหลวงพาหมู่บริวารเขาเร่ชนมาตาม
 ลำแม่น้ำชลวันที มาตั้งพักอยู่ณป่าตำบลหนอง ๓ โยชนั้น วันหนึ่ง
 นายวเนจรผู้หนึ่งพาบริวารไปเที่ยวหาเนื้อตามชายป่าเขื่องป่าจิณทศ ก็ไป
 ถึงลำกมฤทธานันเป็นที ไร่ป่าที่พญแห่งเทพยดานั้น พรานนั้นได้เห็น
 หม้อน้ำ ๔ หม้อนั้นจึงให้บริวารยกเอามาไว้ณที่พักแห่งตน ครั้นเวลา
 ราวตีเทพยดาก็มาเอาหม้อน้ำนั้นกลับคืนไปไว้ ในถ้ำที่เก่า รุ่งขึ้นเช้า
 พรานนั้นไม่เห็นหม้อน้ำนั้นหายไปก็สำคัญใจว่ามีคนมาลักไป ครั้น
 ภายหลังนายพรานนั้นได้ ไปถึงลำกมฤทธานันได้เห็นหม้อน้ำที่พญ ๔ หม้อ
 นั้นตั้งอยู่ณที่เค็ม พรานนั้นก็ยังเกิดอศรรวยใจ และรู้ ลึกว่าเป็น
 ของเทพยดารักษาที่มีอาช เขาหม้อน้ำนั้นกลับมามากได้

บริเฉทที่ ๒ ว่าด้วยวงศ์ชอม

ลำดับนั้นระกถาว์ช่วยมูลพันแห่งสุวรรณ โคมคำประเทศ และ
ปฐมเหตุอันราชบุตรพระยาเมือง ไพธสารหลวงขึ้นเป็นเจ้าแก้วชอม
หลวงทั้งหลาย จึงได้มาตั้งนครราชธานียังประเทศนี้ คำเนนความว่า
เมื่ศาสนาพระพุทธกุกสันโทหลวงแล้ว พระพุทธโกนาคมได้มาอุบัติ
ตรัสในโลกนี้ และเสด็จมายังประวิพพานแล้วล่วงมาในระหว่างปลาย
ศาสนาพระพุทธโกนาคมเข้านั้น สโรคนิคมกัปปยังเกิดโรคภัยแก่
มหาชนทั่วไปในโลก จนทั้งหลายที่หว่าตวันด้วยโรค ก็ลี้หนี
ภูมิลำเนาหนีภัยไปสู่ทิศต่าง ๆ ครองนนิยงมราชบุตรพระยาเมือง
ป่าตลยครชนเช่นเชษฐายลยเนชงมาแต่เช่น มหาสมันตราชได้พาภริยา
หนีมาสู่ประเทศนี้ และตั้งอยู่ในป่าต่ายลหนึ่งอันมีในแคว้นแคว้นเมือง
ไพธสารหลวง เลียงชัพทช่วยมุดนั้นแลผลไม้อยู่จำเนียรมา นางผู้
ภรรยาทรงครรภ์บังเกิดบุตรเป็นชายบิถามารดาให้นามบุตรชายนั้นชชื่อว่า
กัรวงษา ครั้นกุมารนั้นเจริญวัยจตุมนามมีชนมายได้ ๖ ขวบยก
ก็ถึงมรณะกรรมไป ยังแต่นางผู้เป็นมารดาอยู่เลียงกุมารนั้นต่อมาได้
อีก ๗ ปี นางผู้มารดานั้นถึงกาลระกัวิลาสองไป ส่วนกัรวงษากุมารนั้น
มีอายุได้ ๑๓ ปี มีรูปและลักษณะงามบริบูรณ์มีเลียงไฟเราะและ
กำลังพล้งมาก ได้เป็นหัวหน้าแห่งชาวป่าเขาทั้งหลายมีบริวารเป็น

อันมาก จึงให้ชนเขาเห็นศีลามากก็อดล้อมสถานที่อยู่แห่งตนทั้งเป็นปรากฏ
 เมื่อง แล้วประมวญไพร่พลกำลังตั้งมั่นเป็นเอกเทศอยู่ในค่ายนั้น
 กิตติพิทชนนทรายถึงพระยาไพศาลีสารหลวงจึงใช้ให้อำมาตย์คุมพล
 นิกายไปแวกล้อมเพื่อจะจับตัวกุมารนั้น ฝ่ายกุมารนั้นก็ออกต่อสู้สู้รบ
 ขบถอชthonากการ พวกเมืองไพศาลีสารหลวงก็ปราศยพ่ายแพ้ไปหลายหมื่น
 หลายคราว ในที่สุดพระยาไพศาลีสารหลวงยกทัพไปเองก็เสียทีแก่
 กุมาร ๆ นั้นจับตัวพระยาไพศาลีสารได้ พระยาไพศาลีสารก็ยอมยกราช
 สมบัติเมืองไพศาลีสารหลวงให้แก่กรุงชวากุมาร ครั้นเจ้ากรุงชวากุมารได้ขึ้น
 ใหญ่ในแคว้นแคว้นนั้นแล้ว จึงได้เรียกแคว้นแคว้นนั้นว่ากรุงรัฐในตะเวียก
 ประชาชนในแคว้นแคว้นนั้นว่าชาวกล่อม ตามมูลเหตุที่เขาเห็นศีลามาก
 ก็อดล้อมเป็นปรากฏ ครั้นภายหลังมาคำที่เรียกว่ากล่อมก็กลายเป็น
 ขอมไป

ค่อนนี้ไปกล่าวด้วยอุบายแห่งนางราชกุมารีอันจะโตมาก อภิเศกเป็น
 เอกมเหสี แห่งเจ้ากรุงชวามั่นเนื้อความว่ายังมีนางกุมารีผู้หนึ่งเป็นธิดา
 กษัตริย์ในวงศ์สมันตราชอันได้หนีโรคไปเร้นอยู่ในป่า ครั้นราชบิดา
 และมารดาส่งลับไปแล้ว นางราชกุมารีนั้นไปสำนักช้อยละขอบหนอง
 แห่งหนึ่ง นางได้ทำนาปลูกข้าวไร่ ในหนองนั้น หมูผีเสือกทั้งหลาย
 ได้กินข้าวที่นางปลูกนั้นก็พากันมาเป็นบริวารแก่นางแล้วชนศีลามากก็
 อดล้อมที่อยู่แห่งนางและพิทักษ์รักษา นางไว้ด้วยดี สถานก่อนมเสือกก็
 ปรากฏนั้นได้ชื่อว่าอินทปฐาน อยู่จำเนียรมาเจ้ากรุงชวาไปได้นาง
 นั้นมาอภิเศกเป็นมเหสี แคว้นแคว้นทั้ง ๒ นั้นจึงรวมเรียกว่ากรุงรัฐ

และอินทขัยปฐมมหานคร แค้นนั้นมากสยภษศรียชัตยวงศาต้อๆ มาประมาณ
 ใต้ ๕๕๗๐๐ ราชวงศ์ จึงถึงพระยาตนชื่อว่าศรีวงษา ใต้ครองเมือง
 โพนธิดาหลวง ท้าวเธอมีราชโอรสสององค์ ๆ ใหญ่ทรงนามว่าองค์
 อินทวงษา องค์น้อยนั้นทรงนามว่าไวยะกุมาร ครั้นพระยาศรีวงษา
 ที่วงศ์ตแล้จวราชโอรสสองค์ใหญ่ใต้ครองราชสมบัติ เป็นภษศรียชัตยวงษา
 พระราชบิดา แต่ราชกุมารองค์น้อยใต้เป็นพระมหาอุปราช

พระยาอินทวงษามีโอรสทรงนามพระอินทรปฐม แต่ไวยะกุมาร
 มหาอุปราชมีธิดาชื่อว่านางชรรษา แล้วโอรสภษศรียชัตยวงษาใต้อภิเศกเป็น
 สามภษศรียชัตยวงษา ครั้นพระยาอินทวงษาที่วงศ์ตแล้จวไปแล้วพระอินทร
 ปฐมราชโอรสใต้ครองราชสมบัติสยภษศรียชัตยวงศาต้อๆ มา จึงตั้งพระนางชรรษา
 ไว้ ในที่พระอิศรมเหษี พระนางมีโอรส ๖ พระองค์ องค์ที่ ๖ ทรง
 นามกว่าองค์เทวีอินทรขัย แต่อีก ๕ องค์นั้นในตำนานเดิมมีใต้
 ปราบกฐพระนาม

ฝ่ายว่าไวยะมหาอุปราชนั้น ครั้นเมื่อองค์อินทรปฐมใต้ด้วยราช
 สมบัติแล้ว ไวยะมหาอุปราชก็ลาออกจากตำแหน่งมหาอุปราชพาขริวาร
 ลงเรือขึ้นไปตามลำแม่น้ำชลระนที พักเรือและแรมทางไยนานใต้
 ๓ เดือนก็ถึงที่เกาะเขินเนินทรายชายแม่น้ำชลระนทีใกล้ปากน้ำแม่กกมา
 เขียงป่าจิณทิส เกาะนั้นทรงสันถานคล้ายรูปสำเภาหงาย (ท้องสำเภา)
 ที่บนหลังเกาะเป็นยารกษชชาติรนมราชเพียงงามเป็นรมนียสถานพอใจ
 แห่งไวยะอุปราช ๆ จึงพาขริวารขึ้นตั้งสมรมพักพลอยู่ที่นั้น แล้วให้
 แล้จวทางสร้างขึ้นเป็นนิคมอันหนึ่ง สำเร้งในวันศุกร์เพ็ญเดือน ๕ ไวยะ

อุปราชก็เสด็จเข้ามาครองนครนั้น มีราษฎรตั้งเป็นสามเขตค้ำใหญ่นี้ย
รวม ๓๐๐๐ เวือนเป็นปฐุม เมืองขึ้นนี้ตั้งอยู่หน้าอกเดยแห่งอุทกระคห
คือว่าถ้ากมถันเป็นที ใวนำฉนสำหรับพระสัมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์
นั้นแล

คนจะกลยกล่าวถึงเมือง โพธิสารหลวงกรรฐ์อินทปฐุมทานครภาย
หลังแต่เมื่อไฮยะมหาอุปราชลาไปแล้ว พระยาอินทปฐุมจึงตั้งพราหมณ
ยโวิทิตผู้หนึ่ง ชื่อว่า พาทิรพราหมณไว้ ในทีเป็นราชครูและเอักรมทา
เสนาบดี พราหมณผู้นั้นเป็นชาติเชอชอมเก่าแห่งเมือง โพธิสารหลวง
หาไต้มีเชอสายเกยพนถกนกับพระยาเจ้าเมืองนี้ไม่

ครันอยู่มานางอรธाराชเทวีทรงครรภ์เป็นครั้งที่ ๗ เมื่อครบ
กำหนดคลอดแล้วถึงวันพฤหัสบดีเพ็ญเดือนห้ายามแตรรุ่งอุทชิงราชา
โชค พระนางก็ประสูติราชกุมารทางมกชทวาร คือว่าชลตทางปาก
ร่วงลงในถาดทองคำ ยามนั้นก็ยังเกิดมพิสจรรยักก้อง โกลาหล
ต่าง ๆ มีฟ้าร้องแผ่นดินไหวเป็นต้น ถัดนั้นไปก็กล่าวด้วยอภินิหาร
แห่งราชกุมารแรกประสูตินั้นโดยชเนกปวิยาย เป็นต้นว่าพูดไต้เดินไต้
รู้รักษาศีลขำเพ็ญทานและการปลาทต่าง ๆ ด้วยเหตุที่พระราชกุมารนั้น
ประสูติออกจาก โอิฐพระมารดาลงในถาดสุวรรณ พระราชบิดาจึงขนาน
นามว่าองค์สุวรรณมกชทวาร ครันราชกุมารนั้นเจริญวัยจ้คมนา
พระชนมายุไต้ ๗ เดือน ยังมีอภินิหารแรงกล้าขึ้นเป็นอัศจรรย์หัวนไหว
แก่พระราชบิดาแลเหล่าประชาชาวเมืองเกิดประวิจิตก ไปต่าง ๆ จึงพาทิระ
พราหมณยโวิทิตอ้ามาตย์เข้าไปกราบทูลแก่พระอินทปฐุมว่าราชกุมาร

นี้ เป็น อุบายที่ จะ ทำลาย พระนคร และ ประชากร ให้ ถึง ชึ่ง พินาศ
 อันตราย จะ ละไว้ มิ ได้ ข้อ ให้ ลอย แผล เสีย พระยาอินทขันธ์ เป็น พระราช
 บิดา แห่ง ราชกุมาร นั้น ได้ ทรง ฟัง กัณฑ์ พระทัย และ ทรง พระเลินหาสาสัย ใน
 ราชกุมาร นั้น เป็น ที่ สุด แต่ หาก กกลัษณ์ นั้น ใหญ่ ยิ่ง จำ เป็น ต้อง ทัก หน้า
 พระทัย อนุญาติ แล้ว แต่ พราหมณ์ ราชครู ระจกการ เลี้ยว อุบาย ให้ พันธ
 ษัณ จะ ยัง เกิด แก่ พระนคร ครั้น ว่า พา หิว พราหมณ์ ได้ อนุญาติ แต่ พระยานัน
 แล้ว จึง มา จัก การ เลี้ยว อุบาย ส่ง เคารวะ ให้ เมือง แล้ว เชิญ เด็จ พระนาง อรุณา
 กับ สุวรรณ์ มุกช ทวาร ราชกุมาร ลง ใน เรือ ช่น นาน ปล่อย ไป ตาม กระแสน้ำ
 แม่ชลันท์

ฝ่าย ไชยเมฆา ษปราช ซึ่ง ไป ทง เมือง ชยธนทราย ฝ่าย เห็น ช่น
 เมื่อ ได้ ทราบ ว่า อธิกา ประสูติ ราชกุมาร จึง ลง มา ชิง เมือง โพลีสาร หลวง
 เพื่อ จะ เยี่ยม เยียน นันท์ คา ครั้น มา ได้ ทราบ เหตุ การ ที่ พระนาง และ ราช
 กุมาร ยัง ลอย แผล ก็ เสียใจ เส่ กัณฑ์ คน ไป ส่น ครบ แห่ง ตน แล้ว ให้ ทัง การ
 ขวง สรวง นาค ยก เสาคาม ประทับ โคม ทอง ขุนาท กัก ทาน้ำ ครั้น นั้น
 นาค ราช ทั้ง หลาก มี พระยา ศิว สัตต นาค เป็น ต้น ก็ พา ขวี่ วาร วัล พลนา ครบ
 ลอง ลง ไป ชน คีลา ชัก กัน ทน น้ำ แม่ชลันท์ ไว้ มี ให้ ไทล แรง ลอง ลง ไป
 ชิง มหาสมุทร ทาน ช่น นั้น จึง ได้ ปรากฏ มา รน ทุก วัน นี้ เรียก ว่า ฝ่าย นาค
 แต่ สามัญ เรียก ว่า ลี ตาม ความ ทหมาย ของ คน ภาย หลัง ว่า เป็น ลี กัณฑ์ ลา
 ของ ฉี่ เมื่อนาค ราช ได้ ยัก ถิ่น แม่ น้ำ ชลันท์ ไว้ น้ำ ใน แม่ น้ำ ก็ ทน มุล

ฝ่าย แปล ว่า ทาน มกัณฑ์

ชนเต็มฝั่ง จึงขึ้นศาลมหาอาศรมพาญพิศพาเรือทรงพระนางอุรสาและ
 ราชกุมารนั้นลอบทอนกระแสน้ำขึ้นไปตามลำแม่น้ำชลันที ก็ลุดง
 ทัก ไคมคำในวันจันทร์เพ็ญเกือบแปดเวลาเช้า ไอยะอชราชก็ได้พบ
 ราชธิดาแดนศักดิ์ทางแห่งตนมีความชื่นชมยินดี ให้มีการสมโภชทำขวัญ
 ถอน ๗ ทิวาตรี แล้วยกยราชธิดาแลราชนัฑกาไว้ในที่นั้น ภายหลัง
 จึงให้สร้างเป็นนครขนานนามว่าเมืองสุวรรณ ไคมคำตามเหตุนี้

ฝ่ายข้างเมือง โพิธสารหลวงนั้น ตั้งแต่เนรเทศพระมเหสีกับ
 ราชกุมารแล้วมาก็ยังเกิดโรคภัยแลเหตุมิถุนทรายระบาทวัน ๆ ฝนฟ้า
 มิได้ตกตามฤดูกาล ไร่พลเมืองก็แตกฉานอพยพหนีไปในที่คานุกิศ
 และขึ้นไปตั้งอยู่ในแคว้นแคว้นเมืองสุวรรณ ไคมคำก็มาก ชณารัฐแห่ง
 สุวรรณ ไคมคำก็มั่งคั่งสมบูรณ์ใน ๓ ปีมีพลเมืองมากกว่าแสนเรือน

ก่อนไปกล่าวถึงสมเด็จพระอมรินทร์เจ้าราชปราวณาจะ ให้พระราช
 เจ้าเมือง โพิธสารหลวงได้ประสพพขประณิกกัยมเหสีและราชกุมาร จึง
 ขึ้นศาลปลอญม้ายักศรไปเมือง โพิธสารหลวง ไม่มีผู้ใดจะสามารถ
 จับมานั้นได้ นอกจากองค์เทวีจันทร์ขรรษากุมาร ครั้นองค์เทวีจันทร์
 ขรรษาขึ้นทรงนั่งเหนือหลังม้า ๆ นั้นก็พาเล่นไปถึงเมืองสุวรรณ ไคมคำ
 โดยพลัน องค์เทวีจันทร์ขรรษาได้พยประพระเจ้าตาและพระชนนีกัยมเหสี
 กัยมความชื่นชม ไสมนศัปรักต่ายิ่งนัก จึงขึ้นมาถอยมาเมือง โพิธสาร
 หลวง กรายทูลพระราชบิดาให้ทรงทราบประพฤติเหตุ

พระยาอินทปฐุมได้ทรงทราบข่าวพระมเหสีแลราชกุมารก็ทพระทัย
 จึงเสด็จพร้อมด้วยราชบริวารขึ้นไปยังเมืองสุวรรณ ไคมคำ เพื่องรับ

พระมหากษัตริย์ราชกุมารกลัษยกนิมา แต่พระนางอรุณาทิตายอมกลัษยกนิมาไม่
 พระยาอินทปัฐมจึงพร้อมด้วยโอรสอยู่รักษาพระตำหนักที่ราชธานีเศกเจ้าสุวรรณ
 มุกชทวารวาทกุมารให้ครองเมืองสุวรรณโคตมค้ำ แล้วก็เสกกลัษยก
 กนิมาพระโอรสสารหลวง ครั้นอยู่มาพระยาอินทปัฐมทรงพระประชวร
 เสกขทิววงศ์ต องศ์เทวีในทวยบรรดาโอรสได้ครองราชสมบัติในนคร
 โอรสสารหลวง จึงให้ขบพาทิรอำมาตย์เสด็จจากเมือง

มายพาทิรพราหมณ์ผู้ต้องเนรเทศมีรูปร่างจะไป อยู่แห่งหนตำบลใด
 จำต้อง ขน ไปยังสุวรรณโคตมค้ำนครขออาศัยอยู่ในแคว้นแคว้นแห่งเจ้า
 สุวรรณมุกชทวารวาทกุมาร เจ้าจึงให้พาทิรพราหมณ์ไปตั้งอยู่เชิงเขา
 ยลายน้ำแม่กก เมืองป่าจิณท์สีไกลจากเมืองสุวรรณโคตมค้ำระยะ ๓ วัน
 ทางภูมิสถานนั้นเป็นเนินยาวราบดี มีถ้ำผาอยู่หนอถรมีถ้ำผาอยู่หน
 ย่าจิณท์เป็นถ้ำใหญ่ ไทระ ไหลฐาน ครั้นพาทิรพราหมณ์แลครจบศรัยวิวาร
 ไปตั้งอยู่ทนนานมากเป็นเมืองโต ชื่อว่าเมืองอุมงคเสลาณครขอมเขตต์
 (คือเมืองตุม) อยู่ในแคว้นสุวรรณโคตมค้ำนั้นแล

ครั้งนั้นแคว้นสุวรรณโคตมค้ำ มีอาณาเขตต์หนยครถึงปากทาง
 หนองกระแล หนทักยถึงผายนาค (คือลล) หนขรพาดงน้ำแตก
 (น้ำแท้) เป็นแควน หนป่าจิณท์ถึงน้ำตุมเป็นแควน เจ้าสุวรรณมุกชทวาร
 วัคเป็นปัฐมกษัตริย์สขชัตยวงศาต่อ ๆ มาตามตำนานกล่าวไว้ ๔๕๕๐๐
 พระองค์ทรงสุกสันเชษกษัตริย์วงศ์สุวรรณมุกชทวาร ยิ่งแต่เชษวงศ์
 พาทิรพราหมณ์เมืองอุมงคเสลาณครได้มาเป็นใหญ่เป็นเจ้าในเมืองสุวรรณ

โตมกำนั ครั้นนั้นพวกขอมได้ทำการขยาทว่ลามกต่าง ๆ และกคชี่
 ชมเหงไฟรบ้านพลเมืองไค้ความทุกขียากเคอศรอันมาก

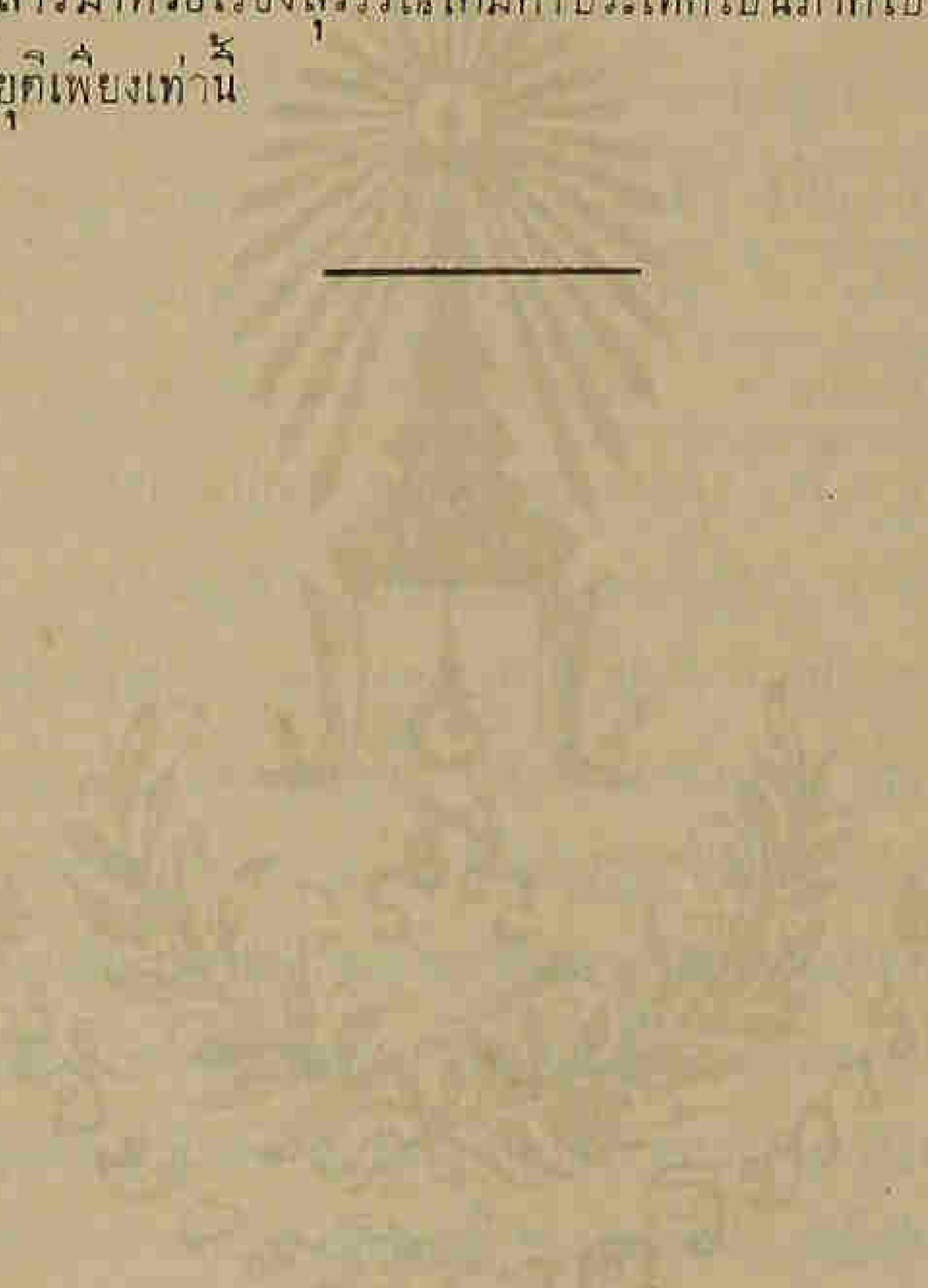
ยังมีชายเข็ญไค้คนหนึ่งตั้งทำไว้ อยู่ริมน้ำแม่ชะนะนี้ทีในตอณ กลาง
 ระหว่างเมืองสุวรรณโคมกำนั เมืองไฟอิสารหลวง (คชทีเมืองหลวง
 พระบาง) แม่นาจันทนณตอณทรายอ้อนแถว้งผาเป็นทช่งราชธิดาทัง ๓
 ของพระยาตรีสิทตนาคราชมาประพาสเล่นน้ำเนอง ๆ วันหนึ่งธิดานาค
 ทัง ๓ นางมาเล่นน้ำอ้อนทอจิงพากันไปกินข้าวในไร่ของนายมานพเข็ญใจ
 ผู้นนแลวกลยไปเมืองนาก แง้งความค้อพระยานาคราชผู้เป็นบิดา
 พระยาตรีสิทตนาครไค้ทราบว่ธิดาไปลักกินข้าวในไร่ของมานพเข็ญใจโดย
 เจ้าของมิไค้ขุณุกาณเช่นนั้น จึงปรยไทษเป็นอทีนาทาน ลายให้
 นาคธิดาทัง ๓ นั้นไปเวรแก่มานพเข็ญใจนั้นเสีย นางธิดาทัง ๓ รัช
 ค้าลายของพระยานาคผู้บิดาแลว ก็อ่าลามาแปลงคนเป็นมมนุษย์นารี
 ไปอยู่ชฎียัต ไค้เวรแก่มานพนั้น นางจิงแนะนำให้มานพนั้นไปค้าขาย
 ยิงเมืองสุวรรณโคมกำนั นางกนมิตรเรอแลของสินค้ำให้แก่มานพ ๆ นั้น
 กชนไปค้ายิงสุวรรณโคมกำนัศร ครั้นนั้นพวกขอมชาวเมืองสุวรรณ
 โคมกำนัล้วนโรยาปทยาบชัวคักขละต่าง ๆ ก็ทำอุบายใส่คความใส่ไทษปรย
 รัชเขาสินค้ำของมานพนั้นแลยหลายครั้งหลายคราว ๆ หลังนางนาคธิดา
 ทัง ๓ จิงช่นไปพร้อยคัวยเวอค้ำของมานพนั้นไปพักอยู่ณทีช่งขัตนเรียกกว่
 ทำนาก (เพราะเทคนาคไปอยู่ณที่นั่น) พระยาขอมเจ้าเมืองสุวรรณ
 โคมกำนัก็แถ้งอุบายล้อยลวงพณันช่นค้อต่าง ๆ เพื่อจะรัชเขาสินค้ำของ
 มานพนั้นอีก ในครั้งนั้นางนาคช่นกาลให้พระยาขอมแพ้มักถารพณัน

มานพนั้นก็รีบเอาราชสมบัติของพระยาชอมข้างคามที่โคกนั้นสัญญากัน
 พระยาชอมไม่ยอมให้ รีบกลับไปพาลหาเหตุต่าง ๆ ไล่มานพนั้นเสียจาก
 เมือง ฝ่ายนางนาคธิดาทั้ง ๓ นั้นก็โกรธพระยาชอมว่าหากความสัตย์
 มีได้ จึงกลับไปทูลนาคราชผู้บิดา ๆ จึงให้พลโยธานาคมาชุดควักฝัง
 แม่น้ำชลันท์ ฟังเมืองสุวรรณโคมคำให้ทะเลายล่มจมไป ในแม่น้ำชล-
 นท์ ในเวลารাত্রี พระยาชอมเจ้าเมืองก็ย่ำชาวชอมในเมืองก็ถึงกาล
 กิรียาทายเข็นอันมาก พวกที่ขยี้ฝังแม่น้ำปากกระวันชอกพากันหนีไป
 ทางบกขากทางเรือข้าง ล่องลงมา เป็นลูกบ้านแห่งมานพพาณิชยนั้นข้าง
 สถานที่อยู่แห่งมานพนั้นก็เกิดเป็นความนึกมอันใหญ่แต่บัดนั้นมา ฝ่ายพวก
 ชาวเมืองสุวรรณโคมคำที่อยู่ฝั่งปากกระวันชอกก็พากันไปสู่เมืองอมงคเสลา
 นครข้าง ขึ้นไปยังเมืองนครไทยเทศที่ชอราชกฤหบัง เมืองสุวรรณ
 โคมคำก็ร้างกลายเป็นท่าหลวงไปได้ ชื่อว่าท่าโคมคำแต่บัดนั้นมา ครั้น
 พวกชาวเมืองสุวรรณโคมคำกระจัดกระจายไปแล้วก็มีแต่มีสักขชนอยู่
 ตามชอกห้วยราวเขา มีผู้เจ้ากูปคำ (หมวกทอง) เป็นใหญ่แก่ลี้ระ
 ทังหลายคงอยู่คอยหลวงเขาตายระทระเคี้ยวเขาสามเส้าหรือคอกอันเส้า
 ก็เรียกชงขันเรียกว่าคอกขง (คอกคอกขง)

อนึ่งเมื่อพระกสิศปสัมมาสัมพุทธเจ้าได้มาอุบัติตรัสในโลก ท่าน
 ได้เสด็จ มาฉันน้ำที่พโยณถ้ำกุมภในแคว้นแคว้นสุวรรณโคมคำก็ ได้ทรง
 พยากรณ์ไว้ว่า ภายหน้าจะมีขัตติยวงศ์พระเจ้าสัมมัตราชมาแต่ราชคฤห
 นครหลวงไทยเทศที่ศพายัพ จะมาตั้งแคว้นแคว้นสุวรรณโคมคำนี้เป็น

มหาประเทศราชธานีจักได้บำรุงศาสนาพระโคตมพุทธเจ้าขึ้นจะได้มาตวัตร
ในอนาคตกาลก็มีแล

กล่าวมาด้วยเรื่องสุวรรณโคมคำประเทศเป็นภาคหนึ่งของคัมภีร์
สังเขปกัมภีร์เพียงเท่านั้น

ที่ ๒ ภาค โยนก ว่าด้วยไทยสมัย

บริเฉทที่ ๓ ว่าด้วยสร้างเมืองนาคพันธนคร

บทนี้จะกล่าวด้วยอักษรวิธานเปลี่ยนแปลงแวนแคว้นสุวรรณโคมคำ
เป็นแวนแคว้นโยนกมหานคร ลึยอนสนธิแก่ภาคที่ (๓) โดยลำดับมา
มีเนื้อความตามที่ปรากฏในตำนานขอสังหนวดีว่า ในกาลเมื่อ
กาลียุคล่วงแล้วได้ ๒๕๑๓ ปี เป็นสมัยเมื่อพระเจ้าสีหะนุราชได้เป็น
บรมกษัตริย์กรุงกระบิลพิศุมมหานคร แลพระเจ้าอัญชนราช ได้เป็น
บรมกษัตริย์กรุงเทเวทหะมมหานคร แลพระกาลเทวีผู้เป็นอนุชาของ
พระเจ้าอัญชนราช ออกทรงพรตเป็นคายนี ครองนั้นพระกาลเทวี
คายนี พร้อมด้วยนาคกษัตริย์ทั้งสองพระเนตร ลยศักดิ์ราชกาลียุคเสียด
ศักดิ์ราชใหม่ เมื่อสากยศักดิ์ราชซึ่งตั้งขึ้นใหม่นั้นล่วงไปได้ ๓๖ ปี ใน
ตำนานเดิมว่าเป็นชวต^๑

ครองนั้นยังพระมหากษัตริย์ราชชาติไทยเมือง^๒ องค์หนึ่งทรงนาม
พระเจ้าเทเวกาล เป็นใหญ่แก่ไทยทั้งหลาย เสวยราชสมบัติณเมือง
นครไทยเทศ คือเมืองราชคฤห์^๓ มหานคร

๑ ได้สืบตามศักดิ์ราชกาลียุคไม่ทรงบิชวตเป็นบิษะเสง

๒ ในตำนานเดิมว่าตงนี้ “ทนจกกล่าวยังวงศ์ไทยเมืองก่อน
แต่” คำว่าไทยเมืองคือไทยใหญ่ปลายแม่น้ำเอราวดซึ่งพระมาเรียกไทยโม

๓ ไม่ใช่ราชคฤห์ในอินเดีย ซึ่งเคยจนเรียกว่า บิฮาร์

พระนครนั้นไพศาลสมบูรณ์ด้วยราชสมบัติวิชัยภูษาพลากร เป็น
ที่สถิตในสมณเกษมสุขยิ่งนัก

พระมหากษัตริย์เจ้าพระนครนั้นมีพระโอรส ๓๐ องค์พระธิดาก็ ๓๐
องค์ เมื่อโอรสธิดาท้งหลายมีพระชนมายุสมควรแล้ว พระธิดาก็
อภิเษกให้เป็นคู่ ๆ กัน แล้วแบ่งปันราชสมบัติและบริวารพระราชทาน
ราชศักดิ์ให้เป็นพระยามหานครแยกย้ายกันไปครองนครต่าง ๆ ในจักร
ทิศเว้นแต่พระเชษฐโอรสผู้ทรงนามว่าภาทิยกุมารนั้น พระธิดาให้เถลิง
อุปราชาธิบดีปกครองตำแหน่งอุปราช เพื่อจะให้สืบราชสันตติวงศ์
ดำรงราชสมบัติในพระนครไทยเทศในภายหลัง

ฝ่ายว่าราชกุมารกุมารทั้งหลาย ซึ่งพระธิดาให้ไปครองนคร
ทั้งหลายนั้น ต่างองค์ก็วิชัยพระราชบิดาแล้วก็ถวายเป็นคณาพาศรี
วารแห่งตนออกจากนครไทยเทศ แยกต่างกันไป

ราชกุมารองค์นี้ชื่อนันทองนามสิงหนวัตกุมาร เหตุด้วยมีกำลัง
มากกรุงราชสีห์ ราชกุมารองค์นี้โตฝ่ายบริวารเป็นจ่านวนคนแสนครวั
ออกจากเมืองนครไทยเทศราชศพระ ในเดือนอาสาฬหมาสขึ้น ๒ ค่ำ
วันพุธ ข้ามแม่น้ำสาธูไปหนอากาศเหนย เพื่อจะแสวงหาภูมิประเทศ
ที่สมควรตั้งพระนคร แต่เสด็จสัญจรวันแรมไปโดยขจรชัยวัดใกล้เขื่อน
ถึงณวันศกวันเทชนหาชนลย เข็ญตากัสถึงแม่น้ำแม่ขละนิตคยแม่น้ำของ
อันเป็นแคว้นแคว้นอาณาจักรแห่งเมืองสุวรรณโคมคำขอมเขตต์ ซึ่งเป็น
เมืองร้างมานานแต่ครั้งกาลสถาปนาพระพุทธรักัสสย

๑ ภาทิยชเป็นนามพระชนกของพระเจ้าพนมพิศาล
๒ เมืองที่เสด็จวันเทเหมือนจะค่านวนแคว้นแต่หตุรณในจุดศักราช

สมัยนั้นไม่มีแต่มีลักษณะชาวป่าชาติตระกูลหรือลาวทั้งเกศฐาน เป็น
 หมู่ ๆ อยู่ตามแนวภูเขา มีหัวหน้าเรียกกันว่าปู่เจ้าลาวจก เหตุผู้
 เป็นหัวหน้านั้นมีลูกคอกอยชดคิดมากกว่า ๕๐๐ เล่มขึ้นไปสำหรับแจก
 ง่ายให้หมู่บริวารเข้ายึดไปทำไร่ สถานที่ซึ่งพวกปู่เจ้าลาวจกตั้งอยู่นั้น
 เรียกว่าคอกยสามเต้าหรือสามยอด คอกคอกยท้าวหนเหนือ ๓ คอกย่า
 เต้าอยู่ท่ามกลาง ๑ คอกยคินแดงอีกนามหนึ่งว่าคอกยปู่เจ้าอยู่เบื้องทิศใต้ ๑
 คอกยหมื่นศรีนท่อมภายหลังเรียกว่าคอกยตายสระ บัคนเรียกว่าคอกยตง
 (คอกคอกยอง) มีอยู่หน้าพ่ายพันแห่งเมืองเชียงแสนระหว่างแดนคอกคอกกับ
 เมืองเชียงตุง แม่น้ำเมืองเชียงตุงก็เนื่องมาจากนามคอกยนี้เหมือน
 กัน เหตุคอกยเรียกคอกยลูกหนึ่งว่าคอกยท้านเพราะเป็นทางชนลงเป็นท่า
 ชลชายแลกลเปลี่ยนแปลงสินค้าของไร่ ในระหว่างพวกลาวจกกับพวกขอมชาว
 เมือง จึงเรียกคอกยลูกนี้ว่าคอกยท่ากลายมาเป็นคอกยทา ส่วนคอกย
 ลูกกลางซึ่งเรียกว่าคอกย่าเต้านั้นเพราะ เป็นบ้านของย่าเต้าแม่เป็นภรรยา
 ของปู่เจ้าลาวจก ส่วนตัวปู่เจ้าลาวจกอยู่ณคอกยคินแดงจึงเรียกว่าคอกย
 ปู่เจ้า ครั้นภายหลังมาที่คอกยคินแดงเป็นที่ประดิษฐานพระมหาสถูป
 บริเวณพระสถูปนั้นหมายเขตคอกคอกด้วยธงกระดาษใหญ่ คนทั้งหลายจึงเรียก
 ว่าคอกยองนานมาก็แปลสั้นเพียงไปเป็นคอกยตง แต่อย่างตำนานเรียก
 ว่าเกศบุรพต ก็แปลนามเมืองเชียงตุงซึ่งมีว่าเขมรรัฐโชติคตงบรินนั้น
 สำแดงความว่าธงอันสักใสในแฉ่นแฉ่นวันขอม สถานที่ซึ่งคอกยซึ่งขึ้น
 ที่ประชุมชายของไร่นั้นภายหลังก็กลายเป็นเมืองไร่ ที่ตลาดชายขอบ
 กลายเป็นเมืองขวขยปรากฏมาจนทุกวันนี้

เมื่อเจ้าสิงหนวัตกุมารกับหม่อมไทยยิววาทได้มาถึงถิ่นประเทศนั้นแล้ว
 ก็ตั้งสมรมพักพลอยู่ริมฝั่งน้ำแม่ละวานที คือน้ำแม่สายในเขตคนทตง
 อยู่เนิ่นไกลจากฝั่งแม่น้ำของ (๗๐๐๐) วาหรือ ๓๕๐ เส้น
 ครั้นณวันศุกรเดือนหกชนค้ำหนงยรวงเข้าคอบขณลือรู้ศกคักกราช
 ชนใหม่เป็นยี่ ๑๗ (ที่ถูกต้องจะเขียนขมระเมย) มีนาคราชกัวหนึ่ง
 จำแลงกายเป็นพราหมณ์เข้ามาสู่สำนักเจ้าสิงหนวัตกุมาร กล่าวคำ
 ปฏิสันฐานตามสมควรแล้ว ก็แสดงตนว่าเป็นนาคราชผู้อารักขสถาน
 ที่นี้ มีนามกรว่าพันธุนาคราช แล้วก็กล่าวคำอนุญาติสถาน
 ที่ให้ตั้งพระนคร แต่ขอคำปฏิญาณแห่งราชกุมารให้ตั้งอยู่ในศีลสัตย์
 สุจริตธรรม แล้วนาคพันธุพราหมณ์ก็อาสาพาเอาราชบุรุษ ๗ คน
 ของเจ้าสิงหนวัตกุมารไปยังสถานที่จะให้ตั้งพระนครนั้น หนหรือไกล
 ประมาณ ๓๐๐๐ วา เมื่อถึงสถานนั้นแล้ว นาคพันธุพราหมณ์ก็
 ปลาสนาถการหาข้วยขี้ตาไป ราชบุรุษทั้ง ๗ คนได้เห็นเป็นอัศจรรย์
 ก็กลับมากล่าวความแก่เจ้าสิงหนวัตกุมารตามเหตุการณ์นั้นได้เห็นนั้น
 ครั้นราตรีกาลในวันนั้น นาคราชก็สั่งแต่งตั้งฤทธิขวิคตวิกพัศอุ
 ตสเป็นขูขอบรรอบจังหวัดที่นั้นจะให้สร้างปราการเมืองกว้าง ๓๐๐๐ วา
 ไทยรบทุกด้าน เสร็จแล้วนาคราชก็กลับคืนสู่สถานที่อยู่แห่งตน
 เมืองนี้สำเร็จด้วยนาคานภาพตั้งกล่าวมานี้ จึงได้มีนามปรากฏ
 ว่านาเคนทร์นครแต่นาคบุรุษก็เรียก อีกนามหนึ่งเรียกตามนามพันธุ
 นาคราชก็ขานามเจ้าสิงหนวัตกุมารรวมกันว่า เมืองนาคพันธุสิงหนวัต
 นคร ภายหลังมาเรียกแต่ว่าโยนกนครหลวง

ฝ่ายเจ้าสิ่งหน่วศึกุมาร เสกจึงไปตรวจเห็นภูมิสถานที่ดีอันจะตั้ง
พระนครนั้นแล้ว ก็ทรงพระปราโมทย์จึงได้ระดมกำลังไพร่พลกระชั้น
นำคานให้ทำการสร้าง ปากการพระนคร และพระราชนิเวศน์ มณฑลเทียร
สถาน มีนานก็แล้วเสร็จจึงเสด็จเข้ามาครองพระนครเป็นปฐมกษัตริย์
ชกยวงศ์ดำรงโยนกนาคนคร แล้วให้เรียกหาชนมิลักขุทั้งหลายมา
ถวายขงคม ชนมิลักขุทั้งหลายแลบริวารก็พากันอ่อนน้อมยอมขมขืนอยู่
ในพระราชสมภารทั้งสิ้น เว้นแต่พวกขอมชาวเมืองมณฑลเสลานคร
หายอมไม่

ล่วงมาได้ ๓ ปีตั้งแต่สร้างพระนครแล้วมา เจ้าสิ่งหน่วศกราช
ก็ยกพลโยธาไปผจญชาวขอม ๆ ลูบคานทานกำลังมิได้ก็พ่ายแพ้ได้
เมืองมณฑลเสลานคร เมืองนี้อยู่หนหรที่ปลายน้ำแม่กนกนทเป็นท
อยู่แห่งหมู่ขอมคำทั้งหลายตั้งมานานพร้อมกัยเมืองสุวรรณโคตมคำคือ
เป็นเมืองของพาทิระอำมาตย์ตั้งกล่าวมาแล้วในภาคที่หนึ่ง

ครั้นได้เมืองมณฑลเสลานครแล้วก็แต่งตั้งกองทัพไปเที่ยวปราบปราม
หมู่ขอมทั้งหลายในตำบลต่าง ๆ ทั่วแคว้นแคว้นลานนาไทยก็ได้ทุกตำบล
ในเมื่อศักราชล่วงได้ ๒๐ ปี

ครั้งนั้นแคว้นแคว้นโยนกนาคนครได้ตั้งมั่นมีราชอาณาจักรเขตต์
แผ่ไพศาลไปในทิศทุกทิศ เมืองบูรพาถึงน้ำแม่ม่วงเป็นแดน
ต่อแดนพูนนคร (ตั้งเกย) เมืองขจรภูมิถึงทอขจรูปร่างปากตะวันตก
แม่น้ำคงเป็นแดนของอุตรถึงปากทางหนองกระแสนหลวงพระยาจากเป็น

แดนต่อแดนมีฉัตรฐิมหานคร (คือว่าเมือง ศาลิฟูชนหน้า) เขืองตก
 ยืนทศไค่ถึงปากน้ำแม่ระมิงค์ (แม่พิงค์) เป็นแดนต่อแดนลวาวรัฐ
 มหานครคือว่าเมืองละโว้^{๑)}

พระยาสิงหนวัติราชไค่ครของราชสมบัตินโยนกนาคนคร ไค่ขลข
 สวัสดิ์สถาวรมาไค่ ๕๒ ปี คีกราชล่องไค่ ๖๘ ปี พระบรมโพธิ์สัตว์มา
 อุตม์ในโลก

๓ ถ้าเรื่องนก่อนพุทธกาลจริงแล้วเมืองละโว้ ก็ยังไม่มีเพราะใน
 พงศ์พงคาวเห็นอว่าเมืองละโว้ตั้งเมื่อพุทธกาลไค่ ๓๐๐๒ ปีตามพงศ์พงคาว
 จันว่าเมืองยุนชางคือ โยนกแยกชอกคากน้ำจิวในแผ่นดินตั้งก่อนจุดคีกราช
 ๒๐ ปีเท่านั้น

บริเฉทที่ ๔ ว่าด้วยพุทธพยากรณ์

ข้อความในตำนานเดิมกล่าวถึงอัครบริษัต่าง ๆ แลกกล่าวเรื่องราว
พุทธประวัติ โดยพิศดาร มีเรื่องที่เกี่ยวข้องประเทศนี้ว่า เมื่อสมเด็จพระ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้สำเร็จพระปรมาภิเศกสัมโพธิญาณแล้วได้ ๓๕
พรรษา เสด็จไปสู่กรุงกบิลพัสดุ์ประทัยณินิโครธาตามเทศนามหาเวส
ยันนครชาวกุ ครั้นพรรษาที่ ๓๖ พระองค์เสด็จออกจากกรุงกบิลพัสดุ์
แล้วเสด็จมายังแคว้นโยนกนาคพันธ์ุสิงหนวัตินครนี้ ประทัย
สำราญอยู่ณคยนี้ชยหนพ่ายพทางเวียง ๓๐๐๐ วา พระยาสิงหนวัตินราช
ได้เชิญเสด็จสมเด็จพระบรมศาสดาทวารัยแลพระอรหันตสาวกทั้งหลายที่
ตามเสด็จ เข้าไปณภัตตาคารในพระราชวัง ขณะนั้นพระยาข้างต้นของ
พระเจ้าสิงหนวัตินได้เห็นพระพุทธรณรงษเป็นทีอัครบริษัใจ ก็คน
ออกจากแหล่งแลโรงแล่นร้องแสน ๆ ไปทางทิศอุดรแล้วก็ไปหยุดอยู่
ณฝั่งแม่น้ำชลนที ตวยเหตุนี้ สมเด็จพระบรมครูเจ้าวงแยมพระ
โษษุตรัสพยากรณ์ไว้ว่า ภายหน้าจะมีพระยาคนหนึ่งมาสร้างนคร
ณสถานที่ ๆ ข้างไปหยุดยืนอยู่นั้น เมืองนั้นจะได้อื่อว่าเมืองข้างแสน
ตามนิมิตรอื่นข้างร้องแสน ๆ ถววยเสียงในคร้งนี้ และเนอความ
ค่อนี้ไปว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าได้เสด็จไปประทัยในสถานที่ต่าง ๆ ประ
ทัยฐานพระเกษาธาตุแลตรัสพยากรณ์ต่าง ๆ หลายแห่งหลายทำยลใน
ที่สุกว่าได้เสด็จไปจำพรรษาชยณปราสาทอาฬวกยักช ณเมืองเชียงรุ้งลย

สองย่นนา แลทรงพยากรณ์ไว้ว่าภายหน้ากษัตริย์จะโต ซอว่าอารวเซียงรุ่ง
 ครั้นออกพรรษาแล้ว เสด็จกลับจากเซียงรุ่งมาประทับเมืองโยนกนาค
 นครอีก ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปไว้ณตำบลนาเรือแห่งหนึ่ง ตำบล
 สันทรายหลวงอีกแห่งหนึ่ง แล้วเสด็จกลับจากโยนกนครไปสู่เวฬุวนา
 รามณกรุงราชคฤหมหานคร

ฝ่ายพระเจ้าสิงหนวัติราชันนั้น ไท้ครองราชสมบัติตั้งแต่พระชน
 มายุไท้ ๓๘ ปี ศักราชไท้ (๓๗) ปีดำรงอยู่ในราชสมบัติไท้ ๓๐๒ ปี
 พระชนมายุไท้ ๓๕๐ ปี ลุศักราชไท้ ๓๓๘ ปี ก็เสด็จกับชนธัตถวงศค
 ล่ากัษนั้นเจ้ากัษกุมารราชโอรสพระชนมายุไท้ ๕๒ ปี ไท้ครอง
 ราชสมบัติในโยนกมหานครสืบไป

ครั้งนั้นสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ปรมาภิเศก
 สัมโพธิญาณแล้วได้ ๕๐ พรรษา ไท้เสด็จมาสู่ประเทศโยนกอีกครั้ง
 เพื่อจะไปรดพระนาคันธราชแก่นครโยนกซึ่งได้เสวยราชสมบัติใหม่ ครั้ง
 นั้นได้เสด็จไปโปรดผู้เจ้าลาวงกณคหิตายทศทัวย แลทรงพยากรณ์
 สถานที่คหิตินแดงคือคหิตุงอินจะโตเป็นที่ประดิษฐานมหาสถูปย่นจุ
 พระบรมสารีริกธาตุในภายหน้า แล้วเสด็จเลยไปณน้ำที่พยณดากุมภ
 กูหาประดิษฐานพระเกษาธาตุไว้ณถ้ำเขลวปล่องฟ้า แล้วเสด็จไปประทับ
 ไสยาสน์ณผาคูยเมืองกอม แล้วก็เสด็จกลับคืนสู่เวฬุวันมหาวิหารกรุง
 ราชคฤห ครั้นสิ้นกาลฝนแล้วก็เสด็จออกจากเมืองราชคฤหไปสู่
 เมืองสาวัตถี

ฝ่ายพระยาคนธรรมาเมื่อไ้รับโอรสของพระบรมครูเจ้าแล้ว ก็
ทรงบำเพ็ญราชจริยานุวัตรตามธรรมเนียมบำรุงรัฐประชาธิปไตยพระราชาอาณาจักรโดยสวัสดิ์มาได้ ๒๕ พรรษา พระชนมายุได้ ๗๓ พรรษา ก็สิ้นชีพ
ชิวงคลต

พระโอรสทรงนามอชุตราชกุมาร ไ้ครองราชสมบัติสืบไป
พระองค์มีอัศวมเหสีทรงนามพระนางปทุมมาวดีมีพระศิริรูปลักษณะโส-
ภาคงามยิ่งนัก พระชาติสมภพของนางนั้นตำนานหนึ่งว่าเกิดในดอก
บัว พระกัมโลฤทธิไ้มาเลี้ยงไว้ จึงให้ชื่อว่าปทุมมาวดี อีกตำนาน
หนึ่งว่านางเป็นลูกมฤคคิณเชิงเขาคอยกินแตง คือคอยตุง พระกัมโล
ฤทธิไ้มาเลี้ยงไว้ ครั้นเจริญวัยก็ไ้เป็นมเหสีพระยาอชุตราชเจ้านคร
โยนก นางจึงหล่อรูปทองผู้เป็นมารดาไว้ด้วยทองคำ ๕ แล่น
ประคิษฐานไว้เป็นที่สมภพของนาง สถานที่นั้นจึงไ้ชื่อว่าเมืองกวาง
ครั้นนานมากก็กลายเป็นเมืองกวานุกุกขเมืองคุม

ในรัชสมัยแห่งพระยาอชุตราชนั้น ไ้ราชนคริราชไ้ ๑๕๗ ปี
สมเด็จพระสังฆราชเจ้าเสด็จขึ้นอภินิพพาน พระยาอชุตราช
พระเจ้าแผ่นดินนครราชกุมารราชคฤหิพระมหากัสสปเถระเจ้า กระทำ
ปฐมสังคายนา แล้วลขคิราชโยธาพระเจ้าอัญชนลักกะ แลพระ
กาฬเทวิพิทายศตั้งไว้ในวันเสี่ย ตั้งพุทธคิราชใหม่ในขมระแสงเป็นเอก
ศก แแต่่นั้นล่วงมาไ้ ๓ ขัดขมระแมเพ็ญเกิดชนห้าพระมหากัสสปเถระเจ้า
นำเอาพระบรมขัฐิธาตุพระวากขวิญเืองซ้ายมาถวายแก่พระยาอชุตราช
เจ้าโยนกนาคนคร พระยาอชุตราชพร้อมด้วยอำมาตย์แลราษฎรก็

สโมสรรค้อนรัชกระทำสักการบูชาเป็นมโหฬารอีกเกริกทั่วทั้งนคร แล้ว
 เลือกลาสดานที่ขึ้นอกมสมควร เพื่อจะสร้างมหาสถูปอันจะประดิษฐาน
 พระบรมธาตุนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้าจึงบอกเล่าแก่พระยาอชุตราช
 ให้ทราบพุทธพยากรณ์ ว่าจะคอยดินแดงในหมู่เขาสามเส้าอันเป็นที่อยู่
 แห่งหมู่ลาวกนั้น พระยาอชุตราชจึงให้หาผู้เป็นหัวหน้าพวกลาวก
 มาเผา แล้วพระราชทานทองคำแสนกษาปน์ให้เป็นค่าที่แก่ลาวก
 ขยเอาที่แดนของลาวกเป็นที่สร้างพระสถูป มีอาณาเขตต์แต่ช่องค
 พระสถูปออกไปโดยรอบด้านละ ๓๐๐๐ วาเป็นบริเวณพระสถูปนั้น เมื่อ
 จะสร้างพระมหาสถูปนั้นให้ทำองค์ระฆาบใหญ่ยาวถึงพันวาศึกไว้บนยอด
 เขาคอยยูเจ้า ทางของปลิวไปเพียงใดกำหนดหมายเป็นฐานพระสถูป
 เพียงนั้น เหตุฉะนั้นจึงมีนามปรากฏว่าคอยของ ครั้นการก่อสร้าง
 พระสถูปนั้นสำเร็จแล้วเชิญพระบรมธาตุเข้าบรรจุไว้ในมหาสถูปแลมีการ
 มงคล แล้วพระมหากัสสปเถระเจ้าก็กลับไปจาก โยนกมหานคร
 ฝ่ายว่าผู้เจ้าลาวก เมื่อได้ทองคำแสนกษาปน์แล้วก็แบ่งปันให้บุตร
 ๓ คน ให้ลาวหม้อบุตรชายใหญ่ไปอยู่เมืองกวาน ให้ลาวล้าน
 บุตรชายที่สองไปอยู่เมืองสีทอง ให้ลาวกลั่นบุตรชายที่สามไปอยู่
 เมืองเหล็กค บัทรผู้เจ้าลาวกทั้งสามนั้นก็ใหญ่ในเมืองทั้งสาม
 นั้น สืบตระกูลวงศ์มาแลตระกูลลาวกนั้นก็ใหญ่ในลานนา
 ไทยประเทศ เป็นต้นตระกูลลาว โดยพุทธพยากรณ์ไว้

ก็แลสถานที่เกตุบรรพตคอยคองนี้เขียนปฐมเจดีย์ ในโยนกถานนา
 ไทยประเทศ บรรพคากษัตริย์ชตยวงศ์ซึ่งโคศรของเมือง โยนกนาคนคร
 สืบ ๆ กันมา ย่อมกระทำสักการบูชาและปฏิบัติบำรุงพระมหาธาตุเจ้า
 สืบ ๆ มาไม่ขาดสาย หมู่ลาวรอกทั้งหลายก็นอบคนเป็นผู้อุปฐาก
 พระบรมธาตุสืบต่อกันมา

พระยาอชุตราชครองราชสมบัติเป็นเจ้าแผ่นดิน โยนกนาคนครอยู่
 จีรกถานนาได้ ๑๐๐ พรรษา พระชนมายุได้ ๓๕๐ พรรษา จึงเสด็จด้วย
 ชั้นอิศวรเขต พระโอรสทรงนามพระมังรายนราชกุมาร พระชนม์
 ได้ ๕๖ ปีได้เถลิงถวัลยราชสมบัติสนองพระองค์พระชนกาทิราชสืบไป

ครั้นนั้นมีพระอรหันตองค์หนึ่งชื่อพระมหาอิริโพธิเถรมีศิษย์
 สังฆบริวาร ๕๐๐ คนพากันมาสู่ประเทศโยนกนาคนครนี้ แลนำเอา
 พระบรมสารีริกธาตุแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๕๐ องค์มาถวายพระมัง
 รายนราชเจ้านคร โยนก ท้าวเชอ็กให้สร้างเจดีย์บรรจุไว้ณเกตุบรรพต
 คอยคองในบริเวณมหาสถูปนั้น ส่วนพระมหาอิริโพธิเถรก็หมู่สังฆ
 บริวารก็พากันกลับคืนยังเมืองราชคฤห์ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ พุทธ
 ศัสนกาลได้ ๑๕๐ พรรษา

พระเจ้ามังรายนราชมีพระราชโอรสสองพระองค์ องค์ใหญ่ทรง
 นามพระองค์เชออง เมื่อพระชนม์ได้ ๕๕ ปีได้ครองราชสมบัติแทน
 พระราชบิดา องค์น้อยทรงนามพระองค์ไชยนรายน พระชนม์ได้ ๕๐ ปี

๑ ถ้าได้พิเคราะห์เห็นภูมิฐานที่ธาตุคอยคองน่าจะเป็นเขตสถาน
 เก้าของเขมรแล้วแปลงมาเป็นอาราม

พระองค์ไชยราชบุตรไถ้ครองราชสมบัติสืบไปได้ ๒๐ พรรษาสิ้น
ชีพวายชนม์ แล้วพระองค์ไค้ราชบุตรไถ้ครองเมืองต่อไปได้ ๑๖ พรรษา
พระองค์ไค้สิ้นชีพ แล้วทรงพระองค์ไถ้ราชบุตรไถ้ครองราชสมบัติสืบ
ต่อมา

พระพุทธศาสนาปกาลล่วงได้ ๒๑๘ พรรษา พระเจ้าศิริธรรมมา
ไศกราชทำตะเคียสังคายนาณเมืองป่าตลิ่งทรมหานคร สำเร็จเรียบร้อย
แล้ว จึงพระมหาโมคคัลลบุตรก็เสด็จแต่งพระอรหันต์ หลายนคนให้นำ

๑ เรื่องจำหน้ายคนระสังฆ์ ไปสืบอายุพระศาสดาในปัจฉิมตประเทศ
ทั้งหกชายนั้น มีความในคัมภีร์ที่ปวงศัพทศาสตร์ตั้งกาปรากฏว่าพระ
มัทธมันตีกาไทยเถรกับคนระสังฆ์รวม ๕ รูปไปเมืองคันธารวิสัยหุม ๓

พระมหาเถรเถรกับอันตบไปยังมัทธมันตประเทศหุม ๓ พระรักขิตตะ
เถรกับอันตบไปยังจวมตตักกียาหรือจนวนาถประเทศหุม ๓

พระโยนกะธัมมรักขิตไปยังอปรันตประเทศหุม ๓

พระมหาธัมมรักขิตไปยังมหาวิญญูหุม ๓

พระมหาวิญญูไปยังชะวณะประเทศหุม ๓

พระมัทธมันตูปัสสระพระสัทเทจระมุทธกะเถระ ผู้เป็นเชื้อสายแห่ง

พระกัสสปไปสู่หุมยักขในหิมวันตประเทศหุม ๓

พระโสณกับพระอุตรเถรแลอันตบไป ยังสุวรรณภูมิประเทศแปดของ
เครื่องผูกหุมบศ่างทั้งปวง ๓

พระมหินทเถรกับอันตบไปสู่ตังกาทวิญญูหุม ๓

พระพุทโธศาสดาไปประดิษฐานในนา ๆ ยี่จันศประทศ เพ็ชระยัง
 พระศาสดาให้ถาวรตำรงมั้นคงอยู่จิระกาลไปภายหน้า พระมหารัก
 ชิตเดกรักยพระเดวานเดกรัน คยหลายรูปไค้นำพระพุทโธศาสดามาสูโยนก
 ประเทศนี้ พระมหารักชิตเดกรไคพระบรมสารีริกธาตุ ๘ พระองค์มาถวาย
 แแต่พระองค์เกิงเจ้านครโยนกนาคพันอุปริ ท้าวเออมสัมชคิประสาทเลื่อม
 ใสในพระพุทโธคองเจิงให้แบ่งพระบรมธาตุออกเขียนสามส่วน ๆ ขนาดใหญ่
 ๖ องค์นั้นสร้างพระสถูปประดิษฐานไว้ยังเกตุบรรพคคอกคอบคอง อีก
 ส่วนหนึ่ง ๓ องค์นั้นให้อปราชานแลนเมืองนำไปถวายพระยาสมพระราช
 ยิกาผู้ครองเมืองไซยนรายน์ พระเจ้าเชียงรายก็ให้สร้างพระสถูป
 บรรจุพระบรมธาตุไว้เดค้ายลลุกกวาเหนือเมืองไซยนรายน์ การสร้าง
 พระสถูปสำเร็จบรรจุพระบรมธาตุแล้ว ทั้งสองพระนครก็กระทำมห
 กรรมการฉลองพระบรมธาตุพร้อมกัน ในวันพุชเพ็ญเดือนยี่มะเมีย
 พระพุทโธศาสดนกาลล่วงแล้วไค ๒๒๘ พรรษา

พระองค์เกิงไคครองราชสมบัตเขียนเจ้านครโยนกสิ้นกาลไค ๖๐ ปี
 สุปพระพุทโธศาสดนกาลไค ๒๘๖ พรรษา พระองค์เกิงเจ้ากสิณชพิชองคค
 พระองค์ชาติไคเถลิงถวัลยราชสมบัตราชากิเศกสืบสันตติวงศ์ตำรง
 ราชคคไค ๑๘ ปีก็สวรรคค พระองค์เว้าไคครองราชสมบัตคคไค
 ๓๘ ปี เมื่อเสวยราชไค ๓ ปีนั้นท่านไคสร้างพระสถูปเจคยไว้เดทบบรรจุ
 พระเกษธาธาตุคคคอบเว้าเมื่อพุทโธศาสดนกาลล่วงไค ๒๘๐ พรรษา
 ครนพระองค์เว้าสิ้นชพิชองคคแล้ว พระองค์แวนราชยุตกรไค
 เสวยราชสมบัตคคไค ๑๖ ปี ท่านไคสร้างพระเจคยบรรจุพระเกษธา

ธาคองคหนงตพม่งฟากตะวันออกแห่งแม่น้ำของ เจกยन्नแล้วสำเร็จ
บริบูรณ์ในวันศุกร์เพ็ญเดือนห้ามะเมีย พระพุทธศาสนกาลล่วงแล้ว
ได้ ๓๖๕ พรรษา

ครันสิ้นชีพพระองค์แวนแล้ว พระองค์แก้วราชบุตรได้ครองราช
สมบัติ ได้สร้างพระสถูปแลอารามไว้ตม่งฟากตะวันออกแม่น้ำของ
แห่งหนึ่ง สำเร็จในวันพุธเพ็ญเดือนหกชวบทพระพุทธศาสนกาลได้

๓๓๓ พรรษา พระองค์แก้วครองราชสมบัติสืบมาได้ ๑๕ ปีก็สวรรคต

พระองค์เงินราชบุตรได้ครองราชสมบัติสืบไป พระองค์เงินได้สร้างพระ

สถูปแลอารามที่หลังमारुบแต่ก่อนเป็นที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาประทับ

และพยากรณ์ไว้แล้วสำเร็จในวันพฤหัสบดีเดือนหกชนสี่ห้าค่ำฉลุ พระ

พุทธศาสนกาลล่วงได้ ๓๔๕ พรรษา พระองค์ครองราชสมบัติต่อไปได้

๑๕ พรรษาที่สวรรคต จึงพระโอรสทรงนามพระองค์ตนได้ ชนครองราช

สมบัติสืบไป พระองค์ให้สร้างวิหารพระพุทธบาทที่เขาผาเหล็กสำเร็จ

บริบูรณ์ในวันศุกร์เพ็ญเดือนแปด ครันต่อมาพุทธกาลล่วงได้ ๓๗๒

พรรษาพระองค์ตนเจ้านคร โยนกสวรรคต พระโอรสทรงนามพระองค์

งามพระชนมายุได้ ๕๐ ปีได้ขึ้นเถลิงราชสมบัติ ลพพุทธศาสนกาลล่วง

ได้ ๓๗๔ ปีท่านได้สร้างพระเจดีย์ณหอมผาเลงโลกแล้วสำเร็จ บริบูรณ์

ในวันพุธเพ็ญเดือนหก เสร็จไปทำการฉลองสักการะบูชารักษาศีล

บำเพ็ญทาน มีกรรมทรศัพสมโลกแล้วเสร็จก็เสด็จกลับคืนพระนคร

พระองค์ครองราชสมบัติสืบมา ลพพระพุทธศาสนกาลได้ ๔๐๕ พรรษา ก็สิ้น

ชีพสวรรคต พระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา อยู่ในราชสมบัติได้ ๓๒ พรรษา

พระโอรสนักดาและปนักดาใต้ครองราชสมบัติสืบพระองค์ต่อ ๆ
กันไปคือ

พระองค์ลือครองราชสมบัติใต้ ๑๗ ปี

พระองค์ร้อยยอนชาใต้ครองราชสมบัติใต้ ๑๕ ปี

พระองค์เจ็งราชบุตรครองต่อไปใต้ ๑๘ ปี

พระองค์ฟงราชบุตรครองต่อไปใต้ ๑๖ ปี

พระองค์เการาชบุตรครองต่อไปใต้ ๑๗ ปี

พระองค์พมพรราชบุตรใต้ครองราชสมบัติสืบไป

ครั้งนั้นพระพุทโธศาसनกาลใต้ ๕๕๖ พรรษา ตรงกันกับรัชชกาล

พระเจ้าทูลุคามนีอภัยบรมกษัตริย์ กรุงลังกาทวีปกระทำจตุตถะสัง

คายนายจวักพระไตรปิฎกลงลานไว้ ในมหาโลหะปราสาทการนั้น ๕ ปี

จึงสำเร็จ ในเมื่อพระพุทโธศาसनกาลใต้ ๕๐๐ พรรษา

แต่นั้นล่วงมาอีก ๑๒ ปี พระองค์พมพเสวยราชสมบัติในนคร

โยนกใต้ ๑๘ ปี ชึ่งวงศค

พระโอรสนักดาใต้ครองราชสมบัติสืบลำดับกันไป คือ

พระองค์สิงห์เสวยราชใต้ ๑๖ ปี

พระองค์สมเสวยราชใต้ ๑๒ ปี

พระองค์สุวรรณเสวยราชใต้ ๒๐ ปี

พระองค์แพงเสวยราชใต้ ๒๓ ปี

พระองค์พวนเสวยราชใต้ ๑๒ ปี

พระองค์พันเสวยราชไต่	๑๐	๕๗ ปี
พระองค์พิเสวยราชไต่	๓๒	๕๗ ปี
พระองค์ฉนเสวยราชไต่	๗	๕๗ ปี

พระองค์วงไต่เสวยราชสมบัต เมื่อพระพุทศกาศนกาลล่วงไต่

๖๒๒ พรรษา ครั้งนั้นพระยาตรีภักชกรงภกามลยพทศกักราช ๖๒๒
 เสย ตั้งมหาศักราชเอกศกักรหนึ่ง ในวันศุกรเพญเอนหกขชาล

พระองค์วงครองนครโยนกสืบมาไต่ ๕๐ ปี ช่วงศกัลาคัยกษัตริย์
 สืบพระวงศ์ต่อ ๆ ไปดังนี้

พระมังสิงเสวยราชไต่	๕๐	๕๗ ปี
พระมังแลนเสวยราชไต่	๒๕	๕๗ ปี
พระมังสมอนุชาพระมังแลนเสวยราชไต่	๘	๕๗ ปี
พระองค์พิเสวยราชไต่	๓๖	๕๗ ปี

๓ ในพงศาวดารพระมาตรงกับแผ่นดิน พระเจ้ามณฑุชิตร์ของเมือง
 ศักรเขตคคือเมืองปรม ไม่ปรากฏว่าพระมาไต่ตั้งมหาศักราชแต่ในตำนาน
 พิงคราชวงศ์พงศาวดารเขียงใหม่ว่าพระยาพนันจุมตกรุงตั้งกา ตั้งมหาศักร
 ราช แต่ในพงศาวดารดังกล่าวได้ความตรงกันไม่ เวียงมหาศักราชไปได้
 ความจากพงศาวดารอื่นเดียวว่าเมื่อพุทศกาลล่วงแล้วไต่ ๖๒๐ ปี สัตถิภาห
 ราชได้ปราบอินเดียฝ่ายใต้บำรุงไสยศาสตร์ตั้งศักราชใหม่ใช้ตลอดประเทศ
 เตคนันจนถึงลังกาแฉงเกาะชวา ให้อธิบายไว้ในตำนานซึ่งว่าด้วยศักราช
 ต่าง ๆ แล้ว

พระองค์ทองเสวยราชไต่	๑๗	ป	๕
พระองค์กมเสวยราชไต่	๕	ป	๕
พระองค์ชายเสวยราชไต่	๒๖	ป	๕
พระองค์ชนเสวยราชไต่	๑๕	ป	๕
พระองค์ชมเสวยราชไต่	๑๘	ป	๕
พระองค์กึ่งเสวยราชไต่	๓๕	ป	๕
พระองค์กึ่งเสวยราชไต่	๓๕	ป	๕
พระองค์เคียงเสวยราชไต่	๓๗	ป	๕

ถึง พระองค์

พงศ ไต่ครองราชสมบัติเป็นบรมกษัตริย์ครองนครโยนกนาคพันธุ์สิงหนวัติ
สืบไป

บริเฉทที่ ๕ ว่าด้วยขอมและไทย

ในรัชกาลพระองค์พิงกราชเจ้านครโยนกนาคบุรีนั้น มหาศักราช
ล่วงได้ ๓๗๗ ปี ครั้นนั้นนครโยนกกว้างโรย ราชอาณาจักรอ่อนน้อยถอยลง
พวกขอมเมืองอมงต์เสถียรนครกลับกำเวียงตั้งแข็งเมืองขึ้นเจ้านครโยนก
ปราบปรามไม่ชนะ ขอมมีกำลังและอำนาจมากกว่า ก็ยกพลโยธา
เข้าตีปล้นเอาพระนครโยนกได้ ในวันอาทิตย์เดือนห้า แรมหนึ่งค่ำพระ
พุทธศาสนกาลล่วงแล้วได้ ๘๐๐ พรรษา พระยาขอมจึงไล่พระองค์
พิงกราชเจ้านครโยนกกับราชเทวีไปอยู่ณเวียงสีทอง วัฒนน้ำแม่สาย
ทิศตะวันตกเฉียงเหนือแห่งโยนกนคร และขอมเข้าจัดการเมืองเป็น
ใหญ่ในนครโยนกและแคว้นแคว้นทั่วไป

ฝ่ายพระองค์พิงกราชกับราชเทวี ซึ่งต้องขี้ไล่ไปอยู่ณตำบลเวียง
สีทองนั้น ครั้นอยู่ได้ ๓ ปีราชเทวีก็ทรงครรภ์ประสูติได้ราชกุมาร
องค์หนึ่ง พระยิตาขนานนามว่าเจ้าทกชิตกุมาร เหตุเกิดเมื่อยาม
ทุกขยาม ครั้นอยู่ต่อมาได้อีก ๕ ปีราชเทวีก็ทรงครรภ์ด้วยสอง เมื่อ
จะถึงพระครรภ์นั้น พระมารดาทรงพระสยบินนิมิตว่า มีช้างเผือกตัว
หนึ่งอยู่ในกลางบ้านแล้วแล่นไล่คนไปทางทิศทิศ ครั้นเมื่อพระ
นางเชษฐาครรภ์ได้ ๗ เดือนให้บังเกิด ความปรารถนาอยากได้เครื่อง
สรรพาวุธยุทธภัณฑ์ต่าง ๆ พระสามีของนางก็ชวนขวายนามให้ตาม
ความปรารถนา ครั้นพระครรภ์ครบทักษ์ก็ประสูติราชกุมารในวัน

อาทิตยแรม ๘ ค่ำเดือนหก คอเดือนสี่ ไทยยกมาใช้ คอขมระแสงมหาศักราช
ได้ ๒๘๓ ปี เวลารุ่งแจ้ง ราชกุมารนั้นมีวรรณะผ่องและศรัทธูปถัมภ์
งามทั้งพรหม พระยาทองขนานนามว่าพรหมกุมาร

ครั้นพรหมกุมารเจริญวัยมีชนมายุได้ ๗ ขวบก็มีน้ำใจองอาจ
กล้าหาญชอบเครื่องสรรพยุทธและวิชาการยุทธ์ทั้งปวง ครั้นชนมายุ
ได้ ๓๓ ขวบมหาศักราชล่วงได้ ๒๘๓ ปี คชไชยคอบระแสงเคอนแก้ว
คอเคอนเจ็ดชั้นแปดค้ำวันองค์กรยามกลางคืนค้อนแจ้ง พรหมกุมาร
ทรงลุ่มนมนิมิตรฝันเห็นเทพกาลงมาหาแล้วบอกว่า ถ้าเจ้าอยากได้ช่าง
มงคลตัวประเสริฐรุ่งเช้าวันรุ่งคักขอมไม้ไผ่ถือไปและจงไปล้างหน้าหน้า
แม่ของ เจ้าจักได้เห็นช่างเผือกสองนำมาสามตัว ถ้าจับได้ตัวที่หนึ่งจะ
ได้ปราบทวิปทั้งสี่ ถ้าจับได้ตัวที่สองจะได้ปราบสมภูทวิปแต่ทวิปเดียว
ถ้าจับได้คอทั้งสามจะได้ปราบแคว้นแสนนาไทยประเทศสยามทั้งมอญ
เทพคาบออกความแล้วก็กลับไป พรหมกุมารสะดุ้งตื่นก็พอรุ่งแจ้งจำ
ความฝันได้แม่นยำ จึงเรียกเด็กบริวาร ๕๐ คนมาสั่งให้ไปคักขอมไม้ไผ่
ไผ่แล้วก็พากันไปสู่ท่านาณผิงแม่น้ำขละนิต คอหน้าแม่ของ สรงแล้ว
ก็รอคอยอยู่ประมาณครึ่งหนึ่ง ก็เห็นงูตัวหนึ่งสี่เหลี่ยมเลื้อยเป็นมันยิบ
ใหญ่ยาวยงนัก เลื้อยล่อน้ำมาใกล้ ผิงแม่น้ำของ ที่พรหมกุมารก็ยี้เด็ก
บริวารชยูนัน พรหมกุมารและบริวารก็พากันหวั่นไหวตกใจกลัวมิอาจ
ลงไปใกล้กรายได้ งูใหญ่นั้นก็ล่อนเลขไปจนลับตา ครั้นงูใหญ่นั้น
ก็ล่อนเลขไปจนลับตา ครั้นงูใหญ่นั้นล่อนเลขไป ได้ประมาณยามหนึ่ง

วันคืนนี้ไม่ต้องถนัดกับมหาศักราช น่าจะเป็นจุลศักราช ๒๘๓

ก็ไต่เห็นงูอีกตัวหนึ่งใหญ่เท่าลำตาลเลื้อยลงมาอีก พรหมกุมารและ
 ยีรวารก็มีอาภุที่จะทำประการใดพากันนั่งคอย งูนั้นก็เลื้อยไป สักครู่
 หนึ่งก็เห็นงูใหญ่เท่าลำตาลเลื้อยนำมาจากตัวหนึ่ง ครั้นพรหมกุมารได้
 เห็นงูใหญ่ครบ ๓ ตัวตั้งนบใจมาระลิกถึงความผอนเอนเทพตามาบอกว่าจะ
 มีช้างประเสริฐสามตัวลงน้าแม่ของมา ครั้นมาก็ไม่เห็นช้าง ไต่เห็น
 แดงูใหญ่ถึง ๓ ตัวตั้งนบใจว่าช้างนั้นจะเป็นงูนี้เอง เมื่อตัวเห็นเป็น
 แม่นมั่นเช่นนั้นแล้ว จึงสั่งยีรวารทั้งหลายว่าเราจงช่วยกันจับงูตัวนี้ให้
 จง ไต่จะเป็นกายร้ายก็ประการใดก็ตามที่เถิด แล้วก็พากันลงไปเตรียม
 คอยจับงูอยู่ริมกระแสน้ำ พองูนั้นลอยมาใกล้เจ้าพรหมกุมารก็ยี้เด็ก
 ยีรวารก็เอาขอไม้ ไร่เข้าเกาะเกี่ยวจับงูนั้นได้ งูนั้นก็กลีบหายกลายเป็น
 ช้างเผือกบริสุทธิ์อันผ่องสว่างพรหมกุมารก็มนำใจชื่นชมยินดีชื่นช
 เห็นอีกขอช้างนั้นเอาขอไม้ ไร่เกาะเกี่ยวช่วยไล่ให้ ชนจากน้า ช้างนั้นก็มไต่
 ชนลอยเล่นน้าทวนไปมาอยู่ พรหมกุมารจึงใช้เด็กยีรวารไปทูลความ
 แก่บิดาให้ทราบ พระองค์ฟังตรึงประคณาโหราจารย์โหรแนะนำให้เอา
 ทองคำหนักพันหนึ่ง (คือชั่งหนึ่ง) ติเป็นพางคอกกระตังไปค้ำหน้า
 พระยาช้างจึงจะชนจากน้าได้ พระบิดาก็ให้ทำตามโหราจารย์แล้วให้เจ้า
 ทกษิระกุมารผู้เป็นเชษฐาเจ้าพรหมกุมารนำกระตังทองคำไปตามหาเจ้า
 พรหมกุมาร ครั้นถึงจึงตักกระตังทองนั้น พระยาช้างไต่ ยินเสียง
 กระตังจึงชนจากน้าโดยปกติ ที่ ๆ ช้างลอยน้าอยู่นั้นจึงมีขอปรากฏ
 ว่าค้ำขลควานทวน ส่วนพระยาช้างนั้นจึงมีนามว่าช้างพางค้ำ (คือ
 กระตังทองคำ)

ตั้งแต่พรหมกุมารไต่พระยาช้างตัวประเสริฐมาไว้ ก็มีความ
 วัฒนาการประกอบด้วยกำลังทรัพย์และกำลังพลโยธากกล้าแข็งขงขันจึง
 ให้ตั้งค่ายขุดคูทศหน้าแม่สายมาเป็นน้ำในคูเมือง ให้ชื่อเมืองนั้นว่า
 เวียงปางคำ (กระตังทอง) ผูกซ้อมพลทหารให้ชำนาญในวิธียุทธ
 และสร้างสมเครื่องสรรพาวุธทั้งปวงไว้เป็นอันมาก แลยกตั้งแข็งเมือง
 ไม่ส่งส่วยแก่ขอม ครั้นพรหมกุมารมีชนมายุได้ ๑๖ ปี ชาติส่งส่วย
 แก่ขอมมา ๓ ปี ขอมให้มาเร่งส่วยเนื่อง ๆ หลายครั้งไม่ได้ พระยา
 ขอมจึงให้เตรียมรบพลจะมาจับพระองค์พงศ ฝ่ายพรหมกุมารก็ประชุม
 พลกำลังทั้งเป็นกระบวนทัพไว้รับของส่วย

มหาศักราชล่วงได้ ๒๘๘ ขวอกเดือนเจ็ดคือเดือนห้าขึ้น ๔ ค่ำวัน
 อาทิตย์ พระยาขอมก็ยกทัพมาใกล้ถึงเวียงสีทอง เจ้าพรหม
 กุมารไต่ทราบก็ขึ้นทรงช้างเผือกปางคำ ยกพลออกจากเวียงปางคำ
 ไปโจมตีทัพพระยาขอมจนทำยลทุ่งสิ้นชายก็ได้ชัยชนะโดยง่าย ทัพช้าง
 ม้าวิ่งพลในกองทัพพระยาขอม ได้เห็นช้างเผือกปางคำตัวประเสริฐก็
 พากันแตกค่นพ่ายหนีไป พรหมกุมารก็เดินกองทัพตามค่นถึงเมือง
 โยนกนครหลวง เขาล้อมเมืองไว้แล้วตักเข้าเมืองได้ ขอมทั้งหลาย
 พากันพ่ายหนีล่องไปทางทิศใต้ พรหมกุมารไต่เมืองโยนกแล้วพัก
 พลพอหายฮึดโรยแล้วก็ยกกองทัพตามค่นขอมต่อไป เก็บทัพผ่าน
 มีลกขทั้งหลายไปไต่เดือนหนึ่งถึงนครหลวงรัฐบุรี ค่ายเมืองน้อยใหญ่
 ในแคว้นแคว้นขอมหลวงรัฐบุรีไต่หลายค่ายล พวกขอมไปตั้งอยู่ที่ไต่ก็ยก
 พลตามไปตถึงที่นั้น

ขณะนั้นกรรณถึงสมเด็จจอมรินทราธิราช ทรงรำพึงว่าเจ้าพรหม
 กุมารไล่กำจัดขอมครั้งนี้ไม่มีที่สุกหยุดยั้ง ชีวิตมนุษย์จะเป็นอันตราย
 มากนักจำระตังช่วยอภัยกันไว้ จึงมีเทวโองการสั่งให้พระเวศนกรรณ
 เทวบุตร ลงไปนิมิตรเมืองกำแพงศิลาถิ่นทางที่พรหมกุมารจะเดินกของ
 ที่พัดอไปนั้นไว้ เมืองนั้นจึงได้ชื่อว่าเมืองกำแพงเพชร ก็ช่วยเทวา
 นภาพนั้น เจ้าพรหมกุมารมาตงทนนแลวกมออาจที่ระยกล่วงเลยเมือง
 กำแพงเพชรไปได้ ก็หยุดยั้งคงพักพลอยู่เพียงนั้น

ฝ่ายพวกขอมทั้ง หลាយทเหลอ คายกัฟากันพ่ายหนีลงน้ำแม่
 ริมคันที (ณแม่น้ำเจ้าพระยา) ลงไปทราบเท่าถึงผิงสมุทรรแดนเมือง
 อินทรวัยชูชุมหานคร

เจ้าพรหมกุมารก็เลิกทัพกลับคืนไปโยนกมมหานคร อดุเชิญพระ
 องค์พิงศราชพระราชบิดาเข้ามาครองราชสมบัติในโยนกนาคนครตามเดิม
 ให้เจ้าทกชิตะกุมารพระเชษฐาเป็นมหาอุปราชในเมื่อศักราชได้ ๒๘๘ ปี
 ถึงแก่นศร โยนกเสียแก่ขอมเมืองอมงค์เสถานนครมานานได้ ๑๘ ปี จึง
 ไต่กลับคงกันเป็นราชธานีตั้งเก่า จึงมีนามว่าพระนครไชยบุรีสมัยมา

ฝ่ายเจ้าพรหมกุมารนั้นไม่ไว้ใจเชิงศึกเกรงว่าขอมระกัลยยกมาฮัก
 จึงไปสร้างเมืองดริมน้ำแม่ฝางซึ่งไหลมาค่อน้ำแม่กกฝั่งใต้ขึ้นเป็นต้น
 ทางที่ขอมจะมา ครั้นสร้างสำเร็จแล้วขนานนามว่าเมืองไชยปราการ
 สำเร็จในวันพุธขึ้น ๑๕ ค่ำเดือนยี่เมืองนั้นอยู่ห่างเมืองโยนกเชียงแสน
 ระยะทางกันเกินสองวัน (คือเมืองฝางทุกวันนี้)

เจ้าพรหมกุมารก็เสด็จมาครองราชสมบัติอยู่ณเมืองไชยปราการ
 นั้น เหตุฉะนั้นแคว้นโยนกจึงมีสมุหนานคร คือไชยบุรีโยนกนคร
 หลวง ๓ เวียงไชยนารายณ์แคว้นขวา ๑ เวียงไชยปราการแคว้นซ้าย ๓
 เพียงพางค์ ๑ นอกจากนครสิ้นไต่ตั้งแคว้นแขวงทุกตำบล เพื่องบ้อง
 กันศึกขอมมิให้กลับมาย้ายพระนครอีกได้

ลำดับนั้นพระองค์พงศราชจึงให้ผู้ขอนางแก้วสุภาวราชธิดา พระยา
 เรือนแก้วเจ้าเมืองไชยนารายณ์อันเป็นตระกูลเดียวกันมาอภิเษกแก่เจ้า
 พรหมกุมารผู้ครองเมืองไชยปราการ บังเกิดราชโอรสองค์หนึ่งทรง
 นามไชยศิริกุมาร

พระพุทธศาสนกาลล่วงแล้วได้ ๘๕๖ พรรษา ยังมีพระมหาเดร
 เจ้าคนหนึ่งชื่อพระพุทธโฆษาเป็นชาวโกศลเมืองสุวรรณภูมิในรามัญ
 ประเทศท่านได้ออกไปสู่ลังกาทวีป นำตำมถั้วพระไตรปิฎกแต่ลังกาทวีป
 ใ้พ้มาสู่รามัญประเทศและภูคามประเทศ แล้วท่านได้มาสู่แคว้น
 โยนกนครไชยบุรีเชียงใหม่ เมื่อวันวันตรชนแปดค่ำเดือนหกขั้วชวต
 มหาศักราชได้ ๓๓๕ ได้้นำพระบรมสารีริกธาตุทั้ง ๓ ขนาด รวม ๓๐ องค์
 มาถวายแก่พระองค์พงศราชเจ้านครโยนก ท่านจึงแบ่งขันพระบรมธาตุ
 ขนาดใหญ่ ๓ ขนาดกลาง ๒ รวม ๕ องค์ ส่งไปให้พระยาเรือนแก้ว
 เมืองไชยนารายณ์ พระยาเรือนแก้วพร้อมด้วย พระมหาขานเดรเป็น

นำจวเป็นจุลศักราชในคราวเมื่อพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกมาชระนะ

ประธานได้รับพระบรมราชโองการ สร้าง พระมหาสถูปไว้ ณ ท่ามกลาง เมืองไชย

นราชนิ ซึ่งเจ้าอาตเจ้าจอมทอง

ฝ่ายพระองค์ฟังกษัตริย์เจ้านคร โยนกนาคบุรีไชยแสน ก็ให้สร้าง
พระเจดีย์องค์หนึ่งบนจอมเขาชอยน้อยซึ่งเรียกว่าชอยจอมกิตี พระเจดีย์
นั้นกว้าง ๓ วา สูง ๖ วา ๕ ศอก ขึ้นพระบรมธาตุสำเร็จในวันจันทร์
ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนหก ได้มีมหกรรมงานฉลองพร้อมกัน ก็ยพระธาตุ
จอมทองเมืองไชยนราชนิ เมื่อวันพุธเพ็ญเดือนเจ็ด ในศกเดียวกัน
กษัตริย์ทั้งสามพระองค์ทรงย้ายเพ็ญพระราชกุศล โดยธรรมวิยานุวัตร
มิได้ขาดสักการาชได้ ๓๓๓ ปี พระองค์ฟังกษัตริย์เจ้านคร โยนกทรงพระ
ประสูติเสด็จสวรรคต พระมหาอุปราชทุกชาติ ได้เสวยราชสมบัติใน
โยนกนครหลวงสืบไปได้ ๓๖ ปี สักการาช ๓๕๗ ปี พุทธกาช ๘๖๗ พรรษา
พระเจ้าทุกขิคราชทรงพระประชวรเสด็จสวรรคต

ลำดับขึ้นจึงพระองค์มหาอินราช ไอรสพระชนม์ได้ ๕๖ พรรษา ได้
สืบสูริวงศ์ดำรงราช สมบัติณ ไชยบุรี โยนกมหานครสนขององค์พระราช
บิดาสืบไป

ฝ่ายพระองค์พรหมราช ก็อยู่เสวยราชสมบัติในนครไชยปราการ
ได้ ๕๘ พรรษา มหาศักิราชล่วงได้ ๓๕๕ พรรษา ทรงพระประชวรชึ่งกต
พระชนมายุได้ ๘๘ พรรษา เสนาพฤคมาตย์ จึงพร้อมกันอัญเชิญ
พระองค์ไชยศิริราช ไอรสในพระเจ้าพรหมราชพระชนมายุได้ ๕๗ พรรษา
ขึ้นราชาก็เสด็จเสวยราชสมบัติพระนครไชยปราการสืบไป พระนคร

ไชยปรากฏกับพระนครไชยบุรี พระนครไชยนรายนทั้งสามนั้นมีความ
 วัฒนาผาสัก พระเกียรติยศรุ่งเรืองฤชาปรากฏไปทั่วทิศานุทิศ
 ลุคักราช ๓๖๕ ปี พระองค์ไชยศิริราชดำรงราชสมบัติในนคร
 ไชยปรากฏได้ ๓๓ ปี ยังมีพระมหากษัตริย์ราชเทวีองค์หนึ่งเป็น
 ไชยในสุทธมาวดีมหานคร ตั้งเมืองสเทิมในรามัญประเทศทิศเหนือ
 ฝ่ายปากน้ำแม่คงฝั่งตะวันตก ยกพยทโยธาทัพมรพลเป็นอันมากข้าม
 แม่น้ำคงมาตั้งค่ายลโพธิ์ ๕ คับ มีลูกชุกทั้งหลายมาแจ้งข่าวศึกยังพระ
 นครไชยปรากฏ พระเจ้าไชยศิริได้ทรงทราบข่าวศึกก็ยกไปยังพระ
 เจ้านครไชยบุรีโยนกลและพระเจ้านครไชยนรายนให้ทราบ กษัตริย์
 ทั้งสามพระนครก็ปรึกษาราชการด้วยกันพระนครเป็นสามารถ แล้วแต่งกองทัพ
 ไปสู้รบกันที่หน้าบ้านข้าศึก กองทัพได้ยกออกไปจากนครไชยปรากฏณวัน
 อังคารเดือนเพ็ญขึ้นหนึ่งค่ำ ไปตั้งค่ายมั่นแคว้นค่ายลห้วยเข้าและค่ายลโป่ง
 น้ำร้อน ช่องเขาแดนเมือง ได้สู้รบกับกองทัพพระมารามัญและไทยใหญ่
 เป็นสามารถ ทั้งแดนเขื่อนเพ็ญถางเขื่อนอ้าย กองทัพพระมารามัญก็
 มีเหตุตดอยยั้งหนุ่นเนื่องกันหนักมา ฝ่ายกองทัพข้างชาวโยนกลคิด
 ไชยชอบกำลังก็ตดอยถ่วงมาทุกวัน พระเจ้าไชยศิริราชให้ ไทราดำนวด
 ภูเขาตาเมือง ไทรวายพยากรณ์ว่าภูเขาตาเมืองขาดตกทสูญทั้งสาม
 ถาน เห็นการจระกษาไว้ไม่ได้ พระเจ้าศิริไชยได้ทรงฟังดังนั้น จึง
 ดำรัสว่าเราไม่ยอมเป็นขะเลย ไทรมือภูเขาตาเมืองนี้ขาดเสียแล้ว เรา
 จึงทำเมืองให้ยื่นเข้า ไปหาที่ตั้งเมืองอยู่ใหม่ พระองค์จึงกำหนดให้

บ่าวร้องแก่เสนาอำมาตย์ราชทูตทั้งปวง ให้รวบรวมเสบียงอาหารทัพพยุ
สิ่งของแก่ที่พอจะพาเอาไปได้ ที่เหลือจากเอาไปมิได้นั้นก็ให้แจกเผา
บูชาเพลิงเสียจนสิ้นอย่าเหลือไว้ ให้ข้าศึกได้ เสนาอำมาตย์ราชทูตทั้ง
หลายชาวพระนครก็กระทำไทยพระราชพิธีหาร

สุโขทัย ๓๖๖ ยี่สิบสองวันพฤหัสก็ยกเรือขึ้นแม่กลองหนึ่งคำ
พระเจ้าไชยศิริราช ก็ยกพลศรุษยราชทูตอพยพออกจากนครไชย
ปราการ คยขึ้นเรือไปทางเมืองไชยบุรีเซียงน่านทางคองข้ามน้ำแม่กลอง
เป็นฤดูฝนน้ำหลากข้ามยากจึงได้ไปทางตะวันออกเฉียงใต้ทางผาหมื่นผา
นสน แล้วไปถึงเขาสมภู คือคอกยทวันซึ่งภายหลังเป็นที่ตั้งเมืองพะเยา
พักพลอยู่ที่คอกยทวันนั้นพอหายอิศโรยแล้งก็ยกพลลงมาทางทิศใต้ เดิน
ทางพิภพเขื่อนรามมาไต่ ๓ เดือน ก็ขึ้นลุดงแกมเฉดียง ซึ่งพระเจ้า
พอลมราชพระราชบิดาของพระองค์ได้บรรยายขอมลงไปถึงถิ่นที่นั้นแต่กาล
ก่อน จึงพักพลอยู่ที่ใกล้เมืองร้างตรงปากผิงกษเมืองกำแพงเพชร
(คือเมืองแปะ) มีประชาชนหนึ่งมาชักให้ตั้งพระนครว่า ขอมหาราชาเจ้า
จงตั้งพระนครณสถานที่นี่เถิด เป็นที่ไชยภูมิดี บ่อมีข้าศึกศัตรูจะมา
เขี่ยกเขี่ยไฟได้ แล้วประชาชนนั้นก็ขึ้นครุธานหายไป นรเพาหน้าพระที่นั่ง
พระเจ้าไชยศิริราชก็แจ้งประจักษ์ในพระทัย ว่าสมเด็จเจอนรินทร์ราชา
เสด็จมาชักให้ตั้งพระนคร มีพระทัยโสมนัสปริตาอย่างยิ่ง จึงให้ตั้งขอมรม
พักพลอยู่ที่คอกยทวัน ๓ วัน ถึงณอนองศาแรกอนแกมรามสีกา จึงให้ตั้ง
หลักเมืองตั้งพระนคร ล้อมระเมียบท่ายกประเทศหรือบรรจบบริบูรณ์ทั้งพระ
ราชธานีเวศน์มณฑลเขี้ยวรสถาน ครั้นสำเร็จจึงเสด็จขึ้นครองนครนั้นขนานนาม

ว่า เมืองกำแพงเพชร เหตุเขานี้มีครที่สมเด็จกรมวิมลราชให้วิคฤ
 กรรมนฤมิตรกำแพงคิลาภนั้นกันแดน เมื่อครั้งพระเจ้าพรหมราชได้
 ปราบขอมลงมา^๕ และสถานที่ ๆ พระอินทรจำแลงกายเป็นประชามา
 ธิ์^๕ ให้ตั้งพระนครนั้น ^๕ ใ้ชื่อว่าเมืองไตรตรึงษ์เวลานั้นมีคนแสนครัว
 กตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำแม่ริมฝั่งคตลอคคยน้ำทั้งสองฝั่งปาก พระเจ้าไชย
 ศิรครองราชสมบัติในนครนั้นพระนามปรากฏว่า พระเจ้าไชยศิริเชียง
 แล่นเป็นใหญ่ในแคว้นแคว้นนั้นแลมา

ฝ่ายข้างนครไชยปราการนั้นครั้นเมื่อพระเจ้าไชยอภัยไพโรพล
 เมืองมาลัยแล้ว กองทัพชาวสุวรรณมาศก็เข้าเมืองไชยปราการได้
 มีไ้ทัพประมุขคน ทัพพิงสังของ เสดียง อาหาร อันโต นอกจาก เहांและถ่าน
 เพลิง พระเจ้าสุวรรณมาศก็ให้เลิกทัพกลับไปนคร

ฝ่ายพระองค์มหากษัตริย์นครไชยบุรีโยนก็ได้ ๒๐ พรรษา ถึง
 ฌยวอกมหากษัตริย์ได้ ๕๖๗ ก็เสด็จทิวงคตพระชนมายุได้ ๖๗ พรรษา
 สืบขึ้นนั้น จึงพระองค์มหาไชยชนะราชไชรสได้รับราชภิเศกทรงราช
 สมบัติสืบพระวงศ์ต่อมา

สมหากษัตริย์ ๕๖๗ ยี่เจาะพระพุทธศาสนากาลล่วงได้ ๓๐๐๓ พรรษา
 พระองค์มหาไชยชนะราชเสวยราชได้ ๓ ปี อยู่มาวันหนึ่งเป็นวัน
 เสาธเคือนเจ็ดแรมเจ็ดค่ำ มีราษฎรพวกหนึ่งไปหาปลาในแม่น้ำกุกะนที

เมือง ไตร ตรึง นั้น น่าจะไม่ไรเมืองจะเป็นแต่สถาปนาที่นั้นเป็นอาราม
 เพราะสร้างเมืองกำแพงเพชรแล้ว

ได้ปลาไหลเผือกตัวหนึ่งใหญ่เท่าลำคางคกยาว ๘ วา ก็พาดันทุยดีให้ตาย แล้วผูกเชือกชักลากมาตามลำห้วย ซึ่งภายหลังมีนามว่าห้วยแม่ลาก แล้วนำมาถวายพระเจ้านครโยนกมหาไชย ๆ คำสั่งสั่งให้แลเนื้อแจก กันกินทั่วทั้งเมือง

ครั้นล่วงเวลารাত্রีกาลทำวันนั้น ในประชุมยามแผ่นดินสั่นกันตั้ง สั่นครืนครืนชนครืนหนึ่ง ครั้นล่วงเข้ามาชณมยามก็ดังสั่นสั่นเลื่อนออก ครืนหนึ่ง พอล่วงเข้าชณมยามก็ดังกุกกอกเป็นคำรบสามเมือง โยนก นครก็ทรุดล่มจมลงกลายเป็นหนองน้ำใหญ่ พระเจ้าแผ่นดินและขัตติย วงศาเสนาอำมาตย์ราษฎรบันดาที่อยู่ในนครนั้น ก็ถึงการกิริยาไปตาม ยดากกรรม ยิ่งเหลือแต่เรือนหญิงหม้ายหลังหนึ่งค้างอยู่ชอยหนอง

ครั้นรุ่งขึ้นเช้าชนพินนาและชาวบ้านนอกต่างหลกษพากันไปดูไต่พย หมึงหม้ายคนนั้น จึงไต่ถามก็ไต่เนื้อความจากถ้อยคำแห่งหญิงหม้าย นั้นว่า เมื่อเวลาพลบค่ำมีมานพหนุ่มน้อยผู้หนึ่งมาจากที่ใดไม่แจ้งมา พักอาศัยอยู่ที่เรือนหญิงหม้ายนั้น ถ้ามว่าชาวเมืองนี้เขาอะไรมากินกัน ก็นอนหอมยี่งนัก หญิงหม้ายนั้นจึงบอกแก่มานพหนุ่มนั้นว่า เขาได้ ปลาไหลเผือกตัวใหญ่มาถวายพระมหากษัตริย์ ทรงสั่งให้แจกกันกิน มานพผู้นั้นถามว่าข้าไต่กินกับเขาด้วยหรือไม่ หญิงหม้ายนั้นตอบว่า ข้าเขียนคนชราเป็นนมร้างแม่หม้าย หากกลหลานมิได้ ไม่มีใครให้กิน มานพนนั้นจึงกล่าวกับหญิงหม้ายนั้นว่า ข้าไม่ไต่กินก็ดีแล้วอย่าได้ พุคทาไป ข้าจะไปเที่ยวยามหนึ่งก่อน ภายหลังมีเหตุการณ์ประการ ไต่ ถ้ายังไม่เห็นข้าผู้หลานนั้นก็อย่าไต่ตั้งจากเรือนก่อน เป็น

อินชาก สักเช่นนี้แล้วมานพห่มมณีก็ลงจากเรือนไป ไต่สีกกรูใหญ่
หนึ่งก็ ไต่ ยืนเลียงก็ลงมาสนั่นทวน ไทวแล้วก็ลงยไป แล้วก็กลับทงฮอกเล่า
ครันทงถวน ๓ ครั้ง แลไปในเมืองก็เห็นแต่หน้า

ขุนพันทาทังหลาย ไต่ พงหญิงหม้ายเล่าความตงนนาง ไต่ ทรายเขต
เขาก็รีบเอาหญิงหม้ายนั้นไปเลี้ยงไว้ แล้วเขาก็ประชุมกันเลือกสัน
เอาโศกนายบ้านผู้หนึ่ง ชื่อขุนสังยกขึ้นเป็นประธานาธิบดี แล้วจึงให้
สร้างเมืองใหม่ริมน้ำแม่ของฟากตะวันตกเป็นเชิงตะวันออกแห่งเมืองเก่า
ที่ล้นนามเป็นหนองน้ำนั้น ตั้งหลักเมืองในวันอังคารเดือนแปดขึ้นเก้าค่ำ
ปีเมืองเก่าคือยเถาะมหาศักราชได้ ๕๗๖ สร้างสำเร็จแล้ว ให้ชื่อว่าเวียง
ปฤกษา แคนันมากสิ้นเชือกยศวิยวงศ์ลัทนวัตนัยได้ ๕๕ ราชวงศ์ยัง
แต่ เมืองไชย นรายน์ พระยาสร้อยเหล็ก ลูก พระยาสร้อยฟ้ายัง ครอบราช
สมบัติอยู่ต่อมา แต่ข้างฝ่ายเมืองไชยบุรีมีแต่ไพร่แห่งเมืองดบ ๆ กันมา

มหาศักราชล่วงได้ ๕๗๘ ขุนสังสร้างเจดีย์ธาตุค้อยขึ้นในวันศุกร์
เดือนหกขึ้น ๓๕ ค่ำยมะเส็งครันต่อมาลศักราช ๕๗๖ ขุนสังกับเมืองได้
๗๓ ปี นายบ้านผู้ชื่อนางข้างใต้กับเมืองสมมาได้อีก ๗ ปี ศักราช
๕๘๖ ขุนข้างถึงแก่กรรม ขุนลานใต้ครองเมืองสืบไป ศักราชได้ ๕๐๐
๗ ขุนลานช่วยถึงแก่กรรม ขุนถานใต้แทนที่เจ้าเมือง ศักราชได้ ๕๐๗
ขุนถานกับเมืองได้ ๘ ปีถึงแก่กรรม ขุนตามใต้แทนที่เจ้าเมือง ศักราช
๕๑๖ ขุนตามครองเมืองได้ ๓๐ ปีช่วยถึงแก่กรรม ขุนตงใต้แทนที่
เจ้าเมืองได้ ๕ ปี ขุนทิมขนครองแทน ลศักราช ๕๒๐ ขุนทิมช่วยตาย

ขุนแต่งไตแทนทเจ้าเมืองสยามถึง ศักราช ๕๓๐ ปี ขุนแต่งถึงแก่กรรม
 ขุนจันไตครองเมืองแทน ศักราช ๕๓๓ ขุนจันถึงแก่กรรม ขุนคงไต
 ครองเมืองแทน ศักราช ๕๓๗ ขุนคงถึงแก่กรรม ขุนจวงไตครองเมือง
 คอไป ถึงศักราช ๕๔๑ ขุนจวงถึงแก่กรรม ขุนทรงไตครองเมืองแทน
 ศักราช ๕๔๓ ขุนทรงถึงแก่กรรม ขุนชิตไตครองเมืองแทน ถึง
 ศักราชไ้ ๕๕๐ ขุนชิตถึงแก่กรรม ขุนอินไตครองเมืองแทน
 สศักราช ๕๕๓ ขุนอินถึงแก่กรรม ขุนสุทธิไตครองเมืองคอไป
 สศักราช ๕๕๗ ขุนสุทธิถึงแก่กรรม ขุนศุกษะไตครองเมืองคอไป
 จนถึงศักราช ๕๕๗ บงกรรม ๓๕ ชาวท่าเมืองตั้งแต่พุทธกาลล่วงไต
 ๑๓๑๐ พรรษา มาจนถึงพุทธกาลไต ๑๓๑๓ พรรษา รวมเป็นเวลา
 ขุนแต่งเมืองฤๅษะธานาอียต์ ในเวียงปฤๅษามานานไต ๑๓ ปี จึง
 ถึงสมัยกาลที่พระเจ้ากรุงกัมพูชาผู้ทรงนามอนรรักษ์มหาราช สขมหา
 ศักราชตั้งจุลศักราชเอกศกขึ้นใหม่ในชัๅกวันอาทิตย์เดือนห้าแรม ๓๓
 ค่ำ ชื่อความตามในตำนานสิงหนวัตก็ขุติแต่เพียงนี้

ที่ ๓ ภาคหริภุญไชย ว่าด้วยจามสมัย

บริเฉทที่ ๒ ว่าด้วยหริภุญไชยนคร

ในเบื้องต้นตำนานเมืองหริภุญไชยแลจามเทววงศ์นั้น กำเนินความตั้งแต่พุทธพยากรณ์เป็นปฐมเหตุ ว่าเมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จประทับชยันตปาฏิสีบนมิตถายวัน ใกล้พระนครพาราณสี ในราตรีกาลวันหนึ่งทรงพิจารณาด้วยทิพจักขุ ญาณเห็นกาลในอนาคตว่า พระบรมธาตุและพระศาสนา ของพระองค์จักไปปรากฏรุ่งเรืองในสามเทศะ คือสยามประเทศ อันเป็นที่อยู่แห่งหมู่เมงคบุตร ตำบลทวารกะวาม (แต่ในจามเทววงศ์เรียกชื่อว่าชะโรหคาม) มหานคร อันชื่อว่าหริภุญไชยจักยังเกิดขึ้นในสามเทศะที่นั่น และจะมีพระมหากษัตริย์ทรงนามอาทิตย์ราชจะไต่ยกขอพระบรมธาตุและพระพุทธรูปศาสนาให้ปรากฏรุ่งเรืองณมหานครนั้น ควรเสด็จไปโปรดพวกเมงคบุตรนั้น ให้ได้สัจจะโอรสทานุสาสน์ของพระองค์ ทรงพระเงินตนาการณะนี้แล้ว ครั้นเวลาเช้าเสด็จจากพุทธไสยาสน์ ทรงชำระสรีระกิจ เสร็จแล้วทรงจีวรแลขาตร์ เสด็จโดยนภาโดยไปลงยังป่าไม้ระหว่างบ้านโกนตะคามและชะโรหคาม อันมีในเบื้องทักษิณทิศแห่งเมืองตะการเมงค ซึ่งยักันเรียก ว่าไชยภูมิ เสด็จประทับรุกขมูต แล้วยกทรงขาตร์เสด็จเสด็จเข้าไปสู่บ้านทรหคามหรือชะโรหคามเพื่ออาหารบิณฑบาตร์ พวกเมงคบุตร

ทั้งหลายพากันมาประชุมไต่ถาม แง้ความว่าเป็นองค์สมเด็จพระ
 สัพพัญญูสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาโปรด ก็พากันขัตปราโมทย์เลื่อมใส
 ศรัทธาทอดท้อทศกาทรวถวายและบูชาสักการะอาธนาให้พระองค์แสง
 โยวาทานสาสน์ สมเด็จพระบรมโลกนาถก็โปรดประทานพระธรรม
 เทศนาแก่หมู่เมงคบุตรทั้งหลายนั้น โดยกรรมแก่ขุณิสสัย หมู่เมงคบุตร
 ทั้งหลายก็เสด็จแล้วก็มีจิตศรัทธาเลื่อมใสศรัทธาพากันปฎิญาณตน
 เป็นอโฆสกอโยธาตังอยู่ในไตรสรณาคม สมเด็จพระผู้มีพระภาค
 ก็เสด็จจากที่นั้น ไปสู่สถานที่ยังกบังเกิดเป็นมหานครหรือภูโยชโย
 ในทิศภาคเขื่องปัจจิมทิศ ฝ่ายพวกเมงคบุตรทั้งหลายก็พากันตาม
 เสด็จพระผู้มีพระภาคไปตั้งที่นั้น มีคิลาส์เหลี่ยมใหญ่กว้างยาว
 ประมาณ ๑๒ ศอก พนรายเสมอดงน่าเกษมศานจากพนปถพในทิศ
 พระบาทสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น พระองค์จึงวางบาตรไว้เหนือ
 แท่นศิลา แล้วมีพระพุทธรูปภาควิสแก่พวกเมงคบุตรเหล่านั้นว่า ดูกร
 พวกเมงคบุตรทั้งหลาย ไปในอนาคตกาลเบื้องหน้าสถานที่ยังเป็น
 มหานครมีนามว่าศรีภูโยชโย ก็มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งทรงพระนาม
 ว่าอาทิตย์ราช ไต่ครองราชสมบัติในพระนครนี้ เป็นใหญ่ในวงศ์ตระกูล
 ของท่านทั้งหลาย เมื่อตลาคตคตขันธ์ปรีนิพพานไปแล้ว สารีริกธาตุ
 ของคตคต จักปรากฏมาประคิษฐานในประเทศนี้ สมเด็จพระเจ้า
 อาทิตย์ราชนั้นจะไต่ทรงอุปฐากบำรุงสารีริกธาตุของเรา

เมื่อพระผู้มีพระภาคมีพระพุทธรูปภาควิสพยากรณ์แล้ว ก็
 ทรงหยิบเอาบาตรวางเหนือฝ่าพระหัตถ์ของพระองค์ บาตรนั้นก็เลื่อน

ทอยง่ามหรือทอยสองยอกอันมี ไกล่แม่แก้วกระหนก (แม่วังเมืองนคร
ลำปาง)

แต่ในคัมภีร์จามเทวีวงศ์มีว่า พระवासเทพมาอยู่ ยอกอุณขบรรพต
ซึ่งปรากฏเรียกว่าเขาอ้อย พระกายศอกหนึ่งมีนามว่าอิศพรหมสิ
มาอาศัยอยู่ทภูเขาสองยอก พระกายศอกหนึ่งมีนามว่าลักษณาลัย อาศัย
อยู่ที่ยอกเขาละตางค์บรรพต (คือเขาหลวง ในแขวงสุโขทัย) พระ
กายศอกหนึ่งมีนามว่าสุกทันตไปอาศัยอยู่ยอกเขาธรรมาภิขบรรพต (คือ
ว่าเขาส้มอกอน) ในเขตต์แดนละโว้นคร พระกายศทั้ง ๔ นั้นมีปัญญา
สามารถและเมตตธิติฤทธิเสมอกัน มีอารมณ์เป็นสุขอยู่ในถานด้วยกัน

ฝ่ายพระवासเทพกายศซึ่งอาศัยอยู่ณภูเขาสองยอกบรรพตนั้นย่อมเดิน
ลงจากทอยมาอาบน้ำในแม่น้ำโรหิตินี้ คือว่าน้ำแม่ชานในปัจจุบันนี้
ทุกวัน อยู่มาวันหนึ่งพระवासเทพลงมาที่เชิงเขาได้ เห็นกุมารกุมาร
เกิดอยู่ในรอยเท้าช้าง ๓ คู่ ในรอยเท้าแรด ๓ คู่ ในรอยเท้าโค
กระตึง ๓ คู่ พระกายศมีใจกรุณาจึงช่วยเอากุมารกุมารทั้ง ๑๒ คน
นั้นมาเลี้ยงไว้ ในอาศรม อธิฐานน้อมให้ยังเกิดแต่ผู้มีพระภาช
เลี้ยงกุมารกุมารจึงเจริญวัยจจนามา จึงจัดการวิวาห์ให้กุมาร
กุมารนั้นเป็นสามภวียากันเป็นคู่ ๆ ตามกำเนิดที่เกิดในรอยเท้าสัตว์
นั้น ๆ ผู้เมียทั้งสามคู่ก็นักได้ อยู่อยู่ชุกจากพระฤาษี ครั้นอยู่มา
นางมฤคิตวหนึ่งมาตุคณในท่อนพระฤาษีถายบุตรไว้เนือง ๆ นาง
นั้นนมีครรภ์ตกลูกเป็นมนุษย์หญิง ๓ ชาย ๓ ละโว้นั้นนั้น พระฤาษี
ได้เห็นกรพบมาเลี้ยงไว้ อีกเล่า ครั้นเจริญวัยพระฤาษีให้ชื่อกุมารนั้น

ว่ากนกมาร ให้ชอกมารนั้นว่ากยตกมาร แต่ในคัมภีร์จามเทวีวงศ์
 ว่ากมารนั้น ชื่อว่าวงกรลี กุมารนั้นชื่อว่ามิกยติ แล้วอภิเษกให้เป็น
 สามภริยากัน จึงนฤมิตรนครอันหนึ่งอยู่ที่ใกล้เชิงขรรพตนั้น ให้ชื่อ
 ว่าเมืองมิลสังฆนคร ให้เป็นที่อยู่แห่งหม่อมมารกมารทั้งหลายซึ่ง
 พระญาติเลียงไว้นั้น แต่กมารกมารอันเกิดแต่นางมฤคเป็นพระพรหม
 ของพระญาติ ๆ จึงยกกมารกมารนั้นให้เป็นพระยาแก่คนทั้งหลายอัน
 เกิดในรอยเท้าสัตว์ต่าง ๆ นั้น

ครั้นต่อมาพระเจ้านครมิลสังฆะกษัตริย์มีราชบุตร ๓ องค์ ราช
 อิศา ๓ องค์ พระราชบุตรนั้นมีนามตามที่ยปรากฏในพงศาวดารลำพูน
 ว่า ราชบุตรที่ ๑ ชื่อนาริกุนนารักษิณา ราชบุตรที่ ๒ ชอกมาริศันวา
 ราชบุตรที่ ๓ ชอกมารีโลระ ราชธิดาชอปกมาวดี แต่ในคัมภีร์จาม
 เทวีวงศ์ว่า ราชบุตรที่ ๑ ชอกนวิภนาศราชกุมาร เหตุเมื่อเกิดนั้น
 พระชนกให้ พิษมาตุคนชั่วพินาศเสียเป็นอันมาก ราชบุตรที่ ๒ ชอ
 กนวิภทั้งชะราชกุมาร เหตุเมื่อเกิดพระชนกให้ช้ำไล่คนชั่วเสียมาก
 ราชบุตรที่ ๓ ชอกนวิภโรสราชกุมาร เหตุเมื่อเกิดพระบิดาพิโรธศกตตาม
 แก่นรชนคนชั่วเป็นอันมาก พระราชธิดาชอปกมาเทวี เหตุเมื่อเกิดมีผู้
 นำชอกประสมชาติมาถวายเป็นอันมาก ครั้นเมื่อพระราชธิดาถึงซึ่ง
 วัยเจริญแล้ว พระชนกชนนีจึงตั้งไว้ในที่เขื่อนมเหย้าของเจ้ากุนวิภนาศ
 ราชโอรส

พระเจ้าวงกรลีราชหรือกนกมารราช เสวยราชได้ ๓๐ ปี แต่ใน
 ตำนานลำพูนว่าได้ ๓๗ ปี ก็ที่วงศ์กต พระवासุเทพจึงให้ราชาภิเษกขุน

วิภนาศราชกุมาร ให้ครองราชสมบัติ ในมณฑลสังขมนครตั้งไป แล้ว
 นฤมิตรเมืองอีกเมืองหนึ่ง ในเข็ญยรพทิศแห่งมณฑลสังขมนคร ในนาม
 เทววงษ์ว่าช็ชอชอชนคร แต่ในตำนานเล่าพุนว่า ชมรชอชนคร ให้เจ้า
 กุณวิภทังษะภุมารหรืออกุมาริศนรา ครองราชสมบัติในนครนั้น แล้วจึง
 นฤมิตรนครอีกแห่งหนึ่ง ในทิศอีสานแห่งเมืองมณฑลสังขมนคร ในนาม
 เทววงษ์ว่าช็ชอชอชนคร แต่ในตำนานเล่าพุนว่าช็ชอชอชนคร ให้
 กุณวิภ ไธสกุमारหรืออกุมาริ ไธสกุमारครองนครนั้น

ในกาลละแยะของหน้าแค่นั้นไป พระวาลเทพฤาษีรำพึงเห็นเมืองมณฑล
 สังขมนครไม่เป็นที่สมควร จึงนฤมิตรนครขึ้นใหม่ในทิศทักษิณ ให้
 ช็ชอชอชนคร แล้วเชิญเสด็จเจ้ากุณวิภนาศราชเมืองมณฑลสังขมนครให้
 มาครองสมบัติในนครใหม่

ตอนนี้ไปกล่าวด้วยราชวิธานุวัตร ของกษัตริย์ทั้งสามพระนครขึ้น
 ประพฤติดีของทวยครองธรรม กล่าวคือพิพากษาศกคดีเป็นต้น
 ว่าครั้งหนึ่งมีหญิงชราเข้าไปร้องทุกข์ต่อพระเจ้ากุณวิภนาศ กล่าวโทษ
 บุตรของตนว่าหยายเข้าทารุณต่อมารดา และทุบตีมารดาได้ความทุกข์
 เวทนา พระเจ้ากุณวิภนาศพิพากษาว่าอรรมตาทั้งสตา ถ้าลูกไม่
 ประหารแล้วเลี้ยงก็ไม่ปรากฏ ลูกตั้งมั่นนั้นหาโทษมิได้ ให้ไล่หญิงชรา
 นั้นไปเสีย หญิงนั้นก็ร้องว่าคร่ำครวญต่าง ๆ เทพยดาทั้งหลาย
 พวกนั้นพิโรธแก่พระยากุณวิภนาศแลอำมาตย์ราชมนตรี จึงบรรดาลให้
 ผูกชนทักหน้ออกเสียจากเมือง แล้วก็บรรดาลให้น้ำท่วมนคร ๆ ก็

ชุดกรมลง หม่อมมนุษย์ที่มีไต่ตั้งอยู่ในบรมมัยพระเจ้ากุนริกนาคเป็นต้น
กถึงซึ่งวนาคสืบสูญไป ปล่อยให้เมืองรมนั้นยี่สิบปากฏเป็นหนอง
ชื่อหนองมอญ

ฝ่ายพระเจ้าสุเทพทศบาลไต่ทราวยประพฤติกุศุมภ์มีใจสังเวชและเกิด
ความปริวิตก ถวายสถานที่ยืนสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพยากรณ์
ไว้ว่า จะบังเกิดมหานาคเป็นที่ประคิษฐานพระพุทธรูปธรรมาจารย์จะละ
ทิ้งเสียไม่ถาวร จำจะกระทำนิมิตในที่สร้างนครไว้ ในที่นี้ก่อน แต่
ถาวรมีสหยาเป็นที่ยรักษา จึงพิจารณาเห็นอาพระสุกทันตฤาษีผู้ชอยู่ณกรุง
ละโว้เป็นผู้วิบุรณด้วยฤทธิ ควรจะเป็นที่ยรักษาได้ แต่ทำไฉนจะได้
ใครไปสู่สำนักเขาไต่ ขณะนั้นรุกชเทวดาไม้ ไผ่อินสถิตย์อยู่ณทิศอีสาน
ไต่ทราวยวาระน้ำจิตต์ของพระเจ้าสุเทพทศบาล จึงเข้ามาบ้ออาสาเป็นกุด
นำฤาษีสาร์ไปกรุงละโว้ พระเจ้าสุเทพจึงเขียนหนังสือถึงพระสุกทันต
ฤาษีโดยคำอธิบายแห่งตน แล้วส่งให้รุกชเทวดาไม้ ไผ่ รุกชเทวดา
นั้นก็ไปช่วยไม้ ไผ่ ไหลล่องไปกามกระแสน้ำแห่งแม่น้ำพิงคณัตถ์
ยวรสุดถึงเมืองละโว้นคร พยพระสุกทันตฤาษีลงมาจากภูเขาลู่ฝิ่ง
แม่น้ำ เพื่อจะชำระสรีรกาย ก็แต่เห็นไม้ ไผ่ลอยมา จึงยืนไม่เท้าชอก
ไปสองสามครั้ง ไม้ ไผ่ก็เข้ามาถึงท่าก็เห็นหนังสือผูกมา เทพดาไม้
ไผ่ก็แจ้งความตามทีพระเจ้าสุเทพ ไต่มานั้นต่อพระสุกทันตฤาษี ๆ อ่าน
หนังสือของพระเจ้าสุเทพทศบาลแล้ว จึงบอกแก่เทวดาไม้ ไผ่ว่า
อีก ๗ วันเราจะไป ท่านจงกลับไปบอกพระทศบาลสหายเราให้ทราบก่อน

เกิด รุกขเทวดาไม้ ไม้ก็ลาพระกายศกกลับไปแจ้งแก่พระवासเทพให้
 ทราบ ครั้นถึงวันค่ำรบเกิดพระสุกทันตฤาษีก็ออกจากภกรุงละโว้เหาะ
 ไปโดยนภาอากาศ ฝ่ายพระवासเทพก็ออกจากนครบรรพตเหาะมารับ
 สหายแห่งตน ก็ต่างตนมาประสพพยกัน ในอากาศกึ่งกลางวิถี พระ
 ศายทั้งสอง ก็ร่อนลงจากอากาศเข้าพิกในร่มไม้กอหนึ่ง ในป่าไม้ย่าง
 ทราบ กวระทำปฏิสันฐานต้อนรับแก่กันและกัน พระสุกทันตฤาษีจึง
 นฤมิตรเทพาลัยสถานอันหนึ่งไว้ณที่นั้น มีรูปเทพยดาและรูปเทพธิดา
 ผู้เป็นเทวีของเทพยดาประภิชฐานไว้ใน เทพาลัยนั้นเป็นที่สักการบูชา
 สถานที่พระฤาษีทั้งสองมาพยกันนั้นได้ ชื่อว่า "ยพพิชิตเวมศณ" แต่
 ในตำนานลำพูนว่า ชื่อตำบลเชียงตองสมัยมาจนกาลบัดนี้ พระสุกทันต
 ฤาษียชยงอยู่ณที่นั้นก่อนแล้ว พระवासเทพกายศกจึงปลุกษาปวารณด้วย
 การที่จะสร้างนครณสถานที่เหมาะสมของชาติ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ไทเสด็จประทับตรัสพยากรณ์ไว้แล้ว พระศายทั้งสองจึงพากันไปสู่สถาน
 ที่นั้นแล้วพระสุกทันตศายศกจึงเอาไม้เท้าชกกันในที่นั้นขึ้นตรวจดูสามก้อน
 ก็ไคที่ศนาการเห็นนี้มีตรีสามประการคือแก้ว ๗ ประการมี ในที่นั้นก้อนหนึ่ง
 ถ่านเพลิงมีในที่นั้นก้อนหนึ่ง ขาวดิมมีในที่นั้นก้อนหนึ่ง พระสุกทันตศายศ
 กจึงกล่าวแก่พระवासเทพศายศว่า นครอันเราจะสร้างขึ้นจกมีพระมหา
 กษัตริย์ผู้ครองนครเป็นสามประเภทคือ พระมหากษัตริย์ผู้ทรงอิริยม
 ยิงประเภทหนึ่ง ปานกลางประเภทหนึ่ง ผู้หย่อนจากอิริยมประเภท
 หนึ่ง กาสะไทพระมหากษัตริย์ทรงอิริยมพระนครก็จงสมบุรณ์ด้วย

ราชสมบัติตงนิมิตรแก้วเจ็ดประการอันมีในดินก้อหนึ่งนั้น นีว่ากาละไ
 พระมหากษัตริย์เป็น มอัยมพระนครก็ระหม่นหมองไม่ฝองใสประค
 ถ่านเพลิงอันมีในดินก้อหนึ่ง นีและกาละไพระมหากษัตริย์มีเป็น
 อวรมพระนครก็ระเลื่อมผลคุดคิงข้าวลือชนหาสาระมิได้ ซึ่งปรากฏในดิน
 ก้อหนึ่งนั้น พระวาศเทพคาศกจึงกล่าวว้เราควรสร้างนครในสถาน
 ทิน เมื่อตงกาละไควเป็นประการใดก็จึงเป็นไปประการนั้นเถิด แต่
 นครอันเรากสร้างนี้ จักควรตั้งเป็นรูปทรงสี่ฐานตั้งฤจาระที พระ
 สุกทันตฤยาจึงกล่าวว้ เมื่อครั้งอนุสิษฏฤยาสี่หายแห่งเราสร้างเมือง
 หริทวลล (คือพระฤยาสี่ชชนาลัยสร้างเมืองสี่ชชนาลัยสวรคโลก)
 นั้นวางสี่ฐานเมืองตั้งรูปเกสคหอย (แต่ในจามเทวีวงศ์ว่ารูปหอย
 สี่ช) เมืองนั้นคนตงหลายอยู่เป็นสุขเกษมสำราญยังนัก เราจะสร้าง
 นครตงนี้ทวระเขาเยยงนั้น พระวาศเทพคาศกจึงว่าทำไอนึงจักได้
 เกสคหอย (หรือหอยสี่ช) เช่นนั้นมาพิจารณาเป็นตัวอย่าง จึงพระ
 สุกทันตฤยาจึงชวนพระวาศเทพคาศกไปหา พระอนุสิษฏฤยาศยังหริท-
 วลลนคร แต่ในกัมภีร์จามเทวีวงศ์ว่า เป็นแต่มีหนึ่งสี่และชองฝากให้
 ศวียะชรรณำไปยังพระฤยาสี่ชชนาลัย ในค่านานลำพุนว่าพระคาศ
 ทั้งสองไปเองสู่สำนัก พระอนุสิษฏฤยา ๗ ปฏิสฐานค้อนรับกั้นแล้ว
 พระคาศทั้งสองก็แจ้งขุบลเหตุอันมีประตงกันนั้นแก่พระอนุสิษฏฤยาศ
 หายแห่ง
 คน พระอนุสิษฏฤยาศก็รับจะจักหาหอยสี่ชหรือเกสคหอยส่งไปให้
 ครั้นพระคาศทั้งสองลากลับไปแล้ว พระอนุสิษฏฤยาศจึงไขนคหัยฎี-
 ลิงค์ไปยังมหาสมุทร นำเอาหอยสี่ชขนาดใหญ่มาค้นแล้วก็ให้นำ

หอยนั้นไปส่งแก่พระกายศทั้งสองยังสถานที่อื่นจะสร้างนครนั้น เมื่อ
 นกหิมิง္กุลิงคิกวางเกิดคหอยหรือหอยสังข์ลงเห็นขปลกพล แล้วพระ
 กายศทั้งสองก็เอาไม้เท้าขคนแผ่นดินเป็นวง ไปตาม ทรงสั่งฐานเกิดคหอย
 หรือหอยสังข์นั้น ในข้างตำนานว่าวงขอยปากหอยนั้น ก็บังเกิด
 เป็นคนและปรากฏการนครขนตามรอยไม้เท้าพระญาติที่ขกไปนั้น ด้วย
 คนพนชนเองเหตุนี้นครนั้นจึงมีนามว่านครลำพูน แต่ในงานเทววิงษ์
 มีข้อความไปอีกอย่างหนึ่ง ว่าพระกายศทั้งสองประกาศได้รุกขเทพดา
 ทั้งหลายออกจากสถานตนนี้ เทพดาทั้งหลายก็พากันไปอยู่ที่อื่น
 ยิ่งแต่รุกขเทพดาชราอนาถองค์หนึ่งทุพสภาพมีสามารจะไปจากที่ใด
 จึงขอครออาศัยอยู่ที่ใดไปกว่าจะรู้ที่ พระกายศก็อนุญาตทรงขอให้ สถาน
 ที่อื่นเทพดาผู้เฝ้าขออาศัยนั้น จึง ไต่ นูน ชน สูงกว่าที่อื่นด้วยเหตุนี้คน
 ทั้งหลายจึงเรียกว่าลำพูน เมื่อสร้างเป็นนครมีสถฐานตั้งหอยสังข์
 มีปริมาตรวัดไทยรอบได้ ๒๒๕๐ วาหรือ ๑๒๗ เส้นกษี ๑๐ วา ประกอบ
 สัมภาวะพระนครพร้อมด้วยขอมคูประตูหอรบทั้งปวง มีทั้งพระราช
 นิเวศมณฑลวิหารสถานพระลานหลวง และสถานรัถยาใหญ่นี้ชัยฉางคลัง
 สวรรค์วันทุกสิ่งทุกประการ งานประการปานที่พิศุลาสัยในเทวโลก
 ครั้นการนี้มิครพระนครสำเร็จแล้ว พระवासเทพทาศจึงปลุกษา
 ทาหรือกษยพระสุกทันตทาศว่า คุณรสหายเมืองของเรามายังนักจักได้
 ไตรหนอที่สมควรมาครองราชสมบัติในเมืองนี้

พระสุกทันตทาศจึงกล่าวคำแนะนำว่า สมเด็จพระเจ้าจักพรรดิ
 ราชกรุงละโว้ ทรงทศพิธราชธรรมสัมมาชฎียัตเป็นบรมกษัตริย์มหา

ศาสตร์มีราชาธิกาทรงนามงามเทวี มีสติปัญญาสามารถฉลาดรอบรู้สรรพกิจ
 ชดชยประเพณีมีมารยาทและพระอิทธิยาศัยแสงขมงามพร้อม มีน้ำพระทัย
 โอบอ้อมอ่อนน้อมคงอยู่ในศีลสัตย์สุจริตธรรม สันตวรจะเ็นเจ้าเ็น
 ใหญ่ปกครองรัฐประชานิกวในนครนี้ไต่ ควรเราไปทูลขอหน่อจักร
 พรคยตรองคณตอพระเจ้ากรุงละโว้มาครองนครนี้เถิด พระวาสุเทพ
 ฤาษีกเห็นชอบด้วย จึงแต่งให้นายควิยะบรมชง ในคัมภีร์ชณกาล
 มาลนเรียกว่าอติคุยะอำมาตย์เ็นทูตเชิญอัสศุภอกษร และเควเือง
 ราชบรรณาการลงนาวาไปพร้อมกัพระสุกทันตฤาษี สองนำพิงคณทไป
 ยังกรุงละโว้มหานคร แต่ในคัมภีร์งามเทวีวงษ์ว่าพระสุกทันตฤาษีเหาะ
 ไปทางอากาศ ครันถึงกรุงละโว้แล้ว พระสุกทันตฤาษีก็แจ้งเหตุการ
 ล่วงหน้าให้พระเจ้าลพราชทรงทราบ สมเด็จพระเจ้าลพราชจึงดำรัสสั่ง
 อำมาตย์ให้จัดสถานที่รับรองควิยะทูตณเขียงป่าจิณทิศแห่งพระนคร ฝ่าย
 พระสุกทันตฤาษีก็เข้าไปเฝ้าถวายพระพรแก่สมเด็จพระเจ้าละโว้ราชตาม
 ยบดแต่หนหลัง ตั้งแต่พุทธพยากรณ์นฤมิครนทรหรือฤอุไซยล้ำเร็ว
 ยรื่บรณจะทูลขอพระราชธิดาไปสืบสวียวงศ์ทำวงศ์ราช สมยัตในนครนั้น
 ให้ทรงทราบเสด็จสิ้นทุกประการ แล้วก็ถวายพระพรลามาสู่สถานที่พัก
 แห่งตน

ครนถึงวันอนควพระสุกทันตฤาษีก็นำพาควิยะบรมชเข้าเฝ้าถวาย
 ศุภอกษรอสัสสาสน์และเควเืองราชบรรณาการ สมเด็จพระเจ้ากรุงพรวท
 ราชกัมีพระราชดำรัสปลื้สุณฐาน โดยทรงแก่ชดชยวิสัย ครันแล้วท้าว
 เเฮองงให้หาพระนางงามเทวีราชธิดาเข้ามาเฝ้า ทรงเล่าประพฤติเหตุ

ให้ทราบ แล้วจึงถามพระอิตาว่าจะเต็มพระทัยไปหรือไม่ พระนาง
จามเทวีก็ทูลสนองสมเด็จพระอิตาว่า ถ้าพระองค์จะทรงโปรดประการใด
ข้าพชาก็เต็มใจที่จะทำตามพระราชประสงค์ทุกประการ

สมเด็จพระเจ้าลพราชก็เสด็จคำพระอิตา ก็ปราโมทย์จึงโปรด
ประทานพระพรแก่พระอิตาว่า ถ้าเจ้าปรารถนาสิ่งใดอิตาก็จะจัดให้
ทุกสิ่งสรรพ นางจึงกราบทูลขอพระพุทธรูปพระอรหันต์พระสงฆ์ผู้ทรง
ไตรปิฎก ๕๐๐ รูป พราหมณาจารย์ ไพราราชบัณฑิตแพทย์และช่าง
ต่างๆ อย่างละ ๕๐๐ เศรษฐีหีบหีบก็ ๕๐๐ เพื่อให้สำเร็จประโยชน์กิจการ
พระนครทั้งมวญ สมเด็จพระเจ้าลพราชก็พระราชทานอนุญาตประสาธ
ให้ทุกสิ่งทุกประการ

ก็และพระนางจามเทวีราชอิตานี้ในตำนานลำพูนกล่าวไว้ว่า พระ
อิตาโคตังโวก ในที่เป็นเทวีของอุปราชาให้ครองเมืองอันชื่อว่ารามนครอยู่
ใกล้กับละโว้มหานครนั้น ยามนั้นพระนางทรงครรภ์ได้ ๓ เดือน เหตุ
ดังนั้นพระราชจึงให้หาอุปราชาเข้ามาเฝ้า ทรงยกเสด็จยลเหตุให้
ทราบทุกประการ อุปราชาที่โดยพระราชบริหารมีช่างที่จะขีดได้ แต่นั้น
ก็กล่าวถึงการครวญคร่ำรำรอกอาลัยซึ่งกันและกัน ในระหว่างพระนางจาม
เทวีกับพระสามี (แต่ในศิณกาลมาลีนีว่าเป็นเทวีพระยารามัญเมือง
สุวรรณาวดี) ต่อขึ้นไปกล่าวด้วยถึงการพระราชพิธี อภิเศกสมโภช
พระนางจามเทวี ในวันเพ็ญเดือนแปด เป็นต้น ไปได้เจ็ดทิวาราตรีกาล
พระราชทานเครื่องราชูประโภคและราชสมบัติศฤงฆารบริวาร หมู
พลโยอาหารยานพาหนะเครื่องแห่นแหนทั้งมวญถ้วนทุกสิ่งสรรพแล้วเสร็จ

บริเฉทที่ ๗ ว่าด้วยระยะเวลาทางนางงามเทวี

ฝ่ายพระนางงามเทวีเตรียมการตั้งขบวนเสร็จแล้วก็ทูลลาพระสามิ
และถวายบังคมลาพระชนกชนนีนารถและพระประยูรญาติภคชวงศา ต่าง
ก็ทรงพระโศกากรรแสงสังขกันและกัน ครั้นคลายโศกแล้วก็ประสิทธิ์
สรรพศรีสวัสดิ์ช่วยชัยให้พรแก่พระนางงามเทวี

ครั้นถึงกำหนดศฤงคารคืออุคตมฤกษ์ ก็ประชุมกันส่งเสด็จพระ
นางเจ้าลงสู่เรือพระที่นั่ง พร้อมสรรพทั้งเรือกระบวนและบริวารให้
เคลื่อนกระบวนเรือทรงพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ไปก่อนในเชิงหน้า
เรือที่นั่งก็เคลื่อนคลาโดยกระบวนตามไปเป็นลำดับค้ำค้ำตั้งนี้ที่ธาวทาง
ชลมารคออกจากกรุงละโว้มหานคร ไปประทับหยัยั้งประชุมพลณตำบล
เมืองบางประกาย

ครั้นยกจากเมืองบางประกาย ไปประทับพักพลณเมืองคันฉะ
ยกจากเมืองคันฉะไปประทับพักพลณเมืองบุรีรัฐะ ยกจากเมืองบุรีรัฐะ
ขึ้นไปประทับณเมืองขุราณะ ยกจากเมืองขุราณะขึ้นไปประทับเมือง

เมืองบางประกาย น่าจะเป็นปากบาง คือปากบางหมื่นหาญที่ใกล้
ปากน้ำบางพุทรา

เมืองคันฉะ น่าจะเป็นชัยนาท

เมืองบุรีรัฐะ น่าจะเป็นนครสวรรค์

เทพบุรี (บ้านโคก) ยอกจากเมืองเทพบุรีไปประทับเมืองบางพล
 (กำแพงเพชร) ยอกจากเมืองบางพลไปประทับเมืองรากลีบก (ที่เกาะ
 รากลีบก) ยอกจากเมืองรากลีบกไปถึงหาดแห่งหนึ่งน้ำเข้าเรือ นาง
 จึงเรียกกันว่าหาดเชียงเรือ (เชียงเงิน) ยอกจากนั้นไปพักณที่
 ตำบลหนึ่ง พระนางส่งพี่เลี้ยงทั้งหลายให้ตากผ้าและสิ่งของอันแยก
 ชุมน้ำ สถานที่นั้นจึงได้ชื่อว่าบ้านตาก ครั้นยอกจากบ้านตากขึ้นมา
 ถึงที่ตำบลหนึ่ง เป็นที่ร่วมน้ำแม่วังมาต่อหน้าแม่ระมิงค์ ธิพลทั้งหลาย
 พากันนั่งวงเหงาอยู่ ที่ตำบลนั้นจึงได้ชื่อว่าจามเหงาหรือยามเหงา
 ครั้นนานมากก็กลายเป็นสามเงาปรากฏมาจนทุกวันนี้ เมื่อพระนาง
 ประทับอยู่ณที่นั้นให้สร้างพุทธสถานมีพระพุทธรูปและรูปพระสาวก ให้
 คนทั้งหลายสักการบูชาไว้สรณาคม ที่นั้นได้ชื่อว่าพุทธสมาคมมาจน
 ยักนี้

ยอกจากนั้นไปในระหว่างแก่งถึงที่ตำบลหนึ่งมีหน้าผาชะโงกเงยมลง
 มาปกแม่น้ำ เมื่อดังที่นั้นสาวใจคนหนึ่งป่วยถึงกาลกิริยา นางให้
 ผิงศพไว้ณที่นั้น แล้วพระนางมีความปรารถนาเพื่อจะสร้างน้ำชำระสระ
 พระเกษ นางจึงอธิษฐานว่าข้าพเจ้านี้ขอพระศาสนาและราชประเพณีไป
 ประดิษฐานยังแคว้นแคว้นลำพูนในครั้งนี้ ฉะนั้นจะเจริญรุ่งเรือง
 สมทั้งมโนรสอันมุ่งหมาย ขอเทพดาเจ้าแห่งบรรดาศาสนาให้มุนีไหลหลั่ง
 ลงมาจากเงื่อมผานให้ข้าพเจ้านี้ได้ชำระสระสระในกาลยักนี้เถิด พยสน

เมืองบุราณ น่าจะเป็นท่าเจดียงหรืออย่างไรไม่แน่

เมืองเทพบุรี น่าจะเป็นบ้านโคกหรือวังพระราชกุ

คำอธิษฐาน น้ำก็ไหลลงเป็นฝอยลงขั้วไปรยตกลงมาจากงอมผา
นั้นนางก็สะดุ้งลงสนานณที่นั้น สถานทีนั้นจึงปรากฏได้ชื่อว่าผกษาณนาง
มีน้ำตกไปรยออกจากผาลงมาในแม่น้ำปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

ถกแต่คนขึ้นไปถึงที่ค่ายลหนิงมีผาดังขวางน้ำกันหน้าไว้ ไม่แลเห็น
ช่องทางที่จะไป ในเชิงหน้า นางงามเทวก็ไปทุกษาปวารณกับพี่เลี้ยงทั้ง
หลายว่าไม่มีช่องทางไปแล้วก็จกกลับคืน จึงให้คนใช้ไปเลียบดูตาม
ริมแม่น้ำ เขาก็ได้เห็นช่องทางที่น้ำเลี้ยวพันหน้ามานั้นขึ้นไปได้ คน
ใช้ก็กลับมาทูลแก่นางงามเทวให้ทราบ นางก็เคลื่อนเรือที่นางขึ้นมา
ถึงหน้ามานั้น จึงให้ช่างวาดเขียนรูปช่างแปรหน้าคนไว้ ที่หน้ามานั้น
สถานทีนั้นมีนามปรากฏว่าผาแต้ม ครั้นนานมาคนทั้งหลาย ยางพวก
ก็เรียกว่าผาม่านเหตุด้วยทรงสังฐานเหมือนผาม่านอันซึ่งกันขวางหน้า
แม่น้ำไว้ นางงามเทวก็ยกจากที่นั้นขึ้นมาถึงเมืองร้างแห่งหนึ่งซึ่งตั้ง
พักพิงอยู่ มีฝูงเต่าเข้ามาเบียดเบียดกันทั้งหลายอยู่มีเป็นสังฐาน
ที่นั้นจึงได้ชื่อว่าคอกเต่า ยกแต่ที่นั้นขึ้นไปถึงที่ค่ายลหนิงชื่อว่าบ้าน
โทรคาม เป็นที่ถาวรรมนียสถานพอพระทัยนัก พระนางเชษฐางตั้งพัก
พิงอยู่ณสถานทีนั้น แล้วให้สผู้พาพระสอุบองค์หนึ่งให้ชื่อวิประสิทธิ์
เจดีย์ ครั้นก่อสร้างสำเร็จแล้วก็ฉลองแลกระทำบูชาสักการะเป็นอันมาก
ครั้นยกจากค่ายล โทรคามนั้นต่อไปถึงท่าเชียงทองก็หยุดประทับที่นั้น
มีชาวบ้านหญิงชายพากันมาเป็นอันมากนางจึงให้สาวใช้ไต่ถามคนทั้ง
หลายเหล่านั้นว่า “คุณกรชาวพ่อชาวแม่ทั้งหลายแทนเมื่อถึงเมือง

ลำพูนยังประมาณมากน้อยถึงฤกษ์ชอกธา” คนทั้งหลายชานคำตอย
ว่า “ข้าแต่มหาราชเทวีเป็นเจ้าแผ่นดินเมืองลำพูนนับตั้งชาติทั้งหลาย
ได้ ยินมาว่าหนึ่ง โยชนันเฒ่า” สถานที่นั้นคือเมืองชอกชยทนต์

พระนางจามเทวี จึงมีพระเสาวนตรีสั่งปรึกษาแก่หม่อมาตย์ราช
ศรทั้งหลายว่า ควรเราจะยกขบวนตั้งเวียงเหล็กพักอยู่ณสถานที่เหล่านี้
ก่อน ยังมีควรที่จะนรียร่อนเข้าไปในเมืองลำพูนในยามนี้ หม่อมาตย์
ราชศรทั้งหลายก็เห็นชอบ โดยพระราชเสาวนตรี พระนาง เจริญปรึกษาต่อ
ไปว่าจะควรตั้งเวียงเหล็กณสถานที่ตรงไหนจะดี หม่อมาตย์ราชศรโหรา
จารย์ทั้งหลายก็ถวายนามเห็นว่าควรจะเสด็จอนุตามเคสมมาแต่ก่อน
จึงควรตั้งชาวขมจึงอนุว่าเราจักตั้งบ้านอยู่ที่คั่นเหนือหินก้อนนี้ ท่าน
ทั้งหลายจึงอนุเสด็จหาผงกลสถาน ให้แก่เขาเถิด พวกขมจึงอนุ
รับพระเสาวนตรีแล้วก็พากันไปตั้งพิธีปลุกกรรมอนุแล้ว ก็ขึ้นสายพาด ขึ้นอนุ
ย้ายหน้า ฉะเพาะทิศ ขุดแล้วก็นอนไป ขึ้นอนุอันยิ่งมาจากท่าเขียง
ทองนั้นก็มาตกลงตรงที่ตึงเจกีย ในวัดสระไวยักษ์ พวกขมจึงอนุตามกับ
อนุที่ยังไป นั้นก็ ไคเห็นขมอนุตกขกคงอยู่เป็นอนุที่กทรายว่าเป็นที่ ไชยภูมิ
อนุอุดมสมควรยิ่งนัก นายขมจึงอนุ ก็ถวายทูลแก่พระนางจามเทวีให้
ทรงทราบ พระนางเจริญศรีใช้ ให้ราชย์ณทิศทั้งหลายไปอาราธนา
ตามพระสั่งหม่อมาตย์ทั้งหลายว่า ขมอนุมาตถณกันจะควร ทำ प्रकार ไคก่อน
ระดี พระสั่งหม่อมาตย์ทั้งหลายถวายพระพรว่า มหาราชเทวีนำพระคาสนา
มานแต่กรุงสระไว้ ควรที่ยังรากพระคาสนาลงณที่นั้นก่อน พระนาง
จามเทวีได้สัทย์ก็เห็นชอบด้วย จึงจัดการสถาปนาพระอารามชนนถ

ภิกษุพระนางจามเทวีเป็นบรมราชาธิราชขึ้นเสวยราชสมบัติคันทริภุญไชย
นคร ครั้นเสด็จการราชาภิเศกแล้วพระสุทนต์ถวายกนิษฐาภรรยา
พระนางจามเทวีแลลาพระवासเทพธิดากล้วยคนสู่สถานแห่งตน ณ กรุงละโว้
พระนางจามเทวีเมื่อได้เถลิงราชสมบัติแล้วจึงให้สร้างชาวาสถวา
เป็นที่อยู่หมู่ชาวเจ้าพระสงฆ์ ๕๐๐ รูปซึ่งนำมาด้วยแต่กรุงละโว้นั้นแล้ว
อุปฐากด้วยจะตูปัจจัยมิได้ขาด

ก็แลเมืองลำพูนมีนามว่าทริภุญไชยนครนั้น ด้วยเหตุอัน
พระฤๅษีกระทำมรชาภิเศกพระนางจามเทวีเห็นอกของสุวรรณอาสน์
ครั้นล่วงมาได้ ๗ วันตั้งแต่ราชาภิเศกแล้วมา พระครรรักษ์แห่งพระ
นางจามเทวีถึงวันกำหนดคตศมาสก็ ประสูติพระราชกุมารเป็นชายแฝด
ทั้งคู่ ราชกุมารนั้นทรงศิริรูปลักษณะงามละม้ายคล้ายคลึงกัน พระ
มารดาให้ชื่อกุมารซึ่งประสูติก่อนนั้นว่า มหันตยศกุมาร ให้ชื่อกุมาร
ซึ่งประสูติตามนั้นว่า อินทรวงกุมาร แต่ในคัมภีร์รามเทวีวงศ์ว่าชื่อ
อินันตยศกุมาร

กาลยามนั้นพระนครทริภุญไชยเป็นสุขสมบูรณ์ด้วยราชสมบัติแล
ราษฎรประชากรมีบ้านใหญ่ทั้งหลายสี่พันบ้านแลบ้านน้อยอีกเป็นอันมาก
ประกอบไปด้วยไฉนารือกสวนสระพ่างวัง โขกขรณเป็นที่สนุก สุขเกษมยิ่ง
นักหนา ผู้ชนทั้งหลายก็ประกอบด้วยใจศรัทธาสมัครมาปฏิบัติ ย่อม
ชักชวนกันสร้างวัดอารามมีจำนวนถึงสองพันอาราม อันว่าชาวเจ้า
ทั้งหลายผู้ทรงไตรปิฎกมาจากกรุงละโว้ ๕๐๐ รูปนั้น ก็แจกธรรมสั่ง

สอนหลานศิษย์ทั้งหลายเล่าเรียนสัย ๆ มาเป็นอันมาก ภิกษุสามเณร
 เต็มอารามทั้งดงพนันทุกอาราม หมู่ชนอันมากก็พระนางจามเทวี
 แต่กรุงละโว้นั้น ก็พร้อมกันตั้งเคหสถานเป็นหมู่เดียวกันในเชิงทิศ
 อีสานแห่งนครลำพูน ฝ่ายชาวเมืองสังฆะนครนั้นอยู่หนาป่าจันททิศ ชาว
 รมนียมนันทนานครให้อยู่ทิศทักษิณ ทวารกุลที่เกิดแก่รอยเท้าสัตว์นั้น
 ให้อยู่ในกำแพงเวียงหรือภูโยชโย

พระนางจามเทวีเจ้านครหรือภูโยชโยนั้นทรงทศพิชราชธรรมแลจักร-
 วรวิจิตรบรรย่ำรุ่งพระคัสณาสมณพราหมณาจารย์มี ให้เสวราหมอง แด
 กระจ่าพลักรวมแก่เทพยตามไต่ซำค เทพยคาทั้งหลายก็ตกลงคณแห่ง
 ราชเทวี จึงบันดาลให้ช่างเผือกตั้งเงินยวงงาเขียวตัวประเสริฐช่าง
 หนึ่ง อันอยู่ณเชิงเขาอ่างสลุง (อ่างสลุง คือภูเขาลดงเมืองเชียงใหม่
 อยู่เหนือเชียงใหม่ทางสองวัน) ให้ย้ายหน้าตงมาทางทิศใต้ตั้งจักมา
 ตั้งเทวสถานในเมืองหรือภูโยชโย ก็มาอยู่ยังหนอิสานแห่งเมืองหรือภูโยชโย
 โยชโยซึ่งขัณฑ์เรียกว่าค่ายลสวนมนัน คนทั้งหลายได้เห็นก็ยชกความ
 มากมายทุกพระนางจามเทวีให้ทราบ พระนางเธอก็มีพระทัยโสมนัสยิน
 ติ จึงให้แต่งเครื่องสักการะแลศรัยทางคัณฑ์ศรีไปไว้คชสารตัวประเสริฐ
 นั้น มาไว้ยังโรงหลวงมี การสมโภชแลประดับประดาด้วยรัตนาอาภรณ์
 สำหรับคชสารยถวันทุกสิ่งสรรพ พระบาทชสารคณนั้น มีขัณฑ์อุทกธิดา
 เลิศนักหนา

ยังมีคำพูดของดาบว่า “ช่างอ้ายก้างาเขียด แทะที่เคียวคนตาย
 ๕๕ ” คอช่างเผือกงาดำ

ลำดับแต่ขึ้นไป กล่าวถึงชนลัษณะคนหนึ่งมีนามชื่อว่าชนวิลังษะ
(มีลักษณะ) เป็นชนใหญ่แก่มุ่ลัษณะทั้งหลายชยั้งชนเขื่อนเนียงด้วย
อุณขบรรพทศอว่าคอบสเทพนน

ชนลัษณะนั้น ไท้ทราบ ช่างเล่า ลัษณะว่าพระนางงามเทวี เจ้านครหรือภู
โชนทรงศรัทธาณวิลังษะมาชยั้งนัก ชนลัษณะนั้นก็กรอญไคร้ไผ่นรวิญ
จนใจ จึงแต่งทูตถือบรรณาการไปกล่าวถาม พระนางงามเทวีก็
ทรงพระพิโรธให้ขับไล่ทูตลัษณะนั้นเสียจากนคร ทูตนั้นก็กลับไปแจ้ง
แก่ชนวิลังษะ ๆ ก็ยังเกิดทมิฬวิมานะเทวียมีพลังจะยกมารบ ฝ่ายพวก
อำมาตย์ราชครู พุคมาจารย์ ในนครลำพูนเห็น การยังมีทวารจะก่อเหตุ
แห่งการศึก จึงอธิบายแต่งของฝากให้ขรรษที่ฉลาดในถ้อยคำนำไปสู่
สำนักชนลัษณะ พุคมาโลมเล้าเอาใจให้หายพิโรธว่าเวลานี้พระนางงาม
เทวีพึงประสูติบุตรพระสรีรกายยังไม่บริสุทธสันมลทินทุกพลภาพ ด้วย
พระโรคในกายยังไม่หายปกติจึงได้กริ้วกราด ขอให้ชนลัษณะระงับชยั้ง
ชยั้งอยู่ก่อนแล้วจึงผันผ่อนต่อ ภายหลัง ชนวิลังษะได้ฟังก็คลายทมิฬวิ
ไต้งครอต่อมา แล้วก็แต่งทูตไปกล่าวถามอีกเล่า อำมาตย์ทั้งหลาย
ก็เพทุบายโต้ตอบของครอต่อ ๆ ไปอีกถึง ๓ ครั้ง ๕ ครั้ง ถ่วงเวลาส่ง
มาได้ถึง ๗ ปี ในที่สุดชนวิลังษะสิ้นหวังในทางไมตรีแล้ว จึงได้
คิดจะหักหาบเอาด้วยกำลังพล ก็เกณฑ์หมู่บริวารแห่งตนได้แปดหมื่น
ยกกองทัพมาตั้งประชิดเมืองนครลำพูน วิพลเค็มทุ่งมาถึงสามทุ่ง

ฝ่ายเสนาในเมืองนครลำพูนก็เตรียมพลโยธาสรรพอาวุธพร้อมสรรพ
แล้วให้ประคัษประคาศาพระยาเสวตรคชสารตัวประเสริฐด้วยคชาภรณ์

เครื่องนั้นเป็นคชาธาร เข้มหนักยศขึ้นทรงคอคชสารให้เจ้าอินทวร
 กุมารเป็นกลางข้าง พร้อมด้วยควาญท้ายแลนายงคุดังคยาทพลโยธา
 หน้าหลังถ้วนสามพัน มีทั้งคชสารทั้งกันเขนกำน้ำตามเต็มชนิดคช
 พยุหะ ยกออกจากนครทริภุญไชยไปตั้งต่อรบกองทัพขนิมิลักษราช คู
 ของอาชยานตั้งพระยาราชาสีหอนเข้าสู้ในหมู่เนรมฤคชาติทั้งหลายขณะนั้น
 เมื่อกองทัพทั้งสองฝ่ายได้เข้าสู้ประยทอนากการต่อกัน ทัพข้างฝ่าย
 ขนิมิลักษราชนั้น ให้บังเกิดมีคหน้ามีวคามิหทัยไหวหวั่น ระวีกระวีไปทั่ว
 ทั้งกองทัพมีอาภัพระบสูญได้ ด้วยกำลังฤทธิแห่งพระยาเสวตรคชสาร
 คิวประเสริฐ แต่ด้วยอำนาจเทพยดาซึ่งรักษาสองราชกุมารนั้น กอง
 ทัพขนิมิลักษราชก็ถึงซึ่งปราไชยพ่ายแพ้แสนหนีไป ทั้งสิ่งของสำถาวรอันเสีย
 เป็นอันมาก ที่ ๆ ล่วงถึงสิ่งของนั้นได้ชื่อว่าลือระวางนางนทกวันนั้น กอง
 ทัพชาวทริภุญไชยแล่นไล่ตามคิลระไปทางใต้ ถึงเมืองมหการเมง ถึง
 ที่หนึ่งเป็นเวลาค่ำต้องตามเทียบ ที่นั้นเลยเรียกว่าเมืองเทียบนางนชตนิ
 ฝ่ายสองราชกุมารนั้นครันมิไชยไล่หมู่ลือระพ่ายหนีไปแล้ว ก็
 พาพลบริวารของพระองค์ทาสยคนเข้าพระนคร ขึ้นเฝ้าถวายบังคมทูล
 พระชนนีให้ทรงทราบ พระนางเจ้ากัทรังพระโลมนัสยินดียิ่งนัก ให้
 เลี้ยงดูหมู่สิริโยธาหาสแลพระราชทานข้ากหนึ่งรางวัล ไทยควรแก่ความ
 ชดชย แล้วให้มิ่งงานมหรศัพผลของมหาวิไชยสถาปซึ่งได้ ไชยอำนาจ
 ใหญ่ในครั้งนั้น แลเฉลิมมิ่งขวัญพระยาเสวตรคชสารแก้วมงคลทั่ว
 ประเสริฐนั้น

เนื้อความต่อไปนี้เป็นคัมภีร์งามเทววงษ์ กล่าวว่ามีลักษ
 ราชันมีราชธิดาสององค์ทรงศรีสวัสดิ์เกษมโสภาคงามยิ่งนัก ราชกุมาร
 ทั้งสองของพระนางงามเทวี จึงส่งทูตไปล้าสู้ก็มีลักษราชันนั้นแล้ว
 กล่าวกันว่าจะยกมาทำยุทธานาคาร ก็ด้วยราชธิดาทั้งสองของพระเจ้าม
 ลักษราช ถ้าพระเจ้ามลักษราชเห็นว่าจะสู้ ไต่ก็จงทำพระนครไว้ให้มัน
 พระเจ้ามลักษราชได้ทรงฟังก็ตกพระทัย ว่าจะยกธิดาทั้งสองให้แก่
 ราชกุมารทั้งสอง เพื่อจะผูกพันธ์สันถวมิตรภาพแก่กัน ไต่ขอขอยกรม
 ทรนอำนาจมาตย์ผู้เป็นทูตกลั้วมาทูลความแก่พระราชกุมารแลพระนางงาม
 เทวีทรงทราบแล้ว พระนางงามเทวีจึงให้แต่งตั้งเครื่องบรรณาการแลมีพระ
 ราชสาส์นไปสู่ขอสองราชธิดานั้นต่อพระเจ้ามลักษราช ๆ ก็ยกแต่งราช
 ธิดาทั้งสององค์ส่งมายังนครหวิญไชย ก็กระทำอาวาทะมงคลการ
 กับสองราชกุมารแห่งพระนางงามเทวีองค์ละองค์ ทั้งแก่นนั้นมาเมือง
 มลิกขะแลเมืองหวิญไชยทั้งสองนี้ก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความ
 วิชาสะกุนเคยกันแลกัน ยังเกิดเป็นสัมพันธวงศ์ตระกูลผูกพันธ์ต่อกัน
 ด้วยบุตรแลธิดาไต่กระทำอาวาทะมงคลแก่กันนั้น แลตคนนั้นมาพระ
 นางงามเทวีก็ให้สู่ขอธิดาทั้งสองของนายทวิยะตามโภชกอำเภอย้านมา
 ให้แก่ราชกุมารทั้งสองของพระองค์ ๆ ละนางอีกแล้ว แต่เนื้อความ
 วิวาทะอาวาทะทั้งสองราชันในตำนานเมืองลำพูนไชยมีไต่กล่าวถึงเลข

บริเฉทที่ ๙ ว่าด้วยสร้างนครเขลางค์

ขณะนั้นราชกุมารทั้งสองของพระนางเจ้ากามเทวมวยชนเจิญญา
ได้ ๑๘ พรรษา สมเด็จพระชนินทรราชมารดาทรงพระราชดำริ
จะมอบเวรศักราชสมบัติให้เจ้ามหันตยศเป็นกษัตริย์สืบสนองพระองค์
ดำรงนครหรือภูไชย แลจะสถาปนาเจ้าอนันตยศไว้ ในที่มหาอุปราชา
ทรงพระตำหนักแล้ว จึงตรัสใช้ให้อำมาตย์ไปอาราธนาพระมหาฤๅษีทั้ง
สองคือพระวสุเทพแลพระสุกทันตฤๅษีมายังนครหรือภูไชย แจ้งความ
ประสงค์ของพระนางนั้นให้พระคายนกทั้งสองทราบ พระคายนกก็อนุโมทนา
เห็นชอบด้วย จึงให้ประกาศแก่ชาวพระนครให้ทราบกำหนดการพระ
ราชพิธีราชาภิเศก ให้ประทับประกาศแก่พระนครให้สอดจดจดงาม
แล้วให้ถึงพิธีสงฆ์พราหมณ์และอิสต์ศาสตราวมงคลการราชาภิเศก
เจ้ามหันตยศราชกุมารแลอภิเศกเจ้าอนันตยศกุมารพร้อมกัน พระมหา
ฤๅษีทั้งสองก็ไสภสมงคลอุทกาวจรวิถีสวรรคตพาต แห่งเจ้ามหันตยศ
แลอนันตยศราชกุมาร แล้วยกประสิทธิ์พรศรีสวัสดิ์และให้ โสวาทไทย
ขนสาสน์สำหรับกษัตริย์ ให้ดำรงราชกริยานวัตร ไทยทศพิธราชธรรม
ประเพณี ครั้นเสร็จการทั้งปวงแล้วพระฤๅษีทั้งสองก็ถวายพระพรลา
กลับไปสู่ที่อยู่แห่งตน

แต่นั้นมาสมเด็จพระเจ้ามหันตยศราชก็ปราถนาจะเกี่ยวด้วยคือน
ใหญ่ยิ่งของราชสมบัติในนครหรือภูไชยแลเดิมพระอภิธิยว่าพระเจ้ามหา
ราชส่วนเจ้าอนันตยศอนุชาธิราชก็ทรงอิสต์วิยยศเป็นมหาอุปราชา ส่วน

สมเด็จพระนางเจ้าจามเทวีชนนีนารถก็มีพระเกียรติยศในที่สมเด็จพระพัน
 วัสสาทรงบำเพ็ญแต่ในการพระราชกุศลสร้างอารามใหญ่น้อยหลายตำบล
 คือสร้างอรัญญิกวิหารณเขียงป่าจินตทิศ และสร้างอารามอีกแห่งหนึ่ง
 ณป่าไม้อย่างชายช้องว่ามาลาอาราม แล้วสร้างวิหารอีกแห่งหนึ่งใน
 อีสานทิศ แล้วให้สร้างพุทธารามวิหารอีกแห่งหนึ่ง ในเขียงยทอทิศแล้ว
 สร้างสังการามและมหาอารามไว้ ในเขียงยจิมทิศ สร้างมหาสธา
 รามไว้ในเขียงทักขินทิศ ทรงสร้างพระพุทธรูปใหญ่น้อยเป็นอันมาก
 พระสงฆ์ซึ่งอยู่ประจำอารามทั้งหลายนั้นก็ทรงปฏิบัติบำรุงด้วยจตุบรจยทั
 ส วิหารใหญ่ทั้ง ๕ นั้นสมเด็จพระนางเจ้าจามเทวีทรงสร้างด้วยทรัพย์
 ของพระองค์ อนึ่งพระองค์ทรงรักษาอุโบสถศีลและทรงธรรมเสมอ
 มิได้ขาด ทรงบริจาตทรัพย์แรกจ่ายแก่ยากวรรตนิพททั่วไปมิได้ขาด
 ครั้งนั้นเสนามาคยราชมนตรีแลชาวพระนครก็พากันประพาศปฏิบัติตาม
 อย่างพระนางจามเทวี เป็นที่อุปถัมภ์ยกย่องพระพุทธานุศาสนารุ่งเรือง
 วัฒนาการ

ครั้นอยู่มาเจ้าอนันตยศมหาอุปราชทรงพระดำริว่าพระเชษฐาเรา
 ได้เป็นพระเจ้ามหาจักรของพระนครนทั้งสิ้น จะปรารถนาสิ่งอันใดก็
 ได้สมทั้งพระทัยทุกประการหาความขัดข้องมิได้ เราก็เป็นบุรุษผู้
 หนึ่งประสูติร่วมพระมารดาในวันเวลาเดียวกัน ไฉนจึงไม่มีความ
 สัตย์ซื่อเสมอกันเป็นที่ขัดข้องพระทัยอยู่เนือง ๆ ควรเราจะขอที่เป็น
 พระราชาต่อพระवासเทพกายศข้าง ทรงพระดำริฉะนั้นแล้วจึงเสด็จไปเฝ้า

พระราชมาจกถวายบังคมแล้วทูลความปริวิตกนั้นให้ทรงทราบ สมเด็จพระนางจามเทวีก็มีพระทัยกรุณาจึงจัดอุปเท่ห์บนสุคันธมาลาบูชาชาติไช้ ให้ราชบริพารคนสนิทนำไปยังสำนักพระวาสุเทพฤๅษี แจ้งพระพุทฺธิเหตุปริวิตกของเจ้านันตยศนั้นแก่พระฤๅษี ให้ทราบ

เมื่อพระฤๅษีได้ทราบเหตุดังนี้แล้วจึงสั่งแก่ราชบริพารคนสนิทนั้นให้กลับไปทูลแก่เจ้านันตยศแล้วพระนางจามเทวีว่า มีภูเขาใหญ่อันหนึ่งอยู่เบื้องปากฉิมทิศแห่งหริภุญไชยนครมีนามว่าเขลางค์บรรพตเป็นที่ตั้งแห่งพรานไพรผู้หนึ่งชื่อเขลางค์วเนจร ให้พระเจ้าอนันตยศเสด็จไปทางนั้นแล้ว จึงให้เขลางค์วเนจรพรานไพรนำไปสู่สำนักพระมหาพรหมฤๅษีผู้อยู่ณภูเขาสองยอด ท่านนั้นประกอบด้วยมहिทธิฤทธิสามารถจักทำได้ทั้งใจปรารถนาทุกสิ่งสรรพ เจ้านันตยศจึงไปขอศิโรราชสมบัติต่อพระผู้เป็นเจ้านันตยศ คงจะได้สมบัติทั้งพระทัยปรารถนา ราชบริพารรับคำสั่งของพระฤๅษีแล้วก็นมัสการลามาทูลแก่พระนางจามเทวีแล้วเจ้านันตยศตามถ้อยคำพระฤๅษีสั่งนั้นทุกประการ เจ้านันตยศได้ทราบก็ทรงยินดี จึงถวายบังคมลาสมเด็จพระชนนีเพื่อจะไปสู่สำนักพระมหาพรหมดาบศ แล้วก็ไปเฝ้าทูลลาพระเชษฐาธิราช ก็ทรงอนุญาตแล้วอานวยพรว่าเจ้ามีความปรารถนาก็ไปสู่สำนักพระมหาพรหมฤๅษีก็จึงไปตามความปรารถนาเถิด ครั้นได้รบพรพระเชษฐาธิราชแล้วเจ้านันตยศก็ถวายบังคมลามายังราชมณฑลเค็ยรชของพระองค์ เคารยมโยธาทหารประมณพันหนึ่งเสด็จออกจากนครหริภุญไชยไปทางปากฉิมทิศมีนาง

ก็ถึงแม่น้ำแห่งหนึ่งชื่อว่ามาคิสารี (คือห้วยแม่สารวมกับคชยขา) จึง
 พักพลอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำนั้น เจ้าอนันตยศจึงไปนมัสการพระฤๅษีคนหนึ่ง
 ชื่อว่าพุทธชฎิลถามหาทางที่จะไปยังเขลางคขรพต พระคายนจึงให้
 สารพวานไพรผู้หนึ่งเป็นมรรคเทคนำทางพาเจ้าอนันตยศ ไปจนถึงบ้าน
 เขลางคพวานไพรซึ่งอาศัยอยู่บนภูเขาเขลางคขรพตนั้น ครั้นเมื่อ
 เจ้าอนันตยศได้ประสพพบเขลางคพวานแล้ว ก็ให้เขลางคพวานนั้น
 นำพาไปสู่สำนักพระมหาพรหมมีฤๅษีณทวยขรพต เมื่อไปถึงเป็น
 เวลาสายณหิจงยยยังพักอยู่แต่เชิงเขาก่อนรุ่งขึ้นเวลาเช้าจึงได้จัดเครื่อง
 นมัสการขึ้นไปสู่หาพระคายนกระทำวันทนาการชฎิลณฐานปรกาลัยใต้ถ้ำ
 โดยเคารพแล้ว ก็แจ้งประวัติของพระองค์แก่พระคายนให้ทราบ ฝ่าย
 พระคายนได้ทราบว่า เป็นราชกุมารของพระนางงามเทวีก็มีใจกรุณา จึง
 ใต้ถ้ำถามความประสงค์ที่เสด็จมาเพื่อใด เจ้าอนันตยศก็แถลงไขความ
 ประสงค์ของพระองค์นั้นต่อพระฤๅษี แล้วจึงวอนขอพระผู้เป็นเจ้าได้
 เมตตาช่วยจนเคราะห์ด้วย พระสุพรหมฤๅษีจึงกล่าวว่ ในภูมิประเทศ
 เขาเขลางคขรพตนั้น มีเมืองอยู่เมืองหนึ่งเป็นเมืองอันเกษมสุขสำราญ
 รมยสถานอย่างยิ่งเชิญท่านมาไปด้วยกับเรา ในกาลบัดนี้ พระสุพรหม
 ฤๅษีก็พาเจ้าอนันตยศลงจากภูเขาลงยอกไปยังเชิงเขาเขลางคขรพต
 ครั้นถึงแล้วพระคายนจึงนฤมิตรนครอันหนึ่งกว้างขวางสี่เหลี่ยมจตุรัส
 ประกอบพร้อมด้วยสัมภาระทั้งปวงสำหรับพระนครทุกประการ ณสถาน
 ที่ใกล้ฝั่งแม่น้ำวังกนที ครั้นนฤมิตรพระนครสำเร็จแล้วจึงเชิญเสด็จ
 เจ้าอนันตยศเข้าไปครองราชสมบัติในนครนั้น มีนามว่าเขลางคนคร

แต่ในตำนานเมืองนครเขลางค์แต่ตำนานพระธิดาลำปางมีข้อ
ความอีกนัยหนึ่งจึงจะกล่าวต่อไปนี้ คำเป็นความว่าเมื่อสมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสปรมาภิเศกสัมโพธิญาณแล้วได้ ๒๕ พรรษา
ได้เสด็จมาสู่ประเทศที่ประทับคือนครนอยสูงส่วยอันมีในตำบลบ้าน
สัมภการวัน ยังมีลวงผู้หนึ่งชื่ออำยคอนนำเอาน้ำผงขิงในลำยอกไม้
ข้างหนึ่งบอกกับผลมะพร้าว ๕ ผลมาถวาย เมื่อถ้ำนำส่งลงในบาตร
แล้วจึงเอาขอกไม้ข้างนั้นขกไว้ณทิศเหนือก็เกิดเป็นกษไม้อย่างขึ้นอยู่
ณที่นั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสพยากรณ์ว่ากาลละเบื้องหน้าแต่
นี้ไป สถานที่ขกเป็นนครอันหนึ่งชื่อว่าลำปาง เมื่อตถาคตปรินิพพาน
แล้วล่วงได้ ๒๑๘ ปี สวรรคตคือกระดูกพระศอกของตถาคตจะมา ประดิษ
ฐานอยู่ณที่นี้ เถยขึ้นนี้จะชื่อว่าสัมภการวัน จึงเป็นที่บูชาสการะ
แก่เทวดาแลมนุษย์ทั้งหลายในประเทศนี้ แล้วพระองค์ก็อุปพระเกษา
อาศวนหนึ่งประทานให้แก่ลวงอำยคอน ครั้งนั้นสมเด็จพระชินเจ้า
ซึ่งราชกให้พระวิศุกรรมมานุญิตทรงบรรจุมหาธาตุนิธานขึ้นพระเกษาอาศวนไว้
ณสถานที่นั้น

ครั้นจำเนียรกาลนานมาภายหลังแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ก็ขึ้นปรินิพพานแล้ว ๒๑๘ พรรษา ยังมีพระมหากษัตริย์องค์หนึ่ง
ทรงนามพระเจ้าศิริธรรมมาโคกราช ได้ปราบดาภิเศกเสวยราชสมบัติ
ณกรุงป่าดลียุทธมหานครแล้ว ได้ตั้งศิขรรวมของนี้ไว้รอบสามแนวให้
ถอยเสียดจากสการะ ในเหล่าศิขรนี้ทั้งหลายยังเกิดศรัทธาในพระพุทธ
ศาสนา จึงแสวงหาพระบรมสารีริกธาตุแห่งองค์สมเด็จพระสัมมา

สัมพุทธเจ้า ครั้นนั้นเหล่าพระอหันทิมิพระมหาโมคคัลลิตตฤคเศรเจ้า
 เป็นประธาน จึงแจ้งเหตุการณ์แก่พระราชานั้นว่าพระธาตุพระพุทธรเจ้า
 มีอยู่ยังเมืองราชคฤหสถ์หมิ่นแปดพันพระธรรมวินัย สัมเด็จพระเจ้า
 อโศกราชก็ทรงเลื่อมใสศรัทธาปรารถนาจะสร้างพระมหาธาตุเจดีย์สถาน
 ให้ถวายเป็นหมิ่นแปดพันองค์ จึงไปขุดเอาพระบรมธาตุมาจากเมืองราชคฤห
 แล้วแหกไปประดิษฐานในมหานครทั้งหลาย อาตมพระพุทธรเจ้าจึงได้
 ปรากฏมาประดิษฐานในลัมภกัปปะนครนี้ แต่ในกาลครั้งนั้น เทพยดา
 ผู้ชื่อว่าอศรเทวดาทรงเป็นผู้รักษาพระบรมธาตุณสถานนั้น

แต่นั้นล่วงมายังมีพระยาคนหนึ่งชื่อว่าจันทรเทวราชเสวยราชสมบัติ
 อยู่ยังเมืองสุวรรณภูมิมหานคร ได้ทรงทราบข่าวว่าสรวิธาตุพระพุทธรเจ้า
 เจดีย์อันพระยาศรีธรรมมาโศกราชทรงประดิษฐานไว้ ในเมืองลัมภกัปปะ
 นครนั้นเจดีย์คร่ำคร่าหักพังทรุดลายเสียแล้ว ก็ทรงพระจินตนาการจะ
 ใคร่ได้พระบรมธาตุไปไว้ยังนครสุวรรณภูมิ จึงยกทัพตรงค้ำพลเสนามาสู่
 ประเทศนี้กระทำพิธีอาราธนาพระบรมธาตุ ๆ ก็มีได้เสด็จจึงขอเอาพระ
 พระบรมธาตุไปไว้ ได้ราชบริพาร พระบรมธาตุก็เสด็จกลับคืนมาสู่ที่เก่า
 พระยาจันทรเทวราชเห็นว่าพระบรมธาตุไม่ยอมไป จึงจัดการก่อสร้าง
 พระสถูปณที่นั้น บรรจุพระบรมธาตุไว้ ในรูปสุวรรณสีหราชแล้วก่อเจดีย์
 หุ้มสุวรรณสีหราชนั้นไว้ มีทรงสถูปฐานตั้งรูปค้อมน้ำ (คำในตำนานเดิม
 ว่าข้อมน้ำ) ตั้งสถานตั้งสักการบูชาทั้งสี่ทิศ การสถาปนาพระบรม
 ธาตุนั้นสำเร็จแล้วสุวรรณพระเชษฐายังเหลือประมาณสองโกฏิ จึงให้น้ำไป
 บรรจุไว้ณที่หนึ่งหนึ่งปรากฏอยู่ณทิศตะวันตกเฉียงใต้วัดท่าผาประมาณ
 ๓๐๐ วา เหลือจากนั้นเขาไปบรรจุไว้ณคอกยพิน้องเห็นในเมืองตน แลทรง

ใครได้ ไปไว้เมืองแห่งตน

จึงกริษาพลาพลยกมาตั้งทำถาวรชกหา

พระอาทิตย์ ทำประการใด ๆ ก็มีสามารจะทำลายภาพยนต์ของพระเจ้า

จันทร์เทศาษาซึ่งประคิยฐานไว้ ให้รักษาของพระอาทิตย์นั้นได้ พระยาพล

ราชจึงให้ถ่มเลี้ยตังเก่า แล้วปลูกไม้กระเวาไว้ณท่ามกลางชุมที่ชุก

และปลูกต้นกระเวาแวคตลัสมรายรอบนอกไว้เป็นสำคัญ แล้วก็กลยคืน

เมืองแห่งตน

ครั้นอยู่มาเมื่อพระนางจามเทวีเป็นนางพระยาในเมืองหริภุญไชย

มีราชบุตรทรงนามว่าอนันตยศศของศกหนึ่ง อนันตยศศของศกหนึ่ง ราชกุมาร

ทั้งสองมีอาสาพระมารดาออกไปชนศึกพระยาลัวะ มีไชยชนะแก่

พระยาลัวะ พระมารดาจึงยกราชสมบัติให้ราชกุมารทั้งสองครองเมือง

หริภุญไชย เจ้าอนันตยศมีเต็มใจที่จะอยู่ในนครลำพูนรวมกันกับ

พระเชษฐา พระนางจามเทวีจึงให้ไปถามพระवासเทพและพระสุกทันต

ฤาษี เชอจึงแนะนำให้ไปหาพระสุพรหมฤาษีผู้อยู่ณเขาร่าง นางจาม

เทวีกับเจ้าอนันตยศก็ไปตามคำพระฤาษีทั้งสองนั้น ให้เขลาจคพราน

นำทางไปถึงสำนักพระมหาพรหมฤาษี แล้วจึงแจ้งสาธคตนแก่พระ

นักสิททุกประการ พระมหาพรหมฤาษีจึงพานางจามเทวีกับเจ้า

อนันตยศไปยังเขลากลางค ให้ประทับขยับยังอยู่ณสถานคที่หนึ่งเห็นช้าน

พรานเขลาจค สถานคที่นั้นชคคนปรากฏนามชื่อว่าของเมง ส่วนพระฤาษี

ก็ชนขยับขอมเขาของเมงเส็งแลไปภายตวันตคคแห่งแม่น้ำวังกนคที่ ก็ได้

ที่คคการสถานคที่หนึ่งเป็นไชยภูมิสมคจรรสร้างพระนครไว้ พระ

ภายหลังไปนฤมิตรที่นั่นเป็นเมืองกว้างยาวก้านละ ๕๐๐ วาจตรีศ แล้ว
 เอนแผ่นศิลาขาดก้อนหนึ่งมาคองไว้ ในท่ามกลางเมือง ศิลาแผ่นปรากฏ
 ชื่อว่าผาย่องมาคองเท่านี้ พระฤษีนฤมิตรเมืองแลวกว่าพวงว่าเมืองนี้
 ตั้งอยู่ในระหว่างท่ามกลางพระบรมธาตุพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ แห่งเป็นที่เกิด
 ศรีและเกษะมากนัก ด้วยเหตุนี้จึงขนานนามนครนี้ว่า ครันครไชย
 ครันเสร์จการนฤมิตรวงศฤษีที่พระนครแล้ว พระมหาพรหม
 ฤษีก็มอชเวรพระนครอันสร้างใหม่ ให้พระนางงามเทวีกระทำการ
 ราชาก็เศกเจ้าอนันตยศราชกุมารเป็นพระยาครองเมืองครันครไชย ทรง
 พระนามว่าพระเจ้าอินทรเทิงกร เมื่อราชาก็เศกนั้นก็พร้อมด้วยพระเจ้า
 มหันตยศราชผู้ครองนครลำพูน และพระฤษีสัทธอาจารย์ทั้งหลาย
 และอำมาตย์ราษฎรทั้งสองพระนครพร้อมเพรียงกัน ครันเสร์จการ
 ราชาก็เศกเจ้าอนันตยศแล้ว พระนางงามเทวีก็ข้เจ้ามหันตยศราชเสด็จ
 ไปนมัสการพระบรมธาตุ พระพุทธเจ้าองค์ลัมภกัษยนคร ยามนั้นเป็น
 ฤกษ์แล้งหาน้ำกินมิได้ พระนางงามเทวีจึงตั้งสัตยาธิษฐานแล้วให้ขุด
 บ่อใต้น้ำโดยอธิษฐานนั้น บ่อน้ำนั้นจึงมีนามปรากฏว่าบ่อน้ำเลียงสียมา
 จนทุกวันนี้

พระนางงามเทวีกระทำสักการบูชาพระบรมธาตุลัมภกัษยนครนี้
 แลวกัเศด็จไปนมัสการพระบรมธาตุอีกตำบลหนึ่งเหนือเมืองครันครไชย
 ชื่อว่าตำบลคอนปละใหญ่ ประทับพักอยู่ไตรมาสไม่สึกใหญ่ทั้งคู่อันมีอยู่หน
 บูรพาทิมุขแห่งพระมหาธาตุเจ้านั้น พระนางงามเทวีอธิษฐานไม่สึกสองคืน

นนให้มียายย่นนานถึงพันชั้ ไม่สักค่นนั้นก็ปรากฏมาจนทุกวันนี้เรียกว่า
 สักสองพันชั้ ก็และพระบรมสารีริกธาตุที่นั่นในเศกขอิทธิปาฏิหาร
 รุ่งโรจ โสคนาคารขึ้นไปเห็นอโยคไม้กระเขา เหตุนี้จึงได้ชื่อว่าธาตุ
 เสกขมาจนทุกวันนี้ แล้วพระนางจามเทวีและเจ้ามหันตยศก็เสด็จกลับ
 คินนครลำพูนไชย

ฝ่ายเจ้าอนันตยศก็เป็นราชาครองราชสมบัติในเมืองศรีนครไชย
 เขตทางคัมภักย์ปนครโดยพาสักสถาพรสืบมา มีหมู่ชนชาวมีลักษณะภาษา
 มาฟัง ไพธิสมภาร คึงนิคมเกษตรสถานแนวกล้อมโดยรอบพระนครนั้น
 เป็นอันมาก ราชสมบัติพิศุสัการก็บังเกิดขึ้นบริบูรณ์พร้อมด้วยอำนาจ
 วิทยานภาพแห่งพระมหาพรหมฤาษีทุกประการ

พระเจ้าอนันตยศก็กระทำวัตรปฏิบัติบูชาพระมหาสุพรหมฤาษีมได้
 ชาติ ครั้นอยู่มาทรงระลึกถึงพระชนนีนารถราชมารดา และปรารถนา
 ที่จะยังพระนครให้บริบูรณ์ด้วยสมณพราหมณาจารย์ จึงนมัสการลา
 พระมหาพรหมฤาษีกลับไปนครทริภุญไชยเฝ้าพระมารดาและพระเชษฐา
 อีราชแล้วทูลขอคณะสงฆ์ และพระครูพราหมณไปเสียดาศนาในนคร
 เขตทางคัมภักย์ปนครให้กำมประสงค์ แล้วเจ้าอนันตยศ
 ก็เชิญเสด็จสมเด็จพระนางจามเทวีราชมารดามาเมืองนครเขตทางคัมภักย์
 ปฏิบัติปฏิการสนองคุณสมเด็จพระชนนีเป็น เอนกนัย แล้วก็เชิญ
 เสด็จให้อยู่ประทับในพระนครเขตทางคัมภักย์ ส่วนพระ องค์ อนันตยศราช
 ก็ไปขอให้พระมหาพรหมฤาษีนครขึ้นใหม่ใกล้กับนครเขตทางคัมภักย์

เมืองหริภุญไชยให้ชื่อว่าอาลัมพางค์นคร พระเจ้าอนันตยศเสด็จประทับอยู่นคร
อาลัมพางค์เสด็จมาปฏิบัติพระราชมาตตามเมืองเขลางค์นครทุกวันนี้ได้
ขาด เมืองนครเขลางค์และอาลัมพางค์ก็เป็นประเทศเมืองเดียวกัน จน
ทั้งหลายจึงเรียกว่านครเขลางค์ลำปาง นานมากกลายเป็นนครลำปาง
ไป กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ทรงบำรุงพระพุทธศาสนาสร้างวัดวิหาร
พุทธสถานอารามใหญ่น้อยเป็นอันมาก

สมเด็จพระนางจามเทวีเสด็จมาประทับอยู่เมืองนครเขลางค์ได้ ๖
พรรษาทรงพระประสูติ ฝั่งลาพระมหาพรหมฤๅษีเสด็จกลับคืนเมือง
หริภุญไชยนคร พระเจ้ามหันตยศราชจักรีของพระราชมาตมา
เข้าพระนครลำพูนไชย อยู่มาไม่นานพระโรคเจริญหนักขึ้น สมเด็จพระ
นางเจ้าจามเทวีก็นั่งสวดมนต์สวดพระคัมภีร์ พระชนมายุได้ ๕๒ พรรษา
อยู่ในราชสมบัติได้ ๕๓ พรรษา สมเด็จพระเจ้ามหันตยศ และพระเจ้า
อนันตยศ ก็พร้อมกันจัดการอุปถัมภ์พระศพแล้วก็อเจกษุมคด้วยแผ่น
สุวรรณนพขรรค์พระอัฐิธาตุไว้ณที่ป่าจินตึกแห่งพระนครหริภุญไชย ได้ชื่อ
ว่าสุวรรณเจดโกฏเจกษุมค กษัตริย์ทั้งสองพระนครทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
อุทิศกัลป์นามผลถวายแก่สมเด็จพระมาตมาเป็นอันมากประการ แล้วสมเด็จพระ
พระเจ้าอนันตยศก็ถวายยังคัมภีร์สมเด็จพระเชษฐาธิราช กลับไปทรง
นครเขลางค์ตามเดิม

ฝ่ายพระเจ้ามหันตยศราชครองราชสมบัติในหริภุญไชยเพียงนคร
โดยฉาสุกสถาวรมาได้ ๘๐ พรรษา ทรงพระเชษฐาประสูติเสด็จ
สวรรคต พระโอรสทรงพระนามคุมัญญราชได้เสวยราชสมบัติสืบไป

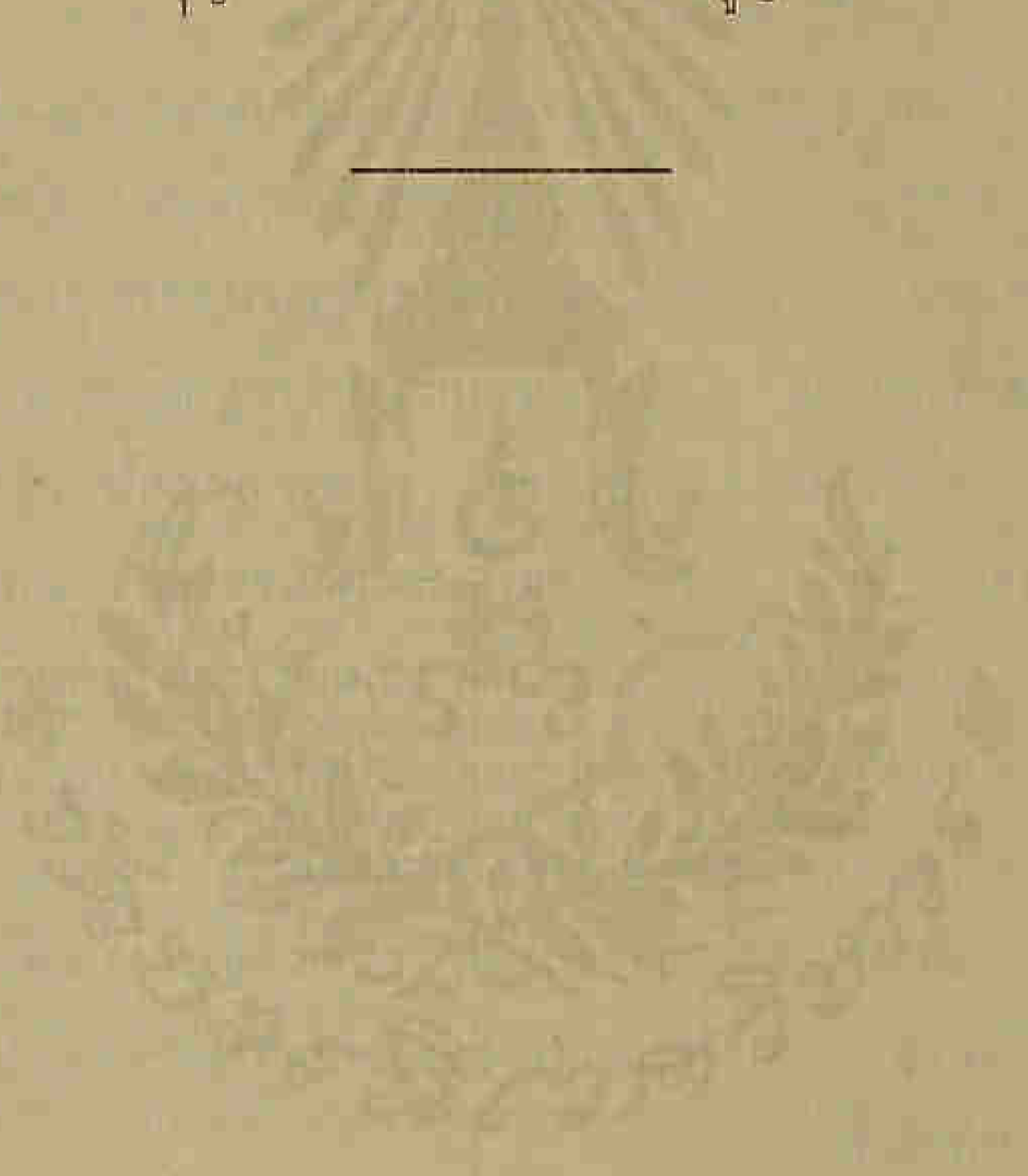
ผ่ายเจ้าอนันตยศราชเมืองนครเขลางค์กัเสกั้งท้วงศต ภาระทำ

ฉาปนกิจถวายพระเพลิงพระศพแล้วก็เชิญพระขี้ขี้มายังเมืองหรือภูไชย

นคร สร้างเกกขัยบรรพโวดข่ามาลลวัน คอข่าไมขางอนมออยู่เของ

อิสานทศนแห่งเมืองหรือภูไชยนคร อนังพระข่าเสวตรกัญชรทวประเสวีชู

อนเกิดมาสำหรับขัญแห่งเจ้ามหนคยคณนคกขสุญสนชวคไป

บริเฉทที่ ๙ ว่าด้วยศึกสงครามกับกรุงละโว้

ฝ่ายพระเจ้าคัมภีร์ราชโกเสวยราชสมบัติครองนครทริภุชไชยตั้ง
แก่จุลศักราชได้ ๓๓๒ ปี มาจนถึงจุลศักราชได้ ๓๕๒ ปี อยู่ในราช
สมบัติ ๕๐ ปี แต่ในคัมภีร์รามเทววงศ์ว่า ๕๕ ปี เสกขัตยชนันท์ทวงศค

พระโอรสทรงพระนามอรุโณทัย (ในจามเทววงศ์ว่าอรุณไชย)

ได้ครองราชสมบัติสืบไปได้ ๒๗ ปี สจุลศักราช ๓๗๘ ปีก็เสกขัตยชนันท์ทวงศค

ราชบุตรของพระเจ้าอรุโณทัยทรงนามสุวรรณมัญชิสหรือสุวรรณ
มัญชนะได้ครองราชสมบัตินครทริภุชไชยสืบไป พระองค์ทรงปฏิบัติ
เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาบำเพ็ญบุญกุศลวิริยาบำรุงรักษาประชาชนพระ
นครโดยยุติธรรมพระพุทธศาสนารุ่งเรืองวัฒนาการ ราษฎรก็เย็นสุข
सानต์สมบุรณบริบูรณ์ด้วยธัญญาหารและโภคสมบัติ ครั้นเสวยราช
ล่วงมาได้ ๓๐ ปี จุลศักราชได้ ๔๐๘ ปีก็เสด็จสู่สวรรคตครั้น

ลำดับนั้นราชบุตรพระเจ้าสุวรรณมัญชิสราช ทรงพระนามว่า
สังสารราช (ในจามเทววงศ์ว่าสันติศรราช) ได้ครองราชสมบัติ พระองค์
มิได้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม เคยหาชายมิตรประพฤติกัมมิได้ตั้งตาม
ชาติยราชประเพณีล่วงกาลมาได้ ๓๐ ปีก็สิ้นพระชนม์ชีพไปโดยยถากรรม
จุลศักราช ๔๓๘ ปี พระราชบุตรของพระเจ้าสังสารราชทรงนาม
ประทุมกุมาร ได้ครองราชสมบัติบรมราชาภิเศกแล้ว พระองค์ให้สร้าง

โรงทาน ๖ แห่ง (คือศาลาอุทาน) และสร้างชาวาสกุวิหารถวาย
แก่พระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมีโทษาก พระองค์
ทรงราชมาไท ๓๐ ปี ลุคักราชมาไท ๒๕๕ ชกเสด็จสวรรคตไปสู่
สุคติภพ

ลำดับนั้นพระราชบุตรพระเจ้าปรมราชาทรงพระนามว่ากุลเทวะ
โศครองราชสมัยคณครหรือญไชยสืบไปไท ๗ ปี ในขัติการยเจ็ดเป็น
ชกนลลชกชลุคักราชไท ๒๕๖ ฝ่ายโหราและพราหมณาจารย์ทั้งหลาย
พิจารณาเห็นภยในอนาคตจักเกิดมี ในขัติกำหนดด้วยลสังสังวจจร
คชวายเถาะ จึงพากันไปเฝ้ากราบทูลขอให้พระเจ้าแผ่นดินทรงบำเพ็ญ
พระราชกุศลชดช้ส่วนบุญผลแก่เทพยดา และจักการบวงสรวงพลักรรม
แก่เทพยดาให้คุ้มครองของกันพรองค์และพระราชอาณาจัก พระเจ้า
กุลเทวะราชจึงตรัสตอบว่า ชนชอว่าภยอนครายจักยังเกิดมีแก่คนผู้
ไทแล้ว ไครผู้ไทจักห้ามภยอนครายไท เมื่อถึงคราวจะเป็นประการไท
ก็จักชองเป็นประการนั้น โหรราชาครทั้งหลายก็พากันนใจ

ครนขติกำหนดคนนมาดงเขาแล้ว คชในขเถาะสัมฤทธิศก
จุลคักราช ๒๖๐ มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระเจ้ามิลกช
มหาราช ทรงราชสมัยคณเมืองยคมาลามทานคร ยกพลนิกายพยุห
โยธามาล้อมเมืองหริภุญไชยนครไว้ พลนิกายฝ่ายชาวพระนครก็ออก
คชยทอนการ พลโยธากาญฝ่ายเมืองหริภุญไชยก็ยวาชยพ่ายนพ
พากันแตกหนีไปอาศัยชยณเมืองสมิงนคร พระเจ้ามิลกชมหาราช
ก็ไทเมืองหริภุญไชยนคร เข้าครองเมืองไท ๓ ปี ยังมีพระมหาราช

คนหนึ่งทรงนามว่ามีลักษไทรราชแต่ในตำนานลำพูน เรียกว่ามีลักษ
 ราช (แปลว่าพยามีลักษนั่นเอง แต่ซึ่งในคัมภีร์จามเทวีเดิมคำว่าไทร
 หรือไทรนั้นคือไทยราช) ยกกองทัพมาปล้นเอาเมืองหริภุญไชยนครได้
 พระเจ้ามีลักษมหาราชก็สิ้นพระชนม์ (แต่ในจามเทวีวงษ์ว่าหนีไปไต่)
 พระเจ้ามีลักษราชได้ครองเมืองหริภุญไชยนคร ให้เรียกหาชาว
 หริภุญไชยที่แตกถนกลับมารวบรวมเข้าอยู่ตามภูมิลำเนาเดิม พระเจ้า
 มีลักษไทรราชครองราชสมบัติตั้งกิจการนครหริภุญไชยอยู่ไต่ ๓ ปีกับ ๓ เดือน
 ก็เสด็จกลับไปคืนไปสู่นครเดิมของพระองค์

ในคัมภีร์จามเทวีวงษ์กล่าวไว้ว่า ลำคัยนั้นพระเจ้ามีลักษมหาราช
 มีหมู่พลนิกายเป็นอันมาก เสด็จทำเนนกองทัพใหญ่มาถ้อเอาเมือง
 หริภุญไชยนคร ครั้นไต่แล้วก็ครองราชสมบัติอยู่ไต่ ยหนึ่งก็ดับสูญ
 ล่วงไป

แต่ในตำนานหริภุญไชยกล่าวไว้ว่า เมื่อพระเจ้ามีลักษะราชหรือ
 มีลักษะไทรราชมาได้นครหริภุญไชยไต่หนึ่งเดือน ราชบุตรพระเจ้า
 กุลเทวราชซึ่งพ่ายหนีไปอยู่เมืองสมิงนครนั้น ช้องสุ่มได้ ก่าส่งรพล
 ชาวสุวรรณภูมิเป็นอันมาก ยกกลับมาตีเมืองหริภุญไชยคืนได้ จึง
 เสด็จเข้ามาครองราชสมบัติไต่ ๓ ปีกับสามเดือนก็ดับสิ้นอิตรองศต

ลำคัยนั้นราชันตดาพระเจ้ากรุงเทวราชทรงนามไชคิราช แต่ใน
 จามเทวีวงษ์ว่าโนกระราช ได้ครองราชสมบัติตนนครหริภุญไชยสืบไป ใน

เมืองยศมาตา คือเมืองแสนหัว ชื่อเมืองดอกขาวใบใหญ่

สมิงนคร คือเมืองตั้งค้ำในตำแม่บ้านน้อยแควไทยโยค

ตำนานลำพูนว่าได้ ๕ ปีก็ ๗ เดือน แต่ในงานเทวกรรมว่าได้ ๗ เดือน
เท่านั้นก็สวรรคต จึงพระเจ้าพาสราชไต่ครองราชสมบัติได้ ๒ เดือน
ครึ่ง แต่ในตำนานลำพูนว่าได้ ๓๐ ปีก็เศษ ๒ เดือนครึ่งก็เสด็จ
ที่วงศก

ลำดับนั้นพระเจ้าสุทโธทนะ แต่ในตำนานลำพูนว่าพระยากัลยาณราช
ไต่ครองราชสมบัติได้ ๓ ปี แต่ในตำนานลำพูนว่าได้ ๒ ปีก็ ๖ เดือน
ก็สิ้นพระชนมายุ

จึงราชบุตรพระเจ้าสุทโธทนะหรือกัลยาณราช ซึ่งในงานเทวกรรม
เรียกว่าสละราช แต่ในตำนานลำพูนเรียกพละราชไต่ครองเมือง
หรืออุยไชยได้ ๓ ปีก็สิ้นพระชนม์

ลำดับนั้นจึงพระยาพาสราชไต่ครองราชสมบัติสืบไปได้ ๓ ปีก็
ที่วงศก

ครั้นแล้วพระเจ้าโยวราชไต่ครองราชสมบัติต่อไปได้ ๖ เดือนก็
ที่วงศก

ความตอนนั้นน่าจะตรงกับในพงศาวดารเหนือ ตอนแผ่นดินพระยา
พาสราชบุตรพระยากงผู้ครองกาญจนบุรี ได้เป็นใหญ่ในเมืองราชบุรีสร้าง
เมืองสัวไชยพระปฐมเจดีย์ และสร้างเมืองพันธุมหรือสุพรรณบุรี แล้ว
ยกกองทัพไปตีเมืองลำพูนไชย เห็นกองทัพทางเขาเต็มบางนางบอช การ
รบตาบอดที่จะเกี่ยวมาจนในแผ่นดินพระพันวัสสาในเวียงสะภาด้วย

จึงพระเจ้าพรหมทัตราชได้ครองราชสมบัติไปได้ ๓ ปี ก็เสด็จ
ทิวงคต

ต่อเนื้มาจึงพระเจ้าวชิราลัทธิราช ได้ครองราชสมบัตินครหรือ
ภุญไชยในเมื่อจุลศักราชล่วงได้ ๒๘๕ ปี พระองค์ทรงสร้างภาพแก้ววัก
มีเทษานภาพ เมื่อได้ครองราชสมบัติแล้วได้ ๒ ปีกับ ๑๐ เดือนพระองค์
ยกพยุหโยธาทัพหลวงออกจากเมืองหรือภุญไชยนครเพื่อจะไปตีกรุงละโว้
เสด็จโดยพยุหนาวาทัพเรือล่องลงมาตามแม่น้ำพิงคันทิ

ฝ่ายพระแก้วกรุงละโว้ทรงพระนามสมเด็จพระเจ้าอนุสิฐจักรจักร
วรรคิราช ทรงสร้างภาพแก้วหาญยิ่งนักพระองค์ขึ้นเจ้ากรุงละโว้นคร
โดยสืบเนื่องสันตติวงศ์มา พระองค์มีพลโยธวักหาญเข็นอันมาก
ครั้นได้ทรงทราบว่าพระเจ้ามหารหรือภุญไชยยกพยุหแสนยากรจะมาตีพระ
นครของพระองค์ดังนั้น ก็ทรงพระพิโรธยิ่งนักจึงให้เตรียมกองทัพ
สรรพเสร็จเสด็จยกพยุหโยธาออกไปยังมรรคาอันไกล ทนายพระทัย
จะโหมตีกองทัพข้าศึกให้แตกฉานเสียแต่ในปลายเขตต์ มีให้ล่อง
แค้นเข้ามาประชิดตีตีพระนครได้ เมื่อกองทัพทั้งสองฝ่ายปะทะถึงกัน
เข้าแล้ว สรรโยธาทั้งสองข้างต่างก็เข้าโรมรันสู้รบกันเป็นสามาร
ยังมีทันแพ้แพ้ชนะระแ่งกัน

ได้ลอบดูพงศาวดารมอญเมื่อจุลศักราช ๒๘๕ ตรงกับจุติราชดำดับ
ที่ ๕๗ ในวงศ์สหราชอาณาจักรเพิ่มเติม จตุราชกับสุริยิตราชก็ชอกจะคต้าย ๆ กัน

หรือบุญไชยไม่สงสัยสำคัญว่าจริงก็แยกประตูเมืองร้อย กองทัพกรุงละโว้
ก็ตรึงกันเข้าเมืองนครหรือบุญไชยได้ ให้จัดการขังกันนครไว้

อยู่มาไม่นาน กองทัพพระเจ้าอัคราชตะกะราชก็ยกมาตั้งเมืองหรือ-
บุญไชยนคร เพื่อยจะเข้าพระนครของพระองค์และจะชิงคืนเอาราชสมบัติ
จงกระทำให้มหายทอสงคราม ก็ยพระเจ้าละโว้ราชโดยสามารถก็มีอาชเขา
ไชยชนะได้ พระองค์กลับปราไชยพ่ายแพ้เสียรพลเป็นอันมาก จึง
เสด็จลงเรือพาพลที่เหลือนั้นหนีไปอาศัยอยู่ในราวป่าอันไกลเขืองทก-
ษิณทศ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าอัญญาสุทระจักรวรรดิราชพระเจ้าแผ่นดินละโว้
คว้นไถ้นครหรือบุญไชยเป็นของพระองค์แล้วก็จัดการบำรุงพระนครแล้ว
อยู่ครองราชสมบัติในนครนั้น

ฝ่ายว่าพระเจ้าสุริยราชเจ้าสุธรรมมาวดีนคร เมื่อกองทัพพระเจ้า
แผ่นดินทั้งสองแตกหนีไปแล้ว พระองค์ก็เสด็จกลับคืนเข้ากรุงละโว้
กระทำสักการบูชายวงสุวรรณเทพยดาและยงศาเทวรูปในพระนครนั้น ก็ย
ทั้งพระบรมรูปของพระราชามารคาแห่งพระองค์ แล้วเสด็จประทับอยู่
กรุงละโว้ โดยครองแก่พระราชอัยยาสัย

แต่นั้นล่วงมาได้ ๓ ปี ยังมีราชบุตรของพระเจ้าสุวรรณราช
(นครศรีธรรมราช) องค์หนึ่งทรงพระนามว่าเจ้าบรมปกศกัมมโพชราช
ในตำนานเล่าตนเรียกแต่เพียงว่ากัมมโพชราช มิได้ยิ่นต้นแต่ในศรีวิราช
สมบัตินครของพระองค์ ยอยากจะได้ราชสมบัติในเมืองนั้นด้วยจึงเสด็จ
ยกพลโยธามาตั้งเมืองหรือบุญไชยนคร สมเด็จพระเจ้าอัญญาสุทระ

จักรวรรดิราชไท้ทราช่าวกัก ก็เสด็จ โดยกระบวนทัพออกไปต่อยุทธ
 ครอบงองทัพทั้งสองฝ่ายไท้สู้รบกัน ฝ่ายกองทัพข้างพระเจ้าบรมปกศ
 กัมโพชราชก็ถึงซึ่งปราชัยพ่ายแพ้แตกหนีไป กองทัพชาวทริภุญไชย
 ไล่ตามตีไป ตกแดนนาคนคร ชาวนาคนครก็ออกเล่นไล่ติดตาม
 ชาวกัมโพชเก็บไต้ทาสาทสาข้างมาอาวอเป็นอันมาก พระเจ้าปกศ
 กัมโพชราชเสด็จหนีไปทวยพระหิตต์เปล้ารบบรรลพพระนครของพระองค์
 ฝ่ายพระเจ้าอัญญูจักรวรรดิราช ครั้นมีชัยแก่กองทัพชาว
 กัมโพชแล้วเสด็จกลับคืนเข้าพระนคร กระทำปลักรรมขวงสรอง
 เทพยคาอารักขสำหรับเมือง แล้วให้จารึกคำประกาศสถาปสรองไว้
 ในแผ่นศิลา โจทความว่าด้วยชัยชนะราชพระองค์ไคมาเขยคเขยนนครนขอ
 ใ้เทพยคางกำพิทชัยชนะราชพระองค์นขอใ้ให้มีชนมายยืนนาน แล้ว
 ใ้ฝังแผ่นศิลารากนั้นไว้ ในบ้านขัริมทิศแห่งเมืองทริภุญไชย สมเด็จพระ
 พระเจ้าอัญญูจักรวรรดิราชทรงราชสมบัติ โดยปกคักกาลมาได้ ๓๒
 ทรงพระประชวรเสด็จทิวงคตในปีจุลศักราชไท้ ๕๘๘

เบื้องหน้าแต่นั้นจึงพระเจ้ากมลราชไท้ครองราชสมบัติในเมือง
 ทริภุญไชย นศรนครสืบไปไท้ ๒๐ ปีกับ ๘ เดือนก็เสด็จดับขันธ์ทิวงคต
 จุลศักราชไท้ ๓๐๘ ปี พระยาแลระราชไท้ครองราชสมบัติใน
 นครทริภุญไชยสืบไป ในสมัยนั้นเมืองทริภุญไชยเกิดความไข้คน
 คายผาก ประชมชนชาวทริภุญไชยพากันหนีความไข้ ไปอยู่ยงเมือง
 สุพรรณมาวคันครอากัยเลียงชิวคอยู่ในเมืองนั้นเป็นอันมาก

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าภคามาธิราช มาไต่เมืองสุพรรณมาวัดพระองค์
 ไม่ยินดีแต่ก็จะเก็บเอาบุตรธิดาของคนในเมืองสุพรรณมาวัดเท่านั้น แม้
 หมู่ชาวหรือญาติโยมอันทผลภาพกมไต่กรุงมาประณี ยังเก็บเอาบุตรธิดา
 ของชาวเมืองหรือญาติโยมเหล่านั้นด้วย ฝ่ายพวกชาวเมืองหรือญาติโยม
 จึงไต่พากันอพยพหนีจากเมืองสุพรรณนครไปยังกรุงหงสาวดี อาศัยยัง
 ชีวิตอยู่ในเมืองนั้น

พระเจ้าหงสาวดีทรงอนุเคราะห์เกื้อกูลแก่ชนชาวหรือญาติโยมเป็น
 อันมาก ชาวหรือญาติโยมกับชาวหงสาวดีไต่ มีความวิสาสะรักใคร่ต่อกัน
 และกันสืบมา

ครั้นครบ ๖ ปีความใช้นั้นระงับหายไป ผู้ที่ปรารถนาจะกลับคืน
 มาอยู่เมืองหรือญาติโยมก็พากันกลับมายู่ตามภูมิลำเนาเดิม คนที่ไม่
 มีอาศัยคือบ้านเมืองเดิมก็เลยอยู่อาศัยในเมืองหงสาวดีนั้น

เพราะเหตุนี้ ชนทั้งหลายไต่ไต่กลับมายังเมืองหรือญาติโยมนี้
 แล้ว เมื่อระลอกถึงหม่อมราชวงศ์อนึ่งอยู่เมืองหงสาวดี ครั้นถึงกำหนด
 ยเคอนยอมแต่งเครื่องสักการะลอบน้ไปบูชา โดยทางน้ำ เรียกว่าลอบ
 ไชมก (คือลอบไฟ) จึงเขียนประเพณีลอบประทีปสืบมา อนึ่งคนชาว
 เมืองหงสาวดีก็พากันมาอยู่ในเมืองหรือญาติโยมโดยมาก เหตุนี้จึง
 ไต่ มีวิธีสักขระหนึ่งคือใช้ไฟในเมืองนี้

ลำดับนั้นยังมีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ในครั้งรัชกาลท้าววงษ์อ่า
 ทรงพระนามองค์ครูพุทธทิวราชยกที่กรุงศรีอยุธยาจากถมยนคร แต่
 ในตำนานเมืองลำพูนเรียกว่าพระเจ้าพุทธทิวราช ยกพลเสนามา

จากเมืองอินทรีชื่อว่าทรมะรัฐนคร (เมืองยาว) มาโตเมืองทริ-
ภัญไชยนครนี้ ครองราชสมบัติอยู่ได้ ๘ ปีวันก็เสด็จทิวงคต

ก่อนนั้นไป พระเจ้าสุทวาราชในตำนานเล่าพวว่าพาสเทพราชได้
ครองราชสมบัติในเมืองทริภัญไชยนครได้ ๓ ปีก็ ๒ เดือน แต่ใน
ตำนานเล่าพวว่าได้ ๓ ปีก็สิ้นพระชนมายุ

ลำดับนั้นพระเจ้าไชยยศ แต่ในตำนานเล่าพวเรียกว่าพระเจ้า
ไชยราช ได้ครองราชสมบัติสืบต่อไปได้ ๓๐ ปีก็เสด็จทิวงคต

ก่อนนึ่งมีพระมหाराชเสด็จมาจากเมืองสุปลนคร แต่ใน
ตำนานเล่าพวว่ามาจากเมืองล็กกะชาลมาซึ่งเขาเมืองทริภัญไชยได้แล้ว
ก็เข้าครองราชสมบัติในเมืองทริภัญไชยนคร อยู่ล่วงวันเล็กน้อยก็
ก็สิ้นพระชนม์ แต่ในตำนานเล่าพวว่าอยู่ได้ถึง ๓๐ ปีจึงสิ้น
พระชนม์

ตามพงศาวดารรามัญในระหว่างเวลาตั้งแต่จุลศักราช ๑๕๓ ปีเป็น
ต้นมา เมืองหงษาดดีไม่มีกษัตริย์ มาจนถึงศักราช ๗๓๐ ปีจึงพระยา
พระเจ้าข้างเเมอกซึ่งเรียกว่าเจงพยูเจงเป็นลำดับที่ ๖ ในวงศ์มะกะโทยกจาก
มตีมาไปตั้งจึงโตคงคานเป็นราชธานีตั้งเก่า

เรื่องลอยประทิปเป็นพิษเนืองจากสังกรานคัจจนทรกต แมเมองดาว
ตะวันออกก็ยังทำ ไม่จำเพาะแต่ชาวตำพูน

เรื่องตัวหนังสือลาอกล้ายหนังสือขอมยิ่งกว่าคต้ายหนังสือมอญ วิชา
เขียนห่างกับมอญมาก หนังสือมอญคต้ายกันกับหนังสือพม่า เพราะ
ตัวกลม

ถ้ากษัตริย์พระยาเสลาหรือราชโอรสของราชสมบัติได้ ๓๐ ปี แต่ใน

ตำนานเล่ากันว่าอยู่ได้ ๕๓ ปีจึงสิ้นพระชนม์ล่องไป

ก่อนนั้นพระเจ้าตากมหาราชหรือราชสมบัติได้ ๖ ปีก็เสด็จทิวงคต

จึงพระเจ้าเชลิกกษัตริย์ราชโอรสของราชสมบัติได้ ๓๐ ปี แต่ในตำนาน

เล่ากันว่าได้ ๕ ปีก็ทิวงคต

ถ้านั้นมาถึงพันธุระราชโอรสของราชสมบัติได้ ๒๐ ปี ทิวงคต

ถ้ากษัตริย์จึงถึงพระยาอินทวระราชโอรสของราชสมบัติได้ ๓๐ ปีก็ทิวงคต

สุลลศักดิราชได้ ๕๐๕ ปี จึงพระยาอาทิตย์ราชโอรสของราชสมบัติ

ในเมืองหรืออุยไชยนคร

ถ้ากษัตริย์กษัตริย์ตั้งแต่พระเจ้ามหันตยศราชโอรสของราชสมบัติเป็น

ต้นมาจนถึงราชสมบัติของพระเจ้าอาทิตย์ราช นับได้ ๓๘๕ ปี กษัตริย์ ๒

เดือนไม่ยิ่งหย่อน ถ้ากษัตริย์กษัตริย์ของราชสมบัติสืบ ๆ กันมารวม

ทั้งหมดได้ ๒๘ พระองค์

พระบรมอัฐิจะขึ้นเป็นเมืองเชียงรุ่ง ๆ แปรถ่ายารและไกล

บริเฉทที่ ๑๐ ว่าด้วยชาติศยราชวงศ์รามัญ

ด้วยพระเจ้าชาติศยราชผู้ครองนครลำพูนไชยพระองค์นี้เป็นกษัตริย์
องค์ที่สมเด็จพระมหาราชเจ้า ได้ทรงตรัสพยากรณ์ไว้ว่า เหตุฉะนั้น
พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถโดยกำลังสุรภาพกล้าหาญนัก

อยู่มาครั้งหนึ่งพระองค์ยี่วารณางจะประลองกำลังพลโยธาหาญใน
การยุทธสงคราม เพื่อจะแผ่พระเดชานุภาพให้ปรากฏแก่ประเทศอันทั้ง
ปวง จึงให้เตรียมพลชั้นเป็นอันมากเสด็จยกพลโยธาทัพไประดมเมือง
ละโว้มหานคร

ฝ่ายพระเจ้าละโว้จกวรรคิราช ก็ให้จัดการป้องกันพระนครเป็น
สามารถมั่นคง

สมเด็จพระเจ้าชาติศยราช ให้ตั้งค่ายลงใกล้พระนครแล้วมีราช
สาสน์ส่งเข้าไปทำสมเด็จพระเจ้าละโว้ราชให้ออกมาทำยุทธสงครามกัน

สมเด็จพระเจ้าละโว้ราชจึงตอบพระราชสาสน์ ไปเป็นใจความว่าที่ระ
ทำยุทธสงครามนั้นเรามีได้เข็ดขามคร้ามเกรงต่อพระเจ้าชาติศยราชแต่
เห็นว่าการที่พระมหากษัตริย์ทำยุทธสงครามต่อกัน ด้วยกำลังพล
นั้นมีได้เป็นธรรมดา สาธุวิญญูชนย่อมควรหาถึงจะแพ้ชนะแก่กันก็
หาสู้เป็นเกียรติยศนักไม่ เราจะทำราชสงครามโดยธรรมยุทธกับพระเจ้า
ชาติศยราชท่านมีพลนิกายมากจงก่อสร้างพระเจดีย์องค์หนึ่งณภายนอก

พระนครฝ่ายเราจะก่อสร้างพระเจดีย์องค์หนึ่งภายในพระนคร พระเจดีย์
ทั้งสองนั้นให้ ไทขนาดกว้างแลสูง ๑๕ วาเสมอกันกำหนดให้แล้วในวัน
หนึ่งยกขึ้นหนึ่ง ถ้าฝ่ายไทสำเร็จก่อนเป็นชนะในสงคราม

ฝ่ายพระเจ้าอาทิตย์ยกไพร่ทราชมความตามลัทธิราชสาสน์ของพระเจ้า
กรุงละโว้ครั้งนั้น ก็ทรงพระดำริว่าพลนิกายของพระยงศ ที่ยกมา นมก
กว่าหมู่พลของพระเจ้าลพราชหลายเท่า คงจะทำไต่สำเร็จก่อนพระเจ้า
ลพราชพระองค์ก็จะมิใช่ชนะเป็นมั่นคงจึงทรงรับสัญญาการอภินิหาร
นั้น ไทยกกำหนดการแลเวลาเสมอกัน พลโยธาทั้งสองฝ่ายก็ลงมือทำการ
ก่อสร้างกันทั้งสองนั้น หมู่พลข้างพระเจ้าอาทิตย์ราชมากกว่อกันมุลดิน
แลก่อสร้างพระเจดีย์ ชนสูงกว่ากัน ฝ่ายข้างสมเด็จพระเจ้าลพราชจึงให้
นายวิฆนิกคือ ไครงทวย ไม่เป็นรูปเจดีย์ ชนโดยทวนหิมทวยผ้าขาวทำยอด
สอดสรวมสำเร็จบริบูรณ์ แลยกยกขึ้นตั้งในเวลาราตรี โยธาชุมนุมกัน
ทิวองค์พระเจดีย์ มีกษณกรวดแดง ในถานต้นชันคำ ครั้นเวลาอรุณรุ่ง
สว่างก็เข้ตองศพระเจดีย์ แลตองให้พวกกองทัพหรือญ โสยไต่เห็น แลวิก
คิมหาพิไชยเกร์แลประโคมคิริยางค์คันทวิถักกักของ โกลาหลฝูงประชาชน
ชาวพระนครก็ขนลุกชีพทส้านแยงแซ่ซ้องร้องประกาศข่าวหมุกันแลกันว่า
พระเจดีย์ฝ่ายเราสำเร็จก่อน พวกนี้ ไทยังสนั่นทวนไหวทั่วทั้งพระนคร

ฝ่ายชาวหรือญ โสยในกองทัพภายนอกพระนคร ไต่ขึ้นเสียงตั้ง
นั้นก็พากันแลไปในพระนคร ก็เห็นพระเจดีย์ภายในพระนครสำเร็จ
แลวก่อนเจดีย์ที่กองทัพชาวหรือญ โสยกระทำ ต่างก็กระหนกตก

ประหม่าว่าแม่แท้ ชาวพระนครนั้นก็พากันเล่นหนีไป พระเจ้าอาทิตย์
ราชไม่ทรงเห็นชอุบายที่จะแก้ โขประการโลกก็จึง สกั้งหนีไปทั่ว กองพล
โยธาทั้งมวญ

สมเด็จพระเจ้าลพราช ก็ให้พลโยธาหาญของพระองค์ออกเล่น
ไล่ติดตามที่ทัพชาวหริภุญไชย ได้ชนะเลยแลข้างม้าอาวุรัตถาสังการ
ต่าง ๆ เป็นอันมาก สมเด็จพระเจ้าละโว้ราชได้ ชัยชนะพระเจ้าอาทิตย์
ราชแล้ว จึงให้ขอไพร่พลใหม่โดยขึ้นนั้นเสียก่อนใหม่จนสำเร็จบริบูรณ์ เจกีย
นั้นจึงได้นามว่าเจกียพวง ส่วนเจกียภายนอกพระนครที่ชาวหริภุญไชย
ทำไว้ยังไม่สำเร็จนั้น พระองค์ก็ให้ทำคชไปจนสำเร็จบริบูรณ์ เจกีย
นั้นได้นามว่าเจกียเมง (คชรามัญ)

ครั้นสมเด็จพระเจ้าลพราชมีไชยชนะแก่ราชปรักษ์แล้ว ก็ทรง
พระดำริต่อไปว่าเวลานี้พระเจ้าอาทิตย์ราชเสียทัพกลับไป ไพร่พลสกล
โยธากำลือชโรยหย่อนกำลัง ทอจะแต่งตั้งกองทัพตามไปประชิดคค
นครหริภุญไชย ในเวลานี้เห็นจะได้ที่วงที่นักหนา จึงทรงปลุกขามุข
มนตรีทั้งหลายก็พร้อมโดยพระราชบริหาร พระองค์ จึงให้พระราชบุตร
เป็นจอมทัพถือพลเป็นอันมาก ยกไปยังเมืองหริภุญไชยนคร ทั้ง
ค่ายขุ่ยฝ่ายบูรพทิศภาคคนแห่งนครนั้น แล้วแต่งทูตเข้าไปทูลพระเจ้า
อาทิตย์ราชให้ออกมาต่ออุทอ ถ้ามีออกมาจะเข้าหักเอาพระนครให้
จงได้

สมเด็จพระเจ้าอาทิตย์ราชได้ทราบสาสน์นั้นแล้วมีพระราชประสงค์
จะแก้มอชกเสียแก่พระเจ้าลพราชมานั้น จึงทูลตอบไปว่าเมษตรง

เราขงจักรงศ์พลนิกายไปณกรุงละไว้นั้น พระราชบิดาของท่านก็มีได้
 ค่อยุทธกัวยกำลังพล หากค่อยุทธกัวยการแข่งชันก้อเจคัย บัคนี้ฝ่าย
 ท่านยกพลโยธามาชวนยุทธถึงนครแห่งเรา ๆ ก็ระค่อยุทธแก่ท่านด้วย
 กลองธรรมอย่างนั้นบ้าง ท่านจงให้พลโยธาท่านชุกสระแห่งหนึ่ง
 ฝ่ายเราก้จะให้พลโยธาท่านชุกสระแห่งหนึ่ง สี่เหลี่ยมกว้างยาวแล
 ลึกเสมอกัน ให้รพลทั้งสองฝ่ายชุกสระแต่กัวยค้ำหมอกในวันหนึ่งคน
 หนึ่ง สระของใครลึกกว่ากันเป็นชนะ ราชทูตออกไปทูลพระราชบุตร
 สมเด็จพระเจ้าลพราชตามความนี้ พระราชบุตรสมเด็จพระเจ้าลพราช
 ก็รับสัญญาทั้งสองข้างต่างกะหมายท้อันจะชุก โดยขนาดเท่ากัน แล
 กำหนดวันเวลาดลงมือชุกพร้อมกันทั้งสองฝ่าย

ฝ่ายพวกพลชาวละไว้ ชุกกันด้วยค้ำหมอกโดยแท้ทั้งในกลางวัน
 แลกลางคืน แต่ฝ่ายพวกพลชาวนครหรือภูโยไซยชุกสระด้วยค้ำหมอก
 แต่ในกลางวัน ครั้นเวลาราตรีชุกด้วยขอยเลี่ยมพลวเครื่องชุกต่าง ๆ
 ตลอดคืน สระข้างฝ่ายชาวนครหรือภูโยไซยก็ลึกสำเร็จไค้น้ำก่อน สระ
 ข้างพลชาวละไว้ชุกด้วยค้ำหมอก ยังกั้นขยู่ราชบุตรพระเจ้าลพราชก็ถึง
 ชงปราไซยไม่เห็นอุปายที่จะแก้ไขเขาไซยชนะได้ ก็พากันล่าทัพถอย
 หนีไปสู่นครแห่งคน กองทัพชาวหรือภูโยไซยไล่ตามจับได้ผู้คนข้าง
 มากที่ชาลาอยู่นั้นเป็นอันมาก

จำกัเมแต่คนนั้นมาชนทั้งหลายต่อเอามูลกินที่พวกชาวละไว้ชุกไว้นั้น
 มาทำหมีอไซ้ที่นั้นก็กลายเป็นสระใหญ่เรียกว่าคนองหมี ส่วนสระที่
 ชาวหรือภูโยไซยชุกด้วยเครื่องมือสองอย่างค้อค้ำหมอกและขอยเลี่ยมนั้น

ไค้ชื่อว่า “ภารทนะ” ในตำนานลำพูนเรียกว่าหนองพาลส่วนสระที่
ชุกด้วยเครื่องมออย่างเคียวคือค้ำมหอกลนั้น ไค้ชื่อว่า “ทิวทะเล” คือ
สระกลางวัน ในตำนานลำพูนเรียกว่า “ท้าวทะเล” ครั้นนานมาก็
กลายเป็นหนองคาสัยมาจนทุกวันนี้

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าสุทโธทนะ เมื่อได้ทรงทราบว่าพระราชบุตรของ
พระองค์ พาลนิกายไปทำสงครามเสียที่แก่พระเจ้าอาทิตย์ราชก้อง
ฝ่ายมากที่ทรงพระ โทมณัสชิตเคืองพระทัย จึงตรัสปลุกยาเสนาบดีมนตรี
มุขมาตย์ทั้งหลายของพระองค์ เพื่อพระราชประสงค์จะหาตัวผู้สามารถ
ไปปราบนครหรือญไชยให้จึงไค้ ครั้นนั้นก็เลือกไค้บุตรอำมาตย์ผู้หนึ่ง
มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดสามารถฉลาดรอบรู้ ในลักษณะพิไชยสงคราม
บุตรอำมาตย์นั้นรับอาสาจะไปปราบปรามนครหรือญไชยให้จึงไค้ สมเด็จพระ
เจ้าสุทโธทนะก็ให้พระทัยไปรบพระราชทานเกียรติยศและอาญาสิทธิ์ ให้
เป็นแม่ทัพคุมพลนิกายยกไป ครั้นกองทัพยกวงละไว้นั้นยกล่วงแดน
หรือญไชยเข้าไป เทพยทาก็ขึ้นศาลคลให้เดินหลงทางไปทางเหนือ เดิน
ไปตามเชิงบรรพตลงสู่สารเวชนคร (เมืองแกน) แลแม่น้ำทิวสารี
ในตำนานลำพูน ว่าน้ำพด ครั้นกองทัพชาวละไว้ไปถึงเมืองนั้นแล้ว
ก็ทราบว่าผิดทาง พวกก็เลยกลับมาถึงแม่น้ำน้อยแห่งหนึ่ง ปราบดา
จะมาทางฝั่งทิศใต้ จึงสงขามแม่น้ำนั้นน้ำลึกข้ามมิได้พวกก็ขยงย่น
ฝั่งขว้างเรียกพวกที่สงขามน้ำให้ถอยกลับทันมา เพราะเหตุนี้เมือง
น้อยนั้นจึงได้มีชื่อว่า “ปวิจักขานา” แต่ในตำนานลำพูนเรียกว่า

น้ำกวง เมื่อกองทัพข้ามแม่น้ำน้อยนั้นแล้วก็ย้ายหน้าไปทางบึงจิมทศกิจ
 บรรลุถึงแม่น้ำใหญ่ขึ้นชื่อพิงคนท ก็พากันลงลอยข้ามน้ำพิงคนทไปทาง
 ผังปากตะวันตก เมื่อขณะข้ามแม่น้ำนั้นบุตรของคนผู้หนึ่งได้จมน้ำตาย
 ยี่สิบสองให้คร่ำครวญต่าง ๆ ที่ทำข้ามนั้นจึงได้ชื่อว่า "วิลลาปะทะ" หวัง
 นำขึ้นเป็นที่ร้องไห้พิลาป แต่ในตำนานลำพูนเรียกว่าทำน้ำวง พวก
 ชาวละโว้พากันร้องบอกกันว่าน้ำลก ๆ โดยคำพูดของชาวกัมพูชาว่า
 "ซรจันตี" ลำน้ำที่นั้นจึงได้ชื่อว่า ซรจันตี แต่ในตำนานลำพูน
 เรียกว่าคังขอยคต ครั้นข้ามแม่น้ำนั้นแล้วมุ่งหมายจะไปทางทิศตะวัน
 ตกแต่ยังเขยื้อยหลงทางไปทางทิศใต้ บรรลุถึงที่ตำบลหนึ่งมีภคพนราย
 เสมอจึงตั้งค่ายแรมพลอยู่ในที่นั้น ค่ายที่ตั้งพักพลนั้น ภาษากัมพูชา
 เรียกว่า "จามนะ" ด้วยเหตุนี้ชาวหรือญไฮจึงเรียกที่ค่ายนั้นว่าจามนะ
 แต่ในตำนานลำพูนเรียกว่าเวียงจาม

ในกาลนั้น พระเจ้าอาทิตย์ราชาเจ้านครหรือญไฮยได้ทรงทราบ
 ข่าวว่ากองทัพชาวละโว้หลงทางไปตั้งอยู่ณค่ายนั้น พระองค์ก็เสด็จ
 ออกจากนครพร้อมด้วยพลโยธาไปล้อมกองทัพชาวละโว้ไว้ยุบตรอ้ามาดัย
 แม่ทัพละโว้ ไม่สามารถจะต่อรบได้ด้วยสิ้นกำลังและเสบียงอาหารแล้วก็
 จำต้องยอมสามีกักตือต่อพระเจ้าอาทิตย์ราชา ๆ ก็โปรดให้รัชชาวกัมพูชา
 ไปทูลยุบทัพไว้ พระราชทานที่อันเรือนให้อาศัยอยู่ค้ำบึงจิมทศกิจแห่ง
 พระนคร ครั้นอยู่มาชาวกัมพูชานั้นเกิดพยายาลถึงกาลกริยาเป็นอันมาก
 จนไม่สามารถจะเผาศพได้ห่มคตอ้งทั้งลงแม่น้ำ ๆ นั้นจึงได้มีชื่อว่าน้ำ
 น้ำเกลี้ยงยังปรากฏอยู่ในทิศตะวันตกแห่งเมืองหรือญไฮย จนทุกวันนี้

พระเจ้าอาทิตย์ราชาจึงให้ชาวกัมพูชาย้ายสถานไปอยู่ที่ศอกเดย์ ถ้าแล
 นั้นจึงมีกัมพูชา คือบ้านกัมพูชา มาจนทุกวันนี้ อยู่มา มีบ้านพวก
 ชาวกัมพูชา ก็เกิดถึงภูมิล้านนาเกษม และบุตรภรรยาญาติกาแห่งตนจึงร้อง
 ทุกข์ ขอร้องลูกกลับบ้านเมืองเกษม พระเจ้าอาทิตย์ราชา มีพระทัยกรุณา
 ก็ไปรบกวน ฝากปล่อยชาวกัมพูชา กลับคืนไปสู่กรุงละโว้มหานคร

ตคนไปยังมีบุตร อำมาตย์กรุงละโว้คนหนึ่ง ชื่อว่าศิริศุทอำมาตย์วัย
 อากษาศพระเจ้าลพราช คุณพลนิกายขึ้นมาเพื่องวยเขานครหรือญไชย
 ครั้นเดินกองทัพขึ้นมาถึงเมืองสุโขทัยนคร ในตำนานเล่าว่าเรียกว่า
 เมืองชะลาย ทวยอำนาจเทพยตาอารักษ์ ซึ่งรักษานครหรือญไชย
 ก็ยื่นทาลให้พวกพลกองทัพกรุงละโว้เดินหลงทางอีก พวกนั้นไปถึงแม่น้ำ
 พงศน์ ที่มีหมู่บ้านไทยคาม (คือลาว) ชาวกัมพูชา ก็ขอร้องช่วยบ้าน
 นั้นให้พักเรือข้ามฝั่ง คำขอร้องนั้นได้ ชื่อว่าทำข้ามมาจนทุกวันนี้ แล้ว
 พวกนั้นเดินทัพข้ามไปทางตะวันตกเฉียงเหนือแห่งสระโยกขวงของเมือง
 หรือญไชย ไปพักอยู่ฝั่งเมืองรามยนครอันเป็นเมืองร้าง ครั้นรู้สึก
 ว่าผิดทางก็พากันยกกลับคืนมา ชาวนครหรือญไชย ก็ออกสกัดขยพุง
 ฆ่าฟันชาวกัมพูชาล้มตายเป็นอันมาก พวกที่เหลือตายก็แตกหนีไป
 ทางเมืองสุโขทัยนคร ชาวเมืองสุโขทัยนครก็ออกไล่ไล่ตีตกคาม
 ฆ่าฟันจับกุมเอาเป็นชะเลยและได้ช้างม้าอาวุธสิ่งของของชาวกัมพูชาเป็น
 อันมาก พวกพลโยธาชาวกัมพูชา ก็พากันวิ่งหนีไปโดยเร็ว ทั้งแต่
 นั้นมากกองทัพเมืองละโว้มิได้ยกมาดูเมืองหรือญไชยอีกเลย

แต่นั้นมาเมืองหรือญไชยก็เป็นมาสู่กสมบุรณ์มั่งคั่งไปก็ด้วยทรัพย์
สมบัติและขนยาอาหาร

ฝ่ายสมเด็จพระพรหมณาโหราจารย์ผู้รู้วิทยาคาสตร์ก็พลกั้นกล่าวถวาย
พยากรณ์ว่า เมืองหน้าแก่นไปเมืองหรือญไชยจักเป็นมหานครมีความ
สุขเกษมเปรมปราสาทที่สงสัยมิได้ เทพยทามผู้มีมหิศรศักดิ์คานุกาพย์อม
ชุนชมนินคักจะพากันมาอภิบาลบำรุงรักษาพระนครให้มีความสุขสถาพร
โดยเร็ว สมเด็จพระเจ้าอาทิตย์ยราชได้ทรงฟังก็มีพระทัยปราโมทย์
จึงตรัสให้ตั้งแต่งพระนครและกระทำสักการบูชาเทพยทามได้ขาด

เทพยทามผู้มีมหิศรศักดิ์ ก็ยังมีพระทัยภรรณา จึงนิยตกาลให้
ยังเกิดไม่อย่างทรายงอกขึ้นในมมตศิษิสาณแห่งพระนครหรือญไชยเทพยทา
รักษาไม่อย่างทรายคั้นนั้นไว้จนเจริญขึ้นมีนาน มีไก่ขาวงามตัวหนึ่ง
บังเกิดมาอาศัยอยู่บนยอดไม้ข้างทรายนั้นมีเสียงไพเราะ และระลอกขึ้น
ทุกระยะยาม เป็นศรีสวัสดิ์แก่นครหรือญไชยนั้น

ลำดับก่อนไป ในตำนานลำพูนไชยและจามเทวีวงศ์กล่าวถึง
เหตุการอันเป็นมหัศจรรย์ต่าง ๆ เพื่อยอภอกอันหาวิเศษพระเกียรติ
พระเจ้าอาทิตย์ยราชอันเป็นชื่อความเหลือวิสัยสามัญโดยธรรมดาเป็นแต่
โหรากรณกุลไว้ส่วนหนึ่ง ในความว่าเมื่อไก่ขาวศรีพระนครหรือญไชย
ขึ้นขึ้นขณะใด เสียงไก่นั้นได้บินไปถึงกรุงละโว้มหานคร พระเจ้า
กรุงละโว้และพระราชาราชบุตรชาวกรุงละโว้ก็เป็นทีตระหนกตกใจเฝ้าหวั่น
สมเด็จพระเจ้ากรุงละโว้ได้ทรงฟังเสียงไก่นั้นประเสริฐนั้นก็พรั่น ๆ พระ
ทัยทรงว่าไก่นั้นอาจสามารถจะมาจับเอาพระองค์ จึงตรัสให้ประชุม

เสวกามาตยราชป ไวกิตล ไทราจารย์นักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลายเป็น
 มหาสันนิบาตณพระ โรงไชยทวิศปฤกษาด้วยเรื่องเลี้ยงไถ่นั้นจะเป็นนิมิต
 ปรชการใด พราหมณ์ ไทราจารย์ก็ทูลถวายนิมิตว่า ไถ่นั้นขึ้นเป็นศรี
 แก่นครหรือญไชย ไถ่นั้นขึ้นประจำยามอยู่เพียงใด เมืองนั้นก็หา
 ความเคอครอนขมไถ่จะเป็นมหานครใหญ่อยู่เพียงทรายนั้น หาได้
 เป็นที่หนักแน่นแก่ เมืองเราไม่ สมเด็จพระเจ้าลพราชไทพวงศ์นั้น
 ก็ทรงพระราชดำริจะให้ประหารไถ่อารักษ์นั้นเสียให้จงได้ จึงให้รักษา
 คนก็มีวิทยาเวทมนต์คณยาสามารถที่จะไปประหารไถ่นั้น ข้ามาตย
 ทั้งหลายจึงถวายทูลอธิบายว่า ไถ่อารักษ์เมืองหรือญไชยนั้นพงเกิด
 ใหม่ ถึงจะมีฤทธาณภาพสักเพียงใด คงไม่ผลาตรอบคอบเสมอด้วย
 เทวดาอารักษ์ผู้รักษาพระนครละไว้ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ไถ่ผู้ค้ำมา นานรู้การ
 งานรอบคอบ ควรอาราธนาอารักษ์นั้นไปสังหารผลาญชีพไถ่ของราช
 ษัตริย์นั้นเห็นจะสำเร็จได้ สมเด็จพระเจ้าลพราชก็ทรงเห็นชอบด้วย
 จึงให้กระทำตามอุบายนั้น ขวงสรวงพลกักรมขุชาอัญเชิญเทพารักษ์ผู้
 รักษาพระนคร เทพารักษ์นั้นก็รับอาสาแปลงเพศเป็นสามเณร ไปยัง
 แคว้นแคว้นหรือญไชยนครเที่ยวพิจารณาไปทุกแห่ง ก็มีไถ่เห็นอารักษ์
 เทพยภาผู้รักษาเมืองหรือญไชยนคร ครั้นไถ่ถึงแม่น้ำอันหนึ่งชื่อว่าสลุย
 ซึ่งผีเสือนำเมืองลำพูนรักษาอยู่ ผีเสือนั้นก็แปลงกายเป็นกุมภีเข้า
 สัมผัสประยุทธ์กนกการรักษารักษ์สามเณรนั้น สามเณรอารักษ์เมืองละไว้

เมืองนี้จะมีมูลที่แต่เพียงแต่ตั้งอุปนิกษิตปลอมเป็นสามเณรไปสืบการ
 แล้วจะไปถูกจรเข้บดตายเสียเท่านั้น

เสียดวงที่พิเภอกุมภีชชดาบสวิระกายสามเษรชากเป็นท่อน อารักษ
 เมืองละโว้ ก็จตีประไลยไป ไสพิศไหลเป็นท้อสารลชยลงมา คาม
 ภาระแสนาพทคน ทารนตรายดงเมืองละโว้ พระเจ้าละโว้ กบเจงประจักษ์
 ว่าอารักษของพระองค์ทชขัญญุกทรงเสียดพระทัยนิก ทงแทนนมาเมือง
 ละโว้ ก็อ้อนกำลังลง

ผวยพระเจ้าอาทิตย์ราชกให้พระราชาทณพลักรวมเล่นสรวงอารักษ
 พระนศรของพระองค์เป็นมโหฬารการ

ครันอยู่มาพระเจ้าอาทิตย์ราช รัชสังให้พวกช่างนางกรวมทำ
 ปราสาท แล้วปลูกหอจันทาคารที่ตงพระบึงคนไว้ฉะที่ใกล้ปราสาท
 สถานที่ ๆ ปลูกหอจันทาคารนั้นเป็นที่ประดิษฐานแห่งพระบรมธาตุของ
 พระศาสดา ซึ่งทงมยภษารักษายู่สืบมาแต่ครั้งพทชพยากรณ์ ครัน
 พระเจ้าอาทิตย์ราชเสด็จไปตงพระบึงคนฉะที่นั้นครั้งใด กานนิกขึ้นโดย
 พระเคียรแล้วสละวัจระแห่งคนให้ตกต้อพระเคียรข้าง ประหารบกต้อ
 พระเคียรข้างเป็นหลายครั้งหลายคราว สมเด็จพระเจ้าอาทิตย์ราชก
 ทรงพระพิโรธแก่กานนิกและทาลอศักรรยพระทัยนิก จึงดำรัสสั่งราช
 บุรุษทงหลายให้พยายามจับกานนิกให้ได้ อำมาตย์ราชบุรุษทงหลาย
 พากันได้ล้อมคกกานนิกด้วยประการท่าง ๆ ก็มีอาจระจับได้ สมเด็จพระ
 พระเจ้าอาทิตย์ราชกทรงหลากพระทัยนิก จึงขวงสรวงเทพารักษสำหรับ
 พระนศรให้จับกานนิก อารักษ ก็ขันทาสให้กามาขอมตนให้จับโดยคิ
 อำมาตย์นำกามาเข้าไปถวายพระเจ้าอาทิตย์ราชทรงดำริจะให้ฆ่ากานนิกเสีย
 แต่ขิงแกลงพระทัยอยู่ไม่รู้เหตุว่าจะเป็นท้อยอำนาจเทพยทวารักษขระการ

โต จึงให้ตั้งการประหารไว้ให้ชงกานันไว้ ในกรงก่อน ครั้นเวลารাত্রี
 กกล พระเจ้าอาทิตย์ราชทรงพระสยบินมีคิดว่าเทพยดามาแสร้งแก่พระ
 องค์ว่า ชนกันจะพูดภาษามนุษย์ได้ ไม่นาน พระองค์จึงให้เอาทารก
 เกิดใหม่ได้ ๗ วันมาไว้กับกรงกา ทารกนั้นได้ฟังเสียงกาทุกวันก็ระ
 ทรายภาษากาได้ เทพยตายออกเหตุฉนั้นแล้วก็อินทรชานหายไป สมเด็จพระ
 พระเจ้าอาทิตย์ราชตนบรรทมแล้ว เสด็จออกข้างหน้าในเวลาวันรุ่ง
 ขึ้น จึงทรงเส้าพระสุบินนั้นแก่ อำมาตย์พระครู ไทราจารย์ทั้งหลาย
 และตรัสสั่งให้ซักหาทารกมากระทำดังเทพยดามาบอกนั้น อำมาตย์ก็
 กระทำตามทุกประการ

ครั้นจำเนียรมาทารกซึ่งอยู่ในที่สังคกัยกานัน เจริญวัยใหญ่
 มากก็รู้ภาษากาพูดขัยกาได้ ฝ่ายกาก็รู้ภาษามนุษย์พูดภาษามนุษย์
 ได้ พระเจ้าอาทิตย์ราชครั้นได้ทรงทราบว่ากุมารนั้นพูดภาษากาได้แล้ว
 จึงมีพระโองการสั่งให้ซักไซ้ไต่ถามกานันตามเหตุที่เป็นมาแต่ไหนหลัง
 กานันก็แจ้งเหตุให้กราบทูลโดยมูลสถานที่ ๆ ปลูกจัดหาคำการเป็นที่
 ประศิษฐาน พระบรมธาตุแห่งองค์สมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้า และ
 กราบทูลตามความที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงตรัสพุทธอุกกา พยากรณ์
 ไว้แก่พวกเมงคบุตรแต่ในกาลครั้งโน้นถึงข้อความที่กล่าวไว้ในเบื้องต้น
 และว่าพระยาเอกผู้เป็นอัยกาได้สั่งไว้ให้รักษาสถานตน พระมหาก
 กษัตริย์ไม่ทรงทราบว่าที่มณฑลสถานจะมาสงยังคน กระทำให้ไม่สอาด เรา
 จึงวิปการะเพชจะห้ามไว้มิให้กระทำตามกณสถานตน ถ้าบรมกษัตริย์

นั้นก็อีกเกริก โกลาหลด้วยเสียงคนช้องสาธุการและเสียง ประโคมทุบ
คนตรีฆ้องกลองแตรสังข์กัณฐการสนั่นไหวทั่วไพบึงพระนคร

ลำดับนั้นสมเด็จพระเจ้าอาทิตย์ราชาจึงให้จัดการ สถาปนาพระบรม
ธาตุเจดีย์หลวงสูง ๙ เส้น ๓ วา ๗ ทัพพีขึ้นที่พระบรมธาตุนั้น แล้วให้
สร้าง โยสถ์วิหารการเปรียญศาลาใหญ่ น้อยเป็นมหาอารามหลัก นคร
หรืออุโบสถ พระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นอนุปการ พระ
นครก็เป็นผาสุกเกษมสันต์หาทุกข์ภัยมิได้ พระองค์ทรงเสวยราชมา
ได้ ๕ พรรษา ก็เสด็จสวรรคต

พระโอรสทรงนามรัตนราชไศศรของราชสมบัติสืบไปได้ ๕ พรรษา
ก็สิ้นพระชนม์

ลำดับนั้นพระราชบุตรพระเจ้ารัตนราชทรง นาม สรรพสิทธิราชได้
ครองราชสมบัติสืบต่อไปได้ ๕๕ พรรษา สวรรคตเมื่อ ๕๖๐ ปี พระ
เจ้าสรรพสิทธิราชทรงพระประชวรเสด็จสู่สวรรคต

พระโอรสทรงนามเชษฐราชไศศรของราชสมบัติสืบไปได้ ๑๕ พรรษา
ก็ถึงวาระ

จึงพระเจ้าจันทกษัตริย์ราชไศศรของราชสมบัติสืบไปได้ ๒๒ พรรษา ก็
ถึงวาระ

ลำดับนั้นถึงแผ่นดินพระเจ้าอภัยราชาครองราชสมบัติ ๒ ปี ถึงวาระ

พระเจ้ากษัตริย์ราชไศศรของราชสมบัติได้ ๑๒ ปี ถึงวาระ

พระเจ้าศรีวิชัยราชาไศศรของราชสมบัติ ๒ ปี ถึงวาระ

พระเจ้าเวทนราชไศศรของราชสมบัติ ๑ ปี ถึงวาระ

พระเจ้ามหาบุญญราชา ไท้ครองราชสมบัติได้ ๓๐ ปี ทิวศกศ

ลำดับนั้นจึงไทยอำมาตย์ได้ ขนครอง นครลำพูน ไชยได้ ๓ ปี ถึง
ยนิกรกรม

อำมาตย์ประนะ ไท้ครองนครต่อไปได้ ๓๐ ปี ถึงยนิกรกรม

อำมาตย์ทาวนะ ไท้ครองเมือง ๓ ปี ก็คบสัตถุ

ศรราชสรวาชา ไท้ครองราชสมบัติได้ ๓ ปี สิ้นพระชนม์

โยทราชา ไท้ครองราชสมบัติสืบไปได้ ๓๐ ปี สิ้นพระชนม์

ลศักราช ๕๖๘ ปี ราชบุตรพระยาโยทราชา ไท้ครองราชสมบัติสืบ

ต่อมาอีกสองชั่วราชวงศ์จึงถึงพระยาชัยวาทะ ไท้ครองราชสมบัติเมืองลศักราช

ได้ ๖๓๓ พระยาชัยวาทะเจ้านครหรือภูไชยให้พระยาเบ็กราชบุตรไปครอง

เมืองนครเขตนางคคิมกก ปะบุรี พระยาชัยวาทะเมืองหรือภูไชยนคร

ได้ ๓๐ ปี ถึงลศักราช ๖๔๓ ปี มะโรงศักราชเดือนหกชน ๔ ค้างงแลย

เมืองนครหรือภูไชยแก่พระยาเมงรายเจ้านครเข็ยงราย และเมืองฝาง

ตั้งเรื่องวางต่อไป ในภาคและบรรณเลขของหน้า

ที่ ๔ ภาคพิงคองศว่าด้วยลาวสมัย

บริเนทที่ ๑๑

ว่าด้วยลาวจกราชสร้างเมืองเชียงราก

ในภาคนี้จะได้คำเนินความตาม ที่มีปรากฏในพงศาวดาร เมือง
เชียงแสน เชียงราย พเยา แลเชียงใหม่กับตำนานพิเศษต่าง ๆ ซึ่งอ้าง
ถึงประกอบกัน

ข้ยเรื่องเนของต่อจากข้อความในภาคที่ ๓ คือภาคโยนกนั้นต่อไป
ว่า ในสมัยเมื่อสมเด็จพระเจ้าอนุวอธรรมิกราช กรุงศรีอยุธยา
ทรงบำรุงพระพุทธศาสนาโดยมหาจักราชคังสุลคักราชนั้น พระองค์ได้
ประชุมเชิญท้าวพระยานา ๆ ประเทศราชทั่วสาทุกษมณภูทวีป พระราชา
ทั้งหลายก็ไปประชุมพร้อมหมดยังชาติแต่นครโยนก ลานนาไทย กับ
กรุงสุโขทัย หากได้ไปไม่เหตุด้วยเวลานั้นชาติว่างไม่มีกษัตริย์ชัตยราช
มีแต่โทษกพ่อย่านว่าการเป็นขุนเมือง โดยลำคัยสืบมาตั้งแต่เมืองนาค
พันนครล่มจมแล้วขึ้นต้นมา

ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระเจ้าอนุวอธรรมิกราชจึงได้ทูลขอต่อสมเด็จพระ
อมรินทราธิราช ๆ จึงมีเทวโองการประสาทให้ลาวจกเทวบุตรผู้เสวยทิพ
สมบัติอยู่ในพิมานชั้นดาวดึงษ์สวรรค์ จุตกลงมาเป็นเจ้าเป็นใหญ่ในลาน
นาไทยประเทศ บำรุงพระพุทธศาสนาให้ถาวรสืบไป ลาวจกเทวบุตร

แทนเงินแลต้นพศทราที่แรกเสกกลงมาสถิตยู่ประทับนั้นแล้วให้สร้างเป็น
 มหาเจดีย์วิหารสำเร็จแล้วให้ชื่อว่าวัดสังฆาแก้วรัตนกัน อิกนัยหนึ่ง
 ว่าวัดสังฆาบายเงิน ก็แลเถรเงินอันลงมาจากจอมเขาเกิดขรรพศ
 นนก็ขงแลเห็นอยู่ คนทั้งหลายพากันร้องว่าเงินยังเงินยัง ทีวี
 เหตุนี้มีตรอนนเมืองนจึงได้ชื่อว่ารัตนนครเงินยัง ต่อมาภายหลัง
 จึงกลายเป็นเมืองข้างแสนหรือเชียงแสน ที่แท้เงินนั้นท่านให้ รือ
 เขามาทำเงินตราแจกจ่ายใช้สอยกันทั่วไปในนครนั้น

แด่นั้นล่วงมาถึงขวตจลคักราชด้วงเข้าเป็นขบถสองมีพระมหาเถร
 คนหนึ่งมีนามกว่าญาณรังษี ท่านได้ นิมนต์พระบรมศาสดาองค์หนึ่ง
 ขนาดเมสศยลพศทราเป็นชาติมหาชาณกักรระคกคางเของซ้ายแห่งองค์
 สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาจากเมืองปากคสิยตรมทานครมาสู่สถานนา
 โทยประเทศนี้ นำมาเสกขแก่พระยาสาวกักรเทจราชเจ้านครทัญญ
 เงินยัง พระยาสาวกักรเทจราชก็กระทำสักการบูชาเป็นอันมาก แล้ว
 ปลูกษาหาขอกัยพระมหาเถรว่าจักควรสร้างสถูปยั้งพระบรมศาสดาณ
 ที่ใดจึงจะสมควรดี พระมหาเถรจึงถวายพระพรว่าคังอาคมาใต้ รุมา
 ว่าสมบัตรังหนึ่งเมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ายังดำรงค อยู่ันนไคเสกค
 มาสู่นครโยนกประเทศนี้ แต่ครังนศรโยนกเก้าอันด่มจรมไปแล้วนัน
 ยั้งประคิยฐานเป็นมหานครอยู่ ยามเมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาเจ้าเสกค
 เข้าไปสู่ราชันเวศพระเจ้านครโยนกนัน พระยาข้างคันของเจ้านคร
 โยนกไคเห็นพระผู้มีพระภาคแลสาวกเจ้าทั้งหลายประกอยด้วยฉพจรณ
 รังษีวงเรืองนิก ก็คณจากนหลังแล่นร้องกัขงโกญรนาทคังแสนแสน

ถคนนั้นมาพระยาช้างของพระเจ้าลาวจกราช พลัดไปหมอกวาว
 เทียวคึกตามหาไปจนหายรอยช้างนั้น ก็ไปพบรอยช้างใหญ่ รอย
 เท้ากว้างถึงสามคืบ ตามรอยนั้น ก็ไปไกลโคกหัวรอยวารอยเท้าช้าง
 ใหญ่นั้นก็หายเสีย ครั้นไปต่อไปก็พบพรานป่าผู้หนึ่งขยเท้าเอาเชือก
 รอยหมา พวกที่ตามช้างจึงถามพรานป่าว่า ในแคว้นแคว้นนี้มี
 ช้างป่าหรือ พรานป่าตอบว่าหาไม่มี ที่ตำบลซึ่งพบพรานป่าร้อยแคว้น
 จึงได้ชื่อว่าบ้านร้อยแคว้น

ครั้นกวาวช้างกลายคนมาจึงพบรอยช้างที่นั่งพลคนนั้น ครั้นตาม
 โคกช้างที่นั่งคนแล้วพวก ตาม ช้างที่นั่งจึงกระจายพล เหตุการทั้งปวงที่ ได้พบ
 เห็นเมื่อไปตามช้างนั้นต่อพระยาลาวจกราช ท่านจึงให้สร้างเมืองอยู่ที่
 พบรอยช้างใหญ่นั้น ให้ชื่อว่าเวียงช้างร้อย ครั้นนานมาจึงกลายเป็น
 เวียงเชียงราย ที่ตำบลบ้านร้อยแคว้นภายหลังมาก็เป็นเมืองเชียงของ

ส่วนว่าพระยาลาวจกรานั้นท่านก็เสวยราชสมบัติอยู่นครเงินยาง
 ช้างแสนแสนเมืองฝาง เมืองเชียงรายทั้งสามนครนั้นแล

อยู่มาท่านก็มีบุตรสามองค์ ๗ ใหญ่ชื่อว่าลาวเกอ องค์กลางชื่อว่า
 ลาวเกอ ของคนชื่อชื่อว่าลาวเก้า ที่ว่ามานั้นตามความในตำนานหรือ

เรื่องสร้างเมืองเชียงรายนี้ ในตำนานสิ่งหนึ่งคือว่าพระองค์มิ่งราย
 นรราชเจ้านคร โยนกสร้างให้พระองค์ ไชยนาทรายนรราชบุตรไปครอง แต่
 ในตำนานเชียงใหม่ว่าพระยาเมงรายลงมาสร้าง จึงได้ชื่อว่าเมืองเชียงราย
 ตามพระนามพระยาเมงราย

นครเชียงใหม่ แต่ชื่อครามคามที่มีในตำนานเชียงใหม่มีว่า
 พระยาลาวจักราชมีราชโอรสอันเกิดแต่พระมเหษีสยามพระองค์ พระ
 เชษฐาทรงนามลาวคอบ พระเชษฐาทรงนามลาวช้าง พระกนิษฐาทรง
 นามลาวแก้วแก้วมาเมือง เหตุเมื่อพระมารดาทรงพระครรภ์นั้นทรง
 พระสุบินนิมิตว่าได้แก้วตกลงมาจากอากาศ พระราชกุมารองค์นั้นชย
 นมีพระราชสมภพประสูติสมัยในวันพฤหัสบดี เดือนหก ขึ้นสิบห้าค่ำ
 ปีชวดโทศกจุลศักราชได้ ๖๒ ปี ไทรถวายพยากรณ์ว่าราชกุมาร
 องค์นั้นทรงพระเทษานภาพมากนัก

ครั้นราชกุมารทั้งสามพี่น้องทรงพระเจริญวัยแล้วอยู่มาวันหนึ่ง
 พากันไปเที่ยว ไล่เหยยใหญ่ทั่วหนึ่งคานาหนีลงไป ในธารน้ำ พระพิ
 ทั้งสองรังไซ ใหนองเขาชายไปขงไวทายน่าแล้วให้เฝ้าชายอยู่ทนน ล้วน
 พระเชษฐาทั้งสองก็ช่วยกันขุดรูป ๆ นันก็ยงหนีเข้าไปสั่นตัวอยู่ใต้ผา
 ขุดก็ขุดไปมิได้ จึงจนเขาก่อนศิลาถมรูปนั้นเสียแล้วก็พากันกลับไป
 หาไต่ขอกแก่นองชง ให้เฝ้าชายอยู่ทนนให้ทราบไม ฝ่ายลาวแก้วแก้ว
 มาเมืองเฝ้าชายอยู่จนพลบค่ำผดสังเกศ จึงกลับมาตามหาพระเชษฐา
 ทั้งสองก็หาพบประไม่ จึงทราบพระทัยว่าพี่ทั้งสองไม่เอยเพื่อพากันหนี
 ไปมิได้บอกให้รู้ ก็ยังเกิดความพิโรธโทมนศันชยพระทัยนัก เจ้าก็กลับ
 มาแต่ผู้เดียว ครั้นถึงจึงเข้าเฝ้าทูลทูลพระบิดาตามประเพณีเหตุอัน
 พระเชษฐาทั้งสองกระทำแก่ตนนั้นทุกประการ พระยาลาวจักราชา
 อีราชได้ทรงฟังดังนั้นก็ดำริเห็นว่าราชบุตรทั้งสามพี่น้องนี้จะอยู่รวมกัน
 มิได้ จำต้องแยกให้ ไปอยู่ห่างต่างกัน ลำคยนั้นท้าวเธองสั่งให้

สร้างบ้านให้เจ้าลาวคอบไปอยู่บ้านดำ ให้เจ้าลาวข้างไปอยู่บ้านคา ให้
 เจ้าลาวเก้าแก้วมาเมืองไปอยู่บ้านผาแก้ว ครั้นภายหลังแต่นั้นมาจึง
 แบ่งปันราชสมบัติให้เจ้าลาวคอบราชบุตรองค์ใหญ่ ผู้อยู่บ้านดำนั้นไปครอง
 เมืองมาเซียงของมีแวนแคว้นส่วนหนึ่ง ให้เจ้าลาวข้างราชบุตรผู้กลาง
 ซึ่งอยู่บ้านคานันไปครองเมืองของมีแวนแคว้นส่วนหนึ่ง แล้วจึงแต่ง
 บรรณาการไปสู่ขอนางแก้วรูปที่ปราณีตาพระยาเมืองหลวงภูคาผู้เป็นลุง
 มาอภิเษกกับลาวเก้าแก้วมาเมือง แบ่งราชสมบัติให้ลาวเก้าแก้วมา
 เมืองเป็นอุปโยวราช ครั้นอยู่ทำเนียบมาพระยาลาวจักรราชทรงพระชรา
 ชนมาอยู่ได้ ๓๒๓ พรรษาทรงพระประชวรลงก็เสด็จทิวงคต

ลำดับนั้นลาวเก้าแก้วมาเมืองราชโอรสก็ไ้ราชาก็แตกครองราช
 สมบัติในไชยวรรณนครเซียงลาวสนององค์สมเด็จพระชนกจักราชสืบไป

เรื่องพระเจ้าลาวจักรราชมีราชบุตรสามองค์นี้ ชื่อความก็ละม้าย
 คล้ายกนกยเวียงผู้เจ้าลาวภักผู้เป็นเจ้าชองทอนสร้างพระธาตุคอบยตุง ณ
 ภูเขาสามเส้า ซึ่งมีความปรากฏในตำนานพระธาตุคอบยตุงว่า พระเจ้า
 ชษฐราชเจ้านครโยนกจักรสร้างพระมหาธาตุณภูเขานั้นอันเป็นที่อยู่แห่ง
 หมู่ลาวภัก จึงพระราชทานทองคำสามแสนน้ำหนักแก่ผู้เจ้าลาวภักเป็น
 ค่าที่ ผู้เจ้าลาวภักมีบุตรสามคนชื่อลาวหม้อ ๑ ลาวล้าน ๑ ลาวกลัน ๑
 จึงแบ่งสมบัติให้บุตรทั้งสามไปครองเมืองต่าง ๆ คือให้ลาวหม้อไปครอง
 สัตวง ให้ลาวล้านไปครองเมืองควาน ให้ลาวกลันไปครองเมือง
 เหลือก มีคำมุขมาตังนรังสาธกไว้ให้เห็นความแจ้งชัดว่า ลาวภัก

เทพบุตร ซึ่งผู้ส่งมาเป็นปฐุมกษัตริย์ชกยวงศ์ลาวนั้น หากจะเห็นแต่
 ตระกูลสาวกซึ่งเป็นอุปฮาดพระมหาธาตุค้อยตุงสืบมาแก่กาตักชนนั้น
 เอง เพราะมีเรื่องราวประวัติละม้ายคล้ายคลึงกัน เรื่องสร้างเมือง
 ทรัพย์สินเงินยางแลเรื่องสร้างเมืองเชียงรายเมืองฝาง ในตำนาน
 เชียงแสนสองฉบับกับตำนานเมืองเชียงใหม่ได้ต้อกัน ในตำนาน
 เชียงแสนกล่าวรวมว่าสร้างโดยพระยาลาวกษัตริย์ทุกเมือง แต่ในตำนาน
 เชียงใหม่มีข้อความต่างกันจึงจะกล่าวต่อไป

ลำดับกษัตริย์ชกยวงศ์ลาวจักรเทวราช ชั้นครองราชสมบัติ

ในไชยวรรณนครเชียงรายค้อยเมือง ความสืบต่อตั้งแต่ลาวจักรราชแลลาวแก้ว
 แก้วมาเมืองเป็นต้นมา มีรายพระนามแลจำนวนยทศของราชสมบัติ
 แจกในบัญชีท้ายเรื่องนแล้ว

ถึงแผ่นดินพระยาลาวเคียงใต้ครองราชสมบัติในไชยวรรณนครเชียง
 ลาว ในตำนานเชียงใหม่ว่าเป็นลำดับที่ ๘ นับแต่ลาวจักรราชเป็นต้นมา
 ในตำนานเมืองพะเยาเป็นลำดับที่ ๒๘ แต่ในตำนานเชียงแสนว่าเป็น
 ลำดับที่ ๓๒ ก็อนับตั้งแต่ลาวแก้วแก้วมาเมืองไปได้ ๓๐ ชั่วกษัตริย์
 ถึงพระยาลาวรังกาเรือนแก้วเสียบเมืองไชยวรรณแก่พระยาน่านหรือนนท
 บุรีผู้ ชื่อว่าพระยากือคำล้าน ถัดนั้นจึงถึงพระยาลาวเคียงกสิขตั้งชน
 ใหม่ ยกย้ายสถานไปสร้างพระนครใหม่ที่ใกล้ธาตุพนมนครหลวง
 คอยค้อยตุง เรื่องราวพระยาลาวเคียงสร้างเมืองทรัพย์สินเงินยางนั้น
 มีข้อความตามที่ปรากฏในตำนานเมืองเชียงใหม่ว่าดังนี้

เมื่อพระยาลาวเคียงได้ครองราชสมบัติได้ ๓ ปี ชัยมาวันหนึ่ง
 เล็ดเข้าไปประพาศณย์ป่าไม้ข้างอินมโกส่น้ำแม่ละวานที คือน้ำแม่สายตำบล
 นั้นเรียกว่าบ้านยางเสี้ยว โกล่กับขวี เวณพระมหาธาตุคอกขยตุงได้ ทรง
 ทอดพระเนตรเห็นไม้ โพธิ์เผือกต้นหนึ่งมีวรรณขาวผ่องกิ่งเงินขยงอยู่ใน
 ท่ามกลางหม่ไม้ข้างเป็นมงคลสถานอันดี จึงมีพระราชประสงค์จะใคร่
 สร้างพระนครใหม่ ในสถานที่ตำบลนั้น ครั้นเสด็จกลับจากประพาศแล้ว
 จึงตรัสปรึกษาแก่ขุนมนทวิทั้งปวงว่า บ้านใดเมืองใดถ้าหาบริเวณ
 เชียงแก่สม ไต่กิ่งเมืองเชียงวานที ก็ไม่สมควรขึ้นราชธานีมหานคร
 แม้อาณาจักรก็ควรมากหาที่มั่นกันมีได้ ทางของขยหม่อนถูกคณเขต ไทชน
 ควรจะไปสร้างเมืองขยณทีนั้น อำมาตย์ทั้งหลายก็โดยพระราชบริหาร
 จึงกระเกณฑ์กันไปแผ้วถางสร้างนครณทีตำบลยางเสี้ยวขึ้น ขตวิจักค
 เขาคึงแก่ห้วยข้างอินหนึ่งไป เกยวเขาถาอินหนึ่งแล้วคตชนไปทางทิศเหนือ
 ลงแม่น้ำอินชื่อว่าแม่น้ำละวานที (คือน้ำแม่สาย) ท่านตะวันออก
 เชียงนาเขียนแดน ในจังหวัดนี้ให้ โท่นแผ้วรายพนทให้รายเพียงเวียงงาม
 ที่สูงถกควาตตาท ไทยช ทลลทชกให้สันทหนผากให้เพิกชา ทแม่น้ำ
 กให้กายชวชาม (สะพาน) แล้วให้ตั้งหลักอินทขิล (หลักเมือง)
 ผังศิลาจารึกจนเวลาฤกษ์ยามขึ้นสร้างพระนครนั้น

มีความว่าขลุคักราชได้ ๓๕๓ คิว ในมะแมลน้ำกัมโพชพิสัยไทย
 ว่าขลุวงเม็คเสด็จเข้ามา ในคิมหันตคฤศิสาชะยุณมี ไทยว่าเดือนหก
 เพงเมง วันอาทิตย์ไทยกคสิ ยามกของงาย (กลองเช้าราว ๒ โมง
 ไปจน ๔ โมงเช้า) อาทิตย์พุดขยู่ราชมีน เสาร์ขยู่ราชสิงห์พฤศคยค

อยู่ภายในเมือง อังคารอยู่ภายในพุทธ จันทร์จระเขยติเสวยฤกษ์ ๓๕ ใน
กัญญาชอริครฤกษ์ เมืองอินนั้นได้ชื่อว่าเวียงยางสายตาอินนั้นได้ชื่อ
ว่าตาเกยว นั้นแม่สะวันนั้นได้ชื่อว่าแม่สายมาต่อเท่ายกัน

ครั้นการสถาปนาพระนครสำเร็จเรียบร้อยแล้ว พระยาลาวเที่ยงก็
เสด็จเข้ามาครองราชสมบัติในพระนครใหม่นี้ พระนครอินนั้นได้ชื่อว่าหริญ
นครเงินยางเหตุนี้มีครไม้ โปธิเผือกกึ่งเงินอยู่ในท่ามกลางป่าข้างนั้น

พระยาลาวเที่ยงแต่ได้ครองราชสมบัติอยู่เมืองเชียงราว ๓ ปียก
มาอยู่เมืองหริญนครเงินยางได้อีก ๒๓ ปีรวมเป็นยราชสมบัติได้ ๒๖ ปี
ก็เสด็จดับชนธิตวงศต

พระราชโอรสและราชันตีตาได้ครองราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ตำรง
ราชต่อ ๆ กันมา ในตำนานพเยาว่าได้ ๓๒ ชั่วแผ่นดิน แต่ในตำนาน
เขียงใหม่ว่าได้ ๔ ชั่วแผ่นดิน จึงถึงแผ่นดินชนเงินหรืออีกนัยหนึ่ง
เรียกว่าชนเงินเรือง ได้ครองราชสมบัติเป็นใหญ่ในหริญนครเงินยาง
กับทั้งราชอาณาจักรลานนาไทยทั้งมวณ

ประวัติที่ ๑๒ ว่าด้วยตั้งเมืองพะเยา

พระยาสาวิตรีราชบุตรยกทัพมเหสีสององค์ ผู้ทรงนามชนชื่อน ผู้
นึ่งทรงนามชนชื่อนมธรรมา พระราชบิดาทรงแต่งตั้งมเหสีสมเด็จพระเจ้า
ชนมธรรมาราชบุตรองค์น้อยไปครองเมืองภักขมยาว (พะเยา) ซึ่ง
เป็นเมืองฝ่ายใต้ตั้งอยู่เหนือเขาชมภู คือว่าคอกวนใกล้แม่น้ำสายตา
คือว่าน้ำแม่ฮ้องอันเป็นแม่น้ำใหญ่ไหลไปค่อน้ำแม่ของชลประทาน เมืองนี้
เป็นนครเก่าร้างมาแต่โบราณ มีเขื่อนค้ำยันและปราการกำแพงเมือง
กว้างได้ ๓๐๐๐ วา ยาว ๓๓๐๐ วา คูเมืองกว้าง ๘ วามีประตูใหญ่ ๘ ช่อง
เขื่อนตะวันออกเป็นทิวเขื่อนตะวันออกค้ำ มีสระหรือหนองใหญ่อยู่
เหนือสามและหนองพอยัพ เป็นโอบล้อมอันประเสริฐและด้วยเหตุอันเนื่อง
ตั้งอยู่ในที่สูงแห่งทางเขาชมภูอันเป็นเนินยาวยื่นไป จึงได้นำมปรากฏ
ว่าเมืองภักขมยาว ภายหลังจึงกลายเป็นเมืองพะเยาไป ในจังหวัด
เมืองพะเยานี้มีลักษณะสงของอันกระทำด้วยศิลาเช่น นครศิลา หิน ยศศิลา
เป็นต้นเป็นของโบราณขุดตามย่านและเชิงเขาอันอันมาก น่าจะเป็น
บ้านเมืองเมืองมาแต่ครั้งสมเด็จพระเจ้าในกาลก่อน

เมื่อขุนมธรรมาได้รับสั่งพระราชบิดาแล้วก็พาห่มุบริวารพลโยธา
พาหระออกจากเมืองหิรัญนครเงินยางไปสู่สถานแว่นแคว้นภักขมยาว
ครั้นถึงจึงตั้งทำหน้กพักพลอยู่ณตำบลสบคำริมแม่น้ำแม่สายตา แล้วตรัส
ใช้ให้อำมาตย์ราชครูโหราเข้าไปตรวจตราดูภูมิสถานเมืองพะเยาจะสม

ควรเข้าไปตั้งอยู่ใต้หรือประการใด อำมาตย์ราชครูทั้งหลายรับสั่งแล้ว
ก็พากันไปตรวจภูมิลำเนาที่นั้น โดยรอบ ก็ได้เห็นเป็นศอกนี้มีตรไชย
มงคลสถานสมควรจะตั้งเป็นนครราชธานีได้คือใช่ จึงนำความกราบทูล
ขณจอมธรรมให้ทรงทราบทุกประการ ท้าวเธอจึงให้แผ้วถางสร้างนเวศ
สถาน ในนครนั้น ครั้นสำเร็จแล้วกลเสด็จเข้ามาครองราชสมบัติเมือง
ภูทามขาวนคร

๒๒๐๐๐๐ ให้ตั้งเป็นแขวงจังหวัดได้ ๓๖ พันนา
คอกวางภูคนหนึ่งกำหนดให้ถือนาห้าหมื่น (คงกับเข้าปลูกห้าถึง)
ไพร่ ๕ คนยกขึ้นหัวนาคนหนึ่ง ๕ หัวนายยกขึ้นหมวกนาหนึ่ง ในพันนา
๓๖ แคว้นนนทือ ๓ พันนาเชียงคิ ๒ พันนาน้ำเซาะ ๓ พันนาแคว้นคิง
๔ พันนาบอน ๕ พันนามหาด ๖ พันนามูล ๗ พันนาโคกหลวง
๘ พันนาแสง ๙ พันนาแค้น ๑๐ พันนาพูน ๑๑ พันนาแคว้นนาย
๑๒ พันนาคิง ๑๓ พันนาเพ็ง ๑๔ พันนาแพง ๑๕ พันนาแคว้นตาก ๑๖ พันนา
คอกวาง ๑๗ พันนาคอไกร ๑๘ พันนาดิน ๑๙ พันนาพุงเมือง
๒๐ พันนาฉนาก ๒๑ พันนาแคว้น ๒๒ พันนาม่วง ๒๓ พันนาคิ้ว
๒๔ พันนาसान ๒๕ พันนากลาน้อย ๒๖ พันนาทาน ๒๗ พันนาลอใต้
๒๘ พันนาแคว้นน้อย ๒๙ พันนาเชียงเคียน (เชียงกลึง) ๓๐ พันนาอง
๓๑ พันนาไชย ๓๒ พันนาแก้ว ๓๓ พันนาเชียงเคือง ๓๔ พันนา
ฉางหลวง ๓๕ พันนาวัน ๓๖ พันนาเวียง พันนาเหล่านี้คือตำบลบ้าน
ชนเมืองหลวง แล้วให้กำหนดอาณาเขตแดนแคว้นแคว้นเมืองคิงน
หนนรคิตั้งแต่คอกวางหลักไก่อ ใต้สันเขาไปหนบู่ฟ ถึงห้วยผากาตาค

ม่าน (ตากว่าที่น้ำตก) ปางสี่พันใหม่สามเชื้อ (สามอย่าง) สบ
 ห้วยน้ำกุก (สบว่าปากห้วย) ล่องน้ำพุ่งไปจับน้ำยม (คือแม่น้ำแคว
 สวรรคโลก) ขึ้นตามน้ำยมไปจับปากน้ำยั้น แล้วไปจับปากห้วย
 ย่อทอง แล้วไต่ตามสันเขาไปจับตาดเซาอา (น้ำตก ๒๐ อา) แล้ว
 ไปจับแปหลวง (แนวเขาขันทีต) ไต่แปหลวงไปจับกัวเขาล้อม แล้ว
 ไปจับกัวม่วง กัวแก้ว และกัวสามขวง (กัวว่าช่องเขา) สามขวง
 นั้นคือยกเส้าหินไว้ที่นั้น ๓ คัน แล่นั้นไปจับกัวฤๅษี กัวน้ำใสตา
 ข้ามน้ำไปจับกัวช้าง กัวงูมนกัวขาเคี้ยวกัวแม่กาต ขึ้นไปค้อยปางไกร
 ถึงชนแม่กาต (ปลายน้ำกาต) ไต่ไปทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามแนว
 เขาแป่สันกลางไปปวงกตไปจับน้ำแก้ว ขึ้นตามลำน้ำแก้วไปจับกัวแก้ว
 ค้อยปุย แล้วไปจับน้ำแม่ดาว ขึ้นตามน้ำแม่ดาวไปจับกัวม่วงไต่แป่
 ไปทิศใต้ ถึงกัวรูเหล่า (รูเหว) ไต่สันเขาไปจับม่อนจิกจ้อง
 (ม่อนคอกห้อยมเขา) ล่องไปกัวชนต้า ไปจับค้อยตั้งบายไปตะวันตก
 ค้อยหนอกจับผากอกจรดงหนองแจ่นาน ไปบรรจบรอดถึงค้อยหลักไถ่
 ในจังหวัดชรีมณฑลทว่านเป็นแดนชั้นใน นอกจากจังหวัดนี้ยังมีเมือง
 ชนคอกเมืองสองเมืองเทิง เชียงแดงเมืองค้อยระลาว เมืองกลาวฮอย
 แล่เชียงหนองขวาง แล่หลวง แล่หม เมืองวัง (อยู่ปลายน้ำวัง)
 ทิวเมืองทั้งนี้รวมในอาณาจักรมณฑลพเยานนครส่วนหนึ่ง ซึ่งมีอาณา
 เขตทิศใต้ลงมาต่อแดนหรือญไชยนคร และเขตทางทิศใต้ประกะนคร
 ผายเหนือและตะวันออกต่อแดนชรวาจนนครคือเชียงของ ซึ่งบัดนี้เรียก
 ว่าขริเวณน่านเหนือ

ขุนจอมธรรมครองเมืองพะเยาได้ ๓ ปีมีราชโอรสองค์หนึ่งประสูติ
 ณวันอังคารขึ้นค่ำหนึ่งเดือนเจ็ดเดือนอ้ายเดือนห้าปีเถาะ เอกศกจุลศักราช
 ๕๖๓ เวลาใกล้รุ่ง อาทิตย์ จันทร์ เสาร์ กุมกั้นอยู่รายเมฆ ราหูอยู่
 รายกุมภ พุธอยู่รายมীন อังคารอยู่รายมังกร พฤหัสบดีอยู่รายกรกฎ
 ศุกร์อยู่รายศลย ลักขณาอยู่รายมীন ไทรถวายพยากรณ์ว่าราช
 กุมารนี้ จะเป็นจักรพรรดิราชปราชสมภพทวีป พระราชบิดาให้ชื่อนาน
 นามว่าขุนเจือง ในตำนานกล่าวว่าเมื่อประสูตินั้นเทพยดาเอาเครื่องทิพ
 สามประการ คือแซ่ทิพ ๑ คาพทิพ ๑ คณทิพ ๑ มาวางไว้ข้าง
 กายพระราชกุมาร (คือแซ่และทายเจืองซึ่งตกอยู่กัยข้างรายบ้านกัย
 จนทุกวันนี้) ครั้นเมื่อขุนเจืองมีชนมายุได้ ๓ ขวบปี พระมารดา
 ประสูติราชบุตรเป็นชายอีกองค์หนึ่ง พระบิดาให้นามชื่อว่าขุนทอง
 ครั้นราชกุมารทั้งสองเจริญวัยก็ได้ศึกษาศิลปศาสตร์เชิง ช่าง เชิงไม้
 และเพลงอาวุธต่าง ๆ อันมีชำนาญทุกอัน ครั้นขุนเจืองมีชนมายุ
 ได้ ๑๖ ปี ไปคล้องช้างณเมืองน่าน พระยาน่านคนชื่อว่าพลตระยก
 ราชธิดาผู้ชื่อนางจันทร์เทวี ให้เป็นภรรยาขุนเจืองแล้ว ขุนเจืองไป
 คล้องช้างณเมืองแพร่ พระยาแพร่คนชื่อพรหมวงษ์ยกธิดาผู้ชื่อนาง
 แก้วกษัตริย์ให้แก่ขุนเจือง ครั้นนั้นขุนเจืองได้เป็นราชบุตรเขยแห่ง
 พระยาน่านและพระยาแพร่ทั้งสองนคร ขุนเจืองมีช้างพังพลายใหญ่น้อย
 เป็นอันมาก และในตำนานกล่าวว่าได้ช้างเผือกพางคำ กล่าว
 เหตุการณ์และกริยาที่ ได้ช้างพางคำ ก็เหมือนกันกับเรื่องเจ้าพวงม
 กุมารในตำนานสิงหนวัติเชียงใหม่ (น่าสงสัยว่าจะเป็นคนเดียวกัน)

ครั้น^๒ขุน^๑หอม^๑รวม^๑คร^๑อง^๑ราช^๑สม^๑บัติ^๑ใน^๑นคร^๑ภ^๑กา^๑ม^๑ยา^๑ร^๑หรือ^๑พะ^๑เยา^๑ โดย^๑
ฉา^๑สุ^๑ก^๑ส^๑ว^๑ล^๑ค^๑ี^๑ป^๑ระ^๑ก^๑อบ^๑ช^๑ช^๑บ^๑ธ^๑ร^๑ร^๑มา^๑ไ^๑้ ๒๕ พรรษา พระ^๑ชน^๑มา^๑ย^๑ไ^๑้ ๕๘
พ^๑ร^๑ร^๑ษา^๑ท^๑ร^๑ง^๑พ^๑ร^๑ร^๑เ^๑ช^๑ว^๑ร^๑ต^๑ง^๑ก^๑ี่^๑เส^๑ก^๑ก^๑ท^๑ิ^๑ว^๑ง^๑ค^๑ต

ล^๑ำ^๑ด^๑ย^๑น^๑น^๑ิง^๑ข^๑น^๑เจ^๑ิง^๑ร^๑า^๑ช^๑ ไ^๑อ^๑ร^๑ส^๑ก^๑ี่^๑ไ^๑้^๑ร^๑า^๑ช^๑า^๑ภ^๑ิ^๑เค^๑ก^๑เส^๑ว^๑ย^๑ร^๑า^๑ช^๑สม^๑บ^๑ต^๑ิ^๑ใน^๑
น^๑ค^๑ร^๑พ^๑เยา^๑ส^๑น^๑อ^๑ง^๑ส^๑ง^๑ค^๑พ^๑ระ^๑ช^๑น^๑ก^๑น^๑า^๑ร^๑ถ^๑ร^๑า^๑ช^๑ข^๑ิ^๑ค^๑า^๑ล^๑ย^๑ไป^๑ คร^๑ั^๑น^๑ล^๑่วง^๑มา^๑ไ^๑้ ๖ ข^๑
ม^๑ก^๑ก^๑แ^๑ก^๑ว^๑ (ค^๑อ^๑ญ^๑ว^๑น^๑า^๑น^๑า^๑ม^๑) มา^๑ค^๑ิ^๑ค^๑เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑ห^๑ิ^๑ร^๑ญ^๑น^๑ค^๑ร^๑เ^๑ิน^๑ย^๑า^๑ง^๑ข^๑น^๑ช^๑ิ^๑ณ^๑ผู้^๑
ค^๑ร^๑อ^๑ง^๑ห^๑ิ^๑ร^๑ญ^๑น^๑ค^๑ร^๑เ^๑ิน^๑ย^๑า^๑ง^๑ มี^๑ร^๑า^๑ช^๑ส^๑า^๑ส^๑น^๑ไ^๑ห^๑เ^๑ม^๑น^๑เ^๑ต^๑ร^๑ห^๑ว^๑ี^๑พ^๑ิ^๑ค^๑ร^๑เ^๑ิ^๑ญ^๑มา^๑ถ^๑ง^๑
ข^๑น^๑เจ^๑ิง^๑ ว^๑ำ^๑ย^๑ค^๑น^๑ท^๑า^๑ว^๑ก^๑ว^๑แ^๑ล^๑ะ^๑เ^๑ง^๑ก^๑า^๑ย^๑ก^๑ว^๑พ^๑ล^๑มา^๑มา^๑ก^๑น^๑ก^๑ ข^๑อ^๑เ^๑ิ^๑ญ^๑ข^๑น^๑เจ^๑ิง^๑
ห^๑ล^๑า^๑น^๑ร^๑เ^๑า^๑ร^๑บ^๑ย^๑ก^๑ำ^๑ล^๑ง^๑มา^๑ช^๑ว^๑ย^๑ค^๑ว^๑ ข^๑อง^๑ก^๑ัน^๑เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑ห^๑ิ^๑ร^๑ญ^๑น^๑ค^๑ร^๑ค^๑ว^๑ย^๑ ไ^๑ก^๑ย^๑เ^๑ว^๑
ข^๑น^๑เจ^๑ิง^๑ไ^๑้^๑ท^๑ร^๑า^๑ย^๑ค^๑ว^๑า^๑ม^๑ค^๑า^๑ม^๑ล^๑ก^๑ษ^๑เ^๑ร^๑ว^๑ร^๑า^๑ช^๑ส^๑า^๑ส^๑น^๑ค^๑ง^๑น^๑น^๑แ^๑ล^๑ว^๑ จ^๑ึง^๑ไ^๑้^๑เ^๑ก^๑เ^๑ช^๑ว^๑
พ^๑ล^๑เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑พ^๑เยา^๑แ^๑ล^๑ะ^๑ห^๑ว^๑เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑ข^๑น^๑ท^๑ง^๑ป^๑ว^๑ง^๑ค^๑ย^๑ เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑พ^๑ร^๑า^๑ว^๑เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑ส^๑ย^๑เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑เ^๑ก^๑
เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑เ^๑ย^๑ิง^๑แ^๑ล^๑ง^๑ เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑ค^๑ร^๑อ^๑ย^๑ เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑ก^๑า^๑ว^๑ เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑ง^๑า^๑ว^๑ เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑อ^๑ช^๑ย^๑
เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑พ^๑ร^๑า^๑น^๑ เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑แ^๑ง^๑เ^๑ย^๑ิง^๑เ^๑ย^๑ิง^๑แ^๑ง^๑ เ^๑ย^๑ิง^๑ค^๑อ^๑ เ^๑ย^๑ิง^๑ช^๑ำ^๑ง^๑ แ^๑ง^๑เ^๑ช^๑อ^๑ค^๑
ท^๑น^๑อ^๑ง^๑ข^๑ว^๑า^๑ง^๑ แ^๑ง^๑ห^๑ล^๑อ^๑ว^๑ง^๑ แ^๑ง^๑เ^๑ย^๑เ^๑น^๑ แ^๑ง^๑ล^๑ง^๑ แ^๑ง^๑ท^๑ม^๑ เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑ว^๑ัง^๑ ส^๑ร^๑ี^๑ร^๑อ^๑ม^๑ไ^๑้
ค^๑น^๑ ๑๓๓๐๐๐ ค^๑น^๑ ช^๑ำ^๑ง^๑เ^๑ก^๑ว^๑ร^๑อ^๑ง^๑ ๗๐๐ ม^๑ำ^๑ ๓๐๐๐ ก^๑็^๑อ^๑อ^๑ก^๑ค^๑ง^๑ท^๑พ^๑ไ^๑ช^๑ย^๑ป^๑ระ^๑ช^๑ม^๑
พ^๑ล^๑ณ^๑ก^๑ำ^๑ย^๑ล^๑ค^๑อ^๑น^๑ไ^๑ช^๑ย^๑เ^๑ย^๑เ^๑ง^๑ค^๑ระ^๑ว^๑น^๑ค^๑ก^๑ท^๑น^๑อ^๑ง^๑ห^๑า^๑ง^๑ แ^๑ล^๑ว^๑ก^๑็^๑ย^๑ก^๑ก^๑อ^๑ง^๑ท^๑พ^๑ไ^๑ช^๑ย^๑ป^๑ระ^๑ช^๑ม^๑
เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑ค^๑ว^๑ เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑เ^๑ย^๑ิง^๑ค^๑ง^๑ เ^๑ย^๑ิง^๑ช^๑ำ^๑ง^๑ ไ^๑ย^๑ถ^๑ิง^๑เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑ห^๑ิ^๑ร^๑ญ^๑น^๑ค^๑ร^๑เ^๑ิน^๑ย^๑า^๑ง^๑ ไ^๑้^๑
เ^๑ช^๑ำ^๑เ^๑ร^๑ญ^๑ก^๑อ^๑ง^๑ท^๑พ^๑แ^๑ก^๑แ^๑ค^๑ก^๑า^๑น^๑ไ^๑ย^๑แ^๑ล^๑ว^๑ จ^๑ึง^๑เ^๑ช^๑ำ^๑ไ^๑ย^๑เ^๑ม^๑ำ^๑ข^๑น^๑ช^๑ิ^๑ณ^๑ผู้^๑ล^๑ง^๑แ^๑ง^๑ข^๑อ^๑
ร^๑า^๑ช^๑ก^๑า^๑ร^๑ท^๑ง^๑ป^๑ว^๑ง^๑ ข^๑น^๑ช^๑ิ^๑ณ^๑เ^๑ำ^๑น^๑ค^๑ร^๑เ^๑ิน^๑ย^๑า^๑ง^๑มี^๑ค^๑ว^๑า^๑ม^๑ไ^๑ส^๑เ^๑ม^๑น^๑า^๑ก^๑า^๑ร^๑ย^๑ิง^๑น^๑ก^๑ จ^๑ึง^๑
ย^๑ก^๑ร^๑า^๑ช^๑ค^๑ิ^๑ค^๑า^๑ช^๑ย^๑น^๑า^๑ง^๑อ^๑ว^๑ค^๑ำ^๑ค^๑อ^๑น^๑เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑อ^๑ภ^๑ิ^๑เค^๑ก^๑ ไ^๑้^๑เ^๑ย^๑เ^๑น^๑ช^๑า^๑ย^๑า^๑ข^๑น^๑เจ^๑ิง^๑ แ^๑ล^๑ว^๑
ข^๑น^๑เจ^๑ิง^๑ก^๑็^๑เ^๑ว^๑ร^๑า^๑ช^๑สม^๑บ^๑ต^๑ิ^๑ไ^๑้^๑ส^๑ู^๑ก^๑ค^๑น^๑ผู้^๑ ช^๑อ^๑ว^๑ำ^๑ด^๑า^๑ว^๑เ^๑ิน^๑เ^๑ว^๑เ^๑ง^๑ค^๑ร^๑อ^๑ง^๑เ^๑ม^๑เ^๑ง^๑พ^๑เยา

ให้ขุนชินผู้สูงคองครองเมืองหรือบุตรทั้งเก้า ส่วนขุนเจืองก็ยกทัพไป
 ฝงญเมืองล้านช้าง ครั้นไ้ราชอาณาจักรล้านช้างแล้ว ก็ยกไปตี
 เมืองแก้วปราบไ้ราชอาณาจักรเขตต์ประเทศแก้วทั้งหมดแล้ว ก็ยกทัพ
 ก็ปรากฏระบือเดชานุภาพแผ่ไปทั่วทิศกันทีศ จึงท้าวพระยาสามนต์
 ราชทั้งหลายมีพระยาหอชอเจ้ากรมฟ้าเก้าพิมานเป็นประธาน ก็มา
 ชมนมกัณยังค้ำยลภูเห็ดในเมืองแก้วระกันนั้น กระทำการพิธี
 กรอมปราบคาภิเศกขุนเจืองให้เป็นพระยาจักรราชในเมืองแก้วในรัชกาล
 วันอังคารเดือนสี่ (คือเดือนยี่) ขุนเก้าค้ำเวลาถองงาย (แต่ ๒
 โมงถึง ๔ โมงเช้า) จุลศักราชไ้ ๔๗๖ ปี

ครั้นขุนเจืองไ้ปราบคาภิเศกเรียบร้อยของเมืองแก้วระกันแล้วไ้
 ๓ ปีก็ ๘ เดือน จึงขอใ้พระยาหอเจ้ากรมฟ้าเก้าพิมาน (คือพระเจ้า
 กรุงจีน) แผลงลาข้จ้มลายเญย (ตราตั้ง) ใ้แก่ลูกตนผู้ชอลาว
 เฝินเวืองเป็นพระยาครองเมืองนครเงินยางเซียงลาว ส่วนตนเจ้าขุนเจือง
 ครองราชสมบัติเมืองแก้วไ้ ๓๕ ปี มีราชข้ตวักขนางอู่แก้ววิศาพระยา
 แก้ว ๓ องค์ผู้พิชชอท้าวอ้ายผาเวือง ผู้กลางชอข้ค้ำหาว ผู้ซึ่งชอ
 สามชุมแสง ครั้นราชกุมารทั้งสามเจริญวัยแล้วจึงยกราชสมบัติเมือง
 แก้วระกันใ้แก่ท้าวอ้ายผาเวืองผู้เป็นลูกใหญ่ แล้วใ้ลูกตนกลาง
 ผู้ชอข้ค้ำหาวไปเป็นพระยาครองเมืองล้านช้าง ใ้ลูกผู้น้อยอันชอสาม
 ชุมแสงไปเป็นพระยาครองเมืองนนทบุรี (คือเมืองน่าน) ครั้นแย่ง
 ราชสมบัติจ้ตใ้ราชบุตรทั้งหลายครองแคว้นแคว้นมหานครทั้งปวงแล้ว

แก้วแมนว่าม้ค้ำเห็นจ้ดเปนชมพร ขอบฟ้าตาขนิ คีตยฝั่งทะเล

แล้ว ขุนเจืองก็นำพลโยธาเที่ยวปราบนครต่าง ๆ ใต้เป็นหลายเมือง
แล้วก็เลยไปตั้งเมืองแก้วแมนตาทอชชอยพาคายน

ฝ่ายพระยาแก้วแมนมี ทัพหลวงโยธาหาญเป็นอันมากทำสะพานหิน
ข้ามแม่น้ำใหญ่ออกมาต่อรบพระยาเจือง ๆ ไม่เคยหนักก็ แม้ใต้เห็น
ทัพหลวงแก้วแมนยกมามากกว่าเพียงใต้ ก็มีขัตติยมานะมิได้ถอยหนีนำ
พลโยธาเข้าตั้งค่ายประจันหน้าเป็นสามารถ จนที่ศึกพระยาเจืองต้องอาวุธ
ข้าศึกปลงประชนม์ชพอยกยศอชางพระที่นั่ง ไฟว์พลของขุนเจืองก็
กั้นเอาศัพขุนเจืองหนีข้าศึกมาถึงเมืองเงินยาง ในตำนานกล่าวถึง
เหตุการณ์เมื่อขุนเจืองจะสิ้นอายุ นั้นเกิดอุบาทว์หลายประการซึ่งเป็นพล
ความ เมื่อขุนเจืองแรกได้ครองราชสมบัตินั้นชนมายุได้ ๒๖ พรรษา
ครองลานนาไทยประเทศใต้ ๒๕ ปี ไปปราบล้านช้างแลเมืองแก้วครอง
เมืองแก้วได้ ๓๗ ปี ครั้นชนมายุได้ ๖๒ ปี ก็ไปสู่ปรโลก วงศ์ขุนเจืองนี้
ได้สืบเนื่องมาในลานนาไทยแลล้านช้างกับเมืองแก้วทั้งสามประเทศนี้ จึง
เป็นเชื้อชาติลาวเจืองเนื่องสัมพันธ์เกี่ยวกันสืบมาปรากฏเรียกว่าลาว ๆ
เพราะเป็นไทยในตระกูลลาวราชวงศ์ด้วยประการฉะนี้

ลำดับนั้นราชบุตรขุนเจืองชื่อลาวเงินเจือง ได้ครองราชสมบัติ
ในเมืองหิรัญนครเงินยางต่อไป

ฝ่ายข้างเมืองพเยานันทาเวจอมฉาเรืองราชบุตรขุนเจืองได้ครองราช
สมบัติมาได้ ๑๕ ปี ถึงพิราลัย จึงขุนแพงบุตรได้ครองราชสมบัติต่อไปได้
๗ ปี ขุนชองผู้หนึ่งของขุนเจืองแย่งราชสมบัติได้ก็ ได้ครองนครพเยาล้าย ไปได้
๒๐ ปี ขุนชองพิราลัยราชบุตรแลนันทาได้ครองราชสมบัติสืบสายต่อไป ๆ

แก่ลักษณ พยาลาวเมืองผู้เป็นปู่แลท้าวรุ่งแก่นชายผู้เป็นตา ก็ประ
 ชุมพระญาติวงศ์ทั้งสอง ฝ่าย करताพ อเฉลิมขวัญช นานนามราชกุมาร
 นั้นว่าเจ้าเมงราย ให้ตั้งตามนามท้าวเมงผู้บิดา ท้ายท้าวรุ่งผู้เป็น
 ตา แลนางเทพคำชยายผู้เป็นมารดา นามทั้งสามนี้ประมุขเข้าด้วย
 กันจึงเป็นคำว่าเมงราย คือลูกท้าวเมงหลานท้าวรุ่งเกิดแต่นางเทพคำ
 ชยาย ครั้นเสร็จการเฉลิมขวัญตั้งนามราชกุมารแล้ว ท้าวรุ่งแก่น
 ชายก็กลับไปเมืองเชียงรุ่ง

ฝ่ายลาวเมงนมครั้นเจ้าลาวเมืองราชบิคาพิลาสัยแล้วเจ้าลาวเมงก็
 ได้ราชาภิเศกครองราชสมบัติในhirunครเงินยางสืบไป

ฝ่ายเจ้าเมงรายราชกุมารนั้น ครั้นทรงเจริญวัยพระชนม์พรรษาได้
 ๒๓ พรรษาจุลศักราชได้ ๖๒๓ ปีเจ้าลาวเมงพระราชบิคาทรงพระประ
 ชองทิวศต เมงรายราชโอรสก็ได้ราชาภิเศกเสวยราชสมบัติสนขององค์
 พระราชบิคา ในนครhirunเงินยางเชียงราวทันนั้น

บริเฉทที่ ๑๓ ว่าด้วยเมงรายชนะระลำพูน

ครั้นอยู่มาเจ้าเมงรายผู้ครองหัวเมืองนครเวียงยาง ทรงพระราชดำริ
ว่าราชอาณาจักรล้านนาไทยประเทศนี้ มีท้าวพระยาหัวเมืองซึ่งเป็น
เชื้อพระวงศ์คำองราชวงศ์ของนคร อยู่เป็นส่วนกัน ย่อมวิวาทแย่งชิง
ที่แดนไพร่ไทยแลส่วยไร่ต่อกันแลกันเสมอเนือง ๆ มิได้ขาด หาปรอง
คองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ไม่ ท้าวเอ็งทรงดำริว่า ประเทศ
อันใดถ้ามีผู้ยิ่งใหญ่มาเจ้าหลายนาย ก็ย่อมทำความทุกข์ยากให้แก่
ไพร่บ้านไทยเมืองอาณาจักรอยุธยาซึ่งนี้ ก็หนึ่งก็มกมมีความสงก
แก่กัน ไม่เป็นสามัคคีที่เรียบร้อยได้ จำจะปราบปรามพระยามหานคร
ทั้งหลายเหล่านี้รวบรวมเข้าเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้
เป็นความผาสุกแก่ราษฎรไปภายภาคหน้า

คิดแล้วเอ็งจึงแต่ง ใช้ ให้ ไปเรียกหาพระยามหานครทั้งหลายให้
มาถวายขงคม เมืองไทยซึ่งมีขงมอสนน้อมไทยก็ ก็แต่งกองทัพ
ยกไปปราบปรามหัวเมืองทั้งปวงที่ขัดขวางนั้น แรกก็ตีเมืองมอขเป็น
ปฐม แลจก็ตีเมืองไร เมืองเขียงคำลอคเจ้าผู้ครองเมืองเลย ไป
ขุนแห่งคณอขรุ่งเมือง แค้นนหัวเมืองทั้งหลาย มีเมืองเขียงช้างเป็น
ต้นก็พากันมาอ่อนน้อมยอมสวามภักตเป็นเมืองชน พระยาเมงราย
รวบรวมหัวเมืองฝ่ายเหนือได้แล้ว ก็ตั้งปราบหัวเมืองฝ่ายใต้ด้วยไป
จึงลงไปตั้งอยู่ณเมืองลาวที่เก่าอนชื่อว่าท่ายสท้าวอข ก็ยังเกิดราช

บุตรองค์หนึ่งในรัชชวงศ์กักราชไทย ๖๒๔ ปี ชนนานนามราชกุมาร
นั้นว่าชนเกรือง

ในรัชชวงศ์กักราชนั้น ช้างมงคลของพระยาเมงรายซึ่งทอดไว้ ใน
ป่าห้วยคอบทีศตะวันตกออกไป พระยาเมงรายคามช้างไปถึงคอบยอม
ทองริมแม่น้ำแม่กนกนี้ ได้ตั้งคานการเห็นภูมิประเทศที่นั่นเป็น ไชยภูมิค
จึงให้สร้างพระนครในที่นั้นให้ก่อปราการโดยเอาคอบยอมทองไว้ ในท่าม
กลางเมือง ครั้นการก่อสร้างสำเร็จแล้วก็ขนานนามว่าเมืองเชียงราย
ตามพระนามของพระยาเมงรายผู้สร้าง (คือว่าเมืองของเจ้าเมงราย)
แล้วพระยาเมงรายก็ยกจากเมืองหริณนครเชียงรายลงมาประทับสำราญ
อยู่ณเมืองเชียงรายอันสร้างขึ้นใหม่นั้น เมื่อมาอยู่เมืองเชียงรายแล้ว
ไทย ๓ ปี พระยาเมงรายก็ราชบุตรองค์หนึ่งประสูติในรัชชวงศ์กักราช
๖๓๗ พระราชบิดาขนานนามชื่อว่าเจ้าขุนความอภินัยหนึ่ง
ว่าขุนสงคราม ถัดนั้นมาอีก ๓ ปีถึงขมรเสงสัมฤทธิ์ศึก พระยาเมง
รายยกจากเมืองเชียงรายไปตั้งอยู่ณเมืองฝางไทย ๓ ปี ถึงขมรเมียบอก
ศึก พระยาเมงรายก็ยกทัพไปตีเมืองฝางแห่งเชียงของ ผู้ครอง
เมืองเชียงของชื่อเจ้าท่าเรือเป็นเชื้อสายเจ้าลาวคอบราชบุตรแห่งลาวจก
ราชปฐมราชวงศ์ ครั้นตีเมืองเชียงของถล่มตนมาสถิตย์สำราญอยู่
ณเมืองฝาง มีนาคไทยราชบุตรองค์หนึ่งเกิดในขมรเมียบ พระบิดา
ให้ชื่อว่าชนเกรือง

เรื่องคามช้างแต่ตั้งเมืองเชียงรายนี้ ที่ในคานนเชียงแดง ช้างดำใน
แผ่นดินตากจกกราช แต่ในที่นี้ว่าพระยาเมงราย

อยู่จำเนียรมาเมื่อชนเคโรมชนมายไ้ ๖ ขอบบพระยาเมงรายมี
ชนมายไ้ ๓๖ ข ยกกกองทัพไปตีเมืองเซ็ง ครั้นไ้เมืองเซ็งแล้ว
ก็เลิกทัพกลับมาสถิตยอยู่ณเมืองฝางทั้งเก้า

ครั้งนั้นอาณาเขตตนครเมืองฝางแห่งเจ้าเมงราย ถัดตอถอกันกับ
เมืองหริภุญไชยนคร พ่อค้ำวานิชชาวเมืองหริภุญไชยไปค้าขายถึงนคร
เมืองฝางเป็นอันมาก พ่อค้ำทั้งหลายกล่าวสรรเสริญกิตติคุณแห่งเมือง
หริภุญไชยว่า เป็นเมืองมั่งคั่งสมบูรณ์ เป็นที่ประชุมการค้าขาย
แห่งลูกค้ำนา ๆ ประเทศ ทางน้ำก็ตลอดถึงเมืองละโว้แลโยชฌยาทาง
บกก็มาไ้ทุกเมือง ชาวเมืองแลเจ้าเมืองมีทรัพย์สมบัติบริบูรณ์ยิ่งนัก

ครั้นพระยาเมงรายไ้ทราบกิตติศัพท์ทั้งนั้นก็บังเกิดความปรารถนา
จะวิปองเอาเมืองหริภุญไชย จึงตรัสปลุกยามเสนาอำมาตย์ทั้งหลายว่า
ทำฉันทไ้ก็จงรักค้เอาเมืองหริภุญไชยไ้ มุขมนตรีทั้งหลายยังมิเห็น
อุบายที่จะทำประการไ้ ขณะนั้นมีชนผู้หนึ่งชื่ออ้ายฟ้า ในชื่ณกาล
มาลันเรียกว่าอยะเทวอำมาตย์ พระยาเมงรายเลียงไ้เห็นนายหนึ่งสอ
แลเก็ยส่วยเข้าเป็นคนมีสทิขยัญญาเฉลียวฉลาด อ้ายฟานนจึงกราบ
ทูลว่า “ซึ่งเจ้าเหนือหัวรักใคร่ไ้เมืองหริภุญไชยนั้นข้อยอสุยากนัก”
พระยาเมงรายจึงตรัสถามว่าเหตุไ้สจจึงว่าข้อยอสุยากเมืองนั้นเป็นนครใหญ่
บริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติผู้แลผู้หาญผู้ช่างทำวิริยยังมีมากนัก
สุว่าข้อยอสุยากนั้นฉันทไ้ อ้ายฟ้าจึงกราบทูลว่าถ้าเราจระยกไปรบเอาตัวย
กำลังวิพลโยชานนั้หากจักยากอยู่ ฉันทไ้ว่าเราจกรรบเอาตัวยขยัญญาทุก

คือวิธีป้องกันเอาตัวกลอุบายก็อาจสำเร็จได้โดยง่ายไม่ยากนัก พระยา
 เมงรายจึงตรัสถามว่าคำอันสุว่าพระยงเอาตัวกลอุบายนั้นคือจะกระทำ
 ฉันทโคเล่า อ้ายพาทังกราบทูลว่าอุบายอันจะวิธีป้องกันนั้นเป็นอันลกลดขโย
 ควรสำแดงในที่ชุมนุม ควรสำแดงจำเพาะแต่กรมทหารอาสาเจ้าในที่สังคองต
 คาย พระยาเมงรายจึงอนุญาตให้ขุนอ้ายฟ้า เข้าเฝ้าในที่ระ โหถาน
 ฉะเพาะพระองค์ ขุนพาทังกราบทูลอาสาจะไปวิธีป้องกันเมืองหรือภูไชย
 ว่า ขอเจ้าเหนือหัวจงว่าข้าเจ้านมกอาสาญายองโคเยของหนึ่งแล้วเจ้าเหนือ
 หัวก็แต่ตั้งวิธีร่อนเอาครอยครว ลุกเมย ช้าง ม้า ข้าคนเข้าของแห่งข้าเจ้า
 ไว้ แล้วจงขับข้าเจ้าเสียบจากเมืองเจ้าเหนือหัว ข้าเจ้าก็จะหนีไปพึ่งพระยา
 ยีบาเมืองหรือภูไชย ข้าเจ้าก็สำแดงทุกขโทษว่า ข้าเจ้าข้อมี
 ความผิดชนโคสักเพียงสักชน พระยาเมงรายฟังคำล่อว่าข้าเจ้าเกิด
 อาชญาแล้วร่อนครอยครวเข้าของแห่งข้าแล้วขับข้าเจ้าหนี ข้าเจ้าจึง
 มาขอพึ่งสมภารเจ้าเหนือหัวคนมีกรุณาและชอขธรรมตาย ว่าพระยา
 ยีบาหักจากเวือข้าเจ้าข้อมากจะละ ทนข้าเจ้าก็จงกระทำอาสาให้
 พระยาขยาชอขพระทัยเชอคำข้าเจ้า แล้วข้าเจ้าก็จงกระทำให้ชาวเมือง
 อยู่ในถ้อยคำผู้ข้า ฉันทโคชาวเมืองหรือภูไชยก็ข้อมีคิดข้อมีด้วยพระยา
 ยีบา ข้าก็จงกระทำด้วยอุบายให้เป็นฉันทโคทุกเยอง ฉันทโคชาวเมือง
 หรือภูไชยก็ข้อมีคิดด้วยบุญสมภารเจ้าเหนือหัว ข้าก็จงกระทำให้เป็น
 ฉันทโคทั้งได้ เมื่อโคชาวเมืองหรือภูไชยอยู่ในตำแหน่งข้าแล้ว ข้าจึง

จกริชใช้มาไหว้สาเจ้าเหนือหัวให้ยกพลไปปล้นเอาเมื่อนั้น ก็หาก
จักได้เมืองหรือญชัยโดยง่ายย่อยากจะละ

เจ้าพระยาเมงรายได้ฟังถ้อยคำขุนฟ้า ทูลชี้แจงกลอุบายดังนี้
ก็พอพระทัยยิ่งนัก จึงให้กระทำให้ตามความคิดขุนฟ้าทุกประการ เมื่อนั้น
ขุนฟ้าก็หนีไปพึ่งพระยาอภัยเมืองหรือญชัยกระทำกลอุบายต่างๆตาม
ความคิดแห่งตน

ครั้นขุนฟ้าไปแล้ว อยู่ภายหลังพระยาเมงรายจึงให้ราชบุตรองค์
ใหญ่คนชื่อนครองไปครองเมืองเชียงราย เจ้าเมงรายก็ครองราช
สมบัติอยู่นครเมืองฝาง ยามนั้นชนมายุพระยาเมงรายได้ ๓๗ ปี เจ้าขุน
เครื่องบุตรใหญ่ผู้ครองเมืองเชียงรายอายุได้ ๓๓ ปี เจ้าขุนครามบุตร
ผู้กลางอายุได้ ๓๐ ปี เจ้าขุนเครื่องผู้น้องน้อยอายุได้ ๖ ปี

ครั้งนั้นเจ้าขุนเครื่องผู้ครองเมืองเชียงรายเชื้อถ้อยคำขุนฟ้าหนึ่ง
ชื่อว่าไสเรียง ยุบงชักนำให้คิดการเป็นกบฏ ลี้ภัยประทุมพล
ไว้ในเมืองเชียงรายเพื่อจักมาตีเมืองฝางซึ่งสมบัติบิดา ครั้นพระยา
เมงรายได้รู้ข่าวทรเหตุดังนี้ จึงค้ำนึ่งว่าผู้เป็นพ่อยังมีทันไปสู่ปรโลก
ตูกียังเป็นผู้มีอำนาจภาพรายนครทั้งปวงอยู่ ครั้นหรือสมันผู้ขุนเครื่องนี้
หากมีบุญอันน้อยมาปองจักชิงกูกินเมืองฉนั้นจักละไว้มิได้ พระยา
เมงรายจึงให้หาข้าเก่าอันเคยไว้ ไฉนหนึ่งชื่อขุนอ่อง แดงกลอุบายใช้
ให้ขุนอ่องไปหาขุนเครื่องยังเมืองเชียงรายให้ทูลขุนเครื่องว่าบิดาพ่อเจ้า
นี้มีกรรมเจ้ากูมีชื่อกินไปในอากาศกับฝูงนกแหว แล้วไปจับซากผีอยู่

ให้อำมาตย์แควมาเฝ้าเจ้าพระยาเมงรายณเมืองเชียงใหม่นคร ทูลข่าว
 สารซึ่งท้าวแก่นพงษาผู้เป็นหลานเจ้าพระยาเจียงเป็นพระญาติวงศ์นำ
 เครื่องขัตมาภิเศกมาเพอจะกระทำมรธาภิเศกเจ้าพระยาเมงรายตามราช
 ประเพณีแต่ครั้งเจ้าพระยาเจียงสลับมา

เจ้าพระยาเมงรายได้ทรงทราบก็มีพระทัยยินดี จึงแต่งบรรณา
 การของฝากเป็นอันมากไปทอนรับเจ้าพระยาแคว เลี้ยงคหมีไพร่พล
 แควมิให้ออกอยาก ครั้นเมื่อพระยาทั้งสองได้สืบทิวาสถะกันแล้ว ฝ่าย
 พระยาแควจึงกล่าวแก่เจ้าพระยาเมงรายว่า ย่อมอนแห่งข้าเจ้าพระยา
 เจียงหากเป็นพระยาปราชญ์ระวิฤๅญ์แล้ว ได้ไปปราชญ์เมืองแคว เสวย
 ราชสมบัติในเมืองแควจึงมีบุตรหลานสืบสายมาถึงข้าชยตน หากเป็น
 เชื้อชาติราชวงษาอันเทียบกันกับเจ้า อนึ่งเชื้อชาติแห่งเวาทังฮาวสอง
 คนผู้หนึ่งช้อยคำหาว่าได้เป็นพระยาในเมืองล้านช้าง ผู้หนึ่งช้อย
 ชุมแสงได้เป็นพระยาในเมืองนันทบุรี (น่าน) ข้าเป็นลูกท้าวผาเรือง
 แมนคำชา ผู้กินเมืองแควปรกกัน ดั้นเช่นพ่อข้าไปสู่ปรโลกแล้ว
 ข้าได้เป็นพระยาแทนพ่อ พระยาห้อยคำร่วมฟ้า (เจ้าแผ่นดินกรุงจีน)
 ได้ประชุมราชาสามนตทั้งหลายแปลงลายจุ่มลายเขี้ยวธมิกะ ข้ายังอยู่เห็น
 ให้เป็นพระยาใหญ่ครองเมืองแควทั้งมอญ เช่นตั้งพระยาห้อยคำร่วมฟ้า
 เก้าพิมานอภิเศกปู่ข้าเจ้าพระยาเจียงนน บัดนี้ข้าจึงมาเพอจะกระทำ
 อุษยาภิเศกให้เสวยสุขในสิริราชสมบัติตั้งนั้น พระยาเมงรายก็รับคำ
 แห่งพระยาแก่นพงษา ให้เตรียมการพิธีทั้งปวงพร้อมเสร็จ ครั้นถึงวัน
 ถูกยตีพระยาแก่นพงษา ก็กระทำพิธีราชาภิเศกเจ้าพระยาเมงรายตาม

ซัดยราชประเพณีแกว ครั้นสำเร็จการแล้วพระยาแก่นพงษาก็อำลาเล็ก
ทัพกลับไปเมืองแกว

ลุลลคักราชวงศ์ ๖๓๘ บัชวทอัฐศก เจ้าพระยาเมงรายครอง
ราชสมบัติอยู่ณเมืองเซียงรายนคร ทรงคำนึงในพระทัยว่าทั้งแต่ให้
ขุนฟ้าอาสาไปรียองเมืองทริภุญไชยก็นานแล้ว ยังมีใครช่วยราชการที่
จะสำเร็จโตเมื่อใด ระหว่างนี้ไพร่พลทหารว่างการศึกสงครามนานก็จะ
เรอมือไป จำจะยกไปตีเมืองพะเยาเสียก่อน ทรงดำริฉะนี้แล้วจึงให้
ประชุมพลพร้อมสรรพแล้ว ถึงวันศกฤกษ์ดีเจ้าพระยาเมงรายก็ยก
กองทัพไปยังแดนเมืองพะเยา

ฝ่ายพระยาจ่าเมืองเจ้าเมืองพะเยาได้ทราบข่าวทัพพระยาเมงราย
ยกมาตีการที่ระต่อรบโดยอรรคมยทธิ จึงให้จัดกองทัพระต่อรบของ
ไว้สัลายแดนเมือง แล้วท้าวเชอภัยพลโยธาทหารเป็นอันมากออกไป
ตั้งทัพคอยรับอยู่สัลายแดน ครั้นกองทัพเจ้าพระยาเมงรายยกมาถึงแดน
ต่อแดน ทัพยกกองทัพเจ้าพระยาจ่าเมือง จัดการต้อนรับโดยดีมิได้
ต่อสู้ทอเหตุหามิเวงต่อกันไม่ พระยาจ่าเมืองยอมยกแคว้นยกนา
๕๐๐ หลังเรือนถวายแก่พระยาเมงราย แล้วพระยาทั้งสองก็กระทำ
สัตย์ปฏิญาณเป็นมิตรในครัน แล้วต่างก็เลิกทัพกลับไปนครแห่งตน
สถานทอนพระยาทั้งสองนครกระทำสัตย์กันนั้น ปรากฏชื่อว่าค่ายล
ราชยานลอบมาจนทุกวันนี้

พระยาจ่าเมืองเจ้านครพะเยาคนนี้เป็นนยทวพระยามิ่งเมืองผู้ครอง
เมืองพะเยาสืบต่อกันมาตั้งแต่ขุนจอมธรรมเป็นต้นมา พระยาจ่าเมืองเกิดย

จยสัมฤทธิ์ศึกจุลศักราชไท้ ๖๐๐ ขวันพฤหัสบดีเทษนหกขณ ๑ ค่ำเวลารุ่ง
 อาทิตย์ พุธ อยู่ราชเมษกมลลักษณา อังคารอยู่ราชัน พุธศัคมติ
 อยู่ราชกรกฎศักร เสาร์ ราช อยู่ราชกัญจันทรอยู่ราชพิศมเสวยธนราช
 ฤกษ์ ๑๗ ทำวทนนมสศกขญญาขรนัก เมื่อเจริญชนมาอยู่ไท้ ๑๕ ปี
 ไ้เรียนศาสตร์เพทกบเทพอิสตนอยู่หนึ่งฤชชกชกวัน ครั้นชนมาอยู่
 ไ้ ๑๖ ปีไปเรียนศิลาในสำนักพระสัททันตฤษีณกรุงสระไว้ อาจารย์
 เทียวกนักบสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย เหตุคั้งนั้นพระยงำเมือง
 กบสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัยจึงไ้เป็นสหายแก่กัน ครั้นจุลศักราช
 ๖๒๐ ปี พระยามังเมืองพราลย พระยงำเมืองกไ้ครองเมืองพะเยา
 แทนบิดา ทำวทนนมขญฤชธละมายศลายกนกับพระร่วง ในค่านาน
 กล่าววาท่านไป ณที่ใดคั้งนั้นแตกกบขรอันฝนกับขร่า ท่านจักใครไ้ให้
 ขกกับขจกใครไ้แตกกันคุด เหตุคั้งนั้นจึงชนชอวำเมือง ๗ สมเด็จ
 พระร่วงเจ้าเคยไปมาหาสู่เสมอมิไ้ขาด ถึงขใหม่พระร่วงเจ้าเคยยก
 จครงคเสนาไปกำเคียรเกล้ายงนำแม่ของ ไ้โดยทางเมืองพะเยา ทน
 ทางที่พระร่วงเจ้าเทียวไปมายังปรากฏเป็นร่องลึก เรียกว่ำแม่ร่องข้าง
 มวจนเท้าทุกวันนี้

อยู่มาครั้งหนึ่งสมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จมาสู่หาพระยงำเมืองณเมือง
 พะเยา ไ้เห็นนางขวเซียงแสนราชเทวีของพระยงำเมืองมีรูปโฉมอัน
 งานก็บังเกิดความกำหนัดในนาง ๗ นั้นก็มีจิตรปฏิพัตรต่อพระร่วง จึง
 ลอบลักสุมักขลังวาลกัน พระยงำเมืองทราบเหตุก็กุมเอาตัวพระร่วงไว้
 แล้วจึงใช้ ไ้ไปเชิญพระยาเมงรายมาตคสัน

มีความตามตำนานเดิมกล่าวไว้ดังนี้ “เมื่อนั้นพระยาจำเมือง
 จำพองว่า กุระฆ่าพระยาร่วงกับเมียกุเล็กก็ไต่แล แต่จำเมืองไต่ก็ขี
 เมื่อกุจกเป็นเวรแก่กันลื้อไปชะละ บ่ยศวรฆ่า ชนงเมียกุกก็หากร้าย
 กุไต่ผูกพระยาร่วงไว้ จักตักแต่งสินไหมเขาเซงกับยศวร ส่วนคนก
 ก็เป็นพระยาใหญ่ ควรกูให้ ไปไหว้สหายกู เจ้าพระยาเมงรายคนมีบุญ
 สมภาคและมียบุญอุลลาค ยารตักแต่งช้อยความชอยด้วยสุคติ ควรไหว
 ทั่วคนมาพิจารณาตักแต่งความตักแต่งแก เลือและพระยาร่วง ชนมีวิวาท
 แก่คนกันหือเป็นสนุกคองแล ว่าอันแล้วพระยาจำเมืองก็ไซ้หือเฮ
 บรรณาการไปตวอยแก่พระยาเมงราย ขอหือมาชำระโทษ

เมื่อนั้น พระยาเมงรายคนมีอธิษฐานว่าพองว่า ไบราณธรรมแก่ก่อน
 เจ้าความข้อมมาสผู้รู้ ไต่ความพิจารณากาย บัดนี้สหายทั้งสองเป็น
 ความกั๊กกันหากไปพิจารณาความแห่งเขาทั้งสองนั้น เมื่อยชไปก็จัก
 เป็นเวรแก่กันมากนุกชะละ ครันกูจกหือเอาพระยาร่วงมาตักแต่ง
 สินไหม มันก็ขึ้นพระยามีอาภาพมากนุก จักมีความละอายนุกชะละ
 ชนพระยาศิริธรรมราชและนครหลวง กั๊กพระยาศรีชัยทศยา อันเป็น
 ญาติพระยาร่วงก็จักเป็นเวรแก่สหายเจ้าพระยาจำเมืองชะละควรกูไป
 ร้องขเว แก่สหายกู เจ้าพระยาจำเมืองและพระยาร่วง ให้หายกังวลควร
 ชะละ ว่าอันแล้วจะมาด้วยยศยวารเป็นอันมากมาขอคเมือของพะเยาตั้งทัย
 ชนในที่ควรแล้ว พระยาจำเมืองก็ออกมาตชนรบยืนคนนุกด้วยสหาย
 มาแล้ว พระยาจำเมืองแห่งราชบรรณาการของฝากทั้งสหายตวอยแก่
 พระยาเมงรายคนเป็นสหายบรรณาการสั๊กกันทุกประการเล่า โทษทั้งมวญ

ขึ้นเคียงกัน พระสมณภิกษุเสวยทั้งสามองค์ เพื่อให้เป็นที่พิศ
มิตกคสนิทนั่นนอนไปภายภาคหน้า เหตุซึ่งภษัตริย์ทั้งสามนั่งองค์กันกระทำ
สัตย์ต่อกันฉลวงแม่น้ำขนานนี้ ภายหลังจากแม่น้ำนั้นจึงมีนามว่าภาค
ว่าน้ำแม่ืองสืบมาจนทุกวันนี้

แล้วพระยามง ราย ก็ลาสหาย ทั้ง สอง ยก กลับ ไป เมือง เชียง นคร
แก่พระยาร่วงส โขทัยนั้นอยู่สอนศาสตร์ศิลปอาคมต่างๆ ให้พระยารำเมือง
ก่อนแล้วจึงลา กลับคืนนครสุโขทัย

บัดนี้จักกลับกล่าวถึงชนฟ้าซึ่งรัชกาลาพระยามงรายไปรีบสองเมือง
หรือภูเขยนั้น ตั้งแต่บัดจนถึงบัดนี้โรงโศก กุศลจักราช ๒๕๒ ปี รวม
เป็นเวลา ๗ ปี จึงสำเร็จ

ในระหว่าง ๗ ขนนมคังนี้ (ว่าตามสำนวนลาวในตำนานเดิม)
แรกขุนฟ้ามาฝากตัวอยู่กับพระยาขยา หัวทมิ้นแลสร้างกระทำหอดอกใจ
พระยากับเสนาอำมาตย์และชาวเมืองทั้งมวญ อยู่มาพระยาขยาถามว่า
เมื่อขุนฟ้าอยู่เชียงราย เจ้าเมืองรายปลุกเลี้ยงทอเป็นที่ตั้งฤา ขุนฟ้า
ไหว้ว่า พระยาเมืองรายทอเข้าเป็นชนต่างใจไว้ ทอเข้าพิจารณาไต่ด้อยคัต
ความ (ชำระความ) ขัยเฮาสินส่วยไร (เก็บส่วย) ค่าไรค่านาทุก
เขื่องแล พระยาขยาก็ตั้งขุนฟ้าไว้ ในฐานะที่พิจารณาไต่ด้อยความ
ขัยเฮาสินส่วยไร ค่าไรค่านาทุกเขื่องนั้นแล

เมื่อหัวทมิ้นตกความก็ขอขม้วยสัคคิตามลระทุกทอ ขัยเฮาส่วย
ไรค่าไรค่านาก็ข้อยเขาข้อยให้แพ้วไพร่ (มิให้ยากแก่ไพร่) ไทยสัคอิน

ค่าไร่ค่านาที่โคเก็บมันก็ให้ลงให้ผ้อขเสียบ มีนกระทำอันนี้โค ๒-๓ ปี
อยู่ช่นานเท่าโคมันคนงว่าทนควรถูกกระทำเกตุบายแลว่าอัน

ขุนพางงไหวพระยาว่าเมืองทริภุญไชยเป็นเมืองใหญ่ มีเทศา
นภาวะอำนาจชาชญามากก็หลค้อเท่าขคน ผู้ซาเห็นไพร่ไทยซาบ้าน
ชาวเมืองผู้น้อยช้อควรปากด้วยเจ้าเหนือหัว (ไม่ควรพคด้วยเจ้าเหนือ
หัว) เขามถอยค้ำเยองโคก็เข้ามาไหวเจ้าเหนือหัวให้เคองพระราชา
ทฤททย อนงบ้านเมืองเจ้าเหนือหัวกว้างขวางนัก ได้ส่วยไรค่าไร่ค่านา
อันจักเข้าราชโกษฐเป็นอันน้อยนัก ในเมืองเชียงรายไพ่น เป็นเมือง
น้อยเปล่าคายมีเทศระนภาวะเข้มแข็งนัก ไพร่ไทยผู้น้อยมีถ้อยความ
เยียงโคช้อทอนจักปากด้วยเจ้าพระยาเมงรายได้ เท่ามาถึงเท่าชุนขุน
คิงตุซำก็หากแลด้วยชาชญาเจ้าเมงรายตั้งไว้ทุกอัน ส่วนเจ้าพระยา
เมงรายเจ้าก็เสวยราชสมบัติอยู่เย็นเป็นสุขแล อนงส่วยไรค่าไร่ค่านา
โคมาพราเพญเต็มคตลงเต็มฉางมากนักก็หลคาย

พระยาชยาได้ยูนค้ำชุนฟ้าไหวล้าตงนั้นก็หลงด้วยค้ำชุนฟ้า จึง
กล่าวค้ำว่าคิงนี้ ยานเมืองกุกใหญ่กว้างขวางนัก มีเทศชาชญาสองเท่า
เมืองเชียงรายคาย ช้อยโต สิ้นส่วยไรค่าไร่ค่านาน้อยช่นนี้ช้อควร
ว่าอัน จึงว่าแต่นไปกู่ไว้อาชญาแก่ชุนฟ้าหอพิหารณาชุนันแล ฉั้นโค
สิ้นส่วยไรค่าไร่ค่านาจากมาเต็มคตลงเต็มฉางก็ช้อกว่าชุนฟ้าแลว่าอัน

อ้ายพางงไหวพระยาว่า ขอเจ้าเหนือหัวสำแดงค้ำอันตงอาชญา
ไว้ในท่ามกลางพระโรงหลวงที่ชมนม ให้ปรากฏแก่ข้าไทยแห่งเจ้า
เหนือหัวคชตงชาวชานชาวเมืองตงมวญหรือรู้ทุกคนเทอะ เมื่อนั้น

พระยาภิรมย์ทรงความอันคนทั้งอาณาจักรนั้นยังกลางพระโรงหลวง ยากฎ
แกคนทั้งหลายอันนั้นแล

เมื่อนั้นอำมาตย์ผู้ใหญ่โอกาสอันพระเพทโกบายนั้นมีความยินดีนัก ชำ
พ้าก็ให้ทุกคนเข้าเห็นซัดประตูคุ้มพระยาทุกแห่ง บังให้ราษฎรคนใด
คนหนึ่งเมื่อไหวพระยาใกล้สักคน ผู้ใดมีกิจการเยี่ยงใดก็บังเมื่อหา
พระยาได้ ก็ต่างเมื่อหาเจ้าขุนอย่างไฉนยามนี้ เท่าชนฟ้าแต่เงาสิ้นส่วย
ไรมากนัก ชาวบ้านชาวเมืองมาออกคาง ขุนพ้าก็ว่าหากเป็นแต่
พระยาเจ้าให้กระทำกาย สูดอากาศมาทางใต้ ว่าอันเขาทั้งหลายก็
ไล่ไถว่าหากเกิดแต่พระยาอย่าให้ ชำเอาสิ้นส่วยไรค่าไรตำนาน ค่าของ
เถียงยอได้ก็จำเอาออกให้แท้เห็นผล

ขุนพ้าชำอูบายไหวพระยาว่า ข้าเจ้าได้เสวยคุณบ้านเมืองเจ้า
เห็นอหิวทุกแห่งทุกพันไร่พันนา ชาวกล้าก็บังใครรู้ว่าอัน ข้าเห็นพันนา
ทอนกยูกาสุ่มเหมืองฝ้ายชอกี ชาวตายแต่คนมากนัก กิ่งข้าก็ชอกดอม
น้ำอันหนึ่งเห็นอฝากแม่พิง กล้าวันออกให้เป็นแม่น้ำแล้วออกมาถึงพัน
นา เขียงเรือมาที่อน้ำแม่กวง ให้ชาวบ้านชาวเมืองได้แปลงฝ้ายเอา
น้ำเขานา (ฝ้ายคือท่านชตหน้า)

พระยาช้ำปากว่าฉันใดก็กักบังชอกว่าขุนพ้าแลว่าอัน ครนถงเมือ
ฤกษ์อันยามแรง ขุนพ้าก็ขาวรชงชาวเมืองทั้งหลาย มาชตคตของให้
เป็นเหมืองไปค่อนน้ำแม่พิงคเห็นอสยแม่แตง (ปากน้ำแตง) ฝ้าย
ตะวันออกส่งมา ระยะเวลาได้ ๓๗๐๐๐ ว่า คนทั้งหลายมาชตคตของ

อนัน เป็นอันร้อนใหม่ลำบากนักพากันออกตรวจ ชนฟ้าก็ว่าข้อยเป็น
 แค่งูนา พระยาเจ้าหากให้ชกตาย สู้อายคราง ชนฟ้าก็ให้ชกต่อเท้า
 สันฤกษณ์สเคอนักแล้ง คนทั้งหลายครางว่าเราชกเหมืองข้างนี้แข็ง
 นักแลว่าอัน ลวดไค้อ (เดยไค้อ) ว่าเหมืองแข็ง ภายหลังมาถึง
 แผ่นดินเจ้ากอนา จึงเปลี่ยนชื่อเป็นเหมืองแก้วมาต่อเท้าคนแล อีก
 กาดระยามันชนฟ้าให้ชกรเอาคนมาฝึกหัดเป็นหม่าแห่งเจ้าพระยาชยา มี
 แยกหม่นคนทุกมือ เป็นกองเวียดทุกพันนามห้า หม่นคนทุกมือ
 ถกกันชนฟ้าให้พระยาชยาว่า เมืองเชียงรายเป็นเมืองน้อย
 พระยาเจ้าเมืองกันน้อย ยังสร้างเรือนหลังใหญ่อยู่ ณ เจ้าเหนือหัวเป็น
 พระยาใหญ่นัก ควรสร้างเรือนหลังใหญ่หลังงามอยู่แล
 ข้าหากอลษาจกแปลง (แปลงว่าสร้างท่า) ให้เจ้าเหนือหัวไค้อยู่
 ไค้ทรงว่าอัน พระยาชยากี่ว่าฉันไตรคักแล้วแต่ชนฟ้าแลว่าอัน
 ครนถึงเคียน ๑๓ เคียน ๑๒ เข้าสร้างคันสร้างกอยเต็มทุ่ง ชนฟ้า
 ก็แต่งให้พ่อเวียด (นายการ) เข้าไปพื้นเขาไม้ยังคอยชิตมาพากพัน
 นาเชียงรอกไค้แล้วให้ลากเสามากลางทุ่ง รุกกันชาวชาวเมืองเสีย
 มากนัก เจ้าชายน้อยไค้ร้องให้มาหาชนฟ้า ว่าดูข้าฉอยหลายหลายชาก
 เลียบหม่นแลว่าอัน ชนฟ้าก็ว่าข้อยเป็นแค่งูนา พระยาเจ้าหากให้กระทำ
 ฉนนกาย

ชาวเมืองเขาน้อยใจมากนัก ว่าแต่ก่อนพระยาเจ้าเราข้อยชอน
 กรทำฉนน ยกนพระยาช้อยมากกระทำผิดคลองจนเราฉอยหลายฉนนหนอ
 เราข้อยพวงนศทวยพระยาฉนนแล

และเสนาอำมาตย์ทั้งหลายมาประชุมปรึกษาว่า จะทำการข้อมงกันเรื่อง
 ฉันทโคต ขนพ้ากราบทูลว่า พระยาเมงรายยกกองทัพใหม่มาโดยเร็ว
 พลันตั้งนัยาทจะทำการข้อมงกันทันที เห็นควรแต่งกองทัพไปตั้ง
 รัยสู้รบหนองไ้แต่กกลางทาง ส่วนคนเจ้าเหนือหัวควรย้ายครอบครัว
 ไปไว้ณเมืองนครเขลางค์กยด้วยพระยาเบิกผู้บุตรแห่งเจ้าเหนือหัวเพื่อจะ
 ได้รวบรวมไพร่พลมาช่วยค้ำชู ส่วนผู้ชายก็ตั้งรับพระยาเมงราย
 รักษาเมืองหรือญไชยไว้ให้จงได้ ฝ่ายพลาคพลั้งเสียเมืองหรือญไชย
 แก่พระยาเมงราย ส่วนเจ้าเหนือหัวก็จากไปไม่มีอันตราย ยังระไ้กลับ
 มาต่อรบกับพระยาเมงรายคคนเอาเมืองหรือญไชยอีกได้ พระยาย้าย
 โคพงถอยค้ำขนพ้าก็เห็นชอบด้วยทุกประการ จึงให้จัดการตามความคึก
 ของขุนพ้า ส่วนพระองค์รบพาครอบครัวอพยพออกจากนครหรือญไชย
 เพื่อไปหาลูกต่น เจ้าพระยาเบิกยังเมืองนครเขลางค์
 ครั้นพระยาย้ายหนีออกจากเมืองแล้ว พลเมืองก็พากันคนแตก
 หนีคุ่มกันไม่คิดได้ พอกองทัพพระยาเมงรายยกมาถึงเมืองหรือญไชย
 ก็เข้าเมืองได้โดยสะดวก พลทหารของพระยาเมงรายก็จับเพลิงเผา
 ขันเรือนในเมืองหรือญไชยใหม่ทั่วไปทุกแห่ง เว้นแต่หอพระแก้ว
 หาได้ไหม้เพลิงไม่

ฝ่ายพระยาย้ายไปถึงที่ข้ามเขาชุกรยรรพต เพลี้ยวหลังดูเมืองหรือ
 ญไชยเห็นควันไฟคลบกลบกลิ่นถึงอากาศ ก็คาดรู้ว่าเสียเมืองแก่
 ข้าศึก มีความเสียพระทัยเป็นที่สุด ก็ทรงพระกรรมแสงให้พิโรว่าอยู่
 ณที่นั้น ภูเขานนงงไตชอว่าตอยยาให้มาจนทุกวันนี้

ฝ่ายขุนฟ้าเมือไปสั่งพระยายุบายถึงเชิงเขาแล้วก็กลับมาพักกินงาย
 (ข้าวเช้า) ที่ทุ่งแสนเขาเชียงเรือ นายบ้านผู้หนึ่งชอฮายหลอจกหือ
 ชาวมาตฮนรบ ตำแหน่งนามนายบ้านนั้นจึงได้มีวาแสนชาวหือมาต่อ
 บัคน

แล้วขุนฟ้าก็กลับมาปรึกษากับเจ้าพระยาเมงรายเข้าเมืองหริภุญ
 ไชยนคร พระยาเมงรายโตเมืองหริภุญไชยในวันขึ้น ๕ ค่ำเดือนแปด
 เหนือตรงกับเดือนหกใต้ จุลศักราชได้ ๖๔๓ ปีมะเส็ง ตรีศกยามกอง
 งาย ศษยามสาย จนมาญเจ้าพระยาเมงรายโต ๔๓ ปี ข้ายเมืองหริ
 ภุญไชยตั้งแต่วแรกตั้งเมือง จุลศักราช ๒๕ ปี มาจนเสียเมืองแก่
 พระยาเมงรายในขจุลศักราช ๖๔๓ รวมเป็นข้ายเมืองโต ๖๓๘ ปี ทำ
 นวนกษัตริย์โตครองราชสมบัติตั้งแต่วพระนางจามเทวีเป็นต้นมาถึงพระ
 ยายบาโต ๔๘ องค์

บริเฉทที่ ๑๔

ว่าด้วยสร้างเมืองเชียงใหม่

ครั้นเมื่อเจ้าพระยาเมงรายได้เมืองทริภุญไชยนครแล้วก็อยู่เสวย
ราชสมบัติณเมืองทริภุญไชยนครนั้นได้สองปี

ลศักราช ๖๔๕ ปี พระยาเมงรายก็มอขเวนเมืองทริภุญไชยให้
ขุนฟ้าเป็นพระยาครองเมือง ส่วนเจ้าพระยาเมงรายก็ยกไปตั้งเมือง
อยู่ใหม่ณทิศเบื้องอีสานแห่งเมืองทริภุญไชย ให้ชุกศักดิ์คุ้มแม่น้ำ
เดทนนไหเป็นที่ตกท่า ลศันนี้ได้ชื่อว่าชะแวง พระยาเมงรายตั้งอยู่
ที่นั่นได้ ๓ ปี ทศกัณฐ์เป็นทศกัณฐ์ ยามฤดูพรรษาช่างม้าโคกกระบือ
หาที่อาศัยมิได้

ครั้นถึงขอมอชุกศักดิ์ลศักราช ๖๔๗ พระยาเมงรายจึงย้ายสฐาน
มาสร้างเวียงกมกามณที่ใกล้แม่น้ำแม่ระมิงค์ (พิง) ให้ชุกศักดิ์เวียง
ตั้งสถานใช้น้ำแม่ระมิงค์เข้าขังไว้ในคูเวียง และตั้งลำเวียงรอบตกเขียง
(ลำเวียงกษัตริย์ระเนียด) แล้วให้ชุกทนต์ของสระอินหนึ่งณที่ใกล้เรือน
หลวง ยามเมื่อชุกทนต์พระยาเมงรายเยี่ยมพระแก่รตุคนทำการทุกวัน
เหตุฉะนั้นจึงให้ชุกสระนั้นว่าหนองต่าง (คือหน้าต่าง) ปราบภูมา
จนกาตบัตัน

แล้วพระยาเมงรายให้ตั้งตลาดกมกามเป็นที่ประชุมซื้อขายแห่งชน
ทั้งหลาย ตลาดนั้นเป็นที่สนุกยิ่งนัก

อยู่มาวันหนึ่งพระยาเมงรายรำพึงว่าไพร่พลเมืองกุงจกเป็นสุขและ
 ทุกข์ฉนั้น ไทหนอ ท้าวเธอรักใคร่รู้ รุ่งแค้นกายปลอมเป็นราษฎรนุ่งผ้า
 ผืนควรรค่าร้อยค่าไว้ภายในนุ่งผ้าไทยปกภายนอก ปลอมไปเข้าตลาด
 กุมกาม แล้วไปนั่งอยู่ริมน้ำแม่พิงค์ข้างหน้าสุทศิ์ตะวันออก เสด็จคน
 ทิ้งหลายเข้าตลาดและผู้คนลงอาชาน้ำในแม่พิงค์ ท้าวเธอรำพึงว่าบุคคล
 ผู้ใดอาชาน้ำแล้ว ลุบผลตงลุ่มยุกคตผู้้นหากมีทุกข์ยากหาสมขัตมีได้
 กุงจก ให้ผ้าผืนควรรค่าร้อยค่าแก่มันผู้้น เจ้าเมงรายคนฝูงอาชาน้ำนั้น
 ก็หาผู้ใดลอบผลตงลุ่มลักคนมีได้ วันนั้นเจ้าเมงรายเห็นคนชาวแจ้อ้าง
 เชียงเรือชเรือขำมามาตลาดเรือศษยั้งกันลุ่มหลายลำ เพศนั้นท้าวเธอ
 จึงให้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำ เรียกว่าสะพานกุมกามแต่นั้นมา

ลุลลคักราช ๖๕๐ บัชจกสัมฤทธิ์คก เจ้าเมงรายให้เอาคินที่ซก
 หนองต่างมาทำขีซูก่อเจกียกุงคำไว้ในเวียงกุมกาม ให้เขียนที่ไหว
 ที่บูชาแก่ชาวเมืองทั้งหลาย ครั้งนั้นมีพระมหาเถรเจ้าคนหนึ่งชื่อว่า
 กัสปเถรเป็นผู้ปฏิยัตเครื่องศรมมีศษยลังษ ๕ รูปมาสถิตย์สำราญขำเพ็ญ
 สมณธรรมอยู่ณรอกขมุตรมมีไม้มะเคือใหญ่ต้นหนึ่ง เขียนที่สงักและเขียนที่
 สิงสถิตย์แห่งรอกขเทวดามาแต่ก่อน อันมีดที่ไม่ไกลนักจากเวียง
 กุมกาม พระยาเมงรายไ้ทราขวามีพระเถรานเถระ ๕ รูปมาสำนัก
 อยู่ณที่นั้น ก็เสด็จไปกระทำนมัสการมหาเถรเจ้านั้น แล้วตรัส
 ปรวสยได้ถามด้วยปริยายหลายประการ มหาเถรเจ้าก็แสดงธรรม
 ในวิญญูคูลิชาตแก่เจ้าเมงราย ๆ มีไรเลื่อมใสศรัทธาในศีลาภิกษุณแห่ง
 พระมหาเถรเจ้านั้นเป็นอันยิ่ง จึงให้สร้างอารามณที่นั้นถวายพระผู้

เป็นแท้ และให้หล่อรูปพระพุทธรูปปฏิมากร ๕ พระองค์ นิ่ง ๓ ขึ้น ๒
สูงใหญ่ขนาดเท่าส่วนของคอกของเจ้าเมืองราชประเทศฐานไว้ ในอาณานิคม

สมัยนั้นพระยาเมืองราชก็รักการจะยกกองทัพไปตีรามัญประเทศ
ด้วยเป็นระหว่างยุคซึ่งรามัญประเทศเกิดกบฏเสียเมืองมดีมานครพระยา
อุสุทธโธม (เจงพยูเจง) เจ้านครมดีมานครนี้ไปกรุงหงสาวดี ฝ่าย
พระยาเมืองราชเห็นได้กองทัพจึงเตรียมพลนิกายจะยกไปตีรามัญประเทศ

เมื่อจะยกทัพไปนั้น พระยาเมืองราชก็ไปกระทำสักการบูชาพระ
พุทธรูปปฏิมากรซึ่งสร้างไว้แล้ว แล้วตั้งสัตยาธิฐานว่าด้วยเดชบุญอัน
ผู้ข้าได้สร้างพระพุทธรูปเจ้านี้ ขาดก็ยกทัพไปเอาเมืองรามัญหงสาวดี
ครั้งนี้ ขอให้พระยารามัญอ่อนน้อมแก่ข้า ทวยอำนาจผลบุญ
ข้ากลับมาจึงสร้างมหาวิหารใหญ่เป็นที่สถิตยสักการัญพระพุทธรูปเจ้าอีกแล

สมัยฐานนั้นแล้วพระยาเมืองราชก็ยกพลโยธาไปเมืองหงสาวดี
กองทัพข้ามน้ำแม่คงไปถึงแม่ฮาดชา ขณะนั้นพระยาหงสาวดีตนช่อว่า
สุทธโธม รู้ข่าวว่าพระยาเมืองราชยกมาตั้งทัพอยู่ในแคว้นแคว้นแดนเมือง
แห่งตนก็มีความตกใจ จึงแต่งอำมาตย์ผู้ฉลาดเชิญราชสาสน์และ
เครื่องราชบรรณาการมาถวักย ขอเส้นทางพระราชไมตรีและขอมยก
พระราชธิดาผู้ชื่อนางปายโค (ในราชาธิราชว่าคละแม่ศรี) ให้แก่
พระยาเมืองราชมหาราชเจ้า เพื่องจะได้เป็นพระราชสัมพันธ์มิตรสนิทดต่อกัน
สืบไป พระยาเมืองราชก็ก็พระทัยขอมรับทางพระราชไมตรี พระยาหงสาวดี
ก็จัดส่งราชธิดากับช่างม้าช้างหญิงชายสิ่งละ ๕๐๐ มาถวาย พระยา
เมืองราชก็ต้อนรับโดยความชื่นชมยินดียิ่งนัก จึงกระทำปฏิญาณทาง

พระราชไมตรีก็ยกพระเจ้าหงสาวดีแล้วก็ลาเล็กที่พุกกลับมาเมืองแห่งตน
จึงอภิเษกราชธิดาพระเจ้าหงสาวดีเป็นราชเทวี แล้วเธอก็สั่งให้นายช่าง
ผู้ชอว่าภาค โถมก่อสร้างวิหารถวายพระพุทธรูป & พระองค์ยัง
อารามมหาภักดิ์เจ้านั้น

ลำดับนั้น พระยาเมืองไตใช้ทูตเป็นแขกเมืองนำถวายเส้นหนึ่ง
ยาว ๒๐ วา เหลาเล็กจนสนเข็มไต้มาถวายพระยาเมงรายมหाराชเพื่อ
จักสำแดงคุณสมบัตินายช่างไตให้เลาถวายหาผู้เปรียบเสมอมีไต้ พระยา
เมงรายจึงให้หาช่างไม้ผู้ชอภาค โถมเข้ามาเฝ้าแล้วถามว่าท่านยังอาจ
จะทำให้เหมือนคางนไต้หรือไม่ ช่างภาค โถมทูลว่าชาวไตให้เลาถวาย
ยาว ๒๐ วาสนเข็มไต้มาสำแดงคุณสมบัตินั้น แม้นข้าพเจ้าจะเหลาเล็ก
๓๐๐ วาก็ยังระไต้ ช่างไม้ภาค โถมจึงสำแดงคุณสมบัติน้อยหนึ่งให้
แขกเมืองชาวไตดู แต่กระทำโดยกลอุบายเอาไม้ที่อ่อนหนึ่งยาว ๓ วา
ขึ้น ลากแต่งดีแล้วลอบลงจมไว้ในแม่น้ำฝั่งค้ำกายเหนือสะพานกมกาม
แล้วเอาแถบไม้ (สก๊อตไม้) ใส่วอยหุ้มห่อให้ดีเอาลงไว้ในน้ำนั้น
เพื่อปลอญให้น้ำพัดแถบไม้ออกทีละน้อยเป็นคั้งคนตากจักการเทวียมไว้
แต่ในกลางคืน ครั้นรุ่งเช้า นายช่างภาค โถมจึงเข้าเฝ้าเจ้าเมงรายทูลขอ
อาษาทำน้ำตากไม้ ให้แขกเมืองดู จึงให้ชักไม้ทิ้งเปลือกคั้นหนึ่งยาว ๓ วา
ลงในน้ำแม่ฝั่งค้ำชหน้าแขกเมือง แล้วช่างภาค โถมก็ลับชวานให้คัม
ลงทำน้ำพักใหญ่หนึ่งก็ขึ้นมาไหว้พระยาว่าข้าเจ้าตากไม้สำเร็จแล้วขอให้
ชักไม้ ชนดูเถิด เจ้าเมงรายก็ให้ชักไม้คั้นที่ตากไว้นั้นแล้วขึ้นมาให้
แขกเมืองดูก็เห็นเป็นรอยตากใหม่งามนัก

มกคิชนรัชตถวายพระยาเมงรายมหาราชขอเป็นทางพระราชไมตรี เจ้า
 พระยาเมงรายจึงขอช่างต่าง ๆ ชาวภูทาม กือช่างทองคำ ช่างหล่อ
 ช่างเหล็ก และช่างอื่น เพื่อไปฝึกหัดชาวลานนาไทยให้เป็นพชพรรณ
 สืบต่อไป พระเจ้าอังวะก็โปรดประทานช่างฝีมือฝีมือ ๒ นายกับ
 ช่างทองช่างเหล็กและช่างอย่างอื่นพร้อมทุกคน ให้แก่ท้าวลานนา
 ตามประสงค์ เจ้าพระยาเมงรายก็เลิกทัพกลับคืนเมืองกมุทกามจึงให้
 เอาช่างทองไว้เมืองเชียงตุง เอาช่างฉ่องไว้เมืองวอญ (เชียงแสน)
 เอาช่างเหล็กช่างหล่อและช่างต่าง ๆ ไว้เมืองกมุทกาม วิชาช่างทั้งหลาย
 จึงได้มีในเมืองลานนาไทยสืบมาตราบเท่าทุกวันนี้

ยามเมื่อเจ้าเมงรายมหาราชยกทัพไปเมืองภูทามนั้นเป็นรัชกาล
 ไทศกจุลศักราช ๖๕๒ ครั้นกลับมาแล้วจึงให้ก่อสร้างเจดีย์ทิวทิศโดย
 ตามคำที่ไต่ขี้อธิฐานไว้ เจดีย์นั้นฐานกว้าง ๖ วา สูง ๕ วาทำซุ้มคูหา
 สี่ทิศไว้ พระพุทธรูปซ้อนเป็นสองชั้น ๆ ล่างไว้พระพุทธรูปหนึ่ง ๔ องค์
 ซ้อนไว้พระพุทธรูปบนองค์หนึ่ง มีรูปอรรคสาวก โมคคัลลาน์สารบุตรและ
 รูปพระอินทรรูปนางอรุณไว้สำหรับกับพระพุทธรูปด้วย

ในกาลยามนั้น ยังมีพระมหาเถรเจ้าหมู่หนึ่งนำพระบรมธาตุ
 พระพุทธเจ้ามาแต่ลังกาถึงทัพ ถวายแก่เจ้าพระยาเมงรายมีพุทธอัฐิธาตุ
 สององค์เจ้าเมงรายให้ขันไว้ ในพระเจดีย์ทิศใดมองค์หนึ่ง อีกองค์
 หนึ่งขันไว้ ในเม้าพิพระพุทธรูปองค์ใหญ่ แล้วเจ้าพระยาเมงรายถวาย
 ทองคำห้าร้อยฝากพระมหาเถรเจ้าไปบูชาพระศรีวิฆา โภธิในเมืองลังกา
 แล้วการทั้งปวงแล้วมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ รูปก็กลับคืนไปเมืองลังกาด้วย

แล้วก็นำเอาทองคำอันพระยาเมงรายฝากไปนั้นบูชาพระศรีมหาโพธิ์ แล้ว
 ตั้งสัตยาธิษฐานว่า ผู้ชายทั้งหลายก็ให้นำเอาศาสนาพระพุทธเจ้าไปตั้ง
 ในเมืองลานนา ฅว้ายงักรุ่งเรืองสืบเสาวังศรจนปรารถนาขอให้เมล็ดค
 มหาโพธิ์ตกลงเหนือขอรแห่งผู้ขำแก่ ครั้นสิ้นคำอธิษฐานแล้วรเมทเถร
 ทัง ๕ ก็ไต่เมล็ดมหาโพธิ์สผล เมล็ดโพธิ์นั้นก็งอกขึ้นต้นน้อย ๆ สัตน
 มหาเถรนั้นจึงนำมาสู่ลานนาไทยประเทศ ฅว้ายแก่เจ้าเมงราย จึง
 เจ้าพระยาเมงรายให้ปลูกไว้ที่ทุ่งยางเมืองฝางต้นหนึ่ง เขาไปปลูกไว้
 ตำบลรวนางต้นหนึ่ง เขาไปปลูกไว้ยังพันนาทการต้นหนึ่ง ชิก
 ต้นหนึ่งนั้นฅว้ายแก่พระชนนีนารถผู้ชื่อว่านางเทพคำชยาย ให้ปลูก
 ไว้แทนที่ไม้มะเดื่อในอารามภาคโถมแล้วกระทำสักการบูชาและมีพระกรรม
 ผลของอารามเป็นถาวรเอิกเกริกยิ่งนัก

เจ้าพระยาเมงรายครองราชสมบัติในนครกมตามโดยสุขสวัสดิ์ถึงภาพ
 มาได้ ๕ ปี ลุคักราช ๖๕๓ ปีเดาะตรีศก เจ้าพระยาเมงรายเสด็จไป
 ประพาสข้างทิศเหนือ ถึงเชิงเขาออยข้างทิศตอชสุเทพมีหมู่บ้าน
 ตำบลหนึ่งชื่อย่านแหนก็ประทับแรมอยู่ณที่นั้นสามแระ ได้ทอดพระเนตร
 เห็นสถานที่ดีตำบลนั้นเป็นไชยภูมิดี อนึ่งท้าวเออทรงพระสุบินนิมิตว่า
 มีบรุษผู้หนึ่งมาบอกว่ดาอยู่ที่นี่ท้าวพระยาจะมียศและสมบัติมากนั้ ด้วย
 เหตุนี้พระยาเมงรายมหาราชเจ้าจึงทรงพระดำริจะสร้างพระนครใหม่ใน
 สถานที่นั้น ครั้นเสด็จประพาสต่อไปข้างทิศเหนือประทับแรมในที่ตำบล
 หนึ่งสามแระที่ดีตำบลนั้นได้เห็นนิมิตอย่างหนึ่งคือชวบ้านเอาหน้าง (คือ
 ขวนหรือข้าย) มาซึ่งกางล้อมเป็นรวรอบค่ายหลวงที่ประทับนั้น สถาน

ที่นั่นได้ จ้อว่ารวหน้าสยมาจนยัคนี้ แล้วเสด็จจากที่นั่นไปทางทิศ
 ตะวันออกเฉียงเหนือ ประทับแรมอยู่ที่ค่ายลหนึ่งสามแวงในที่นั้น
 คนทั้งหลายต่าง เรอกล มาล้อมค่ายหลวง ที่ค่ายลนั้นจึงได้ จ้อว่า
 เชียงเวือก ออกจากที่นั่นแล้วเสด็จไปประทับแรม ในป่าแห่งหนึ่งอีก
 สามราตรี ในราตรีวันสามทรงพระสุบินนิมิตรเห็นยัสตรีรูปงามคนหนึ่ง
 จึงให้ จ้อค่ายลนั้นว่าเชียง โคนคามนิมิตรนั้น แล้วเสด็จกลับจะมา
 เวียงกมกาม มาประทับแรมภายใต้ต้นลานใหญ่ต้นหนึ่ง จึงให้ จ้อ
 ค่ายลนั้นว่ายัฟักเชียงลาน รุ่งชนเสด็จเข้าเวียงกมกาม

ครั้นอยู่ต่อมาเมื่อสิ้นสุดฤดูทำนาแล้ว เจ้าเมืองราชเสด็จทรงช้างคัน
 ไปประพาสได้มฤคยั้งเชิงเขาอสงขรวพต (กอบขสเทพ) ไปถึงป่าเลา
 ป่าคาแห่งหนึ่ง ได้ทอดพระเนตรเห็นเป็นท้อศกรรยขงนัก ภายนอก
 รอยปากานนเป็นทองทุ่งวางงาม ป่าคานนเป็นวงโอขรอบที่วางอันหนึ่ง
 อันประกอยไปค้วยหญาแพรภและหญาเหวหมุ มีฟานเผือกสองตัว
 แม่ลูกอยู่ในวงป่าคาคลอมนนั้น ครั้นเมื่อฟานทั้งสองออกจากลอมป่าคา
 นั้นเพื่อจะไปหากิน ก็พขหมุสนัขไล่ของพรานเนื้อทั้งหลาย สุนัขรุม
 กันไล่ ฟานคูนันก็กลยหนีเข้าอยู่ในลอมคาคังเก่า สุนัขทั้งหลายแล่น
 ไปแวงคล้อมลอมคาคอยมีอาชเชกกัดฟานนั้นได้ ฟานสองนั้นได้อยู่ใน
 ที่ไซยภุมภักมโหลสามารถไม่เช็ดขาม แล่นออกมาไล่ชนสุนัขเข็น
 คราว ๆ สุนัขทั้งหลายมีอาชชกกัดได้ ก็พากันพ่ายหนีไป พราน
 ทั้งหลายเห็นอศกรรย จึงนำเหตุนี้กราบทูลเจ้าเมืองราช ๆ ก็ทราบใน

พระทัยว่า สถานที่นั้นเป็นไชยภูมิก็สมควรตั้งพระนครไว้ จึงตั้งให้
 เขาซ้ายมาทางอ้อมล้อมลอมคานันไว้ โดยรอบ แล้วก็ล้อมจับฟาน
 ทั้งสองนั้นไว้ โดยสะดวก จึงให้นำไปไว้บนเนินใกล้น้ำแม่หยวก ให้
 ตั้งค่ายระเนียบล้อมฟานทั้งสองไว้ ณ ที่นั้น สถานที่นั้นจึงได้ชื่อว่า
 เวียงฟานมาจนบัดนี้

ครั้นพระยาเมงรายเสด็จกลับจากประพาสข้ากรุงนมาถึงนครกุม
 กามแล้ว จึงดำรัสสั่งให้เกณฑ์พลนิกายไปสร้างพระนครใหม่ลงณสถาน
 ที่นั้น เขาที่ล้อมคานันเป็นไชยภูมิไว้เป็นกลางใจเมือง เขาคงณที่
 ไชยภูมินั้นในวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ด (เดือนห้า) ขึ้นแปดค่ำกิติ ๘ นาฬิกา
 กิติ ๓๐ วันตรุษสงกรานต์ ๘ ปุณพระศุกรยในราชันกรกฎยามแตรรุ่ง ๓ ลูก
 นาฬิกาเศษ ๕ บาท ไว้รักษาเมืองในราชันมินฮาไปธาคยามศักดิ์ราช
 ขึ้นเดสิงศกเป็นจุลศักดิ์ราช ๖๕๔ ปีมะโรงจักวาศก พระยาเมงรายเสด็จ
 ขึ้นพระราชันเวศันมณฑลเสวยรสถานใหม่เป็นฤกษ์ในวันนั้น แล้วให้สร้าง
 บ้านน้อยใหญ่แวกล้อมเป็นอันมาก เรียกว่าบ้านต่ำบ้านสูงเป็นต้น
 พระยาเมงรายสถิตย์สถานอยู่บนตระวันออกเฉียงเหนือแห่งที่ ไชยภูมินั้น
 ที่เวียงเล็กอันประทัยอยู่นั้นเรียกชื่อว่าเวียงเซียงมัน แล้วให้แฉ้วถาง
 ต่อกออกไปทางบ้านตระวันออก เรียกว่าเวียงเซียงข้าง ในบนตระวันออก
 นั้นมีหนองใหญ่ (หนองหลวง) เป็นที่ออกศัยแก่ฝูงช้างมักโคกระยือ
 ลงลงบกินได้สะดวกก็

เจ้าเมืองรายให้กรวยเขตต์ที่ระชคคุดและก่อกำแพงนคร เอาที่ไชยภูมิ
 ย้ายคานันไว้เป็นกลางใจเมือง แล้ววัดแต่ใจเมืองออกไปกั้นละ ๓๐๐๐ วา
 โดยรอบเป็นชนาคองกำแพงพระนคร

แล้วท้าวเออทรงรำพึงในพระทัยว่า อาตมาจะสร้างพระนครครั้ง
 เป็นนครใหญ่ควรจะมีเจดีย์หลายทั้งสอง คือพระยาร่วงเมืองสุโขทัย
 และพระยาร่วงเมือง ๆ พยา มาปลุกษาหาหรือให้พร้อมกัน คึกแล้วทรง
 จึงมีพระราชสาส์นให้ราชบุตรไปเชิญเจดีย์หลายเจ้าทั้งสองนคร พระยา
 ร่วงเมืองและพระยาร่วงเจ้าได้ทราบก็มาสู่สถานคันทันพร้อมกัน พระยา
 เมืองรายก็จัดถวายนริศหลายทั้งสอง แล้วแจ้งเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้
 พระยาทั้งสองฟังทุกประการ แล้วตรัสปลุกษาหาหรือว่า จะสร้างปรากฏ
 พระนครเอาไชยภูมิไว้กลาง แล้ววัดออกจากศูนย์กลางไปกั้นละ
 ๓๐๐๐ วา เป็นเมืองกว้างโค ๒๐๐๐ วา หรือ ๓๐๐ เส้น สหยาเจ้าจะ
 เห็นเป็นประการใด พระยาร่วงเมืองเห็นชอบด้วยแต่พระยาร่วงเจ้า
 กล่าวว่ ควรว่าฟังถงกาละทั้งสอง คือกาลสัมปติและกาลวิปคิก่อน
 ภายหน้ายุคคตผู้มขญญาจกคุดแคลนว่าขอรูว่าฟังถงกาละภายหน้าภายหลัง
 เขืองว่าถงกาละวิปคิมือมีทรชาคักมาแระดวงขงเวียงหาคนจะเฝ้าแหนมได้
 พอได้เท็มก็จักยากภายหน้า ชำมักใคร่ตั้งแต่ไชยภูมิไปเพียงกั้นละ
 ๕๐๐ วา เป็นเมืองกว้าง ๓๐๐๐ วา ก็พอสมควร เมื่อลืบไปภายหน้า
 ผู้ว่ากาลสัมปติบ้านเมืองเจริญ มีคนมากหลายชนเมืองก็หากจักกว้าง
 ใหญ่ใหญ่ลืบไปตามกาลสมัย แล้วพระยาร่วงเจ้ากล่าวว่ สุเทวฤาษี

และสักทันทฎาษีไคยงฉานสมาขัตและ อภัญญาณมีชานภาพเป็นอันมาก
เมื่อจะสร้างเวียงหรือภูไชยยังเขาหอยสังฆมากรอยเขาเป็นประมาณ

พระยาเมงรายไคพงค้ำอชยายของสมเด็จพระร่วงเจ้าคังนั้น

ครัสว่าข้าแต่สหายเจ้าทั้งสองผีกังนั้นเราจะตั้งล่วงแป (บ้านยาว)

๓๐๐๐ วา ล่วงซอ (บ้านสักค) ๕๐๐ วาเถก พระยาทั้งสามสหายก็มี
ฉันทจิตต์และฉันทวาตถูกคองกัน แล้วพระยาเมงรายจึงเชิญสหาย

ทั้งสองไปสูที่ไชยภูมิ เพื่จะแรกคังราชมณฑลเค็ชร ขณะนั้นมีหนเผอก
คัวหนึ่งใหญ่เท่ากุมเกวียน มีบริวาร ๕ คัวแล่นตามกันออกจากที่

ไชยภูมินั้นไปหนขรพัก่อนแล้วไปหนฮาคเฉย ไปลงรูแห่งหนึ่ง ภายไค
คันไม่ผกเรอก คื่อว่าไม่มีใครหรือไทร พระยาทั้งสามไคเห็นอิทธิย

นี้มีทรคังนั้น จึงเขาเค็รองสักการะข้าวคอกคอกไม้คูปเทียนไปบูชาไม้
นี้ใครคันทันแล้วไหลสมรภษาไว้ควยค ไม่นั้นจึงปรากฏเป็นไม้เล็อเมอง

หรือครเมองสขมาจนทุกวนัน

พระยาทั้งสามไคกวาคแฉวทอนจะสร้างเวียงขงเส้นเช็อการคัยคูก
รู้ว่า พนปลถพทันนสูงเข็องครวันคกเอ็ยงไปทางครวันออก พระยาร่วง

กับพระยารำเมองขงกล่าวว่าเผ็ช้ำไคเห็นไชยภูมิเมองนี้ ปรกคอยค้วย
ศุภนิมิตรมงคล ๗ ประการ ๗ ที่หนึ่งคังไค ยินมาว่ามีกวางเผ็อกสองคัว

แม่ลูกมาแต่ข้ำใหญ่หนเห็นอิศาาศัยชยในทที่ไชยภูมินี้ มีคนเป็น
อันมากมากระทำสักการบูชาเป็นขัยมงคลประการหนึ่ง อนึ่งมีฟานเผ็อก

สองคัวแม่ลูกเข้าศาาศัยในไชยภูมิตันค้อสุณขทั้งหลายชองนายพราน

ทั้งหลายได้สูญหายไป เป็นชัยมงคลประการที่สอง อนึ่งเรา
 ทั้งหลายได้เห็นมหาเศวตรมุสิกะหนุเลือกตัวใหญ่กษยวิวาร ๔ ตัวออก
 จากไชยภูมิทันเป็นชัยมงคลประการที่สาม อนึ่งพญามิลินดานทอนจะ
 ตงพระนครนสูงเขของตะวันตก เชียงหาตะวันออกเป็นชัยมงคลประการ
 ที่สี่ อนึ่งอยู่ที่หน้าตักแก่เขาอสังขบรรพต คือคอยสเทพไหลลงมา
 เป็นลำน้ำไหลลงไปหนเหนือแล้วเลี้ยวไปหนตะวันออก แล้ววงลงไป
 ทิศใต้แล้วไปทิศตะวันตก ไชยอ้อมเวียงกุมกาม ลำน้ำนี้เป็นนครคุด
 เกยวอกคเมืองอนันไว เป็นชัยมงคลประการที่ห้า อนึ่งแม่น้ำไหล
 แก่คอยลงมาที่ขุนน้ำ ได้ชื่อว่าแม่ชานไหลไปตะวันออกแล้วจึงไปทิศใต้
 เทียบข้างแม่พิงค์ไป ได้ชื่อว่าแม่โท อนึ่งหนองใหญ่มีอยู่หนตะวันออก
 เลียงเหนือแห่งไชยภูมิ คือหนอิสานตงนี้ ท้าวพระยานา ๆ ประเทศ
 จักมาบูชาเป็นชัยมงคลประการที่หก อนึ่งน้ำแม่ระมิงค์ขึ้นเป็นแม่น้ำ
 ไหลมาแต่มหาสระ ซึ่งพระพุทโเจ้าได้มาอาบยังคอยสสูง (คอย
 สสูงเมืองเชียงคาว เรียกว่าคอยอ่างสูงคืออ่างสูง) ไหลมาเป็น
 ขุนน้ำแม่ระมิงค์กรายไปตะวันออกเวียงเป็นชัยมงคลประการที่เจ็ด รวม
 เป็นชัยมงคล ๗ ประการประกอบพร้อมดังนี้

สมเด็จพระร่วงเจ้าสโขทัยและพระยาเจ้าเมืองเจ้านครพะเยา กล่าว
 แลคองเหตุอันเป็นชัยมงคล ๗ ประการดังนี้ พระยาเมงรายมหาราช
 กมนำพระทัยชนชมยนต์ยงนิก คนงในพระทัยว่าสทหายทั้งสองแห่งกู

มีความรู้มลักยงนักหนา แล้งท้าวเอื้องนำพาพระยาทั้งสองไปประเวศ
 เลียบกุสวานที่อันจะชุกเป็นนครทั้ง ๕ ค่ายและที่อื่นจะก่อปราสาทวาง
 ทราย (ข้อม) แลระชุมประคองเวียงทั่วทุกแห่ง แลวกพากันมานั่งพัก
 อยู่หนอีสาด เลียงโกชนาหารกัณโถกนั้น ครั้นเสร็จแล้วพระยาทั้งสอง
 ก็ให้ตั้งขวงสรวงปลักรมยชาเทวดาทงหลาย ครั้นไต่เวลาพิไชยฤกษ์
 ก็ให้ส่งมอชุกคูเวียงแลสร้างนเวศน์พร้อมกัน มีจำนวนพลอันทำการ
 พระราชมนเิกนมอเทียรนั้น ๕๐๐๐๐ คน ขตคูพระนคร ๕๐๐๐๐ คน
 รวมพล ๑๐๐๐๐๐ คน แรกตั้งพิชิตกลุขาคฝั่งนี้มีนครหลักเมืองในวัน
 พฤษศยศเพณเอนแปก (คือเคอนทก) ยวอกอิฐุศกจุลศักราช ๖๕๘
 จันทรเสวยฤกษ์ ๑๖ ยามแควจกโกถรุ่ง ไร่ลคขณาเมืองในราชมน
 ษาไปอาศุ แรกส่งมอชุกคูแลระก่อปราสาทันที่ศอไสอาณอินเป็นกรันคร
 กอนอ้อมไปทิศทักษิณแล้งวงไปรอบทงส์ค่านทำไปพร้อมกัน แรกตั้ง
 กลาค (ตลาด) เชียงใหม่ในขณะยามเคียวกันนั้น แลระการสร้าง
 พระนครนนสเคอนกแล้งเสร็จสำเร็จพร้อมทุกประการ เจ้าพระยาเมงราช
 ให้ตั้งการมหรศพลสมโกชฉลของเมืองเชียงใหม่ อันสร้างใหม่ในวัน
 ๓ ทิวาราตรีกาล แล้งให้เลียงคูหมุ่เสนาแลพลโยธาทำการพระนคร
 นนทวยมรลสมิงษาหารแลสรายาน เป็นการวันเรึงทิวหน้าแลพระ
 ราชทานรางวัลเสร็จแล้ว พระยาทั้งสามพระนครจงพร้อมกันขนานนาม
 เมืองนี้ว่านพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่

ครั้นเสด็จการทัพล่วงแล้ว สมเด็จพระร่วงเจ้าและพระยาจำเมือง

ก็อำลาพระยาเมงรายกลับคืนไปสัณครแห่งตน ส่วนพระยาเมงรายก็

เสด็จจากเชียงใหม่หรือเวียงใต้ เข้ามาครองราชสมบัติในพระนคร

นพบุรีศรีพิงค์ไชยเชียงใหม่ โดยสำเร็จพระราชฤทัยทุกเวลา

บริเฉทที่ ๑๕

ว่าด้วยขนครามอาสาที่เมืองนครเขลางค์

บัดนี้จักกล่าวถึงพระยาไชยาเจ้านครหรือญไชย ซึ่งหนีไปอยู่กับ
พระยาเบิกผู้บุตรยังเมืองเขลางค์นครนั้น ก็ซ่องสุมประชุมพลฝึกหัด
ให้ชำนาญในการยุทธ์ เพื่อจะยกกลับมาตีเมืองหรือญไชยนครคืน
คั้งเก่า ฝ่ายพระยาเมงรายก็แต่งตั้งคนเป็นอุปนิกร (สอคนนม) ปลอม
พรางหัตถ์อยู่เสมือมาตั้งแต่ขมระเมียงจนถึงขวอกนานไต่ ๑๕ ปี พวกอุป
นิกรของพระยาเมงรายส่งข่าวสาส์นมาถวายพระยาเมงรายว่า พระยา
ไชยากับพระยาเบิกเตรียมกำลังพร้อมแล้วจะยกมาตีเมืองหรือญไชยและ
เวียงกุมกามเชียงใหม่กำหนดในเดือนสี่เพ็ญขึ้น พระยาเบิกจึงยกมา
เป็นทัพหน้า ทัพหลวงพระยาไชยจะยกหนุนมาภายหลัง

เมื่อได้รบข่าวจากอุปนิกรนั้นเป็นวันแรมสี่ค่ำเดือนอ้าย เจ้า
พระยาเมงรายจึงให้ตักสองร้อยเข้าประชุมพลทั้งหลายพร้อมกันไต่จำนวน
พลล้านกรร ๒๓๕๐๐๐ คน แล้วเจ้าพระยาเมงรายจึงมีรับสั่งไปยังเจ้า
ขนครามราชบุตรผู้ครองเมืองเชียงใหม่ให้แต่งช้างม้าพลคนศึก
บรรดาหัวเมืองฝ่ายเหนือให้พร้อมแล้วให้แบ่งเป็นสองกอง ๆ หนึ่งให้ยก
ลงมาตั้งที่พอยุ่ริมเชิงคอกคำฝ้ายตะวันตกเวียง คอขรับทัพกองทัพหน้า
พระยาเบิก ออกกองหนึ่งนั้นให้มาทางปากตะวันออกน้ำแม่ฝิงก็ล่วงไป

ยิงเวียงหรือญไชย คอยรบตีทำลายหลังกองทัพพระยาเบิก เจ้าขุน
 ครามผู้ครองนครเชียงใหม่ได้ทราบรบสังกัสนั้น ก็ให้ขบวนไพร่พลโยธา
 ทั้งปวงได้กำลังพลศึก ๕๓๘๐๐ คน กำลังเมืองขึ้นทั้งปวงอีก ๒๐๕๐๐
 คน สรรวมกันเป็นจำนวนพล ๗๔๓๐๐ คน เจ้าขุนครามให้แต่งทัพ
 เป็นสองกอง ๆ หนึ่งให้เจ้าเมืองฝางถือพล ๕๐๐๐ ยกไปตั้งทัพอยู่ที่ตะวัน
 ตกเฉียงใต้เวียงกุมกามที่เชิงภูเขาตอยคำ ส่วนตัวเจ้าขุนครามถือ
 พล ๕๗๓๐๐ ยกไปทางตะวันออกแม่น้ำฝาง ไชยถึงที่ค่ายลั่นหนึ่งเจ้าขุน
 ครามให้ตั้งทัพอยู่ที่นั้นยามกลางแสด (ยามเย็น) เจ้าขุนครามชวนห่อ
 คอยตรวจดูพลทั้งสี่ทิศเห็นรพลเกลื่อนกลาดเต็มทุ่งสุกสายคาค้ำลาว
 ว่าสุกเช่นผ้อ เหตุทั้งนั้น ฐานที่ตำบลนั้นจึงได้ชื่อว่าค่ายลั่นผ้อมา
 จนทุกวันนี้ แล้วเจ้าขุนครามให้เลือกตีทหารพลอาสา ๓๐๐๐ สำหรับ
 ตน เจ้าขุนครามทรงช้างพลายแก้วไชยมงคลมากับพล ๓๐๐๐ ถึง
 เมืองเชียงใหม่ เข้าเฝ้าพระราชบิดาทูลแสดถึงกิจที่ได้ จักกองทัพ
 พร้อมเสร็จตามรบสังกัสนั้นทุกประการ แล้วทูลขอรับอาสาไปพระอนุชาศึก
 พระยาเมงรายมหาราชาให้ โอวาทสั่งสอนชี้แจงกลศึกต่าง ๆ แก่พระ
 โอรส แล้วกล่าวว่าจะพ้อหากได้ตีแตกแต่งรพลชาวเชียงใหม่ ๓๐๐๐๐๐
 จะได้ ให้รักษาเมืองทั้งสามเมือง ๆ ละ ๕๐๐๐๐ คน ยิงอีก ๓๐๐๐๐ จึง
 แต่งให้ยกคู่วังหน้าชกขกามาต่อเวียงเชียงใหม่ถึงหัวกลาดเชียงใหม่
 เยื้องตะวันออก ฝ่ายตะวันออกนั้นเขาน้ำแม่ฝางเป็นคู ให้รักษา
 เวียงทั้งสองคือเวียงเชียงใหม่กับเวียงกุมกาม ส่วนตัวพ้อจะชี้ข้างแก้ว

ตัวชื่อเพชรขี้สังข์ หนักกกองทัพข้าง ๕๐๐ มี ๘๐๐๐ พลเดินเท้า
๓๐๐๐๐ ออกต่อสู้กองทัพพระยาธิยาพระยาเบิกสองไต ส่วนเจ้าลูกรัก
พอจงยกพลสกัดสกัดหลังซำคักอช่า ไทรอกกลบไปไค้ แม่นถ้ำซำคัก
แตกฉานก็ ให้ตามตองเมืองนครเขลางค์

เจ้าขุนครามรับส่งพระราชาบิดาแล้วก็ถวายเป็นคตลากลับไปหาหมู่
พลแห่งตนในเวลากลางคืน ครั้นรุ่งเช้าเจ้าก็ยกพลล่องลงไปโดย
มรรคาถึงตำบลทัพบนไท กองคอยเหตุมาทูลเจ้าขุนครามว่าพระยา
ธิยาไมไค้มา ๆ แต่พระยาเบิกผู้เป็นลูกมรพลมากหลายนักทัพหน้าตั้ง
อยู่ตำบลเชียงทอง หมู่หลังยังยกหนุนเนื่องกันมามากนัก

เจ้าขุนครามไค้ทราบดังนั้นจึงยกกองทัพเป็นกองทัพอกองหนุนคอย
รับหน้าซำคัก ส่วนตัวเจ้าขุนครามก็ยกช้างม้าพลโยธาทหารไปคอย
สกัดสกัดหลังซำคัก ไค้แล้วเจ้าก็ระยกตามหลังซำคักเข้ามายังเชียง
ทอง ในคืนวันนั้นพระยาเบิกแรมทัพอยู่เชียงเคือง (คือเชียงศรี
ในตำนานลำพูน) รุ่งเช้าจึงยกเข้าล้อมเวียงกุมกาม ฝ่ายเจ้าขุน
ครามยกพลคตมมาในเวลากลางคืนถึงที่หนังกายไตเวียงกุมกามเป็น
เวลาเที่ยงคืนมคตนักคองหยกพกวพลอยู่ทนนั้น ทศชายสนนึ่งไค้มีชื่อว่า
ยานครกคนมาพบคน แล้วเจ้าขุนครามไค้มาเร็วรีบล่องไปขอกแก่
เจ้าเมืองฝางซึ่งตั้งทัพอยู่เชียงคายนัน ให้เขายกเข้าโจมตีทัพหน้า
พระยาเบิกในเวลาค่อนรุ่ง ครั้นทัพหน้าไค้รบตีพันกันแล้วก็ยก
ชนหาสู่เจ้า ครั้นเจ้าเมืองฝางไค้รับสั่งดังนั้นแล้วก็เตรียมการพร้อม

สรวพในกลางคืน พอเวลาใกล้รุ่งก็ยกเข้า โคมตั้งกองที่พหน้าพระยาเบิก
 ไตรัยฟุ้งกันเป็นสามารด ฝ่ายเจ้าขุนครามก็ยกขึ้นตั้งหน้าหลัง กอง
 ที่พระยาเบิกตั้งก็ยกหน้าหลังดังนี้ จึงแยกทัพออกเป็นสอง
 กองให้เสนาศกอยู่รักษาหน้า ส่วนตนพระยาเบิกยกกลับมารช
 ชาติกของหลัง มาทางตะวันตกก็พบกองทัพเจ้าขุนครามอยู่ที่ศวัน
 ตกเฉียงใต้เวียงกุมกาม ฝ่ายเจ้าขุนครามก็แยกทัพออกเป็นสามกอง
 ให้ขุนเมืองเชียงของคุมทัพกองหนึ่งเป็นยกขวา ให้ขุนเมืองทิงคุมทัพ
 กองหนึ่งเป็นยกซ้าย คือเป็นยกขวาโอบกองทัพชาติกชนไป ให้ขุน
 เมืองฝางคุมทัพกองหนึ่งตีประตาสงมา ส่วนเจ้าขุนครามถือพลศึก
 ชาวเชียงใหม่ คืบขึ้นไป กองทัพพระยาเบิกก็ตั้งอยู่ในหล้อม พลทั้ง
 สองฝ่ายได้สู้รบกันเป็นสามารด พระยาเบิกทรงช้างพลายชื่อว่าปาน
 พลแสนไล่ช้างที่นั่งเข้าชนช้างเจ้าขุนคราม ช้างเจ้าขุนครามได้ล้างแทง
 ถูกคอช้างที่นั่งพระยาเบิกเบนไป ความตายช้างที่นั่งเจ้าขุนคราม
 เขาออกแทงสอไปถูกพระยาเบิก ๆ ก็เกี่ยวช้างแล่นหนี ที่ซึ่งพระยา
 ทั้งสองชนช้างกันนั้นเลยเรียกว่าบ้านเน็ก ยกนี้เรียกว่าบ้านขวมุง
 ชนช้าง

ฝ่ายพลกองทัพพระยาเบิกมีมากก็ช่วยกันยกกันเอาช้างที่นั่ง
 พระยาเบิกไปไว้ ชาวนครเขลางค์ได้ยวพลล้มตายบาดเจ็บและต้องจับไป
 เป็นอันมาก กองทัพช้างฝ่ายเจ้าขุนครามตามพระยาเบิกไม่ทัน เหตุ
 ด้วยชาวเขลางค์เอาช้างพังเข้ากันช้างศึกชาวเชียงใหม่้วนอยู่ภายหลัง

เจ้าขุนครามจึงได้รวมกองทัพเข้าเป็นกองใหญ่ ยกติดตามไปทัน
กองทัพพระยาเบ็กที่ค่ายลแม่ตานในแขวงเมืองเขลางค์นครได้รบพุ่งกัน
ทันนั้นเป็นสามารถ ทัพหลวงเขลางค์แตกฉานคนกันไม่ติด เจ้าขุน

ครามก็คุมเอาตัวพระยาเบ็กได้ จึงปลงพระชนม์เสียในที่นั้น

ฝ่ายพระยาขี้ยา รู้ข่าวว่าเสียราชบุตรแล้วเห็นจะรักษาเมืองนคร
เขลางค์ไว้มิได้ ก็อพยพหนีออกจากเมืองเขลางค์ลงไปพึ่งอยู่กับพระยา
พิศณุโลกณเมืองสองแคว

ฝ่ายเจ้าขุนครามก็ไต่เมืองนครเขลางค์พักเสวยศไพร่พลถ้วน ๓ วัน
แล้วจึงให้พลม้า ๕๐๐ ไปแจ้งข่าวราชการซึ่งคดีไต่เมืองนครเขลางค์และ
พระยาขี้ยาหนีไปเมืองพิศณุโลกนั้น แต่พระราชบิดายังเมืองนครเชียงใหม่
ได้ทรงทราบ และจะขออาสายกไปติดตามเอาตัวพระยาขี้ยาให้
ถึงเมืองพิศณุโลก

เจ้าพระยาเมงรายได้ทราบก็ทรงพระโสมนัสยิ่งนัก จึงใช้เสนา
ผู้ใหญ่ไปห้ามพระราชบุตรไว้ มิให้ยกติดตามเอาตัวพระยาขี้ยาต่อไป
ครั้นล่วงฤดูไต่ตัวพระยาเบ็กและเมืองนครเขลางค์แล้วด้วยฮานภาพก็
เป็นมหากไชยชนะใหญ่อยู่แล้วให้แต่งตั้งขุนผู้มั่นคงอยู่รั้งเมืองนครเขลางค์
แล้วให้เลิกทัพกลับมาเจ็ด เจ้าขุนครามได้รับสั่งพระราชบิดาทั้งนั้น
จึงแต่งตั้งขุนไชยเสนาอยู่รั้งเมืองนครเขลางค์แล้วเจ้าขุนครามก็เลิกทัพ
กลับคืนนครพิงค์เชียงใหม่ เข้าเฝ้าแสดงการทั้งมวญแก่สมเด็จพระ
ราชบิดา พระยาเมงรายมหาราชให้แต่งตั้งการสมโภชน์พระราชโอรส

ถัดวัน ๗ วัน ๗ คืน สถาปนาให้เป็นเจ้าไชยสงคราม พระราชทาน
 เครื่องราชูปโภคอย่างมหาอุปราชให้ไปครองนครเข็ญทราย และยก
 เมืองเข็ญทรายให้เป็นข้าเหนืงทวยอกเมืองหนึ่ง ส่วนนายทัพนายกอง
 และไพร่พลที่ไว้ ทำการสงครามนั้นก็พระราชทานข้าเหนืง อางวัล โดยลำ
 ดับตามสมควรแก่ความชอบที่ไต่กระหนั้น เจ้าไชยสงครามและชน
 เมืองทั้งหลายก็ถวายบังคมลาเจ้าพระยาเมงรายกลับคืนไปรักษาเมือง
 แห่งตน เจ้าไชยสงครามกลับไปตั้งเมืองเข็ญทรายแล้วจึงแต่งขุนช่าง
 ทั้งหลายมาแผ้วถางเมืองเข็ญทรายสร้างคุ้มวัง ที่ประทับพร้อมด้วย โรงพล
 และโรงช้าง โรงม้าโรงข้าวโรงเกลือบริบูรณ์ทุกอัน ครั้นรุ่งยักเสด็จ
 มาประทับอยู่เมืองเข็ญทราย ตังแต่เดือนห้าจนถึงเดือนแปดจึงกลับไป
 เมืองเข็ญทรายเสมอทุกปี ยามเมื่อเจ้ามาพัก อยู่ในเมืองเข็ญทราย
 คราวใดก็เสด็จไปเฝ้าพระราชบิดายังเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ สละครั้ง
 ทุกปี อยู่มาเจ้าพระยาไชยสงครามยังเกิดบุตรชาย ๓ องค์ ๆ ใหญ่
 มีนามว่าท้าวแสนภู เหตุเมื่อประสูตินั้น พระบิดาพานางผู้มารดา
 ทรงครรภ์ไปบวงสรวงเทพารักษ์บนภูตอยในเชียงใหม่ นางผู้มารดาประสูติ
 พระกุมารองค์นี้บนภูเขานั้น บิดาจึงให้นามว่าแสนภู ถัดมาองค์
 ที่สองทรงนามว่าพ่อท้าวน้ำท่วม เพราะประสูติในย่น้ำท่วม จึง
 ชื่อนานนามตามนี้มีครั้นนั้น องค์ที่สามทรงนามพ่อท้าวจิ้งจอก เหตุด้วย
 ในวันประสูตินั้น ชาวเมืองนำเอาหอยจิ้งจอกถวายเป็นอันมาก จึง
 ชื่อนานนามตามนี้มีครั้นนั้น ครั้นกุมารทั้งสามเจริญวัยแล้ว เจ้าพระยา

ไชยสงครามผู้บิดาก็สั่งมาเรียนความรู้ ในสำนักเจ้าพระยาเมงรายพระราช
 ราชบิดา เจ้าพระยาเมงรายมีความกรุณาแก่หลานทั้งสามยิ่งนัก
 ก็นรกล่าวกวี่ยราชบุตรเจ้าพระยาเมงรายมี ๓ ชาย คือชน
 เกรือราชบุตรองค์ใหญ่ ซึ่งฝึกอาชญาบิดาให้ยิงเสียบที่เมืองยงหน่ง
 ที่สองเจ้าขุนความอาสาพระราชบิดาไปตีได้เมืองนครเขลางค์ได้เป็น
 พระยาไชยสงครามครองเมืองเชียงราย ก็ตามเจ้าขุนเกรือพระราชบิดา
 ให้ครองเมืองพร้าว อยู่มาเจ้าขุนเกรือลอบไปส่หาภรรยาเจ้าพระยา
 ไชยสงครามอันอยู่เมืองเชียงคาวนั้น เนื้อความทราบถึงเจ้าพระยาไชย
 สงคราม ๆ จึงคิดอ่านระดมเอาตัวเจ้าขุนเกรือ ๆ รู้ตัวก็ตั้งมั่นอยู่ในเมือง
 พราว ขณะนั้นเจ้าพระยาเมงรายมีชนมายุได้ ๗๓ ปี ทรงพระประชวร
 จึงย้ายสถานไปอยู่เวียงกุมกาม เจ้าขุนเกรือลอบจากเมืองพร้าว มา
 อยู่ปฏิบัติพระราชบิดา ในเวียงกุมกาม เจ้าพระยาเมงรายให้หาเจ้า
 พระยาไชยสงคราม ๆ ยกมาตั้งแจะ สัก รู้ข่าวว่าขุนเกรือผู้น้องมาอยู่
 กับพระราชบิดา ก็เร่งขึงทัพอยู่ที่ตำบลแจะ สักนั้น แล้วใช้คนสนิท
 มาเฝ้าพระราชบิดา กราบทูลประพฤติเหตุขึ้นเจ้าขุนเกรือได้กระทำ
 ผิดแก่ตนนั้นให้พระราชบิดาทราบ เจ้าพระยาเมงรายจึงรำพึงว่า จะเอา
 เจ้าขุนเกรือไว้ ไกล่กันกับเจ้าพระยาไชยสงคราม สยไปภายหลัง
 ขุนไม้มิ่งจะเกิดรบราฆ่าฟันกัน ท้าวเธอจึงให้เนรเทศเจ้าขุนเกรือ
 กับทั้งครอบครัววงศ์ฤมารบวิวารส่งไปไว้ยังเมืองกองไต ให้เงี้ยวชาว
 เมืองกองทั้งหลาย คือชาวเมืองเชียงทองและเมืองสิริกษัตริย์ เงี้ยว
 ที่หลายก็พากันสร้างเมือง ให้เจ้าขุนเกรืออยู่ครองเมืองเป็นเจ้านายแก่

เขาเมืองซึ่งเงยวชากองให้สร้างให้เจ้าชนเคอชนัน จึงปรากฏให้ชื่อ
 ว่าเมืองนายสืบมาครายเท่าชคน ครั้นเจ้าเมงรายเนรเทศเจ้าชนเคอ
 ไปแล้ว จึงแต่งพระยาจำบ้านกัษหมันผิงนกันคนข้างที่นั่งพลายมงคล
 ซอกกักตเสมือใจออกไปรับเจ้าพระยาไชยสงครามพระราชโอรส เข้า
 มายังเวียงกุมกาม เจ้าพระยาไชยสงครามก็อยู่ปฏิบัติพระราชบิดา
 จนหายประชวรแล้ว เจ้าพระยาเมงรายกับพระราชโอรสก็กลับคืนมา
 อยู่นครพิงค์เชียงใหม่ แล้วเจ้าพระยาไชยสงครามก็ถวายบังคมลา
 กลับไปเมืองเชียงรายในยกุนนั้น อยู่จำเนียรมาลศักราช ๖๗๕ ยมะเสง
 นพคก เจ้าพระยาเมงรายมีพระชนมายุได้ ๘๐ ปี อยู่มาวันหนึ่ง
 เสด็จไปประพาสตลาดกลางเมือง ชสนิยาตคกตองเจ้าพระยาเมงราย
 ทิวงคคในท่ามกลางเมืองนั้น อยู่ในราชสมบัตได้ ๖๐ พรรษาเป็นลำดับ
 ที่ ๒๕ นับตั้งแต่สวรรคตราชระเป็นต้นมาเสนาพฤชมาตยทิงหลายเชิญ
 พระศพเข้าพระโกศมาประดิษฐานไว้ในพระราชมณเฑียร แล้วพร้อม
 กันเชิญเชิญเจ้าพระยาไชยสงครามแต่เมืองเชียงรายลงมาครองราชสม
 บัตในนครพิงค์เชียงใหม่ เจ้าพระยาไชยสงครามให้สร้างวิหารเมรุมาศ
 ขนาดใหญ่ กระทำฅาปนกิจพระศพเสร็จแล้ว ให้สร้างพระเจดีย์ไว้
 ณที่ชสนิยาตคกตองพระราชบิดาทิวงคคคณัน เจดีย์นั้นยังปรากฏอยู่ ณ
 ทุกวันนี้ เจ้าพระยาไชยสงครามอยู่จัดการในเมืองนครพิงค์เชียงใหม่
 ได้ ๕ เดือน แล้วสวรรคตราชบุตรพระองค์ใหญ่ ผู้ชชท้าวแลนภพระชนม
 ได้ ๕๓ ปี ให้เป็นพระยาครองราชสมบัตในเมืองนครพิงค์เชียงใหม่
 แทนพระยาเมงรายพระอัยยกาธิราชในยมะเมยสัมฤทธิศกจุลศักราช ๒๘๐

เกือนเชจูมากเพ็ญเป็นลำดับที่ ๒๖ แห่งราชวงศ์ ถัดนั้นเจ้าก็แต่ง
 ราชบุตรผู้กลาง คือพ่อท้าวหน้าทวมให้ ไปครองเมืองฝาง ให้ราชบุตร
 ผู้น้องน้อย คือพ่อท้าวรุ่งโรจน์ไปครองเมืองเชียงซอง แล้วเจ้าพระยาไชย
 สงครามก็กลับไปอยู่เมืองเชียงรายตั้งเก่า ครั้นเจ้าแสนภูเสวยเมือง
 ใหม่มาถึงข่มมะแมไต่ ขันหนึ่ง ฝ่ายเจ้าขุนเคียวผู้ครองเมืองนายรัฐขาว
 ว่าพระราชบิดาสวรรคต และเจ้าแสนภูได้ครองเมืองเชียงใหม่ตั้งนั้น
 เจ้าก็ยกพลไทยใหญ่ชาวกองไตทั้งหลายมายังเมืองนครพิงค์เชียงใหม่
 อูบายว่าจักมาลี้ภัยการระพระศัพ แล้วมาพักพลอยู่เวียงกุมกาม ให้
 ทิ้งทัพอยู่ตำบลทุ่งข้าวสาร แล้วก็ยกเข้ามายังภาคเชียงใหม่ อูบายมี
 ขรรดนาการของฝางไปตงพระยาแสนภู ว่าอาว์แต่งมาขานศัพเจ้าพระยา
 เมงรายอย่าลังกาแก่อาว์ อย่าชกประตู่เวียงแก่อาว์ ๆ จักไปถามข่าว
 หลานกู ให้อยู่สุขสวัสดิ์ ว่าตั้งนั้นแล้วเจ้าขุนเคียวก็แต่งเครื่องสัก
 ไปตั้งอยู่ประตูเชียงใหม่ และประตูสวนดอกจัก คอยกุมเอาเจ้าแสนภู
 ยามกลางคืน

ฝ่ายเจ้าแสนภูรู้ตัวจึงดำริว่า แม้จักกรยอาว์ ๆ แพ้ก็จักเป็น
 อันตรายด้วยมือทหารหาสมัครไม่ เมื่อเป็นดังนี้ ก็ควรจักหลีกเสีย
 จากเมืองจึงจะไม่เป็นเวรอันเวรต่อไป จำฟังฉนั้นแล้ว จึงอพยพครอบครัว
 หนีออกทางประตูหัวเวียงไปทางเชียงโลมในเวลาเที่ยงคืน แล้ว
 ก็ไปหาพ่อท้าวหน้าทวมผู้น้องยังเมืองฝาง พ่อท้าวหน้าทวมก็จัดส่งพิท
 นไปตงเมืองเชียงราย เจ้าแสนภูทูลแจ้งเหตุการณ์ทั้งปวงต่อเจ้าพระยา

ไชยสงครามผู้บิดา ฝ่ายเจ้าขุนเครือกรั้นเจ้าพระยาแสนภูหนี่ไปแล้ว
ก็เข้านั่งเมืองเชียงใหม่ ในขั้มะแมเอกศกขลศึกกราช ๖๗๑ นน

ฝ่ายเจ้าพระยาไชยสงคราม เมื่อได้ทราบว่เจ้าขุนเครือผู้น้อง
มาแย่งชิงเมืองเชียงใหม่ทั้งนั้นก็ยังเกิดราชมานะพิโรธนัก จึงกล่าว
คำสิงหนาทว่า ขุนเครือนี้ไ้กระทำผิดถึงสามประการ ๆ หนึ่งลอบ
กระทำมิจลาจลค่อภรรยาถู ประการที่สองมาแย่งชิงลูกกู เจ้าแสนภู
กินเมืองเชียงใหม่ ประการที่สาม มาแย่งชิงเอาเมืองเชียงดาว อัน
เป็นเมืองข่าหนึ่งพอกให้แกกู เหตุฉะนี้ควรถูไปประณูเสียงใต้ ครั้น
ถึงเดือน ๗ ขุนคำหน่งบวออก เจ้าพระยาไชยสงครามจึงแต่งพลศึก
ให้แกลูกคนพ่อท้าวหน้าท่อมผู้ครของเมืองฝาง ให้ยกไปตีเมืองเชียงใหม่
พ่อท้าวหน้าท่อมก็รับอาสาพระราชบิดาแล้วถววยังคมลา ยากกองทัพ
ไปถึงเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ ในวันอังคารแรมสิบสามค่ำเดือนห้า
เวลาใกล้รุ่งให้ทั้งทัพอยู่ที่ตำบลทุ่งหนองแสนตอ แล้วแต่ง กลศึก
ขึ้นชื่อว่ากลราชขัญญา คือแต่งคนเอาเครื่องศึกซ่อนในหยาบ ๆ มา
เหมือนตังทัพมาเข้าเวรรงเมืองปสลอมเข้าไป ประจำอยู่ทุกประตูเมือง
แล้วจงแต่งพลศึกยกเรียงรายกันเข้าไปถึงจักสลอมเมือง เพื่อให้ชาวนคร
เป็นกังวลรักษาหน้าที่ ครั้นถึงยามตีเข้าพ่อท้าวหน้าท่อมกับทหารร่วม
ใจก็ลอบยกเข้าไปถึงประตูเมือง คนที่ปสลอมรักษาประตูก็เข็ดประตวย
พ่อท้าวหน้าท่อมก็เข้าเมืองใกล้ไฟขึ้นกองทัพที่สลอมเมืองก็ยกขึ้นไหว้องคิ
ษณ์กลองนันทนชน แล้วกรุดันเข้าเมืองพลเมืองทั้งหลายก็แตกกัน
เป็ขอลมานในคืนวันนั้น

ฝ่ายชนเกรือเสปสรากเมานอนหลับอยู่ นายประตูแล่นเข้าไประวัง
 ปลุกว่าเข้าเมืองฝางหลานเจ้าเข้เมืองไค้แล้ว เอรพลมาต้อมค้มวงไว้
 แลแล้ว เจ้าชนเกรือคนชนไค้ย่นค้งนนักตกใจตกจากทนอนแล่นออกมา
 ตกของสัญญาขวหาหุมูพตแห่งคนกัไม่มีใครมา ขณะนั้นพ่อท้าว
 น้ำท่วมกัให้พตททาวพ้งชระคค้มเข้าไค้กมเอาตัวชนเกรือไค้ให้เอาไป
 คมช้งไวค้มมเมือองถ่านคระวันตกเฉียงไค้กายนออกเมือองให้ห่มนเรือง
 อยู่ค้มรักษาณที่นั้น บ้านค้ำบถนนั้นจึงไค้ช้ชวักชวงเซียงเรืองลยมาจน
 บัดนี้ เจ้าพ่อท้าวน้ำท่วมกัไค้เมือองนครพ้งค้เซียงใหม่จ้ยไค้ตัวเจ้าชน
 เกรือแลฆ่าห่มเงียวอนมากบ้ชนเกรือตายเป็นอันมากกัเหลือตายกั
 แยกหนีไป ครน้จ้ค้การระงับพลเมือองวายตกค่นแล้ว จึงชอกช้อ
 ราชการไปกราบทูลพระราชาบิตายังเมือองเซียงราย เจ้าไชยสงคราม
 ไค้ทรายกัทรงพระไลมนลยนคยงนนัก จึงเส้ค้กริททาพตไปยงเมืออง
 นครพ้งค้เซียงใหม่ ตั้งการพ้อปราชคากิเค้กเจ้าพ่อท้าวน้ำท่วมเป็นเจ้า
 พระนครพ้งค้เซียงใหม่

ขณะนั้นเจ้าพ่อท้าวน้ำท่วมมีพระชนมายุไค้ ๓๐ พรรษา ไค้เป็น
 พระยาครองเมือองนครพ้งค้เซียงใหม่ ในช้ชอจ้ค้วาคกจุลค้กัราช ๖๗๕ เป็น
 ลำค้บรัชชกาลที่ ๕ ตั้งแต่เมงรายนทวราชเป็นค่นมาแต่เป็นลำค้บที่ ๒๗
 ตั้งแต่ลาวท้กัราชเป็นค่นมา ครน้เส้จ้การปราชคากิเค้กเจ้าพ่อท้าว
 น้ำท่วมแล้วเจ้าไชยสงคราม กัยกกถบ้ไปสถิตยสำราญอยู่ณเมืออง
 นครเซียงรายค้ามเก้ม

บริเฉทที่ ๑๖

ว่าด้วยสร้างเมืองเชียงใหม่

ครั้นเจ้าพ่อท้าวหน้าท่อมครองเมืองนครพินังเชียงใหม่ ไกลองยถึงณ
ปีชวดฉอศกจุลศักราชได้ ๖๘๐ เจ้าไชยสงครามพระราชบิดาทรงระแวง
พระทัยว่าจักกบฏ จึงปลงอาญาสิทธิให้ท้าวเงี้ยวผู้น้องมากุมเอาตัวเจ้า
พ่อท้าวหน้าท่อมยังเมืองนครพินังเชียงใหม่ ไกลองยให้ส่งไปไว้ยังเมือง
เขมรรัฐคือเมืองเชียงตุง เห็นชาวเมืองเขมรราชูทั้งหลายก็ราชาภิเศก
เจ้าพ่อท้าวหน้าท่อมให้เป็นพระยาครองเมืองเขมรราชู ไชยสงครามผู้นั้น
ฝ่ายเจ้าขุนเควือ ซึ่งต้องกักขังอยู่ณตำบลดัดพันไค่นั้นได้ ๕ ปี
ประจวบลงก็รู้ดีไปสู่ปรโลก

เจ้าพระยาไชยสงครามเสด็จมาจากเมืองเชียงตุงทำ การณายนกิจ
ศัพเจ้าขุนเควือผู้น้องเสร็จแล้ว พงราชาก็เสกเจ้าแสนภูราชบุตรให้
เป็นพระมหาราช ครองเมืองนครพินังเชียงใหม่เป็นค้ำพอง ครั้นเสร็จ
การราชาภิเศกเจ้าแสนภูแล้ว เจ้าไชยสงครามก็เสด็จกลับไปเมือง
เชียงตุงนคร สถิตย์สำราญอยู่ได้ ๓ ปี ถึงณยเถาะนพศกจุลศักราช
๖๘๘ เจ้าพระยาไชยสงครามทรงพระประชวรก็เสด็จทิวงคต พระชน
มายุได้ ๗๒ พรรษา

ลำดับนั้นจึงเจ้าพระยาแสนภูเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ ก็เอนจาช
 สมบัติเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ให้แก่เจ้าคำฟูผู้ขัตตภยรัรักษา ส่วนตน
 เจ้าพระยาแสนภูก็เสด็จไปเมืองเชียงรายนคร จัดการปลงพระศพ
 เจ้าพระยาไชยสงครามผู้บิดาเสร็จแล้ว เจ้าก็อยู่ครองราชสมบัติ
 ในเมืองเชียงรายสืบไป

ฝ่ายเจ้าพ่อท้าวคำฟูพระชนมายุได้ ๕๐ พรรษาได้เป็นเจ้าครองเมือง
 นครพิงค์เชียงใหม่ในชั้นะโรงสัมฤทธิศกจุลศักราชได้ ๖๘๐

อยู่มาไม่นานเท่าใด เจ้าพระยาแสนภูซึ่งครองเมืองเชียงรายมี
 พระราชประสงค์จะสร้างพระนครอยู่ใหม่ จึงให้แสวงหาที่ไชยภูมิที่
 อันสมควรจะสร้างเป็นมหานครราชธานีนั้น อำมาตย์ทั้งหลายตรวจ
 หาได้ที่เมืองร้อยเการิมน้ำแม่ของ อันเป็นแคว้นแคว้นเมือง โยนกนาคบุรี
 แต่โบราณเป็นไชยภูมิสถานสมควรสร้างเป็นพระนครได้ จึงโปรดให้สร้าง
 พระนครใหม่ในที่นั้น ให้ขุดคูแลก่อปราการพระนครสามด้าน แต่ด้าน
 ตะวันออกเว้นไว้ส่วนน้ำแม่ของเป็นคูปราการเวียง ตั้งพิธักตปยาตฝั่ง
 หลากเมือง ในวันศุกร์เดือนเร็ด (คือเดือนห้า) ขึ้นสองค่ำมะโรง
 สัมฤทธิศกจุลศักราช ๖๘๐ ยามแตรค้ำ วัลลภขณาในราชันีกลองปราการ
 ด้านกว้าง ๘๐๐ วรด้านยาวไปตามแม่น้ำของ ๓๕๐๐ วา มีประตูห้า
 แห่ง คือ ประตูทางเทิง ๑ ประตูหนองมุด ๑ ประตูเชียงแสน ๑ ประตูท่า
 มาน ๑ ประตูคินซอ (กระเบื้อง) ๑ แล้วให้ตั้งชนอนเขตกเมืองทางทิศ
 ไตคือเมืองเชียงรายที่ตำบลน้ำแม่เตินทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ต่อแดน
 เมืองฝางทิศอยู่ทิศอสนีหรือทิศใต้ก็เรียก (สไตคือปูน) ที่ศักระวัน

ตกค้อแดนเมืองสาครที่ตำบลผาตากเหล็ก (คือเฉลว) ที่ศักระวันตกเฉียง
 เหนือค้อแดนเขียงคองที่ตำบลคอยช้าง (ซึ่งเรียกว่าอ้ายท่าซเหล็กอ้าย
 ผาช้าง) ที่ศักระวันค้อแดนเขียงคองที่เมืองกายสามเท่า ที่ศักระวันออก
 เียงเหนือค้อแดนหอยที่ตำบลเมืองหลวงขอมแร่ ที่ศักระวันออกค้อแดน
 เขียงของที่ตำบลคอยเขียงซี ในวงจังหวัดเท่านั้นเป็นแ้วนแคว้นเมือง
 เขียงแล่น แล้วให้ตั้งข้อมค้ายรักษาท่านฝ่ายเหนือที่ตำบลหริไบบง ๑
 ที่ตำบลท้ายเมือง ๑ ฝ่ายตะวันตกที่ตำบลท้ายยาง ๑ ฝ่ายใต้ที่ตำบล
 ท่าว่าง ๑ ทิศหลวง ๑ ทางคองมุล ๑ ท่าทราย ๑ ฝ่ายตะวันออกที่
 ตำบลเมืองเกิง ๑ แล้วให้ขกแคว้นแขวงเป็นพินนา สำหรับเมืองวัง
 ๖ พินนา แคว้นซ้าย ๗ พินนา แคว้นขวา ๘ พินนา เมืองเขียงแล่นมี
 ๑๒ พินนา เมืองพระยาก ๒ พินนา เมืองกาย ๒ พินนา เมืองวัน ๑๑
 พินนา เมืองภูคา ๑๑ พินนา เมืองเดินเหนือ ๘ พินนา เมืองเลนใต้
 ๑ พินนา ไวขันแตงกวาน ๑๒ ขน (เมือง) ไวพนักงานฉางเข็กแก่
 หนึ่ง (นา) ไวพนักงานอรอแก่หนึ่ง (พล) ไวพนักงานวัดแก่หนึ่ง
 (ธรรมการ) ไวการนอกเมืองแก่หนึ่ง (ต่างประเทศ)

ก่อนนี้ไยกล่าวด้วยพินนา นอกในทั้งปวงดังนี้ พินนาเมืองเขียงวราย
 แคว้นใต้มี ๕๗ พินนา พินนาเมืองเขียงแล่นทั้งมวณมี ๖๕ พินนา คือ
 ๑ เมืองโก ๒ เขียงค้ำ ๓ เขียงมวณ ๔ นาคำ ๕ นาผง ๖ เมือง
 พาน ๗ ท่าซ้าย ๘ เงินยาง ๙ เขียงช้าง ๑๐ เมืองขวย ๑๑ เมืองไร่
 ๑๒ เมืองควร รวมสิบสองพินนาในชนแคว้นขวา ๑๓ เวียงฮือ
 ๑๔ เวียงนาย ๑๕ เมืองลาก ๑๖ เมืองเดินเหนือ ๑๗ เมืองใส

๑๘ ขอนค้อ ๑๙ เมืองแปง ๒๐ เมืองคอง ๒๑ เมืองงาว ๒๒ ท่งคำ
 ๒๓ คอหนอง ๒๔ ท่าช้าง สิบสองพันนาชนแคว้นเมือง ๒๕ เมืองยี่ง
 ๒๖ เมืองแวง ๒๗ เมืองยวน ๒๘ เมืองกาบ ๒๙ เมืองเทิง
 ๓๐ เมืองค่าง ๓๑ เมืองยั้ง ๓๒ เมืองกก ๓๓ เมืองเพงยง
 ๓๔ เมืองเป้ง ๓๕ เมืองสาว ๓๖ เมืองเสยง สิบสองพันนาชน
 แคว้นซ้าย ๓๗ เมืองสวาย ๓๘ นากิม ๓๙ เมืองงาย ๔๐ เมือง
 เขียงกา ๔๑ เขียงทาด ๔๒ เขียงกง ๔๓ บ้านเข่า ๔๔ นาเดา
 ๔๕ บ้านเก่า ๔๖ เมืองชน ๔๗ เมืองกิง ๔๘ ภูคา รวมสิบสอง
 พันนาชนแคว้นคตการเมืองพะเยา

ท่อนี้ ไปยังพันทาทัก้องเมืองเขียงแสนค้อเมืองชน ๔๙ เมืองหลวง
 เหนือ ๕๐ เมืองพยาก ๕๑ เมืองปาย ๕๒ เมืองไร่ ๕๓ เมืองเลนใต้ พัน
 นาทัก้องท่าพันทานชนพันทาเมือง

ยังพันทาชนเจ้าเมืองอีก ๗ ค้อ ๕๔ เมืองลอม ๕๕ นาเดื่อ ๕๖ เมือง
 สาค ๕๗ เมืองกก ๕๘ ท่าฮ้อ ๕๙ เมืองชน ๖๐ เมืองเป ๖๑ เมืองล
 ๖๒ ท่าเหล็ก ๖๓ เมืองชวาทนชัย ๖๔ เมืองทางฮ้าง (ห่างหลวงวังวัง)
 ๖๕ เมืองเขยง รวมเมืองชนเขียงแสน ๖๕ พันทาเท่านี้ แลวงสถาปนา
 พระอารามเขียงหมื่นเขียงชุมอาราม ครั้นการสร้างนครลำไ้ชบวิบุรณะ
 แลวงเจ้าพระยาแสนภูยกจากเมืองเขียงราย เล็ดจมาครองนคร
 อันสร้างใหม่นี้ จึงมีนามว่าทริยุนครไชยบุรีศรีเขียงแสน ตาม
 พระนามเจ้าพระยาแสนภูนั้นคฤงเกี่ยวก้นกับเมืองเขียงรายตามพระนาม
 เจ้าพระยาเมงรายฉนวน เจ้าพระยาแสนภูสร้างราชธานีเวศน์วังสถานอยู่

ริมแม่น้ำของเหนือคอนแก่น แต่สร้างเมืองเชียงใหม่แล้วตั้งมาได้ ๓ ปี
 ถึงศึกกรุง ๖๘๓ ปี มะเมีย โทศกวันศุกรเกิดนภัย (คือเกิดนภัยเข็ด)
 ชนลือหาก้าเจ้าพระยาแสนภูให้สถาปนาศักดิ์กลางเมืองเป็นวิหการพระหลวง
 สร้างวิหารกว้าง ๘ วา ๓ คอยยาว ๑๗ วา ก่อพระสถูปเจดีย์สูง ๒๘ วา
 สูงนกว้างก้านละ ๓๕ วา ไร่เขตค่อปจารอารามกว้าง ๓๐๐ วา ไร่ข้า
 พระ ๕๐ ไร่ ไร่นาขนาอวามสองล้านไร่ เจ้าพระยาแสนภูครองราช
 สมัยต้นครไชยบุรีเชียงใหม่มาได้ ๗ พรรษา สุกศักราช ๖๘๖ ปี จอ
 ลอศึกเจ้าพระยาแสนภูทรงพระประชวรท่วงคตพระชนมายุได้ ๖๐ พรรษา
 อ้ามาคยทั้งหลาย จึงไปเชิญเสด็จเจ้าพระยาคำฟูเมืองนครพิงค์
 เชียงใหม่มาครองราชสมัยที่ จึงเจ้าพระยาคำฟูก็มอขเวนเมืองนครพิงค์
 เชียงใหม่ให้พ่อท้าวผาบุราช ไอรสอยู่รักษา แล้วพระองค์ก็เสด็จ ไปยัง
 เมืองไชยบุรีเชียงใหม่ เชิญพระศพพระชนกาทิราชไปประเทียบฐานไว้
 ดที่เวียงเก่าเหนือปากน้ำแม่กกเรียกว่าคำยลท่าอากาศเปลือก ให้ชุก
 ชุมใหญ่ก่อกรุกแล้วสร้างเป็นปรางสาทกรวมปากชุนนั้น เชิญโกฐ
 พระศพลงบรรจุในชุนพร้อมด้วยเครื่องราชูประ โภค อันรจนาคด้วยสุวรรณ
 แลหิวัญชาติ กอหิมให้มันคงแล้ว ไร่ชุนนางกัยไพร ๕๐ ไร่อยู่ประจำ
 เฝ้ารักษา แล้วเจ้าพระยาคำฟูก็อยู่เสวยราชสมัยที่ในนครเชียงใหม่
 นนลือมา เจ้าคำฟูผู้นี้ในตำนานของภาสมาสินีเรียกพระนามว่าทวี
 ษระวงมาร

สุกศักราช ๗๐๐ ปีชาลสัมฤทธิศก เจ้าพระยาคำฟูให้ ไปชักชวน
 พระยากาวน่านเข้าสมทบกองทัพกันไปรบเมืองพะเยา ยามนั้นพระยา

คำภายุทธ พระยาคำแดง (สุวรรณสามราช) เป็นเจ้าครองเมือง
 พะเยาเป็นลำดับที่ ๓๕ ตั้งแต่ขุนจอมธรรมเป็นต้นมา แลเป็นลำดับที่ ๓
 ตั้งแต่พระยาจำเมืองมอ ครองนนกกองทัพเจ้าพระยาคำฟูเจ้าเมืองพะเยา
 ไต่ก่อน ไต่ผู้คนข้างมาและทรัพย์สินของเขื่อนอันมาก ก็มีไต่แย่งขึ้น
 ให้พระยาแก้วเมืองน่าน พระยาน่านขก ไทงยกกองทัพเข้ารบกับพระยา
 คำฟู ๆ เลียกล่าทัพหนีกลับมาเมืองเชียงใหม่ กองทัพน่านยกเลย
 ไปก็ปล้นเอาเมืองฝางไต่ เจ้าพระยาคำฟูก็ยกกองทัพใหญ่ไปก็ยกกองทัพ
 น่านยังเมืองฝาง กองทัพเมืองน่านสู้กำลังไม่ไต่ก็เลยเลิกถอยกลับ
 ไปเมืองน่าน เจ้าพระยาคำฟูก็เลิกทัพกลับมาเมืองเชียงใหม่

ครั้นอยู่มาอีกสองปีถึงปีมะโรง โทศกจุลศักราชไต่ ๗๐๒ ปี พระยา
 คำฟูยกกองทัพไปตีเมืองแพร่ ชาวแพร่ยกกำลังออกสู้รบเป็นสามารถ
 หักเอาเมืองไต่ เจ้าพระยาคำฟูก็เลิกทัพกลับโดยทางเมืองนครเขื่อนขันธ์
 มาประทัยเมืองเชียงใหม่แล้วจึงไปเมืองเชียงใหม่ ครั้นแต่นั้นมาเจ้า
 พระยาคำฟูมิไต่ยกกองทัพไปรบเมืองใดอีกเลย จุลศักราช ๗๐๒ ปี ๖๖๖
 ๖๖๖ เจ้าพระยาคำฟูเสด็จไปเวียงเชียงใหม่คำอันอยู่ชนน้ำแม่คำ เพื่อ
 เยี่ยมเยี่ยมเสหายคนหนึ่งชื่อว่าจิวทอง ๆ เป็นเศรษฐี มีทรัพย์สมบัติมาก
 แต่รูปร่างพ่างร้าย เจ้าพระยาคำฟูไต่เคยไปมาหาสู่รักใคร่กันเช่น
 อันสนิทเวียงกว่าเรือนเคียงวกันและไต่ร่วมน้ำคำสาขาลว่าไม่คิดร้ายต่อกัน
 ครั้นเจ้าพระยาคำฟูเสด็จไปเยี่ยมเยี่ยมเสหายครั้งนี้ จิวทองก็ถากถอนรับ
 เป็นอย่างสนิท จนถึงให้นางผู้เป็นภรรยา มาชำระพระบาทและปฏิบัติแก่

พระยา ๆ ได้เห็นนางผู้ภรรยาของสหายนันท์ทรงรูปลักษณะงามท่วงทีดี
 ก็มีพระทัยปลื้มพิศ จึงลอบลักสมัครสังวาสกระทำมิชฌาจารด้วยนางผู้
 เป็นภรรยาของสหายนันท์ ด้วยเหตุอันพระยาได้เสียสัจย์สาขาดังนั้น
 อยู่มาได้เจ้ควนพระยากำฟูลงสองน้ำคำเคี้ยวในลำน้ำแม่คำ มีเงือก
 ใหญ่ (จระเข้) ที่ว่หนงฮอกจากเงอมผามาขบคายสังระพระยากำฟู ๆ
 กัดงกาลกิณีในแม่น้ำนั้น ต่อครย ๗ วันก็พพระยากำฟูจึงได้ลอบ
 ขนมา คนทั้งหลายจึงได้รู้ว่าพระยากำฟูสิ้นชีพวายชนม์แล้ว พระยา
 คำฟูอยู่ในราชสมบัติได้ ๒๒ พรรษา ชนม์มาได้ ๔๗ พรรษา เสนา
 อำมาตย์ทั้งหลายก็เชิญพระศพกลับมาเวียงเชียงใหม่ แล้วจึงไป
 เชิญเสด็จเจ้าพ่อท้าวผายูราชโอรสซึ่งครองนครพิงค์เชียงใหม่ เจ้า
 พ่อท้าวผายูจึงให้ราชบุตรตนชอพ่อท้าวคือนายอยู่รักษานครพิงค์เชียงใหม่
 ค้างพระองค์ ส่วนตนเจ้าพ่อท้าวผายูก็เสด็จไปเวียงเชียงใหม่ จัดการ
 ฌาปนกิจปลงพระศพเจ้าพระยากำฟูเสร็จแล้ว ประทับอยู่เวียงเชียงใหม่
 ได้สองเดือนกับสี่ห้าวัน ก็เชิญพระอัฐิธาตุพระราชบิดากลับลงมา
 เมืองนครพิงค์เชียงใหม่

จึงให้สร้างเจดีย์บรรจุพระอัฐิธาตุเจ้าพระยากำฟูไว้หน้าบูรพโกสีย์ระ
 ตุสวนนอกไม้ร้อยวา สร้างพระพุทธรูปยืนประจำซุ้มกุหาสี่ทิศแล้วให้
 สถาปนาอารามในที่นั้น มีนามปรากฏว่าอารามพระเชียง ที่หน้าวัดถนน
 เป็นที่ของสนาม เป็นที่ราษฎรมาประชุมชอชาย คนทั้งหลายพากันเรียก
 คลาคนันท์ว่า "สี่เชียงใหม่" ครั้นนานมากเลยเรียกนามวัดนั้นว่าวัด

“เสด็จพระเจ้า” ครั้นสิ้นมาภายหลังได้เสด็จพระพุทธสิหิงค์เข้าไปใน
 อารามนี้ จึงได้มีนามปรากฏว่าวัดพระสิงห์สืบมาจนทุกวันนี้

ลำดับนั้นเสนาอำมาตย์ราชกวีมนตรีผู้มีกำลังหลายพร้อมกันทั้งพระ
 ราชพิธีราชาภิเษกเจ้าพ่อท้าวผายุ พระชนม์มีอายุได้ ๒๘ พรรษา ขึ้น
 เสวยราชสมบัติเป็นพระมหाराชเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ ในรัชกาลที่ปกศก
 รัชกาลที่ ๗๖๗ (เจ้าเชียงใหม่องค์นั้นในฉินกาลมาลีนีเรียกพระนามว่า
 พระเจ้าหริยู แต่ในตำนานพระพุทธสิหิงค์เรียกว่าพระเจ้าท้าวผายุ)

เมื่อท่านได้ครองราชสมบัติแล้ว จึงให้ไปอาราธนาพระมหาอภัย
 ขุนฟ้าเดรกขัณษิย์สังข์ ๓๐ รูปยังเมืองหริภุญไชย มาเป็นสังฆราชา
 ครองอาวาสวัดเสด็จพระเจ้า ซึ่งทรงสร้างนั้น

เจ้าพระยาผายุเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ มีราชบุตรสององค์เกิด
 แด่นางจิตราหรือราชธิดาเจ้าจิวเถลิงผู้ครองขรราชนคร (เชียงใหม่)
 ราชบุตรองค์ใหญ่ทรงนามหลายอย่าง เมื่อพระชันษาได้ ๑ เดือนชื่อว่า
 พ่อท้าวพันธุ ครั้นเจริญมาเรียกว่าพ่อท้าวเวสภู ดัดนั้นมาเรียกว่าพ่อ
 ท้าวภอนา ด้วยเหตุพระราชบิดายกที่ดินพันนาทูนให้กินตอหนึ่ง (ตอ
 คือโกฏี) ภายหลังจึงเรียกว่าพ่อท้าวภอนา (ในฉินกาลมาลีนีเรียกว่า
 กิตระนา) พระราชบุตรองค์น้อยนั้นทรงนามพ่อท้าวมหาพรหม เมื่อ
 พระเจ้าผายุได้ครองราชสมบัติณเมืองนครพิงค์เชียงใหม่แล้ว จึงให้
 ราชบุตรองค์ใหญ่ชื่อพ่อท้าวภอนาไปครองเมืองไชยบุรีเชียงใหม่ ให้
 พ่อท้าวมหาพรหมราชบุตรองค์น้อยไปครองเมืองเชียงใหม่

พระเจ้าผายุมหาราชครองเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ ทรงตั้งอยู่
 ในทิศพิธราชธรรมสัมมาปฏิบัติ บำรุงพระพุทธศาสนาวิมลกถาใน
 แคว้นแคว้นนครพิงค์เชียงใหม่ พระองค์ดำรงราชมาได้ ๒๘ พรรษา
 สวรรคต ๗๒๘ ปีระแหมนพศก พระเจ้าผายุมหาราชทรงพระประชวร
 กี่เสด็จสวรรคต พระชนม์ได้ ๕๗ พรรษา เสด็จมาคัยทั้งหลายจึงไป
 อัญเชิญเจ้าท้าวก้อนามาจากเมืองไชยบุรีเชียงแสน รัชราชภิเษก
 เป็นพระมหาราชผ่านสมบัตินครเชียงใหม่สืบไป เมื่อทำอภิเษก
 ได้เดิลงราชสมบัตินั้นพระชนม์ได้ ๕๐ พรรษา จึงให้พ่อท้าวมหาพรหม
 อุนธาภิราชเป็นใหญ่ในนครเชียงรายเชียงแสนแลเมืองฝางทั้ง ๓ นคร
 เจ้ามหาพรหมก็เสด็จขึ้นไยประทับแรมเมืองเชียงแสน สถาปนาอาราม
 ขึ้นชื่อว่าวัดบุญยืน ในเมืองเชียงแสนในจุลศักราช ๗๒๘ ปีระแหมนพศกนั้น
 ครั้นอยู่มาได้ ๓ ปี ก็เสด็จมาเสวยความเมียงณเมืองเชียงแสน
 และทำชนพนันยิงธนู ยังมีลูกชนหมายนาผู้หนึ่งรับอาสายิงธนูชนะ
 หื้อ ๆ เลิกทัพกลับไป เจ้ามหาพรหมจึงถวายบุตรพระไชยสุวิราชผู้
 ครองนครเชียงใหม่ ให้ตั้งลูกชนหมายนาผู้มีความซื่อซื่อแผ่นดิน
 นั้น เป็นพระยาศรีวิสุทธิมหาไชยสงครามลุ่มพากันเมืองเชียงแสน แล้ว
 เจ้ามหาพรหมก็เสด็จกลับมาสถิตคัยสำราญชยุดนเมืองเชียงรายทั้งเก้า
 ฝ่ายพระเจ้ากอนาครองราชสมบัตินครพิงค์เชียงใหม่ ประ
 กอบชอชยด้วยทิศพิธราชธรรมเลื่อมใสในพระวรพุทธศาสนา แลพอ
 พระทัยศึกษาศิลปศาสตร์ต่าง ๆ ทรงชำนาญนานในทางโหราศาสตร์

คัพทศาสตร์ นิทานอุเทศ เพทางศาสตร์ คชศาสตร์ เป็นต้น ทรง
 พระปรีชาสามารถในราชกิจใหญ่น้อยต่าง ๆ ท้าวพระยามา ๆ ประเทศ
 ทั้งหลายก็ยกย่องน้อมนำบรรณาการขียนถวายขมิ้นชาติ กาลยามัน
 เมืองนครพิงค์เชียงใหม่สมบุรณ์ด้วย อนุญาตอาหารและแสนเสนามาทัก
 ราษฎรประจำผู้กล้าผู้หาญ ขริบด้วยศฤงฆารแลราชสมบัต ราษฎร
 ชื่นขานชื่นเย็นเป็นทีเกษมสุขทั่วกัน

บริเวทที่ ๑๗

ว่าด้วยศาสนาวงศ์ลังกาไปถึงเชียงใหม่

ในแผ่นดินพระเจ้ากษัตริย์นครพินังเชียงใหม่องค์นี้ ได้มี
ศาสนาตั้งการวงศ์ซึ่งเข้ามาทางรามัญประเทศ ได้ไปประดิษฐานยัง
นครพินังเชียงใหม่ มีพระมหาสมณเถรผู้ไปแต่พระนครสุโขทัยเป็นต้น
มีเรื่องที่จะกล่าวต่อไปนี้

ด้วยในระหว่างเวลาตั้งแต่จุลศักราชได้ ๖๘๓ ปีเป็นต้นมา มี
พระมหาเถรรามัญชาวเมืองมคธมานคร (เมาระตะมะ) รูปหนึ่ง ได้ไป
อุปสมบทมาแต่เมืองลังกาสิงห์ แล้วกลับมาตั้งศาลาคณะลังกา
วงศ์อยู่ในเมืองมคธมานคร พระมหาเถรองค์นั้นมีนามว่าอุทุมพรขยผา
มหาสวามีเจริญศรัทธาอันคุณปรากฏกิติศัพท์มาถึงสยามประเทศนี้ ครั้ง
นั้นมีภิกษุชาวเมืองสุโขทัยสองรูป ชื่อพระอินมทสิรูปหนึ่ง ชื่อพระ
สมณะรูปหนึ่ง ได้ไปเรียนพระไตรปิฎกยังกรุงพระนครศรีอยุธยาใน
สำนักขางารยที่ทศทายแห่ง แล้วกลับมาสำนักอยู่กับพระมหาเถร
สังฆราชาขยพัทธ ในเมืองสุโขทัย อยู่มาภิกษุทั้งสองนั้นได้ทราบข่าว
สารที่ลาสิกขาแห่งพระอุทุมพรขยผามหาสวามีเถรเจ้านั้นก็มีใจใฝ่ศึกษา
จึงนมัสการลาพระสังฆราชา แล้วก็พากันไปสู่สำนักพระมหาเถรนั้นยัง
รามัญประเทศมคธมานคร วัชอุปสมบทแปลงในสำนักพระมหาเถร

อุทมพรหมทาสวามีแล้ว ก็อยู่ศึกษาเวียงนคัมภีร์พระปริยัติปฏิบัติศาสนา
 ในสำนักนั้นโดยคคิลังกามาได้ ๕ พรรษา แล้วจึงกลับมายู่เมือง
 สุโขทัยได้ ๓๐ พรรษา จึงเอาอุปถัมภ์ทาเปช ๘ รูปไปขอขในสำนักพระ
 อุทมพรหมทาสวามีอีกครั้ง เพื่อจะนำมาตั้งคณะภิกษุสงฆ์ตั้งกา
 วงศ์ในเมืองสุโขทัย พระมหาทาสวามีก็ให้นิสสัยนายกลมาขัติแก่พระ
 เถรทั้งสองให้นำศาสนาไปสู่สยามประเทศ

ครั้งนั้นพระมหาอโนมทลีมาอยู่เมืองเฉลียงกำแพงเพชร พระ
 มหาสุมณมาอยู่เมืองสุโขทัย กระทำวินัยกรรมเป็นคัมภีร์อุปสมบท
 แลสืบมาสมมุติโดยคคิลังกาในเมืองทั้งสองนั้นสืบมา พระมหาธรรม
 ราชาเจ้าพระนครสุโขทัย สร้างวัดศกตำบลสวนมะม่วงชื่อวัดอัมพวัน
 ให้พระมหาสุมณเถรอยู่ครองวัดนั้น ภายหลังเรียกว่าวัดป่าแก้ว

อยู่มาคัมภีร์หนึ่งพระมหาสุมณเถร นิมิตรฝันว่าเทพยดามาบอก
 ว่าพระบรมสารีริกธาตุแห่งองค์สมเด็จพระพุทธเจ้า ขึ้นพระเจ้าศรีธรรมมา
 โศกราชแรกมาบรรจุไว้ถ้ำเจดีย์ในเมืองยางรา ซึ่งขคัมภีร์เจดีย์ได้
 พังเสียแล้ว มีกษัตริย์ไม่เข้มคัมภีร์ใหญ่สันฐานเหมือนรูปม้านั่ง เป็นล้าคัมภีร์อยู่
 ณที่บรรจุพระธาตุนั้น พระบรมธาตุนั้นระไกร ไปประดิษฐานอยู่เมือง
 นครพิงค์เชียงใหม่ที่เวียงเหนือคัมภีร์นี้ ครั้นวันรุ่งขึ้นพระมหาสุมณเถร
 จึงเข้าไปถวายพระพรลาขอพระยาศรีธรรมราชา เจ้าผู้ครองเมืองสุโขทัย
 แล้วก็ไปสู่เมืองลัทธิชานาลัย แจ้งข่าวลัทธิชานาลัยแก่พระบาทเจ้าตั้ง
 เทพยดามาให้นิมิตรนั้นแก่พระยาภาไทยผู้ครองเมืองลัทธิชานาลัย พระยา

ภาไทยก็ขี้ทีปราโมทย์ จักให้กำลังอันจะให้แล้วหัตถกรรมแก่พระมหา
 สุมณเดร ๆ ถวายพรลาพาพวกกำลังไปตรวจดูสถานที่พระเจดีย์ร้าง
 ณเมืองขางกาเท่านั้น พระมหาสุมณให้ปลุกปั้นสงครทำสักการบูชา
 พระพุทธคุณขอความปฏิหารแห่งพระบรมธาตุ ครั้นเวลาราคีพระมหา
 สุมณชวนนร่านกระทำนมีสักการธาธาธาพระบรมธาตุแล้ว จึงแต่งแล
 ไปโดยรอบก็ไต่เห็นรัสมิพระบรมธาตุกระทำปาฏิหารย์ไฟโรจโชตนาการ
 ชนธกอกอกเข้มนั้น เธอจึงเอาธงไปปักไว้เป็นสำคัญ ครั้นรุ่งขึ้นจึงให้
 ชุกลงนทนนกพิชชี่และศิลา ครั้นชุกต่อ ๆ ลงไปอีกก็ไต่ชะรอยเท้า
 ผลมะกอกขรรพระบรมธาตุองค์หนึ่งทรงสันฐานเท้าเมล็ดถั่วทิม (ถั่ว
 เขียว) มีวรรณกิงสีทองอยู่ กระทำไสตสรขำระพระสารีริกธาตุนั้นแล้ว
 ก็นำมายังเมืองลัชนาลัย พระยาภาไทยก็กระทำสักการบูชาเป็นอันมาก
 แล้วพระมหาสุมณเดรก็เชิญพระบรมสารีริกธาตุนั้นไปยังเมืองสุโขทัย ส่า
 แกลงต่อพระยาศรีธรรมราช ๆ ไม่ปลงพระทัยเชื่อถือ เหตุด้วยพระ
 บรมธาตุมิไต่กระทำปาฏิหารย์อันใดให้ปรากฏ จึงพระยาศรีธรรมราช
 ก้อนุญาตให้พระสุมณเดรรับพระบรมธาตุนั้นไปรักษาไว้ พระบรมธาตุ
 จึงไต่คักอยู่กับพระมหาสุมณเดร

ครั้นอยู่มาพระยาก็อนาเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ ไต่ทราบข่าวสาร
 สุปฎิพนันทาที่คุดนแห่ง พระมหาเดรรามัญผู้ มีนาม ว่าอตุมพรบุษยามหา
 สวามินั้น จึงใช้ราชบุรุษไปอาราธนามหาสวามิเจ้าให้มา สืบพระศาสนา
 ในประเทศของพระองค์ มหาสวามิเจ้าไม่มา ให้แต่ภิกษุผู้เป็นศิษย์

๑๐ รูปมีพระอนันตเถรเป็นประธานมาแทน พระเจ้าเชียงใหม่ให้จัด
 รัชพระเถรรามัญ ๑๐ รูปนั้นสำนักอยู่ฉะวักโลก แล้วอาราธนาให้
 กระทำวินัยกรรมสัมมุขีมาและอุปสมบท พระเถรรามัญทั้ง ๑๐ รูป มี
 อานันตเถรเป็นประธาน ก็ถวายพระพรแก่บรมกษัตริย์ว่าพระอรหันตพร
 ขุขณมหาสวามีได้อนุญาตให้พระมหาสุมณเถรชาวเมืองสุโขทัย เป็น
 ผู้นำพระศาสนามาประดิษฐาน ณ ประเทศนี้ แต่พระเถรรามัญ
 ทั้ง ๑๐ นี้หาได้รับอนุญาตไม่ เพราะฉะนั้นขอมหาราชเจ้าจึงให้
 อาราธนาพระมหาสุมณเถรเจ้าองค์นั้นมาเป็นประธานอาศรมทั้งหลายจึง
 จะทำสังฆกรรมพร้อมด้วยพระมหาสุมณเถรคนนั้น

ครั้งนั้นพระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ จึงแต่งให้หมื่นเงินทอง กับ
 ประชาวยอกประชาราษฎร ในชื่อกาลมาลินีว่าไสยยันต์อำมาตย์ เป็น
 ทูตเชิญราชสาสน์และบรรณาการไปถวายพระยาจักรีธรรมราชเจ้าพระนคร
 สุโขทัย ขอพระมหาสุมณเถรไปสืบศาสนาในพระนครพิงค์เชียงใหม่
 พระยาจักรีธรรมราชก็อนุญาตให้พระมหาสุมณเถรไปสืบศาสนาในนคร
 พิงค์คามประสงค์ พระมหาสุมณเถรจึงมอขปลงภาระให้พระชานันตเถร
 ผู้เป็นศิษย์รับปกครองอาวาสวัดบ้านแก้วเมืองสุโขทัยแทนคัมแล้ว มหา
 สุมณเถรก็พากันมารกสปลสามเณรผู้เขียน หลานไปยังเมืองนครพิงค์เชียง
 ใหม่พร้อมด้วยทูตเชียงใหม่

เจ้าท้าวโกธนาเจ้านครพิงค์เชียงใหม่เสด็จออกมากับอันรับพระมหา
 เถรถึงค่ายลแสนเข้าห่อเชียงเรือ อาราธนามาสำนักอยู่ฉะวักพระยีน

เจดีย์ จึงเชิญพระบรมธาตุขึ้นสถิตยเหนือพระกษัตราธิราช ยืนฐาน
 เสด็จข้างพระที่นั่งไป ข้างทรงพระบรมธาตุนั้นก็ย้ายหน้าเทินออก
 ประคองหัวเวียงไปขึ้นสู่คอกขอสระบรรพต (คือคอกขอสเทพ) ไปถึงมาลาต
 ก็หยุดอยู่ ครู่หนึ่งจึงขึ้นไป ค่อยไปจนถึงจอมเขาแล้วก็หยุดอยู่ ณ
 พระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่กับพระมหาสมณเถรารามก่อนสร้างพระเจดีย์
 ขึ้นพระบรมธาตุนี้ไว้ ณ จอมเขาที่นั้น ในรัชชกาลพุทธศักราช ๒๔๘
 พิศายมาศเพ็ญวันพุธ จันทรเสวยฤกษ์ ๑๖ ขึ้นฤกษ์สถาปนาพระเจดีย์
 ธาตุสเทพ อันปรากฏอยู่ ณ จอมเขาหลังเมืองนครเชียงใหม่สืบมาจน
 ทุกวันนี้

เจ้าท้าวภอนาพระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ มีพระราชชษฐภ
 นางยสุนทรราชเทวี อันเป็นนิตดาท้าวเวียงเจ้าเมืองเชียงขององค์
 หนึ่งเมื่อวันประสูติราชกุมารนั้น ท้าวพระยาต่างประเทศนำเครื่องราช
 บรรณาการมาถวายเป็นอันมาก จึงขนานพระนามตามนิตินั้นว่า
 พ่อท้าวแสนเมืองมาราชกุมาร (ในชื่อนี้กาลเรียกสักขณชุกราคม)

ก่อนนั้นท้าวภอนาพระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ เสด็จไปสร้างวังอยู่
 นอกเวียงด้านทิศเหนือใกล้กับวัดพราหมณ์ พระองค์ทรงราชสมบัติมา
 ได้ ๒๑ พรรษาพระชนมายุได้ ๖๑ พรรษาทองพระประชวรก็เสด็จทรงศ
 ษามาตย์ราชมนตรี เสด็จออกทัพหลายทีเชิญเสด็จเจ้าแสนเมืองมาราช
 โอรสพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษาขึ้นเถลิงราชสมบัติสืบสนองพระราชบิดา

ฝ่ายเจ้าท้าวมหาพรหมอนชาผู้ครองเมืองเชียงราย ไต่ท้าวข่าว
 ว่าพระเชษฐาธิราชที่วงศ์ท กยกรพลโยธามาเป็นอันมากเพื่อจะแย่ง
 ราชสมบัติ เจ้าแสนเมืองมาผู้เป็นหลาน จึงมาตั้งทัพอยู่ที่ค่ายล
 หนองชี่ ซึ่งต่อมาภายหลังเรียกว่าหนองพระชี่ แล้วใช้ให้มายชักแค้น
 อัครมหาเสนาในเมืองนครพงศเชียงใหม่ผู้ชื่อว่าแสนผานองว่า จะขอ
 เข้าไปถวายบังคมพระเศศพระเชษฐาธิราช ฝ่ายอัครมหาเสนาแสน
 ผานองได้แจ้งเหตุอยู่ก่อนแล้วจึงตอบไปว่าจักแต่งไปต้อนรับเสด็จให้สมควร
 แก่พระเกียรติยศ แล้วอัครมหาเสนาแสนผานองก็สั่งให้จกกำลังพล
 หมั่นหนักขนประจำรักษาพระนคร แล้วแต่งพลยกกองหนึ่งออกตั้งทัพไชย
 นอกเมือง ให้ระเบงฆังกลองให้ร้องเอิกเกริก โกลาหลอยู่ ฝ่ายเจ้า
 ท้าวมหาพรหมเห็นดังนั้นก็ทราบดีว่า พระทัยว่า ชาวเมืองเชียงใหม่ไม่เข้าใจ
 คอย เหวี่ยงนการระตือรบเจ้าท้าวมหาพรหมจึงตอบที่พลึงไปทางทิศใต้
 เข้ากวาดครัวชาวเวียงกุมกามไทแต่ผู้หญิงกยสิ่งของและเด็ก แล้วก็
 ยกเลยไปทางซ้ายข้างไปตั้งขยี่ริมบ้านแม่ชาน ฝ่ายแสนผานองก็ให้
 หมื่นโตกนครคุมพลหมื่นสี่พันอยู่รักษาเมือง ครั้นแสนผานองคุมพล
 เล็ดพันยกไปตามคันทพท้าวมหาพรหม ไปทันกันในเวลาที่เที่ยงคันทกขยี่
 พลเข้าโจมตีกของทัพท้าวมหาพรหมแตกกระเจีตกระเจายพ่ายหนี ไต่
 ครอบกระบวรพิสัยสิ่งของชาวเวียงกุมกามนั้นคืน และไล่ข้างมีไสตรา
 วอและตะลุยเป็นมาก เจ้าท้าวมหาพรหมกับข่าวไพร่ที่เหลือตายก็พา
 กันหนีลงไปแทนดลียง ไปพึ่งพระยาขรมโคตรจักรกรุงศรีอยุธยา ฝ่าย

ขุนแสนพานองก็เลิกทัพคืนเข้าเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ จึงให้ประชุม
 เสนามาตย์ทั้งปวงประชุมปรึกษาเห็นว่า ทำวรมหาพรหมเสียดีพหนี
 ไปเมืองไตครั้งนี้ คิ้วยกจะนำกองทัพกรุงพระนครศรีอยุธยาขึ้นมา
 ศึกเมืองเราเป็นแม่นมั่นจะจัดการปลงพระศพเจ้าท้าวถือนาเห็นมีทัน จำ
 จะจัดการจัดการของกันชาติกรรักษาพระนครก่อน จึงให้เอาทัพกำแพง
 เมืองค่านวคพรหมณ เชิญพระศพเจ้าท้าวถือนาเข้ามาไว้ในเวียง
 แล้วให้ยกกำแพงเมืองที่พงน ให้ตั้งเกา แดงการ ขงกันนครด้วย
 ประการต่าง ๆ โดยกวดขัน และให้เจ้าหมื่นโลกนครยกทัพไปรักษา
 เมืองนครเขลางค์ไว้

ฝ่ายเจ้าท้าววรมหาพรหมหนีไปพึ่งกรุงพระนครศรีอยุธยาได้สองเดือน
 กยสัยหาวัน ถิ่นากกองทัพไทยยกขึ้นมาทางเมืองนครเขลางค์ หมื่น
 โลกนครก็แต่งทัพข้างยกออกไปตั้งรับรบณที่ใกล้วัดเชียงภูมิ ครั้งนั้น

ที่ว่าพระยาบรมไตรจักรนั้น ได้ลอบศึกกราชบุตรกับแผ่นดินส้มแดง
 พระอินทรราชา ในพระราชพงศาวดารมีว่าศึกกราช ๑๖๕ บีมะแมเบ็ญจศักดิ์
 มีชาดมาดำพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้าเมืองพระพิษณุ ไต่กเสด็จสวรรคต
 และเมืองเหนือทั้งปวงเป็นเจตนาจึงเสด็จขึ้นไปตั้งเมืองพระบาง (เมือง
 ย่าง) พระยาบาทเมืองพระยารามออกมมาถวายบังคมพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
 กตไปยังพระนคร แต่จริงให้ส้มแดงพระเจ้าดุกเธอ เจ้าชายพระยาครอง
 เมืองสุพรรณบุรี เจ้าชายพระยาครองเมืองแพร่ศรีราชา (สุพรรณบุรี)
 เจ้าสามพระยาครองเมืองชัยนาท

นางเมืองภรรยาเจ้าหมื่นโลกนครกำลังทรงครรภ์อ่อน ๆ แต่ทั้งตัวเป็นผู้
 ชายทรงช่าง อายุน้อย ออกช่วยพระสามในการรบศึก กองทัพทั้งสองฝ่าย
 ได้สู้รบกันเป็นสามารด กองทัพไทยก็ล่าถอยไปทางเมืองลพบุรี
 ซึ่งกองทัพสู้รบกันนั้นได้ ชื่อว่าค่ายลนสนนุก ครั้นนางเมืองประสูติ
 ยศรนั้นเป็นชายจึงได้ มีนามว่าเจ้าหาญแต่ทั้ง (คือกล้าหาญตั้งแต่อยู่ใน
 ในครรภ์)

ครั้นอายุการศึกสงครามแล้วจึงได้ตั้งการสถาปนาพระศัพเจ้า
 ท้าวโกนา แล้วตั้งพิธีปราบดาภิเษกเจ้าแสนเมืองมาพระชนมายุ ๓๔ ปี
 แต่ในขณะกาลมาสันเรียกกว่าเจ้าลกษณชราคมว่าพระชัชวาล ๒๓ ปี ขึ้น
 เสด็จราชสมบัติเป็นพระมหाराชเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ ในรัชชวตโทษก
 จุลศักราชได้ ๗๖๑ เดือนแปด (คือเดือนหก) เพ็ญวันพุธ

ฝ่ายเจ้าท้าวมหาพรหมซึ่งไปพึ่งเมืองไต ไม่นานเท่าใดก็กลับคืนมา
 ไต่พระพุทธรูปทองคำจากเมืองกำแพงเพชรด้วยในคราวนั้นนำมาถวาย
 แก่พระเจ้าแสนเมืองมา พระเจ้าแสนเมืองมาจึงให้เชิญพระพุทธรูป
 ชินรดยุคนกตั้ง ถวายบนแท่นชกนไป เพื่อจะประดิษฐานพระพุทธรูป
 ฌรดยุคนกราม ครั้นชกนไปถึงสนามหน้าวัดเชียง พระรดก็ตกขัด
 หยตอยู่ณะที่นั้นชกนก็ไปมีไต่ พระเจ้าแสนเมืองมาก็ว่าพระพุท
 ธรูปจะพอพระทัย อยู่ วัตน์ จึงให้เชิญพระพุทธรูปเข้าประดิษฐานไว้
 ในวิหารวัดเชียงพระนั้น นามวัตน์นั้นจึงได้เปลี่ยนเรียกว่าวัดพระสิงค์
 สืบมาจนกาลบัดนี้

เจ้าแสนเมืองมาเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ได้ มีเวรพยายามท้อโทษ
แก่เจ้ามหาพรหมผู้เป็นพระเจ้าอาว์ จึงกลับพระราชทานเกียรติยศให้
เป็นเจ้าไปครองเมืองเชียงรายคังเก่า

เรื่องเหตุการณ์เจ้ามหาพรหมไปใต้พระพุทธสิงค่อนเป็นพระดำคัญ
ในเมืองกำแพงเพชรมาตามทีปรากฏในตำนานเมืองเชียงใหม่ ไม่
ต้องกั้นกับในตำนานพระพุทธสิงคอง พระโพธิ์รังษิมหาเถรได้รักษาไว้ใน
มคธภาษา ในตำนานเมืองเชียงใหม่กล่าวแต่ว่าเมื่อเจ้ามหาพรหมหนี
ไปครั้งนั้นได้ ไปอาศัยอยู่ ณ เมืองกำแพงเพชร ได้เป็น สหายรักใคร่กันกับ
เจ้าเมืองกำแพงเพชร ครั้นภายหลังได้ลอบสมัครรักใคร่ กับมารดา
เจ้าเมืองกำแพงเพชรด้วย จึงได้ ให้พระพุทธสิงค่อน มาแก่ เจ้าท้าวม
มหาพรหม ๆ จะอยู่ต่อไปในเมืองกำแพงเพชรก็ได้ จึงได้กั้นขึ้น
เข้าหาพระเจ้าแสนเมืองมาผู้เป็นหลานซึ่งครองนครพิงค์เชียงใหม่ แต่
ในตำนานพระพุทธสิงค่อนมีข้อความเป็นอย่างอื่น ทั้งจะสาธกไว้ต่อไปนี้

บัดนี้จะกล่าวแทรกข้อความตามตำนานพระพุทธสิงคอง พระโพธิ์
รังษิมหาเถรผู้แก่งกัณท์ จามเทววงษ์ได้แก่งไว้ และพระรัตนขัญญา
อมตเจ้าวัด โพธาราม เมืองเชียงใหม่ ได้แก่งไว้ ในคัมภีร์ข้อ
ซึ่งกล่าวมาดั้นมีข้อความคล้ายกัน ใจความว่าพระพุทธสิงคองท่าน
เกิดพระมหากษัตริย์กรุงลังกาก็พระอรหันต์ ๒๐ องค์ได้สร้างไว้ด้วย
ทองสัมฤทธิ์หนัก ๓๖ บัลลระตามรูปนิมิตร์ ซึ่งพระยานาคนฤมิตรตนเป็น
พระพุทธรูปให้เห็นพระพุทธรูปองค์นี้ได้ประคิยฐานอยู่ที่มณฑลพายัพพระทันต

ชาติที่กรุงลังกามาช้านาน ครั้นอยู่มาเมื่อพระมหากษัตริย์กรุงสุโขทัย
 ของทหนึ่ง ในตำนานพระพุทธรูปสี่ทึงคือออกพระนามว่าพระเจ้าสี่ขันธ์
 แต่ในชื่อกลางมาสิ้นออกพระนามว่าพระเจ้าโจกราช เสด็จไปประพาส
 ดงเมืองศรีธรรมนคร พระเจ้าศรีธรรมราชได้ส่งของพระเจ้าสี่ขันธ์
 แด่ทงทุกเชิญราชสาสน์ไปขอพระพุทธรูปสี่ทึงต่อพระเจ้าสี่ทึงทหนึ่ง ก็อนุญาต
 ให้มาที่ขราชทต เวลานั้นมีขยปางเสียดกลางสมทร แต่พระพุท
 ธรูปสี่ทึงทหนึ่งไม่ยอมนามาจนถึงเมืองศรีธรรมราช พระเจ้าสี่ขันธ์
 จึงได้พระพุทธรูปสี่ทึงนั้นมาไว้ยังพระนครสุโขทัย เช่นเดิมมา ครั้นพระ
 เจ้าสี่ขันธ์ราชก็ขยสูญทึงทตแล้ว พระโอรสันทิดาได้ครองราชสมบัติ
 สืบพระวงศ์ต่อ ๆ มาในกรุงสุโขทัยได้ ๕ ชั่วแผ่นดิน ถึงแผ่นดินพระ
 เจ้าอรรดลือไทยเพี้ยนแต่ในการ พระราชกษัตริย์ฝ่ายเดียวกันได้ คีตราชกิจ
 การณรงค์สงคราม ครั้นนั้นจึงพระเจ้ารามมาอัยกกรุงอโยธยา มหานคร
 ขกัตรงกัโยธยามาอัยกเมืองทศากระนคร อันเป็นกึ่งเมืองสุโขทัยนั้นได้
 จึงให้ราชโอรสทรงนามเศษราชกุมารของทศากระนคร แต่เนอความใน
 ชื่อกลางมาสิ้นว่าเมืองทศากระนครคือเมืองชยนาทเกิดฝนแล้งชาวแพง
 พระเจ้ารามมาอัยกจึงมาขกครองเอาเมืองชยนาทได้แล้วให้วคเคชอมาอัย
 เจ้าเมืองสุวรรณภูมิอยู่ร้งเมืองชยนาท ภายหลังเจ้าอรรดลือไทยขอ
 ถ้ายเมืองทศากระนครพระเจ้ารามมาอัยกอนุญาตให้ เจ้าอรรดลือไทย
 จึงให้พระกนิษฐภคินีของพระองค์อยู่ครองกรุงสุโขทัย ส่วนพระองค์

ยี่ดะหนึ่ง & กหาปนะถักขเนนคำดังกั & คำดิง

พงเจ้าพระพุทธรูปหิ้งก็มาอยู่ณเมืองทศาคระนครกรุงนครายเท่าที่เองคต ภาย
 หลังพระเจ้ารามาชัยติกลยไต่เมืองทศาคระนครกึ่งเก่า จึงเชิญเสด็จ
 พระพุทธรูปหิ้งก็ลงไปณกรุงศรีอยุธยา แต่ความในขณะนั้นว่า
 ฤๅไชยขามาคย์เจ้าเมืองสุพรรณมาแย่งราชสมบัติ พระเจ้ารามาชัยติ
 กรุงศรีอยุธยาไต่แล้วยกมาตีเมืองชัยนาทไต่ เชิญเสด็จพระพุทธรูปหิ้งก็
 ลงไปแล้วให้พรหมอำมาตย์ยกมาตีเมืองสุโขทัย ฤๅไชยขามาคย์ยก
 อย่างเรียกว่า ฤๅไชยขามาคย์เจ้าเมืองกำแพงเพชร ส่งพระวอชนนินไป
 ถวายสมเด็จพระบรมราชากรุงพระนครศรีอยุธยา แต่ในตำนานพระ
 พุทธรูปหิ้งว่าพระยาอนุชิตเสวยราชสมบัติในนครราชสีมาการคือเมือง
 กำแพงเพชร ฤๅไชยขามาคย์พระมารดาที่วอระกืออันเขาพระพุทธรูปหิ้ง
 คนมา พระนางจึงให้พระราชโอรสส่งพระองค์ไปถวายแก่พระเจ้ารามาชัย
 ติ ฤๅไชยขามาคย์ก็ทรงพระกรรณาเสนาหาเป็นอันมาก ครั้นไต่ที่หลวงพระนางก็ทูล
 ขอพระพุทธรูปของสมเด็จพระองค์หนึ่ง เพียรส่งไปไว้เมืองกำแพงเพชร
 พระเจ้ารามาชัยติก็ไปทูลอนุญาตพระราชทาน นางจึงไต่เชิญพระพุท
 ธรูปหิ้งส่งไปให้พระยาอนุชิตหรือ ฤๅไชยขามาคย์ราชบุตรชนเมืองกำแพง
 เพชร ภายหลังพระเจ้ารามาชัยติทรงทราบว่าเขาพระพุทธรูปหิ้งส่งไป
 ก็ไม่ไปทูลให้เอากลับคืน พระนางถวายตูล่วงวอนขอครอหล่อจำลอง
 องค์แล้ว นางจึงส่งกลับคืนมาการก็ระงับยติกันมา

ลำดับนั้นจึงกล่าวถึงเมืองเขมรใหม่ว่ามพระมหากษัตริย์องค์หนึ่งทรง
 พระนามว่า ฤๅไชยขามาคย์เป็น โอรสสมเด็จพระเจ้าตากมหาราชเสวยราช

สมบัตินครกรุงศรีอยุธยา (เชียงใหม่) มีพระอนุชาทรงนามสมเด็จพระ
 พระเจ้ามหาพรหมมาธิราชเสวยสมบัตินครกรุงศรีอยุธยา (เชียงราย)
 ครั้นมีภักษชาวเมือง กำแพงเพชร รูปหนึ่ง นำรูปขึงจำลองพระพุท
 ธิหังคะไปถวายพระเจ้าเชียงใหม่ได้เห็นก็ไปรทอยากไ้พระพุทธรูปหังคะมา
 ไว้บูชาณเมืองของพระองค์ ๆ จึงทูลขอพลโยธาพระเจ้าเชียงใหม่
 ใหม่ ได้กำลังพลแยกหมื่นยกมาล้อมเมืองกำแพงเพชรไว้แล้ว ให้
 พระสุคนธ์เถรเข้าไปเจรจาว่ากล่าวให้พระยาอนุชิตยอมถวายพระพุท
 ธิหังคะ พระยาอนุชิตเห็นจะสู้รบค้ำทานมิได้ จึงแต่งบรรณาการเครื่อง
 ช้างอย่างค้ำส่งไปถวายแก่พระเจ้าพรหมราชขอเป็นทางพระราชไมตรีและ
 ยอมถวายพระพุทธรูปหังคะ แต่ขอให้พระเจ้ามหาพรหมมาธิราชดอชทัพไป
 ก่อนจึงจะส่งพระพุทธรูปหังคะตามไปถวายภายหลัง เพราะว่ากองทัพ
 พระเจ้ารามมาธิราชได้ยกขบวนมาถึงนครไชยบุรี (เชียงใหม่) แล้ว
 ถ้าเสด็จมาถึงก็เห็นว่าไม่ได้พระพุทธรูปหังคะไป พระเจ้ามหาพรหม
 มาธิราชจึงดอชทัพไปยับยั้งอยู่เมืองสุโขทัยนคร (เมืองตาก) ครั้นครบ
 ๘ วันพระเจ้าอนุชิตก็เชิญพระพุทธรูปหังคะลงมาขอให้พระสุคนธ์เถร
 นำไปถวายพระเจ้ามหาพรหมมาธิราช ๆ ก็เสด็จพกกลับคืนไปแจ้งราช
 กวณแก่พระเจ้าเชียงใหม่ราชธานีเชียงใหม่ แล้วก็ทูลขอพระ
 พุทธรูปหังคะไปไว้ที่เมืองเชียงใหม่ได้ให้จำลองไว้เป็นสอง
 องค์เหมือนกัน

แต่ในรัชกาลมาสินว่า เจ้ามหาพรหมมาธิราชมาถึงเมืองเชียง
 ใหม่ พระเจ้ากสิณนาเชษฐาธิราชให้เชิญพระพุทธรูปหังคะไปประดิษฐานไว้

ในวัดใหญ่ แล้วจึงก่อมุกชคูหาออกจากมหาสถูปในที่ศอกคณเฑียรเพื่อ
 จะไว้พระพุทธรูปสี่องค์ที่นั่น การค้นหายังไม่ทันสำเร็จเจ้ามหาพรหมเมือง
 เชียงรายทูลขอยืมพระพุทธรูปสี่องค์ไปเป็นตัวอย่าง หล่อจำลองไว้บูชายัง
 เมืองเชียงรายพระเจ้ากิตติธรรมให้ขมไป พระมหาพรหมรับพระพุทธรูป
 สี่องค์ไปตั้งเมืองเชียงรายแล้ว เชิญต่อไปถึงเมืองเชียงแสนไปประดิษ-
 ฐานที่เกาะบันลังครระถารเฉลิมพทธาภิเศกแล้วเชิญกลับมาเมืองเชียง
 รายให้ช่างหล่อจำลองรูปพระพุทธรูปสี่องค์หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์หนึ่งพิมพ์
 เทียบกัน สำเร็จแล้วฉลองด้วยกนกกับพระพุทธรูปสี่องค์ ครั้นลศกกราช ๗๔๗
 พระเจ้ากิตติธรรมสวรรคตอยู่ในราชสมบัติได้ ๓๐ พรรษาอายุ ๔๖ ปี

พระญาติวงศ์และชนนางพร้อมใจกันอภิเศกเจ้าลักษณบรรพต
 ฝ้ายศรีเจ้ากิตติธรรมอายุได้ ๓๐ ปีเป็นพระเจ้าเชียงใหม่สืบไป ครั้นพระมหา
 พรหมได้ทราบก็ยกกองทัพมาจะชิงเอาเมืองเชียงใหม่ ครั้นมีได้ก็เลย
 ไปที่เมืองลำพูนชัย ได้กวาดครัวพลเมืองไปเชียงราย พระเจ้าเชียงใหม่
 ใหม่ยกกองทัพตามไปประชิดเมืองเชียงรายได้สู้รบกัน ฝ่ายข้างเชียงใหม่
 ใหม่มีศรัทธามั่นคงหลายคนอาสาประกอบวิธยาให้พวกเชียงใหม่เพลิด
 เพลดตกลงไป พลชาวเชียงใหม่ก็ช่วยเจ้ามหาพรหมได้มาถวาย พระ
 เจ้าลักษณบรรพตให้เอาตัวพระเจ้าอาวซึ่งทรงไว้แล้วเสด็จเข้าเมืองเชียง
 รายให้เก็บรวบรวมขันธ์และเชิญพระพุทธรูปสี่องค์คืนมายังเมืองเชียงใหม่แล้ว
 เชิญเข้าประดิษฐานไว้ ในคูหาหน้ามุขพระมหาเจดีย์ที่พระราชบิดาทรง
 สร้างไว้แต่ก่อนนั้น แล้วถวายเครื่องสักการบูชารามิศเป็นนิจนวัน
 ตรีมิได้ขาด

ยศนั้นจะกลับกล่าวความตามตำนานเชียงใหม่ต่อไป ครั้นอยู่มา
 เจ้าเมืองสุโขทัยแต่งทูตมาเฝ้าเจ้าแสนเมืองมา เจ้านครพิงค์เชียงใหม่ว่า
 ผิดใจกันกับพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา จะขอมาพึ่งสมภารพระมหาธาตุเจ้า
 นครพิงค์เชียงใหม่ ขอกองทัพไปช่วยขังกันเมืองเจ้าแสนเมืองมาจึงยก
 พลโยธาไปตั้งทัพอยู่ที่ใกล้เมืองสุโขทัย เจ้าเมืองสุโขทัยกลัวใจแข็ง
 เมืองเสียไม่ออกหา แล้วลอบยกพลโยธาออกปล้นทัพเจ้าแสนเมืองใน
 เวลาเที่ยงคืน กองทัพเจ้าแสนเมืองมาทันเตรียมตัวก็แตกกระเจิก
 กระจายพลัดพรากคุ่มกันไม่ติด ตัวเจ้าแสนเมืองมากับข้าสองคนช้ออายุ
 ช้อขบขี้หนึ่ง ช้อยระชาผู้หนึ่ง ผลัดเปลี่ยนกันแยกเจ้าแสนเมืองมา พาหนี
 ข้าศึกไปทางทัพสลัดทรายเทาดังเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ เจ้าแสนเมือง
 มาจึงยื่นขำเห็นข้าทั้งสองนั้นให้เป็นที่ขนช้างซ้ายขนช้างขวา พระราชา
 ทานเครื่องอุปโลกนวิโลกเป็นอันมาก ตั้งบ้านอยู่ไต่เชิง โลมฟาก
 ทางเมืองตะวันออก ขนทั้งสองนั้นจึงสร้างรูปช้างเผือกสองตัวไว้ซ้ายขวา
 ทางเข้าออก เหตุการณ์นั้นจึงเป็นจารึกโบราณพลสร้างรูปช้างมากต่อท้ายคน
 และยระกูเมืองทำนันก็ไต่ชื่อว่าประตูช้างเผือกมีมาตราขบท้ายคน

ถัดนั้นเจ้าแสนเมืองมาทรงขำเพ็ญพระราชกุศลให้หล่อสร้างพระ
 พุทธรูปพระพุทธรูปองค์หนึ่งไว้ยังวัดกาตโถม ใ้เนาเป็นกัลยนาสงฆ์
 สำหรับอาราม และขำเพ็ญทานการบริจาคนั้นเป็นอันมาก ลำคัยนั้น
 ยังมีพ่อค้าชาวเชียงใหม่พวกหนึ่งไปค้าขายถึงเมืองภูคามกลับมาสำนึก
 แรมทางอยู่ไต่ ไม้ นีโครอกันหนึ่ง ครั้นเวลาเที่ยงคืนรุกขเทวดามา
 สำแดงตนให้ปรากฏแก่พ่อค้าหมูนันแล้วกล่าวว่า กูมกอบพระยาภิอนา

เมื่อถูกยิงเป็นพระยาในเมืองเชียงใหม่ ไหมท้วยคชลาคร คือเป็นหมอส
 ช้างแซกคล้อภัยช้างมากนัก ครั้นรักแล้วจะไขสู่เทวโลกก็ไปมิได้
 ต้องมาเป็นรุกขเทวดาอยู่ในไม้ นีโครคณันน์ สู่ทั้งหลายรุ่งบอกแก่ลูก
 กุเจ้าแสนเมืองมาว่า ให้สร้างมหาสถูปยังท่ามกลางเวียง ให้สูงพอคน
 อยู่ไกล ๒๐๐๐ วาแลเห็นได้ แล้วจงหยากน้ำอภิเศกส่วนบุญให้แก่ก ๆ
 จงจะไปบังเกิดในเทวโลกได้ ครั้นรุ่งชนพ้อคำหมื่นนั้นมาถึงเมืองเชียง
 ใหม่ จึงไปแจ้งเหตุการณ์นั้นต่อท้าวชนนเสนาภักดิ์นำความกราบทูล
 พระเจ้าแสนเมืองมาทรงทราบ พระแสนเมืองมา จึงให้หล่อพระพุทธรูป
 ด้วยทองคำองค์หนึ่งด้วยเงินองค์หนึ่งบรรจถันอันระก่อพระเจดีย์ยังท่าม
 กลางเวียงแล้วให้ก่อรากพระเจดีย์ การก่อสร้างพระเจดีย์นั้นยังมีหิน
 สำเร็จ พอพระเจ้าแสนเมืองมาทรงพระประชวรเสด็จสวรรคต พระ
 ชนมาย์ได้ ๓๘ พรรษาอยู่ในราชสมบัติได้ ๒๕ พรรษา

พระเจ้าแสนเมืองมามีราชบุตรสององค์ต่างมารดากัน ราชบุตรองค์
 ใหญ่ทรงนามว่าท้าวชัยกวมกาม เหตุด้วยประสูติที่เวียงกวมกาม อีก
 องค์หนึ่งทรงนามชื่อว่าสามฝั่งแกน เหตุด้วยราชบุตรองค์นี้เมื่อพระ
 มารดาทรงครรภ์ได้ ๓ เดือน เจ้าแสนเมืองมาพาไปประพาศตามหัวเมือง
 ต่าง ๆ ถึงสี่สองขนนาลอดวงเวลาได้ ๗ เดือนกลับมาถึงพินนาฝั่งแกน
 ก็ประสูติพระกุมารณันน์ในปีมะเส็ง เอกศกจุลศักราช ๗๕๓ จึงได้
 ขนานนามว่าเจ้าสามฝั่งแกนเพราะเหตุฉะนั้น ส่วนราชบุตรใหญ่ชื่อเจ้า
 ท้าวชัยกวมกามนั้น ครั้นเจริญวัยพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษา พอเจ้ามหา
 พรหมผู้ครองเมืองเชียงรายถึงปราสาทเจ้าแสนเมืองมาเจ้าเชียงใหม่จึงให้

พ่อทำวชิรกรรมตามราชบุตร ไปครองเมืองเชียงใหม่แต่เจ้าสามฝั่งแกนยัง
ทรงพระเยาว์อยู่กับพระราชบิดา ครั้นพระเจ้าแสนเมืองมาสวรรคตแล้ว
เจ้าสามฝั่งแกนพระชนมายุได้ ๓๓ พรรษา ก็ไต่รบราชสมบัติราชา
ภิเศกเป็นพระมหाराชเจ้าพระนครพิงค์เชียงใหม่สืบสนององค์พระราช
บิดา ในรัชสมัยศรีสุทนต์กษัตริย์ราช ๗๗๓ เดือนแปด (คือเดือนหก)
เพ็ญวันพุธ

พระองค์จึงสถาปนาพระมารดาไว้ในที่สมเด็จ พระชนนีพนมหลวง
คือพระมหาเทวีทรงนามว่าติโลกระจุกราชเทวี แล้วให้สร้างพระอาราม
ณตำบลฝั่งแกนที่พระราชสมภพนั้นสำเร็จบริบูรณ์แล้วขนานนามว่าวัดพิง
(แต่ในชื่อกาลมาลีนีเรียกว่าวัดบูรณฉัตร) ส่วนพระมหาเทวีราชชนนี
นั้นตั้งตำหนักอยู่ตำบลสวนแรกภายนอกเวียงเสด็จมาตุการก่อพระเจดีย์ที่
พระเจ้าแสนเมืองมาสร้างไว้ในวันนั้น จึงให้เจาะกำแพงเวียงทำ
ประตูเข้าออกณที่ใกล้ตำหนักสวนแรกนั้น ประตูนั้นจึงปรากฏนามว่าประตู
สวนแรกสืบมาจนทุกวันนี้ ครั้นพระเจดีย์นั้นสำเร็จแล้วได้ ชื่อว่าเจดีย์
คู่หลวง พระเจดีย์ของสมเด็จพระเจ้าแสนเมืองมาตั้งพระเจดีย์ที่ลัทธิราชให้หมื่น
กำมพรวิศตปฏิสังขรณ์ เขาศิลาแลงมาก่อเสริมฐานกว้าง ๕๗ วา สูง
๕๓ วา สำเร็จบริบูรณ์ในวันพฤหัสบดีแรมสี่ค่ำเดือนห้าจุลศักราช ๗๐๐
ชุกุนสัมฤทธิศก จึงได้ ชื่อว่าพระเจดีย์หลวงสืบต่อมาจนทุกวันนี้
เรื่องความในแผ่นดินพระเจ้าแสนเมืองมาตลขคมาจนถึงแผ่นดิน
พระเจ้าสามฝั่งแกนนี้ ในตำนานชื่อกาลมาลีนีกล่าวแต่ที่เกี่ยวของ
กับการศาสนาสรรเสริญยกย่องพระเจ้าแสนเมืองมาว่า พระเจ้าตลขค

บูรพาคมเจ้าเชียงใหม่องค์นี้ เป็นผู้ไ้ร่าเรียนรู้อุทธรณ์ระแคะระคายของ
 ในทางธรรม เผลอผิดพลาดเป็นปราชญ์อันประเสริฐ ทรงทำนบบำรุง
 พระพุทธศาสนา ตรวงศรายำรงพวกเรียนรู้อุทธรณ์ระแคะระคายของ
 พระราชทานนิตยภัตรขังจวบจวนใช้ก็เอาอาการถวายทูลพระราชทาน
 แพทย์หม้อและยามาปฏิบัติพยาบาลหากษัตริย์องค์ใดจะเสมือพระเจ้า
 เชียงใหม่องค์นี้โดยยาก พระองค์ไ้ทรงปฏิสังขรณ์พระมหาธาตุเมือง
 ลำพูนปักทองทั้งองค์สีนทองสองแสนกั้หมื่นเศษ

พระเจ้าลักษณบูรพาคม (แสนเมืองมา) องค์นี้บังเกิดในจุลศักราช
 ๗๒๕ พระชนมายุไ้ ๕๓ ปีไ้ราชสมบัตเป็นพระเจ้าเชียงใหม่ไ้ ๓๖ ปี
 (ความตอนนั้นศึกกั้กับพงศาวดารเชียงใหม่มาก) พระองค์มีมะเหย
 ชื่อนางรายาประสูติพระราชบุตรองค์หนึ่งในยมะเส็งเขียนยทสี่แห่งวิษช-
 กาลพระเจ้าลักษณบูรพาคม ขนานพระนามว่าติชูกุมาร (คือเจ้าสาม
 มิ่งแกน) เมื่อมีชนมายุไ้ ๓๒ ปี พระเจ้าลักษณบูรพาคมมีพระชนม์ไ้
 ๓๘ ปีให้สร้างปราสาทเรียกว่าราชกฤในกลางเมืองเชียงใหม่ (พระเจ้าชัย
 หลวง) ปราสาทยังไม่สำเร็จ พระเจ้าลักษณบูรพาคมสิ้นพระชนม์ใน
 จุลศักราช ๗๖๓ พระญาติวงศ์และขุนนางพร้อมกันอภิเศกพระติชูกุมาร
 ราชบุตรเป็นพระเจ้าเชียงใหม่แทนบิดา พระชันษายังเยาว์การสืบทธิชาค
 สำเร็จอยู่ในนางรายาราชมารดา จึงให้สร้างปราสาทราชฐานจนสำเร็จ
 ยริบูรณ พระเจ้าติชูกุมารไม่เชื่อเพอในศาสนาเหมือนพระบิดา คยหา
 แก่คนคิมวิชาความรู้ภายนอกและนับถือเทพยดาอาวักขยักขยคางแม่มค
 คนทรงเส้นสรวงพลกกรรมต่าง ๆ

พระเจ้ากสิรัราชให้สร้างวัดใหญ่ในกำแพงท่าแคณขึ้นเป็นที่เกิดแห่ง
 พระองค์แล้วขนานนามชื่อว่าวัดบูรณ (วัดพง) แล้วเลิกเขาก็ตั้งนาค่า
 ส่วยทั้งปวงสำหรับสงฆ์ในที่ต่าง ๆ ไปขึ้นแก่วัดบูรณวัดเดียว พระ
 มหาเถรทั้งหลายที่เป็นพหูสูตร ผู้ปริยัติพากันไปเสียดจากเมืองเชียงใหม่
 ใหมหลายองค์ คือพระมหาธรรมกถุภี ๑ พระมหาเมธังกร ๑ พระ
 มหาญาณมังคละ ๑ พระมหาศีลวงค์ ๑ พระมหาสาวิบุตร ๑ พระมหา
 รัตนนาคร ๑ พระมหาพุทธสาคร ๑ รวม ๘ องค์เป็นต้นก็คิยศึกษา
 กันจะไปยังเกาะลังกา จึงชวนพระสงฆ์อื่นได้อีก ๓๘ รูปรวมเป็นพระ
 สงฆ์ชาวเชียงใหม่ ๔๕ รูปด้วยกัน พากันออกจากเมืองนครพิงค์เชียงใหม่
 ใหม เทียวไปเมืองเขมรชกชวณพระเขมรได้ อีกแปดรูปมีพระมหา
 ญาณสิทธิเป็นต้นเข้ากันเป็นพระสงฆ์ ๓๓ รูปได้ชักค่ายากมิศร์วิธา
 เรือไรกันจ้างเรือลูกค้ารับโดยสารลงเรือไปจากเมืองกัม โลกชค่อ ๆ ไปจน
 ถึงเมืองลังกา ได้ไปอุปสมบทแปลงใหม่ณอุทกสีมาเรือขนานในแม่น้ำ
 กลยาณที่ท่าชื่อว่ายาปาบฏะนะ ในท่ามกลางคณะสงฆ์ ๒๐ รูปมีพระธรรม
 จริยาเถรเป็นพระอุปัชฌาย์ พระวันรัตนเป็นพระกรรมวาจาจารย์ ในวัน
 เสาร์เดือนแปด ทศมาสารทขึ้นสิบสองค่ำ จุลศักราช ๗๘๖ ยัมระโรง
 ผอศก แล้วกษย์ศึกษาธรรมวินัยโดยศคคิลังกาในเมืองลังกานั้น

ครันอยู่มาที่เมืองลังกาเกิดฝนแล้งข้าวแพง พระเถรานุเถร
 เหล่านี้เห็นจะอยู่ต่อไปไม่สุขจึงชักชวนกันกลับจากลังกาทวีป ได้ชวน
 เขาพระภิกษุชาวลังกามาที่้วยสองรูป ชื่อพระมหาวิกรมพาหุ มีพรรษา
 ได้ ๑๕ พรรษารูปหนึ่ง ชื่อพระชุตมปัญญา มีพรรษาได้ ๑๐ พรรษาอีก

รูปหนึ่ง โดยสารมากับสำเภากรุงศรีอยุธยาซึ่งพระพรหมมุนีเถร แต่
 พระโสมเถรออกไปลังกาสืบมา ครั้นถึงกรุงพระนครศรีอยุธยาพัก
 อยู่ณกรุงศรีอยุธยาได้กระทำสังฆกรรมอุปสมบทพระศีลวิสุทธิ กษัตริย์พระ
 สีสธรรมโกศลณกรุงศรีอยุธยา ครั้นออกพรรษาแล้วพากันไปเมือง
 สีสนาสัย อุปสมบทพระพทธสาครที่เมืองสีสนาลัย ครั้นจุลศักราช
 ๗๗๒ ปีระกาไทศกจึงได้พากันขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ สำนักอยู่ณรัตน
 มหาวิหารคิอวักยาแดงหลวง ศักราช ๗๗๕ ปีชวด จัตุรัสก ไปเมือง
 เขลางค์นคร กระทำสังฆกรรมจนอุทกสีมาในแม่น้ำวังขวช พระจันทร์
 เถรเป็นต้นแลกลบขจรขึ้นเป็นอันมาก จุลศักราช ๗๗๖ ปีเถาะฉอศก
 ขึ้นไปเมืองเชียงแสน ขวชกลบขจรในเกาะชื่อว่าขี้กึ่งกทึปะกะในน้ำแม่
 ของ มีพระมหาธรรมเสนายกิลวงค์เป็นต้น แลวกมาเมืองเชียงราย
 ทั่วเขตที่พระเถรานเถรหมื่นนำคณะสงฆ์ลงมา บัณฑิตยฐานใน
 มหานครต่าง ๆ กงนรังไต่ มีคณะสงฆ์วงศ์ลังกา คิอวันรัตนในมหานคร
 ทั้งหลายนับขบของแต่ครั้งนั้นมา

บริเฉทที่ ๑๘

ว่าด้วยศึกกรุงสุโขทัยแลศึกย่อ

ยต้นจะกลบกลางความคามตำนานเมืองเชียงใหม่ต่อไป ๗

ความว่า

ฝ่ายเจ้าท้าวยกมกามผู้เป็นพระเชษฐาเจ้าสามฝั่งแกน ซึ่งครองเมืองเชียงรายนั้น ครั้นไท่ท้าวข่าวว่าพระเจ้าแสนเมืองมา (ลักขณชราม) พระราชบิดาสวรรคตแล้ว เสนาทังหลายราชาภิเศกเจ้าสามฝั่งแกน (ทิวกุมาร) ผู้เป็นอนุชาขึ้นเป็นพระมหाराชครองนครพิงค์เชียงใหม่แทนพระราชบิดาทังนั้นก็ทรงพระพิโรธ จึงยกทัพหลวงเมืองเชียงรายมาเป็นอันมาก เพื่อยรวชิงเอาราชสมยศเมืองนครพิงค์เชียงใหม่

ฝ่ายเสนาข้าราชการในเมืองเชียงใหม่ ไท่เตรียมการล่วงหน้าพร้อมไว้แต่เมื่อแรกยกราชสมยศไท่เจ้าสามฝั่งแกนนั้นแล้ว ครั้นเจ้าท้าวยกมกามผู้ครองเมืองเชียงรายยกกองทัพมา ฝ่ายข้างเมืองนครเชียงใหม่ยกกองทัพออกรบรบสู้ ของกันเมืองเป็นสามารด กองทัพเมืองเชียงรายเข้าหักเอาเมืองนครเชียงใหม่มีไท่ก็ล่าถอยหนีไป ฝ่ายกองทัพเมืองเชียงใหม่ออกถ้าวสะรกกาทังจะไปเชียงรายไว้ แล้วแต่งกองทัพตามตเจ้าท้าวยกมกามพ่ายแพ้เสียรพผลเป็นอันมาก จึงหนีลงไปพึ่งพระยาไสยลือไทณกรุงสุโขทัย

พระเจ้าไสยลือไทยก็ยกกองทัพหลวงขึ้นมาเพื่อจะตีเมืองนครพิงค์
 เชียงใหม่ ให้แก่เจ้าท้าวยกุมกาม กองทัพกรุงส ใจทัยเดินทางแม่น้ำ
 ยมชน ไปตีเมืองพะเยาซึ่งอยู่ฝ่ายเหนือก่อน เมื่อเข้าประชิดเมืองพะเยา
 นั้นให้ปลุกหอระฆังส่ง ๒ วาที่ค่ายลหของเต่า เพื่อจะชวนชนยงกวาด
 ในเมืองให้แตก ฝ่ายชาวเมืองพะเยาก็ไปขอเอาทองเหลืองของกระเบื้อง
 มงหลังท้าวทิมหาพนมาหล่อลำยุ (ขันทอง) เล่มหนึ่งใหญ่ ๔ กำหนัก
 สามลานทอง เสร็จแล้วเส่นสรวงพลทวยกระบือเผือก ๑ กระบือ แล้วก็
 บรรลุทกระสุนขึ้นคำยิงไปทำลายหอระฆังนั้นพังลง พระยาไสยลือไทย
 เห็นร้าย จึงให้ท้าวยกุมกามนำทัพลาคนขึ้นไปทางบ้านแจ้พรวานไปเมือง
 เชียงราย พักบำรุงไพร่พลพอหายอิก ไร่แล้วก็ยกลงมาทางเมืองฝาง
 ถึงเมืองพิงค์เชียงใหม่ในวันเสาร์ ก็ตั้งกองทัพอยู่ณค่ายลหของหลวง
 ไซคนถ่อหนึ่งสี่เข้าไปในเมืองเชียงใหม่เป็นใจความว่า ท้าวยกุมกาม
 เป็นพิศวงระโศสยราชสมบัติแทนบิดา ถ้าไม่ไท้ท้าวยกุมกามเป็นเจ้า
 นครพิงค์เชียงใหม่แล้ว พระยาไสยลือไทยก็จะให้พลโยธาเข้าหักเอา
 เมืองนครพิงค์เชียงใหม่ให้ตั้งได้ ท้าวขุนเสนาในเมืองนครพิงค์เชียง
 ใหม่มีหนังสือตอบไปว่า ท้าวยกุมกามไม่สมควรระโศสยเป็นเจ้านคร
 พิงค์เชียงใหม่ ถึงแม้เป็นพิศทาสก็ขุญญาแลขุญญาภิสมภารมิไ้
 เพราะเหตุฉะนั้นการที่จะรบกันด้วยกำลังพลโยธาไพร่พล ก็คงระสั่มตาย
 ลง ไคยมากด้วยกันทั้งสองฝ่าย ถ้าจะไค้รู้ว่าเจ้าท้าวยกุมกามก็ยเจ้า
 ท้าวสามฝั่งแกนไค้ระมิขุญญาภิสมภารยิ่งกว่ากันขอให้จกสรรทหารที่มี
 สมอเพลิงอาวุธอย่างทีฝ่ายละคนให้ต่อสู้กันตัวต่อตัว ถ้าคนทั้งสอง

ที่สู้กันนั้นฝ่ายโคแพ้แลชนะกระทพฝ่ายนั้นก็เป็นแพ้วด้วยชนะด้วยเป็น
 การเลี้ยงบุญวาสนาแห่งเจ้าทั้งสองนั้น พระยาไสยลือไทยได้ฟังตอบ
 เช่นนั้นก็ทรงเห็นชอบด้วย จึงให้เลือกสรรโคคนไทยผู้หนึ่งเป็นผู้
 ชำนาญเพลงดาบสองมือหาผู้เสมอมิได้ ฝ่ายข้างชาวเชียงใหม่เลือก
 โคหาญยอดใจเพชร ชำนาญดาบเขน ทั้งสองฝ่ายจึงประชุมกันตั้ง
 สนามที่ท้ายสเชิงขวาง ครั้นคนทั้งสองเข้าสู้รบต่อสู้กัน ถ้อยที
 มผลอยคยของว่องไวด้วยกันทั้งสองข้าง แต่ต่อสู้กันอยู่ช้านานประหาร
 กันแลกันมิได้ ในที่สุดหาญยอดใจเพชรโคทองตกพันถูกนิ้วแม่เท้า
 ทหารไทยผู้นั้นเพิกไปน้อยหนึ่ง ฝ่ายไทยก็เป็นแพ้แก่ชาวเชียงใหม่

ขณะเมื่อกองทัพไทยมาตั้งอยู่นั้นมีชายหนุ่มชาวเชียงใหม่ผู้หนึ่ง
 ชื่อเพี้ยยศ รวยรวมคนหนุ่ม ลูกจริงตั้งแต่อายุ ๑๖ ปีขึ้นไปเสมอ ๓๐ ปี
 ได้ ๒๐๐ คนขึ้นไปตั้งล้อมอยู่บนคอยขลุ่ยบรรพต คอยดูชาวทัพไทยออก
 ลาดหาหญ้าข้าง ครั้นโคตกออกทะเลวงพนโคก็วิ่งมาถวายเป็นเจ้าสาม
 ผังแกนทุกวัน เจ้าสามผังแกนตรัสชมว่าเขาเหล่านี้เป็นเด็กชายน้อย
 ยังมีใจสามภักติกลาหาญถึงปานนี้ จึงตั้งให้เพี้ยยศเป็นที่หัวศึกสี่หมื่น
 มีตำแหน่งว่าพระยาเด็กชายสืบแทนนั้นมาจนทุกวันนี้ (ตำแหน่งหัวศึก)
 (ขุนพล) สี่หมื่นนั้นคือพระยาแสนหลวง ๑ พระยาสามล้าน ๑ พระยา
 จำบ้าน ๑ พระยาเด็กชาย ๑

ครั้นอยู่มาโคได้เจ็ดวันพระยาไสยลือก็ถอยทัพไปตั้งข่วงคอยเจ้ากลิน
 แล้วยกขึ้นไปสร้างน้ำคำเคี้ยวยังคอยผาลาคหลวง แล้วยกเลิกทัพกลับไป
 ไปข้ามน้ำแม่ริมถึงที่ท่าสขกา (ปากน้ำกา) ไปทางตะวันออก

แแต่่งทัพของลุ่มไวรวงท่ายเป็นสามกอง ทัพที่ไกลหนของนำแห่งหน่ง
 ฝ่ายเจ้าพระยาสามฝั่งแกนเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ จึงแต่งให้หมนมะขาม
 ๓ หมนมสามหมาก ๓ หมนมเข็ม ๓ หมนมเขย ๓ ถือพลยกไปตามทัพ
 ทัพท่ายพลพระยาไสยลือ ทัพทั้งสี่คนยกกองทัพไปจวบกองทัพไทย
 ที่ลุ่มไว จึงโคกตกเข้าอยู่ในที่ลุ่มของทัพไทยลุ่มไว ไทสู้รบกัน
 ถึงกลุมบอน พันแทงกันเป็นขันธ์เป็นท่อนกายกลาคอยู่ที่ไกลหนของนั้น
 ทัพเวทุนหนองนั้นจึงได้ชื่อว่าหนองแสนท่อน ภายหลังกลายเป็น
 หนองแสนท่อนชอนสืบมาจนทุกวันนี้

ฝ่ายกองทัพพระยาไสยลือยกไปทางเหนือ ปรทัยแรมหนองไผ่
 แล้วข้ามน้ำแม่พิงค์มาฟาดตะวันตกก เห็นเลียบฝั่งน้ำพิงค์ไปโดยระยะ
 มรรคาขึ้นไปเมืองเชียงราย พักโดยงคิ้วพลถ้วน ๖ วัน ๆ หนึ่งพระยา
 ไস্যลือเสด็จเลียบแลดูภูมิฐานเมืองเชียงรายเห็นคอยข้างกุม (กุ่ม)
 เป็นทั้งรูปสุกร คอยถ้ำเป็นทั้งรูปช้าง จึงตรัสว่าเมืองนี้ผู้ใดอยู่
 นานหาความจำเวณมิได้ แล้วพระยาไสยลือก็กวาดครว้อพยพชาว
 เมืองเชียงรายยกทัพท่ายกมกามาพาไปกรุงสุโขทัย พระยาไสยลือจึง
 แแต่่งให้พ่อท่ายกมกามาไปครของเมืองชาก (อยู่หน้าชากแควอม)

ฝ่ายเจ้าสามฝั่งแกนพระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่เอานิมิตรที่พระยา
 ไস্যลือไทยไปตั้งอยู่เชิงคอยเจ็ดลินแล้วขึ้นไปสรวงน้ำจคอยผาลาคหลวง
 มีใจครันคร้ามชาวเชียงใหม่เลิกทัพกลับไปไทยยกคืนนั้น จึงให้ส่งขุนนาง
 ที่เชิงคอยเจ็ดลินนั้นเป็นเวียง ก็ไค่นามปรากฏว่าเวียงเจ็ดลินมาจน
 ทุกวันนี้

พระเจ้าสามฝั่งแกนองค์นี้ข้างตำนานก็เรียกว่าพระเจ้าสามปรางค์
แม่ใน ไต่เสวยราชสมบัติในขณะโรงพระชนมายุได้ ๒๓ ขวบพระเสง
ศึกพระยาไสยลือยกมาตีเมือง ในตำนานเชียงใหม่กล่าวสรรเสริญ
พระเกียรติว่ามี สติปัญญาสามารถของอาภักดิ์หาญ จึงการรักษาย่าน
เมืองในเวลาศึกสงครามตีมาก แต่ในซีกกาลมาลีนีก็เคยเห็นว่าเดอ
ทราบไม่เอื้อเฟื้อแก่พระศาสนาดีอันสร้างเทวคาเป็นพาเหียรต่าง ๆ ทำ
นานชาวดักข์ตำนานชาบ้านเดียวกันก็ไต่พรรณนามานี้

ครั้นศึกพระยาไสยลือไทเล็กกลับไปแล้วอยู่นาน พระยาฮ่อ
ลุ่มฟ้าเมืองแสหลวง (ขุนหน้า) ใช้มาทรงบรรณาการส่วยข้าวสอง
หมื่นกาน (สองหมื่นหอย) เจ้าพระยาสามฝั่งแกนตอบว่าส่วยข้าวสอง
แต่ก่อน เคยส่ง เก้าพัน กานนั้น หาก ไต่ เล็ก ละแล้วตั้งแต่ครั้งแผ่นดิน
เจ้าพระยากอนาเป็นต้นมา เสนาฮ่อกลับไปทูลพระยาฮ่อเจ้าลุ่มฟ้า
พระยาฮ่อจึงให้เจ้าฝ่ายฟ้าเมืองแสถือผลศึกเป็นอันมากยกมาตีเมือง
เชียงใหม่ เจ้าพระยาสามฝั่งแกนเจ้านครพมบกเชียงใหม่จึงแต่งให้
เจ้าแสนคำเรืองเป็นท้าวแสน ไชยปราชย์ก็รู้ถือผลชาวเชียงใหม่แยก
หมื่นยกขึ้นไปรักษาเมืองเชียงใหม่ ฝ่ายเจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่
ก็ประมาณผู้พลชาวเชียงใหม่แลชาวเมืองฝาง เมืองเชียงราย เมืองเชียง
ของ เมืองพะเยา รวมพลสองแสนสองหมื่น แต่งรักษาเมืองเชียง
แสนทั้งภายนอกภายในโดยมั่นคง แล้วแต่งสนามรบเหนือเมือง
เชียงใหม่แห่งหนึ่งยาว ๕๐๐๐ วา กว้าง ๓๗๐๐ วา ในเวลากลางคืน

นนิงมหาเถรศรีวงไชยขออยู่พักก่อนแทนเมืองเชียงใหม่ เป็นผู้ขอ
 รัชศิลป์ศาสตร์แล้วทนายอาศรมมีศักดิ์ขัญญาสามารถ เข้าพระยาสามฝั่งแกน
 ขอร้องนาให้ ไปอยู่ครองอารามกุหลวง รัชอาสาแต่งการพิธีปลุกกรรม
 กระทำวิทยา ให้ขิงเกิดลมพายุแลฝนใหญ่ อสนีบาตตกลงในกองทัพฮ่อ
 ต้องนายทัพแลรพลฮ่อเป็นอันตรายหลายคน ทัพฮ่อก็เลิกถอยไปตั้ง
 อยู่เมืองยอง เจ้าพระยาสามฝั่งแกนจึงปูนบำเหน็จ สถาปนาพระมหา
 ศรีวงไชยขึ้นเป็นราชครู ยกแก้วน้คอนแทนให้เป็นกัลยนา แลวง
 ให้หมื่นเมืองพร้าวขูวังเมืองเชียงใหม่

ฝ่ายกองทัพฮ่อไปตั้งอยู่เมืองยอง สิบสองพันนาลืออาฬวเชียงใหม่
 เมืองแรมนานได้ ๓ ปี ไฟรพลเมืองนครถวานออกอยู่บ้านอยู่เรือน ไม่เป็น
 บ้านเป็นเมือง เจ้าพระยาสามฝั่งแกนจึงแต่งให้เจ้าชนแสนลูกพระยา
 วังพร้าวเป็นแม่ทัพลือพลขึ้นไปยุทธกรรมฮ่อเมืองยอง ฮ่อทั้งหลาย
 ก็พ่ายหนีไป เจ้าชนแสนตามทัพฮ่อไปถึงที่สุคเคนสิบสองพันนาแล้ว
 ก็กลับมามาตั้งทัพอยู่เมืองยอง ให้ตั้งเวียงณตำบลคอนคาบศทิศตะวันออก
 เมืองยอง เรียกว่าเวียงเชียงใหม่ ครังนั้นพระยาแสนพาเมืองอาฬว
 เชียงรุ่งแลเมืองแรมเมืองเขมวรัฐ ก็มากกระทำสัตขบัญญัติเป็นไมตรี
 กับเจ้าชนแสน แลวงขกชนเขตคคแดนแคว้นเชียงใหม่กับเชียงใหม่
 ต่อกันตั้งแต่น้ำโชน้ำคำลงมากายใต้เป็นแดนเมืองยอง แลเมืองยอง
 เป็นเมืองชนเชียงใหม่ค่นันนา เจ้าชนแสนจึงตั้งเมืองยองเป็นที่
 พระยาชนรฐเป็นประธานแก่พลเมืองทั้งหลาย อยู่อยู่ฐากมหาธาตุเจ้า

จอมของตาม ไบราณประเพณีแต่ครั้งพระยาอโคกราชตั้งไว้ แลเมือง
 อันเป็นเมืองอุปฐากมหาธาตุเจ้ามาแต่โบราณกาล พลเมืองทั้งหลาย
 หากเป็นข้าพระธาตุทั้งสิ้น เหตุฉะนั้นจึงไม่ควรเสียส่วยไรอันใด นอก
 จากบรรณาการบดละคร

เจ้าขุนแสนจกการเมืองของสำเร็จแล้ว ก็พาเอาชะเลยช้อแลต่าง
 พื่อนหอกพื่อนดาบลงมาถวายเจ้าพระยาสามฝั่งแกน ยิงเมืองนครพิงค์
 เชียงใหม่ พระเจ้าเชียงใหม่ทรงโสมนัสยินดียิ่งนัก จึงสถาปนา
 เจ้าขุนแสนให้เป็นเจ้าพระยาศรีสุวรรณค้ำลानนาไชยสงครามกวงเมือง
 ไชยบุรีเชียงแสน เป็นใหญ่แก่ลานนาเชียงแสนทั้งมวญ มีอาณา
 เขตคฝายโตตั้งแต่นาคกแม่ของ ฝ่ายตะวันตกถึงวมน้ำแม่คง ฝ่าย
 เหนือถึงน้ำโอน้ำคำ ฝ่ายตะวันออกถึงคอยหลวงเชียงตุงเป็นอาณาเขตต์
 มณฑลเชียงแสนส่วนหนึ่ง

บริเฉทที่ ๑๙

ว่าด้วยทีโลกราชทำศึกกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

เจ้าพระยาสามฝั่งแกนเจ้านครพิงค์เชียงใหม่มีราชบุตร ๑๐ องค์
 ต่างมารดากัน หนึ่งตามลำดับขนิษฐภรรยามี ๑ ท้าวชัย ๑ ท้าวสาม ๑
 ท้าวใส ๑ ท้าววิ ๑ ท้าวลก ๑ ท้าวเจ็ด ๑ ท้าวแปด ๑ ท้าวเก้า ๑
 ท้าวสิบ ๑ รวม ๑๐ องค์ ราชบุตรองค์ใหญ่ซึ่งทรงนามท้าวชัยนั้น
 เมื่อพระชนม์ได้ ๗ พรรษา พระบิดาทรงไว้ในท้องพระราชวังด้วยราชสมบัติ
 สืบสันตติวงศ์ ให้ตั้งวังอยู่ที่ใกล้เวียงเจ็ดลินอันเป็นที่ประทับของพระ
 เจ้าเชียงใหม่ ครั้นต่อมาได้ ๒ ปีพระชนม์ได้ ๙ ปี ก็ประจวบสิ้นพระ
 ชนม์ ท้าววิผู้ถือนั้น พระบิดาให้กินพินนาเชียงเร็ว เรียกว่า
 เจ้าเชียงล้าน ท้าวลกผู้ถือนั้นบิดาให้ไปครองเมืองพร้าว ให้ที่
 แคนชาวพร้าววังหินहारยนา ท้าวเจ็ดนั้นให้ครองเมืองเชียงราย
 ท้าวสิบผู้ถือนั้นให้ครองเมืองฝาง เรียกว่าเจ้าท้าวชัย ล้วน
 ราชบุตรอีก ๕ องค์ คือท้าวชัย ท้าวสาม ท้าวใส ท้าวแปดท้าวเก้า
 หมั้นหากไปตามยถากรรม

ท้าวลกผู้ถือนั้นประสูติในรัชกาลสุโขทัยสุโขทัย ๗๗๓ เมื่อ
 ได้ครองเมืองพร้าววังหินอยู่นานเท่าใด ก็กระทำความผิดอาชญา
 พระราชบิดาทรงพระพิโรธ จึงนรเทศไปไว้เมืองขอมใต้

ยังมีอำมาตย์ผู้หนึ่งชื่อว่าสามเต็กย้อย คิดอ่านจะเอาราชสมบัติ
 ให้แก่เจ้าท้าวลก จึงเกลี้ยกล่อมชองสมกำลังไว้พร้อมแล้ว ก็ลอบไปรัย
 เจ้าท้าวลกมาจากขอมใต้ มาชุมนุมชนไว้ในเวียงเชียงใหม่ ขณะนั้น
 เจ้าสามฝั่งแกน พระเจ้านครเชียงใหม่ไปประทับสำราญอยู่ณเวียงเจ็ดลิน
 เจ้าท้าวลกก็ยกชนสามเต็กย้อยเตรียมการทั้งปวงพร้อมแล้ว เวลาเที่ยง
 คณกต่างคนลอบไปจากไฟเผาเวียงเจ็ดลินใหม่ขึ้น เจ้าพระยาสามฝั่งแกน
 ก็ทรงมาทันงแล่นเข้ามาเมืองเชียงใหม่ เจ้าท้าวลกก็ให้กุมเอาตัว
 เจ้าพระยาสามฝั่งแกนผู้บิดาไว้ บังคับให้เวรราชสมบัติให้แก่ตน ครั้น
 รุ่งขึ้นเช้าจึงนิมนต์ชาวเจ้าสังฆะเข้าประชุมในพระราชมณฑลเศียร เจ้า
 พระยาสามฝั่งแกนก็ประกาศมอขเวรราชสมบัติแด่หลังน้ำให้แก่ราชบุตร
 ในท่ามกลางประชุมสงฆ์ ให้เจ้าท้าวลกเป็นเจ้านครพิงค์เชียงใหม่
 ความความประสงค์ ครั้นเสร็จแล้วเจ้าท้าวลกก็ให้ส่งพระราชบิดาไป
 ไว้ในเมืองสาต เสนาอำมาตย์ทั้งหลายก็ตั้งการปราบดาภิเษกเจ้าท้าวลก
 เป็นพระมหाराชเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ ในยจวิตตวาคกรุลศักราชได้ ๘๐๕
 เดือนแปด (คือเดือนหก) เพ็ญวันศุกร ถวายพระนามว่าพระมหาศรี
 สุธรรมาธิโลกราช เมื่อได้เถลิงราชสมบัติพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษา
 เจ้าจึงขุนข้าหมื่นหมื่นสามเต็กย้อยผู้คิดเอาราชสมบัติไฉนนั้น ตั้งให้
 เป็นเจ้ากินพันนาชาน ชื่อเจ้าแสนชาน อยู่มาได้ ๓ เดือนกับ ๓๕ วัน
 เจ้าแสนชานคิดการจะเป็นกษัตริย์อีก พระยาธิโลกราชเจ้านครเชียงใหม่
 จึงให้หาหมื่นโลกนครผู้อาว ชังครองเมืองนครเขลางค์มาผ่านแล้วให้ไป

จับตัวแสนยาน ครั้นจับโกตวแสนยานมาแล้วพระเจ้าเชียงใหม่ก็คิดถึง
 คุณูปการของแสนยานที่ได้มีต่อพระองค์มาจึงมิได้ฆ่า แต่ให้เอาไป
 ฆ่าไว้ที่ค่ายสหมองแก้ว แล้วให้พันโทยั้งให้เขียนหมื่นทวนถิ่น
 พันนาทวนตั้งบ้านอยู่ตำบลหนองหล่ม ครั้นนานมาจึงให้ไปครองเมือง
 เชียงแสน

แล้วเจ้าพระยาธิโลกราชอัญเชิญเจ้าหมื่นโลกนครผู้สาวให้มาอยู่
 ช่วยราชการณเมืองเชียงใหม่ หมื่นโลกนครจึงทูลขออาสาสิทธิ
 ๕ ประการ คือ ๑ คนหอกคนเครื่อง (ทหาร) คนโตตระหนักราชการ
 หนีจากหมู่เข้ามาแอบแฝงข้างหน้าข้างใน จะขอฟันผู้นั้นเสียเป็นตรา
 ๒ ตกถืออภัยความใด ๆ อันสิ่งเมือง (มุขมนตรี) พินาศขาดแล้ว
 กลับมาไหว้เจ้าเหนือหัวว่ามีแล้ว ข้าจะขอฟันผู้นั้นเสีย ๓ เหตุการณ์
 เยี่ยง ไตมชนชให้ผู้ชายโต จกการก่อน ๔ ล้วยสาอากรทั้งปวงขอให้ไว้
 แก่เจ้าแคว้นเป็นผู้เก็บ เจ้าพระยาธิโลกราชก็อนุญาตให้อาสาสิทธิ
 แก่เจ้าหมื่นโลกนคร ๆ จึงให้หมื่นหาญแต่ที่ช่องผู้บุตร อยู่ครองเมืองนคร
 เขลางค์ ส่วนตัวเจ้าหมื่นโลกนครก็มาอยู่ปฏิบัติราชการยังนครพิงค์
 เชียงใหม่ ขึ้นชื่อว่าโลกสามล้าน

ฝ่ายเจ้าท้าวช้อยผู้ครองเมืองฝาง รู้ข่าวว่าเจ้าท้าวลกเป็นกบฏ
 แย่งชิงราชสมบัติตามแล้วนครเทพยทิศาไปไว้เมืองสาค ก็มีความ
 แค้นเคืองเจ้าท้าวลกผู้เพียงนัก จึงให้ไปรับเสด็จพระยิตาจากเมืองสาค
 มาไว้ในเวียงเมืองฝาง เหวี่ยงมกำลังตั้งมั่นแขวงเมืองอยู่ เจ้าพระยา

ที่โลกราชไถ่ทวายข้างคังนั้น จึงให้หมื่นหาญแต่ท้อซึ่งผู้ครองนครเขลางค์
 ถอพลหมื่นหนึ่งยกไปตีเมืองฝาง ชาวฝางรู้ข่าวก็ยกกองทัพออกโจมตี
 ตีทัพหมื่นหาญแต่ท้อแต่กลางทาง หมื่นหาญแต่ท้อเสียทีแตกพ่าย
 หนีมา เจ้าพระยาตีโลกราชจึงให้หมื่นโลกสามล้าน (คือหมื่นโลก
 นคร) ถอพลสหมื่นเศษพันยกไปตีเมืองฝางให้รั้งไต่ ครั้นหลังนั้น

ชาวฝางน้อยตัวกันทานกำลังไม่ได้ ทัพเชียงใหม่ก็เข้าปล้นเมืองฝางได้
 รัชไต่ตัวเจ้าพระยาสามฝั่งแกนส่งมาเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ แต่เจ้า
 ท้าวช้อยนั้นหนีไปเมืองเทิง หมื่นโลกสามล้านแต่งทัพตามไปทันที่
 เมืองเทิง เจ้าท้าวช้อยสู้รบเป็นสามารถจนสิ้นพระชนม์ในทัพ ฝ่าย
 หมื่นทั้งสามขนานเจ้าเมืองเทิง ลอบมีหนังสือเป็นการลับแต่งคนถือ
 ไปกรุงพระนครศรีอยุธยา ขอพระบรมเกศานภาพพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
 เป็นที่พึ่ง ครั้นนั้นสมเด็จพระบรมราชาธิราชพระเจ้าแผ่นดินกรุงเทพ
 มหานครศรีอยุธยา ไต่ทรงทราบข่าวทวยคือนมีในนทราษฎรประเทศคัง
 นั้น จึงเสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตั้งอยู่ณเมืองเชียงทอง ทัพหน้าถึง
 ศัพทณ (คือปากห้วยแม่ตั้น ตรงกับเนอความในพระราชพงศาวดารเล่ม ๑
 หน้า ๒๘ ซึ่งว่า คังราช ๘๐๕ ยงยจทวาศก แต่งทัพไปเอาเมือง
 ศรีสัพเพน ครั้นนั้นเสด็จหนนทัพขึ้นไปตั้งทัพหลวงอยู่ที่บ้านโตน)
 ฝ่ายเจ้าหมื่นโลกสามล้านเลิกทัพกลับจากเมืองฝาง มาถึงเมือง
 นครพิงค์เชียงใหม่ยามแตรค่ำ พระยาตีโลกราชเจ้านครเชียงใหม่
 ไต่ทวายข่าวกองทัพกรุงพระนครศรีอยุธยาบอกมาก็คกพระทัย จึงให้หา

เจ้าหมื่นโลกสามล้านเข้าไปขู่ทุกษาค่า เราพึ่งขึ้นพระยาขึ้นใหม่ บ้าน
เมืองยังมีทันเรียบร้อย มีศึกมาคิดพระนครดังนี้ จะทำประการ
ใดก็ หมื่นโลกสามล้านจึงกราบทูลว่า ขอเจ้าเหนือหัวอย่าร้อนพระทัย
ข้าพเจ้าจักอาสาสายกกกองทัพออกไปต่อรบกองทัพไทยไว้แต่ไกล มิให้ทัน
ล่วงเข้ามาถึงเมืองใด เชื่อกว่าเจ้าเหนือหัวได้เป็นพระยาขึ้นใหม่ผู้ใด
จักรักขำรังข้างยังมีรัก ขอให้รักษาพระองค์อยู่แต่ในเวียง แลแต่ง
การป้องกันศัตรูภายในไว้จงมั่น แลขอให้พระราชทานม้าเห็นรางวัล
แก่ผู้ไปราชการทัพเมืองฝางครั้งนี้ จะโตมื่นน้ำใจภักดียิ่งขึ้น

เจ้าพระยาภิโลกราชรัยค่าหมื่นโลกสามล้านแล้ว ก็ให้ประลาท
รางวัลแก่นายทัพนายกองแลไพร่พลซึ่งกลับจากทัพเมืองฝาง ตามสม
ควรแก่ความชอบ

แล้วหมื่นโลกสามล้านก็ยกกองทัพออกจากเมืองนครพิงค์เชียงใหม่
ไปตั้งทัพไชยตำบลท่าวี ยามนั้นพระเจ้าภิโลกราชให้หาตัวหมื่นเท่ง
สามชานานเจ้าเมืองเทิงมาเฝ้า แล้วสั่งให้ไปเข้ากองทัพหมื่นโลก
สามล้าน ครั้นหมื่นเท่งสามชานาน ไปถึงหมื่นโลกสามล้านก็ให้
กุมตัวหมื่นเท่งสามชานานไว้พิจารณา ได้ความเป็นสัจย์ว่าหมื่นเท่ง
สามชานานเป็นต้นเหตุชักศึกกรุงศรีอยุธยาขึ้นมา จึงให้นำหมื่นเท่ง
สามชานานเสีย ตัดศีรษะเสียบแพทวยกลดอบน้ำไป แล้วหมื่นโลก
สามล้านก็ยกกองทัพไปตั้งอยู่เมืองลำพูน พร้อมด้วยทัพหัวเมืองท่ากของ

คือทัพหมื่นมอกทองเมืองพร้าวคนหนึ่ง ทัพหมื่นก้อมเมืองเขียงราย
คนหนึ่ง ทัพหมื่นคำหยาดเมืองเขียงแสนคนหนึ่ง ทัพหมื่นแก้วคอ
หมื่นหาญแต่ทองเมืองนครเขลางค์คนหนึ่ง ทัพหมื่นยี่หลอเมืองฝาง
คนหนึ่ง สรรทั้งห้าทัพเป็นกนลียหมื่น

ขณะเมื่อกองทัพไทยยกมาตั้งประชิดกันอยู่นั้น มีคนชาวเขียง
ของสามคนพี่น้องอาสาเข้าปลอมนพลทัพไทย ด้วยเหตุชาวทัพไทย
ใช้ชะลวยลาวเกี่ยวหญ้าสำหรับช้างม้าในกองทัพ ขนานทั้งสามคน
นั้นจึงหาหญ้าช้างปลอมเข้าเป็นชะลวยเข้าไปอยู่ในกองทัพไทยได้ ครั้น
เวลาตอนคืนก็ลัดลัด ขนานทั้งสามนั้นคือมของกูเห็นนายช่างนอน
หลับอยู่ จึงค่อยย่องเข้าไปลักภาพของนายช่างได้คนละเล่ม ก็พิน
นายช่างนั้นตาย แล้วเข้าตักปลอกช้างพันทางช้าง ๆ ก็ร้องคืนชนทั้ง
กองทัพ ฝ่ายหมื่นโลกสามล้านได้ยินเสียงในกองทัพไทยดังนั้น ก็ยก
พลเข้าตีปล้นกองทัพไทยในเวลาตอนคืนนั้น ทัพไทยก็แตกพ่ายไป
ทางท่าขันทองรุ่งสว่างจึงพักพลอยู่ที่นั่น กองทัพเมืองเขียงใหม่ไล่
ติดตามไปถึงเชิงเขาปากอี่ หมื่นมอกทองเมืองพร้าวเข้าแจ้งนครเข้าชน
ช้างพระยาเฉลียงยังขอกเขาปากอี่ ช้างเมืองนครหงส์ถึงไพรปาก พระ
ยาสองแควให้เอาช้างเข้าสมล้อมจับช้างเมืองนครกับตัวหมื่นมอกทองได้
ก็ฆ่าหมื่นมอกทองเสีย แล้วกองทัพไทยก็เลิกถอยกลับไป ฝ่ายหมื่น
โลกสามล้านก็เลิกทัพกลับเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ กราบทูลแด่ลุน
ษีราชนครทั้งปวงแก่พระเจ้าเชียงใหม่ จึงไปรุดขุนขำหนึ่งขนานอ้าย

ทั้งสามผู้อาสาปลอมพลนั้นตั้งให้เป็นทัพหมื่นชาเลยปรากฏเรียกว่าหมื่น
ทางช้าง

อนึ่ง ในเดือนยี่ตอเดือนสิบสองขงจอทวารศกนั้น พระเจ้าต โลก
ราชทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ให้ชวกลบตรเป็นภิกษุ ๕๐๐ รูปใน
อุทกสีมาแม่พิมพ์ พระเมธิงกรณญาณเถรกับพระมงคลศีลวงษ์
มหาเถรเป็นอุปัชฌาย์และกรรมวาจาจารย์

แต่นั้นล่วงมาตงขกนเขญงศกขลศกกราชไค้ ๕๐๕ พระยาแก่นท้าว
เจ้าเมืองน่านแต่งกลอุบายให้มาทูลพระเจ้าเชียงใหม่ว่าศึกแก้ว (ญวน)
จักมาตกเมืองน่าน ขอกองทัพเมืองนครเชียงใหม่ไปช่วยรักษาเมือง
น่าน พระเจ้าเชียงใหม่ไม่ระแวงพระทัยสำคัญว่าจริง จึงให้หมื่น
แก่งพร้าวถือพลสี่หมื่นเป็นทัพหลวงไปกับทัพหัวเมืองต่าง ๆ คือหมื่น
เชิงคางาม ๓ หมื่นยลภ ๓ หมื่นออย ๓ หมื่นแจ้พวาน ๓ หมื่นงาว
กาว ๓ รวมทัพหัวเมืองห้าทัพเป็นคน ๒๓๐๐๐ คนยกไปเมืองน่าน ไป
ตั้งทัพอยู่ฝั่งน่านปากตะวันออก ก็มีทัพมศึกแก้วยกมา พระยา
แก่นท้าวเจ้าเมืองน่านกระทำกลอุบายหลอกหลวงต่าง ๆ

พระเจ้าต โลกราชไค้ทรงทราบว่าเจ้าเมืองน่านหลอกหลวงดังนั้น ก็
ทรงพระพิโรธ จึงเสด็จยกทัพหลวงไปตีเมืองน่าน กองทัพยกออกจาก
เมืองเชียงใหม่ไปในวันขึ้นสิบสามค่ำเดือนยี่ขกนเขญงศก แล้วแต่ง
แย่งกองทัพให้พระมหาเทวีผู้เป็นพระชนนียกไปตีเมืองแพะทัพหนึ่ง กอง
ทัพพระมหาเทวียกไปถึงเมืองแพะก็เข้าล้อมเมืองไว้ มีหนังสือเข้าไป
ให้เจ้าเมืองแพะออกมาถวายบังคม

ฝ่ายท้าวแม่คุณผู้ครองเมืองแพร์ ก็ให้แต่งพลรักษาเมืองมั่นไว้
ไม่ออกหาแลออกค้อรบ กองทัพเมืองเชียงใหม่จะเข้าหักเอาเมือง
แพร์ก็มีได้ นายทัพนายกองทั้งหลายจึงคิดกันทำขบวนเข้าชิงเข้าไป
ในเมืองแพร์ นักรบกระสุนปืนต้องต้นตาลใหญ่ในเมืองแพร์หักเพียง
คอ นักรบที่สองถูกกลางต้นตาลหักโค่นลง ท้าวแม่คุณเจ้าเมืองแพร์เห็น
ดังนั้นก็ตกใจกลัว จึงออกอ่อนน้อมถวายบังคมต่อพระมหาเทวี ๆ ก็
ให้ท้าวแม่คุณครองเมืองแพร์ดังเก่า แล้วก็เลิกทัพกลับมาเมือง
เชียงใหม่

ฝ่ายพระเจ้าติโลกราชยกไปรบเมืองน่าน ตั้งล้อมเมืองขีบเซี้ยว
อยู่แรมขีบขี้ไก่เมืองน่าน พระยาแก่นท้าวเจ้าเมืองน่านหนีลงไปพึ่ง
พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา พระยาติโลกราชจึงตั้งให้ท้าวผาแสนผู้ของพระยา
แก่นท้าวขึ้นเจ้าเมืองน่านแทนพระยาแก่นท้าวที่หนีไป แล้วพระเจ้า
ติโลกราชก็เลิกทัพกลับโดยทางเมืองแพร์ทราบเท่าถึงนครพิงค์เชียงใหม่

ฝ่ายข้างเมืองน่านนั้น ครั้นกองทัพเมืองเชียงใหม่เลิกกลับมา
แล้ว ชาวเมืองชเวธา (คือนครหลวงพระบาง) ยกกองทัพมาตีที่เมือง
น่าน ตั้งทัพขยู่จนค่ายล้นทุ่งล้อมขยู่ เจ้าเมืองน่านขอมาขังเมืองเชียงใหม่
ใหม่ พระเจ้าติโลกราชได้ทรงทราบ จึงให้ห่มเงินผู้ครองเมืองพร้าว
ยกกองทัพไปช่วยเมืองน่านค้อรบชาวเมืองชเวธา กองทัพห่มเงิน
เมืองพร้าวยกไปถึงเมืองน่าน ได้สู้รบกับกองทัพชาวเมืองชเวธาเป็น

สามารถ ยังไม่แพ้ชนะกัน หมิ่นเงินชอกช้ำราชการมายังเมืองนคร
เชียงใหม่ พระเจ้าเชียงใหม่ให้กองทัพยกหนุนไปอีกกองหนึ่ง จึงได้
ระดมตีทัพชาวชวาล่าหนีไปจากเขตต์เมืองน่าน

สุลต่านราช ๘๐๘ ขเถาเรนพศก เจ้าสามฝั่งแกนพระชนก นารอดถึง
พิลาไลย พระเจ้าติโลกราชรักการปลงพระศพอย่างแคงหลวงแล้ว
สถาปนาพระสถูปบรรจุอัฐิธาตุไว้ในสถานนั้น สถูปนั้นสูง ๕๒ ศอก
กว้างยาว ๕๒ ศอก ขั้วขั้วแผ่นทองแดงขั้วขั้วทองทั้งองค์สำเร็จในขเถา
เรนพศกนั้น แต่ในขั้วขั้วนั้นพระเจ้าติโลกราชมอบเวรราชสมบัติให้
พระมารดาว่าราชการแทนแล้วพระองค์ออกทรงผนวช พระมหาญาณ
มงคลเถรเป็นพระอัครมหาราช พระเสกขัตติยาริทธิกรมเป็นกรมวาจาจารย์ ทรง
ศึกษาปฏิบัติธรรมวินัยพอสมควรก็ลาผนวชคืนครองราชสมบัติราชา
ภิเษกเป็นครั้งที่สอง อยู่มาสมเด็จพระชนนีทรงพระประชวรสิ้นพระ
ชนม์ชีพ พระเจ้าติโลกราชกระทำฅาปนกิจพระศพพระมารดาที่เกี่ยว
กันกับพระราชบิดา ที่ถวายเป็นเพลิงนั้นให้สถาปนาเป็น พระอาราม
เริ่มลงมือสถาปนาในขั้วขั้วแม่ตรีศก รุสศักราช ๘๑๓ สร้างพระมหา
วิหารมีบริเวณกว้างยาว ๒๐ วา โดยรอบล้อมด้วยรั้วเหล็กทำเป็นรูปพล
ธอกฤตดาวุธ (หอก) เรียงรายล้อมโดยรอบ ครั้นสำเร็จแล้วขนาน
นามว่า วัดอโศการามวิหาร คือวัดขั้วแกนหลวง

ในขั้วขั้วแม่ตรีศก รุสศักราช ๘๑๓ นั้น พระยายุทธิศเลียงผู้
ครองเมืองสองแคว (ในตำนานพระแก้วมรกตนั้นเรียกพระเจ้าสุทนต์ราช

บางตำนานเรียกยทอศรี) มาขอสวามิภักดิ์เป็นเมืองขึ้นต่อพระเจ้า
 เชียงใหม่ (เนือความตอन्नัตรงกักับความในพระราชพงศาวดารเล่ม ๑
 หน้า ๒๘ ซึ่งมีความจริงนั้นพระยาอะเสียงก็ตกขมูพาครวัวทั้งปวงไปแต่มหา
 ราช) แต่ในปีมะแมเดือนห้าขึ้น ๓๓ ค่ำ พระยาตีโลกราชเจ้านครพิงค์
 เชียงใหม่ เสด็จยกทัพหลวงไปเมืองสองแคว เพงระของกันเอาเมือง
 ฝ้ายเหนือแห่งกรุงพระนครศรีอยุธยา จึงเสด็จไปตั้งทัพอยู่ณเมือง
 ทุ่งยั้ง มีรพลทัพหลวงสี่หมื่น ทัพหัวเมืองหมื่นหนึ่งรวมเป็นห้าหมื่น
 แล้วยกไปตั้งอยู่ข้างแม่ครัวในเมืองสองแคว ๒๐ วัน จึงยกลงไปตี
 ปากยม ครั้นได้ปากยมแล้ว จึงให้หมื่นหาญนครยกไปตีเมืองเซลียง
 ไปถึงค่ายลนารวม เวลาค่ำ มีมหาเจอรูปหนึ่งมาบอกวาทันไม่ควรยั้ง
 ควรนอน ชาวเซลียงเขามักนักจกมากกระทำร้าย หมื่นยชาตอบว่า
 เจ้ากอยาร้อนใจคุช่าหากหลายนักมิเป็นไร ก็พากันแรมที่พ้อยณที่นั้น
 ครั้นเวลาเที่ยงคืนชาวเซลียงยกออกมาปล้น ทัพหมื่นนครเสียดชาว
 นครไปมากนัก (นครนคือนครลำปาง)

หมื่นนครหักหนีมาหาทมิณกิงคินเชียง ทัพไทยไล่ตามมาพอ
 เวลารุ่งสว่างเห็นฉัตรผ้าขาวอยู่ในหมุ่ทัพทมิณกิงคินเชียงไทย สำคัญ
 ว่าเป็นทัพหลวงพระมหाराชเจ้านครเชียงใหม่ ก็ยั้งตั้งทัพอยู่
 มีอาชเข้าคิหมื่นกิงคินเชียง ๆ ไข่ม้าเร็วไปทูลพระเจ้าเชียงใหม่ ๆ จึง

บ้านนารมอยู่ใกล้เมืองกำแพงเพชรสัก ๒๐๐ เส้น เมืองสองแคว

เข้าใจว่าเมืองพิษณุโลก

ให้หมื่นสาททำแห่องกัษหมื่นพรานตงเขาทพม้าพันหนึ่ง พลธอนำไม่

บ่นยาวไประคมยึงกองทัพไทยต้องรพตตายเป็นอันมาก ก็พ่ายหนีไป

ขณะนั้นพอม้าศึกกล้านช้างยกมาก็คคนเชียงใหม่ พระยา

คโกลกราชจึงให้กวาศกรวพลเมืองชาวสองแควก็ทั้งพระยาญาติก็เชิญพา

เล็กที่พกกลับไปในครพิงศ์เชียงใหม่ จึงให้พระยาญาติก็เชิญกันพันนาสุคา

แล้วให้ไปกินเมืองพะเยา พระยาสองแควยกยศเจ้าพระยาคโกลกราช

พิศทูลว่าพระผู้เป็นเจ้าตั้งแต่นั้นมา

แต่นั้นล่วงมาไต่ ๕ ปี ดั่งประชนชคกักราช ๘๑๖ พระเจ้านคร

พิงศ์เชียงใหม่ยกทัพหลวงไปตีเมืองชเวา (หลวงพระบาง) ตีได้ตำบล

เชียงคิน ของน้อยของหลวงไปตั้งแก่งและครั้งนั้นให้หมื่นกิงคินเชียง

คุมทัพชาวเชียงใหม่และชาวค่างเมืองไปทางเมืองเหล็กออกมาขอรชกัน

ทางท่ามุ่นแม่ของ ไ้รบยกกองทัพลาวชาวชเวาซึ่งมาตั้งรบแตกหนี

ไปหลายกอง ไ้ชระเลยเป็นอันมาก ครั้งนั้นไม่ไ้ตีเมืองชเวา ทัพหลวง

เล็กกลับคืนนครเชียงใหม่ ลศักราช ๘๑๗ บั๊กนลัษคศก ให้ข้ลูกโพธิ์

สังกาแลสร้างมหาอารามผูกพัทธสีมาเป็นที่สงฆ์หมู่ใหญ่ไ้กระทำสังฆ

กรรมขนานนามอารามนั้นว่าวัดโพธารามมหาวิหกร

อนึ่งในขกนนั้นพระเป็นเจ้าคโกลกราชยกทัพหลวงไปเมืองเชียงริง

ตีไ้เมืองตุนเมืองสองแควก็ถอยกลับมานคราาหนึ่ง ครนรุ่งขกนเป็น

บชจทอขูกเสด็จยกทัพหลวงไปเมืองเชียงริงตรงที่สงฆ์ ตีไ้เมืองวัง

บ้านแจนแล้วก็เล็กที่พกกลับคืนนครพิงศ์เชียงใหม่ ในระหว่างนั้นเมือง

นครเชียงใหม่กับกรุงพระนครศรีอยุธยาต่างแต่งตั้งอุปนิทชิตปลอมพั้งระหัด
 ชงกันแลกัน ฝ่ายไทยแต่งตั้งให้หาญพรหมสท้านเป็นอุปนิทชิตพั้งเทศ
 กุลณ้อยในนครเชียงใหม่ ฝ่ายข้างเมืองนครเชียงใหม่ก็แต่งตั้งให้หาญ
 ไส้สูงศักดิ์มั่งฝ้าเป็นไทยปลอมพั้งระหัดเสกการณกรุงพระมหานครศรี
 อยุธยา ฝ่ายเมืองเชียงใหม่จับตัวหาญพรหมสท้านได้ไม่ช้า แต่
 ให้เขียนแลโกนผมแล้วขยี้เสียจากเมือง เมืองจะขยี้อุปนิทชิตคนสองคนนม
 ของไทยไปนั้น แลวังแต่งตั้งอภัยเตรียมทัพะยกไปฝ่ายเหนือ เพื่อ
 จะให้หาญพรหมสท้านนำข่าวไปแจ้งยังกรุงพระนครศรีอยุธยา

ครั้นถึงขณลพศกศักราช ๘๓๖ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
 เจ้ากรุงพระนครศรีอยุธยาก็สมเด็จพรอินทราชาราชยศกัยกพยทโยธา
 ทัพหลวงขึ้นมาตีเมืองเชียงใหม่โดยทางเมืองนครเขื่อนขันธ์ ตั้งทัพหลวง
 ริมน้ำแม่ราชธานีฝั่งปากตะวันออก

เจ้าพระยาตีโลกนาถก็ยกทัพหลวงออกไปตั้งรับยังเชิงคอกยยา
 พร้อมด้วยยกกองทัพหัวเมืองทั้งปวง คือทัพพ้อท้าวขญู เจ้าเมือง
 เชียงรายหนึ่ง ทัพเจ้ายอกเมืองคอบเป็นหลานซึ่งครองเมืองแม่สีกหนึ่ง
 ทัพหมนกกตบเชียงหนึ่ง ทัพหมนหาญแต่ทียงหนึ่ง ทัพเจ้าพระยาสอง
 แควเมืองพะเยาหนึ่ง เจ้าพระยาสองแควตั้งทัพอยู่ริมหนองทั้งสองมี
 ข้าไฝ้อยู่โดยรอบ

ฝ่ายกองทัพไทยนั้น สมเด็จพระอินทราชากับขุนอชิวระเจ้าเมือง
 กำแพงเพชร ขุนราชอาสาผู้รั้งเมืองสุโขทัย ยกทัพข้างเขาผาทัพ

พระยาสองแควในเวลาเที่ยงคืน พระยาสองแควรู้ตัวก่อนแล้วได้เตรียม
 พลไว้สรรพ ส่วนตัวพระยาสองแควซึ่งข้างปลายเพชรมาพินายอยู่ที่
 ชนคัก สมเด็จพระอินทราชาใส่ช้างที่นั่งเข้าชนข้างพระยาสองแคว
 วัลพลทั้งสองฝ่ายก็เข้าสยบทยทอนาการกันเป็นโกลาหล ขณะนั้น
 เจ้าแจตักซึ่งข้างปลายมงคล หมื่นเจ้าช้อยซึ่งข้างปลายขวัญเพชร หมื่น
 นครซึ่งข้างปลายไชยสงคราม ผู้เสนาซึ่งข้างปลายภูบาล ทั้ง ๕ ข้างนี้
 ก็เข้ารวมแทงข้างที่นั่งสมเด็จพระอินทราชาและข้างขุนเมืองกำแพงเพชร
 ขุนเมืองสุโขทัย ทั้ง ๓ ข้างก็ตกลงอยู่ในหนอง พลดาวก็ระดมยิงขึ้น
 ไฟระหน่ำไม้คองพลทหารไทยล้มตายเป็นอันมาก สมเด็จพระอินท
 ราชาคองกระสุนชนทพระพักตร์ชยข้างที่นั่งหนีไป และในคืนวันนั้นเป็น
 เคื่อนแรมมืดนัก กองทัพหมื่นเมืองตงกัยกองหมื่นเต็กชาย หลงรบ
 พุ่งฆ่าฟันกันเอง กอวังแก่งกองหมื่นตงกัยกพระยาสองแควจึงได้ไล่
 คีตตามกองทัพไทยไปในไกลกองทัพหลวง สมเด็จพระบรมไตรโลก
 นารมก็ให้เลิกถอยกองทัพหลวงกลับไป

เมื่อนั้นเจ้าพ่อท้าวบุญเรืองก็ยกพระยาแจตัก เข้าไปทูลพระเป็น
 เจ้าไตรโลกราชว่าขอเอาช้างพลายแก้วเท้ากัษข้างปลายปานชมภูโยไล่
 เอากองทัพไทย พระเป็นเจ้าไตรโลกราชตรัสห้ามไว้

ความตอนนั้นในพระราชพงศาวดารเล่ม ๓ หน้า ๒๘ มีว่าศึกราช ๘๐๘
 ปีเถาะ นพศก พระยาพระเสียงนำมหา ราช มาเอาเมือง พระพิศณุ โลกเข้าปล้น
 เมืองเป็นลำมารดมิได้จึงยกทัพไปเอาเมืองกำแพงเพชรเข้าปล้นเมืองถึงเจ้า

ฝ่ายหมื่นกิ่งเมื่อเสด็จออกไปไกลจะถึงทัพหลวง สมเด็จพระ
บรมไตรโลกนาถ หมื่นกิ่งจึงร่ายพลเข้าล้อมอยู่ในป่าคันทองกลองให้ร้อง
กระทำโห่ชาศึกเห็นเป็นมโหฬารมาก ครั้นทัพไทยเลิกถอยจึงไล่ตาม
ไปจนถึงเขาพังไม้ทันแล้วก็กลับมากองทัพไทยก็ไปตั้งอยู่เมืองสองแคว

ในเดือน ๕ ปีเถาะเอกศกศักราช ๘๒๓ นั้นพระเป็นเจ้าติโลกราช
ก็ยกทัพหลวงไปล้อมเมืองสองแควไว้ ครั้นนั้นขุนเพชรต้นกับขุนราม
วิธอาสาสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเข้าออกผ่านทัพลาวที่ล้อมเมือง
สองแควนั้นในเวลาเที่ยงคืนนำทัพหลวงออกจากที่ล้อมได้ ไปตั้งอยู่ริม
น้ำแม่ราชธานี (น้ำยม) เจ้าพระยาติโลกราชตรัสแก่หมื่นนครว่า
นายทัชคนใดเจ้าหน้าด่านทัพไทยออกไปได้ ให้เอานายทัพ
ผู้นั้นมาควักลูกศรออกเสีย หมื่นนครกราบทูลขอพระราชทานไทย
นายทัชนายกองไว้ว่าทัพไทยลอบออกมาในเวลาตักเดือนมืดเหลือกำลัง
ที่จะป้องกันได้ ถ้าจะลงโทษนายกองประการใดหมื่นนครจะขอรับโทษ
แทน พระเจ้าติโลกราชก็โปรดลงโทษให้แล้วก็เลิกทัพหลวงกลับคืน

วันมีได้ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้าแตร สมเด็จพระอินทราชาเสด็จขึ้น
ไปช่วยเมืองกำแพงเพชร ทิ้งแตร สมเด็จพระอินทราชาตีทัพพระยาเกียรติ
แตกทัพท่านมาประทัพหมื่นนครได้ชนช้างด้วยหมื่นนคร แลระช้ำศึกดาว
ทองช้างกรมเจ้าช้างพระพนงช้างเดยว ครั้นนั้นพระอินทราชาเจ้าตองบงน
พระพิศตรทัพนมหาราชนั้นเลิกกลับคืนไป

มีอักษรขะหนึ่งหน้า ๓๐ ปีขัตติที่ ๘ ฉัศักราช ๘๓๘ ปีชวดอัฐศก
เสด็จไปเมืองขะเถียง

นครพิงค์เชียงใหม่ พระราชทานข้าหน้แก่ข้าท้าวฝ่ายกองและไพร่พล
ตามสมควรแก่ความชอบ ส่วนพระยาสองแควคือพระยาชะเลียงหรือ
ยู่ติศเชียงนั้น พระเจ้าเชียงใหม่พระราชทานเมืองงาวเมืองแพร์และ
แคว้นกวางน่านให้เป็นข้าหน้ซึ่งได้ขึ้นข้างพระนเรศวรมหาราชพระเจ้าอินทราชา

ครั้นอยู่มาถึงขมะโรง ไทศกศีกวาช ๗๒๓ เจ้าพระยาทิโลกราชยก
กองทัพไปตีเมืองพง ในแคว้นสิบสองปันนาต่อ ให้หมื่นทังนครอยู่
รักษาเมืองนครพิงค์เชียงใหม่

ฝ่ายสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็เสด็จยกกองทัพหลวงขึ้นมา
ตีเมืองแพร์โดยทางเขาพัง หมื่นทังนครรู้ข่าวก็ยกกองทัพไปตั้งรับ

ฝ่ายพระเจ้าติโลกราชซึ่งยกทัพหลวงไปตีเมืองพงนั้นเข้าปล้นเมือง
มีไค้ก็ถอยทัพกลับคืนมา ถึงเมืองเชียงใหม่ได้ทราบข่าวทัพไทยมา
ตีตีเมืองแพร์ หมื่นทังนครยกไปตั้งรับรบสู้อยู่ จึงเสด็จยกทัพหลวง
หนุนไปช่วยหมื่นทังนคร กองทัพไทยก็เลิกถอยไปพระเจ้าติโลกราช
เสด็จยกทัพหลวงตามไปตั้งเมืองชะเลียง พระยาชะเลียงยอมสวามิภักดิ์
แล้วนำทัพพระเจ้าเชียงใหม่ไปตีเมืองฝาง (สว่างคบุรีในตำนานชื่อ
สิบห้าราชวงศ์นั้นเรียกว่าเมืองขลางพล) กองทัพอยู่เห็นเมืองเข้าปล้น
เมืองสามวันมีไค้ก็เลิกถอยคืนเมืองมาชะเลียง

ในตำนาน ๓๕ ราชวงศ์อาคังนี้ พระเป็นเจ้าให้ท้าวแก้วเชียงราย
มาสั่งว่าอย่าตีพระยาชะเลียงจนเราไปเอาเมืองขลางพล จึงข่าวเตือน
ชาวเราให้ รู้ จึงสุกพระเป็นเจ้ากราบทูลว่าไพร่พลชอบข้าเจ้าย่วยมากนัก

นอนคลุมผ้ากาตาย ใต้ทุกคุดทุกทัพ ขอบฟ้าฝนให้หายขอบฟ้าก่อน
 พระเขียนเจ้าทรงพระพิโรธทำรัสว่าเอาให้เอาไฟเผาคนช่วย ใช้นันคุดถ้ายัง
 ทรงคนหนีไฟไหม้แล้วให้ขังคุดไปจงใจ พ่อท้าวเซียงรายเกรงพระ
 ราชอาณาภิคา ก็มาเร่งรัดจกทัพยกไป ครั้นใกล้จะถึงเมืองขลางพล
 มีหญิงสองคนมาอายหน้ากองทัพได้เอาตัวมาซักถามว่าในเมืองขลางพล
 มีคนมากน้อยเพียงใดหญิงนั้นบอกว่ามีคนไม่ถึงร้อยคน ครั้นยกเข้า
 ไปถึงเมืองขลางพล ชาวเมืองยังขนกราคออกมาหนานักเข้าใกล้
 ไม่ได้ จึงไปตั้งอยู่เหนือเวียงโคโลสามวันก็ถอยทัพกลับคืนมาเมืองชะเลียง
 พกกวพลพอหายอีก ไร่แล้ว จึงไว้หมันทั้งกับล้าหมันเวียงอยู่รุ่งเมือง
 ชะเลียงแต่ให้ตั้งอยู่ที่เมืองตาก แล้วพระเจ้าติโลกราชก็เลิกทัพกลับ
 คืนนครพิงค์เชียงใหม่ ในปีมะเส็งนั้น

ครั้นอยู่มาพระยาชะเลียงกลับใจจะเป็นกบฏแต่งกลอุบายลุ่มพลไว้
 แล้วให้คนมาเชิญหมันทั้งนครไปเล่นชนไก่ที่เมืองชะเลียง เพื่อจะจับตัว
 หมันทั้งนครฆ่าเสีย หมันทั้งนครรู้ตัวก็ไม่ไปพระยาชะเลียงก็ชักให้
 มาเชิญอีกเล่าถึงสองครั้งสามครั้ง ในครั้งหลังหมันทั้งนครฟังแค้น
 กำถึงพล ๕๐๐ คนให้ มีเหล็กไฟและเชือกไฟทุกคนหย่อยกกันเข้าไปเที่ยว
 เรียกรายอยู่ในเมืองชะเลียงทั่วทุกแห่ง มีสัญญาอาณัติกันว่าถ้าได้
 ยืนเสียงนั้นนันทหอหลวงพระยาชะเลียงยามใด ผู้ใดทันที่ไหนก็ให้
 ทุบไฟเผาบ้านเรือนขึ้นที่นั้นจงทั่วเมืองส่วนตัวหมันทั้งนครกับทหารร่วมใจ
 พอสสมควรก็เข้าไปเมืองชะเลียงครั้นได้ก็หักกุมเอาตัวพระยาชะเลียงไว้ได้
 และทุบไฟเผาบ้านเรือนในเมืองชะเลียงใหม่เสียเป็นอันมาก แล้วก็

ขอกส่งตัวพระยาชระเลียงไปเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ พระเจ้าเชียงใหม่
 ให้เนรเทศพระยาชระเลียงไปไว้เมืองหางฮ้อว (คือเมืองวังรุ้งซึ่งใน
 พระราชพงศาวดารเรียกว่าเมืองหางหลวง) แล้วจึงตั้งหมื่นตังนครให้
 เป็นพระยาครองเมืองชระเลียง ที่หมื่นตังไปตั้งบ้านอยู่นั้นจึงมีชื่อว่า
 เมืองตังมาจนทุกวันนี้ (เป็นอำเภอในแขวงสวรรคโลก) อยู่มาไม่นาน
 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้ากรุงพระนครศรีอยุธยาพระราช
 ศักดิ์จากทรงพระผนวชบำเพ็ญเนกขัมมบารมี จึงใช้ราชทูตมายังสำนัก
 พระเจ้าศรีโลกราชธมมของนครพิงค์เชียงใหม่ ขอส่งขี้ไปทำสังฆกรรม
 ในกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา พระเจ้าศรีโลกราชจึงชำระกษาพระเทพกุสุ
 เถรกับขันนัย ๓๒ รูป แล้วให้หมื่นสามแขกขึ้นราชทูตเชิญพระศาสน์
 และพระอรหันต์พระสงฆ์ไปยังกรุงพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระบรม
 ราชาธิราชเจ้าทรงพระราชศรัทธาเลียงตุลาบายชัยทานแก่พระเถรานุเถร
 ทั้งหลายนั้นเป็นอันมาก ครั้นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้าทรงพระ
 ผนวชแล้ว ใช้ให้พระเถรรูปหนึ่งชื่อโพธิสมภารเถรขึ้นมว่ากล่าวขอ
 เมืองชระเลียงคืน พระเจ้าศรีโลกราชให้ประชุมสงฆ์มีพระมหาอรหัน
 รัตนาปราสาทเป็นประธานข้ถูกษาเห็นว่าไม่ควรแก่กิจของสมณะไม่
 อนุญาต พระเถรโพธิสมภารก็กลับไป

ในพระราชพงศาวดารเล่ม ๑ หน้า ๓๐ ว่าศักราช ๙๑๑ ปีมะเส็งเอกศก
 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้าทรงผนวชณวัดจุฬามณีใต้ ๘ เดือนแล้ว
 ตามนวน

แต่นั้นยังมีพระเดรภกามรูปหนึ่งเชี่ยวชาญในศิลปศาสตร์วิทยาคุณ
 ต่าง ๆ ได้ ไปเฝ้ากรุงพระนครศรีอยุธยาแล้วรับอาสาสมเฝ้าพระบรมราชา
 ธิราชเจ้ามาเพื่อจะทำลายไม้เนื้อโครธอันเป็นศรีเมืองนครเชียงใหม่ให้กำลัง
 ซากาเมือง อ่อนลง สมเฝ้า พระบรมราชาธิราชเจ้าก็ ถวายเงินทองเครื่อง
 บริวารแก่พระเดรภกามนั้นเป็นอันมาก พระเดรภกามนั้นก็ออกจาก
 กรุงเทพมหานคร ศรีอยุธยา กลับไปกรุงภูทอกก่อนแล้วจึงย้อนมาโดย
 ทางเมืองหงสาวดีและเมืองตลาง (ผาปูน) มาถึงเมืองนครเชียงใหม่
 สำนักอยู่ณวัดนั้นพักแรมพันดาวย้ายไปรักษาศิลปะธรรมที่วัดนั้น ได้พบปะ
 วิชาสะกั้นกับพระเดรภกามนั้น เห็นว่าเป็นผู้รอบรู้ทรงคุณพิเศษมาก
 พันดาวย้ายจึงนำความกราบทูลพระเจ้าติโลกราชเจ้านครเชียงใหม่จึงตรัส
 ให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตย์ในเมืองเชียงใหม่ ไป ทดลอง สวดยสวนก็ได้
 ความว่าเป็นผู้รอบรู้แท้จริง จึงโปรดให้พันดาวย้ายไปสร้างกุฏิโถงอาคาร
 น้อยฝากทางไปห้ามหาโพธิ์ต้นโต แล้วอาราธนาพระเดรภกามมา
 อยู่อาคารนั้น ๆ จึงได้มีนามว่าวัดภกามมาจนบัดนี้ ส่วนพระเดร
 ภกามนั้นคนทั้งหลายพากันเรียกว่า เดรภกามมิ่งสูงหลวงเป็นที่นับถือ
 แห่งชนชาวนครเมืองเชียงใหม่เป็นอันมากอยู่มาวันหนึ่งพระเจ้าติโลกราช
 เจ้านครเชียงใหม่ตรัสใช้ ให้หมื่นช่างกนกคาม ๓ พันเทพกษัตริ์ ๓ ล้าน
 แขนก ๓ ไปตามพระเดรภกามมิ่งสูงหลวง การงานสิ่งใดที่พระเดร
 ณะนำให้กระทำก็ยอมเป็นความเจริญทุกเชิงของทุกประการ วิชาที่จะ
 พิเคราะห์ให้เมืองพิจนและตัวเราผู้เป็นเจ้ามีอายุยืนและมีอานภาพใหญ่โต
 ปรากฏสกลสมัญทวีขึ้นนั้นยังจะมิขาดหรือไม่ว่า พระเดรภกามตอบว่ามีอยู่

แต่เกรงว่ามหาราชจะไม่กระทำได้ ครั้นหมื่นข้างกุ่มกามก็ขี้ข้าหลวง
 มชอนนำความไปกราบทูลพระเจ้าติโลกราชตาม ถ้อยคำพระเถรภิกษุว่า
 ดังนั้น จึงตรัสสั่งให้ ไปบอกพระเถรภิกษุว่าจะให้ทำประการใดจงแนะนำ
 มาเถิดเราอาจทำได้ทุกอย่าง ครั้นราชขรยถอรับสั่งไป บอกแก่พระเถร
 ภิกษุดังนั้น เจริญแนะนำว่าเมืองนครเชียงใหม่ศรีเมืองชัยหนิสาณ
 ควรตั้งราชธานีไว้สถานที่อยู่แห่งผู้เป็นเจ้าครองเมือง ให้ตั้งด้วยศรีเมือง
 กอควรตั้งทรงศุและปรากฏการเมืองขึ้น ในจังหวัดของลักษณะหลักขณาถามี
 ต้นไม้ใหญ่ก็ให้ตัดถอนขครากออกให้สิ้นเชิง จึงสร้างราชมณเฑียร
 ในที่นั้นเขาไม้ระแลและไม้ประดู่มา เป็นเสาเอก โตคู่หนึ่งเสานอกนั้นตาม
 แต่จะพอพระทัย ครั้นหมื่นข้างกุ่มกามพินิตพกลดระลำแขก มา
 กราบทูลตามถ้อยคำแนะนำของพระเถรภิกษุดังนั้น พระเจ้าเชียงใหม่
 ก็พอพระทัย จึงให้ทำสิ่งเมืองคนหมื่นกิ่งต้นเชียงใหม่สามพันห้าร้อย
 หมื่นหาญแต่ท้อง ๓ หมื่นลำม ๓ กัษีพอเวียงกนายการมาพร้อมกัน ให้
 จักการถมศิโรตศปรากฏเวียงขึ้นเจ้าเมืองรายก่อสร้างไว้นั้นแล้ว สั่งให้
 ตักต้นขครากไม้ นใครอันเป็นศรีเมืองนั้นออกเสียเกล็ดอนที่ให้รายเพียง
 แล้วสร้างราชธานีไว้คนมณเฑียรสถาน ลงณที่นั้นแล้วให้ยาราชนาพระเถร
 ภิกษุมาตั้งหลวงมาอยู่ณวัดพราหมเพื่อจะได้ตรวจดูการสร้างราชธานีนั้น
 ให้คงตามตำหรับ

เสนามาคยสิ่งเมืองและพอเวียงกนายการไตรยสั่ง ก็มาจักการตาม
 รัชสั่งทุกประการ การทั้งปวงขบหนึ่งจึงสำเร็จ จึงและสนาหมื่นหมื่นนามว่า
 สนามศรีภูมิ เพราะประตูเวียงคินชั้นนอกเรียกว่าประตูศรีภูมิ ครั้น

การสร้างราชันีแคว้นมณฑลเขี้ยวรสถานสำเร็จเสร็จสรรพแล้ว จึงตั้งการ
 ราชานีก่อกเดิมมีพระราช มณฑลเขี้ยวรสแล้วเสด็จมา ประทับสถิตย์สำราญ
 ในราชันีแคว้นอันสร้าง ใหม่ขึ้นเจ้าเดิมตั้งแต่ทำลายไว้ นี ไคอศรีนคร เลีย
 แล้วเป็นต้นมาอุบายอันตรายก็บังเกิดมีมาต่าง ๆ อยู่มีนานเท่าใด
 เจ้าแม่ท้าวทอมกษัตริย์พระ สนมเอศ ทูลขยง ไล่โทษ ต่าง ๆ แก่เจ้าพ่อท้าว
 ขุนยวธูราชโอรส พระเจ้าคิโลกราชก็ทรงพระพิโรธให้เนรเทศ
 เจ้าพ่อท้าวขุนยวธูเรื่องไปไว้มือขยับ ภายหลังแม่ท้าวทอมกษัตริย์
 ซ้ำเติมออก พระเจ้าคิโลกราชก็ให้ปลงพระชนม์พ่อท้าวขุนยวธูเรื่องเสีย
 ภายหลังมาจึงกลับรู้ว่าพ่อท้าวขุนยวธูเรื่องหา โทษมิได้ อนึ่งหมื่นมาแก้วหาร
 ทำราชกรกิจไม่ มีความผิดขม มีผู้หนึ่ง ชื่อ ร้อยจวง เป็น อรหันต์ขมหมื่นมา
 แก้วหาร ร้อยจวง เขียนหนังสือขอร้องสนเท่ห์กล่าวรักย ไล่ โทษหมื่นมา
 แก้วหารประการต่าง ๆ แล้วเขาไปทอกไว้ ในคัมภีร์หลวงเห็นอุปการะ
 พวคนายกชายเกียไต้ นำไปถวายพระเป็นเจ้า ๆ สั่งให้เอาตัวหมื่นมาแก้ว
 หารไปฆ่าเสีย ครั้นภายหลังกลับรู้ว่าหมื่นมาแก้วหารหา โทษมิได้
 พระเจ้าคิโลกราชแห่งพระทัยนึก จึงออกอาญาประกาศห้ามมิให้
 ผู้ ไทอ่านดูหนังสือตักทังสนเท่ห์เป็นกฎหมายแต่บัดนั้นสืบมาจนบัดนี้
 อยู่มา มี นานมีทูตมาแต่กรุงพระนครศรีอยุธยา เพื่อเหตุที่จะฟังกิจ
 การอันพระเถรภิกษุมัชฌิมา มาทำลายศรี เมืองนครเขี้ยว ใหม่ขึ้นว่า
 จะทำได้สำเร็จหรือไม่ ในพวกทูต นั้นมีพระยาจกนหนึ่งซึ่งรัชอาสา
 มาทำคู่สองคุณไสยและอาชามาฝังไว้ตามประตูเวียงทุกแห่งและทำม

กลางเวียง มกขมนตรีทั้งหลายเห็นเหตุทำกริยาแปลกปลาด
 วจให้หมอบแทนผู้หนึ่งหมอบบ้านล่องผู้หนึ่งหมอบช่วงนะผู้หนึ่ง ทำวิธ
 แก่คุณไสย ให้เอาไม้ โลงสีและถ้วยตราสังสีมาหุ้มห่อผ้าแดงแล้ว
 ทอดขวาง เบื้องบน ทวารที่แขก เมืองจะเข้ามาทางประตูการจากภายนอก
 ทวารประตูก็ชาวไทยคนหนึ่งลอบประทุมิได้ พระเจ้าทีโลกราชให้กุม
 เอาตัวไว้ชำระเช่นตาม ได้ความว่าร้ายจึงมาทำคุณไสยแลฝังยา
 แลชักทอดลงเดรภกามซึ่งรักษาสามาทำลายไม้ครเมืองนั้นด้วย ครั้น
 ชำระข้อปากนั้นก็ไต่ความสมจริง จึงตรัสให้เอาตัวประจักษ์เดรภกาม
 ไปถ่วงน้ำเสียที่แก่ง ป้อนให้ถึงแก่ความตาย สอนทูตนั้นให้ชี้เสีย
 จากเมือง แล้วให้หมื่นคำมพร้าอายุอาตการกัฬหารเค็กชาย คน
 คน ๒๐๐ ไปนั่งทางที่แขกเมืองจะไป ครั้นแขกเมืองไปถึงที่นั้น หาร
 เค็กชายกัฬหารคน ๒๐๐ ก็ออกตีปล้นฆ่าแขกเมืองหมื่นนั้นตายทั้งสิ้นไม่เหลือ
 สักคน แล้วให้ชิตประตูเมืองทั้ง ๖ แห่งกัฬหารกลางเมือง ได้ไหยา
 ที่ฝังไว้รวม ๗ ไหยให้เผาเพลิงเสียยังหัวขัวเชียงคำ (ขัวว่าสะพาน)
 กวาทผู้เฒ่าลงแม่น้ำไปทั้งสิ้น

ลศักราช ๓๒๕ บมะเมียรจิวาศก ขุนคำลอกผู้กินเมืองศุ กัฬ
 คำเผือกผู้กินเมืองเชียงทอง มีอริวิวาทกันกับเจ้าพามเมืองนาย จึง
 ให้มาชอกองทัพพระเจ้าเชียงใหม่ไปตีเมืองนาย พระยีนเจ้าจึงให้พ่อ
 ท้าวขยอกเชียงรายผู้เป็นหลาน คอยตรวจทัพท้าวขยอกเรื่อง กัฬหมื่นกัฬ
 คินเชียง แลขุนค่างเมืองถอยพลศกยกไปตีเมืองนาย ครั้นยกไป
 ถึงทอยมาแต่พบกองทัพเงี้ยวเมืองนาย มาตั้งชกอยู่ทนน พอก้าว

ยอกเชียงราย จึงแก่งกองทัพกลับไปวกหลังข้าศึกโตเข้าค้ำนาย ทพเงี้ยว
 แดกพ่ายหนีไป กองทัพเชียงใหม่ยกเข้าประชิดเมืองนาย พระเจ้า
 เชียงใหม่เสด็จดำเนินทัพหลวงหนุนไปตีโตเมืองนาย เจ้าฟ้าเมืองนาย
 ซื่อซนเงินปล่องฟ้า พาครอบครัวอพยพหนีไปเมืองหนองบอน พระเป็นเจ้า
 เข้าตั้งทัพอยู่กลางภาค (กลาง) เมืองนายภายหลังให้หาเจ้าเมืองต
 เจ้าเมืองเชียงทองมาเฝ้า แล้วยกทัพหลวงไปเมืองหนองบอน เจ้าฟ้า
 เมืองนายเห็นระหัดค้อไปมีพิน ก็ออกมาถวายบังคมพระเจ้าติโลกราช
 ก็พาเจ้าฟ้าเมืองนายกลับมาเมืองนาย ตั้งให้ตั้งครองเมืองนายตั้งเก่า
 ครั้นนี้โตเมืองเงี้ยวสวามีภักดีรวม ๓๓ เมืองคือ เมืองสุ ๑ เมือง
 ไต่คำ ๑ เมืองจิก ๓ เมืองทาง ๓ เมืองกิง ๑ เมืองล่อกรอก ๑
 เมืองจำก่า ๑ เมืองกย ๑ เมืองย่องห้วย ๑ เมืองหนองบอน ๑ เมือง
 สเปาะ ๑ โตเฮลย หลึง ชายใหญ่ น้อย เป็นคน ๓๕๓๕๗ คน พระเจ้า
 ติโลกราชปรายปรามเมืองเงี้ยวรายกายแล้ว ก็เลิกทัพกลับจากเมือง
 นายมาแรมปางข้างวาทรีหนึ่ง แรมบ้านไทกรাত্রีหนึ่ง แรมน้ำรำ
 วาทรีหนึ่ง แล้วมาแรมเมืองเชียงทอง ออกจากเมืองเชียงทองข้าม
 แม่น้ำตงมาโดยระยะมรรคมาถึงเมืองนครเชียงใหม่ บรรดาเงี้ยวชะเลย
 ที่โตมานั้น ให้แบ่งแยกส่งไปไว้พินนาตระกูลข้างเก่าช่องข้าง เมือง
 พร้าวย่าง

ลุคักราช ๗๓๒ ขัซาล ไทสก พระเป็นเจ้าติโลกราชเสด็จไป
 ประพาศเมืองเงี้ยวตั้งเมืองบันแลเมืองนาย เจ้าฟ้าเมืองนายถวายอภิศา

องค์หนึ่ง แลเกรงราชบรรณาการเป็นอันมาก ครั้นนั้นหมื่นขณูเรือง
ผู้กินเมืองเชียงรายคามเสด็จไปถวาย ขวดยดงแก่กรรมเสียบึงเมืองเงี้ยว
พระเป็นเจ้าทีโลกราชเสด็จกลับคืนนครเชียงใหม่

ลุดักกราช ๘๓๓ บิณะคเวศิก แม่ท้าวหอมกษัตริย์อินจกรรม
ลุดักกราช ๘๓๖ บิณะเมยลลศก หมื่นตงผู้กินเมืองเชียงชั้น
ดงแก่กรรม โปรดให้หมื่นแคว้นผู้กินเมืองแจ่มไปกินเมืองเชียงชั้น
แทน ให้หมื่นนกกของผู้กินเมืองเชียงเรือกไปครองเมืองนคร
ในขเดยวนั้น พระยาหลวงสุโขทัยยกพลศึกขนามาตั้งมั่นเอาเมือง
เชียงชั้นใต้ มาหมื่นแคว้นผู้กินเมืองเชียงชั้นตาย เสด็จยกทัพหลวง
ไปตีทัพสุโขทัยถอยไป ไต่เมืองเชียงชั้นคืน ให้ผู้กินเมืองนคร
ไปรั้งเมืองเชียงชั้น

ลุดักกราช ๘๓๗ บิณะแมลปตศก สร้างพระวิหารฉวัดเจตีย์หลวง
แลสร้างพระไตรปิฎกสองขงเสรี

ลุดักกราช ๘๓๘ บิออกนพตก พระพุทธศาสนายุกาลล่วง
แล้วได้ ๒๐๒๐ พรรษา พระเจ้านครเชียงใหม่ให้ประชุมพระเถรานุเถร
มีพระธรรมที่ฉนมหาเถร เจ้าอาวาสวัดป่าตาลเป็นประธาน กระทำ
สังคายนาชำระคัมภีร์พระไตรปิฎก ณ โพธารามวิหาร ขหนึ่งจึงสำเร็จ
บริบูรณ์ นับเป็นอัฐมสังคายนาสายลำตขที่แปด จึงเฉลิมพระปฐมมา
ภิชัยพระเจ้าแผ่นดินว่า พระเจ้าศรีธรรมจักรวดีโลกราชามหาธรรมิกราช
พระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่

ถัดนั้นพระมหाराชาเจ้าคริสไช้ ให้หมื่นคำมพรวักต (ซึ่งในชื่อกาล
 มาลินี เรียกว่าสี่หะเสนาบดี) ออกไปถ่ายอย่างโลหะปราชาทแลรัตน
 มาลีเจกียณเมืองลังกาทวีปโพ้นมา แล้วให้หมื่นคำมพรวักตเป็นผู้
 อำนวยการปฏิสังขรณ์กุฎิมหาธาตุหรือเจกียณลิกษณบุราคม ก่อเจกีย
 หลวงในกลางเวียงเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเจ้าแสนเมืองมาได้สร้างไว้ตาม
 คำสั่งของเจ้าท้าวภอนาเมื่อเป็นเทพารักษ์นั้น การปฏิสังขรณ์ ได้ เริ่ม
 กระทำในบ่จอเอกศักรัตติกกราช ๘๕๑ ก่อเสริมฐานกว้างเป็น ๓๕ วา
 สูง ๕๕ วา ครั้นเสร็จแล้วขึ้นพระบรมธาตุซึ่งพระมหากษัตริย์เสนา
 มารากลังกาทวีปไว้ ในมหาสถูปนี้ แล้วให้สร้างหอพระแก้วตามอย่าง
 โลหะปราชาทกรุงลังกา อารามพระแก้วมรกตแลพระแก้วขาวไว้
 ในหอพระแก้วอารามราชกุฎเจกียหลวงนี้

ตำนานพระแก้วมรกตแลพระแก้วขาวทั้งสองนี้ มีข้อความพิศดาร
 อยู่ส่วนหนึ่ง จะกล่าวแต่ใจความสังเขปไว้ในที่นี้ ในเวมคันทำนาน
 พระแก้วของชาวเชียงใหม่มีว่า เมื่อพระพุทธบริษัทล่วงได้
 ๗๐๐ ปี ในวันเพ็ญเดือนเจ็ด พระสุเทวฤาษีเสาศอกจำปา ๕ คอกชน
 ไปบูชาพระพามณียงดาวกิงษาสุวรรณ ได้พบประสนทนากับพระ
 อินทร์ ๆ จึงบอกกล่าวแก่สุเทวฤาษีว่าขึ้นในเทือนวิสาขะเพ็ญที่ลระวรวิษุขุระ
 จะสร้างพระพุทธปฏิมากรด้วยแก้วขาว เทือนเจ็ดเพ็ญ ชาวเมือง
 จุฬินจะสร้างพระพุทธปฏิมากรด้วยทองทิพ เทือนแปดเพ็ญ ชาว
 เมืองปาตลบุตรจะสร้างพระพุทธปฏิมากรด้วยแก้วเขียว เทือนแปด

ทศิยาสารทาเพ็ญ ชาวเมืองสาวัตถีจะสร้างพระศิวย์แก่นจำปา (คือ
 แก่นจันทร์แดง) สูง ๓๓ นิ้ว เทือนเท่าเพ็ญ ชาวราชคฤหนคร
 จะสร้างพระพุทธรูปปฏิมากรด้วยโลหะรัตนมณี (แก้วแดง) ครั้น
 สู่เทวฤกษ์ก็กลับจากทางตั้งขมเทวโลกแล้ว จึงไปสู่เมืองละโว้ ขณะนั้น
 พระยารามราชเจ้ากรุงละโว้กับพระกตปะเถรเจ้า ปวารณาการที่สร้าง
 พระแก้ว พระอรหันต์ไปโตแก้วชาวบริสุทธิยศยวทันมาจากจันทร์
 เทวบุตร แล้วขอพระวิคณุกรมนมานฤมิตรคำไว้รูปเป็นองค์พระพุทธร
 ูปปฏิมากร สู่เทวฤกษ์แ่งฤกษ์อื่น ๆ ก็โตประชุมช่วยในการสร้าง
 พระศิวย์ ครั้นสำเร็จแล้วบรรพพระบรมธาตุ & พระองค์ไว้ ในพระเม้าพี ๑
 พระนระลาต ๑ พระอรระ ๑ พระโอบยู่ ๑ พระแก้วองค์นี้โตประคิยฐาน
 ชยู่ณกรุงละโว้สืบมาจนกาลเมื่อสู่เทวฤกษ์สว่างเมืองศรีบุญไชย
 นคร แล้วขอนางงามเทวีราชธิดากรุงละโว้ ขนมาครองนครศรีบุญไชย
 นางงามเทวี จึงโตทูลขออาราธนาพระแก้วองค์นี้ขนมาประคิยฐานไว้
 ณเมืองศรีบุญไชย ครั้นพระยาเมงรายมาตีเมืองศรีบุญไช้โตจับไฟ
 เผาเมืองใหม่ทิ้งไป แต่ขอพระแก้วหาใหม่เพลิงไม่ พระยาเมงราย
 จึงโตอาราธนาพระแก้วองค์นี้ไปไว้ในราชมณฑลที่ยว พระแก้วชาวนั้น
 จึงโตปรากฏอยู่ในเมืองเชียงใหม่สืบมา จนถึงแผ่นดินพระเจ้าติโลกราช
 ให้ห็นแก้วปราศไปถ่ายอย่างโลหะปราสาทกรุงลังกามาสร้างหอพระ
 แก้วในคราวนี้

ส่วนตำนานพระแก้วมรกตนั้น มีใจความว่า พระนาคเสนกับ
 พระเจ้าปลาตลบุตร โตแก้วเข็ขมมาจากพระอินทร์ แล้วสร้างพระพุทธร

ปฏินาครไว้ณเมืองปากลยัทรอมหานคร ครั้นพระพุทธศาสนกาลล่วง
 ได้ ๘๐๐ พรรษา เมืองปากลยัทรเกิดศึกสงคราม มีผู้ชาราณาพา
 พระแก้วมรกตไปไว้ณเกาะลังกาด้วย ครั้นพระพุทธศาสนกาลได้
 ๓๐๐๐ พรรษา พระเจ้านรทองรณคามให้พระศิลาขันธออกไประงกา
 ขยพระมหามณเฑียรณแลพระไตรปิฎกต่อพระเจ้าศรีรามวงศ์กรุงลังกา ได้
 แล้วยกชาราณาสงสำเนาไซ้ไซ้มา สำเนาต้องพายุพัดไปเข้าอ่าว
 กัมภุชา พระเจ้ากรุงกัมภุชาทรงพระนามว่า พระนารายณ์วาชสิริวงษ์
 ได้ไว้ พระเจ้านรทองรณคาม ได้ทราบข่าวจึงตามไปขอคืน
 ไทแต่สำเนา ก็ยพระไตรปิฎกคนมา แต่องค์พระมหามณเฑียรณตก
 อยู่กรุงกัมภุชาหลายชั่วแผ่นดิน มาถึงที่สุดแผ่นดินพระเจ้าเสนระาชได้
 ทรงกรุงกัมภุชามีไต่ตั้งอยู่ในยุคศิธรรม บังเกิดอุทกภัยน้ำท่วมกรุง
 กัมภุชา พระมหาเถรทั้งหลายเชิญพระแก้วลงสำเนาขึ้นไปอาศัยอยู่
 เหนือเมืองอินทขูทางสามเทอนเศษ ครั้นนั้นพระเจ้าอัททยราชครอง
 นครสยามฝ่ายเหนือไปหาพระแก้วไต่มาจากอินทขู พระแก้วมาอยู่
 กรุงศรีอยุธยา เจ้าเมืองกำแพงเพชร ซึ่งเป็นพระญาติวงศ์
 ทูลขอพระมหามณเฑียรณไปไว้เมืองกำแพงเพชร ต่อมาราชบุตรเจ้าเมือง
 กำแพงเพชรไต่ครองกรุงละไว้ จึงทูลขอพระมหามณเฑียรณไปไว้กรุง
 ละไว้ ไต่ ๓ ปีก็ย ๘ เดือน ก็กลยสังคนมาเมืองกำแพงเพชร ภาย
 หลังเจ้ามหาพรหมผู้ครองเมืองเขยงราย เป็นมิตรสหายกันกับเจ้าเมือง
 กำแพงเพชร จึงขอพระมหามณเฑียรณจากเมืองกำแพงเพชรไปไว้
 เมืองเขยงราย อยู่มาเจ้าเจียงใหม่ชื่อพุทธวงศ์เป็นอาว์เจ้าเมืองเขยง

ราช ยกไปตั้งเมืองเชียงใหม่แตกจึงได้เชิญพระมหามณเฑียรณ์ ไปไว้เมือง
 เชียงใหม่ แต่อีกตำนานหนึ่งกล่าวว่า เมื่อพระพุทธศาสนากาลล่วง
 ได้ ๓๘๘๘ พรรษา สุลคักราชได้ ๘๘๘ ปี ในรัชกาลเจ้าสามฝั่งแกน
 หรือศิริราชครองราชสมบัติเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ พระศอุทัยใหญ่ใน
 เมืองเชียงรายต้องธนูเข้าศอก มีผู้ใดพระพุทธรูปลงรักปิดทอง เชิญ
 ไว้ ในเวลานั้น มีนารักษ์แลทองขาวแห่งกระเทาะออกตามที่ยางปรากฏ
 ว่าเป็นองค์พระแก้วอยู่ภายใน เจ้าอริการวดีนั้นจึงชำระชาติดี ก็
 ปรากฏเป็นพระแก้ววิสุทธิของศรี กิติศัพท์ทราบถึงพระเจ้าเชียงใหม่
 จึงให้ส่งพระแก้วนั้นมาเมืองเชียงใหม่ แต่ข้างทรงพระแก้วนั้นขึ้นไป
 ทางเมืองนครลำปาง หมื่นโลกนคร เจ้าเมืองนครลำปางเป็นญาติกับ
 เจ้านครเชียงใหม่จึงขอรับพระแก้วไว้ยังเมืองนครลำปาง พระมหา
 มณเฑียรณ์ ได้ประคิษฐานอยู่เมืองเขลางค์นครนานได้ ๓๒ ปี ถึงรัชกาล
 พระเจ้าดี โลกนาคครองราชสมบัติเมืองนครเชียงใหม่ ได้เชิญหมื่น
 โลกนครผู้อาวซึ่งครองเมืองเขลางค์นครมาเป็นหมื่นโลกสามล้าน ช่วย
 ราชการอยู่เมืองเชียงใหม่ สุลคักราช ๘๙๐ ปีชวศ จึงได้เชิญ
 พระแก้วมรกตมาจากเมืองนครเขลางค์ ประคิษฐานไว้ที่คุ้มจมน้ำมุกช
 พระเจดีย์หลวงเมืองนครเชียงใหม่ จนถึงเวลาที่สร้างหอพระแก้วใน
 คราวนี้ จึงได้เชิญเข้าประคิษฐานไว้ในหอพระแก้ว สุลคักราช ๘๙๓
 ปีขุนแขกศกเดือนแปดเพนชศอเดือนหก พระเป็นเจ้าดี โลกนาคเสด็จ
 ยাত্রาไปนมัสการพระมหาธาตุลำปางเข็ทวันกลียกนคร ครั้น
 ข้างขึ้นเดือนสี่ชศเดือนแปดเสด็จยกพุทธ โยธาทัพไปเมืองเงี้ยว ไปถึงเมือง

ทางวัง (ห้างหลวง) ได้ข่าวศึกแถว (ญวน) ยกมาตกเมืองชะวา
 (หลวงพระบาง) แลเลยเข้ามาตกเมืองน่าน ท้าวซากางผู้กินเมืองน่าน
 ยกพลสี่หมื่นไปต่อรบแถว หน้าแถวตายเป็นอันมาก ศึกแถวยิ่งหนุนหนัก
 มาหาตอຍไม่ พระเป็นเจ้าตีโลกราชก็เสด็จยกทัพหลวงจากเมืองหางไป
 ช่วยกันเมืองน่าน ศึกแถวหนักเหลือกำลัง เสนาศึกทั้งหลายปรึกษากัน
 แแต่การสู้รบแถวด้วยวิธีต่าง ๆ บ้างว่าจะเอาไม้ตะบองผูกเชือกหนึ่งมัด
 ตีคหางช้างให้มาก ชีบช้างหมู่ใหญ่ให้วิ่งเข้าฝ่าทัพแถว ให้ไม้ตะบอง
 กวักแกว่งตีแถว บ้างว่าจะเอาเชือกหนึ่งผูกอกช้างข้างละตัวเป็นคู่ ๆ กัน
 ให้ช้างวิ่งประกอตั้งเชือกหนึ่งพาดศีรษะพลแถว ยังมีผู้หนึ่งเป็นพอกหน้า
 ไม้ ชีบหมื่นคน รับจะแต่งหน้าไม้ยาว ๓ วา ขึ้น (คือลูก) ใหญ่กำเศษยี่
 ระคมเอากองทัพแถว ต่างก็นำความเห็นกราบทูลพระเป็นเจ้าตีโลกราช
 ตามซึ่งคิดกันนั้น ขณะนั้นมีหอกชนหลวงพี่น้องกราบทูลรับอาสาจะออกไป
 เหวรากับแม่ทัพแถวให้เลิกทัพดอยไปจงได้ พระเจ้าตีโลกราชก็ขัญชา
 ตามความศึคช้อยชนหลวงพี่น้องนั้น อ้อทั้งสองจึงพากันไปยังกองทัพแถว
 พอกแถวนำพาเข้าไปถึงนายทัพแถว อ้อทั้งสองพูดจาภาษา
 แถวได้ จึงพูดขแรงต่อนายทัพแถวเป็นใจความว่า กองทัพช้อยแลไทย
 ใหญ่ในหัวเมืองผายเห็นช้อยแลผายตะวันตกยังจะยกมากมาอีกมากนัก ชีบ
 ก็ยกมาถึงเนอง ๆ กัน ถ้ามาถึงพร้อมกันเมื่อใดก็จะเข้าระคมตีกอง
 ทัพแถวเมื่อนั้น แม่ทัพแถวได้ฟังดังนั้นก็ตกใจ ครั้นจะเข้าหักหาญ
 ตีทัพเมืองช้อยใหม่ให้แตกไปโดยเร็วก็เห็นจะไม่ได้ จะรออยู่เข้าไป
 กำลังผายซาศักก็จะหนักชนทุกที เห็นการจะเอาช้อยชนะไม่ไ้ดังนี้

กองทัพแก้วจึงเลิกถอยกลับไป กองทัพชาวเชียงใหม่ตามตีได้ชัยชนะ
 แก้วเป็นอันมาก แล้วพระเจ้าแก้วมงคลเมืองนครเชียงใหม่ จึง
 ให้ท้าวมหาสารคามเมืองน่านไปครองเมืองเวียงจันทน์ ให้ท้าวมหาชัยไป
 ครองเมืองน่าน แล้วแต่งทูตนำเครื่องราชบรรณาการแลควัวแก้วเสลย
 ไปถวายเจ้าช่อลุ่มฟ้ายังเมืองเสลหลวง (ชุนหน้า) เจ้าช่อลุ่มฟ้าไปบอก
 ประธานปรุทานที่เมืองเชียงใหม่ให้ตั้งสูงเสมอเจ้าพลล้าน มีให้ตั้ง
 เสมอพลแสนทั้งทุกแต่ก่อนมา แล้วให้กฎหมายลายขลุ่ยลายเกี้ยวไว้
 ทอเรียก่าเพลง ว่าแก้วสยไปเมื่อน้ำมองภายในคกนคนอันไว้แก่
 เจ้าแก้วล้านนาเป็นหนักเป็นใหญ่ เมืองฝ่ายวันออกหมอกขาวไว้ให้กู
 เป็นใหญ่ แล้วจึงแต่งเสนาช้อผู้ใหญ่สองคนเชิญลายขลุ่ยลายเกี้ยวไป
 พร้อหมกขลุ่ยเชียงใหม่ ตั้งแต่งให้พระเจ้าติโลกราชเป็นเจ้าใหญ่แก่
 ล้านนาไทยประเทศฝ่ายตะวันตกทุกเมือง ครั้นเสร็จแล้วพระเจ้า
 เชียงใหม่ให้ตั้งเครื่องบรรณาการคอยแทนไปถวายเจ้าช่อลุ่มฟ้า คือ งา
 ช้าง ๘ กิ่ง ผ้าพระม้า ๘ ผืน ผ้าไทย ๘ ผืน นวมาค ๘ ขอบ แลสิ่ง
 ของอื่น ๆ อีกหลายอย่าง เสนาช้อก็กลับไปยังเมืองช้อ

ศักราช ๘๔๓ บลลุตรีศก การปฏิสังขรณ์ พระเจดีย์หลวงแล้ว
 ลำเจ้าบริบูรณ์ ไพรกให้มมหกรรมการฉลองเป็นมโหฬารอย่างขิ่ง

ศักราช ๘๔๔ บขาลงจกาศกหมันตามพรภาคหรือสหเสนาชกผู้
 เป็นนายช้างใหญ่บอวยถึงอนิจกรรม ไพรกให้ท้าวมหาสารคามเมืองน่าน
 ใต้ แลวก่อเจดีย์บรรจุขลุ่ยไว้ณที่นั้น

นำ มีตำนานกล่าวว่าเป็นของ โขราณเมืองสุวรรณภูมิ ครั้นเมือง
 สุวรรณภูมิเกิดศึก ราชบุตรพระเจ้าสุวรรณภูมิสององค์พี่น้องพากันหนี
 ชาติกมา พระเชษฐาทรงนามพระชาติคยราชได้พระพุทธรูปปฏิมากร
 แก่นเงินต้นแดงของตนมาคงอยู่ณเมืองแฉกตก พระอนุชาทรงนามพระ
 จันทรวาชกุมารได้พระบรมธาตุมาคงอยู่ตำบลลำปางแฉ่นแคว้นเขลางค์
 นคร พระแก่นเงินต้นได้สถิตยอยู่ณเมืองแฉกตกนานประมาณ ๓๐๐ ปี
 เมืองแฉกตกเกิดภัยพิบัติ จึงพระพุทธรูปชศมหาเถรเชิญพระแก่นเงินต้น
 ออกันไปไว้เมืองแฉกห่มปลายน้ำแม่วัง พระยาหลวงคำแดงเจ้าเมือง
 แฉกห่มรับอุปฐากไว้ ครั้นพระยาหลวงคำแดงถึงอนิจกรรมแล้ว บุตร
 ชายได้ครองเมืองแทนเป็นสหายกันกับท้าวตาแหวนนายบ้านสบสอย จึง
 ท้าวตาแหวนจัดได้แก่นไม้เงินต้นอันมีค่าแสนค่าไปให้แก่บุตรพระยาคำ
 แดงผู้ครองเมืองแฉกห่ม ขอลูกเปลี่ยนเอาองค์พระปฏิมากรแก่นเงินต้น
 ไปไว้บูชาณตำบลสบสอยพระพุทธรูปปฏิมากรได้อยู่ที่เมืองแฉกห่ม ๓๐ ปี
 แล้วไปอยู่บ้านสบสอยอีก ๓๐ ปี จึงพระสโรวะเถรอีกนัยหนึ่งเรียกว่า
 พระสโรวะเถร เป็นพระมหาเถรอยู่ในเมืองแฉกตก ได้ไปอาราธนา
 มาจากตำบลสบสอยนำมาไว้ตำบลบ้านพลูในแขวงเมืองแฉกตก อยู่มา
 ชาวเมืองแฉกตกสร้างอารามที่ตำบลกัวหม่น จึงเชิญพระเงินต้นพิมพ์
 มาไว้ ในอารามนั้นได้ ๗๓ ปี เมืองแฉกตกเกิดศึก มีบุรุษผู้หนึ่งชื่อ
 ปู่เฒ่ามาอาราธนาพระพุทธรูปเงินต้นพิมพ์องค์นี้ไปไว้ณวัดหนองบัวแขวงเมือง
 พเขานานได้ ๓๐ ปี จึงพระยาเฉลียงซึ่งมาสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้า

ตีโลกมหาราช ๆ ให้ครองเมืองพเยานันสร้างวัดคอนไชย แล้วมา
 ขาธนาไปประคิษฐานไว้ณวิหารวัดคอนไชย จนกิติศัพท์ทราบถึงพระ
 เจ้าตีโลกมหาราชเจ้านครเชียงใหม่ โปรดให้พระธรรมเสนามาเชิญ
 ไปประคิษฐานไว้ณหอโศการามเมืองนครเชียงใหม่ตั้งข้อความที่ไต่กล่าว
 มาแล้วนั้น ก็แลเนือความตามตำนานพระแก่นจันทน์ก่อนไปมีว่า พระ
 ยภูมิมาตรแก่นจันทน์นี้ ไต่สถิตยอยู่ณหอโศการามวิหารเมืองเชียงใหม่
 ๓๕ ปี ครั้นถึงแผ่นดินพระยอดเชียงรายไต่เป็นเจ้าเชียงใหม่ หมื่น
 หน่อเทพครูเชอวงศ์พระยาเลิศยงยทิศเจียงไต่ทูลขอกลับคืนไปไว้เมือง
 พเยาตั้งเก่า ต่อมาถึงแผ่นดินพระเมืองแก้วไต่เป็นเจ้าเชียงใหม่
 จึงไต่เชิญกลับไปไว้ณวัดศรีภูมิเมืองนครเชียงใหม่ ภายหลังจึงเชิญ
 เข้าประคิษฐานไว้ ในโบสถ์วัดโพธาราม เมื่อจุลศักราชไต่ ๘๘๗ ๒ ระก
 ลิปต์ศกวันพอเดือนแปดทศียาสารทขึ้นเก่าค่ำ ตามความที่ปรากฏใน
 ตำนานพระแก่นจันทน์ดังพรรณนามาฉะนี้

บัคนจะกลับกล่าวเรื่องในแผ่นดินพระเจ้าตีโลกราชสืบต่อไป

ลศักราช ๘๔๕ ๒ เถาะเบญจศกเดือนเจ็ดแรมสองค่ำ หมื่นเจ้า
 ไต่คำดังอนิจกรรม เถียนอ้ายค้อเดือน ๑๑ ในศักราชเถียนนหมน
 กงทนเซียงแลชนหลวงถึงอนิจกรรม

ลศักราช ๘๔๘ ๒ มะเสงลิปต์ศก พระเจ้าตีโลกมหาราชให้หมื่น
 หลวงทนเซียง ๑ หมื่นตาพราฮาย ๑ หมื่นเจ้าค้ำอ้ง ๑ เข็นแม่ถอง
 ก่อมุกขพระมหาเจกียหลวงท่านเหนือ

ในศึกเที่ยงนั้นข้าจะยกพลศึกมาตีคเมืองของ พระเป็นเจ้าให้
 หมนเจ้าคำน้อยเป็นนายทัพคุมพลนิกายยกไปรบไล่ข้าจะหนีไปอยู่เมือง
 เชียงรุ่ง หมนเจ้าคำน้อยยกศึกตามไปเข้าปล้นเอาเมืองเชียงรุ่งมิได้
 พระเป็นเจ้าจึงให้หมนคำพราอ้ายยกกำลังหนุนไปช่วยรบอีก กองหนึ่ง
 พวกข้าจะปล่อยช้างนำมันออกฆ่าทัพหมนคำพราอ้าย ๆ ให้ระคมยิงขึ้น
 คองช้างนำมันหมันตาย หมนคำพราอ้ายยกพลเข้าปล้นเอาเมือง
 เชียงรุ่งได้ฆ่าข้าจะตายเขื่อนมาก ก็เหลือตายก็แตกหนีไป กองทัพก็
 เล็กกลับมานครเชียงใหม่

ในยี่เดือนนั้นมีแขกเมืองไต ขนมาขอเสียทางไมตรีต่อเมืองเชียง
 ใหม่ พระเจ้าเชียงใหม่ไม่รับรอง แขกเมืองอยู่ได้ ๒๓ วันก็ลากลับ
 จึงหมนคำพราอ้ายแต่งข้าไพร่ไปคัดทางเป็นกองโจรปล้นฆ่าแขกเมือง
 ใต้ตายเสียสิ้น แล้วพระเป็นเจ้าให้พันหลวงทมาหลานหมนคำพราอ้าย
 คุมไพร่ไปตรวจตระเวนค่านทางตั้งเมืองตน กองตระเวนไปถึงข่าลาน
 พากันชนตักโยลาน พบชาวค่านเมืองไตมาตรวจตระเวนค่านไตด้วยกัน
 ในทันนั้น กองทัพเมืองไตยกขึ้นมาช่วยกัน ฝ่ายพระเป็นเจ้าได้ทรง
 ทราบ จึงแต่งให้หมนอ้ายนครยกกำลังลงไปช่วยพันหลวงทมาสู้รบ
 ชาวไตของเมืองตน ชาวไตจึงถอยหนีไป

ลศึกกราช ๘๕๘ ขมระเมือฮู้ศึก ชาวไตเอาพลศึกขนมาตีเมือง
 กลับเมืองตนลศึกพันนามเมืองน่าน ฆ่าหมนกลับหมนหินเจ้าเมืองตาย
 กวาดกวาดพลเมืองทั้งสองไป พระเจ้าติโลกราชได้ทราบข่าวศึกก็เสด็จ
 ยกทัพหลวงออกจากเมืองนครเชียงใหม่ไปถึงตำบลแม่ทวา ขุนเมือง

นำนไช้หมื่นหนึ่งลือมาเผากรายทูลว่ากองทัพเมืองได้ถอยไปแล้ว จึง
 เล็งกำเนนทัพหลวงกลับคืนนครเชียงใหม่
 ครั้นเล็งมาถึงเมืองนครเชียงใหม่แล้ว จึงแต่งขุนศึกกำลังไป
 รั้งอยู่เมืองนคร ๖ ขน คือ หมื่นท้าวพร้าอายุ ๑ หมื่นจำค่าน้อย ๑
 หมื่นเจ็ดช้างเผือกเมืองเชียงแสน ๑ หมื่นมะละผู้กินเมืองเชียงราย ๑
 หมื่นมัทนทรผู้กินเมืองฝาง ๑ หมื่นเมืองพร้าว ๑ เขาทั้งหกพร้อมกัน
 ตั้งอยู่ที่ค่ายสลบคู่ (ปากห้วยแม่คู่) อยู่มาหมื่นเมืองเชียงราย หมื่น
 เมืองพร้าว หมื่นเชียงเรือก หมื่นจำค่าน้อย ร่วมคิดอ่านกันจักเป็นกบฏ
 เพื่อกักคาหมื่นเวียงคืนให้เป็นเจ้านครเชียงใหม่ เขาอุบายดูใจหมื่นคำ
 พร้าอายุตามีลงใจด้วยจักปองฆ่าเสีย หมื่นยอบุตรเขยหมื่นเมือง
 พร้ารู้ความ จึงแจ้งแก่หมื่นคำพร้าอายุ ๆ จึงให้ยึดประตูเวียงเขาข้าง
 ค่ายประตูไว้ทุกประตู หมื่นจำค่าน้อยรู้ตัวก็หนีไปพึ่งอยู่กับพระมหาเถรเจ้า
 ฌวักหน่าแดง พระเป็นเจ้าติโลกราชใต้ทรงทราบ จึงให้กุมตัว
 คนมชอทั้งนี้ไว้ แล้วให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตไปชำระใต้สวนพิจารณา
 คือ พันลำมแขกกสยะ ๑ พันเชิงอุยาพี ๑ หมื่นสมังกระละ ๑ พันจำ
 แก้ว ๑ พันทศยน้อย ๑ ผู้พิจารณามชอทั้งนี้ใต้ใต้สวนพิจารณาใต้
 ความจริงว่ามีโทษแท้ แล้วพระเป็นเจ้าจึงให้เอาตัวหมื่นมะละเชียงราย
 หมื่นเมืองพร้าว หมื่นเชียงเรือกไปมัดล้างเสีย แต่หมื่นจำค่าน้อยนั้น
 โทษเบา มหาเถรเจ้าขอชีวิตไว้ แล้วไปรุดให้พันลำมแขกไปกินเมือง
 เชียงราย ให้พันลำมขญไปกินเมืองพร้าว ให้ลำมค่าน้อยไปกินเมือง
 เชียงเรือก

ลศักราช ๘๔๘ ขั้มนะแมนพศกวันพูเอเคอนแปก (คยเคอนหก)
 ขนสามค่า พระเจ้าคโลกราชทรงหล่อพระพุทธรูปทองคำด้วยสัมฤทธิ์
 หนัก ๓๓ แล่นองคหนึ่ง ครั้นเสร็จแล้วบรรพพระบรมธาตุ ๕๐๐ องค์
 ขนานพระนามว่าพระยาตาลน้อย ประดิษฐานไว้ณศาลวันมหาวิหาร คือ
 วัดยาตาลวันอยู่ทิศทักษิณแห่งนคร พระธรรมพิณเดระเป็นเจ้าอาวาสครอง
 วัดนี้ (ท่านผู้นี้เป็นต้นการอุ้มสังคายนา)
 ครั้นต่อมาพระเจ้าคโลกราชทรงพระประชวร ถึงวันอาทิตย์
 เกอนแก้ว คือ เกอนเทกขนสามค่าขั้มนะแมนพศกรลศักราช ๘๔๘ เวลา
 ไกลรุ่งก็เสกขีวงคต อยู่ในราชสมบัติได้ ๔๔ ปี พระชนมายุได้
 ๘๘ พรรษา

พระเจ้าคโลกราชมีราชโอรสองค์เดียวชื่อพ่อท้าวศรีบุญเรืองให้
 ครอบเมืองเชียงราย ต่อมาพระบิดามีความผิดให้เนรเทศไปไว้เมือง
 น้อยภายหลังก็ปลงพระชนม์ชีพเสีย พ่อท้าวบุญเรืองมีบุตรชายหนึ่ง
 ชื่อพ่อท้าวยอดเชียงราย เกิดที่เมืองเชียงรายเมื่อศักราช ๘๓๘ ปีชวด
 อัฐศกอายุได้ ๓๒ ปี เสนาบดีราชวงศ์ตั้งป้อมพร้อมกันยก
 พระยอดเชียงรายราชันคคานเกลิงราชสมบัติ เป็นพระมหाराชเจ้า
 นครพิงค์เชียงใหม่สืบพระวงศ์ต่อไป ไคตั้งการราชาภิเศก ในวันจันทร์
 เพ็ญเดือนแปดในขั้มนะแมนพศกนั้น (พระยอดเชียงรายองค์นี้ ในชื่อ
 กาลมาสันนี้เรียกพระนามว่าขั้งรายทรรคราช แลว่าไคราชสมบัติพระ
 ชนม์ได้ ๓๓ ปี ขางที่จะเป็นท้าวแปดกลับ ๓๓ เป็น ๓๓ ปี แต่ใน
 คำานเชียงใหม่ว่า ๓๒ ปี)

ครั้นพระยอกเขียงรายได้เถลิงราชสมบัติแล้ว จึงเลือนตำแหน่ง
ยศข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ตั้งแสนจเป็นเจ้าแสน ตั้งทางเขียงเป็น
หมื่นตามล้านเสนา ให้หมื่นจ่าเป็นหมื่นอาภินเมืองนคร

แล้วให้แต่งการณานกิจถวายพระเพลิงพระศพสมเด็จพระอภัยกา
อิราชฉวักโพธารามมหาวิหาร แล้วก่อพระสถูปบรรจุพระอัฐิธาตุแล
อังกวธาตุไว้ในอารามที่นั้น

ฝ่ายข้างเมืองเขียงแสนนั้น เมื่อจุลศักราชได้ ๘๓๑ ปีมะเสงเอก
ศกเดือนสิบสองค่ำ พระมหาญาณมงคลเถรผู้เป็นพระอภัยชฌาย์ของ
พระเจ้าติโลกราช ได้ไปสร้างอารามไว้ที่เมืองเขียงแสนชื่อว่าวัดป่า
ศาลวิหารกว้าง ๘ วา ยาว ๖ วา สูง ๗ วา เจดีย์ต่อหลังวิหารถาน
กว้าง ๗ วา สูง ๑๒ วา บรรจุพระบรมธาตุ ๑๕๐ องค์

ครั้นศักราช ๘๔๘ ปีมะแมนพศกเจ้าสุวรรณคำล้านนาผู้ครองเมือง
เขียงแสนสร้างพระธาตุจอมกิติในวันศุกร์เดือนห้าขึ้นสิบสองค่ำ พระ
เจดีย์กว้าง ๕ วา ๓ ศอก สูงตลอดยกอก ๑๒ วา แลในวันแรมสิบสอง
ค่ำเดือนห้าขึ้นสามสร้างอารามวัดคลังพิหารกว้าง ๖ วา ๓ ศอก ยาว
๑๓ วา สูง ๗ วา เจดีย์กว้าง ๕ วา สูง ๑๓ วา บรรจุพระบรมธาตุ ๑๖๐
องค์ อรหันตธาตุ ๓๖๐ องค์ เจ้าสุวรรณคำล้านนาให้จารึกหลักศิลา
หมายเขตต์อารามไว้ก้านละ ๓๐๐ วาโดยรอบ ใ้หน้า ๘๘๐๐๐ เขยไว้
ไชยมวัดสามครัว

ในลศักราช ๘๔๘ บมระแมนพศกนนั้นหมื่นเมืองพวาวถิงแก่กรรม
 เจ้าสุวรรณคำล้านนาผู้ครองเมืองเชียงแสนกตงพลาลย พระเจ้าเชียง
 ใหม่จึงตั้งเจ้าทองวรวาษบุตรพระเจ้าติโลกราชเป็นเจ้าหมื่นวว ครองลาน
 นาเชียงแสน ใ้สรงมรธาภิเศกที่เมืองเชียงแสนในวัน ๕๒๒ ค่ำ คื่อ
 เดือน ๑๒ ลศักราช ๘๕๑ บระกาเอกศก เสดิมพระอภิธยว่าพระยาศิริ
 ราชเงินทอง ครั้นราชาภิเศกแล้วท่านจึงให้สร้างอารามแห่งหนึ่งณท่าม
 กลางเมืองเชียงแสน สร้างวิหารกว้าง ๕ วา ยาว ๘ วา เจตีย์กว้าง
 ๓ วา สูง ๘ วา หล่อพระพุทธรูปมากกรองคหนึ่งด้วยทองขี้ญะโลหะ
 หน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๒ กำมือ หน้าลานทอง (คื่อ ๑๐ ท้ายหรือพัน
 ชั่ง) พระปฏิมากรองคหนึ่งมีช่อว่าพระเจ้าล้านทอง วัตนนกเรียก
 ว่าวัดล้านทอง ยวากอยู่ณเมืองเชียงแสนสืบมา
 ลศักราช ๘๕๓ บกนศรศก สร้างวัดพระคำตอนแทนอีกวัดหนึ่ง
 พิหารกว้าง ๘ วา ยาว ๑๒ วา สูง ๘ วา ๑ ศอก เจตีย์กว้าง ๕ วา สูง ๓๓
 วา บรรพพระธาต ๕๕๐ องค์

Handwritten notes and bleed-through from the reverse side of the page, including the name 'กรมเจ้าเมือง' and other illegible text.

บริเฉทที่ ๒๐

ว่าด้วยแผ่นดินพระยอดแก้วพระเมืองแก้ว

ลศักราช ๘๖๕ ปีชวดจัตวาศก พระยอดเชียงรายเจ้านครพิงค์
เชียงใหม่ ให้สถาปนาพระอารามแห่งหนึ่งชื่อว่าตะโปธาราม ให้
ชกอรลुकนีนีครตีมาของเก่าที่พระญาณมงคลเดรผูกไว้นั้น ขึ้นชำระผูก
พัทธสีมาใหม่มีพระมาตุลมหาอำมาตย์ กับพระเวฬุวันมหาเดร พระ
ญาณโพธิเดร พระสุระสิงหเดร พระนารทเดร พระสัทธรรมสถิตฐิ
เดร กับภิกษุสงฆ์หลายรูปจัดการชำระผูกพัทธสีมาใหม่ให้ถูกต้อง
ตามพุทธบัญญัติ

อนึ่งในระหว่างนี้ เจ้าหมื่นวีผู้ครองเมืองเชียงใหม่ถึงพิลาตย์
พระเจ้าเชียงใหม่จึงตั้งหมื่นมณีไปครองเมืองเชียงใหม่ แทนเจ้าหมื่นวี
สยไป

ในแผ่นดินพระเจ้าเชียงใหม่องค์นี้ มีราชบุตรพระยาเมืองไต
คนหนึ่งชื่อสุริยวงศ์ชวชเป็นภิกษุขึ้นมาอยู่ณวัดเวฬุวันแก้วเจ้าหัวเวียงเชียงใหม่
เป็นที่รักใคร่ชอบพอกันกับท้าวเออຍหອຂວางราชบุตรพระเจ้า
ทีโลกราช ท้าวเออຍรู้ว่ามีภิกษุสุริยวงศ์นั้นอยากได้พระแก้วขาวซึ่ง
ประทับฐานอยู่ณหอพระแก้ว ท้าวเออຍหອຂວางจึงแต่งไล่กลเป็นย่วย
ใช้ ขอร้องนางพระแก้วมาเดรอนแห่งคนอยู่หลายวัน พันธุ์ฟ้าผู้

รักษา มาเตือนท้าวเออຍกั ให้ทองคำพันหนึ่งเป็นสินขลห้ามปากเลี้ยงพัน
 รุฟ้า ๆ เลยไม่ทวงถามต่อไป ท้าวเออຍจึงเชิญพระแก้วเข้าไว้ในชุก
 (แอบ) คลุมดมมิดสนิทแล้วก็ส่งให้อ้ายกอนทายนำไปถวายแก่ภิกษุ
 สร้อยวงศ์ ๆ จึงเอาไม้มะเดื่อปล้องมาแกะเป็นองค์พระสวมคลุมพระแก้ว
 ไว้แล้วพาหนีไปเมืองไต ครั้นอยู่มาพระเมืองยชกสร้างวัดตะไป
 อารามริมหอหลวงสำเร็จแล้วจะเชิญมณฑป พระแก้วไปไว้ ณ วัดที่สร้าง
 ใหม่จึงทราบว่าพระแก้วหายไป ชำระไต่ความจากอ้ายกอนทายนท้าว
 เออຍ ว่าท้าวเออຍส่งให้พระชาวไตไปตกยชยา จึงแต่งราชสาสน์แล
 เกรของราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาขอคืนพระแก้ว พระ
 เจ้ากรุงศรีอยุธยาคอยราชสาสน์มาว่าสยหาไม่ได้ความ พระเมืองยชก
 จึงยกกองทัพหลวงลงไปณกรุงพระนครศรีอยุธยา ตั้งทัพอยู่ที่ไตเดือน
 หนึ่งจึงไต่พระแก้วคืน แล้วก็เลิกทัพกลับคืนมานครเชียงใหม่

พระยชกเชียงใหม่ มหาราชเจ้านครเชียงใหม่ มีราชเทวีผู้หนึ่งชื่อ
 นางปวงน้อยทรงสวัสดิภยณ ไสภาคงามยิ่งนัก มีราชกุมารองค์หนึ่ง
 ประสูติในยชกาลจักรวาลจักรวรรดิ ๘๕๕ ทรงพระนามว่ารัตนราชกุมาร
 มีราชขุทรบุญธรรมคนหนึ่งเป็นบุตรเงินทองชื่อว่าเพลาสลง พระยชก
 เชียงรายเลี้ยงเป็นบุตรแลเป็นที่รักมาก จึงให้ไปกินเมืองพว้าว แต่
 รัตนราชกุมารหรือพ่อท้าวแก้วนั้นยังทรงพระเยาว์อยู่

พระยชกเชียงใหม่ มหาราชเจ้านครพินค์เชียงใหม่ครองราชสมบัติ
 มาได้ ๘ ปี ไม่มีความเจริญแก่บ้านเมืองเพราะเหตุด้วยวันมาถึงราช

สมเด็จพระราชาธิบดีเป็นวันจันทร์ขึ้นเป็นกาลกนิณแก่นามนทร จึงได้เขียน
 วิปริตต่าง ๆ มีได้เขียนไปตามฉัศย ประเพณีจารึกทั่วคตสองพระ ยามผู้
 อำมาตย์ราชวงศ์สมณพราหมณาจารย์อาณาประชาราษฎร์เกิดชค
 ร้อนมิเต็มใจ ให้เขียนเจ้าสไป๋ จึงพร้อมกันปลงพระยชคเขียนรายเสียบ
 จากราชสมบัตแล้วส่งไปไว้ยังเมืองจวากเมืองน้อย แล้วจึงยกเจ้า
 รัตนราชบุตรพรชนม์ไต้ ๓๕ ขอมขึ้นเถลิงราชสมบัตราชากิเศกเป็นพระ
 มหาราชเจ้านครเชียงใหม่สืบพระวงศ์ ในวันอาทิตย์เพ็ญเดือนเจ็ด
 จุลศักราช ๔๕๗ ปีเถาะสัปดาห์ศก เสด็จมพระบรมภริยว่าพระเจ้าอุคา
 ธิปติราช แต่ในชณกาลมาสินนี้เรียกว่าพระเจ้ากิลกรปะนัตคาธิราช
 อกคัยความตามเหตุที่ เป็น ประนัตคาหรือเหลนของ พระ เจ้าทีโลกราชซึ่ง
 ในตำนานชณกาลมาสินนี้เรียกว่าพิลการหรือพิลกาธิราช (โดยผู้แปล
 เข้าใจตัวกิเป็นพิไป) ส่วนพระยชคเขียนรายซึ่งตั้งเนรเทศไปอยู่
 จวากเมืองน้อยนั้นอยู่ไปไต้ อีก ๑๑ ปี จึงสิ้นชีพทิวงศตชนมายุไต้ ๕๑
 พรรษา

ฝ่ายพระเมืองแก้ว เมื่อไต้ราชากิเศกทรงราชสมบัตแล้วไต้ ๓ ปี
 จึงได้เริ่มการปฏิสังขรณ์วัดบุษยามารามวิหาร ในวันอังคารเดือนห้าชน
 เจ็ดค่ำ จุลศักราช ๔๕๘ ปีมะโรงชัศก
 ถกนมาอีก ๒ ปีถึงศักราช ๔๖๐ ปีมะเมียสัมฤทธิศก ให้
 สถาปนามณฑปสำหรับไว้พระพุทชปฏิมากรแลสร้างหอนมณเฑียรรวบรวม
 ในวัดบุษยามารามวิหารนั้น ถึงพระกาโทศก ศักราช ๔๖๒ จึงสำเร็จ

ขริบูรณ์ ให้มีการมหรธรรมฉลองพระไตรปิฎกแลวัดขุขฬาราม แล
วัดกุฎารามเมืองกุสุมาลย์ (จลน) อันเป็นที่เกิดแห่งพระชนนีของพระ
องค์ ฉลองพร้อมในคราวเดียวกัน

สุคักราช ๔๖๖ ขชวคณศก ให้เริ่มการหล่อพระพุทธรูปปฏิมากร
องค์ใหญ่สำหรับเป็นพระประธานในโบสถ์วัดขุขฬาราม ฤกษ์ทรงเท
ทองหล่อพระในวันพฤหัสบดี เดือนแปด ขึ้น ๑๓ ค่ำ ขชวคณศก จล
คักราช ๔๖๖ จันทรเสวยฤกษ์ ๑๓ ผลตฤกษ์ หล่อแล้วแต่งมาจน
ถึงวันพฤหัสบดี เดือนห้าขึ้นห้าค่ำ ขลลุตปัตถก จลคักราช ๔๖๗ จึง
สำเร็จ หนักทอง ๓ ตอคือโกฏิตาลิง หนักตอ ๗ แห่ง ครั้นถึง
วันพุธเดือนห้าขึ้น ๕ ค่ำ จลคักราช ๔๗๑ ปีมะเส็ง จึงได้ชักพระพุทธรูป
มากรเข้าประดิษฐานในพระอุโบสถวัดขุขฬารามวิหารแลมีการมหรธ
สมโภชฉลองเป็นโศฬาริกบูชา

อนึ่งเมื่อจลคักราช ๔๖๘ ขชวคณศกนั้นเจ้าเมืองท่าชายฟ้าพาครว
อพยพมาขอพึ่ง โสฬาริการพระเป็นเจ้านครเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก
นัก โปรดให้ไปครองเมืองแพร่แล้วย้ายไปครองเมืองเทิง

สุคักราช ๔๖๘ ขชวคณศก เสกัรบกทัพหลวงไปตีเมืองสุโขทัย
เขาสลับเมืองมีไคกลาภทัพถอยคั้นมาถึงค่ายแม่โทก กองทัพชาวไค
เขาสลับทัพพลหม่นอาทเจ้าเมืองนครไคสู้รบชาวไทพม่าพนักนตายที่นั้น
มากนัก ทัพหลวงเลยถอยคั้นนครเชียงใหม่

สุคักราช ๔๗๐ ปีมะโรงสัมฤทธิศก แม่ทัพกรุงไคชื่อกระลาโหม
ถอยพลมาตกเมืองแพร่ หม่นจิกรผู้กั้นเมืองน่านแต่งทัพไปสู้รบกันเมือง

แพร์ ก็พ่ายแพ้แก่กองทัพ ไทเสียหมื่นซ้ายหมื่นขวานายทัพนายกอง
ไพร่พลแลข้างม้าเป็นอันมาก กองทัพไทเลิกกลับไป ศักราช ๘๗๓
ขมขลึงเขคคก โปรคให้ทำบ้านสองเป็นชนหมื่นถือพลไปรยเงียว
เมืองย่น เข้าปล้นเมืองย่นม ไทพ่ายแพ้งยวกลยขคนมา

ศักราช ๘๗๕ ขมขมเมียบไตคก พระยากระลาโหมถือพลศึกชาวไท
มาตกเมืองแพร์อิก จงหมื่นสามล้าน หมื่นตาพราฮาย คนพลออกขยก็
แพ้แก่ชาว ไทลชยหนีมาตั้งอยู่ตำบลข่อกองทัพไท ก็ถอยกลับไป จง
หมื่นตาพราฮายผู้ กินเมือง นครยกทัพตามไปทันกองทัพไท ไทชนข้าง
แลสู้รบกันเป็นสามารด พชชาวนครแลพลชาวไทฆ่าฟันกันตายณที่
นั้นมากนัก กองทัพไทก็เลยกลับไป

ในขมขมเมียบไตคกนั้นวันจันทร์เดือนห้าแรมแปดค่ำ พระเจ้านคร
เชียงใหม่ถวายที่ดินกว้าง ๒ เส้นยาว ๓ เส้นให้เป็นที่ธรณีสงฆ์วัดขย
ผาราม ขอแลกเปลี่ยนเอาที่ดินแห่งวัดขยผารามกว้างยาว ๓ เส้น
เพื่อสร้างโบสถ์ กว้าง ๘ วาเศษคย ยาว ๓๘ วาเศษคย วันศุกร์เดือน
สิบสองขึ้นสามค่ำในขมขมเมียบไตคกนั้น จันทร์เสวยฤกษ์วิสาขะทรงหล่อ
พระพุทธรูปนั่งสมาธิเท่าส่วนแห่งพระองค์ศักราช ๘๗๓ ขมขมเมียบไตคก
พทศสมาโบสถ์ที่สร้างใหม่นั้น เริ่มประชุมสงฆ์ทำสังฆกรรมในพิท
ศมานนฉวษาทตยเดือนหกชนสามค่างนทรเสวยฤกษ์อศิน พระ
อภัยสารัฐพรราชา ๕๗ เป็นอธิบดีสงฆ์ พระราชาคณะวัดโพธารามเป็น
คัสวท พระสงฆ์นั่งที่ถลายาท ๒๒ รูปเลือกคักเอาแต่ส่วนพระเถรา
นเถระผู้ทรงพระไตรปิฎก คือ พระสุมงคลเถร ๓ พระพรหมทัตเถร ๓

พระสุริยวงศา ๑ พระญาณรังษี ๑ พระอิรววงศา ๑ พระอภัยมณี ๑
 พระอนนทวงศา ๑ พระศรีสุริยวงศา ๑ พระสรวิงศา ๑ พระพุทธร
 ๑ พระวิเชียรขนิษฐา ๑ พระสิงห์ ๑ อยู่นอกเมืองเชียงใหม่
 ยังพระทวารเมืองต่าง ๆ คือพระญาณมงคลวงศาเมืองทวิภูไชย ๑ พระ
 ญาณลังกาเมืองเชียงราย ๑ พระญาณวิลาศ ๑ พระญาณสัทธา ๑
 พระศกธรรมาธิ ๑ สามรูปนามจากเมืองเชียงแสน พระรัตนขนิษฐา ๑
 พระศิววิลาศ ๑ สองรูปนามจากเมืองพะเยา พระรัตนรังษี ๑ พระ
 รัตนขนิษฐา ๑ สองรูปนามจากเมืองนครเขื่อนขันธ์ พระอภัยมณี มาจาก
 เมืองน่าน ๑ พระเทพฟ้า มาจากเมืองสวางคบุรี ๑ แล้วชวชกลยตร
 ในอโยธยานั้นตั้งแต่วันที่ ๕ ๑๖ ค่ำ เป็นกันไปจนถึงเพ็ญเดือนหกเป็นที่สุด
 มีอุปสมบทเป็นอันมาก . ต่อขึ้นมาในเทศน์ขนิษฐาธรรมเทศกานั้นให้เริ่ม
 การปฏิสังขรณ์พระมหาธาตุเจดีย์หลวงเมืองทวิภูไชย ยาวร้อย
 โฉมณขาขนิษฐาไว้ได้เงิน ๑๒๐๐๐๐ บาท จ่ายชอกทองของพระมหา
 เจดีย์เป็นทองแดงหนัก สิบแก้วแสนแปดหมื่นห้าพัน สร้อยบาทสองสลึง
 การขุดทองแดงและรักขันทองคำเปลวแล้วเสร็จ ในวันอาทิตย์เดือนแปด
 ขึ้นเจ็ดค่ำขวอกจตุรศกจตุลศกกราช ๘๗๕

ในระหว่างนั้นให้สร้างวัดที่ประทับณเมืองทวิภูไชยด้วย ครั้นวัน
 ศุกร เดือนเก้าขึ้นสิบค่ำ ขวอกจตุรศกจตุลศกจตุรศกจตุลศกจตุลศกจตุลศกจตุลศกจตุลศก
 เชียงใหม่เสด็จเสวยพระราชมณเฑียร ซึ่งให้สร้างถริมน้ำแม่กวัง
 เมืองทวิภูไชย นคร เป็นที่ประทับสำราญพระชวริยาเขต อยู่ณเมืองทวิภู
 ไชยนครนั้น

ศักราช ๑๗๕ ขระกาเขมรศึก ทมณพิงษ์แห่งกองโจรไปหลอน
เจ้าชาวสุโขทัยยกมาได้ ๕๐ คน ศักราช ๑๗๖ ขงอลอศักวันพฤหัต
ยคเคอเมเหล็กชน ๓๓ ศก แรกสร้างศาลาวันรชยณเมืองนครเชียงใหม่

แลสร้างวิหารหลวงพระมหาธาตุเมืองสุโขทัย
อนึ่งในศกนทมนพชยกบศมนสิ แห่งกองโจรไปหลอนชาวสุโขทัย
แลชาวเมืองไปขอละยชาวเมืองมา ๓๐ คน

ครั้นวันศกกรเคอนสามชนเจ้าศกในขงอลอศักนั้น พระเจ้านคร
เชียงใหม่เสด็จยาศรไปเมืองเชียงแสน นำพระมหาเดวิดังชวราช

๓ รูปไปเพื่อจกการพระศาสนาในลานนาเชียงแสน

ครั้นอย่างชนบใหม่ในขกนสิปตศก ขตศักราช ๑๗๗ ให้สร้างพระ
มหาสถูปณเมืองเชียงแสนซึ่งเรือกวาวัดต้นแก้ว เรมลงมือขุดราก

ในวันศกกรเคอนห้าชนเจ้าศกขกน ถึงวันศกกรเคอนห้าแรมหนึ่ง
ศกก่อนถานพระเจดีย์กว้าง ๓๕ วา สูง ๓ เส้น ๕ วา แล้วให้ผูกเรือขนาน

ในแม่น้ำของชุมชนพระสงฆ์ ๓๐๘ รูป มีพระราชาคณะวัดไพธาราม
เมืองเชียงใหม่เป็นประธานกระทำสังฆกรรม แล้วขุดกลบตรเป็นภิกษุ

ในเขตต์หลว ๒๓๕ รูป ขุดกเขตต์อีก ๓๗๐ รูป แล้วขุดภิกษุ
อื่นอีกต่อไปรวมเป็นภิกษุชาวใหม่ในครั้งนั้น ๓๐๓๐ รูป แล้วเสด็จ

กลับจากเมืองเชียงแสนมาประทับณเมืองเชียงรายในวันอาทิตย์เคอน
แปดขึ้นค่ำ ขกนสิปตศก ให้ผูกเรือขนานในน้ำแม่กก ชมนม

สงฆ์สนธิษาศกกระทำสังฆกรรม แล้วขุดกลบตรชาวเมืองเชียงราย

อีกเป็นอันมากพระเจ้าเชียงใหม่เสด็จไปจัดการพระศาสนา ครั้นนั้น

นานได้ ๕ เดือนจึงกลับคืนสู่นคร

อนึ่งในขณะนั้นคนออกทรพิกตายมาก

ในขัณฑ์ปัตตคกกุลศักราช ๘๘๗ นั้นหมื่นพงษ์คุมพลนิกายไปตีปล้นเมืองสุโขทัยมีได้ลาถอบมา หมื่นมลากินหัวเคียนเอาพลไปหลอน

ชาวกำแพงเพชรได้ชเลย ๘๐ คนก็ข้างสามเชือกมาถวายจึงโปรดให้หมื่นมลาไปกินเมืองนคร ในเดือนอ้ายยเคยวันนั้นหมื่นมลาเอาพล

ชาวนครไปตีเมืองกำแพงเพชร เข้าปล้นเอามีได้ขณะนั้นหมื่นพงษ์ขับพลเข้าตีเมืองสุโขทัย พลม้าฝ่ายลาวกับพลม้าฝ่ายชาวสุโขทัยเข้าปะทะ

แทงฟันกันกลุ่มยอนเลียบขุนน้ำชาวเชียงใหม่หลายคน

พอกองทัพหลวงกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยาแยกขบวนมาราชยุทวพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาสององค์ทรงนามพระเอก ๓ พระอาทิตย์ ๓

อำมาตย์ทั้งสี่ชอ ยทช ๓ ไชยระ ๓ จิตรรัฐ ๓ สหัตไชย ๓ ถอพลสามหมื่นเป็นทัพหน้าเคอนยชนเจตค้ำปลงทัพถม่วงคันโคได้รบกับกองทัพชาว

เชียงใหม่ตั้นนเสียบเจ้าแสนคำผู้ครองเมืองเชียงรายกับขุนมื่อหกหัวข้างภายในที่รบ ครั้นวันเคอนยชน ๓๓ ค่ำกองทัพเชียงใหม่ยกข้ามน้ำ

แม่วังไปรบทัพชาวไตที่ตำบลน้ำแก่งหอยเลียบขุนชาวเชียงใหม่ ๓ หัวข้าง แต่หมื่นท่างเท่าค้ำไตชนข้างชนะชาวไต ล่ามหมื่นชายอกม

จับได้ข้างข้างคักมาถวายหลายข้างพระเจ้าเชียงใหม่ขุนขำหนึ่งเลอนยศรีให้เป็นหมื่นเพ็กซ้าย

วันอังคารเดือนยี่เพ็ญยามสายจวนเที่ยงกองทัพไทยเข้าตีเมืองนคร
 ลำปางได้ทางประตูท่านาง เลี้ยขุนช้างชาวนคร ๓ หัวช้างเลี้ยหมื่นธรรม
 หอขวางและชาวนครตายในเวียงมากนัก สมเด็จพระบรมราชาธิราช
 รามาศึกษาให้อาราธนาเอาพระพุทธรูปไปจากเสวตกรกฎาราม (วัดกู่ขาว)
 เมืองฉะเชิงเทราเดือนยี่ขึ้นสิบห้าค่ำ พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระศิลาเก่า
 ช่างนางงามเทวนำชนมาจากกรุงละโว้ แล้วให้ ไปแก่เจ้าอนันตยศ
 ราชบุตรผู้ ไปครองเมืองเขลางค์นครจึงประดิษฐานไว้ณวิหารวัดกู่ขาว

ในตำนานพระพุทธรูปขึ้นนี้มีใจความว่า เติมมีลิลิสีลาคือหินคำ
 อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำเมืองไชยา พระมหากษัตริย์เจ้ากรุงไชยาคือว่าบิดาของ
 มนุหะเมงเป็นผู้นำมาสร้างเป็นพระพุทธรูปปฏิมากรได้ ๕ องค์ ภายหลัง
 พระพุทธรูป ๕ องค์นี้ได้ตกไปอยู่ในมณฑลต่าง ๆ นครละองค์ คือ
 นครหลวงหรือมณฑลนครของศกหนึ่ง ลพบุรีของศกหนึ่ง สุพรรณภูมิ (รามัญ)
 ของศกหนึ่ง รมเทศ (ภูทาม) ของศกหนึ่งคงอยู่ในไชยวมณฑลนครของศกหนึ่ง

ครั้นพระเจ้าอนรรฆกรุงภูทามยกไปรบชนะมนุหะเมงเจ้าเมือง
 สุพรรณภูมิ จึงได้พระพุทธรูปไปจากเมืองสุพรรณภูมิของศก แล้ว
 เจ้าเมืองนครหลวงส่งไปถวายอีกของศกหนึ่งรวมเป็น ๓ องค์ แต่อีก
 สองของศกนั้นราชบุตร พระยาสุพรรณไปครองเมืองศกการบุรีสร้าง
 พระพุทธรูปปฏิมากรของศก ไทใหญ่จึงยัญพระพุทธรูปไว้ ในพระพุทธรูปใหญ่
 ของศกหนึ่งแต่ของศกที่อยู่ลพบุรีนั้นเมื่อนางงามเทวนำชนไปครองเมืองหรือไชย

ราชบุตรสมเด็จพระเจ้ารามาศึกษาที่ ๒ ทรงนามอาทิตย์ของศก ซึ่งได้เป็น
 สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร

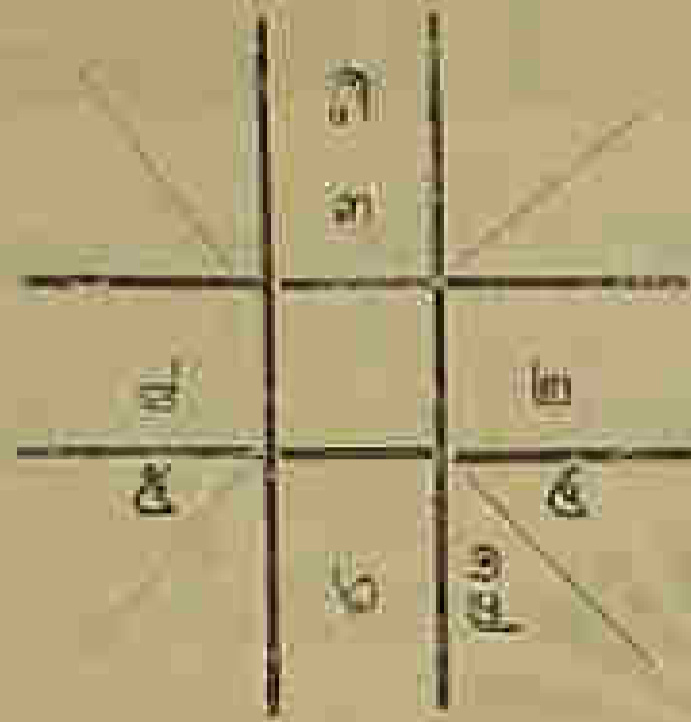
ได้นำไปบรรจุไว้ ในพระเจดีย์มณฑลการาม คือวัดสระ ไร่เมืองลำพูนไชย
แต่องค์ ซึ่งตก ไปยังนครเขลางค์นั้นพระเจ้าอนรรฆกรงธกามได้ ให้มาแก่
นางงามเทวองค์หนึ่ง ครั้นพระนางไปอยู่ที่วัดเจ้านั้นคยศณเมืองเขลางค์
พระพุทธรูปของกษัตริย์ ได้ประทับฐานอยู่ในนครเขลางค์นั้น

บัดนี้จึงกลับกล่าวความตามพงศาวดารเชียงใหม่สืบต่อไป ว่าเมื่อ
พระเมืองแก้วเจ้านครพริ้งค์เชียงใหม่เสด็จกลับจากเชียงใหม่ไชยมา
ถึงเมืองนครเชียงใหม่แล้ว สมเด็จพระชนนีผู้ทรงนามว่าศิริยลวิสุทธิ
ปรากฏจะสถาปนามหาสถูปเจดีย์บ้านเดิมศิริยลวิสุทธิว่าขอมหายสูขิตกา ครั้น
ว่างวายการศึกสงครามแล้วจึง ได้เริ่มลงมือสร้างในข้างขึ้นเดือนเจ็ดขลุ
อัฐศกจุลศักราช ๘๗๘ แล้วให้สร้างสะพานใหญ่ข้ามน้ำแม่ริมในวันเพ็ญ
เดือนแปดขลุเดือนนั้น

ครั้นถึงวันพุธเดือนห้าขึ้นสิบสองค่ำขลุอัฐศกจุลศักราช ๘๗๘
พระเจดีย์พระमारดาทรงสร้างนั้น

วันพฤหัสบดีเดือนยี่ขึ้นห้าค่ำขลุอัฐศกจุลศักราช ๘๗๘ สมเด็จพระ
พระเมืองแก้วเจ้านครพริ้งค์เชียงใหม่เริ่มการปฏิสังขรณ์เมืองหริภุญไชย
นคร ให้เกณฑ์พลสามแสนรอก่อกำแพงเมืองหริภุญไชยใหม่ไว้ห้าตา
เมืองดังนี้

ศกการบูรณะ ผู้แต่งตำนานหมายเอาเมืองตากเป็นต้นศกสถาปนาพระเจ้า
อนรรฆ ให้พระพุทธรูปแก่นางงามเทวองค์นั้นเป็นจริงไม่ได้เพราะงามเทว ก่อน
อนรรฆถึง ๓๐๐ ปีเศษ

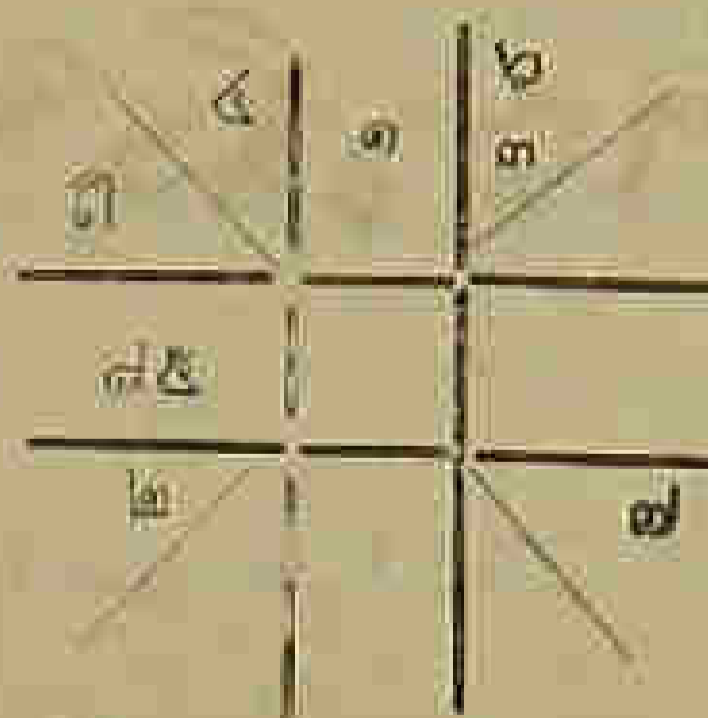

วัน ๕ ๖ ๗ ค่าคือเดือน ๓๒ ปีชวด
 อัฐกกุศลศักราช ๘๘๘

วันพุธเดือนอ้ายแรมหนึ่งค่ำชวด อัฐกสร้างมณฑลในวัด
 วัดนมท้าววิหาร โดยยาวหนึ่งเส้นกับเก้าวา โดยกว้างหนึ่งเส้นกับสามวา
 คอรอบเอาปราสาทของพระราชบิดามาสร้างเป็นมณฑลขยในวันอังคาร
 เดือนห้าขึ้นห้าค่ำฉลุนพศกจุลศักราช ๘๘๘ จันทร เสวยฤกษ์อิศวรรณี
 (คาวม้า) แรกสถาปนาพระราชมณเฑียรสถานใหม่แทนปราสาท
 ที่ร้างไป

วันอาทิตย์เดือนหกขึ้นเก้าค่ำในขลุณพศกนั้นสร้างกุฎเสนาสน
 ในวัดนมท้าววิหาร

วันพฤหัสบดีเดือนหกขึ้นสามค่ำฉลุนพศกจุลศักราช ๘๘๘ ก่อ
 กำแพงเมืองเชียงใหม่ไว้ชาคาเมืองตั้ง

จันทร์เสวยมาฆะฤกษ์

วันพุธเดือนหกแรมสี่ค่ำขลุ่ยพศก ให้ชุมนุมสงฆ์ในวัดนิเวศาร
 ขวชกบุตรโดยคติสังกาศจันทรนิภิกษุ ๒๕๕ รูปในวันแรมแปดค่ำ
 ึ่งเสวย

วันพุธเดือนแปดปถมาสารทขึ้นเก้าค่ำขลุ่ยพศก อาชาธนา

พระพุทธศาสดรมหาเถรามีญมาตของวัดสุทธมาราม (วัดเมือง) ให้
 ประชุมสงฆ์ผูกพัทธสีมาและบวชกุลบุตร โดยกตiramัญวคันนี้กายหนึ่ง

วันเสาร์เดือนแปดปถมาสารทแรมสี่ค่ำขลุ่ยพศกมีการมหรศพ
 สมโภชฉลองวัดนั้นการามซึ่งได้สร้างไว้เมื่อถวายเพลิงพระศพสมเด็จพระ
 พระบิดา

วันศุกร์เดือนสิบเอ็ดขึ้นเก้าค่ำขลุ่ยพศกเจ้าเมืองเชียงใหม่ของ

นาย พระยาเมืองกายพากันอพยพไพร่ไทยต่างนามาพึ่งโพธิสมภาร
 ขอเป็นข้าพระเจ้าแผ่นดินเชียงใหม่ จำนวนคนครัวหญิงชายใหญ่น้อย
 ๒๓๕๒๐ คน ต่าง ๒๘ เมือง มี ๒๕๐ มี พระเป็นเจ้าจึงให้หมื่นพงษ์ยก
 ทัพมาทางเต้าดำไปรับครัวเมืองนายเมืองเชียงใหม่เข้ามาสู่นคร
 เชียงใหม่ แล้วพระเป็นเจ้าให้เจ้าเมืองนายไปกินเมืองฝางขอเจ้าแสนฝาง
 ให้พระยาเมืองกายเงี้ยวอยู่กับแสนฝาง ไว้ครัว ๓๒๐๐ คนเหลืออัน
 แยกไปไว้พินนาทการข้างเมืองพร้าวข้างเมืองพร้าวข้าง เจ้าเมืองเชียงใหม่
 นั้นให้ไปกินเมืองคอง

อนึ่งในขลุ่ยพศกนี้พระอภัยสารทัมมหาสังฆราชถึงแก่สมรณภาพ
 พระเจ้าเชียงใหม่จัดการบูชาเพลิงพระศวีระแล้ว จึงสถาปนาพระราชา-

คณะเจ้าอาวาสวัดโพธารามขึ้นเป็นสังฆราชอธิปัตสังฆ์ ตั้งพิธีสมณุตมา
 ภิเศก พระสังฆ์ ๘๐ รูปเจริญพระปริตและฉันภัตต์แต่วันอังคารเดือนห้า
 แรม ๖ ค่ำ ไปจนถึงวันศุกร์เดือนหกขึ้น ๑ ค่ำ ขาลสัมฤทธิศกจุลศักราช
 ๘๘๐ เป็นวันสงฆมูชาภิเศกและรับสุพรรณบัตรหรือบัตร มีพระนาม
 ตามจารึกว่า พระพรหมมหาสวามี ศรีโลกนารถราชครูฟ้ามณี
 ธรรมวิมลศีลวิสุทธอุชุคิมิตตะวาทิ มหากรรมวิสุทธิพงศ์ สังฆปริณายก
 รัตนวาณิช วิระสมณคณขัตติยานันโตพัธยาไสย ไทบริฎฐกร
 ธรรมจักรบรมศรีโลกาจารย์ ญาติกสิศุกรรมคุณเจ้าคณะใหญ่ในฝ่าย
 ลังกาวงศ์

วันศุกร์เดือนห้าแรมสิบค่ำ ขาลสัมฤทธิศกจุลศักราช ๘๘๐ ก่อ
 วิหารหลวงและเจดีย์วัดโพธาราม และวัดสิงฬาราม

วันจันทร์เดือนยชนห้าค่ำในขาลนั้น ก่อกำแพงแก้ว (คือกำแพง
 สำหรับวางรายตะเกียงแก้ว) ล้อมพระวิหาร และหล่อพระพุทธรูปยืน
 สูง ๘ ศอกของคหนึ่ง

วันเสาร์เดือนยแรมสองค่ำ พระสังฆราชาคณะทั้งหลายประชุมกัน
 ทำการราชาภิเศกเฉลิมพระอภิไธยพระเจ้านครเชียงใหม่ให้เป็นพระเจ้า
 ศิวธรรมจักรพรรดิราช

อยู่มาถถึงวันพุธเดือนสามแรมสองค่ำในขาลสัมฤทธิศกนั้น
 พระเจ้าเชียงใหม่ได้เสวยตรกัญชร ๑ ช้าง

วันเสาร์เดือนสามแรมห้าค่ำยรรจุพระบรมธาตุณพระสถูปเจดีย์
 วัดท่าช้างวัดวิสุทธาราม

สุทศักราช ๘๘๑ ยี่เอาระเอกศกเพญู่เดือนหกกลางชานนทนต์วนคอก
 มีทันแล้ว หมั้นตางเต้าค้ำเป็นคั่นคักชักชวนมหมู่เงี้ยวทั้งหลายเป็น
 คั่นว่าผู้กินเมืองคองพากันออกหนักกลับไปเมืองเงี้ยวพระเจ้าเชียงใหม่
 ให้แสนพังกัยหมั้นสร้อยนครถ้อพลออกติดตามไปทันกันที่เมืองจวาค-
 ทมานเจ้าเมืองมหนทรวู้กินเชียงแสนแล้วทันได้เข้ารบกัน เงี้ยวฆ่า
 เจ้าเมืองเชียงแสนมหนทรวายตันทันน โเฮศพมาส่งสการยังวัดข่าแดง
 เมืองหาง นอกจากนยังเสียขุนพันอีกหลายคน เจ้าขุนต่างเมือง
 พากันไล่เงี้ยวไปฆ่าตายเสียข้างขบไคข้าง เหลือนั้นข้ามแม่น้ำคองกลับไป
 เมืองเงี้ยว กองทัพเชียงใหม่ก็กลับคืนมา

พระเจ้านครเชียงใหม่ ให้ย้ายตำแหน่งหมั้นสามล้านคำรวมมา
 เป็นที่หมั้นหลวงจำบ้านเฮาหมั้นสร้อยนครเป็นที่หมั้นสามล้านแทน

สุทศักราช ๘๘๑ ยี่เอาระเอกศกวันพฤหัสบดีเดือนแปดขึ้นหกค่ำจันทร์
 เสวยขศยฤกษ์แวงก่อพระวิหารณวัดขบผาราม
 วันศุกรเดือนสามขึ้นสิบเอ็ดค่ำในศกเดี่ยวนนยกย่ระคูพระนทวเวียง
 เชียงใหม่

วันอาทิตย์เดือนสามขึ้นสิบค่ำขจรจุพระบรมธาตุ ณพระสถูปเจดีย์วัด
 เวฬุวนาราม (บำไผ่) อยู่ที่คหรัคแห่งนคร

วันพุธเดือนสามขึ้นสิบค่ำเวลาอรุณยกย่ราชาทราชมณเฑียร ๕ หลัง
 และก่อกำแพงแก้วในราชวัง

สุทศักราช ๘๘๓ ยี่มะโรงโตศกวันศุกรเดือนห้าขึ้นสิบสองค่ำ ขจร
 กุลบุตรเป็นภิกษุอย่างลังกา

วันอาทิตย์เดือนแปดขึ้นสามค่ำ

ยกฉัตรยอดเจดีย์ที่หน้าวัด

วัดสาราม

วันอาทิตย์เดือนแปดขึ้นสี่ค่ำ

ปลงหอมณเฑียรธรรมวัด

บุษยามาราม

วันศุกร์เดือนยี่ขึ้นสามค่ำ

ขี้ตของพระแก้วรัตนค้ำใหญ่ซึ่ง

ได้มาจากเมืองเขียงแสนเป็นพระซึ่งพระเจ้าแสนอได้สร้างไว้

วันอังคารเดือนยี่แรมสองค่ำ

ตั้งการพิธีราชาภิเษกพระเจ้านคร

เขียงใหม่เป็นครั้งที่สาม

วันศุกร์เดือนยี่ขึ้นสี่ค่ำ

ให้ชุดทำรากเจดีย์ลักษณะบุษยามาราม

(เจดีย์หลวง) ครั้นถึงวันอาทิตย์เดือนห้าขึ้นสี่ค่ำมีแสงตรีศกจรดศก
ราช ๔๘๓ ลงมือก่อเจดีย์กว้าง ๘ วา สูง ๓๔ วา ๒ ศอก แล้วให้ตั้ง
ศิมภรพระไตรปิฎกไว้สำหรับหอมณเฑียรธรรมด้วย

อนึ่งให้ยกหอกลองยังขวงหลวงริมสนามหน้าหอยอดนคร ในขึ้น

ลศักราช ๒๒๔ ขึ้นเมษมาสวันศุกร์ พระอาทิตย์เสวยราชสมบัติ

ณกรุงเทพพระมหานครคืออยุธยา แต่งราชทูตมาขอตั้งทางพระราช

ไมตรี พระเจ้าเชียงใหม่ให้จัดการรับรองราชทูต โดยสมควรแก่

เกียรติยศ แปรพระราชสาส์นยังวัดหมื่นสาร แล้วให้เจ้าพนักงานนำ

พาทูตเที่ยวนมัสการพุทธสถานต่าง ๆ ขึ้นกามี่ในครวเชียงใหม่แล

ลัทธิพุนไชย

ลศักราช ๒๒๕ ขึ้นเมษมาสวันศุกร์ที่วันเจียงคองกับพระยาหินพื้นเมือง

ซึ่งกันกันเมืองเขมรวิญ (เขียงคอง) พระยาหินหนีไปพึ่งเจ้าฟ้าคำแล

เมืองแสนหวี พ่อท้าว เชียงคันทน์มาพึ่ง พระเมืองแก้วเจ้านครพิงค์
 เชียงใหม่ พระยาเทือกผู้เป็นอาว์รักษาเมืองเขมรรัฐไว้ พระเจ้าเชียงใหม่
 จึงให้แสนยี่ฝงไชยถือพลสองเมืองนำพ่อท้าวเชียงคังไปให้ครอง
 เมืองเขมรรัฐกองทัพแสนยี่ฝงไชยขึ้นไปทางเมืองเชียงแสน แล้วให้
 หมนลว้อยตามลันถือพลสองหมื่นเศษยกไปทางเมืองสาครอีกกองทัพหนึ่ง
 ครั้นกองทัพไปถึงเมืองเชียงคังแล้วแสนยี่ฝงไชยแต่งคนเข้ไปขอพระ
 ยาเทือกให้ชักมาต้อนรับ พระยาเทือกซึ่งมีขอมออกรับ แสนยี่
 ฝงไชยจึงยกพลเข้าปล้นเอาเมืองเชียงคังได้ พระยาเทือกนั้นตั้งเมือง
 เลี้ยหนีไป แสนยี่ฝงไชยก็เข้าตั้งมั่นอยู่ในเมืองเชียงคัง ฝ่ายพระยา
 เทือกหนีไปหาพระยาหินแล้ว ขอปลัดทัพาค้าแลดยกมารบแสนยี่ฝงไชย
 ที่เมืองเขมรรัฐ แสนยี่ฝงไชยทราบข่าวทัพจึงช่วยยกมา ก็ถอนพล
 ออกจากเมืองเขมรรัฐถอยไปตั้งอยู่ค้อยมางี้ กองทัพจึงวิ่งไล่มาทัน
 ได้สู้รบกันเป็นสามารถ ค้างเสียไพร่พลยากเจ็บล้มตายมากทั้งสอง
 ฝ่าย ข้างกองทัพเชียงใหม่เลี่ยนนายข้างผู้ & หัวข้าง เลี้ยเจ้านคร
 ขนหลวง ๑ หมนแก้วเชียงของ ๑ หมนศรีกันเชิง ๑ หมนคำภาเมือง
 เชียงราย ๑ หมนชาวเมืองเชียงราย ๑ เจ้าเมืองนายค่ายอกฟ้า ๑
 ตายในทัพ ไพร่พลที่ขาดเจ็บก็มาก ถอยมาตั้งพักอยู่เมืองเชียงแสน

ในพระราชพงศาวดารดยามมีว่าศักราช ๘๗๓ วันอาทิตย์เดือนสิบสอง
 ขึ้นแปดค่ำสมเด็จพระเจ้ารามธิบดีเสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๕๐ ปี
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าเอกทัศทรงขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแห่งพุทธรังษี

ล้าก็ขนนจริงเสนามาตยทั้งหลาย ยึดถึมาพร้อมกันให้ โยเซญเจ้า
ท้าวเกษแก้วกุมารผู้เป็นอนุชาธิราช คือราชบุตรพระยอดเชียงราย
ซึ่งอพยพเมืองน้อยนั้นมาตั้งต่อพระวงศ์คำรงราช สมกับเมืองนครพิงค์
เชียงใหม่

เจ้าพ่อท้าวเกษ ไทมานังเมืองเชียงใหม่ ในวันพุธเดือนห้า คือเดือน
สามแรมแปดค่ำแต่ยังมี ไทราชาภิเศก คนทั้งหลายชานพระนามว่า
พระเมืองเกษเกล้าเจ้านครพิงค์เชียงใหม่

ในบรรดาสี่ทิศกษัตริย์ราช ๘๘๗ นั้นพระเมืองเกษเกล้าได้ตั้งให้
พระยาสุทศินไปครองเมืองเชียงแสน

ครั้นสี่กษัตริย์ราช ๘๘๘ ยี่หอฮู้ศึก จักการปลงพระศพพระเจ้าเชียงใหม่
เมืองแก้วเสด็จแล้วถึง ณ วัน พุธห้าค่ำเดือนสามคือเดือนห้าขึ้นค่ำ
หนึ่งในยี่หอฮู้ศึกนั้น เสนาพญามาตยราชประยูรวงศ์พร้อม
กับราชาภิเศกพระเมืองเกษเกล้าขึ้นเป็น พระมหาราชาเจ้านครเชียงใหม่
พระเจ้าเชยวใหม่องค์นครเมืองสี่กษัตริย์ได้ ๘๘๘ ยี่หอฮู้ศึก เมื่อ
ได้เสด็จราชสมบัตพระชนมายุได้ ๒๘ ปี เมื่อไทราชาภิเศกพระชนมายุ
พอถ้วน ๓๐ ปี

ชั้มาถ้วนพ่อเดือนหกคือเดือนสิบขึ้นห้าค่ำในยี่หอฮู้ศึกนั้น พระ
มหาสังฆราชตั้งแก้วมณฑภาพ

สี่กษัตริย์ราช ๘๘๘ ยี่หอฮู้ศึกงานจันทร์เดือนหกขึ้นสองค่ำ ตั้งพ่อ
สังฆราชาภิเศก พระมหาสังฆราช ไทกร ขึ้นเป็น พระมหาสังฆราชในเมือง
นครพิงค์เชียงใหม่ โยระกให้ชั้ระกษัตริย์ราชเมืองเชียงใหม่เป็นถึกษ
ในนิกายลังกาวงศ์เป็นอันมาก

อยู่มาถึวันเพ็ญเดือนยี่ ในขกนนพศกนั้น พระเจ้าเชียงใหม่ให้
เชิญพระสุวรรณปฏิมากรซึ่ง พระเชษฐาธิราชได้สร้างไว้ นั้น ไป
ประดิษฐานไว้ ในปราสาททองสุวรรณวิหาคารกลางเมืองหรืออุยไชยนคร
แล้วอาราธนาพระมหาญาณมงคลเดววิคัยโศการามเมืองหรืออุยไชยให้เป็น
ประธานในหมู่สงฆ์สังกาศองค์ชำระระชยกของคัมภีร์พระไตรปิฎก และ
อุปสมบทกรรมสัมมาสัมมุทิให้ลูกตองเป็นหลักในพระพุทศศาสนา และ
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นเอนกประการ

อนึ่ง ในขกนนพศกนั้น ให้สถาปนาพระอารามขึ้นที่บ้านหัวเวียงให้
ชอวคโลกโมฬีอารามหนึ่งสร้างวัดเกยวคอีกพระอารามหนึ่ง

ศักราช ๘๘๐ ปีชวคสัมฤทธิศก ก่อนพระมหาเจดีย์และยกวิหาร
วัดโลกโมฬี

ศักราช ๘๘๒ ปีชวดโตศกเกิดเพลิงไหม้พระราชวังพระเมือองแก้ว
สร้างไว้

ศักราช ๘๘๓ ปีเถาะตรีศก เกยนทกเกิดเพลิงไหม้ตำบลด่านแพ
เสยทรพยสมยคบ้านเรือนราษฎรมากนั้ พระเจ้าเชียงใหม่ให้แจก
เงินแก่ราษฎรชาวตำบลด่านแพชอชคกถายครองนสนเงินสองหมื่นชาทเคย

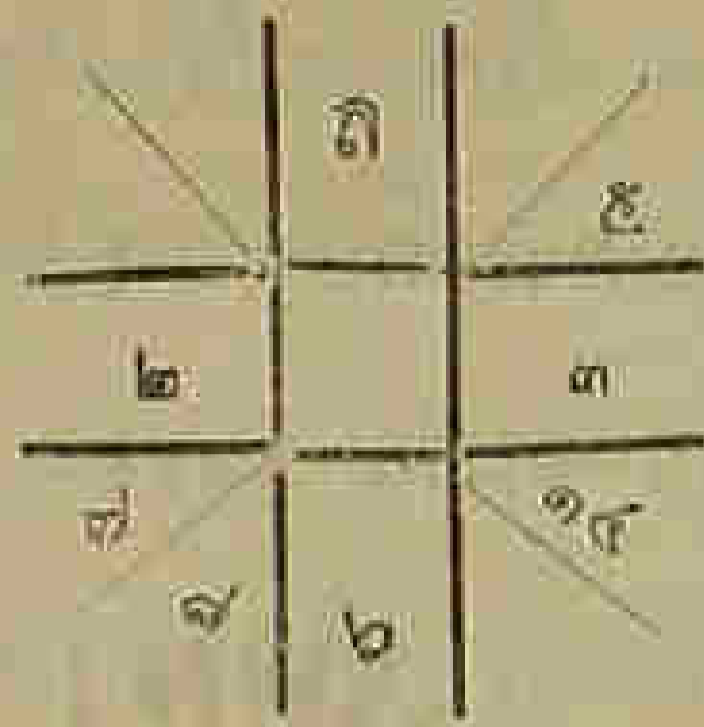
ศักราช ๘๘๔ ปีมะโรงจัตวาศก ให้สถาปนาราชนิเวศใหม่ณที่
ตองเพลิงไหม้นั้น

อนึ่งในปีมะโรงจัตวาศกศักราช ๘๘๔ นนถวันอาทิตย์เดือนห้า
คชเดือนสามขึ้นสิบห้าค่ำ พระอรรคมจินตคามุนีเจ้าอาวาสวัดจอมพิงไชย
หรือชุมภิกการาม คชวัดลำปางหลวงเมืองนครเขลางค์ (นครลำปาง)

พร้อมด้วยพระญาติวงศ์ชกชวณนิกขณูทั้งหลายขออนุญาตสร้างปฏิสังขรณ์พระเจดีย์หลวงอากาศลำปาง พระมหาธาตเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ ทรงพระปราโมทย์โปรดประทานอนุญาตให้สร้าง และทรงครุฑออกพระราชทรัพย์ช่วยในการเรียไรเงินเป็นเงิน ๒๘๐๗ บาท แรกลงมือปฏิสังขรณ์ ก่อถากกว้าง ๘ วา สูง ๑๖ วา ต้นเงิน ๖๐๐๐ บาท ครั้นอยู่มาลศกักราช ๘๐๒ ปีชวศโทศกเดือนดับสอง (คือเดือนสิบ) แรมสิบสอง ค่ำวันอังคาร พระมหาธาตเจ้านครพิงค์เชียงใหม่สร้างพระพุทธรูปของสัมฤทธิ์องค์หนึ่งหนักแสนสี่หมื่นเศษพันหนึ่ง แล้วให้นำไปประดิษฐานไว้ ณวัดจอมพิงค์ไชยมงคลนครเขลางค์ (คือวัดลำปาง) พระราชทานข้าพระหนึ่งครุฑกับทนายนอารามกว้างสิบเส้นยาวสิบเส้น

ก็แลวัดลำปางหลวงอันมีศมข่าว่าวัดจอมพิงค์ไชยมงคลนี้ เป็นที่เจดีย์สถานบรรพพระบรมธาตุมาแต่โบราณ แต่ครั้งขึ้นทวารวดีเมืองสุวรรณภูมิขึ้นมาถึง ภายหลังเมื่อสร้างเมืองศรีบุญไชยขึ้นแล้ว เจ้าอนันตยศคือพระเจ้าศรีบุญไชยไปตั้งเมืองนครเขลางค์ นางงามเทวีได้ไปสร้างชนอก แต่นั้นล่วงกาลนานมากแล้วไป ครั้นเมื่อแผ่นดินพระเจ้าติโลกราช คือเจ้าท้าวลกได้เป็นพระมหาธาตเจ้านครเชียงใหม่ มีพลเพียงคนหนึ่งชื่อรามันนทขัญญาเป็นชาวเมืองนคร ไปบวชอยู่วัดยยผารามเมืองเชียงใหม่ได้ ๓๐ พรรษาลาสิกขาบทยออกมาได้เป็นพระพี่เลี้ยงเจ้าท้าวลกเมืองยงเป็นราชกุมาร ครั้นเจ้าท้าวลกได้ครองราชสมบัติแล้ว นันทขัญญาที่ลลาไปอยู่บ้านเมืองเดิมเจ้าท้าวลกก็พระราชทานช้างม้าพาหนะและสิ่งของเงินทองเป็นอันมาก แลยกบ้านบางทองให้เป็นบ้าน

ส่วยแก่พิเลียงนั้นทศบุญญา ๆ จึงไปตั้งนิเวศสถานอยู่ท้ายลุมพินีใต้
 เมืองนครลำปาง ๑๖๐๖๐ ๖๐ มีมิตรสหายคนหนึ่งชื่ออ้ายจอมแพร ตั้ง
 บ้านเรือนอยู่เคียงกัน อยู่มาสหายทั้งสองชักชวนกันสร้างวัดคนละวัด
 เคียงกัน นันทขณูญาสร้างวัดที่เวียงนางงามเทวีสร้างไว้ แต่อ้าย
 จอมแพรสร้างที่ลุมพินีนำแม่จิ้งก้นทีแล้ว ไปขอเอา พระพุทธปฏิมากร
 วัดป่าพร้าวหัวเวียงเมืองนครลำปาง มาเป็นพระประธานในอุโบสถการ
 วัดนั้น พระพุทธรูปองค์นั้นพระเศียรมีศอกแดงค้ำค้ำขาขาด คนทั้งหลาย
 จึงเรียกว่าพระเจ้าหัวดำ ครั้นอยู่มาหน้าท้าววัดลุมพินีโบสถ์พัง จึงได้เชิญ
 พระพุทธรูปไปไว้วัดขมแล้วอ้ายจอมแพรกับพิเลียง นันทขณูญาก็ช่วยกัน
 สร้างแปลงวัดขมนั้นให้กว้างใหญ่ไพศาลขึ้น จึงได้ชื่อว่าวัดจอมพิเลียง
 ครั้นเมื่อเจ้าท้าวลกกับหมื่นโลกนครยกกองทัพมาสู้รบกองทัพกรุงพระ
 นครศรีอยุธยาซึ่งยกมาตีเมืองนครลำปางนั้นได้ชัยชนะแล้ว มาขมสักการ
 พระธาตุกันน ราชเทวีแห่งเจ้าท้าวลกได้สร้างพระเจดีย์องค์หนึ่งสูง ๑๐ ๖
 ทรงสี่เหลี่ยมฐานตั้งกองเขาเปลือกบรรจุพระบรมธาตุ แล้วเจ้าท้าวลกจึงให้
 เปลี่ยนนามวัดจอมพิเลียงเป็นวัดจอมพิงค์ ไชยมงคลแทนนั้นมา ขตร
 หลานเหลนของนันทขณูญาและอ้ายจอมแพรได้เข้าไปจากวัดนี้สืบ ๆ กันมา
 ในแผ่นดินพระเจ้าท้าวลกกับท้าวโลกราช ได้ให้เจ้าพนคำเพชร
 เป็นชาวขะเลียงมาครองเมืองนครลำปาง เจ้านครลำปางองค์นี้ได้ออ
 กำแพงสร้างวิหารแลห่อพระพุทธรูปองค์หนึ่ง หนักทองแสนหมื่น
 ตำลึง ได้จารึกเป็นอักษรไทยโบราณไว้ ในแผ่นดินสาปปรากฏว่าคักราช
 ๑๓๘ ปี ๖๖๖๖ (๖๐๓) เดือนนี้ (เดือน ๓) แรมสามค่ำวันพุธ
 แลวางดวงฤกษ์ไว้ดังนี้

ถกกันมาถกถึงคักกราช ๘๕๘ ปี ระยะเวลาสี่ (มะโรง) พระเจ้า

เชียงใหม่ตั้งให้เจ้าศรีธาดมหารัชมงคลมาเป็นเจ้าเมืองนครลำปางได้

๖ เดือน จึงมาพักการปฏิสังขรณ์สร้างแปดงพุทธธาตุนั้น ทอกกย

เสริมถานพระมหาธาตุกว้าง ๓๒ วา สูง ๓๘ วา สร้างวิหารแลห่อพระ

ประธานหนักล้านทอง มีข้อความตามท้าวอกไว้ในหลักศิลาว่าดังนี้

“คักกราช ๘๕๘ ทวีในบ่ระยะเวลาสี่ เดือนหกชอก ๓๓ ค่ำ วันอาทิตย์

ฤกษ์ ๖ ช่อตระ ยามตูกชายแล้ว ๒ นาที เจ้าเมืองนครศรีธรรม

มหารัชมงคลมาถิ่นเมืองนครนไท ๖ เดือน จึงชวนชาวเจ้าสังขรณ์

เจ้าพิณเจ้าพนนุกขุอยู่ทั้งหลาย มาแรกกอกคนพระมหาธาตุกว้าง ๓๒ วา

กอนแลตคนมา ขเขกสังว (มะเมย) เดือนเจ็ด เดือนห้า แรม ๓๒ ค่ำ

วันพอฤกษ์ ๒๖ ยามพาด (เช้า) รุ่งแล้ว ๒ นาที จึงมาก่อเสาลิ้นคินอิฐ

๓๓๘๗๔ กอนสิ้นปูน ๓๓๖๒๕ หม่น (คอกตั้ง) สิ้นเงินค่าจ้างช่างก่อ

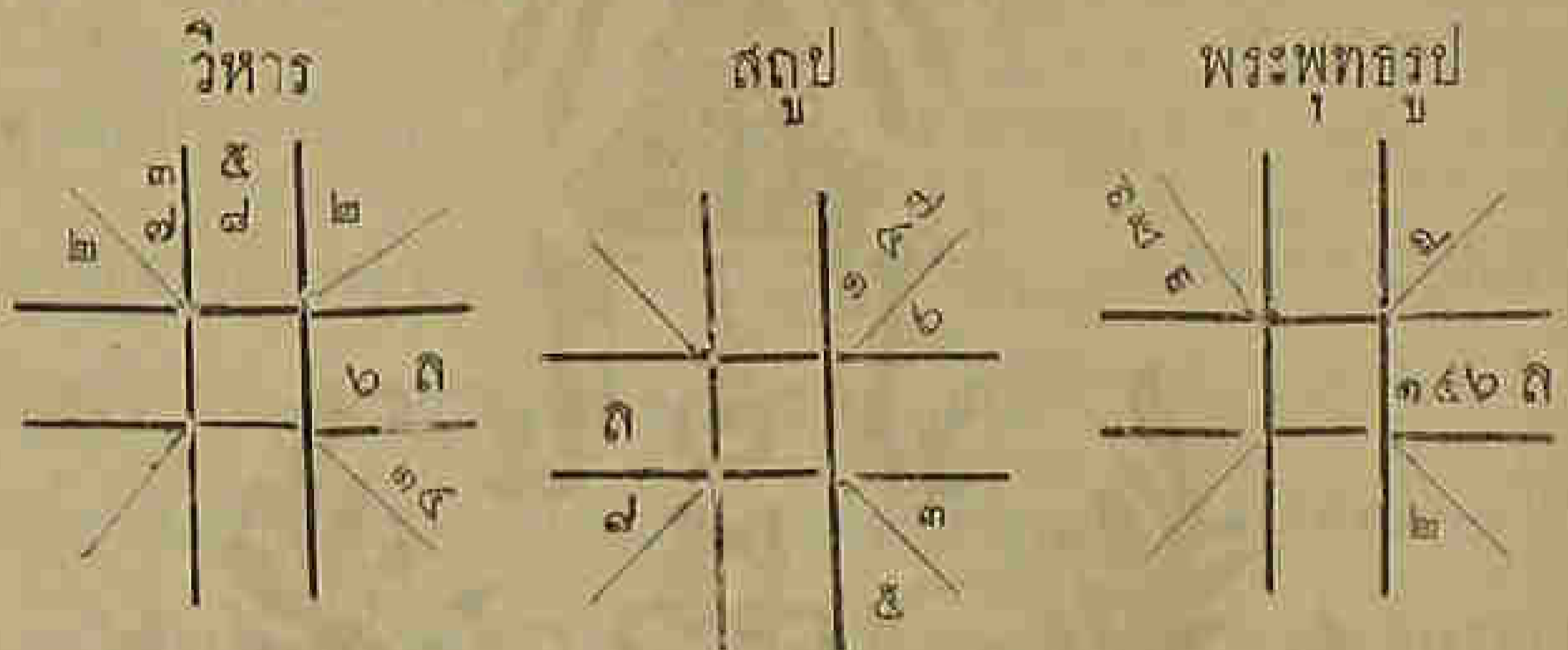
๒๕๓๖๒ ก่อแล้วในบักตเมต (มะแม) เดือน ๕ (คือเดือนยี่) แรม ๘ ค่ำ

วันพฤษศยฤกษ์ ๕ ยามตูกชาย (บ่าย) แลสมมหาธาตุเจ้ากว้าง ๓๒ วา

สูง ๓๘ วา ออกชายลำซิ่น ๓๔๓๓ ค่ำ ๆ แลชอก ๓๓๓ ค่ำ เจ้าเมืองศรี

อัครราชบัณฑิต (ข) ข น ๓๘๓๒ ถคนขกาโก (กุน) เกอนห้า (๓) เพ็ญ
รวมแผ่นขึ้นสัน ๖๐๑๑ สันคำเกลอก (คำแปลว) ๖๓๕๒ รวมคำ
ทั้งมวญ ๓๓๓๖๓๘ รวมเงินทั้งมวญ ๕๒๕๖๒

ถคนขดวงเล่า (ระภา) เกอนสามออกเกาคำวันศุกรฤกษ์ ๒๖
ยามคุดเข้ารุ่งแล้ว ๒ นาที ปลุกวิหารสิ้นเงินช้อน ๒๖๐๐๐ แล ถคน
ขกาโก (กุน) เกอนสามแรม ๓๓ คำวันศุกรฤกษ์ ๓๖ หล่อพระเจ้า
ล้านทองมีดวงฤกษ์จารกไวทงน

แต่นั้นจึงได้กลบคองคนเป็นอารามใหญ่ในแดนนครขลังคัลขมา
สุลักราช ๘๘๕ ข มะเสงเข็ญจกมีทูตเมืองโตมาเจริญทางพระ
ราชไมตรี พระเมืองเกษเกล้า ๑ นำพาแขกเมืองโต โยนมีสการ
พระมหาธาตุลำพูน วันพฤหัสบดีเดือนยี่ขึ้น ๘ คำ เวลาเย็นเห็นอุบาทว์
ผีพุ่งไต้ ในอากาศทั่วทุกทิศ อากาศเป็นดาวประกายหยากทั่วไป
ครนอยู่มาถึงเกอนสามไม้หมากคั้นหนึ่ง ที่เมืองหนองขวางคั้น
ใหญ่พอคกั้น รุ่ยขยคลาจากที่เดิมขึ้นไปทิศเหนือไกล ๓๓ วาศักราช

๘๘๖ ปี มะเมียฉอกศกเดือนอ้ายคือเดือน ๑๓ พระมหาเทวอโนชาพระชนนี

นารทราชนารถาของพระเมืองเกษเกล้าทรงประสูติถึงพิราลัย

ครั้นก็กราช ๘๘๗ ปี มะแมสปีศกเดือนอ้ายเกิดกษัตริย์คือ หมื่น

สร้อยสามล้านกินนกรลำปางกษัตริย์ชื่อนมโหฬางชนนชก แลหมื่น

ย้อยสามคนนี้เป็นคณบดีเตรียมการจักทำร้ายต่อพระเมืองเกษเกล้า

พระเป็นเจ้าทราบแล้ว จึงให้กุมเอาตัวหมื่นสร้อยสามล้านกับพรรคพวก

ร่วมศึกไปฆ่าเสีย แลในบั้นนั้นโปรดให้หมื่นมเหศวรไปกินเมืองเชียงใหม่

พระเมืองเกษเชษฐราชเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ได้ครองราชสมบัติมา

ได้ ๑๓ พรรษา สวรรคตกราช ๘๐๐ ปี จอสมฤทธิศก เจ้าท้าวชายคำ

ราชบุตรศึกกรมเป็นกษัตริย์ราชสมบัติ เสนาอำมาตย์ทั้งหลายพากัน

ร่วมศึกด้วย จึงกุมเอาพระเมืองเกษเกล้าไว้ ให้มอญเวรราชสมบัติให้

แก่เจ้าท้าวชายคำราชบุตร แล้วยกนครแห่งพระเมืองเกษเกล้าไปไว้

ณเมืองน้อย เจ้าท้าวชายคำก็ได้ปราบดาภิเษกเป็นพระมหाराชเจ้า

นครพิงค์เชียงใหม่

อนึ่ง ในขอสสมฤทธิศกนั้นพระยาสุทัศน์ผู้ครองเมือง เชียงแสนถึง

แก่กรรม โปรดให้หมื่นทักษิณไปครองเมืองเชียงใหม่

สศกกราช ๘๐๕ ปี เถาะเบญจศก เจ้าท้าวชายคำครองราชสมบัติ

เมืองนครพิงค์เชียงใหม่ได้ห้าปี ประพฤติผิดราชประเพณีเป็นโจรสลัน

ราษฎรถึงความพิเนาศเคืองตรอนด้วยราชภัยต่าง ๆ เสนาอำมาตย์แล

ราษฎรเป็นอันมาก ก็คิดกันเป็นกษัตริย์กุมเอาเจ้าท้าวชายคำปลงพระชนม์

เสีย แล้วไปเชิญเชิญพระเมืองเกษเกล้าซึ่งต้องเนรเทศไปอยู่เมืองน้อย
นั้นกลับคืนมาครองราชสมบัติเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ตั้งเก่า

พระเมืองเกษเกล้าไต่ครองราชสมบัติเป็นครั้งที่สองสืบมาได้ ๒ ปี
สุโขทัย ๕๐๗ ปี มะเส็งสี่ปีตศก พระเมืองเกษเกล้าเสียพระสติหลง
โหลกระทำการเกียจคร้านกลางลต่าง ๆ เสนาอำมาตย์ทั้งหลายก็คพร้อม
กันจะกำจัดเสีย วันหนึ่งพระเมืองเกษเกล้าเสด็จไปให้ชาวเจ้าวศยามแดง
ลงเรือขนานทำอุปสมบทกรรมยังท่ามหาฐาน แล้วเสด็จกลับทาง
ประตูหัวเวียงเวลาพาค่า แสนดาวจึงแต่งให้ห่มเงินลูกพ่อท้าว
เชียงใหม่ ๑ ลูกห่มเงินอายพวกข้างหน่อคำ ๑ ห่มเงินลิมลิกแสนดาว ๑
สามคนนั้น พร้อมกันเข้ากระทำมาฏะวินาศแก่เจ้าพระเมืองเกษเกล้า
ณที่หัวขวง (สนาม) หลวงเบองเหนือ พระเมืองเกษเกล้า ก็นอน
พระชนมชีพ จึงเอาพระศพไปส่งสักการณวัดแสนแล้วเก็บอัฐิธาตุไป
บรรจุไว้ณเจดีย์วัด โลก โมฬิมุมเหนือข้างนอก

แล้วแสนดาวก็เสนาอำมาตย์ทั้งหลายจึงแต่งให้ไปเชิญพระยาเขม
รัฐเชียงใหม่ ให้มาครองเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ พระยาเขมรัฐ
มียอมรับเชิญ ครั้นต่อมาแสนดาวแต่งให้พันทางไปเชิญเจ้าฟ้าเมือง
นายให้มาครองเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ เจ้าฟ้าเมืองนายยังมีทันมา
จึงเจ้าหม่นสามล้านชายเจ้าเมืองนครกับหม่นแก้วเจ้าเมืองเชียงใหม่หม่น
มณีเจ้าเมืองเชียงใหม่ หม่นยี่เจ้าเมืองพานหม่นหน่งสี่หลวง ก็นับ
เข้าขุนเป็นอันมากพากันไปประชุมกันณเมืองเชียงใหม่ ปลูกยาพร้อม

โงกั้นแต่งให้คาแสงพ่อนายไปเฝ้าพระเจ้าโพธิ์สาราช เจ้ากรุงศรีสัตตนา
คนทศมีล้านช้าง ทูลขอพระอุปโยวราชล้านช้างซึ่งพระมารดาเป็นธิดา
พระเมืองเกษเกล้าเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ นั้น มาเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่
สืบพระวงศ์ต่อไป พระเจ้าล้านช้างก็ทรงรัยปฎิญาณ

ในระหว่างนั้น ฝ่ายเมืองแสนหว ไททวายข่าวว่าแสนดาวเป็น
กบฏปลงพระชนม์พระเมืองเกษเกล้าเจ้านครเชียงใหม่เสียตั้งนั้น จึง
ให้หมนทวิเกียน (หัวพันหรือไทก) ยกพลมาตักเมืองเชียงใหม่เพื่อ
จับเอาตัวแสนดาว ฝ่ายข้างแสนดาว ไททวายก็เกณฑ์ พลพันนาตั้ง
ยวง เป็นคันทว่าพันนาการ พันนาคถาร เมืองขี ลำพูน เมืองทม
ชุมคาแสง แจ้ขาง เชียงเสื่อ ภูคาผิงแกน ประมวญไค รพลเป็น
อันมากมาลงที่พริกษาหน้าทของกันเมืองเป็นสามารถ ไทสู้รบกันถึง
สามวันสามคืน กองทัพแสนหวตทกเขามไค ถึงวันคาวบสัทมน
หัวเกียนถอยทัพไปอยู่เมือขงลำพูน แล้วจึงเอาชาวไท ผู้เขียนแซกเมือง
มาสำนักอ้อยเชียงเวือกโน้น ๓๓ คนให้ ถอหนึ่งสี่อสงไปยังกรุงเทพพระ-
มหานครครืออยุธยาชอกของทพชนมาตเมืองเชียงใหม่ กองทัพไคยังมี
ทันยกชนมาถึง พวกเจ้าขุนทั้งหลายซึ่งไปประชุมกันณเมืองเชียงแสน
นั้น พวกนั้นมาตงเมืองนครเชียงใหม่พร้อมกัน จึงให้กมเอาตัวแสนดาว
หมนไคมลูกพ่อท้าวเชียงคงลูกหมนฮ้ายพวกข้างหน่อคัก หมนเสริม
ลูกแสนดาว พวกอันร่วมตักกันเป็นกขญฆ่าพระเมืองเกษเกล้านั้น
ให้เอาตัวไปลงโทษประหารชีวิตเสียทั้งสน แล้วจึงพร้อมกันยก
พระนางมหาเทวีเจ้าจรประภาขึ้นเป็นนางพระยาครองเมืองนครเชียงใหม่
ในวันพฤหัสบดีเดือนสิบแรมสองค่ำ ฤกษ์กักราช ๘๐๘ ปี มะเส็งสัปดาห์

ข้างนั้นสมเด็จพระบรมไตรจักรเจ้ากรุงพระนครศรีอยุธยา เสด็จ
 ทำเนียบพยุหโยธาทัพหลวงขึ้นมาถึงเมืองนครเชียงใหม่ ตั้งค่ายหลวง
 ณค่ายหลวงหน้าค่ายพระวัน ออกสวนลาน

จึงพระเป็นเจ้ามหาจักรพรรณาเทวี ให้แต่งตั้งขุนยี่ฉลากคุมเครื่อง
 ราชบรรณาการไปถวายต้อนรับ โดยทางพระราชไมตรี

ครั้นวันเสาร์เดือนสิบแรมสี่ค่ำ เสด็จยกทัพหลวงเคลื่อนมา
 ตั้งณเวียงวิห่านาง วันแรมหกค่ำเดือนสิบเสด็จมาขำเพ็ญพระราช
 กศลณกู่อยู่เจ้าพระเมือมกษเชษฐราชวิคโลกโมฬี พระราชทานเงิน
 ไร่สร้างกู่ ๕๐๐๐ บาทถวายผ้าทรงสนหน่งแล้วพระราชทานรางวัลแก่เจ้าขุน
 ฝูงอันไปต้อนรับเสด็จนั้นทุกคน ถึงวันแรมเจ็ดค่ำเดือนสิบเสด็จไป
 สรงน่ายงเวียงเจ็ดลินประตัยแรมทั้น

ครั้นถึงวันอาทิตย์เดือนสิบแรมสี่บสองค่ำเวลาใกล้รุ่งเสด็จเสด็จทัพ
 หลวงจากเมืองนครเชียงใหม่ไปประตัยแรมค่ายหลวง ทำขลสขน้ำกวง
 (ปากน้ำเมืองลำพูน) แล้วเสด็จกลับคืนไปกรุงพระนครศรีอยุธยา

วันเสาร์เดือนสิบเอ็ดชนสามค่ำ ในศกเดิยวันนั้น เจ้าพามาเมืองย่อง
 หัวขยกกของทัพมาตั้งณค่ายสมุถุเกียย วันแรม ๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ยกเข้า
 ตั้งค่ายเชิงโฉม วันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ยามแตรค่ำเกิดแผ่นดินไหว

ที่เรียกว่าพระบรมไตรจักร น่าจะเป็นพระไชยราชาธิราชหรือมีฉะนั้น
 ที่พระมหาจักรพรรดิราชาธิราช แต่ตั้งราชในตำนานตลกกับในพระราช
 พงศาวดารไม่ตรงกัน จึงตั้งนั้นฐานเป็นแน่มิได้ .

มาก ยอชกเจดีย์หลวงแลเจดีย์วัดพระสิงห์ หักพังเจดีย์ที่อนันท์หักพัง
หลายแห่ง

วันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ เจ้าฟ้าเมืองนาย แลเจ้าฟ้าของหัวขอก
มาตั้งอยู่เวียงสวนดอกแดง กองทัพพม่ารบทางวัดข่าเขตวัดกษेत्रเชียงก่อม
แล้วเคลื่อนทัพไปตั้งหน้ายาตาก ให้พลทำตะตบทุยงตัวชนมสกินเข้า
ถมคูเมืองเหนือแจ้งกูเรือ่ง พลชาวเชียงใหม่ก็ทำตะตบทุยงตัวออกกรีข
จนคืนที่เงยวถมนนออกเสีย พลเงยวตทศันตาลเสียมลงยกในค
พลชาวเชียงใหม่ก็เอาออกเสียได้ สู้รบซบเซียวกันอยู่ไต่หนึ่งเดือนก็ย
๑๕ วัน เงยวหักเอาเมืองมโไค้ ก็เผาทำลายทุยงเสีย วันแรม ๓๐ ค่ำ
เดือนอ้ายเงยวเผาทัพในเวียงสวนดอกเสีย ถอยไปตั้งอยู่หน้าแม่สาได้
๗ วัน ถึงฉวันพฤหัสบดีเดือนยชนสค้ำก็เลิกทัพกลับไป

วันพฤหัสบดีเดือนสามชนเกาคำ กองทัพพระยากลาง พระยาสุระ
ซึ่งพระเจ้าล้านช้างให้ยกมารักษาเมืองเชียงใหม่ นั้น ได้มาถึงเมือง
เชียงใหม่

อยู่มาเจ้าเมืองสุโขทัย เขาเรือบรรทุกเครื่องศึกขึ้นมา โดยทางน้ำ
ถึงเมืองลำพูน

วันพฤหัสบดีเดือนสามแรม ๑๒ ค่ำ พระธรรมเจ้าขุนทั้งหลายปลุกษา
การเมือง ซึ่งมีทัพไค้ ขึ้นมาตั้งนัระควรรสู้รบหรือ ๆ ๗ ควจะเงรจากความ
เมืองมุขมนตรีปลุกษาเป็นสองฝ่าย ๆ หนึ่ง คือเจ้าหมนหนงสอหลวง ๑
หมนขามองเขียน ๑ หมนสรพูน ๑ หมนมหาธาตุ ๑ หมนค่าง ๑

หมื่นประทหอ ๑ หมื่นขวาแก่นล้าน ๓ เจ็ดคนเห็นว่าควรจักออกถือ
 ความเมือง อีกฝ่ายหนึ่งคือหมื่นพร้าว ๑ หมื่นต่างถิ่น ๑ พวก
 ทหารเวียง ๑ สามคนเห็นว่าควรจะยกสู้รบไม่ควรถือความเมือง
 ราชมนัสน้ำความขุฎกษา ขนกราบทูลพระมหาเทวีเจ้าจักรพรรณาไปรต
 ให้ออกเรรจากความเมือง

ครั้นณวันชนทนต์เกิดสนธิ ราชมนัสน้ำเข้าขุนทั้งหลาย ออกไป
 เรรจากความเมืองต่อหมื่นสุโขทัยและหมื่นละโว้แม่ทัพได้หมื่นสุโขทัยก็ว่า
 มาคิมได้ ศิศราย ให้เป็นแม่ทัพมาเที่ยวกันให้ ไปมาหากัน โดยค
 ิมคิมอยู่ค่ายต่างเวียง และกระทำอาการเป็นไมตรีมิให้สงสัย

ครั้นเวลาค่ำยามกลดองตก กองทัพเมืองสุโขทัยลอบเข้าพังประตู
 ทัดเมืองลำพูน หมื่นสุโขทัยชี้ข้างเขาไปถึงเรือนหมื่นหนึ่งลอกมเขา
 ผู้คนหอกดาบเข้าของทั้งมวล แล้วคเพลิงเผาบ้านเรือนราษฎรในเมือง
 ใหม่ตั้งแต่ประตูทำนางไปจนถึงประตูมหาวัน หมื่นต่างถิ่น หมื่นพร้าว
 หนีออกมาได้

รุ่งขึ้นกองทัพพระยาไต่ยกจากเมืองลำพูนขึ้นมาตั้งอยู่ค่ายลกันไว้
 คันหลวงเนอกคำถมถาม

วันศุกร์เดือนห้าชนทนต์หนึ่ง พระยาไต่แต่งให้หมื่นสุโขทัย ๑ พัน
 เทพมณเฑียร ๑ ถือหนังสือและซองตราเข้ามายังพระเป็นเจ้าให้ขอม
 เขาเมืองไปออก

ครางนั้นน่าจะเป็นศึกพระไชยราชาธิราชครั้งที่สอง ซึ่งได้แจ้งถึงกลับไป
 สวรรคตในรัชสมัยมอญ

วันเสาร์เดือนห้าขึ้นสองค่ำยามกลางสาย (ราวสามโมงเช้า)

พระยาโต ไทหม่นสโชทัยถือพลเข้าที่เมืองเชียงใหม่ค้ำนครวันตก จึง
เจ้าหม่นสามล้านอ้ายแต่งเจ้าขุนทั้งหลาย คมพลออกรบทางหัววินชาวไต
ตายมากเลยถอยไปทางตะวันออก

พระยาโต ให้หม่นก้านแพงเพชรยกพลมารบยังทุ่งหนองหญ้าหนอง
มอญ เจ้าแสนพิงไชยแก้วแต่งเจ้าขุนแก้วหลายออกสู้รบ กองทัพไต
แตกถอยข้ามฝั่งน้ำแม่พิงไปฝั่งปากตะวันออก ในวันเดือนนั้นยามแตร
ค้ำกกองทัพไตเข้าปล้นเมืองทางประตูแสนพวงเข้ามาได้ถอยไป วันขึ้น
แปดค่ำและเก้าค่ำยกมารบอีกสองวันก็เข้ามไต เสียเผาไร่นาแสนทอง
และเขาย่านเรือนเสียมาก วันเก้าค่ำยามเที่ยงตนกองทัพไตก็เลิก
ถอยไป แต่งทัพไว้วางท้ายพลวันสิบเอ็ดค่ำจึงไตยกเลิกไปทั้งหมด

เจ้าขุนทั้งหลายแต่งทัพออกตามไปถึงเชียงใหม่ ได้มีม้า ๓๐ ม้าก็ยี่เซตย
เป็นอันมาก กองทัพไทยไปทางเมืองลุ่มวงล้อมถึงค่ายลห้วยหาด
เจ้าเมืองน่านช้อยมิ่งศิลปะ และหม่นศวรรยกษชาวนนคร หม่นนอชย
เชียงเรือก ออกก้าวสกัดทันไตสู้รบก็ยี่เป็นสามารถ ไตข้าง ๕ ข้าง
หม่นเมืองพิศตรและหม่นเมืองก้าแพงเพชรช่วยตายในกำบ ทัพไตเสียไพร่
พลที่นั้นมาก เลยยกไปทางน้ำพูนสามหม่น ที่นั้นหม่นต่างประตูหือ
กับหม่นแก้หือค้ำกุมพลเป็นกองโจรไปชุมนุมอยู่ ครั้นทัพหลวงกรุงไตยก
ไปถึงที่นั้น กองทัพลาวที่ชุมนุมไว้นั้นก็ยกโจมตีกลางกระบวนทัพ ไต
ชนข้างฆ่าชนกริปัญญาเจ้ากัษชนงวม ราชนมณเฑียรราชตายฆ่าฟันพล
เกินท้าวตายประมาณหม่นเคษ ไตเวื่อนาว่า ๓๐๐๐ ลำ

ลุคักราช ๕๐๘ ปีมะเมียอัฐศกวันเสาร์เทือนเกาชนลียคำ พระไชย
 เขมรชุกอโยวราชล้านช้างเสด็จมาถึงเมืองเชียงใหม่ ประทับอยู่เมือง
 เชียงแสน ๒๑ วัน ให้ชาวเจ้าลงชานลือมาในแม่น้ำของกระทำอุปสมบท
 กรรมบวชกุลบุตรเป็นฤกษ์ แล้วเสด็จออกจากเชียงใหม่ มาถึงเมือง
 เชียงรายณวันพฤหัสบดี เทือนเกาแรมเจ็ดค่ำประทับอยู่เมืองเชียงราย
 ๕ วัน แล้วขกจากเชียงรายมาโดยทางสถลมารค มาประทับ
 พลับพลา หนึ่งขอมคำยลหนองแก้วเมืองเชียงใหม่ในวันพุธเทือนลีย
 แรมห้าค่ำ

ครั้นวันพฤหัสบดีเทือนลียแรมหกค่ำ เจ้าแสนพิงค์ไชยแก้ว
 เจ้าหมื่นสามล้านฮ้าย เจ้าแสนคาวนนทศิริ เจ้าหมื่นหลวงพราหม
 เจ้าหมื่นหลวงจำข้าน เจ้าหมื่นหลวงพฤคมะ เจ้าหมื่นหลวงล้านแขก
 เจ้าญาณกิติ ขุนหมื่นขุนพันนายร้อยนายลียชื่อนอกชื่อนในพร้อมกัน
 จักเครื่องราชูปโภคและเครื่องแห่แหนสำหรับกษัตริย์ขัตติยวิสัย ออกไป
 ท้อนรับเชิญเสด็จพระอุปโยวราชแต่พลับพลาเหมืองแก้วกำเนิดกระบวน
 มาถึงเมืองนครเชียงใหม่ประทับพลับพลาณขวงวัดเชียงยืน เปิดอง
 เครื่องต้น ทรงพระบัญชาพนขาวและสพกตรผาขาวถ้อพานชักวคอก
 คอกไม้เทียบเงินเทียบทองเข้าไปกระทำสักการบูชานมัสการพระพุทธร
 สัพพิณูญในวิหารวัดเชียงยืนก่อน ครั้นยามแตรสูงเที่ยงจึงเสด็จยาตรา
 พลาณิกรเข้าประตูข้างเมือกหัวเวียงสู่ราชมณเฑียร บยามแตร
 คำเสด็จไปนมัสการพระมหามณเฑียรตนธหอพระแก้ว รุ่งขึ้นวันแรม

เร็จคำเคื่อนสืบยามแตรคำเสด็จไปนมัสการพระมหาเจดีย์หลวง ทรง
 พระดำเนินโดยทางลาภพระบาทตั้งแต่คุ้มหลวงไปจนถึงวัดเจดีย์หลวง
 ครั้นถึงฉนวนพอเคื่อนสืบเอ็งชนสัปดาห์โกฤกษ์ ๒๖ ยามเที่ยงวัน สรง
 มุรธาภิเศกณสวนแรม แล้วอภิเศกราชธิดาทรงสองของพระเจ้าเชียงใหม่
 คือพระนางตนทีพและพระนางตนคำตั้งไว้ ในที่เป็นอัครมเหษีนายขวา
 และฝ่ายซ้าย

วันแรมห้าค่ำเคื่อนสืบเอ็งเสด็จไปนมัสการพระธาตุสุเทพ

วันแรมสิบค่ำเคื่อนสืบเอ็งเสด็จออกหอกำประชุมตั้งแต่งข้าราชการ
 ให้เลื่อนยศแสนพิงค์ไชยแก้วเป็นพระยาแสนหลวงสิทธิราชปกครอง ให้
 หมื่นสามล้านซ้ายเป็นพระยาสามล้านซ้ายแสนายตักนเมืองเชียงราย
 ให้หมื่นแก้วมโนเป็นพระยาสถิตยอำมาตย์ ให้หมื่นหลวงพรหมเป็น
 พระยาอริราชอำมาตย์ ให้หมื่นพิงย์เป็นพระยาสุทนต์อำมาตย์ พระยา
 ห้าคนให้เครื่องยศทองคำทุกคน ให้หมื่นหลวงล้ำมแขกเป็นแสนแขก
 ไชยมงคล ให้หมื่นดาวเป็นแสนดาวเพ็ชรนเมืองลำพูนไชยเรียกว่า
 แสนลำพูนไชย ขุนสองคนให้เครื่องยศเงินจำหลักทุกคน ให้พระยา
 สัตกนกินเมืองเชียงแสน พระยาอริราชอำมาตย์กินเมืองพาน พระยา
 สอไชยกินเมือง เชียงราย พระราชทานเครื่องยศและเสื้อผ้าอาภรณ์ครบ
 ทุกอัน

พระอุปโยจราชล้านช้างองค์คน พระนามเดิมชัชเจ้าเกษมสุวรรณศรี พระ
 มารดาชื่อนางยอคำทิพอันนัยหนึ่งเรียกว่าพระนางหอสูง เป็นธิดา

พระเมืองเกษเกล้าเจ้านครเชียงใหม่ ส่งไปอภิเษกกับพระโพธิ์สाराชผู้
 เป็นราชโอรสพระเจ้าวิเชนทราชากรุงศรีสัตนาคณหุตล้านช้างชัยสงคราม
 วงศ์มา พระนางนั้นได้มีโอรสนลระอิตากับพระเจ้าโพธิ์สाराช กษัตริย์
 เชษฐวงศ์ ๓ ท้าวท่าเรือ ๓ ท้าวรวงศ์ ๓ นางแก้วกุมารี ๓ นาง
 คำเหล่า ๓ รวม ๕ องค์ เจ้าเชษฐวงศ์เป็นโอรสองค์ใหญ่ ได้ขึ้น
 พระอุปโยวราชล้านช้าง พระเจ้าโพธิ์สाराชจึงโปรดให้พระอุปโยวราช
 มาเป็นเจ้าครองเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ ในกาลครั้งนั้นพระอุปโยวราช
 เชษฐวงศ์นั้นสมภพเมื่อจุลศักราช ๘๘๐ บรมเมียบลชกก เมื่อโตครองสมบัต
 ณเมืองนครพิงค์เชียงใหม่พระชนม์พรรษาได้ ๓๒ ปี อยู่เมืองเชียงใหม่
 ได้ ๒ ปี บังคับมระแมนพศกจุลศักราช ๘๐๘ พระเจ้าโพธิ์สाराชเจ้า
 ล้านช้างเสด็จทรงช้างต่อ ออกแซกคสยงช้างเถื่อนที่สนามห้วยอกนคร
 กลางเมืองชระวา ช้างหนึ่งทานกำลังช้างเถื่อนมีโตกกลมทอพระเจ้า
 โพธิ์สाराชสิ้นพระชนม์ชีพในที่นั้น พระชนมายุได้ ๔๒ ปี เสนาบดี
 มนตรีมุขมาตย์ข้าราชการในกรุงล้านช้างแตกกันออกเป็นสองหมู่ๆ หนึ่ง
 ยกท้าวท่าเรือขึ้นเป็นพระเจ้าล้านช้าง ทรงราชอาณาเขตคตงแก่เมือง
 ชระวา (หลวงพระบาง) ลงไปถึงเมืองเชียงตาน อีกหมู่หนึ่งยกท้าว
 รวงศ์ขึ้นเป็นพระเจ้าล้านช้าง มีราชอาณาเขตคตงแก่ที่เมืองจันทน์
 ลงไปถึงเมืองโขง (ลันทอน) ทั้งสองข้างต่างเตรียมการที่จะทำยุทธ
 สงครามต่อกัน ช้างทรายมาถึงพระอุปโยวราชผู้ครองเมืองนครเชียงใหม่
 จึงทรงพระดำริที่จะเสด็จกลับไปกรุงล้านช้าง เพื่อจัดการศพพระบิดาและ

รัชชูปพระอนุชาทั้งสองให้ปรองดองสมัครสมานกัน แต่การที่จะละเมือง
 นครเชียงใหม่ ไปนั้นก็มุ่งหมายจะได้ สืบ สันตติวงศ์ดำรงรัฐในล้านช้าง
 ไม่คิดว่าจะได้กลับไปกลับมาเมืองเชียงใหม่อีก จึงได้เก็บรวบรวมสรรพของ
 วิเศษต่าง ๆ ในเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ ซึ่งเป็นที่พอพระทัยเอาไป
 เลี้ยงด้วย คือได้เชิญเอาพระมหามณเฑียรันปฐมากรแก้วมรกตและ
 พระจันทร์รัตนแก้วขาวกรงละไว (หน้าจะเป็นพระพุทธรูปศิลา
 กรงมั่ง) พระพุทธรูปหิ้งค์พระแซกคำและพระอื่น ๆ พาไปเมืองนครหลวง
 พระบาง ได้เสด็จออกจากเมืองนครเชียงใหม่ไปเมื่อวันขึ้นห้าค่ำ
 เดือนสิบสองเหนือคือเดือนสิบจุลศักราช ๙๑๐ บัณฑิตมฤตยอศิก ครั้น
 ไปถึงนครหลวงพระบางแล้วก็ได้กราบปราชญ์อนุชาทั้งสอง แล้วขึ้น
 เถลิงราชสมบัติกรุงศรีสัตนาคณหุตแทนพระบิดา เสด็จพระนามว่า
 พระอภัยพุทธอวโรไชยเชษฐาธิราช พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคณหุตล้านช้าง
 พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคณหุตองค์นี้ ที่ได้เป็นพระราชบุตรเชษฐสมเด็จ
 พระมหากษัตริย์พระราชาธิราชเจ้ากรุงพระนครศรีอยุธยา

ฝ่ายข้างเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ นั้น ครั้นพระอภัยอวโรไชยเสด็จ
 ละนครไปแล้ว ก็เป็นที่ว่าเหว่หวั่นไหวเกิดทุกข์ภัยต่าง ๆ

ในจุลศักราช ๙๑๐ บัณฑิตมฤตยอศิกเดือนยี่แรม ๑๕ ค่ำ พระยา
 สัตตคนเมืองเชียงแสนจักคุมเอาตัวแสนพิงค์ไชยเชียงใหม่ แสนพิงค์ไชย
 รู้ตัวก็เตรียมถวายเป็นกัน โดยสามารถ ถึงวันแรมสองค่ำเดือนสี่แสน
 ค่ำ ประชุมหยอกยักพวกสามคนนั่งเข้าชกกายไปที่เจ้าพระยาต่อเวลาทดลองทัก

เวลานั้นเจ้าพระยาแสนไชยก็ยกหมื่นขวาเมืองหน่อคำไปหาหมื่นขุนหลวง
 นครที่ประเทศเชียงเวือก ได้พบเห็นแสนทางประเทศหอกก็พอกดิ้อออกไป
 ก็อมมองที่เจ้าพระยาลือคังนั้น จึงมาบอกความแก่เจ้าพระยาแสนพิงค์ไชย
 เจ้าพระยาแสนพิงค์ไชยเห็นว่าเขาจักปองร้ายเป็นแท้ แล้วจึงเกณฑ์
 กำลังพวกของตนเข้ามาเป็นอันมาก ฝ่ายพระยาสุทัศน์และเจ้าขุนก็
 เตรียมพลกำลังยกมาตั้งค่ายรบกัน ในกลางเวียงเชียงใหม่ เดือนสี่
 แรมเก้าค่ำยามแตรเที่ยงวัน แสนทาง หมื่นขวา ยกกำลังเข้ารบ
 หมื่นซ้ายหมื่นขุนหลวงนคร ยิงหัวของฝ่ายใต้ (ของค้อสนาม)
 หมื่นซ้าย หมื่นขุนหลวงไล่ข้างไล่ชนพวกแสนทางในกลางเวียง
 แตกพ่ายไป

วันพฤหัสบดีเดือนห้าขึ้นหาค่ายยามเย็น พระยาสุทัศน์และเจ้า
 ขุนทั้งหลายเข้าหมุ่ชุมข้างมาแกล่อหาญ ยกเข้ารบ พระยาแสนพิงค์ไชย
 พระยาฉิวอำมาตย์ หมื่นซ้าย หมื่นขุนหลวง ครั้นเวลาค่ำพระยา
 แสนพิงค์ไชย พระยาฉิวอำมาตย์ หมื่นซ้าย หมื่นขุนหลวง ยกหมุ่
 ชุมข้างม้าครอยครว้อออกหนีทางประเทศหัวเวียงไปยังเมืองนครลำปาง
 สุกักราช ๙๓๒ บังขอโทษกเดือนหกแรม ๖ ค่ำ พระยาแพ้วเป็นที่
 พระยาสามล้าน กับพระยานครล้านข้าง พระยาหัวเวียงล้านข้าง ยก
 กำลังมาถงเมืองนครพิงค์เชียงใหม่จกกระทำร้ายแก่เมือง ครั้นกระทำ
 มีไต่ก็ออกหนีไปในวันแรมหก ค่ำเดือนเจ็ด เจ้าขุนทั้งหลายฝ่าย
 เชียงใหม่ แต่งกำลังออกตามรบพุ่งยังกลางเชียงใหม่ ก็เสียหนีไป
 ยังเมืองแพ้ว

ลุดคักราก ๘๑๓ ยักนตรีกกเคอนแปตพระไชยเชษฐาธิราชเจ้าล้าน
 ช้างไชยรามาขอสมมาพระธรรมลังคมเจ้า ยังเมืองเชียงใหม่บอกว่าไม่
 เส็ดักกลับมาเมืองเชียงใหม่อีกแล้ว ขอปลงบ้านเวรเมืองเชียงใหม่
 ไว้แก่พระมหาเทวีเจ้าจิรประภาทังเกา เสนามาตยทั้งหลายไท้ทราบ
 ทังนั้น จึงยุดุกษาพร้อมกันให้ ไปเชิญเอาพระเมกุฎี ซึ่งอยู่เมืองนาย
 ยันเป็นเชื้อสายสืบมาแต่เจ้าขุนเควอราชบุตรพระยาเมงรายผู้สร้างนคร
 พิงค์เชียงใหม่ นั้น มาเป็นเจ้าเชียงใหม่สืบชาติยวงศาต่อไป

เจ้าท้าวเมกุฎีก้วยเชิญเสด็จมาจากเมืองนายถึงนครพิงค์เชียงใหม่
 ในวันขึ้นสี่ค่ำเดือนเก้าชกุนตรีกกจลุดคักราก ๘๑๓ เส็ดักเข้าเวียง
 เชียงใหม่ประทัย โรงหลวงยามกลองงาย อยู่ถึงวันแรมสิบค่ำ เดือนสี่
 จึงได้สรงมูรธาราชาภิเศก เผลิมพระนามว่า พระเจ้าสุทโธวรงค์ศาิวงนคร
 เชียงใหม่ ครันราชาภิเศกแล้วได้ ๗ วันเส็ดัก โดยกระบวนพยุหยาตรา
 ออกประตุศรัสมิกระทำประทักษิณ ประเวศน์พระนคร โดยรอยแล้งกลัย
 คินสูราชมณฑลไชย

ลุดคักราก ๘๑๔ บัชวกริตวาศักเคอนเกาขึ้นสิบค่ำ เจ้าฟ้าเมือง
 นายกษเจ้าฟ้าเมืองเชียงทอง พนองยกวพลมาถงเมืองเชียงราย วันแรม
 สองค่ำเดือนเก้าถงเมืองเชียงแสน ทงกายมคตอยแก่วกลงปากน้ำแม่
 กก วันแรมแปดค่ำเดือนเก้า ไต้สูรบกับกองทัพชาวเชียงแสนเป็น
 สามารถ ชาวเชียงแสนไต้ฆ่าชวยานนายทัพตายไต้ตายฝักคำ แล
 ไต้ฆ่าพลเงียวตาย ๒๐ เศษ วันขึ้นสิบค่ำเดือนสิบ เจ้าฟ้าพนองถอย

ทัพจากเมืองเชียงแสนมาถล่มเมืองเชียงราย วันขึ้นสิบค่ำเดือนสิบเอียงยก
 เขาค่ายพระยาภาไชยเจ้าเมืองเชียงรายซึ่งตั้งค่ายไว้ณคอกขยประทุม พระ
 ยาภาไชยสู้รบเข้มแข็งนักหักเอาค่ายมิได้ กองทัพไทยใหญ่เสียไพร่
 พลมาก ครั้นถึงวันแรมเก้าค่ำเดือนสิบเอียง เจ้าฟ้าทั้งสองแลพระยา
 ผางก็ล่าทัพถอยไปจากเมืองเชียงราย

พระยาภาไชยเสนาเจ้าเมืองเชียงรายก็ลงมาเฝ้า พระเจ้าเมกุ
 ฏราชยังเมืองนครเชียงใหม่เลยอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ได้ ๕ เดือนกับ ๘ วัน
 จึงได้กลับไปเมืองเชียงราย

ฝ่ายข้างเมืองเชียงแสนนั้นเดิมหมื่นทักษิณครองเมืองได้ ๕ ปีถึง
 อนิจกรรมในแผ่นดินพระอุปโยวราชล้านช้างเป็นเจ้านครพิงค์เชียงใหม่
 ไปรตตั้งให้พระยาคำหมู่ไปครองเมืองเชียงแสน พระยาคำหมู่ครอง
 เมืองมาได้ ๗ ปีถึงขจรศักดิ์กราช ๘๓๖ ขจรศักดิ์ยกพระยาคำหมู่ขอยกลง
 อนิจกรรม จึงพระเมกุฏราชองค์เจ้านครพิงค์เชียงใหม่ตั้งแต่งตั้งให้เจ้า
 กระมลเชื้อพระวงศ์ไปเป็นเจ้าครองเมืองเชียงแสนสืบไป

สุคักราช ๘๓๗ ปีเจาะสลัปกศกเดือนแปดขึ้นสิบห้าค่ำ เจ้าฟ้าเมือง
 นายกลัษยกพลนิกายกองทัพมาตีคเมืองเชียงรายอีก ชาวเชียงราย
 แต่งกำลังออกตั้งรับรบหลายค่ายล

ฝ่ายพระไชยเชษฐาธิราชเจ้ากรุงศรีสัตตนาคนหุตล้านช้างก็ยกพล
 โยธาชาวชะวาลตลอดชาวเมืองสัพพานมาถล่มเมืองเชียงแสน กองทัพ
 เมืองนายได้รบกับทัพเมืองล้านช้างจนค่ายลทัพเต่าพูนหนึ่งทัพข่าเข็หนึ่ง

ชวงหมื่นมาเชยงรายหนึ่ง สว่างกษัตริย์ที่ย้ายชางเข้าชนคักชาง
 ชระวา ๆ เอาชางเข้ารุมชนถึงหกชางไม่ชนะก็พ่ายไป ทพิษาเชยงได้ฆ่า
 ๔ พนชางชระวาตายมาก เสียชนชางชาวชระวาสหวชางคช ๓
 ๕ หมื่นคชแพว ๓ หมื่นกาอ ๓ หมื่นหลวง ๓ ตายในทรบ ครอนถึงวัน
 แรมสิบเอ็ดค่ำเดือนแปดพระยานครศรีพาวและชระวาทั้งยวงเลิกถอยกองทัพ
 จากเชยงรายขึ้นไปเมืองเชยงแลน แต่กองทัพเมืองนายยังตั้งอยู่จน
 ๕ ถึงวันแรม ๓๓ ค่ำเดือนแปดจึงได้ล่นเลิกกลับไป ฝ่ายกองทัพชระวาไปตั้ง
 ๕ อยู่เมืองเชยงแลนยี่เศษจึงได้กลับไป

๕ ลคักราช ๕๓๗ ยี่มะโรงอัฐศกพระยากรรมลผู้ครองเมืองเชยง
 ๕ แลนสร้างวัดข่าแกงหลวงณเมืองเชยงแลน พระวิหารกว้าง ๗ วา ๓
 ๕ ศอก ยาว ๓๑ วา ๕ หมื่นสมานสร้างพระเจดีย์กว้าง ๓ วา สูง ๘ วา
 ๕ ขนานนามตามจารึกไว้ในแผ่นศิลาที่วัดนั้นว่าวัดสมภาร

๕ ในเดือนยี่มะโรงอัฐศกนั้น พระเจ้านครเชยงใหม่เมกภูสิตูทธิ
 ๕ วงษ์เสด็จไปนมัสการพระมหาธาตุปางหลวงยังเวียงตาลในแฉ่นแคว้น
 ๕ เชลางคันคร ได้ทอดพระเนตรเห็นอุบาทว์สองประการ ๕ หนึ่งท้อง
 ๕ ฟ้าปรากฏเป็นรูปนาคยาวประมาณ ๗ วาครั้นอยู่ที่ทิศตะวันตก ททางไปทิศ
 ๕ ตะวันออกหลังนาคอยู่ที่ทิศหน เห็นอุทออง นาคอยู่ที่ทิศเบองใต้ อีกประการ
 ๕ หนึ่งเวลาค่ำมีดาวควนและดาวหางปรากฏขึ้นในทิศเหนืออยู่นานถึงเดือน
 ๕ เศษจึงได้ล่นหายไป

๕ อนึ่ง เมื่อพระเมกภูสิตูทธิวงษ์ ได้เป็นเจ้าครองเมืองนครเชยง ใหม่
 ๕ แลวันนั้น เสนายกมณฑรมาคยทั้งหลายในเมืองเชยงใหม่ ได้แต่ง

กันไปเฝ้าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชณกรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้าง ทั่วขอ
 คินพระเจ้าแก้ว พระสิงห์ พระแทกรักษาสำหรับเมืองนคร เชียงใหม่ซึ่งพระเจ้า
 ไชยเชษฐาธิราชเชิญไปนั้น พระไชยเชษฐาธิราชคืนให้แก่พระเจ้าสิงห์
 นอกนั้นหากคืนให้ไม่ พระนพทนต์กับปฏิมากรแก้วมรกตและพระ
 พทอภัยรัตนังได้โดยขยับณกรุงศรีสัตนาคนหุต แต่พระเจ้าพุทธสิงห์
 ได้กลับคืนมาเมืองนครเชียงใหม่ตามเดิม

ภาคที่ ๕ เมงคังครามัญสมัย

บริเฉทที่ ๒๑

ว่าด้วยมอญมาปราบไต้ลานนาไทย

สุคักราช ๑๓๑ บมระเสงนพทก

เจ้าฟ้าเมองนายแดงไต้หมน

นอญแก้วกยพนมอญถอหนงลอมมาตง พระเจ้าเชียงใหม่เมกฏูโงความว่า
เมืองชมสลายเป็นเมืองชนของเมองนายสยมาแต่ก่อน เจ้าฟ้าชยนินอง
(บุเรงนอง) พระเจ้ากรุงหงษาวตไต้มาจกแจงตั้งแต่งผู้กนเมืองชม
สลาย เจ้าฟ้าเมองนายจิงโงกาจกผู้กนเมืองชมสลายนินเสยยคนทรายข่าว
ว่าพระเจ้าหงษาวตจระยกกองทัพหลวงมาตีเมืองนาย ขอไต้พระเจ้านคร
เชียงใหม่แต่งรพสโยธาไปชวยกนเมืองนายด้วย อยู่มามีช่าเจ้าฟ้า
เมืองนายไต้ลามแซกถอหนงลอมมาอีกลรบชหนึ่งเล่าว่า บัตนิกองทัพ
หน้าพระเจ้าหงษาวตยกมาตงเมืองสพนแล้ว ขอไต้นอญเราพระเจ้านคร
เชียงใหม่เร่งรบสังกกองทัพไปชวยโดยเร็ว พระเจ้าเชียงใหม่จิงไต้
แสนเมืองเชียงดาวถอพลไปทางริมน้ำแม่ตง ภายหลังพระเจ้าหงษาวต
ไต้ให้ อครุระนายเมองถอหนงลอมมาตงพระเจ้าเชียงใหม่ว่า พระเจ้า
หงษาวตก็รักษาคลของราชไมทรักษชวยพระเจ้านครเชียงใหม่ชนเมืองมค
ช่อแสง (ช่อแก้วคือเมืองชุกที่เรียกว่าโมกุก) ฟาเงยอเมืองทอนเมือง
ยางทุกแห่งก็ไต้มะล้างมีเวลาทีฎฐูแห่งเขาเสยแล้วไต้สร้างวัดอาราม—

เกศย์ วิจารณ์ มาก บัญชีนั้นเราขอถวายเป็นส่วนแก่พระเจ้านคร
 เชียงใหม่ บัดนี้เจ้าฟ้าเมืองนายเสียคำสั่งขยขัญญาณฆ่าผู้กินเมือง
 ชุมสายเสีย เราจึงยกพลไปปราบปรามเมืองนาย ถ้าแลเจ้าฟ้าเมือง
 นายจะหนีมาพึ่งเมืองเชียงใหม่ขอย่าให้พระเจ้าเชียงใหม่ไว้ ให้ส่ง
 ตัวเจ้าฟ้าเมืองนายผู้ผิดไปยังพระเจ้าหงสาวดี เมืองเชียงใหม่กับกรุง
 หงสาวดีจะไต่เป็นทางพระราชไมตรีกันต่อไป พระเจ้านครเชียงใหม่
 ไต่ทราบลักษณะอักษรของพระเจ้าหงสาวดีดังนั้นยังมีทันไต่ค้อยไปประการ
 ไต่ พระเจ้าหงสาวดีข้าให้สละโยธาภัยตำแหน่งพรหม ศิวพระมูล ยี่
 คำเมือง ถอนแห่งส้อมาออกละยี่หนึ่งเส้า ในลักษณะอักษรนั้นขยความ
 ก็เหมือนกันกับหนึ่งลอก ไต่มาละยี่ก่อน ครั้นพระเจ้าหงสาวดี ก็เป็น
 ที่พิทหลวงมาถงเมืองยี่นชา ใช้ให้ยานกลางกับยี่รายกำลึงเป็นทูตถอยหนึ่ง
 ส้อมาถงพระเจ้าเชียงใหม่อีกละยี่หนึ่งว่า บัดนี้เจ้าฟ้าเมืองนายก็ออก
 ถวายขยคัมแล้วขอให้พระเจ้าเชียงใหม่ไปเฝ้าพระเจ้าหงสาวดีขยงฝั่งน้ำ
 แม่ถง

พระเจ้าเชียงใหม่จึงแต่งให้หมื่นแขกชายเป็นราชทูต พันรัตน
 ปราชเป็นอุปทูต ยี่จำยานล้าวมเป็นศรีทูต ญาณสาคร แลศรี โสลา
 เชิญทูตอักษรค้อยไปพร้อมกันขยสมิ่งสละโยธา ทูตไปยังมีทันถิงพอกอง
 ที่พิพระเจ้าหงสาวดีขยมาถงฝั่งน้ำแม่ถงแล้ว แต่งให้ฟ้าเซียงทอง ๑
 ตมงขยชาย ๑ รัตนขยญา ๑ ล่วงหน้าเข้ามาเมืองเชียงใหม่มาพบทูต
 เชียงใหม่ที่เมืองเชียงดาว ก็พากันกลับไปเฝ้าถวายศุภอักษรของพระ

เจ้าเชียงใหม่ทูลขอพระเจ้ากรุงหงสาวดีเกณฑ์ชายหลวงเมืองหางวัง (หาง
หลวงคือวัง) พระเจ้าหงสาวดีมีรับสั่งให้เกณฑ์ ๓ ตำแหน่งเครื่อง ๓
กลัวยไปพร้อมด้วยทุกเชียงใหม่ ให้ทูลพระเจ้าเชียงใหม่ว่าพระเจ้า
หงสาวดีจะเสด็จมาหาพระเจ้าเชียงใหม่ถึงเมืองเชียงใหม่ ขอให้พระ
เจ้านครเชียงใหม่แต่งไปต้อนรับเสด็จโดยเร็ว ครั้นทุกเชียงใหม่ก็
เข้าหลวงกลัวยมาแล้ว พระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จดำเนินกองทัพหลวงตาม
เข้ามาถึงเมืองนครเชียงใหม่ในวันขึ้นเก้าค่ำเดือนเจ็ด ถึงทัพหลวง
ณตำบลปางพงที่นายอกรรณิก

พระเจ้านครเชียงใหม่มีรับสั่งที่จะทำประการใดจึงอาราธนาพระราชา
คณะสี่หนันทว่าทศพระสิงห์ ๓ กับพระมหาลังฆราชาไชยปกิจฉัตรคันขัณฐ์
วัดแม่ก๊ก ๓ มหาพทธีมา ๓ มหาแม่หมากกลัก ๓ พระสงฆ์ ๕ รูปออก
ไปพร้อมกันเจ้าพระยาแขกพฤตมา ๓ เจ้าแสนวรวญาณเสฐียร ๓ หมื่น
ล้ำมแขกซ้าย ๓ จีรัชชัญญา ๓ หมื่นนอง ๓ ไปเฝ้าพระเจ้ากรุงหงสา
วดีเกณฑ์ชายหลวง พระเจ้าหงสาวดีมีรับสั่งให้เชิญพระเจ้านครเชียงใหม่
ใหม่ออกมาร่วมราชอาคัน พระราชาคณะกับอำมาตย์เชียงใหม่กลั
เข้าไปทูลพระเจ้าเชียงใหม่ ๆ ก็ยังวังรออยู่ พอรุ่งขึ้นเข้ากองทัพพระมา
รามัญก็เข้าล้อมรอบเมืองนครเชียงใหม่ ถึงฉนวนพอเดือนเจ็ดคือเดือน
ห้าขึ้นสิบสองค่ำเป็นวันเสด็จขึ้นศักราช ๙๒๐ บรมเมียบสมฤทธิศกทัพ
หลวงยกมาตั้งกองทัพข้างกษ ระคมกำลังพลเข้ากมเวียงเชียงใหม่สาม
วันสามคืนถึงฉนวนเสาร์ เดือนเจ็ดคือเดือนห้าขึ้น ๑๕ ค่ำ ยามกลอง

ภายหลังเวลาเช้า ๓ โมงเศษยกกองทัพรามัญที่เข้าเวียงเชียงใหม่ได้ กุมเอา
 พระเมกุฏที่วังข้านครเชียงใหม่ไปถวายพระเจ้าหงษาวดี
 ที่แลเมืองนครเชียงใหม่ตั้งแต่พระยาเมงรายมาสร้างชนเมือล
 คักราช ๖๕๘ ขวอกยู่ศกวันพฤหัสบดีเพญ์เดือนเจ็ดคือเดือนหกฤกษ์ ๘
 ยามแตรรุ่งไว้ลัญญาเมือง ในคฤขราชตั้งแต่นั้นมาจนถึงคักราช ๘๒๐
 ยมะเมือลัมฤกษ์ศกวันเสาร์เพญ์เดือนเจ็ดคือเดือนหกฤกษ์ ๓๓ ยามกลอง
 ภายหลังเมืองแกกกองทัพรามัญ กรุงหงษาวดีรวมเป็นอาขุเมืองตั้ง แด
 แรกตั้งมาไท ๒๖๒ ปี

พระเจ้าหงษาวดีได้ปราบชนะลานนาไทย แล้วให้ประชุมท้าว
 พระยาหัวเมืองตั้งปวงมาเฝ้าพร้อมกัน ยังขาดแต่พระยากระมลผู้ครอง
 เมืองเชียงแสนจึงเจ้าเมืองเชียงแขงกราบทูลพระเจ้าหงษาวดีว่า พระยา
 กระมลทงเมืองหนีไปอยู่สืบสองพันนาลอุดร เมืองอุพระเจ้าหงษาวดีจึง
 ค้ำรัสสั่งให้พระยาเชียงแขงไปตามเอาพระยากระมลมาจงได้ แล้ว
 ไปรคให้ยกเอาเมืองยอง เมืองเชียงวาย บ้านยเมืองหลวงเข้ารวมอยู่
 ในบังคับเมืองเชียงแขง

ครั้นถึงฉวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดคือเดือนหกแรมห้าค่ำ สมเด็จ
 พระเจ้าหงษาวดีให้ตั้งพิธีราชาภิเศกสรองพระเมกุฏให้เป็นพระเจ้านคร
 พิงค์เชียงใหม่ตามเดิม ให้พระยาสุโยธานายทัพ ๑ พระยาจักรวุฒิ
 ขุนเมืองวังเหยียบเป็นปลัดทัพ ๑ ขุนเมืองมรวดีเป็นยกกระบัตรทัพ ๑ ถือ
 พลสมันหนึ่งอยู่วังเมืองเชียงใหม่กับพระเมกุฏเจ้านครพิงค์เชียงใหม่

ฝ่ายพระยาเชียงใหม่ไปติดตามไต้วพระยากรมพลเจ้าเมืองเชียงใหม่
แสนมาถวาย ไปรทให้พระยากรมพลคงเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ตั้งเก่า

พระเจ้าหงษาวดีเสด็จประทับอยู่ณเมืองเชียงใหม่ปางนั้นไต้วหนงเคอน
กับศิขสองวันถึงฉวนศุกรเคอนแปดคอกเคอนหกแรม สดากเสด็จเลิกพล
พยุหโยธาทัพจากเมืองนครเชียงใหม่ไป โดยทางเมืองฝางแลเมืองเชียงใหม่
แสนแล้วกลับไปกรุงหงษาวดี

ครอนอยูมาท้าวพระยารามัญผู้อยู่วังเมืองนครเชียงใหม่ กระทำ
ฮากการออกฮากมีไต้วสนน้อมต่อพระเจ้านครเชียงใหม่ ก็คิดพิททวายไป
ถึงพระเจ้าหงษาวดี จึงมีตราให้ฮาหลวงตอมาขังคัยท้าวพระยารามัญ
ผู้วังเมืองนครเชียงใหม่ให้ฟังขังคัยบัญชาพระเจ้านครเชียงใหม่แลน้อม
นำคำารพต่อพระเจ้านครเชียงใหม่สลับไป

ในนั้นพระไชยเชษฐาธิราชเจ้าล้านช้างยกพลโยธาขึ้นมาประชิด
เมืองเชียงใหม่ ๆ ออกมายังนครเชียงใหม่ จึงพระเมกุฎีเห็นนครเชียงใหม่
ใหม่เสด็จยกพยุหโยธาทัพหลวง ออกจากเมืองนครเชียงใหม่ในวันศุกร
เคอนห้า คอกเคอนสามชนหกค้ายมะเมขสัมฤทธิศก ไปแรมเมืองแก่ง
ราครหนึ่งระยะทางหมื่นวา รุ่งขึ้นประทับอยู่เมืองแก่งหนึ่งวัน แล้วยก
จากเมืองแก่งไปแรมข้าย่ายระยะทางหมื่นสองพันวา ออกจากข้าย่ายไป
แรมเชียงใหม่ระยะทางแปดพันวา ยกจากเชียงใหม่ไปแรม
เปล้านฮอยระยะทางแปดพันวา ยกจากเปล้านฮอยไปแรมแจ้ศกระยะทาง
หมื่นวา ยกจากแจ้ศกไปแรมเพ็ชระไรรยะทางหมื่นสองพันวา ยกจาก
เพ็ชระไรไปแรมแจ้แห่งระยะทางหมื่นวา ยกจากแจ้แห่งไปแรมท่าข้าน้ำ

เมืองสองระยะทางหมื่นวา ยอกจากเมืองสองไปแรมวังคำระยะทาง
 ห้าพันวา ยอกจากวงศาแรมบาเสี้ยวระยะทางหมื่นสองพันวา ยอกจาก
 บาเสี้ยวลงเมืองแพะระยะทางหมื่นสองพันวา ปรทัยเมืองแพะ ๓๕ วันถึง
 ทวันเดือนเจ็ดคือเดือนห้าแรม ๕ คำนำตั้งพระยาไชยงเสยให้กินเมืองแพะ
 แล้วยกจากเมืองแพะไปแรมคาวตันหรือระยะทางห้าพันวา ยอกจากคาว
 ตันหรือไปแรมน้ำคำระยะทางเก้าพันวา ปรทัยเมืองคำหนึ่งวันแล้ว
 ยอกจากน้ำคำแรมห้วยสมระยะทางเก้าพันสามร้อยวา ยอกจากห้วยสมไป
 แรมน้ำแม่เมาะระยะทางเก้าพันสองร้อยวา ยอกจากน้ำแม่เมาะถึงเมืองนคร
 ลำปางระยะทางหมื่นสามพันห้าร้อยวา ปรทัยเมืองนคร ๕ วัน
 วันเดือนเจ็ดคือเดือนห้าแรมสี่ คำนำตั้งเจ้าศุภรีหน่อคำกินเมืองนคร
 ลำปาง แล้วยกจากเมืองนครมาแรมเมืองตานระยะทางหมื่นสองพันวา
 ยอกจากเมืองตานแรมทัพปอยระยะทางหกพันห้าร้อยวา ยอกจากทัพปอย
 แรมเมืองลำพูนไถยระยะทางหมื่นสองพันวา ปรทัยเมืองลำพูนหนึ่ง
 วันรุ่งขึ้นยกจากเมืองลำพูนถึงเมืองนครเชียงใหม่ระยะทางหมื่นวา รวม
 ระยะทางทั้งหมดได้ ๓๖๗๕๐๐ วา มีกำหนดทัพ ๓๘ ตำบล รวมเวลา
 ได้ ๒ เดือนกับ ๒๘ วัน กรณียศต่อมาได้ ๖ ขัลงพบชวดลชศก
 จุลศักราช ๘๕๖ พระเมกุฎีเจ้านครพมทเชียงใหม่กับพระยาภรณ์มณ
 ฑ์ครองเมืองเชียงแสนร่วมศึกกันแข่งเมืองตอกองหงษาวดี พระเจ้า
 หงษาวดียกกองทัพหลวงมาตีเมืองเชียงใหม่ ได้เอาตัวพระเมกุฎีและ

แต่ในพระราชพงศาวดารว่าศักราช ๘๓๘ มีมะโรงฮัฐศกพระเจ้า
 หงษาวดีให้แต่งทัพปราบตอกเชียงแสนพระมหาธรรมราชา

ลัทธิราช ๘๓๕ บัณฑิตวิชาศึก พระเจ้าหงสาวดี ให้เกณฑ์กองทัพ
พระมารามัญลาวไทย ยกกองทัพใหญ่ ไปตีเมืองหนองหาญปราสาท
ประเทศล้านช้างใต้

ลัทธิราช ๘๔๐ ปีชกาลสัมฤทธิ์ศึกเดือนอ้ายขึ้นสิบสองค่ำ นาง
พระยาวิสุทธิราชเทวีผู้ครองนครพิงค์เชียงใหม่ถึงพิวาลัย พระยา
แสนหลวงแต่งการศพทำเป็นพินาศขบถตั้งขึ้นหลังนกกัณฑ์รัตนาค
ใหญ่รองทวยเลือนแม่สคิง เชิญหีบพระศพขึ้นไว้ ในยุคยกนั้น แล้ว
ผูกชักไปทวยแรงคชสาร เจาะพิงกำแพงเมืองออกไปถึงทุ่งวัดโลก
กัณฑ์ระทำฉาปนกิจถวายเพลิงศพนั้น เผาพร้อมทั้งรูปสัตว์และวิมาน
ที่ทรงศพนั้นด้วยจึงเป็นธรรมเนียมลาวในการปลงศพเจ้าผู้ครองนคร
ทำเช่นนี้สืบกันมา

อนึ่ง ในข้เคยวนั้น เจ้าฟ้าหน่อคำผู้ครองเมืองเชียงใหม่
ถึงพิวาลัย

ในพงศาวดารรามัญว่าบุรงนองให้ดูกษัตริย์ราชวงศ์เมงครองเชียงใหม่
ในปีคฤศตกาล ๑๕๗๗ ตรงกับจุลศักราช ๘๓๘

แต่ในราชพงศาวดารสยามกล่าว ว่า ศักราช ๘๒๖ สมเด็จพระเจ้า
หงสาวดีทรงพระประชวร ถึงวันเสาร์เดือนยี่ขึ้นเจ็ดค่ำเสด็จสวรรคต
พระชนม์ได้ ๖๕ พรรษาแต่เสด็จอยู่ในราชสมบัติ ๓๕ พรรษา มังเอิง
ราชบุตรผู้เป็นพระมหาอุปราชได้ผ่านสมบัติกรุงหงสาวดี ครั้นให้มังสาม
เกตุยตราบุตรเป็นพระมหาอุปราช

ลศักราช ๘๕๑ ปีเถาะเอกศก สมเด็จพระเจ้าหงษาวดีทรงให้
เจ้าเมืองชานรชามังคย์ผู้ครองเมืองลาวตีมาครองเมืองเชียงใหม่ ให้
พระยาลำพูนไชยไปครองเมืองเชียงใหม่ อยู่มามีตราให้หาตัวพระยา
ลำพูนไชยไปกักไว้ณกรุงหงษาวดี ให้พระยาเกียรติมาครองเมือง
เชียงใหม่

ลศักราช ๘๕๓ ปีมะเส็งตรีศกเดือนห้า (เป็นเดือน ๓) แรม
สองค่ำ พระเจ้าภะวังกษัตริย์ (บุตรของ) พระเจ้ากรุงหงษาวดีเสด็จ
สวรรคต พระมหาอุปราชหนองผัดหวานแม่ชานคนลูกได้ทรงราชสมบัติ
กรุงหงษาวดี

แต่ในพงศาวดารไทย ๕ ปีลศักราช ๘๕๗ ปีระกาสี่ศก พระเจ้า
หงษาวดีมีรับสั่งให้เมืองเชียงใหม่ยกกองทัพไปรบกรุงพระนครศรีอยุธยา
ครั้นกองทัพเมืองเชียงใหม่ยกไปใกล้จะถึงกรุงพระนครศรีอยุธยา กอง

แต่ในพงศาวดารรามัญฉบับที่แปลเป็นภาษาอังกฤษมีว่า บุเรง
นองพระเจ้าหงษาวดีสวรรคตนั้นในเดือน โฉมเบอ (พฤศจิกายน)
ศกศักราช ๑๕๘๓ ตรงกับลศักราช ๘๕๗ อยู่ในราชสมบัติได้ ๓๐ ปี
จึงยุวราชระชาบุตรองค์ใหญ่ทรงนามนั้นแทบบุเรงอีกอย่างเรียก ว่าจางจุทาร์กา
ได้ครองราชสมบัติกรุงหงษาวดี

เรื่องทัพเชียงใหม่ลงไปตีกรุง ได้รับยกกองทัพสมเด็จพระนเรศวร
เป็นเจ้าที่ตำบลสระเกษไชโยนั้น ในพระราชพงศาวดารสยามว่า ลศักราช
๘๓๐ ปีมะโรงสัมฤทธิ์ศก แต่ในตำนานลาวว่าลศักราช ๘๕๓ ปีเถาะเอกศก

ที่พทลึงกัษกมาใหม่คัทเพเชียงใหม่แตกพ่าย ^{๕๕๕๖} ครองนนเสียนนททอชคช
นคยทพิทอองอวอทายในทึรบ ^{๕๕๕๖} เสี่ยไฟร์พลช่างม้าสรรพาวอชเป็นอันมาก
กอชทพิทอองอชคณเมืองเชียงใหม่

ลศกักราช ๘๕๕ ปีมะโรงจัทวาศก สมเด็จพระเจ้าหงษาวดีให้ระคม
ทพิพระมารามัญไทยใหญ่กระแซและสวรวมรพิสเจ็กแสน ให้พระมหา
อช ราชามังแร เป็นจอมพลชกไปตีกรุงพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระ
พระนเรศวรเป็นเจ้ากรุงพระนครศรีอยุธยาทพิสมเด็จพระอนชชาติวาทชยก
พยทโยชาทพิหลวงออกอชทช พระมหาอชวาทชพ่ายแพ้เสี่ยพล และ
ปลงพระชนม์ในทึรบ

ณคณถึง ๓๓ ปี ในพงศาวตารรามัญว่า เมื่อพระเจ้าหงษาวดีตีเถตง
ราชตมบคณแล้ว พระยาชองอู และพระยาเมืองปรมคชพระเจ้าแปร ผู้เป็น
อช ทง ลัชง ก็ มาถอช บัง คมแต่พระเจ้าชงระ หามาไม่ ครันเตชนเม
(พฤษภาคม) ปีคฤศคกาล ๓๕๗๔ คดงกับจตศักราช ๘๕๕ เสด็จยกทพิ
หนตวงไปตีกรุงชงระไต พระเจ้าชงระหน ไปเมืองหัช (จีน) พระเจ้า
หงษาวดีจตงวาชบคททรงนาม มังแรกระชช เล่ห์ทริชชชชองเป็นเจ้าครของกรุง
ชงระ ^{๕๕๕๖} ครองนนพระมหาอชวาทชผู้รักษากรุงหงษาวดี มีความาเกณท
ทอช ทพิกรุงศรีอยุธยาให้ไปเข้ากองทพิ พระเจ้าหงษาวดีไปตีเมืองชงระ
พระนเรศวรชกกองทพิไปถึงฝั่งแม่น้ำลัตัง ทวาชว่าพระเจ้าหงษาวดี
เสด็จกตบจากกรุงชงระแล้ว พระนเรศวรก็ถอชทพิทตบไปถึงมะตะแบน
กควาทสรวพตเมืองไปกรุงสยาม พระมหาอชวาทชยกทพิทตามไปรบไม้ชนะ
ก็กตบมาในคฤศคกาล ๓๕๗๘ จตศักราช ๘๕๗

ลศักราช ๘๕๗ ปีมะแมสัปดาห์ พระเจ้าล้านช้างให้กำลังออกหนุน
เจ้าเมืองน่านให้ศึกกบฏที่อกรงหงษาดี เจ้าเมืองน่านก็ทำกรรมสำเร็จ
เกรงความผิดก็พาครอบครัวอพยพหนีจากเมืองน่านไปอยู่เมืองล้านช้าง

เจ้ามังฆวนรธาธิบดีผู้ครองนครเชียงใหม่ จึงให้บุตรบุญธรรม
ไปอยู่รังเมืองน่าน

ลศักราช ๘๖๐ ปีจอสมัปดาห์ คราวลาวล้านช้างซึ่งกองทัพ
ถากก้อนไปไว้กรงหงษาดีแต่ก่อนนั้น พาครอบครัวอพยพหนีมาตก
เชียงใหม่แล้วเลยไปเมืองล้านช้าง กองทัพล้านช้างยกมารบกันครัว
ไปเป็นอันมาก

ในชั้นกองทัพกรุง พระนครศรีอยุธยาไต่ยกขึ้นมากได้ เมืองนคร
เชียงใหม่

เรื่อง พระมหาอุปราชหงษาดิยกรมพระนเรศวรถึงยุทโธปกรณ์
ในพระราชพงศาวดารสยามว่าศักราช ๘๕๓ ปีเถาะเอกศก ทำน่านตาจ่า
ศักราช ๘๕๕ ปีมะโรงจัตวาศกส่งอบตุงพงศาวดารรามัญจ่า เมื่อเดือนยุน
(มิถุนายน) มีลศศก ๓๕๗๗ คือจุลศักราช ๘๕๗ นั้น พระเจ้าหงษาดิ
ไตเสด็จยกทัพหลวงไปรบกรุงศรีอยุธยา เอาชนะแก่พระนเรศวรไม่ได้
เลยไพร่พลมากนั้ต้องถอยทัพกลับคืนกรงหงษาดี ต่อเนื่องมาอีก ๓ ปี
จึงให้พระมหาอุปราชยกทัพใหญ่ไปตีกรุงศรีอยุธยาอีกก็แตกถอยกลับมา
ภายหลังยกทัพใหญ่ไปอีกครั้ง พระมหาอุปราชเสียชีวิตภายในที่รบ
ในเดือนเพ็ญเรวี (มกราคม) ลศศกกาล ๓๕๗๓ เป็นจุลศักราช ๘๕๕
ตรงกันกับตำนานลาว

สุโขทัย ๘๖๒ ปีชวศโทศกเมืองเชียงราย เป็นกษัตริย์แห่งเมือง
 กองทัพพระนารายณ์ยกมาล้อมเมืองเชียงรายสุโขทัย ๘๖๓ ปีฉลุศก
 ออกยาราญเตโชได้ ไปเป็นพระยาเมืองเชียงแสน อยู่มาชาวล้านช้าง
 ยกทัพมาตีเมืองเชียงแสน ออกยาราญเตโชหนีเสียเมืองเชียงแสน
 แก่ชาวล้านช้าง

ในก่อนนี้มีข้อความตามที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารสยาม ว่า
 เมื่อสุโขทัย ๘๕๐ ปีชวศกสัมฤทธิศก สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าเสด็จ
 กริษาทัพไปกรุงหงสาวดี พระยาตองอูพาพระเจ้าหงสาวดีไปไว้เมือง
 ตองอูทัพหลวงตามไปล้อมเมืองตองอูแล้วกลับมาถึงค่ายลัดขี้แค จึง
 เชิญเสด็จสมเด็จพระเอกาทศรถขึ้นชานฉัตรให้ไปรับการจลาจลใน
 แคว้นแคว้นเชียงใหม่ ในเหตุที่ออกพระรามเตโชก็ทำพระยาหัวเมือง
 มีไตสัมภรสมานกันกับพระเจ้าเชียงใหม่ แล้วตรัสให้เจ้าฟ้าแสนหัว
 ชิงไตมาเป็นข้าเฝ้าแต่ครั้งให้พระยาศรีไสณรงค์ไปกัน เมืองเมาระลำเลิง
 นั้นไปโดยเสด็จด้วย เมื่อเสร็จราชการแล้วให้ยศส่งเจ้าฟ้าแสนหัวไป
 เมืองแสนหัว

ในพระราชพงศาวดารสยามว่า เมืองเชียงใหม่ขอส่งวามิภักดิ์และขอ
 กองทัพไปช่วยกันเมืองเชียงแสน ซึ่งมีศึกล้านช้างมาตีเมือง โปรดให้
 พระราชฤทธานนท์ถอยพล ๕๐๐๐ ช้าง ๕๐ ม้า ๒๐๐ ยกไปให้เขาพระราม
 เตโชไปด้วย เมื่อเสร็จราชการแล้วให้พระรามเตโชอยู่ช่วยราชการ
 เมืองเชียงแสน

เรื่องนี้ ในพงศาวดารแสนหวีมีความกล่าวถึงตัวองค์เจ้าฟ้าครอง
 เมืองแสนหวีสืบสันตวงศ์ตั้งแต่เจ้าขุนไทยคำเป็นต้นมาได้ ๕๗ ราชวงศ์
 ถึงเจ้าแก้วคำ ใช้น้อยโตเป็นเจ้าฟ้าแสนหวี รวมเป็นยี่โต ๖๐๓ บุตร
 ชลศึกภราช ๘๖๓ คำขอค่านั้นเป็นกบฏจึงเอาเมืองเสวยเมืองหลวงแสนหวี
 โต เจ้าแก้วคำ ใช้น้อยเจ้าฟ้าแสนหวีหนีไปพึ่งอยู่กรุงอโยธยา ครั้น
 ภายหลังกลับโตพลโยธามาตั้งเอาเมืองแสนหวีคืนโต ขึ้นทรงราชย์
 มาโต ๘๖๕ ถึงชลศึกภราช ๘๖๘ พระเจ้าเมงคราหนองสราย (น้องราม
 เมง) ให้อุปราชามาตั้งเมืองแสนหวีโต เจ้าแก้วคำ ใช้น้อยหนีไป
 เชียงอินแล้วไปอยู่อโยธยาตั้งเก่า

ชลศึกภราช ๘๖๘ บัณลุสยัตตกล เมืองน่านขึ้นขึ้นพระเจ้าสุทโธ

อรรณราชายกกองทัพไปตีเมืองน่านโต

ศึกภราช ๘๖๘ บัณลุสยัตตกล พระเจ้าสุทโธอรรณราชายกกองทัพ

ทัพไปตีเมืองเชียงรุ่งสืบสองพันนาลโต แล้วเสด็จกลับมาตั้งอยู่เมือง

เชียงแสน พระเจ้าสุทโธอรรณราชาทิ้งทัพอยู่ที่ค่ายลครีของนมน มังนร

จอชะวาทิ้งทัพอยู่ทุ่งยางงคมเจ้าทั้งสองเกิดวิวาทผิดใจกัน ต่างก็ยก

ทัพพลเข้ารบพุ่งฆ่าฟันกันตายและขาดเขี้ยวทั้งสองข้างยังไม่แพ้ชนะกัน

ขณะนั้นทั้งแสนหลวงเวือกอนกัษพระสังฆราชเจ้าเข้าไปเจรจาว่า

กล่าวสมัครสมานทั้งสองข้างต่างก็เลิกรบรากัน เจ้าสุทโธอรรณราชา

จึงตั้งให้แสนหลวงเวือกอนเป็นพระยาหลวงทิพเนตรไปครองเมืองฝาง

ตั้งนายหน่อคำ บุตรพระยาหลวงทิพเนตรให้เป็นพระยาครองเมืองเชียง

มสธ และในรัชกาลอัฐิศักกนพระเจ้าหงษาวดีหนองฝักหวานสวรรคต
 มีภรรยาที่ปราศบุตรผู้เป็นอุปราชาได้ผ่านสมย์ติกกรุงหงษาวดี
 ฝ่ายเจ้าสุท โยธรรมราชาและเจ้ามั่งแรงจรวาได้ทราบก็รีบเสด็จ
 ยกพลโยธาทัพกล้ายศนกรุงขิงจรและหงษาวดี

ในพงศาวดารรามัญว่ามหาธรรมราชาได้ราชสมบัติในปีศกศตศักราช
 ๓๖๐๕ จตุศักราช ๕๖๖ แล้วยกไปตั้งณกรุงพ โค เมื่อศกศตศักราช
 ๓๖๓๓ จตุศักราช ๕๖๔ เสด็จราชได้ ๕๓ ปีถึงศกศตศักราช ๓๖๕๘ จตุศักราช
 ๕๕๘ ขุนนางพร้อมคิดกับพระราชบุตรซึ่งมีนามว่าอนกเพตตจนเมงตยบรตง
 พระชนมชีพพระเจ้าหงษาวดีเสวย เมื่อเวลาถึงจอกอกรับฎีการับราชฎีซึ่ง
 ตระฉงรือขทุกขราชฎี ขนกเพตตจนเมงก็ขอเมงเทบปก็ได้ผ่านส่งมย์ติ ย้าย
 สถานไปตั้งพระนิเวศน์อยู่ฝั่งตะวันตกกรุงหงษาวดี ฝ่ายโยธรรมราชาพระ
 เจ้าแปรกับเมงเรกขอโล่พระเจ้าองวะซึ่งไปจัดการขยู่เมืองเคียงยอน (คือ
 โยนกตานนาไทยเขียงใหม่) รู้ว่าพระเจ้าหงษาวดีสวรรคตก็รีบยกกองทัพมาถึง
 เมืองบีนชากทราบข่าวราชบุตรนของรามเมงได้นำเมืองหงษาวดีเด้อ ก็ถอยไป
 เมืองหัยรอนพร้อมกำลังทัพได้พบแล้วถอยไปตั้งเมืองพโตได้ โดยตั้งเรทป
 เสียดจากราชสมบัติในเดือนเดบเทมเบอร์ (กันยายน) ศกศตศกต ๓๖๕๘
 จตุศักราช ๕๕๐ จัดการชำระเสียนก็ครุว่าขุนนางแฉะพดเมืองเสียมมาก ก็
 อพยพหนีไปสู่ประเทศสยามและประเทศยะไฮ้ก็มาก จัดการตั้งบเสียดตั้งให้
 เมงเรกขอโล่ (มั่งแรงจรวา) เป็นอุปราชาแต่ให้อยู่รักษากรุงขิงจร
 ครั้นถึงเดือนเอปรีล (เมษายน) ปีศกศตศกต ๓๖๓๖ จตุศักราช ๕๕๓

ฝ่ายข้างเมืองเชียงใหม่ นั้น ครั้นพระเจ้าสุทโธทรมหาชาและ
 มังแรจขอชะวาทกกลยไปแล้ว พระยาเชียงใหม่กลยตั้งแข็งเมืองแล้วยก
 กองทัพไปตีเมืองเชียงแสนได้ จับตัวนายหน่อคำพระยาเชียงแสน
 มาขังไว้ในเมืองเชียงใหม่ จึงตั้งพระยานครลำปางเป็นพระยาศรี
 สองเมือง แล้วตั้งแสนอาญาเป็นหัวหน้าถือพล ๓๐๐๐ อยู่วังเวียงเชียงแสน
 ลุคักราช ๘๘๓ ยี่มะแมครคก พระเจ้าสุทโธทรมหาชายกกอง
 ทัพกลยมาตีเมืองเชียงใหม่ได้ (ศึกราชันตรงกันกับในพงศาวดาร
 มอญ) กุมทิวพระเจ้าเชียงใหม่ส่งไปกรุงหงษาวดี แล้วให้พระยา
 หลวงทิพเพชรเจ้าเมืองฝางกัณนาลามล้าน (ถือศักดินา) มาครองเมือง
 นครเชียงใหม่ ให้นายหน่อคำพระยาเชียงแสนผู้บุตรพระยาเชียงใหม่
 กลยไปครองเมืองเชียงแสนตั้งเก่า

ลุคักราช ๘๘๕ ยี่ออกจัตวาศึกเมืองฝางแข็งเมือง พระเจ้าสุทโธ
 ทรมหาชายกกองทัพไปเอาเมืองฝาง ชาวฝางสู้รบแข็งแรงนักตั้ง

สโธทรมหาชา (สุทโธทรมหาชา) ยกกองทัพไปเมืองเชียงใหม่จัดการ
 ในแคว้นแคว้นเชียงใหม่อยู่ ๒ ปี จึงเสด็จกลับมากรุงหงษาวดีตั้งพระราช
 พิธราชภิเศก แล้วขึ้นไปอยู่กรุงอังวะ อยู่มากอุปราชามังแรจขอได้พิธาถัย
 บุตรชายอุปราชาคิดกบฏกุมพลเข้าในราชวังได้ พระเจ้าแผ่นดินหน่อออก
 ประคูด้านตะวันตกไปอาศัยอยู่ณอารามแห่งหนึ่งขุนนางพากันต่อสู่จับราช-
 บุตรอุปราชได้ จึงเชิญเจ้าแผ่นดินกลับเข้ามาครองราชสมบัติสืบไป

ล้อมเมืองอยู่ถึง ๓ ปี ทศกัณฐ์ทศกัณฐ์คงล้อมเมืองฝางนั้นยิ่งยกว่ากฎ
เชิงเทียนเนิ่นคืนอยู่จนทุกวันนี้ เรียกกว่าเวียงสุท โธอยู่ทิศพายัพแห่ง
เมืองฝาง

ศักราช ๘๘๖ ปีจอฉศก เมืองเชียงใหม่เกิดอุบาทว์หลายประการ
แวงรับยอดพระเจดีย์สุเทพ กุสุเทวฤาษีพึงพระพุทธรูปไสยาสน์วิคขัณฐ์
น้ำพระเนตรตกเป็นโลหิต รูปช้างฮ้ายกักราเชียวเมืองลำพูนพังฝนแล้ง
เข้าแพง

ศักราช ๘๘๘ ปีชวศก พระเจ้าสุทโธธรรมาชาทรงบำเพ็ญ
พระราชกุศล ขวชกษัตริย์หนึ่ง แล้วมีพระราชอาญาสั่งให้สร้างนา
ทิวนางพากาเผือก เมืองเชียงใหม่เป็นพระอาราม ชนนานามว่า
วิคเขตวัน แล้วอาราธนาพระมหาเถรวิคขัณฐ์ไปครองแทนมาเป็นเจ้า
อาวาสของวิคเขตวัน

ศักราช ๓๐๐๐ ปีชลาศมีฤทธิศก พระเจ้าสุทโธธรรมาชาเสด็จ
กลับไปกรุงอังวะ อยู่มีนานก็เสด็จสวรรคตมีนั้นพระราชบุตรได้ผ่าน
ราชสมบัติกลับไป

ศักราช ๓๐๓๒ ปีชลาศโทศก พระยาหลวงทิพเนตรผู้ครองเมือง
นครเชียงใหม่ถึงอสัญกรรม พระแสนเมืองผู้บุตรขึ้นนั่งเมืองแทน
บิดาได้ ๓ ปี พระเจ้าอังวะให้มากุมทัพรแสนเมืองไปกักไว้ณกรุง
อังวะ

สุตศักราช ๓๐๑๘ อธิษฐานพศกบังเกิดน่าเห็นอุลลาตมากท่วน
เมืองทั่วทุกแห่ง พระแสนเมืองไท่กลียจากกรุงอังวะในยี่นั้น

สุตศักราช ๓๐๒๑ อธิษฐานอุทกชกเคียนยี่ (คือเคียน ๓๒) เมือง
เชียงตุงนำทัพห้อมารย มีอุปราชาสแสนหลวงเป็นต้น ไม่ไ้เมือง
ก็ถอยกลับไป

สุตศักราช ๓๐๒๓ ยุกนเฮกคก คกห้อมมาตคเมืองปางหลวงเห็นอ
เมืองอังวะ พระเจ้าแปรไ้ขึ้นเป็นกษัตริย์คองกรุงอังวะในยี่นั้น

อนึ่งในยี่สุตศักราช ๓๐๒๓ นั้นเมืองเชียงใหม่เกิดฝนแล้งเข้าแพง
หากชอชยามไ้ พลเมืองแตกฉานกระจิกกระวายไปสู่ทิศต่าง ๆ ไ้
เดือนเข้าเมือง กวตณกลางคน นกแลกร้องนัก หามฝักย้อหนัก เป็น

ในพงศาวดารรามัญว่าส โตะธรรมราชาสวรรคตในปีคฤศตกาต ๑๖๕๗
สุตศักราช ๓๐๐๘ อยู่ในราชสมบัติ ๑๘ ปี ราชบุตรชื่อเปงตะเดหรืองาทัพ
ทรรกาไ้คองราชสมบัติสืบไป

ในพงศาวดารพม่าว่ายังหล่เจ้าแผ่นดินจีนหันพวกมันจู ลงมาจาก
ฮุนหน่าถึงเมืองเมียน (จีนเรียกเตงยู่) พม่าไ้รบไปไ้ถึงเมืองสระคียง
กองทัพจีนยกตามตีตกรุงอังวะในปีคฤศตศักราช ๑๖๕๘ สุตศักราช ๓๐๒๐
ครวงเนพระอนุชาที่คองเมืองปรม (แปร) แย่งราชสมบัติ แดงเนรเทศ
พระเชษฐาไปทางยะไข่ ไปจมน้ำตายที่แม่น้ำเกรียงตอง พระเจ้าแปรขึ้น
ย้านสมบัติกรุงอังวะทรงพระนามพระมหาปดวธรรมราชา

ภทชญาทวัน ๆ ครั้นเดือนแปดทศกัณฐ์ศักราช ๓๐๒๒ มังชาประจ
 เสดรนั้นทมิตรมาจับเอาแสนไชย แสนไชยชิต แสนทาส่งไปกรุงอังวะ
 วันชนสองคำเดือนสิบสองมังแรนรายกกองทัพมาตั้งเมืองเชียงใหม่
 ใหม่ ตั้งทัพที่ท้ายเชิงม่วงนาหมื่นเสด็จวันแรม ๓ คำเดือนสิบสอง
 มังแรนรายระชวนพระโรคย์จุบนสิ้นพระชนม์ กองทัพพระมังก์เล็ก
 กลับไป

ศักราช ๓๐๒๒ ปีชวศก โทศก มีชื่อ ๓ คนมาที่ท่าแม่พิงค์เมือง
 เชียงใหม่ เข้าปล้นฆ่าชาวท่ากาย ๒๒ คนจับไปไต่อย่าง วันชนคำหนึ่ง
 เดือนยี่ตงพลเสียเคราะห์เมืองพระสงฆ์ ๓๗ รูป ทรงสวดคณทอพระแก้ว
 ๓ วัน

ในปลายศกนี้ กองทัพกรุงพระนครศรีอยุธยาชักขึ้นมาตีเมือง
 นครลำปาง ลำพูนไชย เชียงใหม่ เชียงแสนไต่ ชาวเชียงใหม่
 ละเมืองเสียพากันอพยพหนีไปตั้งเวียงน้อยอยู่ในป่าห้วยไต่ นานไต่
 ๒ ปี จึงไต่กลับคืนมาตั้งเมืองเชียงใหม่ตั้งเก่า พระเจ้าเมืองแพะ
 ไต่ครองเมืองนครเชียงใหม่ ครั้นนั้นเมืองนครเชียงใหม่ขาดบรรณา
 การมีไต่ ชนกรุงอังวะ

ทัพกรุงซึ่งไปตีเชียงใหม่คราวนี้ ในพระราชพงศาวดารสยามมีคำ
 ศักราช ๓๐๒๓ ปีฉลูตรีศก เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ขุนเหล็ก) บัญถึง
 ยลัญกรรม สัมเด็จพระนารายณ์มหาราชพระราชทานฉานนักิจตามช้อย่าง
 เสนาบดีเสด็จเสด็จ มีพระราชโองการตรัสปลุกขามุขมนตรี จระยกกองทัพ

ไปตีเมืองเชียงใหม่ ให้เกณฑ์พตฉกรรจ์ดำเครื่องสีหมัน ช้างเครื่อง ๒๐๐
 ม้า ๕๐๐ เครื่องสีรพยทอพร้อมสีรพ ดำรัสให้นายปานขุนของเจ้าพระยา
 โทษาตลงแก่กรมเป็นเจ้าพระยา โทษาตยศ เป็นแม่ทัพไปตีเมืองเชียงใหม่
 เจ้าพระยาโทษาตยศไปตีเมืองฝายทางใต้ตลอดถึงเขาดอยมเมืองเชียงใหม่
 แล้วไซ้มาเร็ว ๒๓ ม้าลงมากกราบทุกพระกรุณา พระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จ
 ยกทัพหลวง พตฉกรรจ์ดำเครื่องสีหมันช้างเครื่อง ๕๐๐ ม้า ๕๐๐ ไป
 งานพระราชสงครามณเมืองเชียงใหม่ เขาคัดเมืองเชียงใหม่ได้ในตัวเสด็จ
 เลิกทัพกลับมา โดยทางเมืองพระพิศณุโลก

บริเฉทที่ ๒๒

ว่าด้วยพระมาไ้ไปราบลานนาไทย

ลศักราช ๓๐๓๐ ปีวอกสัมฤทธิศกพระเจ้าแปรซึ่งครองกรุงอังวะ
สวรรคต มหาธรรมภักามขันธองราชสมบัติกรุงอังวะ (แต่ใน
พงศาวดารพระมาไ้ว่านราพระราชบุตร ไ้ ชน นิ่งเมืองอังวะไ้เดือนเศษจึง
ศรีปวรมหาธรรมราชาผู้เป็นอนุชาพระเจ้าแปร แย่งราชสมบัติไ้ ในปี
ศกศักราช ๓๐๗๒ ตรงกับจุลศักราช ๓๐๓๓ ผิดกันอยู่ ๓ ปี) พระ
เจ้าอังวะ ให้เจ้าฟ้าสาangkungมาอยู่เมืองเชียงใหม่

ศักราช ๓๐๓๔ ปีชวดจรควาศก เจ้าแสนเมืองผู้ครองเมืองเชียงใหม่
แสนถึงขลุ่ยกรรม ครองเมืองไ้ ๓๘ ปี จึงพระอินทรเมืองคนบุตรไ้
ครองเมืองเชียงใหม่แทนบิดาไ้ไปไ้ ๗ ปี ถึงศักราช ๓๐๔๐ ปี
มะเมียสัมฤทธิศก พระอินทรเมืองถึงพิราลัยพระเฉลิมเมืองผู้บุตรไ้
ครองเมืองแทนบิดา

ในปี นพระเจ้าเมืองแพร์ผู้ครองเมืองนครเชียงใหม่ถึงพิราลัย
พระเจ้าองค์แสนมหอขยปรากฏากรุงอังวะมาครองเมืองนครเชียงใหม่

ลศักราช ๓๐๔๗ ขณลศักราช พระเจ้าองค์แสนพิราลัยลูกพระเจ้า
เทกตราไ้ครองเมืองนครเชียงใหม่

ฝ่ายข้างเมืองเชียงใหม่ที่พระเฉลิมครองเมืองไ้ ๕ ปีพิราลัย
เจ้าฟ้าสาangkungจึงตั้งสาangkungเป็นหัวหน้าครองเมืองเชียงใหม่ไ้สืบ

สร้างล้ามทำคามฝืดจึงส่งตัวไปไว้กรุงอังวะ แล้วเอาเจ้าฟ้าเมืองหลวง
(ไทยใหญ่) มาครองเมืองเชียงใหม่ในจุลศักราช ๓๐๕๔ ขวอก
จัตวาศก

ขณะนั้น เมืองเชียงใหม่เกิดฝนแล้งข้าวแพงราษฎรชดชยากล้ม
ตายระส่ำระสายเป็นอันมาก ล่วงมาถึงจุลศักราช ๓๐๕๗ ปีกุนสัปตศก
ฟ้าเมืองหลวงผู้ครองเมืองเชียงใหม่ถึงพลาศยังหาได้ตั้งเจ้าเมืองไม่

จุลศักราช ๓๐๖๓ ปีเถาะเอกศกมหาธรรมราชาพระเจ้าภิกขามเสด็จ
สวรรคต เจ้าอิงแชนมหาอุปราชผู้เป็นพระอนุชาได้ราชาภิเศกเสวย
ราชสมบัติกรุงอังวะ จึงตั้งเจ้าหน่อเมืองพมมาซ้ายเป็นหัวหน้ามาครอง
เมืองเชียงใหม่ให้วามเสนาชวาเป็นรัถกาย (เกียกกาย) คือปลัด

จุลศักราช ๓๐๖๓ ปีมะเส็งศก พระเจ้าอังวะยกกองทัพหลวง
มาตั้งอยู่เมืองเชียงใหม่แล้วยกไปรบเมืองนมน (ม่นจันฮ้อ) เจ้า
ปลัดเอาเมืองม่นได้ ก็ถอยทัพกลับมาตั้งอยู่เมืองเชียงรุ่งบหนึ่ง แล้ว

ถอยลงมาตั้งอยู่เมืองเชียงใหม่ ให้แสนหลวงต่างบุตรพระยาไชย
วิชิตไปครองเมืองกายสามเท่า ให้แสนหลวงตึงบุตรพระยาเสรมฐิ

ไปครองเมืองไร ให้แสนคีวี่งชนะเป็นพระยาหลวงสุนทรภาไชยครอง
เมืองเชียงใหม่ ยกเมืองเชียงใหม่ออกจากอำนาจเมืองเชียงใหม่ให้
ชนทอกรังอังวะเป็นประเทศราชมณฑลหนึ่ง พระเจ้าอังวะทรงจัดกา
ปกครองโยนก ลานนาไทยประเทศราชเสร็จแล้ว ก็เสด็จยกพลนิกาย
กองทัพหลวงกลับไปกรุงอังวะณฤกษ์งามประเทศ

สุทศักราช ๑๐๖๕ ปีมะเมียจตุวาศก ครุวลามเมืองล้านช้างพา
กนอพยพมาเป็นอันมาก ผู้ครองเมืองเขียงแสนให้รับครุวลามส่งไป
กรุงฮังวะ

เหตุอันพิศ เมืองล้านช้างได้อพยพตั้งบ้านเมืองมาผากนั้น
เพราะแผ่นดินล้านช้างเกิดแยกเป็นสองราชอาณาจักร กระทำยุทธอนา
การกันตามทีปรากฏในพงศาวดารล้านช้างว่า เมืองสุทศักราชได้
๑๐๖๐ ปีพระยาสุริยวงษา คือเจ้าสุริยสูกเจ้าคอนคำได้ครองเมืองล้านช้าง
เนนเทศพิทัง & คนไปจากเมือง คือเจ้าสมภักดิ์แสนทิพนาวังไปพึ่ง
แกวอยู่เมืองเว้ เจ้าบุญชูไปยวชเป็นภิกษุอยู่ณลหอกโขง ท้าวข
ไปอยู่เขียงการ ท้าวส้อยไปอยู่สระพือหลวง ท้าวสมภักดิ์ไปอยู่เมือง
เว้ มีลูกชื่อพระไชยองเว้

ครั้นสิ้นบุญพระยาสุริยวงษาแล้ว พระยาเมืองจันทร์ เป็นกษัต
แย่งเขาราชสมบัติเมืองเวียงจันทร์ พระยาหลวงเมืองน่านยกไปกำจัด
พระยาเมืองจันทร์เสียพระยาน่านได้ครองกรุงศรีสัตนาคนหุต พระ
ไชยองเว้ ยกมาจากเมืองเว้ ต่เมืองเวียงจันทร์ ได้กำจัดพระยาน่านเสีย
พระไชยองเว้ ได้ครองเวียงจันทร์

พวกบุตรพระยาสุริยวงษาพากันหนีไปจากเมืองเวียงจันทร์ เจก
กิงกิงกยหม่อมมณชยคือเจ้าสงคำไปอยู่เมืองล้านเมืองพง เจ้าอินทโธม
กยเจ้าองค์เอกไปอยู่น้ำซ้า อยู่มาพระไชยองเว้ ให้ท้าวนองผู้หนึ่งไป
ครองเมืองชเวา (หลวงพระบาง) เจ้ากิงกิงกยหม่อมมณชยตั้งสม
กำลังได้ ๖๐๐๐๐ คนยกมาตีเมืองหลวงพระบาง ท้าวนองชพยพครัว
แลเชิญพระแก้วพระบางหนีไปเมืองเวียงจันทร์ เจ้ากิงกิงกยทวเขิน

พระธรรมกิตติล้านช้างร่มขาวบรมขัตติยครองเมืองหลวงพระบาง ฝ่าย
 พระไชยองค์เวศครองเมืองเวียงจันทร์ แต่นั้นแผ่นดินลาวแตกเป็นสอง
 ภาค ๆ ได้ตั้งแต่เชียงคานถึงสี่แสนเวียงจันทร์ ภาคเหนือแก่
 เชียงคานขึ้นไปถึงผาไทเป็นแดนหลวงพระบาง ทางทิศตอนกลางกัน
 แลกันมิได้สงบ ราษฎรจึงได้แตกฉานไปในสานุทิศต่าง ๆ โดยเหตุนี้
 สวรรคต ๓๐๖๕ ปีมะแมเบญจศก ชาวล้านช้างยกกองทัพมา
 ตั้งอยู่ณเมืองเชียงของ แล้วเลยลงไปทางเมืองน่าน ๆ เสียแก่ชาว
 ล้านช้าง ครั้นนั้นฝนแล้งข้าวแพง ราคาข้าวเปลือกหก หายเป็น
 เงิน ๒๐๐ กีบ

สวรรคต ๓๐๖๖ ปีวอกฉศก พระยาเชียงใหม่ให้มากมอเอาตัว
 พระยาเชียงใหม่ไปฆ่าเสียยังเมืองเชียงใหม่ แล้วตั้งแม่พระยา
 สูงเป็นหัวหน้าครองเมืองเชียงใหม่

ครั้งนั้นเมืองเชียงใหม่เกิดอุบาทว์หลายประการสุกสกปรกกลายเป็น
 ไข้เป็นช้าง แลในวันขึ้นสิบค่ำเดือนสิบฝนตกหนักภูเขาละเอียดก็หักพัง
 ทลายหลายแห่ง

สวรรคต ๓๐๖๗ ปีกุนนพศก มังแรนว่าผู้กินเมืองเสงมารั้ง
 เมืองเชียงใหม่ เดือนแปดแรมหกค่ำเจ้าเมืองเวียงไค้ไปครองเมือง
 เชียงราย เจ้าหน่อเมืองไปครองเมืองน่าน ครั้นนั้นปลายกษัตริย์
 นมกมากหนัก

ลศักราช ๑๐๗๐ ขั้ววคัสมีฤทธิศก พะมัวให้กมเขาจักกายเมือของ
เซียงแสนกัยทั้งครอยครยี่ส่งไปกรุงอังวะ แลในยี่นเมือของเซียงตุง
เป็นกบฏ กองทัพพะมัวยกขึ้นไปทเมือของเซียงตุงได้

ลศักราช ๑๐๗๒ ขั้ววโรตคก แมวงแรกธยาเจตงมีกรของเมือของเซียง
แสนถึงอนักรวม พาหุลกทเทศรอกเมือของแทน ครองนบพระยา
เซียงรายสร้างวัดพระศา พระยาเซียงแสนสร้างเจดีย์ชากชอมกต
ทสงนอຍสำเรจขริยรณแลแล้ว ลลองในวันเพ็ญเดือนหกขั้วมเสงเขญศก

ลศักราช ๑๐๗๕

ครนถึงวันแรมเก้าศาเดือนอ้ายฝนตกหนักเร็ดวันเร็ดคืน น้ำแหม
โขงขึ้นท่วมกำแพงเมืองคนค้ายเป็นอันมาก

ลศักราช ๑๐๗๗ ขั้วมเมือสัปตศกเดือนเร็ดขึ้นหกค้ายามโกธัรุ่งแผ่นดิน
ดินไหวหนัก พระเจดีย์พหาวหักพังทำลายสัค้ายส แผ่นดินไหว
อยู่ในเดือนเร็ดนั้นทั้งเดือนเร็ดสงบ ครนต่อมาถึงวันแรมสี่ศาเดือนเก้า
แผ่นดินไหวหนักอีกครั้งหนึ่ง

ในลศักราชเดี่ยวนสร้างกอยสะกัยแพรงเมือของเซียงแสนได้ ไปณกรุง
อังวะ พระเจ้าอังวะให้เซญุทอองครามาคังให้เจ้าอนเมือของไปครองเมือของ
น่าน แต่เจ้าอนเมือของช่วยตั้งแก่กรรมเสีย ผู้ครองเมือของเซียงใหม่แล
เซียงแสนจึงปลุกษาพร้อมกันเอาพระยาคนไปรั้งเมือของน่านแทนแล้วบอก
ไปกราบทูลพระเจ้าอังวะ ๆ ก็ให้มทอองครามาคัง * พระยาคนเป็นเจ้า

* พระยาคนคอกตนวงศ์เจ้าเมือของน่านบคยบนน

เมืองน่าน แดกจึงให้เจ้าขัติยวงษาอินเมืองเข็ญเป็นทนายมา ให้เห็น
พทธวงษ์ผู้น้องเป็นทนายเมืองเข็ญแล

ให้ยาเอาเมืองกาย เมืองไร่ เมืองเลน เมืองพยาก แผลว
เข็ญราย เมืองหลวงภูคา เป็นทัก้อง (ขึ้น) กับเมืองเข็ญแล
เมืองเหล่านี้เมื่อยก่อนแลนาซ้ายนาขวา เมืองเข็ญแลได้ขังกัย
ขัญชาสืบมา

ลุดักกราช ๓๐๗๕ ปีระกานพคัก น้ำแม่ไซงนของนักทวมเมือง
เข็ญแลแลกลตามคอก วัดต้นทอง ๓ วัดต้นแก้ว ๓ วัดขุญยืน ๓ วัด
พระยอด ๓ ครุฑกรมลงในคืนทั้งสี่วัด

ลุดักกราช ๓๐๗๐ ปีระกัมฤททธิศควนชนทาค่าเคื่อนเจ็ด (เคื่อนห้า)
ในอากาศมีเงอกรังขอกลอคกเก็ยพนกนล็ดตวลเป็นอศกรรยขงนัก

ในกาลสมัยนั้นประชาชนชาวลานนาไทยมีแต่ ความกระหนกตก
ใจไหวหวั่นค่อภัยอันตรายคาง ๆ มิได้วางใจเป็นชกคิได้ เพราะเหตุ
ด้วยพระมอราหมัญมาประหัตประหาญปราบปรามย้ายยัทท ด้วยอำนาจ
พาลงหน้าใจคนลาววิปลาศ ได้เห็นหรือได้ยินอันใดแปลกประลาค
ก็หมายว่ากเป็นอุษาทว่ขกเหตุลวงร้ายทุกขอย่างไป

ลุดักกราช ๓๐๗๗ ชาวเข็ญใหม่คิคกขฎค่อพระม่า มีเทพสิงห์ชาว
เมืองขวมคนหนึ่งเป็นหัวหน้ายกเข้าปล้นเมืองเข็ญใหม่ในเวลากลาง
คืน ขี้ทว่ไ้มั้งแวนราผู้ครของเมืองเข็ญใหม่ได้ฆ่าเสีย ยันค
พระม่าพขออยู่ซึ่งอยู่เมืองเข็ญใหม่พากันแตกหนีไปเมืองเข็ญแล กอง

ทัพเมืองเชียงใหม่กำลัง ๗๐๐๐ คนยกตามชนมลาต้อมเมืองเชียงแสน
 ใต้ตั้งแต่วันเดือนสิบห้าค่ำ ถึงวันแรมหนึ่งค่ำเดือนห้า เมื่อยหัวน
 ้กกายพระม้ายกแตกหนละเมืองเชียงแสนเสีย ครั้นนพระยาทางวังตน
 เมืองเชียงแสนมีกำลัง ๔๐๐ คน ออกโจมตีทัพชาวเชียงใหม่ในเวลา
 ใกลี้รุ่ง กองทัพเมืองเชียงใหม่ก็แตกถอยไป ไต่เคืองสรรพาวุธ
 แลช้างพลาย ๖ ช้างก็ยชเชลยลาวเชียงใหม่เป็นอันมาก ก็ส่งไป
 ถวายพระเจ้ากรุงอังวะ ๆ จึงตั้งให้พระยาทางวังตนเป็นพระยาครองเมือง
 เชียงแสน

ฝ่ายข้างเมืองเชียงใหม่ นั้นเทพสิงหชนนึ่งเมืองอยู่ได้ประมาณ
 เกษนเคษ มีหนังสือออกขญาประกาศไปแก่คนแว่นทุกแห่งทุกตำบล
 ให้ยกพระมารามัญอินคาม ในตำบลนั้น ๆ ส่งไปล้างเสียให้สิ้นเชิง

ขณะนั้น บรรดาพระมารามัญที่ยังเหลืออยู่ในแว่นแคว้นเมืองเชียง
 ใหม่นี้ก็ชักชวนกันมีวิสมศมกันเข้าเป็นหมู่เป็นกอง มีจะเรเนตกกก็ยู่
 ยวนข้างเหล็กเป็นหัวหน้า รวบรวมกำลังได้ ๓๐๐ คนพากันไปคิดการ
 กยเจ้าองค์นกอันเป็นเจ้าลาวล้านช้างซึ่งไต่หนีจากเมืองหลวงพระ
 บางมาขอขเป็นภิกษุอยู่ฉวักขบผาวามเมืองนครเชียงใหม่ เจ้าองค์นก
 ก็พร้อมใจด้วย จึงปล้วทีลาผนวชออกเป็นหัวหน้านำพลโยธาซึ่งจะ
 รบกับพวกเทพสิงห แล้วพากันมาลุ่มพลอยู่ฉวักเกษเชิงสะพานข้าม
 น้าแม่พงผงตะวันออกตรงหน้าเมืองเชียงใหม่ข้าม ขณะนั้นหมู่เทพ
 สิงหมีคน ๕๐ คนมาวิชาสะพานข้ามแม่น้ำอยู่ ครั้นเวลาเที่ยงคน
 เจ้าองค์นกต่างให้จะเรเนตกกก็ยู่ กำลังฮ้อมไปเข้าทางแจ้งศรีภูมิมุม

เมืองท่านเหนือของหนิง แล้วแต่งกำลังเข้าแทงหมื่นเทพสิงห์ซึ่งรักษา
สะพานท่าแพแตกไป เจ้าองค์นั้นก็ยกพลมาเข้าเมืองเชียงใหม่ได้

เทพสิงห์หนีหนีออกจากเมืองไปทางประตูทิศใต้ (ประตูพระยา)

ครั้นไคเมืองนครเชียงใหม่แล้ว จึงปราบดาภิเษกเจ้าองค์นั้น
เป็นเจ้าครองนครเชียงใหม่ทรงนามว่าเจ้าองค์คำ

ฝ่ายเทพสิงห์หนีไปเมืองน่าน จึงไปชักชวนเจ้าอรรมขัณโณ
ผู้ครองเมืองน่านยกกำลังมาตีเมืองเชียงใหม่ เจ้าองค์คำผู้ครองเมือง

เชียงใหม่ก็ยกกองทัพออกไปตั้งรับที่ตำบลย้าช้าง ได้สู้รบกันกับกองทัพ
ทัพเมืองน่านเป็นสามารรถ เจ้าอรรมขัณโณเมืองน่านต้องอาวูอตายใน

ที่รบ กองทัพเมืองน่านแตกกลับไป

ลุดักกราช ๓๐๘๐ ยวอลสัมฤทธิ์ศึก เกอนส์ ชินห้าคา พระมา

สระแดงพยายามยกกองทัพมาจากกรุงองเวลงเมืองนครเชียงใหม่ เจ้า

องค์คำแต่งให้พระมา ๒๐ คนก็ยกไทยชาวเมือง ๒๐ คนออกไปต้อนรับ

เจ้าองค์คำนั้น ตามในพงศาวดารล้านช้างว่าเป็นบุตรเจ้าอินทกุมาร
เป็นเชื้อเจ้าตอเมืองศรีพำ นางจันทร์ขุมมาตย์กุมารีน้องเจ้าอินทกุมาร

เป็นภรรยา เจ้าราชบุตรผู้เป็นบิดาเจ้ากิงกิงพระเจ้าวรมหาอหฺลวงพระบาง
ภายหลังไปร่วมคดกับด้วยเจ้าองค์เอกเจ้าอินทโณมเพื่อจะทำการกบฏต่อเจ้า

กิงกิงพระเจ้าวรมหาอหฺลวงพระบาง ครั้นทำการมีสำเร็จจึงหนีไปเมือง
พานแล้วเคยไปบวชอยู่เมืองเชียงใหม่ เจ้าองค์เอกนั้นถูกแทงตายที่ทัพ

ห้วยน้ำพูน เจ้าอินทโณมไปอยู่เมืองถ้ำเมืองพง

สรรเสริญพระยาสั่งให้จับคนชาวเมือง ๒๐ คนจระฆ่าเสีย ชาวเมือง ๒๐
 คนรู้ตัวถนัดหนีกลับมาทูลเจ้าองค์ว่า “ครั้นเจ้าจะเป็นม่านคู่ข้าขอหนี
 ครั้นเจ้าจะเป็นไทยคู่ข้าขอรับม่าน” เจ้าองค์ได้แจ้งเหตุดังนั้นก็พร้อม
 ใจด้วยพลเมืองที่จะต่อสู้พระม่าน ขณะนั้นที่พระม่านตั้งอยู่ค่ายลพบุรี
 หมอน เจ้าองค์ก็แก่งก้องทัพยกไปตั้งรบกับพระม่าน ต่อสู้รบกันอยู่
 ถึงสองเดือน พระม่านแตกหนีไปทางเมืองวังหนอง ขวางไปตั้งอยู่
 ณเมืองพะเยา

ลุคักราช ๓๐๕๕ ยชวาทควาศกเคื่อนสขนค่างนงเจ้าองค์ก็ยก
 กองทัพขึ้นไปตีพระม่านแตกจากเมืองพะเยาไปอยู่เมืองเชียงใหม่ เจ้า
 องค์ก็ถอยทัพกลับมาเมืองเชียงใหม่

ลุคักราช ๓๐๕๕ ยชวาทควาศกเคื่อนสขนค่างนงเจ้าองค์ก็ยก
 แม่ทัพต่อพลหมื่นหนึ่งยกมาตีเมืองเชียงใหม่ เจ้าปล้นเอาเมือง
 เชียงใหม่มีได้ก็ถอยไปตั้งอยู่เมืองเชียงใหม่

ลุคักราช ๓๑๐๒ ยชวาทควาศกเคื่อนสขนค่างนงเจ้าองค์ก็ยก
 ทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าองค์วะเลยตั้งให้เป็นเมี้ยวหวุ่นเมือง
 เชียงใหม่เมี้ยวหวุ่นช่วยลงกำลังอนิจกรรม พระเจ้าองค์วะจึงมีตรา
 มาตั้งให้เมี้ยวหวุ่นเป็นเมี้ยวหวุ่นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ขนานนามว่า
 เพียนรวิชัย

ลุคักราช ๓๓๐๗ ยชวาทควาศกเคื่อนสขนค่างนงเจ้าองค์ก็ยก
 มีราชสาสนมาขอนางอภิตา ธิดาเจ้าองค์ผู้ครองเมืองนครเชียงใหม่

เจ้าองค์คำก็ส่งราชธิดาไปกรุงหงสาวดี ครั้นถึงศักราช ๓๓๐๘ ยี่ชาน
อัฐศก สมิงทอเสียบเมืองหงสาวดี จึงพานางองค์คำกลับมาตั้งคนเจ้าองค์คำ
ผู้บิคาณเมืองเชียงใหม่ แล้วสมิงทอกลับไปตั้งกรุงหงสาวดีคนมีได้
ก็หนีไปกรุงศรีอยุธยา

ศักราช ๓๓๑๓ บมระแมตว์ตัก เมืองล่อเซ็นแตนแมนเข้ากันเป็น
กษัตริย์กองทัพมารบเพียนรวิษณเมืองเชียงแสน เพียนรวิษพาครวั
อพยพหนีจากเมืองเชียงแสนไปตั้งอยู่ตำบลสบน้ำมา ล่อเซ็นก็เข้า
รักษาเมืองเชียงแสนไว้

ศักราช ๓๓๑๗ ปักนลปีตศก เพียนรวิษล่อสมก่าลงไตแกอ
แลลาวเป็นอันมาก ก็ยกกลับมาตีเมืองเชียงแสนคนไตตั้งเก่า

ศักราช ๓๓๓๘ บณุนพศพ กองทัพเมืองล้านช้างยกไปตี
เมืองเชียงแสน เพียนรวิษคมพลนิกายออกต่อรบที่ตำบลคอนแต่น
เสียทองที่แกชาคัก เพียนรวิษต้องอาวธตายในที่รบ บุตรชายเพียนร
วิษ ชื่อเจ้าคนทัพ ก็ยกบุตรเจ้านาชาชื่อเจ้ายวรพากันหนีไปกรุงอังวะ
พระเจ้าอังวะทรงให้เจ้ายวรเป็นเมียบรรพณครองเมืองเชียงแสน ให้เจ้า
คนทัพครองเมืองเชียงราย ให้ชานนอกที่ครองเมืองเชียงรายให้กลับไป
มารักษาบ้านเมืองทั้งสามคน

ในพระราชพงศาวดารสยามเล่ม ๒ หน้า ๔๗๗ หน้า ๔๗๘ มีว่า
พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศให้เอาตัวสมิงทอจำคุกไว้ กรมหมื่นจิตรสุนทร
ตูกเขยทูลขอโทษ โปรดให้ฝากลงสำเภาไปปล่อยเมืองจีน นายสำเภา
ปล่อยเสียตามทาง

ฝ่ายข้างเมืองนครเชียงใหม่ เจ้าองค์ครองเมืองไต ๓๒ ปี
ถึงสมัยเถาะเอกศก จตุศักราช ๓๓๒๓ ทรงพระประชวร ถึงพิลาสัย
ในวันแรมสิบห้าค่ำเดือนห้า (คือเดือนสิบเอ็ด)

จึงเจ้าจันทรวาขบุตรไตครองเมืองแทน
อนึ่งในเดือนสิบเอ็ดนั้น พระเจ้ามังคลอง (อลองพระ) ยกกองทัพ
ไปตีเมืองมอญ ครั้นมอญอพยพหนีมาเมืองเชียงใหม่เป็นอันมาก
ในศึกเที่ยวนี้พระเจ้ามังคลองยกกองทัพไปกรุงศรีอยุธยา โดยทาง
เมืองทวาย

ฝ่ายข้างเมืองเชียงใหม่ น้อยวิสัยที่เมืองลำพูนยกกองทัพ
ไปตีเมืองเชียงใหม่ได้ เมฆวหุณบุตรผู้ครองเมืองเชียงใหม่ตาย
น้อยวิสัยที่อกขนนงเมืองเชียงใหม่

จตุศักราช ๓๓๒๒ ปีมะโรง ไทศก เจ้าทองเมือง ๆ ลำพูนยก
กองทัพขึ้นไปเอาเมืองเชียงใหม่ได้ ก็เลิกทัพกลับมาเมืองลำพูน ใน
ศึกเที่ยวนี้วันเดือนแผลกชนแผลกค่ำ ข้าหลวงพระม้ามายังเมืองลำพูน
ครั้นวันเดือนสิบ ค่ำเดือนแปดแรมเจ็ดค่ำ พระเจ้ามังคลองเลิกทัพจาก
กรุงศรีอยุธยา ชนมาถึงหน้าแม่พระกัทรองพระประชวรเสด็จสวรรคตใน
ที่นั้น

ในศกวันจันทรเดือนสิบสอง (คือเดือนสิบ) แรมห้าหนงยาม
รุ่งพระอาทิตย์เป็นสุริยคราส

ศักราช ๓๓๒๓ ปีมะเส็งคริศกเดือนสิบแรมห้าหนง เก้าขตอนชา
เจ้าจันทรผู้ครองเมืองเชียงใหม่ เป็นกษัตริย์ราชสมบัติเมืองเชียงใหม่

เจ้าอนทรสัมโตกหนีไปพึ่งพระยาตากาลเมงอยู่ตำบลบ้านฉิม ฝ่ายเจ้าขัติ
โตเมืองเชียงใหม่แล้วก็มีโตครองเมืองเอง ไปอาราธนาเจ้าอิการวัค
ดวงดีให้ลาสิกขาบท แล้วยกขึ้นเป็นเจ้านครเชียงใหม่ ในชั้นนวันแรม
เจ็ดค่ำเดือนเจ็ด เจ้าสาพนลงพลาลย

จุลศักราช ๑๑๒๕ บรมเมษัตวาศกเดือนยชนค้ำหน่ง เวลาบ่ายมี
สุริยปราภา ครนถงวันเดือนสามขึ้นสิบสามค่ำ ชาวลำพูนแลวังพร้าว
ยกไปรบชาวข่าข้าง ครนถงเดือนสี่ (คือเดือนย) กองทัพพระม้ายก
มาแก้ทัพ ไชยภยคามินเป็นแม่ทัพมาจากกรุงอังวะ มาตั้งทัพอยู่ที่
ใกล้กวเวพวนกู่เกา แล้วเข้าล้อมเมืองเชียงใหม่ในวันเสาร์เดือนสี่
ชนค้ำหน่ง ถงวันแรมแปดค่ำเดือนสิบเอ็ด (คือเดือนเก้า) จุลศักราช
๑๑๒๕ บรมเมษัตวาศก กองทัพพระม้ายก็เข้าเมืองเชียงใหม่ได้ พระมา
กวาดต้อนครัวญาติวงศ์เจ้าองค์ดำและไพร่ไทยชาวเมืองเชียงใหม่ส่งไป
กรุงอังวะเป็นอันมาก ส่วน ไชยภยคามินก็เข้ารักษาเมืองเชียงใหม่อยู่
แล้วแต่งนายทัพนายกองพระม้ายคุมกองทัพแยกกันไปรบตีกวาดต้อนครัว
พลเมืองในหัวเมืองชนค้ำยลต่าง ๆ และเข้าตั้งรักษาอยู่ทุกตำบล ครั้ง
นั้นแสนขวางโรงช้างประมวญกำลังไปรบพระม้ายที่ตำบลท่าอ้อย ไชย
ชนะแล้วหนีไปตั้งอยู่ตอนมูลเมืองเชียงแสน ไชยภยคามินแต่งให้

พระเจ้ามังดองยกมากรุงศรีอยุธยาครั้งแรกนั้น ความในพระราช
พงศาวดารสยามศักราชตรงกับตำนานนี้ เพราะในปีจุลศักราช ๑๑๒๓
เถางเขกศกแบบนบทกรมขุนอนุรักษมนตรี ได้บรมราชาภิเษก

ทั้งกายอินทียกกองทัพไปตีเล่นขวาง ๆ แยกหนีจากคอนมุลเสียไพร่พล
เป็นอันมาก

ลี้กักราช ๑๓๒๖ ขวอกฉอกศึกเคอนสแรมแปดคำ พระเจ้าอังวะ
ยกไพร่รบกระแซ ไปเมืองกระแซแล้วฆ่าเจ้าเมืองกระแซเสีย วันเดือน
ทำคือเดือนสามขึ้นเก้าค่ำ แผ่นดินไหวหนักคนยืนพอเซซวนล้ม
เคอนหกคือเคอนสขนเก้าหนิงสุวิบุยปราคา

ลี้กักราช ๑๓๒๗ ขรรกาสัยตคก เมืองลำพูนเป็นกบฏยกเข้ารบ
ไปอภัยคามนยงเมืองเชียงใหม่ ลานนาไทยส่งนำแม่คงฝ้ายตะวันออก
เก็กรกลางลั่วไปทุกแห่ง ไปอภัยมื่นแตกหนีไปกรุงอังวะ เอาเจ้าฟ้า
ชายแก้วเมืองนครลำปางไปด้วย พระเจ้าอังวะจึงให้อแซวุ่นกเสนาบดี
เป็นแม่ทัพใหญ่คุมพลนิกายกองทัพใหญ่ยกมาปราบปรามลานนาไทย
ประเทศ ไปอภัยคามนและเจ้าฟ้าชายแก้วงโตเข้ากองทัพกลับมาด้วย
เรื่องราวประวัคแห่งเจ้าฟ้าชายแก้วเมืองนครเป็นประการใดนั้น จะ
มีข้อความปรากฏในขริเลขที่หน้าก่อนไป ะ

ภาคที่ ๒ ทิววงศ์, สยามสมัย

บทที่ ๒๓

ว่าด้วยนายทิพข้างเป็นเจ้าเมืองนครลำปาง

ในภาคนี้ จะได้กล่าวถึงแต่มูลประวัติ อันนายทิพจักรวเนร
ได้เป็นพระยาสุลวะฤาไชยสงครามเจ้าเมืองนครลำปาง เป็นต้นวงศ์
ตระกูลเจ้าผู้ครองเมืองนครเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูนไชย ลี้วงศ์ม
จนในยุครัช

เดิมเมื่อครั้งเจ้าองค์เจ้าล้านช้างได้ครองเมืองเชียงใหม่ กษ
ที่พระม้ามารบราชวิธานเมืองเข็กร่อนจลาจลเสมอมาจนเสียเมืองนคร
เชียงใหม่แก่พระม้าข้าศึก หัวเมืองทั้งหลายต่างก็เกิดช่องวอยค
กันเป็นหมู่เหล่าหลายพวกหลายหมู่ ต่างหมู่ก็รบราฆ่าฟันกันแลกัน
ไพร่บ้านพลเมืองกระเจิกกระจายระส่ำระสายหาความพาลูกมิได้

ในระหว่างตั้งแต่จุลศักราชได้ ๓๐๘๓ จนถึงศักราชได้ ๓๐๘๕ นั้น
ที่เมืองนครลำปางมีพระภิกษุรูปหนึ่งเป็นเจ้าชาวสุวดีคณาจารย์ มีวิชา
อาคมเลื่องลือพรายสำแดงอิทธิต่าง ๆ จนทั้งหลายในจังหวัดนั้น
พากันนิยมนับถือว่าเป็นผู้มีบุญ จึงพากันมาเป็นขววารเป็นอันมาก
สมภารวัดสามขาภิสมภารวัดบ้านพอนก็สักออกมาเป็นเสนาชวาซ้าย
ของสมภารวัดคณาจารย์ผู้มีบุญนั้น เกิดเป็นช่องขึ้นกักหนึ่ง เวลานั้น

เมืองนครลำปางหาเจ้าผู้ครองเมืองมโหฬาร
 มีแต่พ่อเมืองทั้งสี่ขงคีย์
 บัญชาว่าราชการไม่สู้ท้อขาด ก็ที่ค้ำพิชฌิมขณเจ้าวิคินาอย่างนั้นทราย
 ตงเจ้าเมืองลำพูน ๆ จึงให้ท้าวหมหายศคุมกำลังไปปราบผู้มิขณเมือง
 นครลำปาง สมภารวิคินาอย่างก็คุมสมัครพรรคพวกออกสู้รบกองทัพ
 เมืองลำพูน ไต่รบกันที่ตำบลบ้าน (บ้านพศทรา) สมัครพรรคพวก
 ข้างสมภารวิคินาอย่างบ้านทานกำลังกองทัพเมืองลำพูนมโหฬาร ก็แตกกระ
 ะจกกระจายพ่ายหนีไป สมภารวิคินาอย่างก็ยเสนาซ้ายขวาพาพวกที่
 เหลืออยู่เล็กน้อยล่าหนีไปอยู่ยงวิหารหลวงพระธาตุลำปาง กองทัพ
 เมืองลำพูนยกตามไปล้อมวัดลำปางไว้ ครั้นเวลากลางคืนระค่อนแจ้ง
 สมภารวิคินาอย่างก็พวกหนีออกจากถ้ำมโหฬาร พากันล่องไปทางใต้
 กองทัพเมืองลำพูนไล่ติดตามไปทัน สมภารวิคินาอย่างก็ยเสนาซ้ายขวา
 ไล่แต่ไม้ค้อนแลไม้กระตุ รวนา เขาค้ำพิชฌิมกำลังเมืองลำพูนเป็น
 สามารถ ชาวลำพูนแตกกระกระจายจนจะล่าหนี ยังเอิญเคราะห์กรรม
 ทำถึงสมภารวิคินาอย่างผู้มิขณต้องกระสุนปืนชาวลำพูนยิงมาถูกหว่างคิ้วก็
 ท้าวสมลง เสนาทั้งสองเข้าประครองก็เข้าถูกกระสุนปืนทั้งสองคน เสนา
 วิคินาพ็ชนถูกที่ทางคอ เสนาวิคินาสามขาดูที่เข้า ถึงแก่ความตาย
 ทั้งสามคน กองทัพเมืองลำพูนก็กลับมามาตั้งอยู่ณวัดลำปางหลวง แต่ง
 ใช้ไปเรียกธองไพรบ้านพลเมืองมาขังค้ำพิชฌิมที่เอาสิ่งของแลเก็บเงิน
 ค่าหลังค่าคอ ผู้ไทยชักขวางไม่ให้ก็ลงโทษทรมานทำโทษทุกขทรมาน
 ต่าง ๆ แล้วท้าวหมหายศแต่งตั้งให้หาญฟ้าแมบ ๓ หาญฟ้าฟ้า ๑ หาญ

สามารถขบขันเอาเมืองนครลำปางไว้แล้ว พ่อเมืองนครก็ยอมอนุญาต
ยกเมืองนครให้แก่ผู้นั้น ครองเมืองนครสืบตระกูลต่อไป

ครั้งนั้นพระมหาเถรเจ้าอธิการวัดพระแก้วจึงปรึกษาคณะโยม
ศิษย์หา เลือกลำพูนที่จะเป็นหัวหน้าคุมไพร่พลไปสู้รบกับกองทัพลำพูน
นั้น ก็ทรงเลือกโกนาคทพช้างพรานชนผู้หนึ่ง เป็นคนมีกำลังและสติ
ปัญญากล้าหาญสามารถที่จะเป็นนายพลได้ ซึ่งคนทั้งหลายพากัน
เรียกชื่อว่าทพช้างนั้น เพราะเหตุที่นายทพผู้นี้มีกำลังเดินได้ดึกทาง

ช้างเดินได้ จึงได้มีสมญาว่าทพช้าง พระมหาเถรเจ้าอธิการวัดพระ
แก้วจึงให้เชิญนายทพช้างมาปรึกษาพูดคุยว่า จะรบไว้หรือไม่
นายทพช้างก็รับรองแข็งแรงว่า “ข้าศึกชาวลำพูนก็เที่ยวกันกินข้าว
เหมือนกันกับเรา หากจะรบขึ้นเกรงกันไม่” พระมหาเถรจึงจัดแต่งตั้งคน

๓๐๐ คนมอบให้แก่นายทพช้างเป็นนายกองยกไปรบชาวลำพูนซึ่งตั้งทัพ
อยู่ณวัดพระธาตุลำปาง นายทพช้างคุมพลกำลังไปโจมตีกองทัพชาว
ลำพูนแตก ฆ่าตัวมหายศนายทพตาย ไพร่พลชาวเมืองลำพูนแตก
หนีไป นายทพช้างคุมกำลังไล่ติดตามฆ่าฟันไปจนถึงคอกยศนคาง
ยศนคาง แล้วก็เลิกทัพกลับคืนมาเมืองนครลำปาง พระมหาเถรก็ข

ราชทูรทั้งหลายก็พร้อมกันทูลปรึกษาพยานาพเพกสรรงนายทพช้างยกขึ้นเป็น
เจ้าพระยาสุลวะเวงไชยสงครามของเมืองนครลำปาง ในเมืองสุลวะเวงไชย
๓๐๘๔ บชวศรทวารกก ครั้งนั้นเมืองนครเป็นเอกราชเฉพาะมณฑล
มีได้ ขนแก่พระมาไทยหรือเชียงใหม่ เจ้าพระยาสุลวะเวงไชยสงคราม

ทิพช้าง) ครองเมืองนครลำปางมานานได้ ๒๗ ปี สวรรคตกราช ๑๓๒๑ ปี
วังใต้ ดงอสนัญกรรม

ยักนี้จะกล่าวถึงตระกูลวงศ์ของเจ้าพระยาสุทธะระภาไชยสงคราม
(ทิพช้าง) ชันจะ ไทสี่ขสายกันคือ ๆ ไปมีดังนี้ พระยาสุทธะระภาไชย
สงครามมีบุตรชาย ๕ หญิง ๒ รวม ๖ คน มีนามตามลำดับดังนี้
นายฮ้าย ๑ นายชายแก้ว ๑ นางคำ ๑ นายคำภา ๑ นายพ่อเรือน ๑
นางกม ๑ บุตรชายเสียสอง ยังสอง คือ นายชายแก้วกับนายพ่อเรือน
นายชายแก้วมีบุตรชาย ๘ คน บุตรหญิง ๓ คน รวม ๑๑ คน ๑ นาย
ทวิระ เกิดเมื่อจุลศักราช ๑๓๐๕ ปีขจรจัตวาศก (ได้เป็นพระยาเชียงใหม่)
ใหม่) ๒ นายคำสม เกิดเมื่อจุลศักราช ๑๓๐๖ ปีชวศกศก (ได้
เป็นพระยานครลำปาง) ๓ นายน้อยธรรม เกิดเมื่อจุลศักราช ๑๓๐๘
ปีชวศก (ได้เป็นพระยาเชียงใหม่ข้างเหนือ) ๔ นายทองทิพ
เกิดเมื่อจุลศักราช ๑๓๑๐ ปีมะโรงสัมฤทธิศก (ได้เป็นพระยานคร
ลำปาง) ๕ นางศรีอินชา เกิดเมื่อจุลศักราช ๑๓๑๒ ปีมะเมียโทศก
(ได้เป็นห้ามกรมพระราชวังมหาสุรสิงห์) ๖ นางศรีกัญญา เกิดเมื่อ
จุลศักราช ๑๓๑๕ ปีชวศกจัตวาศก ๗ นายหมูล่า เกิดเมื่อจุลศักราช
๑๓๑๖ รัชศกศก (เป็นอุปราชเมืองนคร) ๘ นายคำมัน เกิดเมื่อ
ศักราช ๑๓๑๘ ปีชวศก (ได้เป็นพระยาเชียงใหม่) ๙ นางศรี
บุญทัน เกิดเมื่อศักราช ๑๓๒๐ ปีชวศกสัมฤทธิศก ๑๐ นายบุญมา
เกิดเมื่อจุลศักราช ๑๓๒๒ ปีมะโรงโทศก (ได้เป็นพระยาลำพูน)

นายคำภา บุตรพระยาสุทธะวงศาไชยสงคราม (ทิพช้าง) มีบุตรชาย ๓ คน ๑ นายหนกเสน เป็นพระยาเทพโกศล เมืองลำพูน

๒ นายทำป่าอยู่เมืองนคร นายก้อนแก้วอยู่เมืองลำพูน

นางกำบุตรพระยาสุทธะวงศาไชยสงคราม (ทิพช้าง) มีลูกชายคน ๑ เป็นพระยาวังซ้ายอยู่เมืองนคร

นางกม บุตรพระยาสุทธะวงศาไชยสงคราม (ทิพช้าง) มีลูกชาย ๓ นายน้อยกำวงษาเป็นพระยาบุรีรัตนเมืองลำพูน ๒ นายคำมุต เป็นพระยาราชวงษ์เชียงใหม่ ๓ นายกาวิละน้อย เป็นพระยาบุรีรัตน ๔ นายวร เป็นพระยาสุริยวงษา งามงามเมืองนคร ๕ นางสนธนา เป็นภรรยา นายหมูล่า อุปราชเมืองนคร

นายหนานกาวิละบุตรนายชายแก้ว มีบุตรชายหญิงคือ ๓ นายน้อยสุริยวงษ์เป็นราชบุตรเชียงใหม่ ไปตายเสียที่เมืองระแหง ๒ นายหนานสุริยวงษ์ เป็นพระยาบุรีรัตนเมืองเชียงใหม่ ภายหลังได้เป็นพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ เจ้านครเชียงใหม่ ๓ นายหนานมหาวงษ์ เป็นเชยเจ้าลำพูน ๔ นางคำใส ๕ นายหนานไชยเสนา เป็นเชยพระยาเชียงใหม่คำผัน

นายน้อยธรรม พระยาเชียงใหม่ที่ ๒ (ช้างเผือก) มีลูกคือ ๑ นางศรีพิมพ์พา ๒ นายชานานมหาวงษ์ เป็นอุปราชเชียงใหม่ ๓ นายน้อยคำแสน เป็นอุปราชเชียงใหม่ ๔ นายน้อยหน่อคำ เป็นราชวงศ์เชียงใหม่ ๕ นายชานานอินทรา ๖ นายน้อยมหาพวทณ ๗ นาง

สุดัฒมา เป็นสะใภ้^๑นายหนานไชยวงษ์ ๘ นางทุมมา ๙ นางคำทีพ
 เป็นภริยานายอ่อนเรือน อุปราช^๒เชียงใหม่ ๑๐ นางบัวคำ ๑๑ นาง
 อังกัฑ^๓ ๑๒ นางกวยแก้ว ๑๓ นางบุญ^๔ขึ้น ๑๔ นางเกียงคำ
 (สพ^๕วรรณ) ๑๕ นางจันท^๖รเพณ^๗ ๑๖ นางแก้ว^๘วงคำ รวม ๑๖
 คน^๙เท่านี้

พระยาเชียงใหม่ที่ ๓ ๑ ๕ มีลูกชายหญิงคือ ๑ นายชาน
 มหายศ ๒ นายพิมพ์^๑ศาส ๓ นายน้อย^๒มหาพรหม เป็นพระยาราชาวงศ์
 เมืองเชียงใหม่ ๔ นายชาน^๓ไชยลังกา ๕ นายชาน^๔ธรรมลังกา
 เป็นพระยารัตนอาณาเขตต์ เจ้าเมือง^๕เชียงใหม่ ๖ นายน้อย^๖ธรรมกิติ
 ๗ นายชาน^๗ธรรมกัญญา ๘ นายชาน^๘ธรรมชัย^๙โย เป็นอุปราช^{๑๐}เมือง
 เชียงใหม่ ๙ นายภู^{๑๑}เกียง ๑๐ นายชาน^{๑๒}มหาวงษ์ ๑๑ นายน้อย^{๑๓}
 มโนรด ๑๒ นายชาน^{๑๔}สุยะ ๑๓ นายน้อย^{๑๕}พรหม^{๑๖}กักร ๑๔ นายน้อย^{๑๗}
 คำ^{๑๘}ค้อ ๑๕ นายชาน^{๑๙}คำ^{๒๐}วัง ๑๖ นาย^{๒๑}จักร^{๒๒}คำ ๑๗ นายชาน^{๒๓}กา^{๒๔}วิสร
 ๑๘ นายน้อย^{๒๕}ธรรม^{๒๖}เสนา ๑๙ นาง^{๒๗}บัว^{๒๘}คำ ๒๐ นาง^{๒๙}คำ^{๓๐}เม้า ๒๑ นาง
 บุญ^{๓๑}นำ ๒๒ นาง^{๓๒}เก^{๓๓}ียง^{๓๔}คำ ๒๓ นาง^{๓๕}คำ^{๓๖}เก^{๓๗}ล^{๓๘}ย^{๓๙}ว ๒๔ นาง^{๔๐}เข^{๔๑}ียว^{๔๒}ค^{๔๓}้อม
 ๒๕ นาง^{๔๔}กั^{๔๕}ธ^{๔๖}ทาง ๒๖ นาง^{๔๗}บัว^{๔๘}ฉ^{๔๙}ดา ๒๗ นาง^{๕๐}คำ^{๕๑}พ^{๕๒}วง ๒๘ นาง^{๕๓}พ^{๕๔}อง^{๕๕}สม^{๕๖}ท
 ๒๙ นาง^{๕๗}เข^{๕๘}ง^{๕๙}ชาย ๓๐ นาง^{๖๐}กั^{๖๑}ญ^{๖๒}ญา ๓๑ นาง^{๖๓}ค^{๖๔}ัน^{๖๕}ติ^{๖๖}มา ๓๒ นาง^{๖๗}ม^{๖๘}ณ^{๖๙}ว^{๗๐}ล^{๗๑}ย
 ๓๓ นาง^{๗๒}ม^{๗๓}ุก^{๗๔}กา ๓๔ นาง^{๗๕}บัว^{๗๖}จ^{๗๗}ี ๓๕ นาง^{๗๘}ฉ^{๗๙}ัน^{๘๐}ท^{๘๑}า ๓๖ นาง^{๘๒}บัว^{๘๓}อ^{๘๔}น^{๘๕}ค^{๘๖}ย
 ๓๗ นาง^{๘๗}คำ^{๘๘}นำ^{๘๙}น ๓๘ นาง^{๙๐}บัว^{๙๑}ไ^{๙๒}ย ๓๙ นาง^{๙๓}พ^{๙๔}ิน^{๙๕}พา ๔๐ นาง^{๙๖}ล^{๙๗}ัง^{๙๘}กา
 รวม^{๙๙}ชาย ๓๗ หญิง ๒๒ เป็น ๕๐ คน^{๑๐๐}เท่านี้

พระยาพททวงษ์ เป็นพระยาเชียงใหม่ที่ ๕ มีลูกชายหญิงคือ
 ๑ นายน้อยทนนไชย เป็นพระยาราชาบุตร ๒ นายน้อยชวี ๓ นาย
 น้อยช้าง ๔ นางเรือนคำ ๕ นางหน่อแก้ว ๖ นางศรีวรรณ
 ๗ นางฉันทา รวมชาย ๓ หญิง ๔ เท่านั้น

นายคำมุด เป็นพระยาราชาวงษ์ มีลูกชายหญิงคือ ๑ นายแก้ว
 เมืองมามภรรยาเป็นบุตรพระยาขจรรัตน ๒ นายชานนสุริยะ มีบุตร
 ชาย ๖ หญิง ๑ คน ๓ นายน้อยมหาวงษ์ เป็นเชยพระยาอู่ราช
 ๔ นายน้อยมหาพรหม ๕ นางฟองแก้ว มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓ คน
 ๖ นางคำสวน มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓ คน ๗ นางสังภา ๘ นางทิพทอง
 สิริรวมเป็นชาย ๔ หญิง ๔ เท่านั้น

นายน้อยกาวิละ เป็นพระยาขจรรัตนมีบุตรชายหญิงคือ ๑ นาง
 ศรีแก้ว เป็นภรรยานายพรหม มีบุตรชาย ๓ หญิง ๓ คน ๒ นางสุตตา
 มีบุตรชาย ๑ หญิง ๑ ๓ นางสัคนธา มีบุตรหญิง ๑ คน ๔ นาง
 เทพกรรมา ๕ นางบุญยวง เป็นภรรยานายแก้วเมืองมา ๖ นาง
 สุนทรา ๗ นางเรือนคำ ๘ นายคำน้อย ๙ นายอู่บุตร ๑๐ นาย
 น้อยชติยะ ๑๑ นายชานนบุญญา รวมชาย ๔ หญิง ๗ เท่านั้น

นายชานนมหาวงษ์เจ้าเชียงใหม่ที่ ๕ มีบุตรชายหญิงคือ ๑ นาย
 น้อยมหาพรหม ๒ นายชานนสุริยวงษ์พระยาราชาบุตร ๒ นายน้อย
 เทพวงษ์ ๔ นายชานนไชยวงษ์ ๕ นายชานนมหาเทพ ๖ นาย
 ชานนไชยเทพ ๗ นายคำกั้ง ๘ นายถนน ๙ นางยอกเรือน

๓๐ นางอุษา เป็นเทวีเจ้าเชียงใหม่กาลวิไลยศ ๓๑ นางขัตติพนมบุตร
ชาย ๓ คน หญิง ๓ คน ๓๒ นางคำหล่อ ๓๓ นางพิมพ์า ๓๔ นางขยระ
๓๕ นางกุ่มแก้ว รวมชาย ๘ หญิง ๘ เท่านั้น

นางศรีพิมพ์า ราชบุตรพระยาเชียงใหม่ข้างเผือก มียุทธชาย
หญิงคือ ๑ นายขนานมหาเทพ ๒ นายขณทามยุทธชาย ๓ คน
๓ นายคำเครื่อง มียุทธิ ๑ คน ๔ นางคำเที่ยงมยุทธิชื่อ นางขอหอม
รวม ๕ คนเท่านั้น

นางสุวรรณมาบุตรพระยาเชียงใหม่ข้างเผือก เป็นภรรยานายขนาน
ไชยวงษ์ มียุทธชายหญิงคือ ๑ นายขนานขัตติยเป็นเขยนายพิมพ์ิตา
๒ นายน้อยฮาริยะ ๓ นายหมุ ๔ นายอินทร์ ๕ นางยอกเวอน
๖ นางสุพรรณ ๗ นางเยอแก้ว รวมชาย ๔ หญิง ๓ เท่านั้น

นายทนมมาบุตรพระยาเชียงใหม่ข้างเผือก มียุทธิหญิงคือ ๑ นาย
น้อยคำมูล ๒ นางเขยจ้อม รวม ๒ คนเท่านั้น

ว่าทวยวงศ์ตระกูลบุตรหลานเหลนพระยาสุทธระภาไชยสงคราม
(ทัพช้าง) ผู้ครองเมืองนครลำปาง มีลูกขลุ่ยกันมาดังนี้

ยังทางเกษวทองฝ้ายเขยสระไถ่ทางเมืองคือ นายเทพวงษ์มยุทธิชาย
เจ้าฟ้าเมืองเขยงตง มาเป็นบุตรเขยพระยาเชียงใหม่คำสน นายขนาน
พรหมไปเป็นบุตรเขยพระยาเมืองจระ นายขนานขัตติ ไปเป็นเขยเจ้า
เมืองเหล็ก นายขนานภูมินทร์ เป็นเขยเจ้าชายสามชายเณรหน่อคำ
นางสุวรรณกัญญาภรรยานายขนานพรหม เป็นบุตรเจ้าเมืองเหล็ก นาง

คำแครงภรรยา นายขนานชื่น เป็นบุตรเจ้าแสนเมือง นายน้อยแสงเป็น
เชยพระยาสุริยเมือของของ นายขนานบุญมา นายขนานชื่นเป็นเชย
เจ้าเมืองเชียงทอง

บัดนี้พระกลีบเกล้าเวียงเมืองนครลำปางสืบทอดไป เมือพระยาสุ
ธระภญาไชยสงคราม (ทิพช้าง) ถึงอนิจกรรมแล้ว ฝ่ายท้าวเดินทาง
ซึ่งเป็นบุตรพ่อเมืองนครคนเก่าอันหนีไปอยู่ประเทศุณานั้น กลับยกกำลังมา
ปล้นแย่งชิงเมืองนครลำปางนายชายแก้ว นายพ่อเรือนบุตรพระยา
สุธระภญาไชยสงครามสู้รบกันที่ทางกำลังท้าวเดินทางมิได้ ก็อพยพ
ครอบครัวหนีไปอยู่เมืองแพว ต้องสมประชุมพลไท้พ่อสมควรรแล้ว
ก็ยกกลีบมารบกับท้าวเดินทางออก ครองนายพ่อเรือนน้องนายชายแก้ว
ถูกยี่นตายในที่รบ แต่นายชายแก้วหนีไปเข้าหาพระม่าฯ ส่งไปกรุง
อึ้งวะ พระเจ้าอึ้งวะให้เกณฑ์กำลังหัวเมืองฝ่ายเหนือให้ ไ้ชุกแม่ทัพ
ยกมาพาคือนายชายแก้วมาทวย กองทัพพม่าเข้าตีเมืองนครลำปาง
ได้ ทัพท้าวเดินทางฆ่าเสีย แล้วพระเจ้าอึ้งวะตั้งให้นายชายแก้ว
เป็นเจ้าฟ้าชายแก้ว ครองเมืองนครลำปาง ในเมื่อจุลศักราช ๑๓๒๖
ข้าราชการออก แล้ว ไ้ชุกแม่ทัพพม่าจึงให้นายขนานกาวิละกับนายกองทิพ
บุตรเจ้าฟ้าชายแก้ว คมพลลาออกจากเมืองนครลำปางเข้าสมทบกองทัพ
พม่า ยกไปตีเมืองเวียงจันทน์ ไ้ชุกแม่ทัพพม่าแลได้ อิศาเจ้า
เวียงจันทน์ ซึ่งเรียกว่านางสามผิวส่งไปถวายพระเจ้าอึ้งวะ แต่นั้นมา
เมืองนครลำปางก็ตกเป็นเมืองขึ้นพระม่ากรุงอึ้งวะ

ลศักราช ๓๓๑๗ ปรกาสาปัตตก พระเมืองไชยเมืองลำพูนไชย
 ลึงสมกำลังไท ยกไปรบพระมาโยอภัยคามนิยงเมืองเชียงใหม่ โย
 อภัยคามินิสู้ไม่ได้ ก็แตกหนีทั้งเมืองเชียงใหม่พาเอาเจ้าฟ้าชายแก้ว
 เจ้าเมืองนครลำปางไปกรุงอังวะด้วย

พระเจ้าองวะทรงตรัสให้อะแซ่วนักเป็นแม่ทัพออกพลแสนหนึ่ง ยก
 ไปปราบลานนาไทยประเทศ ให้โยอภัยคามินเจ้าเมืองเชียงใหม่กับ
 ฟาชายแก้วเจ้าเมืองนครลำปางเข้ากองทัพกลับไปด้วย

ในยุ่นั้น กาวพระพุกหิศบตี เข้าในดวงพระจันทร์ อะแซ่วนัก
 ยกกองทัพมาปราบทิดไศลานนาไทยประเทศ แล้วจึงให้โยอภัยคามิน
 ยู่รักษาเมืองเชียงใหม่ตั้งเก่า แล้วให้ลิหะทะยกทางไปตรวจเมือง
 เชียงแสน แลตั้งไชเงยวไลคำทั้งหลายอยู่รั้วหัวเมืองต่าง ๆ แล้วจึง
 แล้ว ๆ ก็เลิกกองทัพกลับไปกรุงอังวะ

ลศักราช ๓๓๒๘ บังอฮูตัก เมืองลำพูนตีตกบฏ โยอภัยคา
 มินกยเลขุโย ยกกองทัพไปตีไค้เมืองลำพูนไชย ในวันขึ้นสิบห้าค่ำ
 เดือนสาม

อนึ่งทางเมืองเชียงแสนนั้น ลิหะทะยกทาง เจ้าเมืองเชียงแสน
 ทำความผิด มีตราให้หาตัวกลับไปเมืองอังวะ ให้จับกายยานแทงจอ
 ระยะเวลาอยู่รักษาเมืองเชียงแสน

ในยุ่นั้น พระมาแต่่งกองทัพสี่ไช้สี่กอง ไปเจียกคือไช้สุพลาเป็น
 แม่ทัพยกไปตีกรุงเทพพระมหานครอยุธยา

ฝ่ายพระมาซึ่งรักษาเมืองต่าง ๆ ในลานนาไทยทุกตำบล ก็กระทำ
 ราชการคึกคักเข้มแข็งต่าง ๆ แก่ราษฎรพลเมืองได้รับ ความเกิดร้อนสาหัส
 ทั่วไปทุกแห่งทุกตำบล บ้างก็พากันอพยพหลบภัยอยู่ในป่าในถ้ำ

บางพวกก็สองสามคุ่มกันเป็นกองโจรหลายหมู่หลายกอง ต่่วงรบราฆ่า
 ฟันชิงกันแลกัน เพราะอำมาตย์เมืองท่าผู้เป็นใหญ่เป็นประธานมิได้

ฝ่ายพระยาจันทรถนของหลวง ชื่นทนพระมาไปอยู่เมืองลาวล้านช้าง
 แต่ก่อนนั้นสิ่งสมใจกำลังมากแล้ว ครั้นทราบข่าวว่าพระมายกไปจาก
 เมืองนครลำปางแล้ว พระยาจันทรถนก็กำสรวลชอกมา โจมตีบ้าน

หัวเลื้อย คอนไฟ บ้านก้อม ทวาดศรธนูระเบิดทรัพย์สิ่งของกลับไป
 เมืองลาว ตัดถนนมาตัดกายสรวลวงศเมืองเกิน ก็แสนสุขทอนระแ
 มงคองจอ นายน้อยชมนนุกุ ยกกองทัพขึ้นมาจะตีเมืองนครลำปางมา
 ถึงตำบลสบป่า (ป่าห้วยแม่ปราง) ยิ่งทางอกวันหนึ่งจะถึงเมือง

นครลำปาง เจ้าฟ้าหลวงไชยแก้วเจ้าเมืองนครลำปางทราบข่าว จึง
 เกณฑ์กำลังไทย เงี้ยว พระมา ให้เจ้ากาวิละผู้บุตร เป็นนายทัพยกไปถึง

ตำบลสบป่าเวลากลางงาย (ประมาณ ๓ โมงเช้า) เจ้ากาวิละขับพลเข้า
 ต่อมกองทัพชาวเขมรไว้สามพันคนแต่บ้านริมลำน้ำแม่วั้ง กองทัพทั้ง

สองฝ่ายได้สู้รบกันเป็นสามารด ฝ่ายข้างรุกทัพชวเย แสนสุทอนระ
 แมงคองจอ นายน้อยชมนนุกุ ต้านทานกำลังฝ่ายเจ้ากาวิละมิได้ ก็แตก

กระจัดกระจายพ่ายหนีไปทางเมืองสอง เจ้ากาวิละก็เลิกทัพกลับเมือง
 ลำปาง

ศักราช ๑๑๒๘ ขุนนพศิกเขื่อนสถ กษัตริย์ฝ่ายเหนือยกมา
ตีกรุงอังวะ มาถึงค่ายตอขลุ้งแล้วก็เลิกตอขลุ้งไป

ศักราช ๑๑๓๑ ขั้วตอเขตก ขั้วอภัยคามินี่เจ้าเมืองเชียงใหม่
ป่วยถึงแก่กรรม พระเจ้าอังวะจึงให้แมงเมงคามินี่คือ ขั้วมยุ่ง่วนลาว
เรียกว่า ขั้วหัวขาวมาเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ครั้นนั้นมีชาวทัพอังวะ
ยกมาตีกรุงอังวะ มีตราบมาเกณฑ์พลหัวเมืองทั้งปวง ไปเข้ากองทัพ
พระม้าวคอบขลุ้งกองทัพขั้ว ชาวล้านนาเชียงใหม่ต้องเกณฑ์ไปตั้งเมือง
พระม้าวคอบแต่ก่อนย้ายขั้วจนถึงเขื่อนทกขลุ้ง ทัพขั้วก็หายกลับมาไม่
พระม้าวจึงปล่อยกองทัพลาวให้กลับคืนมาเมือง

ศักราช ๑๑๓๒ ขลุ้งไทศกวันอาทิตย์คยเขื่อนสถเชิงชั้นสถัก ดาว
ควนหรือทุมเกิดปรากฏในท้องอากาศทิศบูรพา จนถึงวันแรมหกค่ำเดือน
จึงแปรไปปรากฏในเชิงฟ้าทิศทิศ ครั้นถึงเดือนสี่ ทัพกายนัชัยพรหมกับ
ขั้วมยุ่ง่วนผู้รักษาเมืองเชียงใหม่ เกิดวิฤตภัยขึ้นในท่ามกลางเมือง
เชียงใหม่ ทัพกายนัชัยพรหมแพ้ศึกของลาวตายในทิว ในขณะ
ยัศนียาคตกที่ยังปราศ ทกรุงอังวะ และเกิดพายุใหญ่พัดลึกลับยอกเจดีย์
พระเกษธาตุเมืองย่างกุ้งหักลง อนึ่งพระม้ามิตราบมาประกาศหัวเมือง
ทั้งปวง ให้คนผู้ชายสักขาค่า ให้ผู้หญิงชวากหัดต้มจันลาวจากมอย่าง
พระม้าว จึงไต่เป็นธรรมเนียมตั้งคนสักขาล่างหุสยมา

ฝ่ายขั้วสุพลาวตั้งยกกองทัพไปตีกรุงพระนครคืออยุธยา แล้วเลิกทัพ
กลับมายังล้านนาไทยเกณฑ์คนในล้านนาไทยไต่มาถนัดแล้วก็ยกกองทัพ

ไปเมืองล้านช้างผ้าขาวพันนา (คือพันนาร่วมผ้าขาว) อยู่ภายหลัง พระยา
จำบ้านกัษ โข่มยง่วนเจ้าเมืองเชียงใหม่ เกิดวิลาทบาทหมางรบกันขึ้น
กลางเมืองเชียงใหม่ พระยาจำบ้านมีกำลังน้อยไม่สามารถต้านทานได้
ก็พาพรรคพวกหนีไปเข้าหาโข่มยง่วนเจ้าเมืองล้านช้าง

สุคักราช ๑๑๓๓ ยี่ชาลครุคิก เห็นกลวพระอังกาอเข้าในดวงดาว
พระศุกร เมืองเชียงใหม่เกิดอุบายท่วหลายประการ

* ในย่นนพระเจ้าตาก (สิน) เจ้าแผ่นดินกรุงธนบุรี เสด็จกรีธา
ทัพหลวงยกขึ้นมาจะตีเมืองเชียงใหม่ ถึงเมืองนครเชียงใหม่ณวัน
จันทร์เดือนเจ็ด (คือเดือนห้า) ขึ้นสามค่ำ พระยาโกษาเป็นแม่ทัพ
หนามรพลเจ้าพันเข้าตั้งประชิดทางประตูไลแกลง กองทัพพระมาซึ่ง
รักษาเมืองได้สู้รบข้อมกันเมืองเป็นสามารถ อยู่ได้ ๘ วัน ถึงณวัน
อังคารเดือนเจ็ดขึ้นสิบเอ็ดค่ำกองทัพไทยก็เลิกถอยกลับไป

* ตอนนั้นในพระราชพงศาวดารว่าครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
มหาพิไชยฤกษ์ (คือในบัดนี้ในข้างวันเดือนสี่) เสด็จจากนครนาคาทัพหลวง
จากกรุงธนบุรี ไปประทับค่ายเมืองพิไชย จึงมีงไชยเจ้าเมืองแพะ (เห็น
จะเป็นพระเมืองไชย) มาส่งวามักัดไปรดตั้งให้เป็นพระยาศรีสุริยวงศ์ ให้
เกณฑ์เขากระบองทัพด้วย ให้กองทัพหัวเมืองทั้งปวงเป็นกองหน้ายกถ่วง
ไปก่อน แล้วทัพหลวงก็เสด็จโดยสถมารถไปทางกุ่มเหล็กอง ประทับค่าย
มั่นเชิงเขามาพลาตทรงตั้งสัตยาธิฐานขอฝน ๆ ก็ตกในราตรีแล้วดำเนินพล

ฝ่ายไปสุพลาทราบข่าวว่า กองทัพไทยยกมาตีเชียงใหม่
 ก็รีบเลิกทัพกลับจากผ้าขาวพันนา พาพระยาจำบ้านกลับมาเมืองนคร
 เชียงใหม่ตั้งทัพอยู่ณประตูท่าแพ ให้ตรวจเตรียมกองทัพนกและทัพ
 เรือจะยกลงไปรบกองทัพไทย ฝ่ายพระยาจำบ้านเห็นได้ท่วงทีมีโอกาส
 ที่จะตีทกยธูออกจากอำนาจพระม่า จึงใช้คนสนิทลอบไปบอกนายกาวิละ
 ยิงเมืองนครลำปางนายกาวิละก็ลงใจด้วย จึงส่งตอบมาให้พระยา
 จำบ้านคิดการไปชักนำกองทัพไทยขึ้นมาตี นายกาวิละระงัดกาย
 หลัง ครั้นได้สัญญาอาณัติกันเช่นนั้นแล้ว พระยาจำบ้านจึงอุบายเข้า
 ไปขอรับอาสาต่อสู้ ใช้สุพลาท่าน้ำที่จะยกทัพเรือลงไปเมืองไค่นั้น
 ไปโดยลำดับวิถีไปประทับเมืองลำพูน ให้พลกองหน้าเข้าตีค่ายพระม่าซึ่ง
 ตั้งรับนอกเมืองเชียงใหม่แตกถอยเข้าเมือง แล้วยกติดตามล่องเข้าไป ใน
 กำแพงดินชั้นนอก ตั้งค่ายรายล้อมกำแพงชั้นในไว้ ทัพหลวงก็ยกเข้าไป
 ค่ายใหญ่ในกำแพงดิน เข้าปัดในเวดากลางคืนตลอดรุ่งมิได้ ก็ถอย
 ออกมา มีพระราชดำรัสว่าเมืองเชียงใหม่นี้ตั้งคำทำนายอยู่ว่า กษัตริย์องค์
 โดยยกไปที่ครั้งเดียวแล้วมิได้ ค่อยยกไปเป็นสองครั้งจึงจะตีได้ จึงดำรัส
 ให้เลิกทัพหลวงมาก่อน แล้วยกทัพหัวเมืองก็เลิกเดือนตามมา พระม่าคามตี
 ทัพหัวเมืองระลำระล่ายมาประทะทัพหลวง จึงทรงพระแสงดาบไล่ตีชนพล
 ทัพหลวงออกรบพระม่าแตกหนีไป

เป็นแก่งหินผาปรกอบไปด้วยสระและไม้ซึ่งลึกหลักตอก็คขวางทางเรือ
 ไปไม่สะดวก พระยาจำบ้านจะขออาสาเป็นกองล่วงหน้าไปตรวจทาง
 แม่น้ำทางท่าทางให้เป็นที่เรียบรียบก่อนกองทัพเรือจะได้ไปไต่สะดวก ไป
 สุลลาไม่รู้กลก็เห็นชอบ จึงเกณฑ์พลพระม่าและไทยใหญ่ ๗๐ คนกับ
 คนลาว ๕๐ คน มอญให้พระยาจำบ้านล่วงหน้าไปตรวจท่าทาง พระยา
 จำบ้านกับพลพระม่าไทยใหญ่และลาว ล่องเรือไปถึงเมืองชยคหุคพิก
 นอกกลางคืนระโกลรุ่ง พระยาจำบ้านกับพรรคพวกพร้อมใจพร้อมกันลอบ
 แดงพระม่าและไทยใหญ่ ๗๐ คนตายสิ้น เหลือแต่ลาวด้วยกันก็วิ่งล่อง
 ไปยังเมืองกาแพงเพชร เข้าหากองทัพเจ้าพระยาจักรีขอสงวนภักดี
 จึงเจ้าพระยาจักรียกออกไปกราบทูลพระเจ้าตากองค์กองทัพหลวง

ศกตามตอนนั้น ในพระราชพงศาวดารสยามมีว่า ฝ่ายไปสุพรรณรู้ข่าวของ
 ท้ายไทยยกขนมาจรดเมืองเชียงใหม่ จึงให้พระยาจำบ้านและแสนท้าวพระยา
 ลาวทั้งปวงยกกองทัพ ดาวพันหนึ่งเป็นกองหน้าให้ยกตั้งหน้าไปก่อนแล้ว
 ให้ไปมยุ่งวน เจ้าเมืองชยุรักษาเมือง จึงยกทัพพระม่าทัพลาวเข้าพันจะตง
 มาจับทัพไทย ฝ่ายพระยาจำบ้านกับพระยาท้าวเดชะนางเมืองนครด้าปาง
 ซึ่งเป็นกองหน้านั้น เข้ามาหากองทัพเจ้าพระยาจักรี ขอสงวนภักดีเข้า
 ด้วยจะกลับต่อรบพระม่า เจ้าพระยาจักรีจึงบอกตงมาให้กราบทูล แล้ว
 ให้กองทัพพระยาจำบ้านพระยาท้าวเดชะนำทัพขึ้นไป

เจ้าพระยาฯ ตั้งกองทัพเดินทางเมืองลกลองหนึ่ง มีพลห้าพัน
 พระยากำแพงเพชรกับพระสุระเป็นนายกอง พระยากำน่านนำทัพพระยา
 กำแพงเพชรมาทางเมืองล ถึงท่าวังศาลก่อนกองทัพหลวง ทัพยกอง
 ทัพพระมาไซหรือชาวยกมาตั้งรบรบดพันน กองทัพไทยไม่ทันพร้อม
 เปรียงกันก็แตกพ่าย ฝ่ายกองทัพหลวงดำเนินชนมาทางเมืองนคร
 ลำปาง เจ้าพระยาฯ ก็รีบถ่วงมากจนถึงค่ายลพระธาตูลำปาง

ฝ่ายเจ้ากาวิละกับพี่น้องทั้ง ๗ คน ซึ่งอยู่ที่เมืองนครลำปางขลุ่ยยก
 พร้อมใจกันในการที่จะสกัดทัพพระมาไซ จึงทำอุบายแต่งให้เจ้าคำสัมคม
 พลพระมาไซไทยใหญ่และลาวยกไปตั้งรับกองทัพไทย เพื่อจะให้พระมา
 ความสงสัย ยังแต่รักษาตัวศรีขอสู ทัพพระมาไซชวนกันฮยคนอยู่
 รักษาเมืองนครลำปาง ครั้นเวลาค่ำเจ้ากาวิละกับพวกพร้อมใจก็คุมกันเข้า
 แทะพระมาไซรักษาตัวศรีขอสูตาย และฆ่าพระมาไซพวกรักษาตัวศรีขอสูเสีย
 หลายคน พระมาไซที่หนีรอดได้ จึงพากันไปแจ้งความแก่เจ้าคำสัมคม
 เหตุนี้ เจ้าคำสัมคมสั่งพูดแก่ไซว่า เจ้ากาวิละหากเคยเป็นข้าเสียดสี
 ลางคายก็ ลางคายร้ายคงจะไม่ตั้งใจเป็นกบฏถ้าหากว่าเจ้ากาวิละระ
 เป็นกบฏต่อพระมาไซ ข้าทั้งปวงผู้เป็นน้องก็จะไม่เข้าช่วย พระมาไซทั้งหลาย
 ได้ฟังก็มีไต่ปลงใจเชื่อถ้อยคำเจ้าคำสัมคม พอเวลากลางคืนพระมา
 ๓๐๐๐ คน พากันหนีไปเมืองนครเชียงใหม่แจ้งความแก่ไ้มยง่วน
 เจ้าเมืองเชียงใหม่ ตามเหตุการณ์ที่เจ้ากาวิละได้กระทำนั้นทุกประการ
 ไ้มยง่วนจึงให้กุมเอาตัวเจ้าฟ้าชายแก้วยศเจ้ากาวิละซึ่งเวลานั้น ยังอยู่
 ที่เมืองเชียงใหม่ ให้พัน ธนา ภากรทำไว้ณระคุก

ฝ่ายเจ้าคำสม ครั้นทราบว่า พอกพระมาพากันหนีไปแจ้งเหตุการต่อ
 ไ้มยง่วนยังเชียงใหม่ ก็เกรงไ้มยง่วนจะฆ่าบิดาเสีย จึงรีบกลับเข้า
 มาเมืองนครลำปาง จึงสั่งของบรรณาการและมีหนังสือถึงไ้มยง่วน
 เจ้าเมืองเชียงใหม่ฉบับหนึ่งเป็นใจความว่า เจ้ากาวิละเกิดวิวาทฆ่าพัน
 กนชนกกับจกกายศรีขอสุนั้น เพราะเจ้ากาวิละเป็นพิกุลวิค ข้างทั้งหลาย
 พนของทุกคนนี้หาได้ร่วมคิดชำนรู้เห็นเป็นใจช่วยไม่ ขออย่าให้ฆ่าตี
 ทำโทษบิดาข้างทั้งหกคนเลย แล้วแต่งคนทีฉลาดนำไปให้ ไ้มยง่วนยัง
 เมืองเชียงใหม่ ไ้มยง่วนได้รับสิ่งของและทราบความตามหนังสือดัง
 นั้น จึงตรองไว้ ไม่ฆ่าเจ้าฟ้าชายแก้ว แต่ให้เอาตัวจำไว้จะพิจารณา
 เมื่อภายหลัง

ฝ่ายเจ้ากาวิละก็แต่งให้เจ้ากองทัพผู้น้องล่วงหน้าไปเรียกกองทัพไทย
 แล้วตัวเจ้ากาวิละ ก็ขึ้นนำบรรณาการส่งเชียงใหม่อาหารขยกไปค่อนวัย
 กองทัพหลวง แล้วก็นำกองทัพหลวงไปเมืองเชียงใหม่ โดยทางคอกยดิน
 แดงและคอกยขา

ฝ่ายพระยากำแพงเพชรและพระยาทำบ้าน ซึ่งแตกทัพพระมาดชย
 ไปจากท่าวังตาลนั้น ครั้นทราบว่ากองทัพหลวงยกมาถึงแล้ว ก็กลับ
 ยกไปตีทัพพระมาท่าวังตาลอีก ได้สู้รบกับพระมาเป็นสามารด พอกอง
 ทัพเจ้าพระยากรยกไปถึง สั่งให้วางขันธ์ระคมยิงกองทัพมาล้มตาย
 เป็นอันมาก กองทัพพระมาก็ล่าถอยเข้าเมืองเชียงใหม่ กองทัพไทย
 ก็ข้ามน้ำแม่พิงค์ได้ โดยสะดวก

* เจ้ากาวิละมีความรักถึงเจ้าฟ้าชายแก้วผู้ บิดาเกรงว่าพระมหารัชม่า
 เลียบ จึงให้คนฉวยพลของตนแลบไล่ติดตามกองทัพพระมามาไปถึงเมืองเชียงใหม่
 ในเวลากลางคืน ไ้มย่องวนกำลังตกใจที่เลยแตกหนีออกประตู
 ซ้างเผือกไปทางทิศเหนือ เจ้ากาวิละเข้าเมืองเชียงใหม่ได้ นายน้อย
 วิหารและน้อยสมพมิตรชาวเชียงใหม่ ซึ่งอยู่กับพระมามาแจ้งความว่าเจ้า
 ฟาชายแก้วยังมีชีวิตอยู่ในคุก เจ้ากาวิละจึงถอดอศิกากองจากเรือนจำ
 แลวิ่งเข้าไปเฝ้าพระเจ้าตากยังทัพหลวง กองทัพไทยได้เมืองเชียงใหม่
 ในวันอาทิตย์ที่ตยเพญ่เดือนห้าเหนือคือเดือนสามได้ รุศคักราช ๑๑๓๖
 ยมระเมียบลยศึก พระมหากษัตริย์เจ้าทรงตั้งพระยาเจ้าบ้านเป็นพระยา
 วิเชียรปราการเจ้าเมืองเชียงใหม่ ตั้งนายก้อนแก้วผู้หลานเป็นพระยา
 อุปราช เชียงใหม่ ตั้งจัก กาย แดง เป็น พระยา ลำ พูน ตั้ง น้อย

* ความตยนั้น ในพระราชพงศาวดารว่าวันเสาร์เดือนยี่ขึ้นสิบสามค่ำเสด็จ
 ทรงช้างคันพตายกเช่นทองบวรยงค์ ยาสวาทลากรจากค่ายเมืองลำพูนประ
 ทัพรชนค้ายบ่ชคักไกลเมืองเชียงใหม่ ๓๕๐ เส้น แล้วตั้งทัพหลวง
 ประทัพค่ายมั่นรณนาไกลเมือง วันนั้นเจ้าพระยาจักรศค้ายพระมาตยวัน
 ออกนอกเมืองแตกหนีเข้าเมืองสุ่น เจ้าพระยาสุรสีห์ตั้งค่ายตรงประทัก
 แพบตุคัค้ายพระมาแตกทั้งลำค้าย ครวันเพตายามเคษ ไปสู่พตยแลระ ไ้มย่องวน
 เจ้าเมืองเชียงใหม่ พตยกวัหนีออกจกเมืองทางประตูซ้างเผือก ต้านค้าย
 พระยาสวรรคโลก ซึ่งตั้งล้อมยังไม่คตยตเบียดกันตยที่ประตูเมืองเป็น
 ยันมาก

ต่อมาต่อมาของเขื่อนอุบลราชธานี ทั้งนายน้อยโพธิ์ก้อนทองเป็นพระยา
สุรวงศ์ให้ยู่รักษาขอบขันธสีมาสืบไป แล้วก็เสด็จรักษาทัพหลวง
กลับโดยทางเมืองนครลำปาง ประทับนมัสการพระธาตุลำปางหลวง

* ฝ่ายเจ้ากาวิละพาพระยาศรีนครมาถางเมืองนครลำปาง แล้วก็นำพา
น้องชายทั้งหกคนไปเฝ้า ถวายตัวเป็นข้าพระมหากษัตริย์เจียงลำปาง
หลวง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้ากาวิละเป็นเจ้าเมืองนครลำปาง
ตั้งเจ้าชรรวมตั้งกาน้องทั้งสามเป็นอุปราชนครลำปาง แล้วก็เสด็จพยุห
ยาตราทัพหลวงจากลำปางไปโดยทางเมืองเถิน ฝ่ายเจ้าพระยาสุรสีห์
มีจิตต์ประวิพัตถ์ในนางศรีอะโนชาน้องเจ้ากาวิละ จึงใช้ขุนนางผู้ฉลาด
มากกล่าวลุ่มขอร้องเจ้าฟ้าชายแก้ว ๆ และเจ้าพี่น้องเจ็ดคนก็พร้อมใจกันนำ
นางศรีอะโนชานอกให้แก่เจ้าพระยาสุรสีห์ แล้วเจ้าพระยาสุรสีห์ก็ยกทัพ
กลับไปทางเมืองสวรรคโลก

* ในตอนนั้น มีคำถามพระราชพงศาวดารว่า เมื่อได้เมืองเชียงใหม่ครั้ง
นั้นได้ บันใหญ่บันน้อย ๒๓๓๐ บอก อัง ๓๒ คู่ม้า ๒๐๐ ม้า ไทย
มขญ ๕๐๐ ครวชาวสุวรรณโคต ๕๐๐ เกษ วันพุธแรม ๒ ค่ำเดือนยี่
เวลาเช้าเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพุทธสิหิงค์ แดะทอดพระ
เนตรเรือน ไ้มยง่วนเจ้าเมือง วันพฤหัสบดีแรม ๓ ค่ำ เดือนยี่ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระยาจำบ้านเป็นพระยาวิเชียรปราการ ให้ถ้ออาณา
สิทธิ์ครองเมืองเชียงใหม่ ให้พระยาฉ่างผู้หลานเป็นพระยาอุปราช
น้อย โพธิ์เป็นพระยาราชวงศ์ ให้พระยา ลำพูน เป็นพระยาไฉยวงศ์
ถ้อ อาณาสิทธิ์ ครองเมือง ตามเดิม น้อย ต่อมา คือ ผู้น้องเป็นพระยา
อุปราช ให้พระยา กาวิละ ถ้อ อาณาสิทธิ์ ครอง เมือง นคร ลำปาง

ฝ่ายข้างกรุงศรีอยุธยา ครั้นพระเจ้าอู่ทองได้ทรงทราบข่าวว่ากองทัพ
 ไทยยกไปตีเมืองนครเชียงใหม่ พระเจ้าอู่ทองจึงให้ โย่หลวงคำคุณีพล
 แลนหนึ่งยกไปตีกรุงเทพ ๑ ทางทำดินแดงตั้งประชุมทัพอยู่ที่ค่าย
 แม่สลิก และให้ฮ่อแว่นกัถอพลห้าหมื่นยกมาทางแม่ละเลิงเข้าตี
 เมืองระแหงกำแพงเพชรสวรรคโลกแตกแล้วยกเข้าล้อมเมืองพิษณุโลก
 ไว้ เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์สู้รบป้องกันเมืองพิษณุโลกไว้ได้
 ถึง ๕ เดือน

ฝ่ายโย่หัวขาวซึ่งแตกหนีจากเมืองเชียงใหม่ไปได้ ๓ เดือนก็ย
 ๕ วนกัถสยยกกรพลหมื่นหนึ่งมาล้อมเมืองเชียงใหม่วันอังคารเดือนเจ็ด
 (คือเดือนห้า) แรมสี่ค่ำจุลศักราช ๓๑๓๗ ยี่มถแมสปีตศก พระยา

คำโสมผู้หนึ่งเป็นพระยาอุปราช น้อยธรรมเนียมอีกคนหนึ่งเป็นพระยา
 ราชวงศ์ ยี่มถแมส ๕ คนชื่อคำทิพพมุตาคำพันบุญ มาให้เป็นผู้ช่วยราชการ
 พระราชทานเครื่องยศตามถาบันศักดิ์ ไปรบให้เจ้าพระยาจักรีช่วยด้วยจัด
 แฉงบ้านเมือง วัน ๖ แรม ๕ ค่ำเดือนยี่ถึงตีจตุราเนินทัพหลุดจากเชียงใหม่
 มาประทัมแรมเมืองต่ำปาง นมัสการตาพระมหาธาตุ ถวายบริวาร ๑๗ คน
 เป็นชกไว้ปฏิบัติพระมหาธาตุ ฝ่ายเจ้าพระยาจักรีแต่งตั้งให้อุปราชเมืองเชียงใหม่
 เมืองนครต่ำปางกับขุนนางไทยไปว่ากล่าวเกลี้ยกล่อมพระยาน่าน ๆ ขอมเข้า
 สยามก็กัถขอเป็นข้าขอบขัณฑ์มา พอมีตราให้หาของทัพกลับ เจ้าพระยา
 จักรีและท้าวจักรยาทั้งเมืองก็ยกทัพกลับตามตราให้หาสนั้น

จำบ้านเจ้าเมืองเชียงใหม่มีกำลัง ๓๕๐๐ คนสู้รบพระมหารัทธิกาเมืองไว้และ
 ขอกซื้อราชการทัพไปเพกรุงเทพ ฯ ฝ่ายเจ้ากาวิละเจ้าเมืองนครลำปาง
 มีกำลังพันคนยกมาช่วยพระยาจำบ้านสู้รบพระมาเป็นสามารจ กองทัพ
 พระมาเข้าตีหักเอาหลายครั้งหาได้ ไม่ก็ตั้งล้อมไว้ ไพร่พลฝ่ายข้าง
 พระยาจำบ้านและพระยาภาวดีระหมคนสระเชียงอาหาร ก็คิดกันจับพระมา
 มาฆ่ากินเป็นอาหาร พระมาตั้งล้อมอยู่นานถึง ๘ เดือน วันเดือนยี่
 แรมสี่ค่ำกองทัพไทยจึงไปถึงเข้าตีทัพพระมาแตกพ่ายไปแล้วกองทัพไทย
 ก็กลับคืน

ยามนั้นเมืองเชียงใหม่หมคนสระเชียงอาหารพลเมืองก็แตกฉาน
 พากันไปสู้ศึกต่าง ๆ ส่วนตัวพระยาจำบ้านก็อยู่ระชาชน้ำหลานพา
 ครอบครัวไปอาศัยอยู่เมืองนครลำปาง พอหายอดโรยแล้วก็กลับมา
 ตั้งอยู่ที่วังพร้าว ภายหลังจึงกลับขึ้นมาตั้งเมืองเชียงใหม่ ยามนั้น
 เมืองเชียงใหม่ร้างเป็นป่ารกชอก เต็มไปด้วยต้นไม้เครือเขาเถาวัลย์
 เป็นที่อาศัยแห่งหมู่สัตว์ป่า เพราะเหตุว่ามีคนน้อยรายกันอยู่ห่าง ๆ

ในตอนนั้น มีขยคตามตามในพระราชพงศาวดารว่าฝ่ายกองทัพ
 ไปสู้พด ไบ่มยู่จนยกมาจากเมืองเชียงแสนเข้าตีตเมืองเชียงใหม่ พอ
 กองทัพเจ้าพระยาจากเจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปถึง ทัพพระมาก็แตกถอยไป
 เจ้าพระยาทั้งสองจะยกกองทัพตามไปตีเมืองเชียงแสน พอมีหนังสือบอก
 ขึ้นไปว่าพระมายกกองทัพใหญ่มาทางเมืองตาก เจ้าพระยาทั้งสองก็รับถอย
 ทัพกลับมา

พอว่างแต่ริมชายคาเรือนกับหันทางเที่ยวไปมาหากัน เหตุว่าไม่มี
 กำลั้งและโอกาสที่ระแผนัวทางใต้ ยามนั้นยังมีคนผู้หนึ่งได้ถูกเสือ ไคว้ง
 สองตัวนำมาถวายพระยาเจ้าบ้านเจ้าเมือง ๆ ให้ทำคอกขังไว้ ครั้นถึง
 ยามเที่ยงคนแม่เสือก็มาเฝ้าร้องกตกก็ร้องอยู่กลางเวียง พงเป็นสำเนียง
 ท้าคนว่า “พระยาข้างอยู่ทางเหนือ พระยาเสืออยู่ทางใต้ ไคว้เอาลูก
 ทุไปไว้ ให้ปล่อยันเสีย ครั้นข่อยปล่อยลูกรักแห่งกษัตราจะกินลำดับ
 ลงมาเป็นถ้อยจะกินให้หมกทั้งกุมพลวงกุ่มน้อย ทั้งหญิงชาย ใหญ่น้อย
 นวนแม่นวนางนวกกลางนวกช้อยฝ้ามือนวนนวนน้อย จะกินทั้งเครือของสร้อย
 สว่างลัย” นิมิตนี้เป็นขัญหาไค้แก่เจ้าเจ็ดคนพี่น้อง คือเจ้ากาวิละ
 เป็นพระยาข้างอยู่เหนือ เจ้าพระยาสุรสีห์เป็นพระยาเสืออยู่ข้างใต้จะได้
 ปรากฏพิพมณษย์มากที่สุดกว่าผู้อื่น ในยุคนั้น

ฝ่ายพระยาเจ้าบ้านอยู่เมืองเชียงใหม่มีนานเท่าไค้ก็เลิกถอยกลับ

ไปตั้งอยู่ตำบลวังพร้าวตั้งเก่า

ถึงแต่ข่มมะเมียฉอศกคักกราช ๑๓๓๖ มาจนถึงข่มมะแมสยัคคก

คักกราช ๑๓๓๗ พระยาเจ้าบ้านเตรียมการที่จะยกกองทัพไปตีพระม้ายัง

เมืองเชียงใหม่ พอยกกองทัพขึ้นไปถึงตำบลแม่ขัวแกง (สะพานแดง)

ก็ไค้ทราษข่าวว่าพระม่าและทอโยถือพลเก่าทมนเก่าพนยกมาถึงเมือง

เชียงใหม่ พระยาเจ้าบ้านก็ยกกลับมารบกับพระม่าที่ตำบลสันตระวาน

กำลั้งวีพลของพระยาเจ้าบ้านมีน้อยมีอาท้านทานกองทัพใหญ่ไค้ พระยา

เจ้าบ้านก็ลาถอยลงไปจนถึงเมืองระแหง โย้และทอโยก็ยกกองทัพไป

คิดเมืองนครลำปาง เจ้าเจ็ดตนพี่น้องมีพระยาแก้วละเป็นต้น ได้สู้รบกับ
 พระมาเป็นสามารถ กองทัพหน้าพระมามีพลเจ็ดพันคนแย่งเป็นเจ็ด
 โยเจ็ดกอง มีพลสามพันได้คร้อยคนไต่รบสู้กันอยู่ถึงเจ็ดวัน เห็นเหลือ
 กำลังแล้วจึงได้ตั้งเมืองนครลำปางเสีย พวกนั้นหนีไปเมืองสวรรคโลก
 ครั้นกองทัพพระมาถอยไปแล้ว พระยาจำข้านจึงให้อุปราชาก่อนแก้ว
 ผู้หลานกลับขึ้นไปตั้งวังพร้าวก่อน ให้รวบรวมเสบียงอาหารกับชาวสระ
 ชาวค้อยไว้ท่าก แล้วพระยาจำข้านจึงยกตามมาจากภายหลัง ครั้นนั้น
 พระยาอุปราชาก่อนแก้วกับชาวสระเชียงไว ไต่มาหาแห่งขึ้นเรือจวน
 ให้พระยาจำข้านไม่ พระยาจำข้านชกใจ จึงฆ่าอุปราชาก่อนแก้ว
 ผู้หลานเสีย

สุคักราช ๓๓๓๗ บัวยอกอัฐศก ท้าวพญาศิขยก็เข้าไปในทองเกือน
 เมืองอังวะฝนแล้งเข้าแพงนัก เจ้าเจ็ดตนพี่น้องกับเจ้าฟ้าชายแก้วผู้เป็น
 บิดาพากันกลับจากเมืองสวรรคโลก ขนมาตั้งอยู่เมืองนครลำปาง
 ตั้งถ้ำ ในพระถ้ำนพศกสุคักราช ๓๓๓๗ ในชั้นพระยาจำข้านหนี
 จากวังพร้าวลงไปตั้งอยู่หนองหลวง ที่ตำบลหนองหลวงนั้นมีคันสวน
 คันหนึ่ง แยกหน่อเป็นเจ็ดหน่อล้อมกอถายบน พระยาจำข้านจึงนิมนต์
 พระสงฆ์เข้ามาเจริญพระพุทธมนต์แล้วให้ตัดคันสวนคันนั้นเสีย

สุคักราช ๓๓๕๐ บัวยอกอัฐศก พระยาจำข้านย้ายจากหนอง
 หลวงไปตั้งอยู่เมืองลำพูนแล้วส่งไปกรุงเทพฯ ถึงสุคักราช ๓๓๕๓ บัวยอก
 อัฐศก นางบุญโถมผู้ภรรยาส่งไปตามหาพระยาจำข้านณกรุงเทพฯ

แล้วพากันกลับมาเมืองลำพูนถึงเก่า ครั้นนฤกรมการของพระยาจำข้าน
ชื่อพระยาไชย พระยาพานพากันหนีขึ้นไปเมืองเหนือ ยิ่งแต่พระยา
สำราญกับพระยาอำมาตย์คชไพโรพลเมืองก่งหน่ง พระยาจำข้านขึ้นมาก
ถึงเมืองลำพูนแล้วอยู่มีนานเท่าใดก็ยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่
สยกก ไต่แต่เมืองเขลางค์ใหม่มีคนและสิ่งของก็เล็กทัพกลับคืนมา

อยู่มีนานเท่าใดพระยาชายเมืองเชียงใหม่และเชียงใหม่ ยกกองทัพ
ทัพมาหลอนตีเมืองลำพูนแตกจับได้พระไชยไปมาก ที่หนีเข้าศึกเข้าป่าไ
ก็มาก

ฝ่ายพระยาจำข้านรวบรวมกำลังไต่ข้างใต้กัน อพยพลงไปตั้งอยู่ตำบล
วังสะแกงปากน้ำแม่ส

อนึ่งในรัชสมัยพุทธศักราช ๓๑๕๐ นั้น พระเจ้าแผ่นดินกรุงธน
บุรีให้เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์เป็นแม่ทัพตีพลเป็นอันมาก
ยกไปปราบปรามมณฑลประเทศ กองทัพไทยตีได้เมืองหนองบัวหล่มภู
แล้วไปตีได้เมืองเวียงจันทน์พันพร้าวในยุคนั้นเองศักราช ๓๑๕๓
เจ้าพระยาแม่ทัพทั้งสองไต่แต่งกองข้าหลวง ๓๐๐ คนให้มาตรวจราชการ
ทางเมืองน่านเมืองแพร่ตลอดมาจนถึงเมืองนครลำปาง ข้าหลวงไทยหมื่น
เทืองท่า ไทรกรวมแย่งชิงสิ่งของราษฎรและบุตรภรรยาราษฎรชาว
บ้านไปทำอนาจารต่าง ๆ ราษฎรไทยเกิดความเดือดร้อนพากันร้องทุกข์ต่อ
พระยาภาวดีเจ้าเมืองนครลำปาง พระยาภาวดีช้ำใจก็ยกพวกไปไล่
แทงข้าหลวงไทยหมื่นนั้นยังทำยลวังเกิงล้มตายเป็นอันมาก ที่หนีรอดได้

ข้างก็ได้ตลอดกลับไปเมืองไค้ อยู่มีนานเท่าใดพระเจ้าแผ่นดินกรุงธนบุรี
 ให้มีตราหาตัวพระยาภาววิไลลงไปกรุงเทพ ฯ พระยาภาววิไลไค้ทำผิด
 ไวแล้วเกรงจะต้องโทษก็ซัดตราเลียบหาไปไค้ แต่มีตรามาให้หาถึง
 สามครั้งก็ไปไค้ ก็จะทำราชการแก่ โทษที่ไค้ทำผิด จึงยกกองทัพ
 ไปตีเมืองลยเมืองเทิงไค้ผู้คนทวอยครวญเป็นอันมากแล้ว พระยาภาววิไล
 กับพระยาจำบ้านจึงลงไปเผ่าทุลละของอดีตพระยาทณกรกรุงธนบุรี แจ้งข้อ
 ราชการที่ผิดและถวายครวญเรียนนั้น พระเจ้าแผ่นดินมีพระโองการ
 พิพากษาโทษพระยาภาววิไล ข้อที่ทำการร้ายช้าหลงและซัดท้อตตรา
 พิพากษาโทษพระยาจำบ้าน ข้อที่ฆ่าอุปราชาก่อนแก่ผู้หลานให้ตั้ง
 พระราชอาชญาเข็มนหลังพระยาจำบ้านและพระยาภาววิไลคนละ ๓๐๐ ที
 แล้วให้ยกทัพไปตีพระยาภาววิไลเสียทั้งสองข้างข้อที่ซัดท้อตตราให้หาไม่มา
 นั้น แล้วเขาก็จำครวญไว้ตทุก ภายหลังพระยาภาววิไลร้องขออาสา
 ราชการที่เมืองเชียงแสนแก่ โทษ พระเจ้าแผ่นดินทรงพระกรุณาโปรด
 พระราชทานโทษถอดจากคุก ให้ตั้งอยู่ในตานาศักดิ์ก็กลับไปทำ
 ราชการตามเดิม แต่พระยาจำบ้านนั้นทรงแคลงอยู่ไม่วางพระทัยจึง
 มีให้พันโท

ฝ่ายพระยาภาววิไลพันโทแล้วกลับไปขึ้นใจถึงเมืองนครลำปางก็
 เกณฑ์พลกำลังพร้อมใจไค้ ๓๐๐ คนยกขึ้นไปเมืองเชียงแสน ยามนั้น
 เป็นเวลาซัดสนด้วยสะเกษอาหาร โพร่พลมีข้าวสารสะเกษแต่คนละ
 สามแตรอง คมกั้นแต่นำชาวคัมมอลนอย ๆ แต่พอขงชวิตให้เขียนไป

แท้ โดยความ ออกสำหระและ ความแกลวักถัก สามารถของ พระยา ก้าวิเระ
ก็ตได้เมือง เชียงแสน โดยสะดวก ก็กวระหลายเป็นอันมาก ก็เลิกทัพ
กลับคืนมาเมือง นครลำปาง

ฝ่ายพระยาทำบ้านซึ่งเป็น ไทษกยังเวรจำอยู่ณกรุงธนบุรีนั้นช่วยลง
ก็ถึงแก่กรรมในเรือนจำ

สุโขทัย ๒๓๕๓ บดินทรวิเศก พระยา ก้าวิเระเจ้าเมือง นครลำปาง
เมื่อเลิกทัพกลับจากเมือง เชียงแสนมาถึงเมือง นครลำปางแล้ว พัก
กำลังไพร่พลพอหายอิทโรยแล้วจะลงไปกรุงเทพ ฯ ก็พอได้ทราบข่าว
ข้างกรุงเทพ ฯ ว่าพระ เจ้าตากเสียบพระ จริตชนนางหัวเมือง ขั้วหัวออก
เสียบจากราชสมบัติ อ้ามาศบร์ราชบุตรทั้งปวงพร้อมกันอันอนุเชิญเชิญสมเด็จ
เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ฯ ขึ้นเถลิงราชสมบัติปราบดาภิเศกเป็น
ปฐมบรมกษัตริย์ผลัดพระวงศ์ใหม่ พระยา ก้าวิเระก็พาเจ้านายพี่น้อง
ทั้งปวงล่องลงไปกรุงเทพมหานคร เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวาย
สิ่งของและกวระหลาย ซึ่งก็ได้อาจมาจากเมือง เชียงแสนและถวายยังกรมทูล
ขั้วราชการทั้งปวง สมเด็จเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณา โปรดเป็นอันมาก
จึงพระราชทาน ให้เลื่อนยศพระยา ก้าวิเระขึ้น เป็นพระยา วชิระปรากรมเจ้า
เมือง นครเชียงใหม่ พระราชทาน เกรียงยศอย่างเจ้าประเทศราช ตั้ง
เจ้าอรรมลิ่งกาน้องที่สามเป็นพระยาชปรากรมเมืองเชียงใหม่ ตั้งเจ้าคำสม
น้องที่สองเป็นพระยานครลำปาง ตั้งเจ้าทองทิพน้องที่สี่เป็นอุปราชเมือง
นครลำปาง ตั้งเจ้าหมุ่ล้าน้องที่ห้าเป็นพระยาราชาวงศ์เมือง นครลำปาง

ตั้งเจ้าคำพันเป็นพระยาบริรักษ์หัวเมืองแก้ว พระราชทานเครื่องอุปโภค

บริภัณฑ์ โดยลำดับตามสมควรแก่ตำแหน่งผู้ใหญ่ผู้น้อย

พระยาวชิรปราการกวีตะกัษณ์องทั้งปวงพักอยู่กรุงเทพฯ ฯ พอ

สมควรแล้ว ถึงเมืองสามคคกรภายถวายบังคมลาพากันกลับขึ้นไป

บ้านเมือง ฯ

บริเฉทที่ ๒๓

ว่าด้วยเชียงใหม่ระดมพลเมือง

สุคักราช ๓๓๕๔ ปีชาลงจตุวาศก พระยาภาววิระกลับจากกรุงเทพฯ
ขึ้นมาถึงเมืองลำปางแล้วก็รวบรวมพลกำลังข้าวไพร่ได้สามร้อยคน ยก
จากเมืองนครลำปางไปตั้งณค่ายหลวงสระแดงปากน้ำแม่ส ที่พระยาจำ
บ้านเคยไปตั้งอยู่ก่อนนั้น รวบรวมพลกำลังคนในที่นั้นได้ อีกสองร้อย
คนรวมเข้ากันเป็นห้าร้อยคน ก็พาครอบครัวพวเขาตั้งอยู่ณเวียงข้าข้าง
กรวมสองฝั่งปากน้ำแม่ทาฝั่งหนึ่งเรียกว่าข้าข้างนอญ อีกฝั่งหนึ่งเรียกว่า
ข้าข้างหลวง

ยามนั้นลานนาไทยประเทศร่วงโรย โดยเหตุพระมาข้าศึกมาย้าย
ย้อยยย้ายนกลายเป็นข้านากกลายเป็นพงกร้าง เป็นค่าน้างตงเสื่อ
หากำลังไพร่พลเมืองมิได้ จึงพระยาวิระปรากฏการภาววิระกับหมู่ญาติพิ
น้องปองกัน สยเสาะช่องสุมแสวงหาพลกำลังมาตั้งบ้านเมือง ได้
ทราบว่าหมู่โปกหัวแดงทหารของอุปราชากันแก้ว ซึ่งพระยาเชียงใหม่
จำบ้านแม่สื่อนั้น พาคนหนีไปอยู่ทางเมืองปอนเมืองขอม ทำตาดัง
ทำสัดอ ทำสัดแท บ้านแม่ปะผากู (ริมฝั่งแม่น้ำชาลวิน) และเมืองกลาง
(คือเมืองผาปูน)

สุคักราช ๓๓๕๕ ปีเถาะเบ็ญจศก พระยาวิระปรากฏการจึงแต่ง
ให้พระยาสามล้านกับไพร่ ๓๐ คนเอาถั่วขงามสามคี่ ๕๐ ใบไปกำนั้นให้

ข้างทางหัวคาคานายก้านเกรียงข้างแดง เกลียกล่อมให้สวามิภักดิ์แล้ว
พระยาสามล้านกับขุนมิชอคุมไพร่ลอบเข้าไปตีได้บ้านตองไผะเป็นปฐม
ได้ชะเลยมาสู่เมือง

ถึคนั้นพระยาวิชระปรากฏารจึงแต่งหนังสือเป็นคำเกลียกล่อมพา
น้อยหมวกเมืองกลางฉะบือหนึ่งแล้วจึงล้วยงามสามคี่ ๓๐ ไย โสยแพร
ฉนหนึ่ง ไชขุนมิชอคุมไปก้านนั้นและเกลียกล่อมข้างแล่นหลวงข้างหัว
คานเกรียง ฝ่ายปากตะวันตกแม่น้ำคงข้างทางแล่นหลวงยอมสมัคร
แล้วส่งหนังสือไปให้พาน้อยหมวก ๆ ก็ยอมสวามิภักดิ์ ขุนมิชอกนำ
พาพาน้อยหมวกเข้ามาถึงพระยาวิชระปรากฏารยังเมืองข้างข้างครึ่งหนึ่ง

ในศึกราชเค็ยอนั้นพระยาวิชระปรากฏาร แต่งให้นายจันทรราชาผู้
เป็นหลานกับขุนมิชอ คุมกำลังไพร่ยกไปตีบ้านท่าตาฝั่งปาก
ตะวันตกแม่น้ำคง ได้ตัวพ่อเมืองท พ่อเมืองกิติ พ่อเมืองยาน
อาหารนั้นไท กวาคครว้อพยพมาสู่เมือง

แล้วพระยาวิชระปรากฏารก็ละแต่งให้แสนราช โทสู คุมรพลไปตี
ได้บ้านแม่ปะ ได้ คิวแสนขัตติยะหมื่นชมภูกวาคครว้อพยพวรายดู
มาสู่เมือง

ถึคนั้นพระยาวิชระปรากฏารก็ละให้น้อยชีณาขาว น้อยชีณาแก้ว
หมอกศูก ถอหนังสือไปเกลียกล่อม พระยามลาเมืองรวาศ ๆ ก็ยอม
สวามิภักดิ์ คนทั้งสามนั้นก็กลับมาแจ้งข้อราชการแก่พระยาวิชระปรากฏ
การกาวิละ

สุคักราช ๓๓๕๒ ปีมะโรงนักษัตรฉศกวันพุธเดือนสี่ขึ้นสิบห้าค่ำ
พระคาแมงกแม่ทัพพระมาศุมรพลสหมื่นเค็ย ยกมาล้อมเมืองนครลำปาง

พระยาภาววิไลไว้เมืองข้าข้างให้ฟ้าชายแก้วผู้ขี้ตอ กับพระยาอุปราชา
 และนายน้อยจรวมนั้นซึ่งอยู่รักษา ส่วนคนนั้นจักได้กำลังพันคนไปสู่
 รบกับพระมารักษาเมืองนครลำปาง แล้วใช้ให้แสนสุทธะถือหนังสือ
 ขอกษัตริย์ราชการทัพไปกรุงเทพ ฯ ขอกองทัพขึ้นมาช่วย

ฝ่ายกองทัพพระมารักษ์แยกกองทัพไปตีเมืองแพะ เมืองเถิน เมือง
 ตาก พระมารักษ์ได้พระยาแพะ พระยาเถิน พระเชียงเงิน และกวาด
 ต้อนครัวพลเมืองไปเป็นอันมาก

* ฝ่ายฟ้าชายแก้วผู้รักษาเมืองข้าข้างนั้นเห็นว่ากองทัพพระมารักษ์มา
 มากนักเห็นจะรักษาเมืองข้าข้างไว้มิได้ ก็คิดจะถอยลงไปอยู่เมืองสุวรรณค
 โลก ครั้นไปถึงเมืองสุทราบายข่าวว่าพระมารักษ์มาทางระแหงตลอดถึง
 สุวรรณโลก ฟ้าชายแก้วก็กลับคืนมาอยู่เวียงข้าข้างตั้งเก่า กองทัพ
 พระมารักษ์ได้ไปตีเวียงข้าข้างไม่ ฝ่ายพระยาภาววิไลต่อสู้พระมารักษาเมือง

* คอยนี้ ความในพระราชพงศาวดารมีว่า กองทัพระโตะมหาสุริย
 ขุนนายกมาถึงเมืองนครลำปางตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ แล้วให้เนมโยดีห
 สุทธะถือจดหมายพันลงมาทางเมืองสุวรรณค โลก กรมพระราชวังหลังและเจ้า
 พระยามหาเสนาฯ เข้าตีทัพพระมารักษ์แตกไป แล้วเจ้าพระยามหาเสนาฯ และกรม
 ทอดจักษ์เสนาฯ ยกขึ้นไปถึงเมืองนครลำปางระดมตีค่ายพระมารักษ์เข้าจน
 เที่ยงทัพพระมารักษ์แตกถอยหนีไปเมืองเชียงแสน ทัพพระมารักษ์ตั้งล้อม
 เมืองนครลำปางถึงสี่เดือน พระยาภาววิไลมีฝีมือเข้มแข็งสู้รบพระมารักษา
 เมืองไว้ได้

นครลำปาง โดยฝีมือเข้มแข็งสามารถ พระม้ายกเข้าหักหาญหลกย
ครังกหาได้ไม่สู้รบกันมาได้ถึงสองเดือนกบยสิบหกวัน กองทัพ
กรุงเทพ ฯ ชนมาถึงมวพลสามหมื่น ยกเข้าตีทัพพระม้ายกตั้งล้อม
เมืองนครลำปางแตกหนีไป ในวันอังคารเดือนหกแรมหกค่ำ

ครั้นกองทัพพระม้ายกตั้งล้อมเมืองนครลำปางแตกไปแล้ว พระยา
กาวิละจึงเขียนหนังสือมาเร็วดีไป ถึงพระยาอุปราชาผู้เมืองยงเจียงมา
ข้างให้เร่งรีบยกกองทัพไปตีเมืองจวคโดยเร็ว พระยาอุปราชาจึง
หนังสือแล้วก็จัดพลกำลัง ๕๐๐ คน ยกออกจากเมืองย้างข้างไปในวัน
พฤหัสบดีเดือนหกแรมห้าค่ำ ไปตั้งเมืองจวควันแรมสิบสามค่ำใน
เดือนนั้น ขณะนั้นพระยาจวคก็ชิงเกณฑ์เข้ากองทัพพระม้ายกตีเมือง
นครลำปาง กลับไปยังไม่ทันถึงเมืองจวค กองทัพพระยาอุปราชา
เข้าตีเมืองจวค เมืองกา เมืองเหนนไค ก็กวาดครัวอพยพลงมาเสีย
สิ้น ครั้นพระยาจวคกลับไปถึงเห็นแก่เมืองเปลา ก็ติดตามลงมาหา
บุตรภรรยาเลยยอมสวามิภักดิ์ต่อพระยากาวิละขอเมืองย้าง

ครั้นว่างศึกแล้วพระยากาวิละก็พาตัวพระยามลาเจ้าเมืองจวคส่ง
ไปกรุงเทพ ฯ เมื่อทุลลธของอุลัพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้ว
พระยากาวิละกราบบังคมทูลพระกรุณาขอรับพระราชทานครัวลาวชาว
เมืองเดินเมืองระแหง ซึ่งพากันหนีพระม้ายกลงมาอยู่บ้านข้อมกรุงเก่า
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระยากาวิละเขากลับขึ้นไปตั้งเมืองตาก

เมืองเข็ยงทอง เมืองเถินคำมเคิม พระยาภาววิระก็กราชถวายขังคณ
 ลากลับไปรักษาบ้านเมือง

ครั้นพระยาภาววิระไปถึงเมืองย้าข้างแล้ว จึงแต่งพระยาอุปราชา
 นายคำมูล นายวอน คุณไพร่ร้อยเศษขึ้นไปเกลี้ยกล่อมนาขวาเมือง
 เข็ยงแสน เพราะเวลานั้นกองทัพพระม่าเล็กไปจากเมืองเข็ยงแสนหมด
 แล้ว นายวาทย์ปลงใจด้วยจึงได้ตัวพระยาแพร์ พระยาเถิน ซึ่งพระม่า
 จับไปไว้ เมืองเข็ยงแสนนั้น ได้คืนพร้อมทั้งครอบครัวของพระยาแพร์
 พระยาเถิน ให้ส่งส่งหน้ามายังเวียงย้าข้างก่อน แล้วพระยา
 อุปราชให้ นายคำมูล นายวอน น้อยภาววิระไปเกลี้ยกล่อมพระยาเข็ยงตุง
 พระยาเข็ยงตุงกลัวพระม่ามิอาจลงใจด้วย นายคำมูลนายวอนน้อย
 ภาววิระจึงพากันเลยไป เมืองยองเกลี้ยกล่อมพระยาของ ๆ ปลงใจด้วย
 จึงคุมพวกเข้ารบพระม่าซึ่งรักษาเมืองยอง ครั้นไม่ชนะพระม่าพระยา
 เมืองยองกับนายคำมูลนายวอน น้อยภาววิระก็พากันหนีมาทางเมือง
 โทเมืองโฮยมาเมืองหลวงอุคคา ฝ่ายทางเมืองฝางนั้น พระยาสุนทร
 กับพระยาเมืองพร้าว มีสัญญาอาศัตถ์ถึงเมืองเข็ยงราย พระยาเมือง
 ลาก พ่อเมืองอยู่ ท้าวหว่อท้าวแสน ยศพร้อมใจกันเป็นกบฏต่อรบ
 พระม่าทุกบ้านทุกเมือง

สุคตราช ๓๓๔๗ ยมะเมียนพทก พระเจ้าอังวะให้อะแซฮุ่นถักเป็น
 แม่น้ำพุกกกองทัพใหญ่มาทางหัวเมืองฝางเหนือ พระยาสุนทรเมือง

ฝ่าย พระยาเมืองพร้าว พระยาเมืองเขยงราย พระยาเมืองสาค
 พ้อเมืองอยู่ ท้าวท้าวท่าแสนยอก พาศรีวิชัยพหุหนีพระมาเข้าเมือง
 นครลำปาง กองทัพพระมายกตามมาล้อมเมืองนครลำปางไว้ * ฝ่าย

* ความค่อนนี้ ในพระราชพงศาวดารมีความปรากฏแต่ว่า พระยา
 แพร่ผู้ชื่อว่ามังไซ พระมาจับตัวไปได้แต่ครั้งที่พะอะแซวุ่นก็มาตีเมืองพระ
 พิษณุโตกคราก่อนนั้น และครั้งเมื่อสระโตะมหาดีริยะอุจนายกทัพมา
 ตีเมืองนครลำปางและเมืองเหนือทั้งปวง ครึ่งหนึ่งก็ไต่มาจับกองทัพพระมา
 ด้วย ครั้นที่พระมาแตกกลับไปจึงให้อยู่ณเมืองของ พระยาแพร่มิ
 จิตต์ คิดถึงความภักดีในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงเทพฯ ๑ มิได้ยอมเป็นข้า
 พระมา จึงคิดอ่านชักชวนพระยาของขอมเขาด้วยด้วยยกกองทัพไปตีเมือง
 เชียงแสน ฝ่ายอาปรกามณเฑาะเมืองมีไพร่พลน้อยตัวเห็นจะสู้รบรักษา
 เมืองได้มิได้ จึงพาพรรคพวกหนีมาหาพระยาเขยงราย พระยาแพร่พระยา
 ของก๊กคิดตามมานเมืองเขยงราย พระยาเขยงรายก็กลับเข้ากับพระยา
 แพร่พระยาของขอมเป็นชาติต่างด้วยกัน จึงจับตัวอาปรกามณเฑาะเจ้า
 เมืองเชียงแสนส่งให้พระยาแพร่พระยาของ แล้วบอกส่งมายังพระยาท้าว
 เจ้าเมืองนครลำปาง ๆ ก็บอกส่งพระยาแพร่พระยาของ กับท้าวอาปรกา
 มณเฑาะมาถวายณกรุงเทพฯ ๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสั่งของ
 พระองค์ทรงพระโสมนัส ดำรัสให้เอาตัวอาปรกามณเฑาะจำคุกไว้แล้ว พระ
 ราชทานบำเหน็จรางวัลแก่พระยาแพร่พระยาของสมควรแก่ความชอบ แต่
 พระยาแพร่นั้นยังทรงแค้นอยู่จึงพระราชทานเคหะสถานให้อยู่ทำราชการใน

ข้างทางเชียงใหม่หนักอ ทัพพะมา ยักข้ามท่าตางแม่ น้ำคงมาทางเมือง
 ยวมสายหนึ่ง พระยา กาวีละให้ นาย พุทธรังษี คุมไพร่ร้อยห้าสิบคนไป
 รักษาทางเมืองยวม ทัพพะมา มา มากหนักแน่นรบไม่หวาดไหวก็
 ลากถอยมาตั้งรับก็ทำขลยขอพระแวนพักหนึ่ง ครั้นแตกจากขยอพระแวน
 ถอยมาเข้าเวียงป่าซาง พระยาเชียงใหม่แต่งให้พระยาอุปราช พระยา
 บุรีรัตนะกับกองทัพอัวเมือง ๆ ก้านพมแพ้ชร์ เมืองสวรรคโลกยก
 ออกรบทัพพะมาได้สู้รบกันสองวันไม่ชนะก็ถอยมา กองทัพอัว
 ติดตามเข้าตี ล้อมเวียงป่าซางไว้ พระยาเชียงใหม่แต่งการ
 ขอร้องเมืองสุโขทัยพระมา เป็นสามารถ แล้วให้ท้าวแก้วเชษฐภักดี
 ลงไปขอ กองทัพกรุงเทพ ฯ ขึ้นมาช่วย

ครั้น กองทัพไทยยกไปถึงก็เข้ารบพระมาแตกพ่ายไป ใน วัน จันทร์
 เดือนหกเดือน (คือเดือนสี่) แรมหกค่ำ กองทัพไทยตั้งพักอยู่ ๗ วัน
 ก็ยกกลับไป กรุงเทพมหานคร ครั้น พระมาแตกไปแล้ว นายคำมูล
 นายวอน นายน้อย กาวีละ พงกลยมาตั้งเมืองป่าซาง

พระนร แต่พระยา ของนั้น โปรดให้ ขึ้นไปช่วยราชการ พระยา กาวีละ
 ณเมืองนครลำปาง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครองสิริรักษาสมเด็จพระอนุชา
 ชีราชจะให้เสด็จขึ้นไปจัดราชการเมืองเชียงใหม่ให้เขาพระยา กาวีละ เจ้าเมือง
 นารลำปางไปครองเมืองเชียงใหม่ด้วยเป็นคนเข้มแข็งในการสงครามก็พอม
 หนว้ลือบอกเมืองนครลำปางมาว่า จอชของนรชแม่ทัพพะมาซึ่งตั้งอยู่
 ณเมืองฝางจะยกกองทัพมาตีเมืองนครลำปาง กรมพระราชวังจักรวาช
 ถวายบังคมดาเสด็จยาคระทัพไปยังมีเมืองนครลำปาง

ลศักราช ๓๑๕๐ ขวอภัสมีฤทธิศก พระยาเชียงใหม่กาวิละให้
 พระยาขจรรัตน นายพทอวงศ์ นายจันทรราชานายกำมล นายนนทเสน
 นายน้อยกาวิละคุมไพร่ล่าฉกรรจรลของร้อยเศษ ยกไปตีเมืองขุ่น เมือง
 ทองกาย ไท่ฟ้าหน่อคำเมืองขุ่นแลละเสนพ่อเมืองทองกายครอบครว
 ษะเลยมาสู่เมือง แล้วพระยาเชียงใหม่พร้อมด้วยพระยาเมืองนคร
 เมืองแพร์เมืองน่าน ยกกองทัพระดมกันไปรบพระม้ายังเมืองเชียงแสน
 รบไม่ชนะพากันล่าทัพกลับมา แล้วพระยาเชียงใหม่กับพระยานคร
 ล่าปางยกกองทัพไปตีพระม้ายังตั้งอยู่บ้านลองเมืองฝางแตกไป

ลศักราช ๓๑๕๓ ขระกาเอกศกวันพฤหัสบดีเพ็ญเดือนหกพระยา
 เชียงใหม่กับพี่น้องได้ยกทัพยกมาเจดีย์ค้อยสุเทพ

ลศักราช ๓๑๕๒ ขวอโทศกวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ด (คือเดือนห้า)
 แรมสิบสามค่ำ พระยาขจรราชพระยาขจรรัตนระยกทัพพันหนึ่งขึ้นไปรบ
 พระม้ายังมาตั้งอยู่เมืองถ้วน เดินทางสืบหาวันลงฉวันศุกร์เดือนแปด
 (คือเดือนหก) แรมสิบสามค่ำ จึงเข้าตีทัพพระม้ายานแควงศรี ไบ่มวิพล
 สามพี่น้องमारักษาอู่เมืองถ้วนห้วยอกเมืองชายแม่แก่นสู้รบกันอยู่สามวัน
 ยานแควงศรี ไบ่แม่ทัพพระมาถูกยันทายกองทัพพระมาก็แตกกระเจ็ดกระหาย
 ไป แล้วจึงแต่งให้นายจันทรราชานายกาวิละน้อยคุมพลร้อยเศษยกข้ามน้ำ
 แม่คงไปตีไต่บ้านชมจิตฟากตะวันออกน้ำแม่คง (ชาดวิน) แล้วนาย
 จันทรราชาท้าวสทธิ ท้าวขุนมชอคุมกำลังสามร้อยห้าสิบคนขึ้นไปตีบ้าน
 สักค้อย, สอโย, บ้านวังดวังกาส ไต่ทุกตำบลให้ทั่วแสนศิริและทรว
 ษะเลยเป็นอันมากก็กวาดต้อนส่งมาเมืองป่าข้างเชียงใหม่ ครั้นปลาย

ปรางมพระมาชาศกอินมาตงอยู่เมืองท่อนหัวยอก เมืองจายแม่แก่นแตกไป
มีไชยชนะแล้ว พระยาอปราชพระยาบุรีรัตนกษัตริย์นายทัพนายกอง
ก็เลิกทัพกลับมาเมืองป่าช้า

อยู่มีเจ้าพระยาเชียงใหม่กาวิละก็พานายน้อยสภานายน้อยเขาวนระ
บุตรพระยาตาก ลงไปเฝ้าทูลละขอสถิ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
ณกรุงเทพมหานครราชบัลลังคมทูลพระกรุณาขอราชการทางปวงแล้วขอรับ
พระราชทานนายน้อยสภานายน้อยเขาวนระ ให้รั้งราชการณเมืองตาก
พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งนายน้อย
สภานายน้อยพระยาวิเศษชลธิ์ผู้ว่าราชการเมืองตาก ตั้งนายน้อยเขาวนระเป็น
พระยาอินทศิโรผู้ช่วยราชการเมืองตาก ตั้งท้าวชมภูเป็นพระยาจันทยวี
ผู้ว่าราชการเมืองเถิน ครั้นแล้วพระยาเชียงใหม่และพระยาหัวเมือง
ทั้งปวงก็กราบถวายบังคมลาพากันกลับไปรักษาราชการบ้านเมือง

ลุดักราช ๓๓๕๓ ยุกนตรีศก พระยาเชียงใหม่กาวิละพาหมู่ญาติ
วงศ์แสนท้าวพระยาไพร่พล ยกขึ้นไปตั้งณเมืองนพบุรีศรีพงศไชย
เชียงใหม่เป็นปฐม อยู่ไต่เดือนเศษถึงหาได้ไม่ เหตุด้วยคนน้อย
ไม่พชนกันครั้นใหญ่ แลระกร้างมานานเป็นการเหลือกำลังที่จะแผ้ว
ถาง ก็พากันกลับมาอยู่เวียงป่าช้าตั้งเก่า

ในยุกนตรีศกจุลศักราช ๓๓๕๓ นั้น แม่ทัพพระมาชี้อสุระงอนทาง
ไปคุมไพร่พลโยธาสามพันยกมาตั้งอยู่เมืองฝาง จึงพระยาเชียงใหม่
กาวิละกับพระยาบุรีรัตนกษัตริย์เตรียมกำลังไพร่พลได้สองพันห้าร้อย
ถึงณวันพุธเดือนเก้าชนศักราช ๓๓๕๕ ยี่ชวดจัตราศกก็ยกไป

เดินทางสืบแต่บัดนั้นถึงวันเสาร์เดือนเก้าแรมหกค่ำ ไท่รยกับกองทัพพระมา
สรเร่งแกลงไปชิงออกตั้งค่ายรบนอกเมืองแตกถอยเข้าเมือง พังเข้า
ตั้งค่ายประชิดเมืองสู้รบกัน ไท่หนึ่งเดือนกับสิ้นปล้นเอา เมืองฝางมี ไท่
ก็ถอยทัพกลับคืนมา

สุทศักราช ๓๑๕๕ บรมครูเข็ญศึกวันพฤหัสบดี เดือนสาม (คือเดือน
ซ้าย) แรมสิบเอ็งค่ำ พระยาวิชิตปรากฏภาววิไลประมวญพลเสกกลโยธา
ไต่หมันหนั่งสำรวจพล้วยสาคราเวทังป้องยกกองทัพชนไปตีเมืองเชียงแสน
เดินทาง ๓๑ วันรุ่งลงถเขาสอมเมืองเชียงแสนในวันจันทร์เดือนสิบ
ห้าค่ำเข้าปล้นเมืองเชียงแสนหลายครั้งมี ไท่ กิ่งลอมเมืองไว ไท่
เดือนหนึ่งพอขาดสะเบียงก็เลิกทัพถอยกลับมา ณวันพฤหัสบดีเพ็ญ
เดือนหก (คือเดือนสี่) ในศักราชเดี่ยวนั้น

สุทศักราช ๓๑๕๖ บขาลออกศึกวันอังคารเพ็ญเดือนห้า (คือเดือน
สาม) พระยาทั้งสามพี่น้องคือพระยาเชียงใหม่ พระยาอุปราชพระยา
เมืองแก้ว พร้อมกันสร้างวิหารวัดอินทขิล (คือวัดเจตยีสถวงหรือ
กุฎาคารวิหาร) แล้วสร้างปูชนียพระสวามิภักดิ์มาเป็นพระสังฆราชา
ในเมืองเชียงใหม่ และให้แผ้วถางซ่อมแปลงปฏิสังขรณ์อารามเก่าใหม่
ในเมืองครั้งนั้นการตั้งป้อมสำเร็จแล้วมี การฉลองอารามต่าง ๆ และ
สมโภชนครพร้อมกัน เป็นการรื่นเริงเบิกเกริกแก่ประชาชนเมือง
เป็นอันมาก

ในศักราช ๓๑๕๖ บขาลออกศึกนั้น ฝ่ายพระยานครดำปางคำโลม
ช่วยตั้งอัญญากรรม ครองเมืองนครลำปางไว้ ๘ ปี พระยาทสมเท้ง

พระเจ้าอยู่หัวกรุงเทพ ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีตราหาตัว
 พระยาอุปราชกองทัพ พระยาราชวงศ์หมูล้านนายขนานไชยวงศ์ลงไป
 เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งพระยา
 อุปราชกองทัพเป็นพระยานครลำปาง พระยาราชวงศ์หมูล้านเป็นพระยา
 อุปราช นายขนานไชยวงศ์เป็นบุตรพระยานครคำโสมเป็นพระยา
 ราชวงศ์ เมืองนครลำปาง พระราชทานเครื่องยศโดยควรแก่อาณาศักดิ์
 แล้วพระยานครลำปางก็อุปราชราชวงศ์ก็กราบถวายบังคมลากลับไป
 มารักษาราชการเมืองนครลำปาง

ครั้นลุศักราช ๑๑๕๘ ปีมะโรง อัฐศกวันอาทิตย์เดือนหกขึ้นแปดค่ำ
 พระยาเชียงใหม่กำวละก็บัญชาทัพน้องบุตรหลานแสนท้าวพระยา ทั้งปวง
 ก็ยกกริธาพลากรรษาจูงชายหญิงทั้งปวงออกจากเวียงข้าข้างค้อยเคลื่อน
 ศึกไปโดยระยะมรรคาไค้เจ็ดวัน ถึงวันพฤหัสบดีเดือนหก
 ขึ้น ๑๒ ค่ำยามเช้าก็ถึงเมืองฝงคเชียงใหม่มหานครกระทำประทักษิณ
 รอบนครแล้ว เวลาจวนเที่ยงก็เข้าประตูข้างเขตกอนเป็นประตูด้าน
 ที่ศอกไปพักพลณวัดเชียงใหม่เป็นที่ไชยภูมิแห่งนคร แรมในที่นั้น
 ราตรีหนึ่งรุ่งขึ้นวันศุกร์เดือนหกขึ้นสิบสามค่ำเวลาสาย จึงเข้าสู่
 นิเวศสถานที่อยู่ขึ้นสร้างไว้ภายในนครนั้น ฝ่ายแสนท้าวพระยาไพร่พล
 ทั้งปวงต่างก็เข้าตั้งเคหะสถานบ้านเรือนอยู่ทั่วไปในนคร เมืองนคร
 เชียงใหม่ซึ่งร้างแล้วนั้นจึงกลับตั้งคนเป็นนครดังแต่ก่อนมา

ตั้งแต่พระยากำวละไค้เป็นเจ้าเมืองนครเชียงใหม่ไปตั้งอยู่เวียง
 ข้าข้างนานไค้ ๑๔ ปีกับ ๕ เดือน ๒๓ วัน จึงไค้ยกมาตั้งในเมืองนคร
 ฝงคเชียงใหม่

ครั้นอยู่มาใกล้เดือนกุมภาพันธ์ สวรรคต ๑๑๕๗ ยมระเสงนพศก
วันพุธเดือนสี่แรมสองค่ำ กองทัพพระม้ายกมาแม่ทัพพระมาชองแฉะ
ไยและซิดซิงไย มีพลเกาหมัน เคียงเข้าตั้งล้อมเมืองนครเชียงใหม่ไว้
พระยาภาววิไลเจ้าเมืองนครเชียงใหม่ แต่งพี่น้องบุตรหลานถือพลออก
ต่อสู้รบกับกองทัพพระมาทุกทิศทุกด้านหลายกอง พระม้าย่างทัพเอา
เมืองนครเชียงใหม่ได้ ก็ตั้งล้อมสู้รบกันอยู่พระมาแตกแล้วกลับคน
มาเล่า หลายครั้งหลายคราวเพราะ กองทัพฝ่ายพระมามีกำลังมาก กว่า
พระยาภาววิไลเจ้าเมืองนครเชียงใหม่จึงให้ตั้งมั่นรักษาเมืองไว้แล้วแต่งตั้งให้
แสนศรี รอกษร ธิเชษฐ ฤทธิชัย และ कुमारเสย พระมาที่รบชัยได้ลงไป
ทูลเกล้าฯ ถวายแด่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระยาทสมเทจ
พระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชวังบวร
สถานมงคล เสด็จยกทัพยกโยธาทัพหลวงขึ้นไปเมืองนครเชียงใหม่
เสด็จโดยทางชลมารคจากกรุงเทพฯ ถึงเมืองตากแล้วเสด็จทำเนียบพัก
กองทัพหลวงคืนทางลำปาง ให้พระเจ้าสุทโธทยนอินทขัยรุถอพต
ห้าพันคืนทางเมืองลี้ คชนายทัพพระมาชองแฉะ ไยแตกพ่ายไปจับได้
อุปคองไยและไพร่พระมาเป็นอันมาก พระมาล้อมเมืองเชียงใหม่อย่างนั้น
นานได้ ๒ เดือน ๒๗ วัน กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จงานพระราช

มีคำเต่าว่าพระมาล้อมเมืองเชียงใหม่ ครั้นข้างในเมืองเชียงใหม่ ชาติ
สระเบียงอทหาร ถึงต้องกินเนื้อพระมาชองแฉะ เขากระตูกทั้งถมไว้ในสระ
ที่ใกล้วัดเชียงมั่น

สงครามเมืองเชียงใหม่ ครั้นเมื่อเสด็จกลับได้เชิญพระพุทธรูปหนึ่งไป

ณกรุงเทพฯ พระมหานคร

อนึ่งในปีนั้น พระยาเชียงใหม่ให้สร้างวิหารวัดละโว้เมืองลำพูนชัย

สุทศักราช ๑๑๖๐ ปีมะเมียสัมฤทธิศก แลนครศรีพ้อมเมืองยพาครวี

อพยพหนีพระม้ามามาขอสงวนมีภักดีพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระยาเชียงใหม่

พาคัวนครศรีรังไปเฝ้าคุณสรออรอดิพระยาเทศมทั้งพระเจ้าอยู่หัวณกรุงเทพฯ

มหานคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งนครศรีรังเป็นพระยาศรีวิชัย

ศรีสุนทร พระราชทานให้ถลันขึ้นไปรักษาการยังเมืองเชียงใหม่

ครั้นพระยาเชียงใหม่และพระยาศรีวิชัยกราบบาญยังกรมลาภสเถียงเมือง

เชียงใหม่แล้ว พระยาเชียงใหม่จึงแต่งให้ท้าวศรีท้าวบุญเรืองคุมกำลัง

สามร้อยยกไปตีพระม้าวไชยศรีหมอนทวซึ่งมาตั้งอยู่เมืองสาต ได้รบพระม้าว

แตกหนีไปไต่เมืองสาตกจากศรัทหมนหลวงหมนนอยพ้อมเมืองสาต แลน

เมืองมาน้อยวงเมืองแจกและศรีวิชัยเลยก้าววิเมืองกิ่งเมืองกุส ได้

ชะเลยกเป็นอันมากได้ช้างพลาย ๑ ช้างนางงาม ๑ คนข้อมัดของส่งมา

ถวายพระยาท้าวละเจ้าเมืองเชียงใหม่ แล้วให้นายกำมุลคุมกำลัง

สามร้อยขึ้นไปตีพาคัวนครซึ่งมาตั้งอยู่เมืองยพาคัวนครของถูกบนตาย

ในทริชนายกำมุลตีเมืองยพาคัวได้ แล้วยกข้ามพากน้ำแม่คงไปฝั่ง

ตะวันตก เข้าที่ยานสต่อขยบ้านสอยไร่บ้านวิจลาย บ้านท่าช้าง

ในพระราชพงศาวดารไม่ถึงสงครามตอนนั้นจบเสียเพียงสุทศักราช ๑๑๕๕

บชวดจัตวาศก แต่เรื่องนั้นเมื่อสุทศักราช ๑๑๕๗ ปีมะเส็งนพศก

บ้านนาทุ่งอ้อ ไท่ท้วหม่นขวาววลายกัษักรรยากัษัฟ้าคำเครองและครว
ชะเลยเป็นอันมากแล้วก็เลิกทัพกลับมาเมืองเชียงใหม่

ลัทธิราช ๑๓๖๒ ขั้วอก ไท่ศก พระยาเชียงใหม่ให้ท้าวมหายศ
คุมกำลังสองร้อยยกข้ามน้ำแม่คง ไปตีบ้านปากแม่เตงไท่หมิ่นพรหม
นายบ้านก็บราษฏรลูกบ้านกวาดครัวอพยพมาสู่เมือง

อนึ่งในขั้วอก ไท่ศกนั้นพระยาท้าวละเจ้าเมืองเชียงใหม่ได้ประกาศ
ตั้งนามเมืองนครเชียงใหม่ว่า “เมืองรัตนคังษาอภินันท์”

วันเสาร์เดือนเจดชน ๑๓ ค่ำกัษักรรชางเผอก หนึ่งคั้วไท่ทางหัวเวียง
นอกประตูชางเผอกและกัษักรรชากัษัหมิ่นเต หนึ่งคั้วรูปร่างหนึ่งคนฉวีตเจดีย์
พลวงกลางนคร

กัทธิราช ๑๓๖๓ ขั้วระภาคัทธิคั้ววันนทวเคอสนล (ยี่) ขนลึบสองคั้ว
กัทธิรูปสิ่งหนึ่งคั้วไท่ฉววงสิ่งหนึ่งคั้ว เมืองกัทธิชวงชางเผอกช่นไปทนเห็นอ
เพื่อให้เป็นสิ่งหนาทกเกบ้านเมือง และตั้งศาลพระเสอเมืองคั้วเมืองช่น
ในขั้วน

ในสมัยนั้นฝ่ายชางพระมากัทธิให้เจ้าฟ้าเมืองไทยใหญ่ทั้งหลาย
แค้นช่นเข้ามาตั้งบ้านเมืองในเขตคั้วแขวงเมืองปากตวันออกน้ำแม่คง
ที่ร้างนั้น ความทราบถึงพระยาเชียงใหม่ ๆ จึงแค้นให้ท้าวจันทร
คุมพล ๕๐๐ เป็นกองโจรยกช่นไปตีเมืองชั้ไท่พระยาเมืองชั้และไพร่ไทย
กวาดมาเมืองเชียงใหม่ แล้วกองทัพเลยไปตีเมืองแจกเมืองกิง
เมืองกุนท่าอ้อท่าแจก ไท่เข่นอาณารัฐเมืองเชียงใหม่ทุกตำบล

ลศักราช ๑๑๖๔ ปีจอจัตวา สก พระม้ายิ่งให้จับยอคนหนึ่งชื่อจอมหง
 ให้มาอยู่เมืองสาครประกาศตนเป็นพระเจ้าสุวรรณหงส์จักรวรรดิราชเจ้าฟ้า
 หลวงทองคำเป็นใหญ่แก่ลานนาไทย ๕๗ เมือง ราชารวมหงส์คนนั้นเดิม
 เป็นชาวเมืองนันทานเมืองฮ่อวิเทหราช (ฮนหน่า) มีลูกชายสาม
 คน ๆ ใหญ่ชื่อทูลชนกเถาแย คนกลางชื่อเสงซุงตาเถาแย คนเล็ก
 ชื่อซุงฟตาเถาแย เมื่อครั้งกองทัพพระม้ายิ่งแซะโย้แตกจากเชียงใหม่
 ไปอยู่เชียงใหม่ แล้วเกณฑ์คนเมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงใหม่
 เมืองยองยกไปรบเมืองนันทาน ยอพวกนี้จึงได้ถูกกวาดต้อนส่งไป
 กรุงอังวะอยู่ได้ ๓ ปี จอมหงส์จึงขอรับอาสาพระเจ้าอังวะมาจกการตั้งบ้าน
 เมืองในฝ่ายตะวันออกคือลานนาไทยประเทศนี้ พระเจ้าอังวะก็โปรด
 พระราชทานเกียรติยศอย่างเจ้าประเทศราช ราชารวมหงส์จึงมาตั้งอยู่
 เมืองสาครเป็นปฐม

ฝ่ายพระยาภาวดีเจ้าเมืองเชียงใหม่ได้ทราบ จึงให้พระยาอุปราช
 ถิอพลหาวยยกไปตีราชารวมหงส์ยังเมืองสาครมิให้ทันตั้งตัวได้ ครั้น
 ๑๖ วันพฤหัสบดีเดือนเจ็ด (ห้า) ขันสิบสามค่ำพระยาอุปราชยกกองทัพ
 ออกจากเมืองเชียงใหม่ เดินทาง ๑๖ วันถึงเมืองสาครในวันศุกร์
 เดือนเจ็ดแรมสิบสามค่ำ ครั้นเวลากลางคืนก็เข้าตีปล้นจับตัวราชา
 รวมหงส์กับลูกคนกลางได้ อยู่ได้ ๕ วันก็ส่งราชารวมหงส์กับบุตรมา
 เมืองนครเชียงใหม่ พระยาอุปราชพักพลอยู่เมืองสาคร ๑๗ วันจึงยกจาก
 เมืองสาครเดินทาง ๗ วันถึงเขมรวิไชยติตงคบุรี (เชียงใหม่) ในวันพุธเดือน
 แแปดแรมสิบค่ำ เจ้าศรีไชยไชยติตงคบุรีเจ้าฟ้าเมืองเชียงใหม่ทูลขอตัว

อพยพหนีทั้งเมืองเสีย กองทัพเข้าเมืองไค้จับไค้พระมาคนหนึ่งชื่อชวย-
 หลินมณี แล้วพระยาอุปราชให้พระยาวิรัตน์ะแยกทัพยกไปปราบ
 หัวเมืองลื้อสิบสองชนชาติลงเมืองมาเมืองลาเมืองกอกเมืองถาเมืองซาก
 เมืองนง ตลอดไปจนถึงเขตตะลาวา, ซ่าก้อ, ซ่าก๊วย ไค้ครอบครองระเสย
 เป็นอันมากแล้วก็กลับมาณเมืองเชียงตุง พักอยู่ที่เมืองเชียงตุง ๒๕ วัน
 ถึงวันอาทิตย์เดือนเก้าแรมห้าค่ำ ยাত্রาที่พลัดจากเมืองเชียงตุง
 พักผ่อนรอนแรมมาตามระยะมรรคา เดือนหนึ่งก็เข้าวันจางเมือง
 นครเชียงใหม่ในวันพุธเดือนสิบแรมสิบสี่ค่ำ ที่นั่นมาอีก ๑๗ วัน
 ถึงวันอาทิตย์เดือนสิบเอ็ดแรมสองค่ำ พระยาวิรัตน์ะการกาวิละกับ
 พันองบุตรหลาน ก็พาเอาราชจอมหงส์กับบุตรพระมาชวยหลินมณี
 ล่องลงไปณกรุงเทพพระมหานคร ถึงกรุงเทพ ฯ ในวันศุกร์เดือนสิบสอง
 ขึ้นเจ็ดค่ำ

ครั้งนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สถาปนาพระยาภาณุวิเศษ
 เป็นเจ้าประเทศราช มีนามศักดิ์สมญาว่าพระบรมราชาธิบดีศรีสุริยวงศ์
 องค์อนทรสุรศักดิ์สมญามหาชาติยราชชาคิราชาไชยสวรรค์เจ้าชนธิสมา
 พระนครเชียงใหม่ราชธานี เจ้าภาณุวิเศษไค้รับพระราชทานเกียรติยศ
 ใหญ่ในวันพฤหัสบดีเดือนห้าเห็นอ (เป็นเดือนสิบเอ็ดไค้) ขึ้น
 สี่ค่ำ ครั้นถึงวันพฤหัสบดีเดือนห้าเห็นอขึ้นสิบเอ็ดค่ำ ก็กราบถวาย
 บังคมลาพากันกลับไปบ้านเมือง

พระเจ้านครเชียงใหม่กลับไปถึงท่าวัดเกษเมืองเชียงใหม่วัน
 เสาร์เดือนยี่ (คือเดือนสิบสอง) แรมสิบเอ็ดค่ำ พระยาอุปราชพระยา

บรรพตบนภูเขาทั้งสองก็จัดการรับรองตกแต่งมรรคา แต่ทำนาขึ้นไป
 จนถึงนิเวศสถานที่อยู่ของเจ้านครเชียงใหม่ ประทับด้วยราชวัตร
 ฉัตรธงคนกลวดยกนออยเกรียวไม้ขยพามาตาก่าง ๆ ครั้นรุ่งขึ้นวันแรม
 สิบสองค่ำ พระยาอู่ราชเสนาท้าววงศ์พร้อมท้าวพระยาทั้งปวง
 ก็พร้อมพร้อมกันเชิญเสด็จเจ้านครเชียงใหม่เข้าสู่เมือง ต่อมาตั้งวัน
 ขึ้นสามค่ำเดือนสองทงพศัมวธาภิเษกสร้างเจ้านครเชียงใหม่ โดยประ
 เเพณีขางลาวอีกครั้งหนึ่ง

อยู่ได้สามเดือน ถึงวันพฤหัสบดี เดือนห้าแรมสิบเอ็ดค่ำ พระเจ้า
 นครเชียงใหม่ก็กำลังพลสามพันยกไปตีเมืองเชียงแสน เข้าล้อม
 เมืองเชียงแสนในวันเสาร์เดือนหกแรมสิบค่ำ ฝ่ายพระมาในเมือง
 เชียงแสนก็ต่อสู้ของกันเมืองเป็นสามารด กองทัพเจ้าคหิกเขามิไค้
 ก็ตั้งล้อมเมืองไว้ ได้สองเดือนก็แยกวัน ถึงวันศุกร์เดือนห้าแรม
 แปดค่ำจุลศักราช ๑๑๖๕ ขกุนเชียงศก ก็เลิกทัพกลับมายังนคร
 เชียงใหม่

ในขกุนนพศกนั้น พระยาพยากพาครอบครัวยาวไพร่มาขอพึ่ง
 พระบรมโพธิสมภาร เจ้านครเชียงใหม่จึงให้พระยาอู่ราชพาตัวพระยา
 พยากลงไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ กรุงพระ
 มหานคร พระยาอู่ราชได้ออกจากเมืองนครเชียงใหม่ณวันพฤหัสบดี
 เดือนสิบสองชนค้ำหนึ่ง ไปถึงกรุงพระมหานครณวันอังคารเดือน
 สิบสองแรมห้าค่ำอยู่ ณ กรุงฯ ได้สองเดือนก็ ๓๓ วัน ก็กราบ
 ถวายบังคมลากลับไปเมือง

ครั้นพระยาอู่พรหมกษัตริย์เมืองนครเชียงใหม่แล้วพักอยู่เมืองสอง
 เทือกขยี้สี่สัปดาห์วัน ถึงวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดแรมสามค่ำ พระยา
 อู่พรหมก็ยกกองทัพออกมาพร้อมไพร่พลไปตีเมืองเชียงใหม่ เมืองออก
 กองทัพไซยในราตรีกาล พระยาอู่พรหมก็ตรัสว่าสมเด็จพระอินทรา
 ธิราช ไปรยแก้วเจ้าประการลงมาจากฟ้า พระยาอู่พรหมก็ยกไพร่
 พลไปตีเมืองเชียงใหม่ เขามาพิจารณาเห็นว่าแก้วหยาดฟ้าทอง
 เป็นฉนวนหนอนแล้วก็ตั้งตน ทราบว่าเป็นศุภนิมิตรไซยมงคล รุ่งขึ้นเช้า
 จึงเล่าความฝันให้นายทัพนายกองทั้งปวงฟัง นายทัพนายกองทั้งปวง
 ก็เห็นพร้อมกันว่าเป็นศุภนิมิตรอันประเสริฐ ไปครั้งนี้คงจะได้เมือง
 เชียงใหม่โดยง่าย แล้วก็ยกจากที่ทัพไซยไปแรมทางใต้ ๒๔ วันก็
 ถึงเมืองเชียงใหม่ ในวันอาทิตย์เดือนแปดขึ้นสิบสามค่ำ จตุศักราช
 ๑๓๖๖ ขชวตผลศก ก็ยกเข้าตีเมืองเชียงใหม่ทางท่าข้าวเปลือกบ้าน
 ขจามทิศ ขณะนั้นพระแม่เมียวหัวนกับนางวอแลบรรดาเมืองฝ่ายเหนือ
 คือเมืองยอง เมืองเชียงแขง ข่านย เมืองหลวงเมืองวะ เมืองเชียง
 ขง ก็พากันขยี้พลคนก็มาช่วยเมืองเชียงใหม่ต่อสู้รบกองทัพเมือง
 เชียงใหม่ ได้สู้รบกันเป็นสามราตรีที่ค่ายลเชิงค้อยทานแห่งหนึ่ง ที่
 ค่ายลหัวชวาแห่งหนึ่ง ก็มีอาทิระเอาชัยชนะได้ ต่างเมืองต่างแตก
 ทัพถอยหนีไป กองทัพพระยาอู่พรหมเชียงใหม่ก็เข้าเมืองเชียงใหม่ได้
 ในเวลาใกล้รุ่งวันอังคารเดือนแปดยกมาสารทขึ้นห้าค่ำ นางวอเจ้า
 เมืองเชียงแสนพาบุตรภรรยาหนีข้ามน้ำแม่ของไปทางเมืองเก็งไปลี้ภัย

คอยหอมเผ้าหอมชะแวง แต่เมียวห่วนและรักกายพระม่านนั้นตายในทิว
 กลางเวียง ชาวเมืองแตกค่นประทะประปนที่หนีข้ามน้ำแม่ของไปแอบแฝง
 อยู่ย่ำอยู่เถื่อนก็มี ทักของทัพจับได้แลยอมสวามิภักดิ์ก็มาก ได้ชะเลย
 แลข้างมาทรวพยสิ่งของเป็นอันมาก พระยาอปราชัยทักกองทัพให้ไป
 ติดตามเอาควานาขวาที่หนีไป แล้วทัพหลวงก็กวาดกว้อพยพชาว
 เชียงแสนเล็กทัพกลยมาตั้งเมืองนคร เชียงใหม่ในวันจันทร์ เดือนแปด
 ทศกัณฐ์ทศมาสสองค่ำ อยู่มาตั้งฉวันพอเดือนเก้าขึ้นสิบค่ำ กองทัพ
 ซึ่งไปตามจับนาขวา ได้ควานาขวาก็คอขอยศร้วยศรธรรยามาตั้งเมือง
 นครเชียงใหม่ อยู่มาไต่หนึ่งเดือนก็ยี่สิบสองวัน พระยาอปราชัยพา
 ท้าวเจ้าหอคำเมืองเชียงตุงกับนาขวาพ่อลูกตั้งลงไปทูลเกล้า ฯ ถวาย
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพพระมหานคร ครองนันทวงพระ
 กรุณาไปรคเกล้า ฯ พระราชทานข้าเห็นเจ้านาญแก่พระยาอปราชัยเป็น
 อันมาก แล้วทรงพระกรุณาไปรคเกล้า ฯ พระราชทานให้เจ้าเมือง
 เชียงตุงแลนาขวากลับคืนไป แต่นาขวานั้นช่วยลงก็ถึงแก่กรรมเสียที่
 กรุงเทพ ฯ พระยาอปราชัยลงมาอยู่กรุงเทพ ฯ ครองนันทวงนคร ก็
 กราบถวายบังคมลาพาเอาเจ้าเมือง เชียงตุงกับบุตรชายนาขวาออกจาก
 กรุงเทพ ฯ ในวันอังคารเดือนห้าแรมสิบเอ็ดค่ำ ไปตั้งเมืองนคร
 เชียงใหม่ในวันอังคารเดือนสามแรมแปดค่ำ

วันพฤหัสบดีเดือนห้า (เดือนสาม) ขึ้นสิบห้าค่ำ เจ้านครเชียงใหม่
 ทำการฉลองอารามวัดอินทขิลที่ไคยภูสิงขรณ์ใหม่นั้นเดือนห้า (เดือน

สาม) แรมแปดค่ำพระเจ้านครเชียงใหม่ให้พระยาบุรรัตนผู้เมืองฉะพล
 พันทึงยกไปตรวจตระเวนด้านทางฝ่ายเหนือตงเมืองเซียงคอง เมือง
 ยาง เมืองแรม ขณะนั้นพระม้ามายังอยู่เมืองงาปางข้าง พระยาบุ
 รรัตนก็ยกพลเข้าตีทัพพระม้ามองเมืองงาปางข้างนั้น ได้สู้รบยกกองทัพ
 พระม้ามองอยู่เคื่อนหนึ่งทัพพระม้าม้างแตกไป ได้ครวชะเลยแลทรพยลังของ
 ช้างม้าอาวหเป็นอันมาก เจ้าบุรรัตนพักอยู่ณเมืองยางจนถึงเคื่อนเก้า
 (คือเคื่อนเจ็ด) ขุนห้าคางได้ยกกองทัพขับครวออกจากเมืองยาง
 กลับมาเมืองนครเชียงใหม่

บริเนทท์ ๒๕

ว่าด้วยปราบเมืองสิบสองพันนาลือ

ฝ่ายพระยาปราบเชียงใหม่ ตั้งแต่กลับจากกรุงเทพพระมหานคร
นครชนมาพักอยู่เมืองนครเชียงใหม่ ได้สองเดือนก็ยก
พลนิกายพันหนึ่งขึ้นไปผจญเมืองยอง ออกจากเมืองนครเชียงใหม่
ในวันพฤหัสบดีเดือนห้าแรมสิบค่ำ ในราตรีกลางคืนนั้น พระยาปราบ
แม่ทัพนิมิตร์ฝันว่า ชีเรือลำหนึ่งมีคนถือสองคนเกาะริมฝั่งแม่น้ำปาก
ตะวันตกขึ้นไปทางเหนือ ไปเขตเรือหนึ่ง เห็นคนเป็นอันมากกว่า
จะไปไหว้พระพุทธรูปไสยาสน์ พระยาปราบก็ติดตามคนหน้้นไปก็
ก็ได้เห็นพระพุทธรูปไสยาสน์นั้นพระเศียรอยู่เบื้องทิศตะวันตก พระบาท
อยู่เบื้องทิศตะวันออก มีคนเฝ้าคอกชะแลง (แรง) บรรทุกในกล้อ
งาช้างสองกิ่งมาบูชาไว้ที่หน้าพระนั้น เจ้าปราบอยากได้ จึงเอาข้าวตอก
คอกไม้ ไปบูชาคอกชะแลงนั้น แล้วหยิบงาช้างมาถือไว้พิจารณา
คอกชะแลงนั้นก็กลายเป็นทองคำไป เจ้าผู้ว่าคนผู้นั้นยังบอกว่าคอก
ชะแลงกลายเป็นเช่นนั้นไม่คอกข้าเขาไปเลย เจ้าตอบว่าได้บูชาแล้ว
ก็จำต้องเขาไป ว่าแล้วกถือเอางาช้างกิ่งนั้นมากพลสังคน พระยา
ปราบมีความขี้ตายนคิดว่าได้คุณนิมิตร์อันประเสริฐนั้น ครั้นรุ่งขึ้นก็
ดำเนินกองทัพต่อไปโดยลำดับบรรดาไพร่พลหนึ่งเดือนก็ถึงเมือง

บังชวีรัฐเมืองขอม ฝ่ายพระยาเมืองขอมมีอาจต์อวยก้ออนน้อมยอม
 สวามิภักดิ์โดยที่ ถวายช้างเผือกเครื่องทองแลเจ้าล่องทองหนึ่งข้าง มี
 ผูกเครื่องทองหนึ่งม้า กับนางหน่อศรีบังคำผู้เป็นขนิษฐาอันร่วมบิดา
 ถวายเป็นชาติบริจาแก่พระยาอุปราช จึงพระยาอุปราชก็ตั้งทัพหลวง
 อยู่ณเมืองขอม แล้วแต่งนายทัพนายกองตอพลแยกย้ายกันไปปราบ
 หัวเมืองตำบลต่าง ๆ ในฝ่ายอุดรทิศ ไทข่านยเมืองหลวง เมืองกาย
 เมืองแระ เมืองเซียงขวาง เมืองวะ เมืองลวง เมืองทูน เมืองแซ
 เมืองราย เมืองเซียงเจ็ง เมืองท่าล่อ เมืองพาน เมืองม้า เมืองลา
 เมืองลวง เมืองมาง เมืองชวง เมืองดาด เมืองขวาง เมืองลึง ลับสอง
 พินนาเซียงรังขันตาเป็นอาณาเขตต์ รัฐประเทศเขตต์น้ำแนวดินแห่ง
 นครพิงค์เชียงใหม่มาแต่ก่อน

พระยาอุปราชพักอยู่เมืองขอมได้ สิบสามวัน ถึงณวันพฤหัสบดี
 เดือนเจ็ดแรมสิบเอ็จค่ำ ก็ยกกร้อพลากออกจากมหายักษ์แล้ว ทำเนน
 ทัพโดยวิถีบรรดาอารัญประเทศ สามวันบรรลุเขตต์เมืองเซียงขวาง เข้า
 ครอบงำเขกเมืองเซียงขวางได้ ครั้นนั้นได้พระพุทชยัญมาลธองสัมฤทธิ์
 จารึกพระนามว่า พระมหาสุวรรณพิมพามีวรรณงามยิ่งนัก บรรดาเมือง
 ทั้งหลกยในลัษสองพินนาคแลต่าง ๆ ก็พากันมาอ้อนน้อมยอมสวามิภักดิ์
 ชอเป็นข้าโพธิ์สมภารถวายนางแลข้างม้าเครื่องบรรณาการ เป็นอันมาก
 ยิ่งแต่พระยาเมืองวะชิตแข็งอยู่ จึงแก่งกองทัพยกไปรบกลกต้อันเท
 ครวชพยพมาสิ้น พระยาอุปราชก็แต่งตั้งทัพพระยารักษาเขตต์แคว้น
 แตนกับสิ้นเทียนส์ครวแล้ว ถึงณวันพฤหัสบดีเดือนเก้าชนเก้าศอกยก

กองทัพกลับจากเมืองเชียงขวางลงมาพักเมืองของเจ็ดวัน แล้วก็ยก
จากเมืองของมาโดยลำคัมรรคาพักผ่อนร้อนแรม มาได้หนึ่งเดือน
ก็ยี่สิบวัน ก็ถึงเมืองนครเชียงใหม่ ในวันศุกร์เดือนแปดแรมสิบห้าค่ำ

ฝ่ายพระเจ้านครเชียงใหม่กาวิละพระเชษฐาธิราชซึ่งอยู่รักษาเมือง
นครเชียงใหม่ ก็ทรงย้ายเพื่อพระราชกศัลสร้างพระวิหารหลวง
หลังหนึ่งทำนบงามทิศแห่งพระเจดีย์สี่เทพแยกกันทรยอดเทที่ยอดเจ้า
สี่เทพ แล้วมีมหรสพฉลองในวันพฤหัสบดีเพ็ญเดือนเจ็ด อยู่มาถึง
วันศุกร์เดือนแปดขึ้นหนึ่งค่ำ จุลศักราช ๓๓๖๐ ปีฉลูสุโขตศก อทินบาต
ตกต้องยอดกษัตริย์พระมหาธาตุสี่เทพหักลง

ฝ่ายพระยาอุปราชกลับจากสืบสองพันนามาพักอยู่เมืองเชียงใหม่
ได้สองเดือนก็กลับหกวัน ถึงวันพฤหัสบดีเดือนอ้ายแรมสองค่ำ
พระยาอุปราชพระยาบุรีรัตน เจ้าหอคำเมืองเชียงตุงกับนำพาท้าวพระยา
หัวเมืองนอกทั้งปวงก็มาเมืองของ พระยาเมืองจระ พระยาเมือง
เชียงขวาง พระยานาผากเมืองยาง บรรดาท้าวเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระยา
อุปราชนั้น ล่องลงไปกองทัพพระมหานคร ถึงกรุงเทพ ฯ ๗ วัน
พฤหัสบดีเดือนยี่แรมแปดค่ำ เสนาบดีนำเอาภูลชะของ อัฐิพระบาท
ทราบบังคมทูลขอรัชการทั้งปวงอันได้ ปราชญ์ปราชญ์หัวเมืองฝ่ายเหนือ
ตลอดถึงสืบสองพันนามาซึ่งรุ่งราชกายแล้วนั้น ทราบดีว่า สละของอัฐิพระ
บาททราบบัณฑิต

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราช
ทานบำเหน็จรางวัล แด่พระราชทานเลือนยศพระยาอุปราชเชียงใหม่

ขึ้นเป็นเจ้ามหาอุปราชเชียงใหม่ ให้พระยาบุรุษรัตนเมืองเชียงใหม่กับ
 นายศรีบุญมาเมืองลำปาง เป็นเจ้าเมืองแลอุปราชเมืองลำพูนไชย
 พระราชทานพานทองเครื่องยศแก่เจ้าอุปราชเมืองนครเชียงใหม่และเจ้า
 บุรุษรัตนซึ่งเป็นเจ้าเมืองลำพูน แลนายศรีบุญมาอุปราชเมืองนครลำพูน
 พระราชทานเครื่องยศதாகหมากคน โทเงินแก่นายพจนวงษ์ นายสุวรรณ
 คำมูลแลพระยาหัวเมืองนอกซึ่งมาสวามิภักคินันท์ทุกคนไปรศให้กัลยกัน
 ไปรักษาบ้านเมือง

เจ้าอุปราชมาอยู่กรุงเทพ ฯ ครึ่งหนึ่งไต่หนึ่งเดือนกับสี่วัน ถึง
 ๑๖ พฤศจิกายนเดือนสามแรมสี่ค่ำ ก็ถวายถวายขังคมลาออก
 จากกรุงเทพพระมหานครกลับไปโดยระยะชลมารควิถีสองเดือนกับหนึ่ง
 วันจึงถึงเมืองนครเชียงใหม่ในวันจันทร์เดือนห้าแรมสี่ค่ำ

อนึ่งเมื่อเจ้าอุปราชยังอยู่ณกรุงเทพนั้น ฝ่ายพระเจ้านครเชียงใหม่
 ใหม่กาวิละกัยพระมหาสังฆราชาเจ้าไตรสังข์ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถวัด
 เชียงมั่นในวันเดือนสี่ขึ้นสี่ค่ำเป็นวันแรกลงมือทำถาวร

ครั้นเมื่อเจ้าอุปราชกลับขึ้นไปถึงเมืองนครเชียงใหม่แล้วไต่หนึ่ง
 เดือนกับสี่วัน ถึงวันจันทร์เดือนเจ็ดขึ้นห้าค่ำ จุลศักราช ๑๓๖๗
 ปีฉลูสัปตศก พระเจ้านครเชียงใหม่ตนเป็นพระเชษฐาธิราชพร้อม
 กับขี้หนู่ประยูรญาติ และครุฑยาคณะสงฆ์ในเมืองรัตนติงษาอภิวันบุรี
 พระนครเชียงใหม่ สโมสรสนันนิยาตพร้อมกันนำเจ้าบุรุษรัตนกับขี้วารี
 ๕๐๐ เจ้าศรีบุญมาเมืองนครลำปางกับขี้วารี ๕๐๐ กับทั้งพระยา

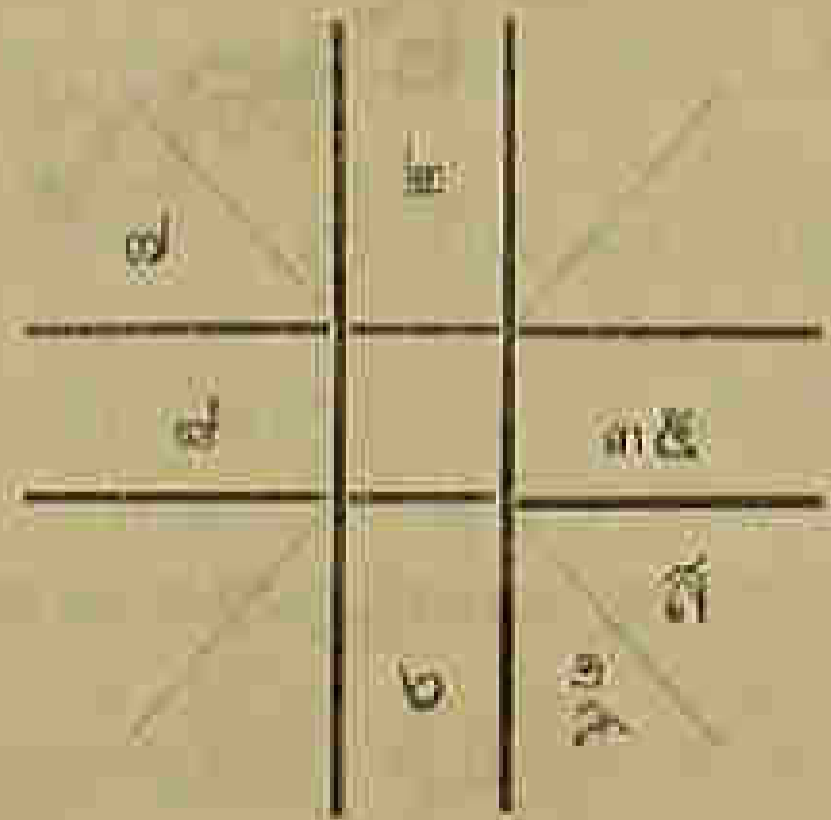
มหายกขยวรสักนพของท้าวพระยาแลเข้าเฝ้าไพร่ไทยเมืองของทั้งมวญเข้า
 เขาตงเมืองหรือญไซยนครลำพูน ครั้นถึงวันอาทิตย์เดือนเจ็ดแรม
 สิบค่ำ จุลศักราช ๓๓๖๘ บัชาลอิฐุคก ตงพิชิตังนราชาภิเศกพระ
 มหาสวาอเจ้าบุญญาวิระมหาษาเจ้าชนเป็นมหาสาชครู ถัดนั้นมา
 อีก ๒๕ วันถึงณวันอาทิตย์เดือนแปดสิบค่ำ ยกสวาอเจ้านันทาวัด
 ศรีเกศกชนเป็นสมเด็จพระสังฆราชา แลยกพระมหาศิมภีระ วัดพันเท่า
 ชนเป็นสวามีสังฆราชา ตังกกรอิเศกในวัดพระสิงห์ตั้งสาขารูป แต่
 นั้นล่วงมาอีก ๒๕ วันถึงณวันพฤหัสบดีเดือนเก้าชนห้าค่ำ พระเจ้าหลวง
 เมืองนครเชียงใหม่เริ่มสร้างพระวิหารหลวงของยวพทิศแห่ง พระธาตุ
 เจดีย์สุเทพ สร้างสนามหลวง (คือศาลาลูกขุน) เมืองเชียงใหม่
 ก็ในวันเดียวกันนั้น

ถัดนั้นต่อมาได้ ๓๒ วันถึงณวันอังคารเดือนเก้าแรมสองค่ำ เจ้า
 มหาอุปราชาเมืองเชียงใหม่สร้างอุโบสถหลวงวัดพระสิงห์
 แคนค้อมมายจนเมืองก็ค้อมวัดมณฑาร เว้นว่างการศึกสงคราม
 มาได้ ๕ ปี ก็แลเมืองนครเชียงใหม่ได้ร้างอยู่นานกาลถึง ๒๐ ปี
 ในเมืองเต็มไปตวยชุมไม้เครือเถาวัลปลกคลุมแลเป็นป่าทวยรกอก
 ทั่วไปเป็นที่อาศัยแห่งสัตว์นานา ๆ บรรดาวิคอรามใหญ่น้อยพระ
 พกอรูปพระสถูปเจดีย์รวเวียงชะวาช้างตบรักหักพังทั่วไปเป็นอันมากต่อ
 เมืองจุลศักราช ๓๓๕๘ บมะโรงอิฐุคก พระเป็นเจ้าทั้งสามพี่น้องเข้า
 มาตงอยู่แล้ว ไต่ก่อสร้างกำแพงเมืองใหม่ตงสถานข้อมตงสมุม
 ประตุเมืองทั้งห้าประตุแลปฏิสังขรณ์อารามใหญ่น้อยวิขรวมเอาพระพุทธร

ปฏิมากรนอกเวียงมีในสี่ทิศมีพระเจ้านคเรศวรเป็นต้น เข้ามาสถิตย์
ประดิษฐานไว้ตามอารามในนคร วัดวาอารามแลสถูปบ้านเมืองจึง
คือยวิฆนาการคงคนเป็นนมหานครตั้งแต่ก่อน

ตั้งแต่สร้างพระอโยธยวิฆนาศรีศรีหน้แก้วไว้ ๓ เดือนกับ ๓ วัน ถึง
ณวันพฤหัสบดี เดือนสิบสอง แรมห้าค่ำ พระมหาสวามีเจ้าวัดพันเท่าถึง
มรณภาพ

อยู่มาถถึงวันเสาร์เดือนยชนห้าค่ำพระเจ้านครเชียงใหม่ เจ้า
นครลำพูน เจ้าอุปราชเชียงใหม่แลอุปราชเมืองลำพูน พร้อมด้วย
ประยูรญาติวงศ์เลนาอำมาตย์ราชครูสังฆราชา พร้อมกันจัดเครื่อง
บูชาสักการะต่าง ๆ พวกนี้ออกจากเมืองนครเชียงใหม่แลนครลำพูนไป
ยังเมืองนครไชยสงครามคือพระธาตุลำปาง กระทำกรรมสมโภชแลสักการะ
บูชาพระมหาชินธาตุลำปาง ในวันอังคารเพ็ญเดือนยี่ (เดือนสิบสอง)
แล้วจำแนกทานแก่พระภิกษุสงฆ์ มีพระมหาชินธาตุเจ้าวัดหลวงลำปาง
เป็นประธานเป็นมหาสมณีกาลปางนั้น อนึ่งมีตามตามจารึกไว้ใน
แผ่นดินหลังวิหารพระธาตุลำปาง ว่าเสกจักราชไว้ ๓๑๕๘ ปี วรรายสี่
(มะโรงอัฐศก) เดือนยี่เพ็ญวันจันทร์ คติ ๑๔ นาที คติ ๘ ฤกษ์ ๒
นาที ฤกษ์ ๕ แลอาจดวงชาตากังน

สมเด็จพระบรมพิตรมหาราชาเจ้าคนเป็นอธิปัตย์ในศรีพริ้งคราสสถิตยเชียงใหม่คนเป็นเจ้าแก้ววิศรทั้งหลายเป็นแก้ว กษัตริย์ทั้งพระภรรยาเจ้า
อรรคราชมารดาแลพระราชชนนีชูาคนเป็นเจ้าแก้วเมืองนคร ถัดนั้น
มีพระราชชนนีชูาห้าพระองค์ แลราชภคินีคนเป็นน้องด้วยลำค้ำกัน
มีญาณสัมปยุตวิสุทธิศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ฯลฯ จึงได้
สร้างแปลงยังลำไต่เหล็ก (ร่วเหล็ก) มาค้ำค่อก่อแปลงไว้ ให้เป็น
ที่ถาวรระหว่างกว้างขวางมีนัยยาวล้วย ๆ ไปภายหน้าตลอดห้าพันพระ
วัสส์สา

อนึ่งเมื่อจุลศักราช ๑๓๕๘ ยี่มะเมียอัฐศก ในวันเพ็ญเดือนสี่
คือเดือนยี่ เจ้านครเชียงใหม่ได้ตั้งฉัตรหลวงสีนวมแด่กษัตริย์ออก
พระมหาชินธาดาเมืองศรีบุญไชย ตั้งร่วเหล็กและร่วทองเหลืองล้อมองค์
พระมหาอาคณัน แลชนากพระธาตุลำพูนนี้ ได้มีจดหมายเหตุไว้ใน
คราวนั้นว่า ถานกว้าง ๓๒ วา ๒ ศอก สูง ๒๓ วา มีลูกสระ ๒๒
(หมวด) ฉัตรยอด ๘ ชั้น ร่วทองเหลือง ชั้นในสูง ๕ ศอกคืบ
ใหญ่เส้นสระ ๒ นิ้ว คำนหน้าทิศยวงกว้าง ๑๕ วา ๓ ศอกเป็นร่ว
ทองเหลือง ๑๕๐ เส้น คำนยวงทิศกว้าง ๒๕ วา ๓ คืบร่วทองเหลือง
๑๕๐ เส้น คำนเหนือกว้าง ๑๕ วาร่วทองเหลือง ๑๕๘ เส้น คำน
โตกว้าง ๑๕ วา ๒ ศอกร่วทองเหลือง ๑๕๘ เส้น ประทีปโคมทอง
เหลืองถ่านละ ๓๘ ใบทั้งสี่ด้าน ร่วเหล็กชั้นนอกถ่านตะวันตกตะวันออก
๒๐ วา ๓ ศอก คำนเหนือถ่านโต ๒๐ วาถ้วน รวมเป็นร่วเหล็ก
๗๐๘ เส้น คำนแพงขึ้นในถ่านตะวันตกตะวันออกถ่านละ ๕๓ วา
๓ ศอก คำนเหนือโตถ่านละ ๗๐ วา กำแพงสูงหกศอก กำแพง

ชั้นนอกค้ำพระวันตกพระวันออกค้ำนระ ๓๒๔ วา ค้ำนเหนือค้ำนใต้
ค้ำนระ ๓๓๓ วา ๒ ค็อกก้ำแพงสูง & ค็อก ขั้วทองปลายเสาค้ำน
พระวันออก ๑๕ ค้ำนพระวันตก ๑๗ ค้ำนเหนือ ๓๗ ค้ำนใต้ ๑๕ สูง ๖
คอก ใหญ่ ๑ คอก ๒ ก้ำมือ

อนึ่งขนาบพระราชคอกอยุธยาสุเทพ เมืองเชียงใหม่ นั้นถานกว้าง ๖ วา
องค์สูง ๓๒ วา รั้วเหล็กล้อมค้ำนพระวันออก ๑๒๐ เส้น ค้ำนพระวันตก
๓๓๓ เส้น ค้ำนใต้ ๑๕๐ เส้น ค้ำนเหนือ ๓๒๐ เส้น กว้างค้ำน
ระ ๘ วา ทั้งสี่ค้ำน ชั้นนอกค้ำนพระวันตกพระวันออกกว้างค้ำนระ ๑๘
วา ๒ ค็อกเสมอกัน ค้ำนเหนือค้ำนใต้ค้ำนระ ๒๒ วา เสมอกันชั้นในค้ำน
ยาว ๖๐ วา มีค้ำนชั้นใน ๓๗๓ ค้ำน

พระพุทธรูปไสยาสน์เมืองเชียงใหม่พระอรุณเจ้า ๕ ค็อก คิชสามนิ้ว
พักตร์ยาว ๕ ค็อก ๒ นิ้ว กว้าง ๒ ค็อก ๗ นิ้ว พระบาทเจ้า ๓ ค็อก
เศษยาว ๓ ค็อก ๖ นิ้ว พระบาทยาว ๓ วา ๓ ค็อก พระเมอพิ
ยาว ๓ ค็อก ใหญ่รอบ ๒ ค็อก ๑ ค็อก ๓ นิ้ว อุตมังก์พระเคียรใหญ่ ๓
วา ๓ ค็อก & นิ้ว ค็อก ๒ ค็อกรอบ พระองค์ยาว ๘ วา ๓ ก้ำมว

พระสถูปชากุศัลย์ขมมาราม (ส่วนคอกพยอม) ถานกว้าง ๑๕ วา
สูง ๒๓ วา ซึ่งพระมหาสุเมธบรรพพระบรมธาตุมาจากสุโขทัย

พระเจดีย์หลวงท่ามกลางนครเชียงใหม่กว้าง ๕๗ วา สูง ๓๐ วา
พระมหาธาตุลำปางหลวงกว้าง ๓๒ วา สูง ๒๒ วา ๓ ค็อก กว้าง
มาก้วยขนาบพระพุทธรูปพระสถูปเจดีย์แค่นั้นที่สำคัญ ยึดเพียง
นี้ ะได้ทำเนนความตามพงศาวดารต่อไป

ลลิตกวีราช ๑๓๗๓ ปีพระแสงเข็กศก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 พาราฟ้าโลกเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 ได้เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติปราบดาภิเษกในศกนั้น ฝ่ายพระเจ้า
 นครเชียงใหม่แต่งตั้งให้เจ้าอุปราชออกไปตรวจค่านทางเมืองยวมฝ่ายตะวัน
 ตกเมืองเชียงใหม่ถึงฝั่งฟากแม่น้ำคง (ชาลวิน) เห็นว่าเมืองยางแคง
 อยู่ฝั่งฟากตะวันตกแม่น้ำคงไม่ได้ขึ้นต่อกรุงอังวะ เจ้าอุปราชจึงเกลี้ย
 กล่อมพวมือ (พระพ่อ) เจ้าเมืองยางแคงเป็นมิตรไมตรีกัน ได้ตั้ง
 พิธีทำสัตยตามจารีต เกรียงยางแคงที่ตำบลท่าสะยาอันเป็นท่าข้ามน้ำ
 แม่คง วินันนสมการระยอสงทนงกระบือเฮา ไต่หือกกระบือละสมกับสร
 เป็นน้ำสัจฆาต เขากระบืออนันน้ำออกเป็นสองซีก ๆ ทนงฝ่ายเมือง
 ยางแคงรักษาไว้ อีกซีกหนึ่งฝ่ายเมืองเชียงใหม่รักษา ตั้งคำ
 สัตยบัญญัติต่อกันไว้ว่า “ตรายไถน้ำแม่คงบ่อหายเขาควายบ่อช้อถ้ำ
 ช้างเผือกบ่อชยบเมืองเชียงใหม่นกขเมืองยางแคงคงเป็นไมตรีกันอยู่ตราย
 นั้น” แต่นั้นมาเมืองยางแคงกับเมืองเชียงใหม่ก็เป็นมิตรไมตรีกัน
 สยาม

อนึ่งในลลิตกวีราชฉบับเดิมนั้น พระเจ้าเชียงใหม่แต่งตั้งให้นายจันทรราชา
 นายกวัดระน้อย นายชนวนมหาวงษ์ นายน้อยมหาเทพ นายชนวน
 มหายศ นายชนวนศรีวิไชยเมืองลำพูน กุมภกของทัพยกไปคือบ้านกระเตน
 ตกของหนึ่ง ให้นายคำมูล นายนิมทเสน นายชนวนไชยวงษ์ กุมภกำลัง
 เมืองลำพูน นายน้อยมหาพรหมกุมภกำลังเมืองนครลำปาง นายคำสอ
 กุมภกำลังเมืองเชียงใหม่ ยกไปตีเมืองสอกพร้อมกันทั้งสามทัพ กอง

ที่พทงนตไคเมองสอกลงกวาคกรวจรเลยกแลสงของเครื่องสรพวอธต่าง ๆ
 มาเป็นอันมากแล้วพระเจ้าเชียงใหม่ให้นายกำมุลเป็นแม่ทัพตีขุพลไปตี
 เมืองเชียงคำไคกรออบกรวเจ้าพาเซียงคำแลพลเมืองเชียงคำมาเป็นอัน
 มาก ถกนนั้นจึงให้ท้าวอินทศรัคมไพรวรชัยเคษยกไปตีบ้านลายเมือง
 กวาคกรวเียงบ้านลายเมืองมาเป็นสระเลยกก็มาก

อนึ่งในชนั้นพระม่ายกกองทัพมาตีมหาชนานเมืองยาง มหาชนาน
 แดกทนต์ข้ามน้ำแม่โขงไปอยู่เมืองสิงห์ แล้วมีหนังสือขอกมาถึงพระเจ้า
 นครเชียงใหม่ ๆ จึงให้เกณฑ์กองทัพหัวเมืองยกขึ้นไปก่อน แล้วจึง
 ให้เจ้าอุปราช นายจันทราชา นายพมวงษ์ นายน้อยกาวิละ นายชนาน
 มทาวงษ์ นายคำเครื่อง นายบุญทา พระยาเซียงคอง นายเมืองเหล็ก
 พระยาสิริวงษาเมืองยอง นายทัพนายกองมชยทงนตมวพลกองทัพ
 สรรพทวยเครื่อง สรรพขุทอ ยกขึ้นไปกระทำยุทธนาถากกับพระมาเจ้าศึก
 ฝ่ายข้างเมืองลำพูนก็แตกกองทัพให้พระยาอุปราช นายพิมพ์ศีล นาย
 น้อยมหาพรหม นายน้อยลังกา นายน้อยคำวงษา นายชนานนารถ คม
 ทัพยกทนต์ทัพเมืองเชียงใหม่ไปอีกกองทัพหนึ่ง

ครั้นกองทัพทั้งสองยกไปถึงเมืองยางไคทชยทอถกกับกองทัพพระมา
 เจ้าศึกเป็นสามารถ พระม่ายกทนต์หนักมากมากกว่ามาก กองทัพ
 ทงนตาทานมไคทัพายตอกลงมาอยู่เมืองยอง ไคกรวอพยพเมือง
 ยองลงมาถึงมณอยู่เมืองเชียงแสน ครั้นนั้นมหาชนานกตยใจหนีไป
 เข้าหากองทัพพระมา แ่กกองทัพพระมาหาไคตามมาถึงเมืองเชียงแสน

ไม่ กองทัพเชียงใหม่ก็ส่งกรมนมืองของลงมาณเมืองนครเชียงใหม่
พระเจ้าเชียงใหม่ก็นำครัวชะเลยส่ง มาทูลถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวณกรุงเทพพระมหานคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราช
ทานครัวชะเลยนั้นไว้เป็นพลเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าเชียงใหม่ก็กราบ
ถวายบังคมลาพาครัวชะเลยกลับไปเมืองนครเชียงใหม่

อยู่มาถึงศักราช ๑๓๗๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าเชียงใหม่
กาวิละช่วยส่งกำลังพลมาช่วย ชนมายุได้ ๗๕ ปี ตั้งแต่ได้เข้าพระยา
จักรีปรากฏแก่เชียงใหม่ไปตั้งอยู่ที่เวียงป่าซางได้ ๓๕ ปีแล้วยกมาตั้ง
อยู่เมืองนครเชียงใหม่ได้ ๓๗ ปี รวมเวลาที่ไ้เป็นเจ้าเมือง ๓๑ ปี

พระยาอุปราชน้อยอรรมณซึ่งรักษาราชการเมืองต่อมา ใน
ศักราช ๑๓๗๕ นั้นเมืองเชียงใหม่ได้ช้างเผือกเอกหนึ่งตัว สกทศ
เชื่องราบแล้วถึงศักราช ๑๓๗๗ บุกนสัปตศก พระยาอุปราชน้อยอรรม
ณเมืองเชียงใหม่ พระยาราชวงษ์หมูลำเมืองนครลำปางแลพระยาลำพูน
ไชย นำช้างพลายเผือกเอกลงมาทูลเกล้าฯ ถวาย ครั้นมาถึง
กรุงเก่าพระยาราชวงษ์หมูลำช่วยส่งกำลังแก่กรม ญาติพี่น้องพร้อม
กันฝังศพไว้ที่กรุงเก่า แล้วนำแพพระยาช้างลงมาตั้งกรุงเทพพระ
มหานคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับพระยาช้างแท้นั้นไว้
สมเด็จพระราชโอรสพระราชทานนามว่า พระยาเสวตรวิชัยราชาชาติ
สมพงษ์ ๑ ด. ๑ มงคลเลิศฟ้า

แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนยศพระยาอุปราชน้อย
อรรมณขึ้นเป็นพระยาเชียงใหม่ ให้พระยาลำพูนคำพั่นเป็นพระยา

อุปราชาเชียงใหม่ เลื่อนพระยาอุปราชาบุญมาเมืองลำพูนเป็นพระยา
ลำพูน

พระยาเชียงใหม่ พระยาอุปราชาและพระยาลำพูนได้รับยศแล้วก็
กราบถวายบังคมลากลับไปรักษามืองทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระ
ราชทานหีบศิลาหนักเพลิงให้ ขึ้นไปปลงศพพระยาราชนวงษ์หมุดำที่กรุงเก่า
ด้วย พระยาเชียงใหม่ พระยาลำพูน ได้ไปพิธีการปลงศพพระยา
ราชวงษ์หมุดำที่กรุงเก่าเสร็จแล้วก็เลยไป เมืองนคร เชียงใหม่ แล นคร
ลำพูน ด้วยเหตุที่พระยาเชียงใหม่ น้อยธรรม ไช้ช้างเผือก ลงมาถวาย
คนทั้งหลายจึงพากันเรียกพระยาเชียงใหม่คนนั้นว่า พระยาเชียงใหม่
ไช้ช้างเผือก

ครั้นอยู่มาพระยาเชียงใหม่ไช้ช้างเผือกแต่งให้พระยาพานกัษท้าวศรี
คุมไพร่ร้อยเศษ ยกข้ามแม่น้ำคงไปตั้งบ้านเชียง เกือบยี่สิบวันตก
ไต้ชะเลยมาครั้งหนึ่ง ถัดนั้นมาพระยาเชียงใหม่แต่งให้นายท่าม
กับนายแก้วเมืองมาคุมพล ๑๐๐ คนยกไปตีพระม่าซึ่งมาตั้งอยู่ปากน้ำ
แม่ปู้ พระม่าถอยหนีไปจับไต้ชะเลยพระม่า ๕ คนส่งมาเมืองนครเชียงใหม่
แล้วยกกองทัพเลยข้ามฟากแม่น้ำคงไปตั้งบ้านตอกเข้าตั้งบ้านตอก
ภายในวันเดียวแล้วเมืองขนกวางก็กวักชะเลยมาทางฝั่งตะวันตกมาข้าม
แม่น้ำคงที่ท่าผาแดงรบไต้พระม่าที่นั่นชก ๕ คนส่งมาเมืองนครเชียงใหม่

ถัดนั้นมาพระยาเชียงใหม่ไช้ช้างเผือกแต่งให้นายน้อยกาวิละ นาย
น้อยมหาพรหมคุมกำลังร้อยเศษ ยกไปตีกวักที่กวักก็ยิงข้างช่วยกระ
บ่างที่ตีตะวันตกเฉียงใต้ ไต้คร้วชะเลยมาเป็นอันมาก

ลศักราช ๓๓๘๓ ปีมะเส็งตรีศก พระยาเชียงใหม่ข้างเพือกช่วย
ถึงอสังกรรม ครองเมืองได้ ๘ ปี อายุได้ ๗๖ ปี พระยาอุปราชคำ
พันผู้ของรักษาราชการเมืองแทน

ลศักราช ๓๓๘๔ ปีมะเมียจตุศก มหาชนานเมืองเชียงใหม่
แต่งให้พระสมณโคบุตรสามกษัตริย์สามแควเมือง แลคฤหิสถมชอกขพระมา
ชอมองเมียดโยมาณเมืองเชียงใหม่ ๆ ก็รับส่งค้อไปยังกรุงเทพพระ-
มหานคร

ครั้นอยู่มาถึงวันอาทิตย์เดือนห้า (เดือนสาม) แรมสี่เช็ดคำ
พระยาอุปราชผู้ว่าราชการการเมืองเชียงใหม่ แต่งให้พระยาหัวเมืองแก้ว
นายแก้วเมืองมา นายพรหมนายอุ่นเรือน คมกำลังสามร้อยเศษยกไป
เข้ากองทัพพระมหาโยธา ซึ่งไปตั้งขัณฑ์ที่พระยัศวรามัญยังน้ำแม่ส้ม
ครั้นเสร็จราชการแล้วยกกลับมาจากน้ำแม่ละดัง

ลศักราช ๓๓๘๕ ปีมะแมเชษฐศก มีตราไปรบกเกล้า ๆ ให้หา
พระยาอุปราชคำพันเมืองเชียงใหม่ พระยานครลำปางกองทัพ นาย
พทอวงษ์ นายคำมุล นายน้อยกาวิละ ลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
ณกรุงเทพ ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนยศพระยานครลำปาง
กองทัพขึ้นเป็นเจ้านครลำปาง เลื่อนพระยาราชวงษ์ไชยวงษ์บุตรพระยา
นครลำปางคำโลม ขึ้นเป็นพระยาอุปราชนครลำปาง เลื่อนพระยา
อุปราชคำพันขึ้นเป็นพระยาเชียงใหม่ ตั้งนายพทอวงษ์บุตรนายพ่อเรือน
เป็นพระยาอุปราชเชียงใหม่ ตั้งนายคำมุลบุตร นายพ่อเรือนเป็น
พระยาราชวงษ์ครนายน้อยกาวิละบุตร นายพ่อเรือนเป็นพระยาเมืองแก้ว

พระราชทานเครื่องยศ โดยควรแก่ถานาศักดิ์ แล้วแล้วเจ้านครลำปาง
พระยาเชียงใหม่ก็พวกกักถวายบังคมลากลับไปเมือง

ศักราช ๑๑๘๖ ปีวอกฉอศก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
นภาลัย เสด็จสู่สวรรคตพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไท่โสตั้ง
เถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศก

ศักราช ๑๑๘๗ ปีระกาชัศศก พระยาเชียงใหม่คำพันช่วยตั้ง
อนักรวมครองเมืองได้ ๒ ปี ชนมาอยู่ได้ ๓๑ ปี

ในศักราชเดียวกันเดือนแปดรวมแปดค่ำ เจ้านครลำปางดวงทิพ
ถึงพิราลัยเป็นพระยาครองเมืองได้ ๘ ปี เลื่อนยศเป็นเจ้าได้ ๓ ปี รวม
เป็นเจ้าเมืองได้ ๓๒ ปี

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้พระยาศรีสุริยพาหะ คุมของพระราชทานขึ้นไปช่วยการปลงศพ
พระยาเชียงใหม่คำพัน ให้ระหมื่นสมุทพิมานขึ้นไปช่วยการปลงศพ
เจ้านครลำปางดวงทิพ

ศักราช ๑๑๘๘ ปีจออัฐศก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้ง
พระยาอุปราชพุทธวงษ์เมืองเชียงใหม่ เป็นพระยาภาควรรณาภิเษ
ราชวชิรปราการครองเมืองนครเชียงใหม่ ตั้งนายขนานมหาวงษ์บุตร
พระยาเชียงใหม่น้อยอรรม เป็นพระยาอุปราชเมืองเชียงใหม่ ตั้ง
นายน้อยมหาพรหม บุตรพระยาเชียงใหม่คำพันเป็นพระยาราชนวงษ์
(คือบิดาพระเจ้าอินทรวชิยานนท์) เมืองเชียงใหม่

ฝ่ายข้างเมืองนครลำปางนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้ง
 พระยาราชวงษ์ชานไชยวงษ์บุตรพระยานครลำปางคำโลมเป็นพระยา
 นครลำปาง ตั้งนายน้อยชิตยะบุตรพระยานครคำโลมเป็นพระยา
 ขุขันธ์ ตั้งนายคำแลนบุตรพระยานครคำโลม เป็นพระยาราชวงศ์
 ตั้งนายน้อยคำบุตรพระยาราชวงศ์หมี่ล่าเป็นพระยาเมืองแก้ว ตั้งนาย
 ชานามหาพรหมเป็นพระยาราชบุตร

ฝ่ายข้างเมืองนครลำพูนนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
 เลื่อนยศพระยาลำพูนบุญมาขึ้นเป็นเจ้านครลำพูน ตั้งนายน้อยอินทร์
 บุตรพระยานครคำโลม เป็นพระยาขุขันธ์เมืองลำพูน ตั้งนายน้อยมหา
 ยศบุตรนางศรีบุญธรรม น้องเจ้าลำพูนบุญมา ขึ้นเป็นพระยาราชวงศ์
 ตั้งนายน้อยธรรมลังกาบุตรเจ้าลำพูนบุญมา เป็นพระยาเมืองแก้ว ตั้ง
 นายคำน้อยทันบุตรเจ้าลำพูนบุญมาเป็นพระยาราชบุตร แต่นายพิมพ์
 ศาสนายธรรมกษัตริย์วิชาตพมาทกนั้นกับพระยาราชวงศ์นั้น ให้อยู่ทำ
 ราชการณกรุงเทพฯ เจ้านครลำพูน พระยาเชียงใหม่ พระยานครลำปาง
 กราบบทถวายขัตติยมาลากลับไซ้ พอไปถึงเมืองตากก็ไต่ทราบข่าวเจ้าอนุ
 เมืองเวียงจันทร์เป็นกบฏยกกองทัพลงมาตีเมืองนครราชสีมา

เจ้าลำพูน พระยาเชียงใหม่ พระยานครลำปางจึงแต่งตั้งให้นาย
 บุตรหลานคุมพลกำลังยกไปช่วยราชการทัพเมืองเวียงจันทร์

สุทศักราช ๓๓๘๘ บกุนนพศก เจ้าลำพูนบุญมาช่วยถึงพม่าลัย
 เป็นพระยาครองเมืองไท้ ๘ ปี เป็นเจ้าไท้ ๕ ปี รวม ๓๓ ปี พระยาเมือง

แก่อนชยภาวิตรเกิดถึงอนิจกรรมในชั้ชวณั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ให้พระยาศรีสุริยพาหะ ขึ้นไปช่วยการปลงศพเจ้านครลำพูนบุญมา
 ณเมืองลำพูน แล้วพระยาอุปราชน้อยขึ้นพระยาราชบุตร, พระยาเมืองแก้ว
 น้อยตั้งภรรยา เจ้านครลำพูนบุญมา พระยาไชยสงครามหน่อเมือง
 บุตรเจ้านครทวังกีฬ ก็พลกั้นสองลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทณกรุง
 เทพพระมหากษัตริย์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งพระยาอุปราชน้อย
 ขึ้นเป็นพระยาลำพูน เลื่อนราชบุตรตำแหน่งขึ้นเป็นพระอุปราชเมือง
 ลำพูน เลื่อนพระยาไชยสงครามเป็นพระยาราชวงศ์ตั้งน้อยอรรคมั่งกา
 เป็นพระยาเมืองแก้วพระราชทานเครื่องยศไทยควรแก่ตำแหน่งยศ แล้ว
 พระยาลำพูน แลอุปราชราชวงศ์ราชบุตรแลผู้ที่มียศบันฑาศักดิ์ทงนั้
 ถวายถวายบังคมทูลลากลับไปเมืองลำพูน

ในศักราช ๓๑๘๘ ปีกุนนพศกนั้น ฝ่ายพระยาเชียงใหม่แต่ง
 ให้นายแก้วเมืองมา นายชานสุริยะ นายฮุ่นเรือน คุมกำตั้งสองร้อย
 คนยกไปตีเมืองเตงมีไชยได้เข้ากั้ยเมือง เตงมาเป็นชะเลขกั้มาก

ศักราช ๓๑๘๘ ปีระกานพศก พระยานครลำปางไชยวงศ์มา
 ครองเมืองนครลำปางได้ ๓๑ ปีถึงวันขึ้นค่ำหนึ่งเดือนเจ็ดถึงอนิจกรรม
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพิพิธไชยสุริยขึ้นไปปลงศพพระยา
 นครลำปาง

สุศักราช ๓๒๐๐ ปีจอสัมฤทธิศก พระยาอุปราชขัติยะเมืองนคร
 ลำปางเตงมาเฝ้า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งพระยาอุปราชขัติยะ

เป็นพระยานครลำปาง ครั้นกราบถวายบังคมลากลับไปตั้งเมือง
นครลำปางให้หกเดือนก็ช่วยถึงแก่อนิจกรรม ครั้นนั้นไปรทเกล้าฯ
ให้พระยาสุเรนทร์ราชเสนาธิบดีนายโนริมหาดเล็ก ขนไปปลงศพ

พระยานครลำปาง แล้วจึงพระยาลำพูนน้อยขึ้นกับขอพระราชทานตั้งลงมา
เผา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาลำพูนน้อยขึ้นท้าวมาเป็น
พระยานครลำปาง ให้พระยาอุปราชกำกับเป็นพระยาลำพูน พระราช
ทานเครื่องยศตามสมควร ผู้รับตำแหน่งทั้งนี้ก็กราบถวายบังคมลา
กลับไป

ในรัชสมัยกรุงศรีอยุธยา ๓๕๐๐ นั้น พระยาเชียงใหม่ได้ท้าวข่าวว่าเจ้าฟ้า
เจียงมอเมืองน่าน แต่งคนเข้ามาตั้งอยู่ในแขวงเมืองสาค เมืองก่อน
อื่นเป็นดินแดนแดนแก้วเมืองเชียงใหม่ พระยาเชียงใหม่จึงแต่งให้
พระยาอุปราช พระยาราชวงศ์ พระยาเมืองแก้ว นายขนานไชยลังกา
นายแก้วเมืองมา นายน้อยชิตยระ นายพรม นายภูเกียง พระยาศุวีย
วงศ์เมืองยอง คนกำลังพลเมืองเชียงใหม่ ๓๓๐๐ คนขึ้นกองทัพ
หนึ่ง ฝ่ายข้างเมืองลำพูนก็ให้พระยาอุปราช นายน้อยท้าววงษาคุม
กำลังเมืองลำพูน ๘๐๐ คน ทพหนึ่ง ยกขึ้นไปตีต้อนครัวเจียงมอใหญ่
ที่มาตั้งณเมืองยี่ เมืองสาคเมืองก่อนนั้นลงมาสิ้น แล้วได้บุกหมาย
เขตต์แดนทวยเสาไม้รวกไว้ตามแนวเขาคอยแ่งมตามแนวหลักศิลาแดน
เดิมซึ่งมีมาแต่โบราณ แล้วตั้งบ้านไว้ที่ท่านาสยประสบกบไว้ฟ้าไชย

กับแสน โอกาสแสนเศษชาวบ้านแม่ขาว
แดนสยาม

เป็นผู้รั้งตำแหน่งรักษาเขตต์

ศักราช ๑๒๐๓ ปี กุนเอกศก พระยาเชียงใหม่ พระยาลำพูน
มีหนังสือขอกองมา ขอให้กราบบังคมทูลพระกรุณาว่าด้วยไต่เต่งกอง
ทัพยกไปตีเมืองยู่ เมืองสาค เมืองทวน ไต่ครวัชระเสยหญิงชายใหญ่
น้อยเป็นกัน ๑๗๖๘ คน ขอรับพระราชทานแจกจ่ายแก่นายทัพนายกอง
๑๐๐๐ คน ยิงกัน ๘๖๘ คนปืน ๔๗ บอก น้ำ ๑๕ น้ำ โค ๒๕๖ โค จะ
ส่งมาถวายสมุหนายก นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบ
แล้ว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้มีตราตอชไปว่าทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานครวัชระเสยแล ไต่มาขึ้นนั้นไว้สำหรับ
เมืองนครเชียงใหม่

ศักราช ๑๒๐๓ ปี ฉลุศกศก พระยาลำพูนคำตันครองเมือง
ลำพูนไต่ ๓ ปี ขวยลงถึงอสังกรรม ครั้งนั้นโปรดเกล้าฯ ให้พระเทพา
ธิปัตชนไปปลงศพพระยาลำพูนคำตันครองเมืองลำพูนแล้ว ให้มีตราหา
ตัวพระยาเมืองแก้วน้อยลงกาผู้บุตรพระยาลำพูนลงมาเฝ้า ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ ทรงพระยาเมืองแก้วน้อยลงกาขึ้นเป็นพระยาลำพูน
ให้กลับไปครองเมืองลำพูน

ศักราช ๑๒๐๔ ปี ชาลจัตวาศก เดือนหกขึ้นค่ำหนึ่ง ท้องฟ้าปรากฏ
เป็นลำภูกันเท่าลำตาลขึ้นที่ศัป่าจัน เห็นตั้งแต่เวลาตะวันลับตอชไปจน

ถึงยามกของศึก (ตั้งแต่พลบค่ำจนตีกวยาม) เห็นอยู่จนถึงวันแรม
แปดค่ำจึงลี้หายไป

อยู่มาจนถึงวันเสาร์เดือนเจ็ดขึ้นเก้าค่ำ พระม้าวสะแดง โยภักย์ยาว ๒๓
คน ข้างพลาย ๒ ข้าง มา ๓ มา ยืน ๓๕ กระทบถเข้ามาหาพระยา
ราชวงศ์เชียงใหม่ผู้ไปตรวจท่านเมืองขอม ขอสวามิภักดิ์ต่อเมือง
นครเชียงใหม่

ครั้นที่กราช ๓๒๐๕ ปี เถาะเข้ญจศกวันเสาร์เดือนแปดแรม ๑๕ ค่ำ
พระยาราชวงศ์นำพระม้าวสะแดง โยภักย์พวก เข้ามา ถึงเมือง นครเชียงใหม่
ครั้นถึงวันเดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบเอ็ดค่ำ พระยาเชียงใหม่จึงให้พระยาเจ้า
แสนศรีวิศุภอักษรท้าวสิทธิชัยไพรม์ชื่อเข้ญจศกอักษร แลคุมตัวพระม้าว
สะแดง โยภักย์พวกลงไปนครกรุงเทพพระมหานคร

อนึ่งในขี้เถาะเข้ญจศกนั้น พระยาลำพูนสังกาศช่วยถึงอนึ่งกรม
ครองเมือง ไคสองขี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนครกรุงเทพพระมหา
นครทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยากำแพงเพชรแห่งกรมการ
ผู้ใหญ่ขึ้นไปจัดการปลงศพพระยาลำพูน พระยากำแพงเพชรจึงให้
พระปลัดขึ้นไปเมืองนครลำพูนในขนั้น

ครั้นถึงวันเดือนหกแรมสิบเอ็ดค่ำ พระยานครลำปางน้อยอินทร์
กับพระยาอุปราชมหาหงส์เมืองนครเชียงใหม่ ลงมาเข้าทูลละของขี้
พระบาท แล้วขอให้กราบขี้กรมทูลพระกรุณาขอตั้งเมืองเชียงใหม่เป็น
เมืองขึ้นเมืองเชียงใหม่ แลขอตั้งเมืองงาว เมืองพะเยาเป็นเมือง

ขนนครลำปาง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งนายธรรมลังกาตั้ง
 นายพิมพ์คำเป็นท้าวพระยาจกนาเขตเจ้าเมืองเชียงใหม่ ตั้งนายชื่น
 เรือนบุตรพระยาแสนเมืองหลวง เป็นท้าวพระยาอุปราชเมืองเชียงใหม่
 ตั้งนายคำแสนผู้น้องนายชื่นเรือน เป็นพระยาราชวงศ์เมืองเชียงใหม่
 ตั้งนายพุทธวงศ์น้องพระยานครน้อยอินทร์ เป็นท้าวพระยาประเทศอุดร
 ทิศเจ้าเมืองพะเยา ตั้งนายน้อยมหายศน้องท้าวสองของพระยานครน้อย
 อินทร์เป็นพระยาอุปราชเมืองพะเยา ตั้งนายแก้วมานุคมนตรีสาม
 เป็นพระยาราชวงศ์เมืองพะเยา ตั้งนายชัชชบุตรพระยาประเทศอุดร
 ทิศเป็นพระยาเมืองแก้ว ตั้งนายน้อยชัชชบุตรราชวงศ์หมูล่าเป็น
 พระยาราชบุตรเมืองพะเยา

ตั้งพระยาไชยสงครามเป็นพระยาฤทธิวิญญูยศเจ้าเมืองงาว ให้
 ขนานยศน้องพระยานครน้อยอินทร์เป็นพระยาอุปราชเมืองงาว ให้
 ขนานชัชชบุตรพระยานครน้อยอินทร์เป็นพระยาราชวงศ์เมืองงาว
 ให้ขนานยศบุตรพระยานครไชยวงศ์เป็นพระยาเมืองแก้ว พระราชทาน
 เครื่องยศ โดยควรแก่ถานาศักดิ์ ให้แบ่งคนเมืองเชียงใหม่ขึ้นไปตั้ง
 เมืองเชียงใหม่ ให้แบ่งเขาคมนเมืองนครลำปางไปตั้งเมืองพะเยา และ
 เมืองงาว ครั้นเสร็จแล้วพระยานครลำปางพระยาอุปราชเชียงใหม่ กับ
 ผู้ที่ไว้รับตำแหน่งต่าง ๆ สำหรับเมืองเชียงใหม่ เมืองพะเยา เมืองงาว
 ก็พากันกราบถวายบังคมลากลับไปรักษาราชการเมืองตามหน้าที่

ลศักราช ๑๒๐๘ บรมเมษียุคก่อกำเนิดพระยาเชียงใหม่พุทธวงศ์
 ช่วยถึงอสนัญกรรมครองเมืองได้ ๒๒ ปี ในการปลงศพพระยาเชียงใหม่
 พุทธวงศ์ทรงน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิกรมเทียร
 ซึ่งเป็นพระยาอัคราณภาพกษัตริย์หลวงพิทักษ์สุเทพเป็นข้าหลวงขึ้นไปช่วย
 จักการ

ลศักราช ๑๒๐๘ บรมเมษียุคก่อกำเนิดพระยาอัคราณภาพเมืองเชียงใหม่
 และนายพิมพ์พิสาร ได้นำช้างพลายสี่ประหลาดลงมาถวาย ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งพระยาอัคราณภาพเป็นที่พระยาเชียงใหม่
 ตั้งนายพิมพ์พิสารเป็นพระยาอัคราณภาพเมืองเชียงใหม่ แล้วโปรดให้มีตรา
 หาด่วนนายขนานไชยลังกาบุตรพระยาเชียงใหม่คำพันลงมาณกรุงเทพ ฯ
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งนายขนานไชยลังกาเป็นที่พระยาลำพูน
 ในข้อออกสัมฤทธิ์ลศักราช ๑๒๑๐ ครั้นพระยาเชียงใหม่พระยาลำพูน
 กราบบอกว่าบังคมลากลับไปถึงเมืองแล้วมีน่านเท่าใด พระยาเชียงใหม่
 พระยาลำพูน พร้อมกันมีใบบอกกล่าวโทษพระยานครน้อยอินทร์
 เจ้าเมืองนครลำปางเป็นเนือความหลายข้อ โปรดเกล้าฯ ให้มีตรา
 หาด่วนพระยานครน้อยอินทร์ลงมาณกรุงเทพ ฯ ครั้นพระยานครน้อย
 ลงมาถึงกรุงเทพ ฯ ยังมีทันไ้ชำระคดีที่ของหา พระยานครน้อย
 อินทร์ช่วยลงกตถึงอนิจกรรมณกรุงเทพพระมหานคร เมื่อเดือนยี่ขอม
 สัมฤทธิ์ลศักราช ๑๒๑๐ นั้น พระยานครลำปางอินทร์เป็นเจ้าเมือง

นครลำปางได้ ๑๑ ปี ครั้งนั้นไปรทเกล้า ฯ ให้มีตราไปตั้งให้พระยา
อุปราชน้อยบุญผ่องศรีผู้เป็นบุตรพระยานครคำโลมเป็นผู้ว่าราชการเมือง
นครลำปาง

จุลศักราช ๑๒๑๓ ปีกุนยังเป็นโทษกวันเดือนห้าขึ้นหนึ่งค่ำ พระ
บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสู่สวรรคต ครั้นฉวนเพ็ญเดือนหก
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ เสด็จถวญราชสมบัตินวม
ราชาภิเศก

ศักราช ๑๒๓๕ ปีชวภักตวาศก พระยาเชียงใหม่ พระยาลำพูน
พระยาอุปราชผู้ว่าราชการเมืองนครลำปาง ทัศนไม้เงินทองเครื่อง
ราชบรรณาการลงมาทูลเกล้า ฯ ถวาย เมืองเชียงใหม่ให้นายน้อย
ธรรมภักตุมมา เมืองนครลำปางให้พระยาราชวงศ์ชานน้อยบุญผ่องศรี
พระยาเมืองแก้วไชยลังกาคุมมา ฝ่ายเมืองลำพูนให้ราชบุตรชานศิริ
วิไชยคุมมา ครั้นมาถึงกรุงเทพ ฯ พระยาราชบุตรชานศิริวิไชย
เมืองลำพูนช่วยเป็นโรคภัยชุนถึงแก่กรรม

ในปีชวภักตวาศกนั้น ไปรทเกล้า ฯ ให้มีแต่งตั้งทัพขึ้นไปปราบ
เมืองเชียงตุง พระยาน้องยาเชษฐมหลวงวงศ์อิราชสนิทเป็นแม่ทัพ
ใหญ่ เจ้าพระยาบวรราช (นุช) เป็นแม่ทัพออกของหนึ่งยกไป ขณะนั้น
พระยาเชียงใหม่มาวงศ์ช่วยอยู่ จึงแต่งตั้งให้พระยาเมืองแก้ว นายน้อย
มหาพรหม นายสรวิงศ์ผู้ยตรักบุญผ่องศรีแห่งแสนท้าวพระยาคุมไพร่พลไป

เข้ากองทัพหลวงไปรบเมืองเชียงตุง และรักษาสงัดเชียงอาหาร โดยเต็ม

กำลัง ครองนันทกองทัพท้าวเมืองเวียงทางใต้ตลอดจนลงมาเข้าประชิดเมือง

เชียงตุงจนเจียนจะโอบเมืองเชียงตุง แต่ชะงักเมืองเชียงตุงยังไม่ขาด

พระอินทร์เห็นเหตุจำเป็นต้องดลยทัพกลับคนมา

บริเฉทที่ ๒๖

ว่าด้วยเปลี่ยนยศพระยาเป็นเจ้า

ศักราช ๓๒๓๕ ปีฉลูเชษฐศก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาลี้ทราชฤทธิไกร เชษฐพระสุพรรณบัฏ กษัตริย์เครื่องสูงขึ้นไปพระราชทานพระยาเชิงใหม่มหาวงศ์เลื่อนยศขึ้นเป็นพระเจ้านมโหตรประเทศราชอิษคินทร นพสิขินทรมหานคราธิษฐาน ภูยาตยพิตรสถิตย์ในอุคมาธิยวงคราชวงศ์เจ้านครเชียงใหม่ เจ้านครเชียงใหม่ได้รับพระราชทานเกียรติยศใหญ่ในเวลาขณะช่วยอยู่ ครั้นเป็นเจ้าแล้วได้ ๕ เดือนกษ ๒๗ วัน ถึงวันเดือนยี่แรมเก้าค่ำจุลศักราช ๓๒๓๖ ปีชวดฉศก ไรศดำเว็บบากชนกถึงพิราลัย รวมเวลาแต่เป็นเจ้าเมืองมา ได้ ๗ ปีเศษ

จึงมีตราโปรดเกล้าฯ ขึ้นไปให้พระยาอุปราชพิมพ์พิสารว่าราชการเมืองเกิดแก่งแย่งไม่ปรองคองกันกับนายน้อยมหาพรหม กิติศัพท์ทวาย ลงมาถึงกรุงเทพ ฯ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามุกขมนตรี (เกษ) กษัตริย์หลวงวิสุตรสัมบัฏขึ้นไประงับการวิวาทและปลงศพเจ้านมโหตรประเทศราชด้วย ศักราช ๓๒๓๗ ปีเถาะสัปดาห์เจ้าพระยามุกขมนตรีหลวงวิสุตรสัมบัฏกราชถวายบังคมลาออกจากกรุงเทพ ฯ ขึ้นไปถึงเมืองนครเชียงใหม่ในวันอาทิตย์เดือนสี่แรมเก้าค่ำ ทัพการตั้งป้อมเสร็จแล้ว

ก็พาตัวพระยาเมืองแก้ว ขนานสรียวงศ์บุตรพระเจ้าเชียงใหม่กาวิละ
กับนายน้อยมหาพรหม นายขนานสรียวงศ์บุตรเจ้ามโหตรประเทศและ
พระยาอุปราชเมืองนครลำปาง ลงมาณกรุงเทพ ฯ พระมหานครไค้
มาณกรุงเทพ ฯ ในวันเดือนเจ็ดขึ้นห้าค่ำศักราช ๓๒๓๘ ยี่มะโรงอัฐศก
แต่พระยาอุปราชพิมพ์สารนั้นช่วยนำหาได้ ไม่ ครั้นถึงวันเดือนเกษายน
สัปดาห์พระยาอุปราชพิมพ์สารถึงอสังกรรม

ในการที่ระงับตำแหน่งผู้ครองเมืองครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า เมืองนครเชียงใหม่ นครลำพูน นครลำปาง
เป็นเมืองประเทศราชเคยมีเจ้าผู้ครองมาแต่ก่อน ตำแหน่งอุปราช
ราชวงศ์ราชบุตรเมืองแก้วนั้นตั้งคราวใดก็เป็นแต่พระยา ครั้นมีพระ
บรมราชประสงค์จะเปลี่ยนตำแหน่งพระยาให้เป็นตำแหน่งเจ้า เห็นไว้
แต่เมืองขึ้นจึงให้ตั้งเป็นพระยาตามเดิม ไปรคเกล้า ฯ ให้เสนาบดี
ปลูกยาก็เห็นพร้อม โดยกระแสพระบรมราชดำริทุกประการ

ครั้นถึงวันพฤหัสบดีเดือนสิบแรมสองค่ำขึ้นโรงอัฐศกจุลศักราช
๓๒๓๘ ึ่งทองพระกรุณา ไปรคเกล้า ฯ เลื่อนยศพระยาเมืองแก้วสรียวงศ์
บุตรพระเจ้ากาวิละขึ้นเป็นเจ้ากาวิโลรส สรียวงศ์ดำรง นพสินทร สุนทร
ทศลักษณะเกษตร์ วรรฤทธิเกษมมหาโยนางคราชวงศ์วิยติ เจ้านคร
เชียงใหม่ตั้งนายขนานอรรมย์บุญไญบุตรพระยาเชียงใหม่คำพันเป็นเจ้า
อุปราช ตั้งนายอินทนนเป็นเจ้าบุรีรัตนะ (ทรงแก้จากตำแหน่งพระยา
เมืองแก้ว)

แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนยศพระยาอภัยราชเมืองนคร
ลำปางขึ้นเป็นเจ้าวรวงศ์วังยี่เจ้านครลำปาง เดือนราชวงศ์มหาพรหม
ขึ้นเป็นเจ้าอภัยราชเมืองนครลำปาง

เลื่อนยศพระยาลำพูน ขึ้นเป็นเจ้าไชยลังกาพิสารโสภาคฤ
เจ้านครลำพูนไชยพระราชทานเครื่องยศตามสมควรแก่บรรดาศักดิ์ให้กลับไป
ไปรักษาราชการบ้านเมือง เว้นแต่ นายน้อยมหาพรหมบุตรเจ้าม ไทศร
ประเทศนั้น โปรดให้เป็นพระยาอัครการ โทศลพระราชทานพานทอง
เครื่องยศให้ยี่ทำราชการณกรุงเทพ ฯ พระมหานคร

ครั้นเมื่อเดือนสิบสองขแมแมเอกศก เจ้านครเชียงใหม่ให้นายน้อย
หน่อคำ นายน้อยแผ่นฟ้าคุมคนไม้เงินทองเครื่องราชบรรณาการลงมา
ทูลเกล้าฯ ถวาย จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ว่าที่ราชวงศ์
เมืองเชียงใหม่ยังว่างอยู่ นายน้อยหน่อคำเป็นบุตรพระยาเชียงใหม่
ข้างเผือกสมควรเป็นที่ราชวงศ์ได้ นายน้อยแผ่นฟ้าก็เป็นหลานพระเจ้า
กาวิละผู้มีความชอบต่อแผ่นดิน ควรให้นายน้อยแผ่นฟ้าได้รับตำแหน่ง
ยศที่ใดที่หนึ่งได้ ครั้นแล้วจึงโปรดเกล้าฯ ตั้งนายน้อยหน่อคำเป็น
ที่เจ้าราชวงศ์ ตั้งนายน้อยแผ่นฟ้าเป็นที่เจ้าราชภาคนิยเมืองนคร
เชียงใหม่ ให้กลับไปรักษาราชการณเมืองเชียงใหม่

ฝ่ายเจ้ากาวิโลรสศรียวงศ์เจ้านครเชียงใหม่ เมื่อได้ถึงดำนันคร
ศกก็เป็นเจ้านครเชียงใหม่แล้ว จึงตั้งการครองเมือง ตั้งช่ขอขบัญญัติ
กำหนดกฎหมายสำหรับการพิจารณาพิพากษาคดีน้อยความฉนสนามหลวง
และตั้งการประณตปฏิสังขรณ์สถานที่ต่าง ๆ

ศักราช ๑๒๒๐ บรมเมียบรมฤทธิศก เพญ เภอนสมลของวิหารวัดพัน
ทาเกิน

ศักราช ๑๒๒๐ บรมแมเอกศกเคอนหกชนแปดคำชอมรูปสิงห์
สองตัวฉหวเวียง

ศักราช ๑๒๒๒ บวอก ไทศกวันพฤหัสยคเคอนเจตชนห้าคำฤกษ์
สร้างวิหารวัดสุพรรณ วันพฤหัสยคเคอนยแรมสี่สามคำแห่พระสวาฮ
เจ้าสิทธิ มาครของวัดหิวของแสนเมืองมาหลวง วันแรมสี่คำเคอนสี่
หลัธรรมงใหญ่ทองหนักสองล้านเกาหมนห้าพันหกกรวยคำดัง สร้าง
ธรรมาคันฮาคันสวดและหีบพระธรรมยคทองคำเปลว สันทองคำเปลว

๕๓๑๒๐ แผ่น สร้างพระพุทธรูปสลักด้วยงาช้างสองกึ่งเป็นรูปพระ

๗๒ องค์ สร้างพระทองคำองค์หนึ่งหนัก ๒๐๐๐ บาทมีฉัตรทองคำหนัก

๑๒๒ บาท สร้างพระนาคทองคำหนัก ๑๕๐ บาทอกทองคำหนัก

หนัก ๑๒๒ บาท สร้างพระเงินองค์หนึ่งหนัก ๓๐๐๐ บาท พระพุทธรูป

ที่สร้างนัประคิษฐานไว้ฉหวัดพระธาตุงอมทอง แต่ธรรมาคันฮาคันสวด

ไว้ฉหวัดพระสิงห์พระงาช้างกยหีบพระธรรมไว้ฉหวัดแสนเมืองมาหลวง

อนึ่งในศักราช ๑๒๒๒ บวอกไทศกนั ฝ่ายพระยาอัครถการโกศ

นอชมหาพรหม ซึ่งอยู่ฉฉหลวงเทพ ๗ บวยถงอนิงกรรม

ศักราช ๑๒๒๓ ประกาศรศกวันพอเพญเคอนห้าลของหอไตรวัดแสน

เมืองมาหลวงหิวของและถวายช่างทึงเศวของทอง มาทึงเศวของ

ทองกยเศวของแห่คอกอกและกายผลกทองไว้สำหรับพระมหาธาตุงอมทอง

ระฆังใหญ่หนักไว้กยพระธาตุงุศุเทพ

ครั้นถึงวันเดือนหกแรมค่ำหนึ่ง เจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ก็ลง
 มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทกรุงเทพมหานคร ทรงพระกรุณาโปรด
 เกด้า ๑ พระราชทานเกียรติยศเพิ่มขึ้นเป็นพระเจ้านครเชียงใหม่แล้ว
 กราบบาวยังคมลากลับไปถึงเมืองนครเชียงใหม่ จึงให้สร้างพระวิหาร
 วัดนันทาราม ในวันเสาร์เดือนสี่แรม ๑๕ ค่ำในพระภคาวัดนั้น

ศักราช ๓๒๒๕ บังอรจทวาศกเดือนสี่สิบสองขึ้นเจ็ดค่ำ พระเจ้ากาวิ
 โลรสสุริยวงษ์เสด็จไปนมัสการพระมหาธาตุลำปาง ขูชาด้วยต้นไม้เงิน
 ทองค้ำหนึ่งกับสิ่งของเครื่องสักการะต่าง ๆ แล้วเสด็จจากพระธาตุ
 ลำปางเข้าไปในเมืองนครลำปาง เพื่อว่ากล่าวสมัคสมานเจ้าอุปราช
 กับเจ้านครลำปางซึ่งไม่ปรองดองกัน เจ้าอุปราชยอมขอสมการวะ
 แก่เจ้าหลวงนครลำปาง ด้วยเครื่องขอสมาไม้ต้นไม้เงินทองหนักต้นละ
 ร้อยบาทหนึ่งคู่ แล้วพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ก็กลับจากเมืองนครลำปาง
 มาถึงเมืองนครเชียงใหม่ในวันเดือนห้าแรมเก้าค่ำ ครั้นอยู่มาถึง
 วันเดือนสี่เพ็ญทำการฉลองพระวิหารวัดสุพรรณ

ศักราช ๓๒๒๕ บัณเฑาะฐกวันพฤหัสบดีเดือนหกแรมสี่สิบสองค่ำ
 ก่อวิหารวัดพระนอนคำขลแม่จาเยื้องเหนือเมืองนครเชียงใหม่ ถึงวัน
 พฤหัสบดีเดือนเจ็ดขึ้นสี่ค่ำซ่อมวิหารวัดพระสิงห์ ในศกนั้นเจ้าอุปราช
 มหาพรหมเมืองนครลำปางถึงอสัญกรรม

วันอาทิตย์เดือนสี่ขึ้นหกค่ำพระเจ้านครเชียงใหม่ลงมาเฝ้า
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพมหานคร

วันเสาร์เดือนสิบสองขึ้นสี่ค่ำ พระยาอภัยราชเมืองเชียงรายนำช้าง
สี่พระหลาดเข้ามาถึงเมืองเชียงใหม่ เจ้าอภัยราชแต่งให้นายน้อยจันทร์
นำหนังสือบอกกับรูปพรหมช้างสี่พระหลาดลงไปแจ้งต่อพระเจ้าเชียงใหม่
ณกรุงเทพพระมหานคร

ครั้นพระเจ้านครเชียงใหม่กลับจากกรุงเทพ ฯ มาถึงเมืองเชียง
ใหม่แล้วตั้งการสมโภชฉลองพระแก้วเสวตรมณี แลพระพุทธรูป
ทองคำที่ โกลสร้างไว้ในพระอุโบสถ ในวันเพ็ญเดือนอ้ายจุลศักราช ๑๒๒๖
ยชวตลอสก ได้ยงพระแลถวายบริวาร ๕๒ ตำรับ ขวชกลยตร์
(คือยวชปล้อยทาส) แลมีการมหรศัพต่าง ๆ สามวัน ก่อนนั้นมาถึง
วันพฤหัสบดีเดือนยี่แรมสามค่ำลงมือหล่อระฆังใหญ่หนักทองเจ็ดแสน
สองหมื่นตำลึงไว้สำหรับตีโมงยาม ในคุ้มหลวง ครั้นถึงวันเดือนสาม
ขึ้นห้าค่ำพระเจ้าเชียงใหม่ไปเมืองนครลำปางช่วยการปลงศพเจ้าอภัยราช
เมืองนครลำปาง

ในระหว่างเมื่อพระเจ้าเชียงใหม่ยังอยู่เมืองนครลำปางนั้น เจ้า
ฟ้าโกหล่าเมืองมอกใหม่มีหนังสือให้อำมาตย์หุงคำถือนำมาถึงเมืองเชียง
ใหม่ขอกำลังเมืองเชียงใหม่ไปช่วยสู้รบกับเจ้าฟ้าเมืองนาย ท้าว
พระยาเหนือสนามนำหนังสือเจ้าฟ้าโกหล่าไปแจ้ง ต่อพระเจ้าเชียงใหม่
ณเมืองนครลำปาง พระเจ้าเชียงใหม่ได้ทราบแล้วจึงมีอาญาสั่งให้
เกณฑ์กำลังพลเมืองเชียงใหม่ ๓๐๐ คนให้พระยาชัยอำมาตย์กับพระยา
ปราชพลมารเป็นนายทัพปลัดทัพยกไป ท้าวพระยารับอาชญาแล้วก็
มาจับการแต่งกองทัพยกออกจากเมืองเชียงใหม่ไปณวันเสาร์เดือนสิบ

ขนแกะดำไปทางเมืองฝ่าย
 ครั้นวันเดือนสี่ ขนสับห้าคำปลงศพเจ้า
 อปราชเมืองนครลำปางแล้ว
 พระเจ้าเชียงใหม่ก็กลับจากเมืองนคร
 ลำปางมาพักอยู่เมืองลำพูน
 ทั้งสี่ธรรมเนียมใหญ่หนักทองเจ็ดแสนสอง
 ทมนแก้วพันตำลงไว้บูชาพระมหาธาตุเมืองลำพูนไชย
 แล้วจึง
 กลับไปเมืองนครเชียงใหม่

ศักราช ๓๒๒๗ ปีฉลูสี่ปีทศก ในระหว่างเดือนอ้ายเดือนยเดือน
 สาม เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร เมืองนครเชียงใหม่
 มีหนังสือบอกกล่าวโทษพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ลงมาณกรุงเทพ ฯ
 เดือนละละบายความคือกันว่า พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์เกณฑ์คน
 ทักทางแต่เมืองเชียงใหม่ไปตั้งท่าผาแดง แล้วจึงช้างพลายสองข้าง
 ถัดขึ้นเป็นของบรรณาการตั้งคนนำไปถวายพระเจ้าอังวะ ๆ ให้พระมา
 นำสิ่งของคอบแทนมาพระราชทานแก่พระเจ้าเชียงใหม่ ๆ ให้หาพระมา
 ถัดเข้ามาเข้าไปผูกจากนั้นในที่ลับ ครั้นพระมากลับไปแล้วพระเจ้ากาวิโลรส
 สุริยวงษ์ก็ให้เขาล่ามพระมานั้นไปฆ่าเสีย แลนายน้อยเทพวงษ์บุตร
 พระยาบุตรการโกศลก็ทูลเกล้า ฯ ถวายฎีกากล่าวโทษพระเจ้ากาวิ
 โลรสสุริยวงษ์หลายข้อ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้
 พระยามหามนตรเจ้ากรมพระตำรวจในขวาขึ้นไปเมืองนครเชียงใหม่ทัก
 ท้วงพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ลงมา กรุงเทพ ฯ พระเจ้ากาวิโลรส
 สุริยวงษ์ เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร ก็ยกเจ้านายญาติพี่น้องลงมา
 พร้อมทวยพระยามหามนตร ลงกรุงเทพ ฯ ณวันพุธเดือนแปดแรม

พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์เข้าเฝ้าฯ ทูลละอองธุลีพระบาท
แล้วนำขุนหลวงขจรฟ้า โกลหล่านเมืองมอญใหม่ เข้าเฝ้าฯ ทูลละอองธุลีพระ
บาททูลว่า แลพระเจ้าเชียงใหม่กราบบังคมทูลพระกรุณาว่าฟ้า โกลหล่าน
พระภาควิวเข้ามาขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมา ไต่ ให้ขุนหลวงขจรฟ้าเข้ามาก่อน

แล้วพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ นำสิ่งของซึ่งพระเจ้าอังวะให้
มานนชนทูลเกล้าฯ ถวาย คือแหวนศิระทับทิมขนาดผลบัวแก้ว ๒ วง
สายสังวาลทองคำมีสร้อยรวม ๓๕ สาย มีประกำยามใหญ่ ๑ เล็ก
๒ มีทาบทองคำหนึ่งประดับพลอยทับทิมใหญ่ ๕ เล็ก ๘๖ รวม ๓๐๐ เม็ด
ผ้าเขียวพระม้า ๓ ผืน ผ้าตาลดก ๘ ผืนรวมผ้า ๓๓ ผืน จึงมีพระราช
โองการดำรัสว่า ของทูลพระเจ้าอังวะให้แก่เจ้าเชียงใหม่ ก็ให้เจ้า
เชียงใหม่เอาไว้เถิดจะทรงรับไว้แต่แหวนทับทิมวงหนึ่งพอไม่ให้เจ้าเชียงใหม่
ใหม่เป็นที่เสียใจแล้วมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ท่านเสนาบดี
ชำระพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ตามคฤหาสน์ที่เจ้าอุปราชราชวงษราชบุตรขอก
กล่าวโทษมานั้น พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ให้กำนัลไปไม่รับทั้งคำ
หา ท่านเสนาบดีทำคำปฤกษากราบบังคมทูลพระกรุณาว่าพระเจ้า
กาวิโลรสสุริยวงษ์ยังหามีความผิดเป็นข้อใหญ่ไม่ ขอพระราชทาน
ให้กลับไปรักษาอาณาเขตต์ปกครองญาติพี่น้องบุตรหลานทำราชการ
ฉลองพระเดชพระคุณต่อไป แต่เจ้าราชวงษ ราชบุตรนายน้อยมหาวัง
นายชานามหาเทพ นายน้อยเทพวงษ์ ซึ่งเป็นโจทกนั้นควรเอาตัวไว้
ณกรุงเทพฯ ก่อน ถ้าพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์กลับไปถึงเมือง

เชียงใหม่แล้วให้ไปศึกษาหาหรือตัวเจ้าวรรณรังษีเจ้านครลำปางแลเจ้า
ชัยลังกาพิศาลเจ้านครลำพูนไปศึกษาคกลงกันประการใดจึงให้พร้อมกัน
มีศุภอักษรบอกลงมาควรวประการใดจึงจะผ่อนปรนไปตามทางสามัคคี
การจะขอจะให้แตกร้างกันได้ ครั้นทรงทราบในคำไปศึกษาแล้ว จึงทรงพระ
กรุณาไปรถเกล้า ๆ ให้พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษกลับไปเมืองนครเชียงใหม่
ใหม่พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษก็กราบถวายบังคมลากลับไป ครั้นถึง
เมืองเชียงใหม่ก็ไปศึกษากันที่เจ้านครลำปางเจ้านครลำพูนแล้วมีศุภอักษร
ลงมากราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานให้เอาตัวพวก ไททก ไร่ที่
กรุงเทพฯ ๆ ก่อน เจ้าราชวงษเจ้าราชบุตร นายเทพวงษนายขนาน
มหาเทพ นายขนานธรรมลังกานายน้อยมหาวงษก็ตั้งอยู่ณกรุงเทพฯ
มหานคร

สุลค์กราช ๑๒๒๘ ยี่เถาะนพศก เจ้าอุปราชธรรมชัย โฉมเมืองนคร
เชียงใหม่ช่วยถึงอสังกรรม พระเจ้านครเชียงใหม่ก็ขญาตพี่น้องพร้อม
กันรักการปลงศพเสร็จแล้ว จึงมีศุภอักษรมากราบบังคมทูลพระกรุณา
ขอรับพระราชทาน นายน้อย มหาวัง ผู้บุตรเจ้าอุปราชธรรมชัย โฉมขึ้นไป
ควบคุมญาติพี่น้องยาวไพร่ของบิดา จึงทรงพระกรุณาไปรถเกล้า ๆ
ให้นายน้อยมหาวังกลับไปเมืองนครเชียงใหม่ในขั้มะโรงสัมฤทธิศก
สุลค์กราช ๑๒๓๐ แต่เจ้าราชบุตรกับขนานสุริยวงษบุตรพระเจ้ามโหตร
ประเทศนั้นช่วยถึงอนิจกรรม

ในขณะโรงสัมฤทธิศกนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิง
ถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศก

ครั้นศักราช ๑๒๓๑ ปีมะเส็งเอกศก พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์
เจ้านครเชียงใหม่มีศกภัยรลงมากมายยังคมทูลพระกรุณาว่าฟ้า โทกล้าน
เมืองมอกใหม่กตัญชิตแข่งไม้ พากรอยคร้วมาเหมือนคิงที่ไค้สัญญาไว้
แก่ก่อน พระเจ้าเชียงใหม่จึงไค้ให้เจ้าบุรีรัตนกษัตริสถานยกกำลัง
ไปตีเมืองมอกใหม่กวาดคร้วฟ้า โทกล้านมาไว้ณเมืองเชียงใหม่แล้ว กษ
ไค้แต่งตั้งให้นายชานไชยวงษ์กับพระยาไชยฤกษ์คุมข้างพลายลีประหลาด
ซึ่งเป็นลูกข้างเกิดที่เมืองพร้าวขึ้นลงมาถวาย จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้รับข้างนั้นมาถึงกรุงเทพฯฯ แล้ววันเดือนย้ายชนทกคำ
ปีมะเส็งเอกศก แห้ขึ้นสู่โรงสมโภชขึ้นระวาง พระราชทานนามว่า
พระเสด็จวรจรจรณเสด็จพิสิทธิพิศุทธิกษัตริย์สมพงษ์ ทนินตักกิดำรงคัมภ
มงศรัตนาศน์จักรพรรดิราชาคุณุชรรักษ์ภูมิตรรตน์ประเสริฐสุเสกฟ้า

ในขณะเส็งเอกศกนั้น พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์ลงมาเฝ้าทูลละออง
ธุลีพระบาทณกรุงเทพฯฯ ให้เจ้าราชภาคีไนย นายบุญทองษ์ นายน้อย
มหาอินทร์ ข้าราชการแม่ของเชียงใหม่ ฝ่ายเจ้าบรรณาณรังษิ์เจ้านคร
ลำปาง ให้เจ้าราชวงษ์กับเจ้าราชบุตรคุมต้นไม้ทองเงินลงมาทูล
เกล้าฯ ถวาย

ฝ่ายข้างเมืองนครเชียงใหม่นั้นฟ้าโกหล่านเมืองมอกใหม่ยกกองทัพมาตีเมืองฝ่ายเมืองชนเชียงใหม่ในเดือนยี่มะเส็งเชดศก เจ้า
 ราชภาคินัย นายบุญทวงษ์ นายน้อยมหาอินทร์ ขงรักษาเมืองเชียงใหม่ มีหนังสือแจ้งราชการไปยังเจ้านครลำปางนครลำพูน แล้ว
 นายน้อยมหาอินทร์คุมกำลังเมืองเชียงใหม่ ๓๐๐๐ คน เจ้านครลำปาง
 ให้นายน้อยพิณพิศาล นายชานนไชยวงษ์คุมกำลังเมืองนครลำปาง ๓๐๐๐
 คน เจ้านครลำพูนให้นายน้อยอินทวิไชย นายน้อยมหายศคุมกำลัง
 เมืองลำพูน ๕๐๐ คน รวมสามกองเป็นคน ๕๕๐๐ คนยกไปช่วยป้องกันเมืองฝ่าย
 แต่หาทัพไม่กองทัพเมืองมอกใหม่คือเมืองฝ่ายแตก แล้ว
 คุกเพลิงเผาบ้านเรือนไหม้สิ้น ทวารค้อนครัวเมืองฝ่ายไปเมืองมอกใหม่
 กองทัพไทยก็ติดตามไปจนถึงฝั่งน้ำแม่คงก็หาทัพไม่ จึงถอยทัพ
 กลับคืนมา

ฝ่ายพระเจ้ากาวิโลรสสิริวงษ์นั้นได้มาถึงกรุงเทพ ฯ ๑ เดือนเดือน
 สยามชนสองคำ ครั้นไท้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายต้นไม้ทอง
 เงินเครื่องราชบรรณาการคัลวี่ จึงกราบบังคมทูลพระกรุณาขอรับ
 พระราชทานเจ้าราชวงศ์หน่อคำ นายชานนมหาเทพกษัตริย์พิน้องซึ่งอยู่
 ณกรุงเทพ ฯ แต่ครั้งมีศึกเกี่ยวข้องกับแต่ก่อนนั้นกลับไปช่วยราชการณ
 เมืองนครเชียงใหม่ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระ
 บรมราชานุญาต ชึ่งตำแหน่งเจ้าอุปราชเมืองนครเชียงใหม่ว่างอยู่จึง
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนเจ้าบุรีรัตนอินทนนขึ้นเป็นเจ้าอุปราช

ตั้งนายพทองษ์บุตรพระเจ้ากาวิโลรสเป็นที่เจ้าราชวงศ์เมืองนครเชียงใหม่
 ฝ่ายเมืองนครลำปางนั้นโปรดให้เลื่อนเจ้าราชวงศ์ชินเป็นที่เจ้า
 อุปราช เลื่อนเจ้าราชบุตรไทยแก้วขึ้นเป็นที่เจ้าราชวงศ์ ครั้น
 พระเจ้ากาวิโลรสสรีระของษัช่วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หมอลอง
 ไปกำกับพยาบาลจากกรมมัลลายู จึงกราบบังคมลากลับไปรักษา
 ทัณฑ์เมืองเชียงใหม่ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานหมอล
 หลองให้กำกับไปช่วย ออกจากกรุงเทพฯ ณวันอาทิตย์เดือนหกแรม ๔
 ค่ำมะเมียโทศก จุลศักราช ๓๒๓๒ ขึ้นไปถึงบ้านท่าพระนครในเขตต์
 เมืองนครเชียงใหม่ยังทางอีกวันหนึ่งระดังเมืองเชียงใหม่ พระเจ้า
 กาวิโลรสสรีระของษัช่วยมีอากาศทรุดหนักถึงพิลาสัยในวันเดือนแปด
 แรมสองค่ำเวลาเช้าสองโมง พระเจ้ากาวิโลรสขึ้นบ้านนครเชียงใหม่
 ใ้ ๓๖ ข้ายู่ท่าโตไม่ปรากฏ เจ้าอุปราชอินทนน แลเจ้านายญาติพี่น้อง
 นอื่ก็พากันเชิญศพเข้าไปฌเมืองเชียงใหม่

วันพฤหัสบดีเดือนแปดแรมสามค่ำ เจ้าราชภาติไนยเมืองเชียงใหม่ถึงแก่กรรม

อนึ่งเจ้าอุปราชราชวงษ์เมืองนครเชียงใหม่มีหนังสือบอกข้าราชการ
 ให้นำบุญทองส่งมาตมกรุงเทพฯ ในความว่าพระม้าวัดเชียงเมือง
 เชียงตุง ๓๗๐ คน ยกครอบครัวมาตั้งอยู่เมืองเชียงแสน ๓๓๓ หลังคา
 เรือน ถัดครัวเงยฟ้าโกห่านที่ตีกวาดมาแต่ก่อนหนีไปตั้งอยู่ ๑๐๐ คน
 มหาศไทยนำข้อความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระ

ยาทแล้ว ไปรอกเกล้า ๆ ให้มีตราตอไป ให้เจ้าอุปราชว่าราชการ
 เมืองเชียงใหม่ นายบุญทองว่าที่อุปราช ให้แต่งคนไปว่ากล่าวแก่
 พวกเงี้ยวลื้อเขินซึ่งมาตั้งอยู่ในเขตต์เมืองเชียงแสนให้ตอไป ถ้าจะตั้ง
 อยู่ต้องยอมอยู่ในบังคับบัญชาเมืองเชียงแสนนครเชียงใหม่ เจ้า
 บุญทองก็กราบถวายบังคมลากลับไปถึงเมืองเชียงใหม่แล้ว เจ้า
 อุปราชก็แต่งคนไปว่ากล่าวแก่ พวกพระมา ลื้อ เขินซึ่งมาตั้งอยู่ในเขตต์
 เมืองเชียงแสนนั้นตามทิวังตรา พวกพระมา ลื้อ เขินก็ยินยอมโดย
 ปกติไม่

ในเดือนสามขะเม็ยโทศกนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ทรงพระกรุณาไปรอกเกล้า ๆ ให้พระยาจางวางนุกุลรอด (คือเจ้าพระยา
 รัตนขทินทร์) ขึ้นไปเมืองนครเชียงใหม่ ในการปลงศพพระเจ้ากา
 วิโลศสิริวงษ์ได้ ไปถึงเมืองนครเชียงใหม่ในเดือนขะเม็ยโทศกนั้น
 ในเดือนนั้นพวกเงี้ยวคุมกันเข้ามาตีปล้นต้อน ขี้ครว พล เมืองในแขวง
 เชียงใหม่ จุดเพลิงเผาบ้านเรือนเข้ามาจนถึงค่ายสถานพลของหนอง
 ค่ายบ้านแม่ประสานยังทางออกวันหนึ่งเงี้ยวเมืองเชียงใหม่ เจ้าอุปราชผู้
 ว่าราชการเมืองจึงให้นายชานนธรรมลังกา นายอินทวงศ์ นายชานน
 มหาเทพ นายน้อยบุญญา คุมพลชาวเชียงใหม่ ๕๐๐๐ คน ฝ่ายเจ้า
 วรรณวงษ์เจ้านครลำปางให้นายน้อยทนนไชย กับพระยาอิงซ้ายคุม
 พลกำลังเมืองนครลำปาง ๒๐๐๐ คน เจ้านครลำพูนให้นายอินทวิไชย
 นายน้อยมหายศคุมพลกำลังเมืองลำพูน ๑๐๐๐ คน รวมสามทัพ

เป็นคน ๘๐๐๐ ยกไปปราบปรามพวกเงี้ยว แยกหนีไปพ้นเขตต์เมือง
เชียงใหม่แล้ว กองทัพก็เลิกกลับมายังมีทันถึงเมืองเชียงใหม่ นาย
ขนานมหาเทพช่วยตั้งแก่กรรมตามทาง

สุโขทัย ๑๒๓๓ ยมระแถมตรีศก วันเดือนเกิดแรมห้าค่ำ เจ้า

วรรณางรังษีเจ้านครลำปางถึงพิราลัย ครองเมืองได้ ๑๖ ปี

และในขณะแถมตรีศกนั้น เจ้าไชยลังกาพิศาลเจ้านครลำปางถึง
พิราลัย เป็นพระยาเจ้าอยู่ ๘ ปี เลื่อนเป็นเจ้าได้ ๑๖ ปี รวมเป็นเวลา
ครองเมือง ๒๕ ปี

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระศรีเสนาขึ้นไปปลงศพเจ้า
วรรณางรังษีณเมืองนครลำปาง

อนึ่ง ในระหว่างนี้มีคดีซึ่งคนในบังคับอังกฤษ พ้องหาเรียกค่า
เสียหายในการที่เจ้าเชียงใหม่ ใช้อำนาจปราบปรามโดยพลการต่าง ๆ หลาย
เรื่องหลายราย จึงโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาจำแลนยติศรีวิชัย
เจ้ากรมพลำพิงมหาศไทยฝ่ายเหนือ กับพระสุริยภักดีเจ้ากรมพระตำรวจ
สนมทหารซ้าย (คือเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราชเวก) ขึ้นไปชำระความ
ซึ่งเงี้ยวพระมาตองสุพองแสนท้าวพระยาเมืองเชียงใหม่ นั้น ครั้น
พิจารณาได้สำนวนข้างแล้วพระยาจำแลนยติศรีวิชัยภักดี ก็ให้
อุปราชเจ้าราชบุตรเมืองนครเชียงใหม่ และเจ้าอุปราชเมืองนครลำปาง
ก็ลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณกรุงเทพพระมหานคร ครั้นมาถึง
กรุงเทพ ฯ เจ้าราชบุตรช่วยตั้งถึงอนิจกรรม โปรดเกล้า ฯ ให้
พระยาจำแลนยติจกการปลงศพเจ้าราชบุตรณวัดขอมวงศต ส่วนคดี

ความที่พิจารณาค้างอยู่นั้นโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชนานกุล พระยา
จำแสนยกพระยามทามนครี ไปนั่งพิจารณาพร้อมด้วยกงสุลอังกฤษ
แล้ว ใ้พิพากษาให้ยกฟ้องโทษก ๒๑ เรื่อง ให้จำเลยแท้ ๑๑ เรื่อง เป็น
เงินที่จำเลยจะต้องเสียสพนซึ่งเศษ เจ้าอุปราชจึงขอขมเงินพระคลังมหา
สมบัติไปเสียความ รัชส์ัญญาจะใช้ ให้ครบเสร็จในกำหนดได้ดีย์

ครั้นณเดือนหก จุลศักราช ๑๒๓๕ ปีระกาเชษฐศก ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้าอุปราชอินทนน ขึ้นเป็นเจ้าอินทรวชิไชยานนท์พหล
เทพภักดี ศรีโยนางคราชวงษา มหาประเทศราชอิศรินทร์พิสัยนคราภิพงษ์
ดำรงพิพัฒน์ ชียงคราชวงษาเจ้านครเชียงใหม่

ตั้งนายน้อยชคิยวงษ์ผู้บุตรเจ้าเชียงใหม่อินทนนท์เป็นที่เจ้าราชบุตร
ตั้งนายอินทรรักษ์บุตรเขยพระเจ้ากาวิโลรสศรีวงษ์เป็นเจ้าราชภาคินัย ตั้ง
นายอรรณลังกาบุตรนางขวดีพ และเป็นหลานเจ้าม ไทตรประเทศเป็น
เจ้าราชสัมพันธวงษ์ ตั้งนายน้อยเทพวงษ์บุตรพระยาอัครการโกศลน้อย
มหาพรหม เป็นที่พระยาอัครการโกศล แล้วทรงพระราชดำริว่าเมือง
ปายว่างร้างอยู่ให้พระยาไชยสงครามทนนไชยผู้บุตร พระยาราชนวงษ์
มหายศเป็นที่พระยาเกษครวัคณาเขตต์เจ้าเมืองปายให้ยกเอาคนเมือง
เชียงใหม่ออกไปตั้งเมืองปาย

แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้าอุปราช (อง) บุตร
เจ้านครลำปางทรงทิพ ขึ้นเป็นเจ้าพรหมภักดีพิสัยธาดาสามันตวิชัย
ประเทศราช บรสิชฌนารอดทิพจักราธิวงษ์ดำรง โยนะพิสัยอภิชัยภุมภักษ์
บุตรมศักดิ์สงครามกลางมทอนคราภิปัตย์ เจ้านครลำปางตั้งนายแก้ว

เมืองมา ขุนศรีเจ้าอุปราชมหาพรหมเป็นเจ้าราชวงศ์ ตั้งนายน้อยธรรม
 เสนาบดีเจ้าบรรณาการวังเป็นเจ้าอธิการ ตั้งนายน้อยคำข่อยเจ้าบรร
 ณาการวังเป็นเจ้าสหายทางวาง ตั้งนายไธยศรีเจ้าพรหมภักดีพงษ์ธาดา
 เป็นเจ้าราชบุตร ตั้งนายน้อยหอนขุนศรีเจ้าราชบุตรมหาเทพ เป็นพระยา
 ไชยสงคราม ตั้งนายน้อยไชยสารบุตรพระยาวิงซ้ายคนเก่าเป็นพระยา
 วิงซ้าย พระราชทานเครื่องยศตามลำดับฐานาศักดิ์แล้วเจ้านคร
 เชียงใหม่ เจ้านครลำปางกับผู้ที่ได้รับตำแหน่งยศทุกคนก็เข้าเฝ้า
 กรายถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง

ครั้นณเดือนสิบสองในขั้วระกา เบื้องคณนั้นเจ้านครเชียงใหม่ให้
 นายบุญทองผู้ว่าที่อุปราชคุมคนไม่ทองเงินเครื่องราชบรรณาการลง
 มาทูลเกล้าฯ ถวาย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งนายบุญทอง
 เป็นที่เจ้าอุปราชเมืองนครเชียงใหม่

แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ทูลวงศเสนามาตย์ขึ้นไปปลงศพเจ้าไชย
 สักกาพิศาลเจ้านครลำพูน

อนึ่งในเดือนขั้วระกาเบื้องคณนั้น เจ้านครเชียงใหม่แต่งตั้งให้นาย
 น้อยบุญญา นายน้อยคำข่อย นายน้อยคำสวนคุมตั้งของไปถวายพระเจ้า
 ตะเคองมเมองหงวระ ครั้นณเดือนสิบสองระกาเบื้องคณนั้นทูตที่ไปทำหนังสือ
 สัญญาว่าช่วยเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนไซยนั้น
 กลับเข้ามาถึงกรุงเทพฯฯ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระพิเรนทร์เทพเจ้ากรม
 พระตำรวจใหญ่ซ้ายเชิญศฤงคาร และหนังสือสัญญาไปแจ้งข้อราชการ
 ต่อเจ้านครเชียงใหม่เจ้านครลำปาง ราชวงษผู้ว่าราชการเมืองลำพูน
 ให้ศการตั้งตามทางตามข้อหนังสือสัญญานั้น เจ้านครเชียงใหม่เจ้า

นครลำปาง และราชวงศ์ผู้ว่าราชการเมืองลำพูน ได้ทราบความตาม
 คุกอักษรและหนังสือสัญญาแล้ว ก็พากันจับคนออกตั้งค่านทางใน
 เขตแขวงเมืองนครเชียงใหม่ ๗ ตำบล ในเขตแขวงเมืองนคร
 ลำปาง ๕ ตำบล ในเขตแขวงเมืองลำพูน ๒ ตำบล รวมเป็นค่าน ๓๓
 ตำบล เป็นจำนวนคนรักษาค่านนาย ๓๗ โพร ๕๗๐ รวม ๕๗๗ คน

ลี้กกราช ๑๒๓๖ ยี่จอฉศกเดือนสิบ เจ้านครเชียงใหม่ให้นาย
 น้อยเทพวงศ์มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท นำเงินที่ขมมาส่งใช้ต่อ
 กระทรวงพระคลังด้วย ไปรทเกล้าฯ ให้มีศุภอักษรถึงเจ้านครเชียงใหม่
 ให้จัดการไล่พวกพระมาลื่อเงินที่พากันมาตั้งณเมืองเชียงใหม่
 นายน้อยเทพวงศ์กราบทูลถวายบังคมลา เชิญศุภอักษรกลับไปยังเมืองนคร
 เชียงใหม่

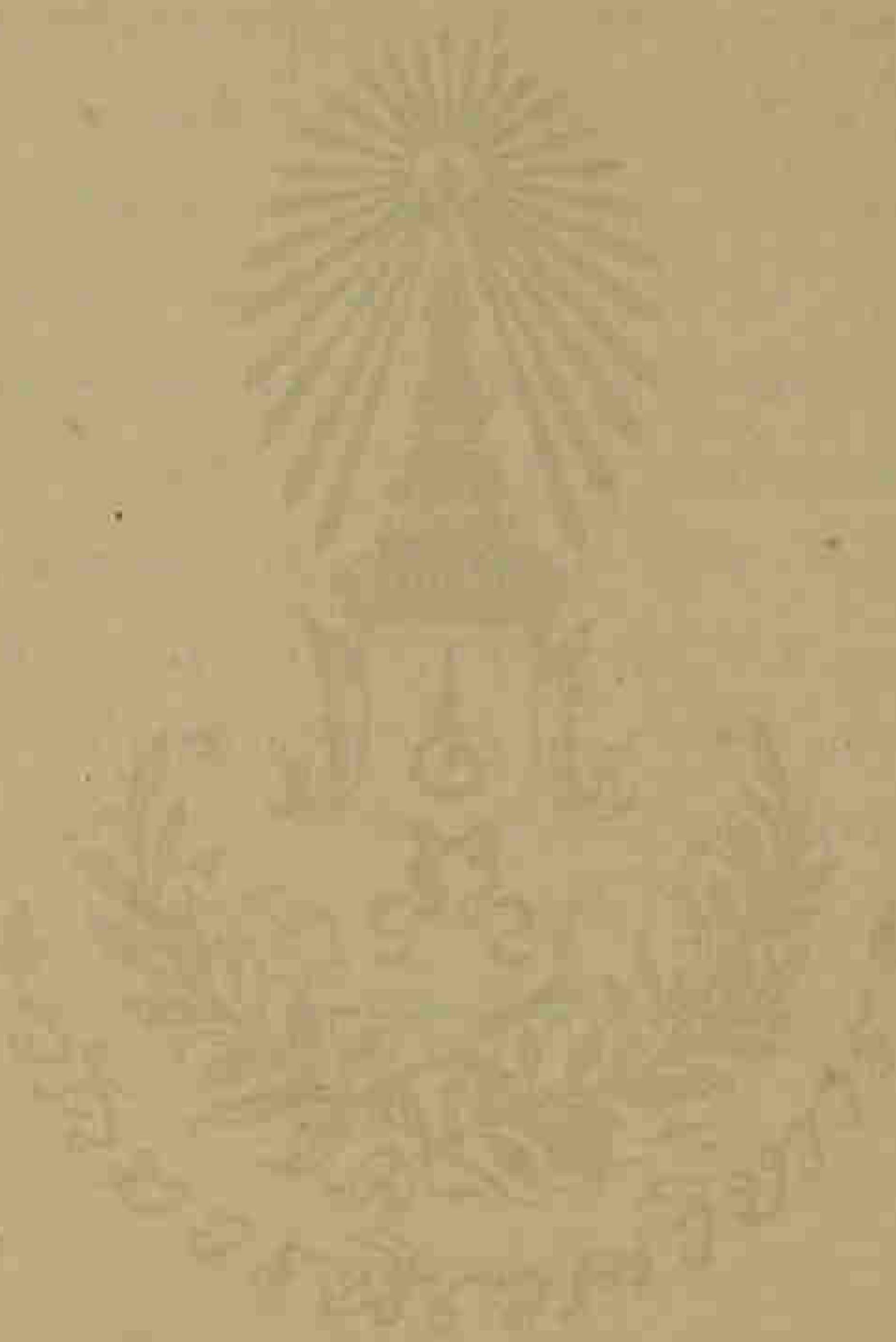
ในปีจอฉศกนั้น ไปรทเกล้าฯ ให้พระนรินทร์ราชเสนีย์ปลัด
 ยัญชุกรมพระกระลาโหม (คือเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์พุ่ม) เป็นข้าหลวง
 ทหนึ่ง หลวงเสนพิทักษ์กรมมหาดไทยเป็นข้าหลวงที่สองขึ้นไปอยู่ประจำ
 ราชการณเมืองเชียงใหม่ ไปรทเกล้าฯ ให้ทหารหัวนายสิบคนพล
 หกสิบรวมเจ็ดสิบคนไปประจำอยู่กับข้าหลวงที่เมืองเชียงใหม่ด้วย พระ
 ราชทานเงินเดือนข้าหลวงที่หนึ่งที่สองสามสี่ห้าหกคนหมื่นนายโพรรวม
 เป็นเงินยี่ละ ๑๖๒ ชั่ง ๑๒ ตำลึง ข้าหลวงได้กราบทูลถวายบังคมลาออก
 จากกรุงเทพฯ ณวันแรมหกค่ำเดือนสิบสอง ไปถึงเมืองเชียงใหม่
 เดือนยี่ในปีจอฉศกนั้น

ในขี้เกียวนั้นนายน้อยขลุ่ย นายน้อยคำขั้น นายน้อยคำสวน
ซึ่งไปกรุงอังวะกลับมาถึงเมืองนครเชียงใหม่ แจ้งข้าราชการว่าได้
เข้าเฝ้าพระเจ้าอังวะ ๆ พระราชทานเงินทองเสื้อผ้าตามสมควร ใต้ทำ
แผนทีรูปเมืองอังวะมาด้วย เจ้านครเชียงใหม่จึงให้นายชานสองเมือง
นำนายน้อยขลุ่ย นายน้อยคำขั้น นายน้อยคำสวนกับแผนที
กรุงอังวะลงมาแจ้งราชการแก่กรุงเทพพระมหานคร

ครั้นพอเดือนสี่ขลุ่ยออกศึก เจ้าอินทรวชิไชยกานนท์เจ้านครเชียงใหม่
ปรึกษาพร้อมด้วยพระนรินทร์ราชเสน่หาหลวง ในการที่จะเกณฑ์กำลัง
ไปใต้พระมอขยเช่นซึ่งมาตั้งณเมืองเชียงแสน ข้าหลวงใต้ มีหนังสือถึง
เมืองนครลำปาง และเมืองลำพูนให้ทราบราชการแล้ว ฝ่ายเมือง
เชียงใหม่ก็ให้พระยาอุตรการโกศล นายน้อยเทพวัง นายน้อยหน่อ
เมืองกุมพล ๑๐๐๐ ฝ่ายเมืองนครลำปางก็ให้เจ้าราชบุตรนายสุวิยะกุม
พล ๑๐๐๐ เมืองลำพูนก็ให้น้อยมหาศคกุมพล ๕๐๐ รวมสามกอง
เป็นแสน ๒๕๐๐ ยกออกทางเมืองเชียงใหม่ ไปในวันแรมห้าค่ำเดือนสี่
ไปยังเมืองเชียงรายและเชียงแสน

และในเดือนสี่ขลุ่ยศกนั้น เจ้าราชวงษศาอเวียงบุตรเจ้าลำพูน
ไชยลังกา กับเจ้าราชบุตรสุวิยะบุตรเจ้าลำพูนไชยลังกา นายอินท
รวชิไชยกานนท์เจ้าลำพูนยกมา เมืองนครลำพูนหมู่หนึ่ง
เจ้าราชวงษศาอเวียง นายน้อยทนนไชยกานนท์เจ้าวรญาติ
นายอารียะบุตรเจ้าอุปราชหมูลำเมืองนครลำปางหมู่หนึ่ง นำคนไม่ทอง
เงินเครื่องราชบรรณาการลงมาทูลเกล้าฯ ถวายแก่กรุงเทพพระมหานคร

^๕ ^๕ ^๕ ^๕ ^๕
 ครั้นถึงวันขึ้นสี่ค่ำเดือนหก จุลศักราช ๓๒๓๗ ปกนสี่ชัศก
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ทรงเจ้าราชวงศ์วงษ์ทองเรื่องเป็นท้าวคณาธิบดี
 รัตนไพโรจรวรโฆษกิติโสภณ วัฒนคุณทวีภณูไชยมหาเจดีย์ชากว
 ราชภูธรธาดาธิบดี เจ้านครลำพูนไชย เลื่อนเจ้าราชวงศ์วงษ์ทองชายแก้วเป็น
 เจ้าอุปราช ตั้งนายน้อยทนต์ไชยเป็นท้าวราชสัมพันธ์วงษ์เมืองนคร
 ลำปาง ตั้งนายฮาริษเป็นพระยาประเทศศุกรทิศเจ้าเมืองพะเยา พระ
^A ^A ^A ^A ^A
 ราชทานเครื่องยศตามลำดับตามศักดิ์ แต่เจ้าราชสัมพันธ์วงษ์นั้นพระ
^A ^A ^A
 ราชทานเครื่องยศเหมือนเจ้าราชวงศ์วงษ์
^A ^A ^A ^A ^A
 เมื่อเสร็จการรับตำแหน่งเรียบร้อยแล้ว เจ้านครลำพูนกับเจ้าอุปราช
 เจ้าราชบุตรเมืองลำพูน และเจ้าอุปราชเจ้าราชสัมพันธ์วงษ์เมืองนคร
 ลำปาง พระยาประเทศศุกรทิศเจ้าเมืองพะเยา ถักราชถวายขัตติยมลา
 กลับขึ้นไปรักษาราชการบ้านเมือง

ลำดับวงศ์กษัตริย์เชียงใหม่โบราณ

ลำดับที่	นาม	ศักดินา	อายุ		รวมปี	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
	วงศ์สิงหนวัติ	อินทนิล				
๑	สิงหนวัติ	๓๗	๓๗	๓๓๐	๓๐๒	ว่ามาแต่ครั้งไทย เทศกษัตริย์กษัตริย์
๒	คันทกุมาร	๓๓๗	๔๒	๗๓	๒๗	บุตร
		พทท ศักดินา				
๓	อินทนิล	๓	๒๐	๓๒๐	๓๐๐	บุตร
๔	มังรายนราธิ	๓๐๐	๔๖	๗๗	๕๐	บุตร
๕	พระองค์เชื่อง	๓๕๐	๕๕	๗๖	๓๓	บุตร
๖	พระองค์ชน	๓๗๓	๖๓	๗๐	๓๗	บุตร
๗	พระองค์คำ	๓๐๐	๕๗	๗๔	๓๖	บุตร
๘	พระองค์เก็ง	๓๓๖	๕๖	๓๓๖	๖๐	บุตร
๙	พระองค์ชาติ	๒๗๖	๗๓	๗๐	๓๗	บุตร
๑๐	พระองค์เว้ง	๒๗๕	๖๒	๗๓	๓๗	บุตร

ที่	นาม	ศักราช	อายุ		รวมปี	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
๓๑	พระองค์แวน	๓๑๓	๖๓	๘๐	๑๗	บุตร
๓๒	พระองค์แก้ว	๓๒๙	๕๘	๗๒	๑๔	บุตร
๓๓	พระองค์เงิน	๓๔๓	๕๗	๗๓	๑๖	บุตร
๓๔	พระองค์ตน	๓๕๗	๕๒	๖๗	๑๕	บุตร
๓๕	พระองค์งาม	๓๗๒	๔๘	๘๓	๓๕	บุตร
๓๖	พระองค์ยอ	๔๐๕	๕๒	๗๗	๒๕	บุตร
๓๗	พระองค์อวย	๔๓๐	๕๘	๗๓	๑๖	บุตร
๓๘	พระองค์เช็ง	๔๔๖	๕๒	๖๗	๑๕	บุตร
๓๙	พระองค์กิง	๔๖๓	๕๖	๗๓	๑๖	บุตร
๔๐	พระองค์เกา	๔๗๘	๕๖	๖๒	๑๕	บุตร

๕๒๕

ที่	นาม	ศักราช	อายุ		รวมปี	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
๒๑	พระองค์พัง	๕๕๕	๕๒	๗๐	๑๘	บุตร
๒๒	พระองค์ศิริ	๕๓๒	๕๔	๗๐	๑๖	บุตร
๒๓	พระองค์สิม	๕๒๗	๕๒	๖๔	๑๒	
๒๔	พระองค์สุวรรณ	๕๔๐	๕๐	๖๘	๑๘	
๒๕	พระองค์แพง	๕๖๐	๔๘	๖๘	๒๐	
๒๖	พระองค์พวน	๕๗๓	๕๓	๖๕	๑๒	
๒๗	พระองค์นทร	๕๘๓	๔๕	๕๕	๑๐	
๒๘	พระองค์ฟู	๖๑๓	๓๐	๔๘	๑๘	
๒๙	พระองค์ฉน	๖๑๕	๓๐	๓๗	๗	
๓๐	พระองค์วง	๖๒๒	๓๗	๖๖	๒๙	

ลำดับ ที่	นาม	ศักดิ์ราช	อายุ		รวมปี	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
๓๑	พระมิ่งสิงห์	๖๗๓ มหา ศักดิ์ราช	๓๕	๘๕	๕๐	
๓๒	พระมิ่งแสน	๓๖๐	๕๕	๘๐	๒๕	
๓๓	พระมิ่งสม	๓๒๕	๗๐	๗๘	๘	
๓๔	พระองค์เทพ	๓๓๕	๕๓	๖๗	๑๖	
๓๕	พระองค์ทอง	๓๕๐	๕๓	๖๓	๑๐	
๓๖	พระองค์ถม	๓๖๗	๕๓	๕๗	๔	
๓๗	พระองค์ชาย	๓๗๓	๒๔	๕๐	๒๖	
๓๘	พระองค์ชน	๓๘๗	๓๓	๕๖	๒๓	
๓๙	พระองค์สม	๓๙๓	๒๘	๕๗	๒๙	
๔๐	พระองค์ทอง	๔๐๐	๒๗	๕๓	๒๖	

วงศ์ โภชกเวียงปถุกษา

ที่	นาม	ศักราช	อายุ		รวมปี	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
๔๑	พระองค์กิง	๒๔๕	๒๘	๔๒	๓๔	
๔๒	พระองค์เกียง	๒๕๘	๒๔	๔๒	๓๘	
๔๓	พระองค์พง	๒๗๗	๓๘	๗๕	๕๗	
๔๔	ทกษัตริ	๓๓๔	๕๕	๗๐	๓๕	
๔๕	มหาวิน	๓๕๘	๔๖	๖๗	๒๓	
๔๖	มหาไชยชนะ	๓๗๘	๔๒	๔๓	๓	เมืองมณฑล เข็วรงค์
๓	ขุนตั้ง	๔๗๘			๑๔	ไพร่แต่งเมือง
๒	ขุนทาง	๔๗๒			๘	
๓	ขุนสาน	๕๐๐			๗	
๔	ขุนถาน	๕๐๗			๘	

ลำดับที่	นาม	ศักราช	อายุ		รวมปี	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
๕	ขุนทาม	๕๓๐			๔	
๖	ขุนทอง	๕๒๐			๓๐	
๗	ขุนแครง	๕๓๑			๓	
๘	ขุนวัน	๕๓๓			๖	
๙	ขุนกง	๕๓๘			๒	
๑๐	ขุนจอม	๕๔๑			๒	
๑๑	ขุนขง	๕๔๓			๑	
๑๒	ขุนซีก	๕๕๐			๓	
๑๓	ขุนอินธิ	๕๕๓			๔	
๑๔	ขุนสิทธิะ	๕๕๘			๒	
๑๕	ขุนศกขง	๕๕๘			๑	

ลำดับกษัตริย์กรุงรัตนโกสินทร์

ที่	พระนาม	ศักราช		เสวยราช		หมายเหตุ
		พุทธ	จุล	ปี	เดือน	
๑	ปฐมเจ้า	๑๒๐๐	๒๕	๗		อัครราชมนตรีเมือง ละโว้
๒	มหินทระยศ		๓๕	๘๐		
๓	ปฐมมุนี		๓๓๒	๕๐		
๔	อรุณโชนไทย		๓๕๒	๒๗		
๕	สุวรรณมุนี		๓๗๗	๓๐		
๖	สุนทร		๔๐๗	๓๐		
๗	ประทุม		๔๓๗	๓๐		
๘	กมล		๔๕๗	๘		เสวยราชย์ที่เมือง นอญ
๙	มัททกะไตร	๑๕๓๘	๒๕๗	๓	๓	
๑๐	มัททกะมหา		๒๖๐	๓		

ที่	พระนาม	ศักราช		เสวยราช		หมายเหตุ
		พุทธ 1	จุล 1	ปี	เดือน	
๑๑	โนการาช	๑๕๕๒	๒๖๓		๗	
๑๒	พาลราช	๑๕๕๒			๒	
๑๓	กตกราช	๑๕๕๒	๒๖๒	๑๐	๑๕	
๑๔	เสถียรราช		๒๗๒	๓		
๑๕	พาสราช		๒๗๕	๓		
๑๖	โยธราช		๒๗๗		๖	
๑๗	พรหมทัตราช		๒๗๘	๓		
๑๘	มุกขราช		๒๗๒	๒		
๑๙	ชิตกรลัทท		๒๗๕	๒	๓๐	ทำศึกกับละโว้
๒๐	วิชิตพระจักรวรรตราช		๒๗๖	๓		เจ้าละโว้มาตี เมือง

ที่	พระนาม	ศักราช		เสวยราช		หมายเหตุ
		พุทธ	จุล	ปี	เดือน	
๒๑	กษัตริย์ราช		๒๗๗	๒๐	๗	ขอมมาชณะ ตลอดถึงนาคปุระ (เชียงใหม่)
๒๒	จุลละ		๓๐๗	๖		
๒๓	เขกวัฏระวรรคิราช		๓๑๕	๗		มาจากถมุนคร
๒๔	สุเทวราช		๓๒๔	๓	๒	
๒๕	ไชยยะลราช		๓๒๕	๑๓		
๒๖	มถาระยสขาลนกร		๓๓๕	๗	๑๕	
๒๗	เส็ลละ		๓๓๖	๓		
๒๘	ทากูราช		๓๓๗	๖		
๒๙	ชลลกกราช		๓๔๕	๑๐		
๓๐	นันทละ		๓๕๕	๒๐		

ที่	พระนาม	ศักราช		เสวยราช		หมายเหตุ
		พทศ	จุล	ปี	เดือน	
๓๓	อินทวระ		๓๗๕	๓๐		
๓๔	อาทิตย์ธรรมิกราช		๔๐๕	๕		ขณะละไว้รัช พุทธศาสนา จากมอญสร้าง เจดีย์หลวง ลำพูน
๓๕	วิคิตวระ		๔๓๐	๕		
๓๖	สัพสิทธิ์ราช		๔๓๕	๔๕		
๓๗	เชษฐราช		๔๖๐	๓๕		
๓๘	จักกะยะกะราช		๔๗๕	๒๒		
๓๙	ถวิลยะราช		๔๘๗	๒		
๔๐	ถากยะยะราช		๔๘๘	๓๒		
๔๑	ศรียะยะบุญญา		๕๓๐	๒		

ที่	พระนาม	ศักราช		เสวยราช		หมายเหตุ
		พุทธ	จุล	ปี	เดือน	
๔๐	เวทนะราชา		๕๓๓	๓		
๔๑	ทาศัญญะราชา		๕๓๔	๓๐		
๔๒	ไทยอำมาตยะ ๒		๕๔๔	๓		
๔๓	อำมาตยะนะ		๕๔๗	๓๐		
๔๔	ทาวะนะ		๕๕๗	๓		
๔๕	คाराชณะ		๕๕๘	๓		
๔๖	โยทะ		๕๕๘	๓๐		
๔๗	๒		๕๖๘			เสียดเมืองลำพูนแก่ พระขามังรายเจ้า นครพิงค์เชียงใหม่
๔๘	๒					ณมะโรงเดือนหก ขึ้น ๕ ค่ำจุลศักราช
๔๙	พระยาขยา		๖๓๓	๓๐		ได้ ๖๔๓

วงศ์หรือญวนคร ตามตำนานเมืองพะเยา

ที่	นาม	สกุลหรือราช	รวมย	หมายเหตุ
๑	สระหรือราช			
	ลาวงก	๓	๓๒๓	
๒	ลาวเก้าแก้ว	๓๒๓	๒๕	
๓	ลาวเสา	๓๕๗	๓๕	
๔	ลาวคั้น	๓๖๓	๓๓	
๕	ลาวเทียน	๓๗๓	๓๐	
๖	ลาวสถาน	๓๘๓	๓	
๗	ลาวสม	๓๘๕	๗	
๘	ลาวเสลา	๓๙๓	๕	
๙	ลาวกอบ	๓๙๗	๒	
๑๐	ลาวเสา	๓๐๘	๘	

ที่	นาม	จุดสักการ	รวมข	หมายเหตุ
๓๑	ลาวขวา	๒๓๘	๖	
๓๒	ลาวกวก	๒๒๔	๗	ได้ยเมืองแก่ล้านช้าง
๓๓	ลาวตก	๒๓๓	๘	
๓๔	ลาวจึง	๒๓๘	๔	
๓๕	ลาวคั้น	๒๔๓	๖	
๓๖	ลาวอ้ายสาน	๒๔๘	๓๐	
๓๗	ลาวอ้ายพา	๒๕๘	๔	
๓๘	ลาวขี้ใหม่	๒๖๓	๔	
๓๙	ขุนทิม	๒๖๗	๘	
๔๐	ขุนเทิง	๒๖๗	๗	

ที่	นาม	จุดศักราช	รวมข	หมายเหตุ
๒๓	ขุนเงิน	๒๘๓	๘	
๒๒	ขุนเชิง	๒๘๓	๘	
๒๓	ขุนชะน่าน	๒๘๘	๔	
๒๔	ขุนแจง	๓๐๒	๖	
๒๕	ลาวแก้ว	๓๐๗	๗	
๒๖	ลาวกษ	๓๑๕	๖	
๒๗	ลาวเก็ด	๓๒๓	๗	
๒๘	ลาวเกษง	๓๓๓	๔	
๒๘	ลาวเคียง	๓๓๗	๒๓	
๓๐	ลาวท่ง	๓๕๖	๗	

๕๓๗

ที่	นาม	จุดศักราช	รวมปี	หมายเหตุ
๓๑	ลาวทน	๓๖๘	๖	
๓๒	ลาวเทิง	๓๗๕	๓๐	
๓๓	ลาวชา	๓๗๕	๗	
๓๔	ลาวจิ้ง	๓๘๓	๘	
๓๕	ลาวคนต๋อ	๔๐๐	๗	
๓๖	ลาวโตน	๔๐๗	๗	
๓๗	ลาวแก้ว	๔๑๕	๘	
๓๘	ลาวกอก	๔๒๕	๓๓	
๓๙	ลาวทก	๔๓๕	๓๐	
๔๐	ขุนเทิง	๔๔๕	๓๐	

ที่	นาม	จุลศักราช	รวมข	หมายเหตุ
๕๓	<p>ขุนเงิน</p> <p>ลูกขุนเงิน^Aชอ^Aขุน</p> <p>จอมธรรมไปตั้ง</p> <p>^Aเมืองพะเยา</p>	๕๕๕	๒๔	

ลำดับวงศ์เจ้าเมืองภูยาจ (พะเยา)

ลำดับ	นาม	ปี คักราช	รวมปี	หมายเหตุ
๑	ขุนจอมธรรม	๔๕๘	๒๔	มาแต่ไชยงแสน สร้าง เมืองพะเยา
๒	ขุนเจือง	๔๘๒	๖	ไปชนะล้านช้างนสะแกว
๓	จอมผาเรือง	๔๘๘	๓๔	
๔	ขุนแพง	๕๐๒	๗	
๕	ขุนทอง	๕๐๘	๒๐	น้องขุนเจือง
๖	ขุนแก้ววันมือง	๕๒๘	๒๘	
๗	ขุนจอมปรัตทา	๕๕๗	๕	
๘	ขุนเล่า	๕๖๓	๘	
๙	ขุนพัน	๕๖๘	๓๔	
๑๐	ขุนแก้ว	๕๘๓	๓๗	

ที่	นาม	ปี ค.ศ.	รวม	หมายเหตุ
๑๓	ขุนเมือง	๕๗๗	๒๗	
๑๔	ขุนเมือง	๖๒๐	๖๐	
๑๕	พระยากำแพง	๖๗๐		
๑๖	พระยาตาก			
๑๗	ท้าวพิศ			
๑๘	ท้าวเพ็ง			
๑๙	ขุนเชิง			
๒๐	ขุนแสนเมืองนา			
๒๑	ขุนทนายนา			
๒๒	ขุนไชยสงคราม			
๒๓	ขุนเมืองขี้	๓๐๓๗		

วงศ์หรือขุนนางตามนานเชียงใหม่

ที่	นาม	ศักราช	อายุ		รวม	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
๑	หลวงพิภพราช	๓			๓๒๐	เชียงใหม่ เชียง ศิโยตุง
๒	ลาวกำแก้ว	๓๒๑	๔๓	๘๖	๔๕	
๓	ลาวเส้า	๓๖๕	๓๕	๗๔	๓๙	
๔	ลาวคัง	๒๐๔	๓๕	๖๖	๓๓	
๕	ลาวกิลม	๒๓๐	๓๗	๕๕	๓๘	
๖	ลาวแหสอ	๒๔๘	๔๐	๕๖	๓๖	
๗	ลาวกัษ	๒๖๔	๓๙	๕๔	๓๕	
๘	ลาวกิม	๒๗๘	๖๒	๖๒	๓๗	
๙	ลาวเคียง	๒๘๖	๓๗	๖๒	๒๖	สว่างเมือง หรือขุนนาง
๑๐	ลาวทิว	๓๒๒	๓๖	๕๖	๒๐	

ลำดับที่	นาม	ศักราช	อายุ		รวม	หมายเหตุ
			แก่	ถึง		
๓๑	สาวเท็ง	๓๕๒	๒๓	๓๖	๓๕	
๓๒	สาว ^A เท็ง	๓๕๗	๓๗	๕๗	๒๐	
๓๓	สาวทน	๓๗๗	๓๗	๕๖	๓๗	
๓๔	สาวสม	๓๘๕	๓๐	๕๑	๒๓	
๓๕	สาวทว	๔๑๕	๓๒	๕๗	๒๗	
๓๖	สาว ^A ทว	๔๔๒	๔๓	๕๗	๓๕	
๓๗	สาวทง	๔๕๗	๔๓	๕๗	๓๖	
๓๘	จอม ^A ผาเวียง	๔๗๓	๓๗	๕๗	๓๗	
๓๙	สาว ^A เจ็ง	๔๘๑	๓๗	๗๗		ขณะ ^A สิ้น ^A ข้าง และ ^A แก้ว
๔๐	สาว ^A เงิน ^A เวียง	๕๓๕	๓๓	๕๗	๒๖	

๕๕๓

ที่	นาม	ศักราช	อายุ		รวม	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
๒๑	ลาวจีน	๕๔๓	๔๑	๖๒	๒๓	
๒๒	ลาวมิ่ง	๕๕๓	๒๕	๔๖	๒๓	
๒๓	ลาวเมือง	๕๗๓	๓๕	๖๐	๒๕	
๒๔	ลาวแพง	๕๘๔	๓๕	๗๕	๔๐	
	ลูกลาวแพงคือ					
	มีงรายผู้ไป					
	ชนะเจ้าพูน					
	และสร้าง					
	เชียงใหม่					

บัญชีกษัตริย์วงศ์เมงรายครองเมืองใหม่

ลำดับ ที่	นาม	จุล ศักราช	อายุ		รวม รวม	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
๑	พระยาเมงราย	๒๒๐	๒๓	๘๐	๕๘	มาจากเชียงใหม่ ชั้นเจ้าพนสร้าง เชียงใหม่
๒	พระยาไชยสงคราม	๒๗๘				ได้ ๕ เดือนกลับไปเมืองเชียงใหม่
๓	พระยาแสนภู	๒๘๐	๔๓	๔๒	๑	บุตร. ทนไปเมืองฝาง
๔	เจ้าขุนเคอ	๒๘๓			๓	ชาว. มาจากเมืองนาย
๕	พ่อท้าวท่าวม	๒๘๒	๓๐	๓๔	๔	หลาน. ไปเชียงใหม่
๖	แสนภูครั้งที่ ๒	๒๘๓	๔๗	๕๓	๔	พ. ไปเชียงใหม่
๗	พระยาคำฟู	๒๘๐	๒๖	๓๒	๖	บุตร. ไปเชียงใหม่
๘	พ่อท้าวผายู	๒๘๖	๒๕	๕๗	๓๒	บุตร
๘	พ่อท้าวกอนา	๓๒๘	๔๐	๖๓	๒๓	บุตร
๑๐	เจ้าแสนเมืองมา	๓๕๐	๓๔	๓๘	๒๔	บุตร

ร.ท.	นาม	จุล จักราช	อายุ		รวมข	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
๑๓	เจ้าสามฝั่งแกน	๗๗๓	๒๓	๕๔	๓๑	บุตร
๑๒	เจ้าลกคโคโลกราช	๘๐๕	๓๕	๗๓	๓๕	บุตรแห่งเมือง พิษ
๑๓	พระยาขอม เชียงใหม่	๘๕๘	๓๓	๓๗	๔	หลาน
๑๔	พระเมืองแก้ว	๘๕๗	๓๐	๕๘	๒๘	บุตร
๑๕	พระเมืองแก้ว แก้ว	๘๘๗	๗๒	๕๓	๑๓	บุตร
๑๖	ท้าวทรายคำ	๙๐๐			๕	บุตรถูกล้าง
๑๗	พระเมืองแก้ว ครองทสอง	๙๐๕	๔๖	๕๘	๓	เสียชีวิตถูกล้าง

ที่	นาม	ยศ ๑ ศักราช	อายุ ๑		รวมข ๔	หมายเหตุ ๑
			แ ๑	ถึง ๑		
๑๘	เจ้าเชษฐาวงศ์ ล้านช้าง	๕๐๗	๑๒	๑๔	๒	กลับไปล้านช้าง
๑๙	พระเมกุฎี	๕๑๓			๓๓	มอญเข้าไป หงษ์จวัก
๒๐	นางพระยาราช เทวี	๕๒๖			๑๔	สิ้นเชษฐวงศ์เมง วาย

วงศ์บุเรงนองหงษาวดี^{๒๕}ต้นตำครองเมืองเชียงใหม่

ที่	นาม	ศักราช	รวมปี	หมายเหตุ
๑	มังฆวนรขามังคย	๒๔๓	๒๗	ราชบุตรบุเรงนองหงษาวดี
๒	มองชวยเตา	๒๖๒	๓	น้อง
๓	มองกอยต๋อ	๒๗๓	๒	บุตรมังคยที่ ๑
๔	น้องมองกอยต๋อ	๒๗๓	๓	
๕	เจ้าเมืองน่าน	๒๗๖	๓๗	บุตรเลี้ยงมังคยที่ ๑ ละโคะ ธรรมราชาขัตติยไยชิงวะ
๖	พญาหลวงทิพเทว	๒๗๓	๓๗	ทางวงศ์ บุตรเลี้ยงเมืองแก่เจ้าพระยา
๗	พระแสนเมือง	๓๐๓๒	๓๓	โกษาปานหนีไป๒ ขักลับมา ตั้งใหม่
๘	พระเจ้าเมืองแพะ	๓๐๒๕	๕	
๙	ชิงแซะกรุงชิงวะ	๓๐๓๔	๓๓	ลูกพระเจ้าชิงวะ
๑๐	มังแรนร่า	๓๐๔๗	๔๕	ลูก

ลำดับเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

ที่	นาม	จุลศักราช	รวมปี	หมายเหตุ
๑๑	เทพสิงห์และองค์ำ	๑๐๘๘	๓๖	เจ้าองค์ำชาวล้านช้าง
๑๒	โย่อกัยคามินี	๑๑๒๕	๖	พระม้ามาคีไต่ เสียดเมืองแก่กองทัพไทย
๑๓	โย่มยุ่งวน ^๑	๑๑๓๓	๕	ในปี ๑๑๓๕ ร้างต่อมา ๒๐ ปี เศษถึงศักราช ๑๑๕๘ พระ
๑๔	เจ้ากาวิละ	๑๑๕๒	๓๓	ยากาวิละจึงไปตั้งคองคิน เป็นนครตามเดิม
๑๕	ธรรมลังกา	๑๑๗๕	๘	หมตวงศ์หงษา ^๑ เรียกเจ้าข้างเผือก
๑๖	น้อยคำพัน	๑๑๗๓	๓	
๑๗	พุทธวงษ์	๑๑๗๗	๒๒	กาทวรรณาที่ปราช
๑๘	มหาวงษ์	๑๒๐๗	๗	มไหศรประเทศ
๑๙	ขนานสุริยวงษ์	๑๒๑๗	๑๓	กาวิไลรคสุริยวงษ์
๒๐	น้อยอินทนนท์	๑๒๓๓	๒๖	พระเจ้าอินทรวชิชยานนท์
๒๑	น้อยสุริยวงษ์	๑๒๖๓		อินทรวโรคสุริยวงษ์

ลำดับผู้ครองเมืองเชียงใหม่

ที่	นาม	จุลศักราช	รวมปี	หมายเหตุ
๑	พระยาเม็งราย	๖๒๕	๓๓	สร้างเมืองเชียงใหม่
๒	ขุนเคือง	๖๓๗	๓	บุตร (ถูกมล้าง)
๓	เม็งรายครั้งที่ ๒	๖๓๘	๕	ไปลำพูน
๔	เจ้ามังคราม ไชยสงคราม	๖๕๓	๔๖	
๕	เจ้าแสนภู	๖๘๘	๓	ไปสร้างเมืองเชียงใหม่
๖	ท้าวมหาพรหม	๗๐๗	๕๖	ลูกท้าวผายู
๗	ท้าวยี่กุมกาม	๗๒๓	๓๓	หนีไปสุโขทัย
๘	ท้าวเจ็ด	๗๗๖	๒๘	
๙	หมื่นค้อม	๘๐๕	๕	
๑๐	พ่อท้าวบุญเรือง	๘๓๐	๓๘	
๑๑	พระยาศรีเชียงใหม่ เจ้าเมืองที่มอญตั้ง	๘๕๘	๓	ไปครองเมืองเชียงใหม่ ใหม่แต่ไปไม่มีเจ้า จนเสียแก่มอญตั้ง

ที่	นาม	ลูกกักราช	รวมปี	หมายเหตุ
๑	พระยาวิชิตวงษ์	๕๗๖	๓๐	
๒	มรดกเทศมา	๓๐๐๖	๘	
๓	๙ A พาเซียงทอง	๓๐๓๔	๘	
๔	๑๐ A เจ้าเมืองไร่	๓๐๒๓	๓	ยกไปเมืองน่าน
๕	๙ A พาเมืองแก่น	๓๐๒๖	๒๐	
๖	พระยาตอมไชย	๓๑๔๖	๓๐	
๗	๑๑ A เจ้าหอซ้าย	๓๐๕๖	๓๓	
๘	๑๒ A พระยาเมืองน้อย	๓๐๖๗	๕	
๙	๑๓ A มิ่งพลเขต	๓๐๗๓	๓๓	
๑๐	๑๔ A เพียรระภัย	๓๓๐๓	๖	
๑๑	๑๕ A พาอะ	๓๓๐๘	๒	

ลำดับผู้ครองเมืองเชียงใหม่

ที่	นาม	จุลศักราช	ลำดับ	หมายเหตุ
๑๒	ท้าวคำปลิว	๓๓๓๓	๑๓	
๑๓	ท้าวลาต	๓๓๕๓	๗	เสียแก่กองทัพไทยหนีไป เชียงตุงเมืองศักราช ๓๓๓๓
๑๔	พระเจ้าแสนฟู่	๖๕๐	๒	หมดวงศ์เชียงราย ยกจากเชียงราย ไปสร้าง เชียงใหม่วันศักราช ๒ คำ เดือน ๕ ปีมะโรงสัมฤทธิ์ ศก ๖๕๐
๑๕	หมื่นเจตธา	๖๕๒	๗	หลาน
๑๖	แสนฟู่ครั้งที่ ๒	๖๕๕	๓	อาว
๑๗	พระยาคำฟู	๗๐๐	๑๓	บุตร
๑๘	ท้าวผายู	๗๓๓	๑๒	บุตร
๑๙	ท้าวทอนา	๗๒๕	๕	บุตร
๒๐	พระยาศรีสัตย สังคราม	๗๓๗	๑๗	บุตร
๒๑	หมื่นยนาชั้น	๗๔๗	๑๓	บุตร

ที่	นาม	จุลศักราช	ลำดับ	หมายเหตุ
๘	ทมนวรางพราว	๗๕๗	๗๐	เสียแก่จีนฮ้อ
๓๐	เจ้าชนแสน	๗๖๓	๒๓	
๓๑	ทมนงว	๗๕๓	๘	
๓๒	พระเมืองแก้ว	๗๖๐	๓๖	
๓๓	ทมนมณี	๗๗๖	๓๓	
๓๔	พระยาสุทนต์	๗๘๗	๒๓	
๓๕	ทมนนทกษณ	๗๐๘	๕	
๓๖	พระยากำม	๗๑๒	๗	
๓๗	พระยากรมพล	๗๓๗	๓๒	เสียแก่พระเจ้าหงษาวต วนเคอมนเจกชน ๓๕ ก
๓๘	เจ้าหน่อคำ	๗๓๓	๓๒	
๓๙	พระยาลำพูน	๗๕๓	๓	

ที่	นาม	จุลศักราช	ลำดับ	หมายเหตุ
๒๐	นางเทวีลำพัน	๑๕๓	๓	
๒๑	พระยาหัวเขยน (เกษรติ)	๑๕๗	๕	เสียดแก่ไทย
๒๒	ออกขารามเคโซ	๑๕๒	๗	ไทยตั้ง
๒๓	เจ้าพากาเผือก	๑๕๑	๓๒	กลับไปชนมณู
๒๔	นางพระยา กาเผือก	๑๗๓	๒๑	
๒๕	พระยาทิพเนตร	๓๐๐๐	๓๒	
๒๖	พระยาหน่อ	๓๐๓๒	๕	
๒๗	พระแสงเมือง	๓๐๓๒	๓๗	
๒๘	พระอินทรเมือง	๓๐๓๔	๗	
๒๙	พระเฉลิมเมือง	๓๐๓๔	๘	
๓๐	พามเมืองหลวง	๓๐๔๘	๘	

ร.ร. ที่	นาม	จุลศักราช	ลำดับ	หมายเหตุ
๓๑	พระนางชวาง	๓๐๕๗	๕	
๓๒	พระยาหลอง สุนทรฤๅไชย	๓๐๖๓	๓	
๓๓	แมงแระกระยอ เงงหวน	๓๐๖๖	๖	
๓๔	พาหลกท	๓๐๗๒	๑๘	
๓๕	พายอคงำเมือง	๓๐๘๐	๕	
๓๖	พระยาหางวงคน	๓๐๘๕		

ลำดับผู้ครองเมืองลำปาง

ที่	นาม	ศักราช	รวมปี	หมายเหตุ
๑	กาวิละ	๑๓๓๖	๓๒	
๒	คำโสม	๑๓๔๘	๘	
๓	ทองทิพย์	๑๓๕๖	๓๒	เป็นพระยา ๘ เป็นเจ้า ๓ ปี
๔	ทนานไชยวงษ์	๑๓๘๗	๓๒	บุตรคำโสม
๕	ขัติยะ	๑๓๙๘	๓	ตั้งเมือง ๖ เกษนถงแก่ กรรม, บุตรคำโสม
๖	พระยาลำพูน น้อยอินทร	๑๔๐๐	๓๓	บุตรคำโสม
๗	วรรณารักษ์	๑๔๓๒	๓๖	บุตรคำโสม
๘	พรมมาภิพงษ์ชากา นวนันไชยสวัสดิ์	๑๔๓๕	๓๓	บุตรทองทิพย์
๙	(ทนนไชย)	๑๔๔๘	๘	บุตรวรรณารักษ์
๑๐	บุญจาศวงมานิต	๑๔๕๘		บุตรทนนไชย

ลำดับผู้ครอง นครลำพูน

ที่	นาม	ศักราช	รวมปี	หมายเหตุ
๑	พระยาไวยวงษา	๑๑๓๖	๓	พระนามวัดแตกร้าง
๒	คำพน	๑๑๗๖	๓	ยกไปเป็นอุปราชเชียงใหม่
๓	ขญมา	๑๑๗๗	๑๓	ปี ๑๐๘๘ ได้ขึ้นเจ้า
๔	น้อยอิน	๑๑๘๐	๘	เลื่อนไปครองลำปาง
๕	น้อยคำตัน	๑๒๐๐	๓	
๖	น้อยลังกา	๑๒๐๓	๒	ว่าง ๕ ปี
๗	หนานไชยลังกา	๑๒๑๐	๒๕	บุตรคำพนเป็นพระยาลำพูน ๘ ปี เจ้า ๓๗ ปี
๘	คาราคีเรกวังคน ไพโรจ (เจ้า ดาวเรือง)	๑๒๓๓ ๑๒๓๖	๓๗	ว่าง ๓ ปี บุตรไชยลังกา
๙	เหมพินธุไพจิตร (คำหยาด)	๑๒๕๔	๓	บุตรไชยลังกา
๑๐	อินทียงยศไชยทิ	๑๒๕๘		บุตรเจ้าคาราคีเรก

ลำดับผู้ครองเมืองน่าน

ลำดับ	นาม	จุลศักราช	รวมปี	หมายเหตุ
๑	น้อยอินนาชวา			ตั้งที่เมืองน่านเก่าซึ่ง พระยาตากนเมืองสวาง พร้อมกัษพระธาตุเจ้าแห่ง ตั้งแต่จุลศักราช ๗๗๓
๒	คเจ้าทลรองตน			มาจากเชียงใหม่
๓	เจ้าอริยวงษ์			บุตร
๔	เจ้ามโน			หลาน
๕	เจ้าฟ้าอัครวงษ์ ขัญไชย	๑๓๓๕	๓๗	มาขึ้นกรุงเทพฯ ๙ สร้าง เมืองน่านไทศักราช ๑๖๒
๖	เจ้าสุมนะ	๑๓๗๒	๑๕	(นำ) ได้ช้างเผือก สร้างเมืองน่านเหนือ ศักราช ๑๓๗๗

ลำดับที่	นาม	จุลศักราช	รวมปี	หมายเหตุ
๒	เจ้ามหายศ	๓๓๘๗	๓๒	บุตรที่ ๕
๓	อภัยวงษ์	๓๓๘๘	๓	บุตรที่ ๖
๔	มหาวงษ์เมืองเทิง	๓๒๐๐	๓๕	
๑๐	เจ้านันทวร ฤทธิเดช	๓๒๑๕	๓๘	เป็นพระยาน่าน ๕ ปี จึงได้เป็นเจ้า (บุตรที่ ๕) ก่อนเวียงน่านได้ ๒ จุลศักราช ๓๒๓๖
๑๓	เจ้าสยพงษ์ ศรีเดช	๓๒๕๕		บุตรเจ้า นันทวร ฤทธิเดช เป็นพระเจ้าน่าน

